Post tenebras
spero lucem
(Job 17,12)

EX LIBRIS

JOSEPH CREMASCOLI

THESAURUS MUNDI

BIBLIOTHECA SCRIPTORUM LATINORUM MEDIÆ

ET RECENTIORIS ÆTATIS

curantibus

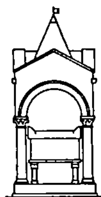
Iosepho Billanovich, Guidone Martellotti, Iohanne Pozzi

15

SUMMA BRITONIS
SIVE
GUILLELMI BRITONIS
EXPOSITIONES VOCABULORUM BIBLIE

EDITED BY
LLOYD W. DALY
AND
† BERNADINE A. DALY

I

PATAVII
IN ÆDIBUS ANTENOREIS
MCMLXXV

TABLE OF CONTENTS
OF TWO VOLUMES

FILIABUS
NOSTRIS
CARISSIMIS

PREFACE

The impetus to inquire into the career and works of Guillelmus Brito came with the acquisition by the University of Pennsylvania Library of manuscript A of the *Summa*. For his part in making this acquisition and his manifold kindnesses in making the manuscript available for use under the best of conditions the editors are deeply grateful to their good friend, Dr. Rudolf Hirsch, Associate Director of Libraries.

The initial work of surveying the existing manuscripts of the *Summa* was carried out under a fellowship from the John Simon Guggenheim Memorial Foundation in 1959-60. We would like to record our gratitude to all of the libraries which extended us the privilege of using their manuscript collections in our quest at that time and later. Especially to Dr. Richard Hunt, Keeper of Western Manuscripts in the Bodleian Library, do we offer our thanks not only for hospitably opening the Library and its collections to our use but for words of encouragement and for very helpful advice.

The Department of Classical Studies of the University of Pennsylvania, particularly through its Chairman, Professor Phillip DeLacy, has not only tolerated but actively encouraged work on this edition which is not exactly central to the department's normal sphere of interests. For this and for a substantial contribution to the cost of this publication we offer our sincere thanks.

A generous contribution toward the cost of publication was also made by the John Simon Guggenheim Memorial Foundation, and we are happy to record here our grateful appreciation for this support.

To the Editrice Antenore of Padua, to the editorial board of the *Thesaurus Mundi* and to Professor Giuseppe Billanovich of the Università Cattolica del S. Cuore, Milan, our most sincere thanks for bringing this edition to print. One could

not ask for a more enthusiastic champion nor a more helpful critic than Professor Billanovich.

Lloyd W. and Bernadine A. Daly

Philadelphia, Pennsylvania
1 December 1972.

After the first proofs of the body of this text had been read by both of us my wife and collaborator, Bernadine A. Daly, died and was buried at Tehran in Iran. Any faults that may remain in the work are therefore attributable to me and me alone, while any virtues the whole may have are to be ascribed very largely to her diligence determination and patient cooperation.

L.W. D.

1 June 1974.

INTRODUCTION

In the year 1284 John Peckham, who had begun his career with studies under his Franciscan brothers at Oxford and who had gone on to Paris to study under Bonaventure and to rise to a regency there, was Archbishop of Canterbury. In this capacity he took cognizance of the character of the educational effort at Oxford and evidently did not like what he found. As a result he issued a set of *Injunctions to Merton College*. These *Injunctions* contained among other items the following:

> We desire that you acquire copies of Papias, Hugutio and the *Summa* of Brito, to be kept chained on a decent table somewhere so that all may have free access to them.[1]

In other words the Archbishop wished the college to have available the standard dictionaries of the day.

Papias' *Elementarium doctrinae erudimentum* had been completed about the year 1053 and had since held the field as a principal resource for Latin lexicography, for which purpose it was widely used and frequently cited. The *Derivationes* of Hugutio of Pisa, which appeared late in the twelfth century, contained much matter in common with Papias but was organized on a derivative basis and rapidly came to be used even more widely than its predecessor. The *Summa* of Brito, appearing in the mid-thirteenth century, drew heavily on both of the preceding and soon competed with them on equal terms throughout western Europe.

No survey has been made of the manuscripts of Papias, but there are at least 194 surving manuscripts of Hugutio[2]

1. *Registrum epistolarum Fratris Johannis Peckham, Archiepiscopi Cantuariensis*, ed. C. Martin, Vol. III (London, 1885) p. 138: "Libros autem Papiae, Huguicionis cum Summa Britonis vobis volumus procurari, qui inter vos super mensam honestam alicubi maneant alligati, ut ipsos recurrendi omnes liberam habeant facultatem."
2. A. Marigo: *I codici manoscritti delle "Derivationes" di Uguccione Pisano* (Rome, 1936).

and at least 130 copies of the *Summa* of Brito. With the coming of the Renaissance these mediaeval dictionaries were condemned to oblivion. Papias was printed several times in the fifteenth century, Hugutio has never been put in print and the *Summa* of Brito was printed only once in the fifteenth century under the name of Henricus de Hassia. None of them is available in a modern critical edition.

It is the aim of the present edition to make the *Summa Britonis*, the importance and widespread use of which in the later Middle Ages is demonstrable, available for study and consultation. A full critical exploitation of all the known manuscripts is beyond the limits of time available to the present editors. Nevertheless a survey of the manuscripts undertaken in connection with the study of a copy in the University of Pennsylvania Library and reported in *The Library Chronicle*[1] has convinced us that, whereas it is unlikely that anyone will come forward in the near future to undertake the task on a full scale, it is possible to produce a highly satisfactory edition on the basis of a limited number of manuscripts. We believe that this edition does fairly reflect the text as it left the hands of the author. As will be shown, it is probable that the text was subject to some revision by the author in the course of his lifetime and that traces of this are observable in the tradition. Still, although copies were multiplied rapidly in the thirteenth and fourteenth centuries, these copies show a remarkable consistency and faithfulness to their originals if allowance is made for a relatively small number of cases of abridgement, of contamination with similar texts and of mere dishonest copying evidenced by random omission of whole blocks of entries.

1. 32 (1966) 1-17.

THE AUTHOR[1]

Guillelmus Brito was, as he says in the verse epilogue to his *Summa* (p. 857), a Franciscan. He has nothing more to say of himself. The only straightforward biographical reference to him is to be found in the *Chronicle* of his contemporary and fellow Franciscan, Salimbene. In connection with a visit to Lyons in April of 1249 Salimbene has the following to say,[2]

> Alia vice me existente ibidem supervenit frater Guillielmus Britto ex ordine Minorum, cuius est Libri memoria; et quantum ad brevitatem stature assimilabatur priori Guillielmo, cuius supra mentionem feci, non autem quantum ad mores, quia magis furibundus et impatiens videbatur, ut parvulorum natura consuevit habere. Unde illud:
>
> Vix humilis parvus, vix longus cum ratione,
> Vix reperitur homo ruffus sine proditione.
>
> In conventu etiam Lugdunensi audivi ipsum corrigentem ad mensam praesente fratre Iohane de Parma generali ministro, et papa Innocentio quarto Lugduni morante. Et adhuc frater Guillielmus non fecerat librum suum, qui suo nomine titulatur."

1. The following is the pertinent bibliography:
   1) L. Wadding: *Annales minorum*, Vol. IV (Lyons, 1637) p. 60 [Vol. VIII (Quaracchi, 1932), p. 144].
   2) Ch. Du Cange: *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Vol. I (Paris, 1840) praef., cap. XLIX, p. 30.
   3) J. H. Sbaralea: *Supplementum et castigatio ad scriptores trium ordinum S. Francisci a Waddingo aliisve descriptos, cum adnotationibus ad syllabum martyrum eorumdem ordinum*, Part I (Rome, 1908) pp. 335-6.
   4) S. Berger: *De glossariis et compendiis exegeticis quibusdam medii aevi* (Paris, 1879) pp. 18-25.
   5) B. Hauréau: *Histoire littéraire de la France*, Vol. XXIX (Paris, 1885) pp. 583-602.
   6) G. Goetz: *Corpus glossariorum latinorum*, Vol. I (Leipzig, 1923) p. 226.
   7) A. Wilmart: *Analecta Reginensia. Studi e testi* 59 (1933) 311-13.
   8) A. Wilmart: "Un repertoire d'exégèse," *Memorial Lagrange* (Paris, 1940) pp. 335 ff.
   9) F. Stegmüller: *Repertorium Biblicum medii aevi*, Vol. II (Madrid, 1950) pp. 401-10.
   10) K. Grubmüller: *Vocabularium Ex quo* (Munich, 1967) pp. 29-31.
2. *Monumenta Germaniae Historica*, Ser. I, Vol. XXXII (1905-1913), ed. Holder-Egger, fol. 307a, p. 233, 23-34.

The phrase *cuius est libri memoria* should presumably mean "whose book is remembered."[1] The book "which bears his name as a title" is certainly the *Summa Britonis*, as it was commonly called. Salimbene completed his *Chronicle* about 1285, and when he says that Brito had not yet completed his book, he is thinking back to 1249 when he had met the author at Lyons.

The name Guillelmus Brito is not an uncommon one and tells us nothing certain of his origin. Caution is therefore indicated in accepting information about anyone called Guillelmus Brito as applicable to our author and it is safer to start from references to the *Summa*. From Salimbene's statement it is clear that the work was completed sometime after 1249. A *terminus ante quem* for completion of the work was established by Hauréau on the basis of the fact that the *Summa* was already being cited by Roger Bacon in 1272.[2] The datable references to Brito by Bacon are from the *Compendium studii philosophiae* (1272), but he speaks of him in much greater detail in his undated treatise on Greek Grammar.[3] Here he refers to "Brito in famoso tractatu suo qui vulgatur apud omnes, et tam apud theologos quam alios" (xlix). Although he characterizes the work as *famosus* the *Doctor mirabilis* had a very low opinion of its value. In fact he says, "Britonem in tractatu suo de vocabulis grammaticis nolo sequi in aliquo, quia ubique errat, vel dubia dicit vel vana, vel probaciones legitimas non affert sui capitis stulticia obstinatus" (xxi). This castigation he supports by quo-

1. Hauréau (see note 4), who read *cuius est liber memoriae*, believed that this phrase meant that Brito was already dead. The evidence does not seem to bear this out.
2. Hauréau's statement that Bacon shows evidence of familiarity with the *Summa* in his *Opus tertium* is based on E. Charles (*Roger Bacon, sa vie, ses ouvrages, ses doctrines d'après les textes inédits* [Paris, 1861]) who appears to have mistaken a fragment of Bacon's Greek Grammar in Douai Ms. 691 for part of the *Opus tertium*. Cfr. E. Nolan: *The Greek Grammar of Roger Bacon* (Cambridge, 1902) p. lxx. Thus 1267, the date of the *Opus tertium*, disappears as evidence for the date of the *Summa*.
3. See preceding note.

ting verbatim Brito's complete article on *Tipsana* (xlix) and by demonstrating the falsity of the prosody there expounded.

The celebrity of the work of Brito to which Bacon testifies and the amount of attention which he pays to it in spite of his low opinion of its worth suggests a position of some prominence for its author, and yet in France by the fourteenth century the authorship of the *Summa* had already become a matter of uncertainty, probably just because it was commonly referred to simply as *Summa Britonis*. In the manuscripts it is ascribed to Adam Brito, a canon of St. Victor (*Paris. Lat.* 14795), to Johannes Brito (Toulouse 59), to Guillelmus Pictavensis (Nevers 1), to Guillelmus Senonensis (Mazarine *Lat.* 333), etc. But in Germany there is still evidence of definite knowledge of the author's identity as late as the sixteenth century. In manuscript M. p. Th. 30 of the Würzburg Universitätsbibliothek there is a notation in a hand of the early sixteenth century, "Reputati et famatissimi Gwilhelmi brittonis Doctoris parisiensis."[1]

Although the name Guillelmus Brito is not an uncommon one for the period, Glorieux lists no such Franciscan among his Paris masters.[2] Still the name occurs repeatedly under circumstances which seem to us to leave little doubt as to the identity of its bearer with our author. A "magister Guillelmus Brito, *tunc rector*," appears as a member of a committee appointed on 25 February 1304 to set prices on books to be offered by a *stationarius* for copying by students.[3] As the editors of the *Paris Chartulary* point out, Guillelmus Brito also appears two days later, on 27 February 1304, attending an assembly.[4] Thus it is

1. Certainly not that of Burkard von Horneck as believed by O. Handwerker: "Überschau über die fränkischen Hss. d. Würzburger Universitätsbibliothek," *Archiv des historischen Vereins*, Bd. LXI, p. 78.
2. P. Glorieux: *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siecle*, Vol. II (Paris, 1933).
3. *Chartularium Universitatis Parisiensis*, Vol. II (Paris, 1891), no. 642, p. 107.
4. Cf. *Cod. Paris. Lat.* 16574, fol. 13. The manuscript contains the statutes of the Sorbonne, and the entry in question has to do with the promulgation of actions taken by the *procuratores*.

well established that a person of this name held the office of Rector in February of 1304. Since the tenure of this office was normally of short duration[1] it is no matter for surprise to find that by 23 October 1304 a master of this same name, presumably the same person, is convoking an assembly of the *natio Gallicana* at St. Julien le Pauvre as their Procurator.[2]

If we assume that Brito was at least twenty years old when Salimbene met him at Lyons in 1249 he could not have become a master at Paris before 1264, when he would have reached the necessary age of thirty-five. By the time Roger Bacon was referring to the *Summa* in 1272 he would have been forty-three by this reckoning. And in 1304 he would have reached the age of seventy-five. This seems a possible *curriculum vitae.*

Roger Bacon's sojourn in Paris during the decennium following 1257 would have made it possible for him to see this master for whose work he later had so little respect. In the Grammar and elsewhere he refers to him only as Brito. This brevity, while it need have no special significance, might reflect contempt or it might suggest that Bacon knew only the work described, as it often was, simply as *Summa Britonis* and knew nothing of the author.

Further occurrences of the name Guillelmus Brito(n) appear in the *Chartulary* for the year 1329 and 1336.[3] Obviously the possibility of identifying these references with the same person decreases as the presumptive longevity increases. The last instance would be highly improbable, and this might be thought to weaken the case for the earlier dates.

Be this as it may, the case for identifying the Rector of 1304 with our author receives some color of probability from another coincidence. The document of the *Chartulary* numbered 642 not only reports the appointment of the committee to fix prices to be charged for copying officially approved *exemplaria* of

1. Rashdall, Powicke and Emden: *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Vol. I (Oxford, 1936) pp. 313f.
2. *Chartularium*, Vol. II, no. 651, p. 117.
3. *Chartularium*, no. 703, p. 165 and no. 1184, p. 669.

currently popular books available from the *stationarius* but also gives one of the rare copies of a list of the *exemplaria* with the number of *peciae* of which each was composed and the approved prices.[1] Two of the items in this list are the following:

In expositione Biblie, xliij pecias	xxx den.
In prologos Biblie, xx pecias	xvj den.

The second of these items is readily identified, as has been done by Denifle and Chatelain, with Brito's *Expositio in prologos biblie* as described below. The first item is, a fortiori, to be identified with the *Summa*, as the editors again do. This identification is, in turn, supported by the size indicated for the first book. The *exemplar* was composed of forty-three *peciae*, each of which would have contained four folios,[2] giving a total of 172 folios for the whole work, which corresponds very closely to our count of 169 folios for Ms. 333 (677) of the Bibliothèque Mazarine, which has been identified as an official University *exemplar* of the *Summa* from the fourteenth century. Thus Brito appears to have been a member of a committee which controlled the production and price for copying of his own works, a situation which may have occurred frequently with Paris masters whose works became standard.

Finally the 1338 catalogue of the library of the Sorbonne[3] lists four volumes which are described as having been acquired *ex debito magistri Guillermi Britonis*. Number 29 is a copy of the *Sentences* of Peter Lombard, while 50-52 contain works of Thomas Aquinas. Numbers 50 and 51 are preserved in the Bibliothèque Nationale (*Lat.* 15784 and 15344) but contain no notes or other indication of ownership. The name, the date and the association with the Sorbonne make it extremely likely that the original owner of the books was our Brito. The circumstan-

1. For the system of price and quality control represented by this document cf. J. Destrez: *La pecia dans les manuscrits universitaires du XIIIe et du XIVe siècle* (Paris, 1935).
2. Cf. Destrez, *op. cit.*, p. 5.
3. L. Delisle: *Le cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, Vol. III (Paris, 1881) pp. 24 and 31.

ces of the debt, as a result of which they came to the library, can hardly be guessed, but it seems a fair possibility that the claim for the settlement of the debt would have been made at Brito's death. This explanation would be quite satisfactory so far as time is concerned since it would place the death well before 1338.[1]

WORKS

Other works of Brito are even less well known than the *Summa*. One of these is the *Expositio in prologos biblie*, a word for word commentary on Jerome's prologues to the individual books of the Bible. This work has been printed repeatedly along with the *Postillae* of Nicolas of Lyre, as it was, e.g., in the Nuremberg Bible of 1493, where Nicolas says, "nolui in exponendis dictis beati Hieronymi . . . immorari . . . quia unus alius frater de ordine nostro prologos biblie valde sufficienter exposuit: quod opus habetur communiter" (Vol. 1, fol. 1v).[2]

1. The entry of these books into the library of the Sorbonne can be dated more accurately on the basis of R. H. Rouse's valuable study of the catalogues of the library as reported in *Scriptorium* 21 (1967) 227-251. According to his analysis (p. 243) the acquisition would have been made sometime between 1290, the date of the catalogue which served as the basis for that of 1338, and 1306 (or thereabouts), the first datable acquisition following that of Brito's volumes. Most of the items identified as supplementary to the catalogue of 1290 came to the library *ex legato* while Brito's volumes are listed as *ex debito*. It is therefore not possible to insist that they came to the library after his death, although that may seem probable.
2. Hauréau, *op. cit.*, p. 599, mentions several manuscripts in which the two works (*Postillae* and *Expositio*) appear together, but he appears to have been unaware of the fact that Nicolas intended the *Expositio* to be used along with his *Postillae*. Hauréau also refers to the *Expositio* in *Notices et extraits de quelques manuscrits latins de la B. N.* 4 (Paris, 1892) p. 185, and in *Journal des savants* (1892) 523 he lists eleven manuscripts of the work. In his *Initia Carminum* (Göttingen, 1959) H. Walther also lists another ten. To these we can add the following: Dubrovnik, St. Dominic 17, fols. 5-52v and 66, fols. 1-32; Durham, Cathedral A.II.20.2, fols. 2-100; Karlsruhe, Landesbibliothek *Reichenau* 81, fols. 116 ff.; Nevers 1, fols. 71-74v; Nürnberg, Stadtsbibliothek Cent. I, 35, fols. 129-180; Harburg, Oet-

Although Nicolas says that this work was generally available and Bacon refers to its widespread use,[1] it seems not to have been preserved in as many copies as the *Summa*, but in some instances it is copied along with the *Summa*, as e.g. in Durham Cathedral Ms. A. II. 20. 2, foll. 2-100. It is introduced by the following verses:

Partibus expositis textus nova cura cor angit
Et fragiles humeros onus inportabile frangit.
Biblia pretendit obscura proemia quedam,
De quibus ignoro quid, ut expedit et decet, edam.
Mens opus hoc horret, sensus ignara laborem
Iussa subit, sed iussa nequit removere timorem.
Cur? Quia nota sibi metuit succumbere moli.
Plus aliis de te quam tu tibi credere noli.
Immoror obscuris, leve transvolo, sic brevitati
Hereo quod brevitas non deroget utilitati.
Omnipotens opifex, operis dator huius et auctor,
Ut stet opus fer opem, calamum rege, sis mihi fautor.

This introduction makes it clear that the compilation of the *Expositio* (*nova cura*) followed that of the *Summa* (*partibus expositis textus*). We can also extract a *terminus ante quem* for the composition of the *Expositio* from Bacon's *Compendium studii philosophiae* where, in ch. VI (Brewer p. 438), this stern critic reports, "omnes theologi . . . decepti vilissima et ficta auctoritate Britonis cuius expositione omnes in prologis Bibliae abutuntur." From this it is clear that the *Expositio* was already in

tingen-Wallerstein'sche Bibliothek I, 2, 2°, 17, fols. 1-44; Prague, Bibl. Publ. et Univ. 2295, fols. 1-63.

Typical of the Renaissance reaction to such scholastic works is the amusing story told by Erasmus of his encounter in England with a Franciscan theologue who, upon being told of Erasmus' plan to edit and comment on Jerome's epistles, was surprised to think he found any need for such a work since, if he had any question on Jerome's prologues, "Britonem omnia luculenter exposuisse." The theologue was patronizingly sorry for Erasmus' ignorance of so important an author, and Erasmus admits that he had up to that time thought that the work in question was done by Nicholas of Lyre. (Cf. Erasmus Epistolae, ed. Allen, Vol. II, p. 108 and Jerome, Ed. Erasmus, Basel 1516, Vol. IV, fol. 4C.)

1. *Compendium studii philosophiae*, Ch. IV (Brewer, p. 438).

wide use by 1272 and we have seen that its composition is to be dated after that of the *Summa*. There is one reference in the *Summa* which appears to be a cross reference to the *Expositio*. At the end of the article *Myrtus* we read, "Myrtus appellatur arbor pulcherrima Levitici xxiii g, sicut patet in prologo Ieronimi super Zachariam." The reference to *Leviticus* is not, of course, in Jerome, but it is in the *Expositio* on this passage under the letter k. One might conclude that Brito was engaged in the writing of both works at the same time so that he would refer back and forth, and that could, indeed, be the case. Since there is, however, only this one reference from *Summa* to *Expositio* while there are many in the opposite direction it seems likely that the chronological relationship indicated in the verse preface to the *Expositio* is correct. Also, since the cross reference in question appears at the end of the article in the *Summa*, it could well have been added as an afterthought by Brito, most probably while he was working on the *Expositio*. The observation that the *Summa* preceded the *Expositio* had already been made by the author of the note in a volume from the library of the Dominicans of the rue St. Jaques (*Paris. Lat.* 14970, fol. 72^{v}) who says, "In quo etiam libro ipse facit multociens mentionem de quodam libro quem ipse composuit qui vocatur summa de vocabulis seu ut communiter summa britonis."[1] Brito himself is not consistent in the way he refers to the *Summa*, calling it variously *opusculum de significationibus vocabulorum biblie*, *opusculum vocabulorum*, *opusculum de vocabulis*, etc.

Ms. 62 in the Municipal Library of Douai, which once belonged to the Abbey of Marchiennes and is to be dated to s. XIII-XIV, contains in addition to the text of the *Summa* a verse treatise on Hebrew and Greek words beginning on fol. 226. This treatise has the following preface:

> Sicut doctores docuerunt antea plures,
> Ante prosam scripsi, metrice modo pauca notavi,

1. The author of this note ascribed both works to Adam of St. Victor, wrongly, as Hauréau has shown, *op. cit.* pp. 588 ff.

Que perhibent nostri non contempnenda moderni,
Scire quibus valeas varias discernere linguas,
Ne grecum reputes quod hebreum dicere debes.
Et quoniam lingua reliquas precessit hebrea
Primitus hebraica sed post volo scribere greca.

On fol. 227v of the same manuscript the following note appears to identify the author:

Hic finit parvus tractatus de nominibus hebraicis. Hic postea incipiunt versus de dictionibus grecis tam in byblya quam extra contentis. Orate pro anima britonis.

This identification is confirmed by Berlin Ms. 916, foll. 126-156v (s. XIV) which contains the same verse treatise under the title *Brito Metricus*. Further evidence of authorship may be found in the preface to our edition of this work.[1]

The Douai manuscript continues (foll. 250v-259v) with a Latin-French glossary.[2] There is no specific indication that this glossary is to be ascribed to Brito, but the fact that it is included along with works of Brito and the fact that there are some French glosses in the *Summa* could make such an assumption plausible. There is, however, some cause for hesitation since the glosses in the *Summa* seem to have no relation to the glossary.

Finally the Douai manuscript concludes (fol. 260) with *versus ad sciendum nomina et ordinem librorum biblie et quot capitula quilibet liber habeat*. These verses, which have not previously been published, run as follows:

De nominibus librorum biblie. Utiles ad memoriter retinendum ordinem librorum biblie.

Sunt genes ex le nu de iosu iu ruth reg paral esdr ne
Tob iudith hester iob david salomonque sap eccle

1. L. W. Daly: *Brito Metricus. A Mediaeval Verse Treatise on Greek and Hebrew Words* (Philadelphia, 1969).
2. Published as *Remarques sur le patois suivies du vocabulaire latin-français de Guillaume Briton (XIVe siecle) par E.A.A.* (Douai, 1851).

Is ie bar eze dani post ose joel amos abdi
Io mi na post aba sophonias ag zacha ma
Post macha scribe mathe mar cum lu cumque iohanne
Ro corin et gal ephe phi co tes thimo ti phil et hebre
Actus canonicas precedunt post apo scribas,
Una iacob pe due tres sunt iohan unica iude.

Versus ad sciendum nomina et ordinem librorum biblie et quot capitula quilibet liber habeat.

L genesis, minus exo decem, le vigen dat et epta,
Dat nume triginta sex, inde deu duo demit,
Io vigen et tetras, vigen unum iu, duo bis ruth,
Re triginta mias tenet a, tetras b vigenque,
Viginti duo c, viginti quinque tenet d,
A parali vigen atque novem, b ter deca sexque,
Esdre dena dat a, ne bis epta, b dat vigen epta,
Bis duodena dat a, tenet esdre b vigen epta,
Sicut habent plures si vis b ter tria dices,
In neemi numerum vix audeo ponere certum,
Nam varie varios video distinguere libros,
Sed medium tenui, medium tenuere beati.
Tobi bis septem, iudith octo bis et simul hester.
Quadraginta duo iob; divide sic salomonem:
A triginta mias, b bis sex, c dabis octo.
Undevigen sapi dat, tenet ecclesiasticus li.
Sexaginta sex ysaias continet in se,
Quinquaginta duo ie, tre bis bina, baruc sex.
Dat quater eze decem simul viii, bis dani septem,
Ose bis epta, io tria, ter tria continet amos,
Abdias unum, io quatuor, epta micheas.
Na tria dant aba soph. Duo tantum continet Agge,
Bis septem zachari, malachie bis duo legi,
Sed ne contendas, tria si vis emule dicas.
Quindenis primus macha constat sicque secundus,
Sed melius primo tribuunt plerique bis octo.
Ma vigen octo dabit Marcusque bis octo tenebit,
Lu vigen et tetras, vigen unum, Sancte Iohanne, prestas.
Octo bis ad roma, sic prima corinti, secunda
Dat tredecim, tribuit gala sex, ephe quod sibi iungit.
Bis duo dant phi colo, tes quinque dat a, tria dat b,
A thimo sex, tetras b, ti trias ique Philemon.
Hebre da tredecim, tribuunt actus vigen octo.
Quinque ia, tot pe dat a, tria b, dat quinque io prima,
I relique, Iude mias est, apo bina vigenque.

Hauréau (p. 600) has pointed out that these verses also appear in Ms. 176 of Rouen and in 17254 of the Bibliothèque Nationale following the text of the *Expositio.*

Hauréau (p. 599) also notes a work dealing with biblical text criticism which is preserved in the Laurentian Library under the title *Glossae Britonis super sacram scripturam.* We have not seen this manuscript nor had Hauréau, who cited it from Bandini's catalogue, Vol. VI, p. 41, and identifies it with a work mentioned by Sbaralea under the title *Correctio seu castigatio quorumdam locorum sacrae scripturae.* It may well be of the same nature as the text of manuscript 28 of the Stiftsbibliothek of Einsiedeln which bears the designation *Opusculum de veritate textus biblie et prologorum eiusdem collectum ex operibus fratris Britonis de expositione vocabulorum ipsius biblie et suorum prologorum.*

To all of these may be added a large volume of sermons which appear not be preserved, but are represented in the Paris book list of 1304 mentioned above under the entry:

In sermonibus Britonis lxj pecias iij sol.

THE SUMMA

Bacon's statement as cited above makes it clear that the *Summa* was completed and in wide circulation well before the year 1272, and Salimbene's statement places its completion after 1249. Thus we may date the work between 1250 and 1270 and feel sure that it was completed early rather than late within this twenty year period if we are to allow time for its dissemination.

The Summa contains roughly 2500 entries, and these entries are, as the introductory verses would suggest, "difficult" words or phrases from the text of the Vulgate (*difficiles partes quas biblia gestat*). Words from other sources have not, however, been rigidly excluded; we count fifty entries of this kind. One might suspect these non-biblical entries of being intrusive in the

text of the *Summa*; a number of them are very brief and cite no authority while others (*Eminus*, *Evaporare*, *Tabeo*) are slightly out of strict alphabetic order. Nevertheless none of these entries is insecure insofar as the manuscript tradition is concerned, and there is a further bit evidence that they are authentic. Under *Poliandrum*, after the explanation, we find the comment, "Ista expositio ex abundanti ponitur hic." Similarly under *Privignus* the author says, "sed hec expositio non pertinet ad presens opusculum." Neither of these words occurs in the text of the *Vulgate*, and it seems clear from the comments that Brito was well aware that he was including some entries from other sources. After all, there were concordances available and he was probably making good use of them. This would have made it easy to eliminate extraneous words.

The individual entries vary greatly as to length and detail of content. The word or phrase to be discussed stands first and is made part of the opening statement by means of a copulative *est*, *dicitur*, *interpretatur* or the like. Frequently the genitive of nouns is indicated, the gender forms of adjectives and the principal parts of verbs. Although there is no fixed order in which other elements are presented, synonyms are commonly given first. Other elements of frequent occurrence are: analysis of compounds, definition and discussion of varieties of meaning with illustrative citations and quotations, derivatives and etymologies, matters of morphology, orthography and prosody. Quotations, which account for a very high percentage of the whole work, are identified in a number of conventional and formalized ways, commonest among which is, e.g., an introductory *Ysidorus dicit sic* or a closing *ita dicit Ysidorus*, in which the distinction between *sic* and *ita* is carefully maintained. Under *Predium*, e.g., two quotations are articulated as follows: "Ita dicit Huguitio. Ysidorus autem in xv Ethimologiarum ubi agit de agris dicit sic." Cross references, either forward or backward, are frequent terminal elements and take the form *vide infra* (*supra*) *ubi exponitur* or *vide infra* (*supra*) *proximo* or *vide expositionem in suo loco.*

THE SOURCES

The *Summa* is strictly speaking a compilation, as the author indicates in the verses with which he closes the work:

> Hic ego doctorum compegi scripta sacrorum
> Floribus auctorum.

Brito rarely expresses himself, and then only to assert a choice between conflicting authorities. In the citation of his authorities he is quite specific, fulfilling the claim made in his epilogue to "note the exact parts of books in whose sequence the text of matters here cited is to be found" (*loca certa notando librorum in serie quorum textus patet hic positorum*). For ancient works, including Isidore, he gives the author's name, the name of the specific work referred to if that is necessary, and very frequently a more precise reference to location within the work. For more recent works he usually omits the name of the author. In quoting, however, he is usually not at all concerned to give the exact wording of his authorities except for poetic texts. Consequently we have used quotation marks merely to indicate the limits of quotations and have omitted them where the departure seemed to us so radical as to amount to paraphrase rather than quotation, realizing that Brito's text of the works in question may have varied even quite widely from those available to us.

Occasionally Brito shows some interest in the relationship between his sources, commenting, e.g., that Papias or Hugutio are dependent on Isidore. Under *Puteoli* he quotes a biblical gloss and then comments that all manuscripts do not have this gloss. Under *Ramnus* again he quotes a biblical gloss and remarks that the gloss seems to be derived from Augustine, whom he also quotes, but points out that the same words are to be found in Papias. While he is thus aware of such relationships he does not regularly pay attention to them, and he frequently quotes the same words from two different sources without comment.

In general we have not attempted to identify sources where Brito himself does not give any indication. The hazards of making such identifications are obvious where, e.g., the same information, often in the same words, could have been drawn from Isidore, Papias or Hugutio.

A full list of the authorities quoted will be found in the index. Not included in the index are references to authors or works referred to or quoted by Brito's sources rather than by Brito himself. In this way, e.g., the names of Chrysostom, Josephus, Pliny and Sallust, which appear in the text, are nearly or quite eliminated as sources. The following comments on individual sources represent only those which are most frequently appealed to.

THE BIBLE The *Vulgate* is the source of the vocabulary on which the *Summa* is based. The vocabularly of about 2500 words contains, as indicated above, only some fifty which do not occur in that text. It seems most likely that a concordance was used in the compilation of the word list and that the additional items were deliberately included. In addition to the basic vocabulary almost every book of the Bible is drawn on for illustrative quotations. The citations for these give book and chapter and frequently add a letter from a to g to indicate relative position within the chapter according to the system devised by Hugh of Saint-Cher for use in the *concordantiae Sancti Jacobi*.[1] Although the text used by Brito is presumably that of the Paris Bible, in over fifty instances he discusses variant readings, referring, e.g., to Jerome, Augustine, Rhabanus, the Hebrew, LXX, *antique biblie, nostra translatio*, etc. The style of these comments suggests that Brito was using contemporary biblical *correctoria* but the comments themselves do not seem to correspond in detail with those of Hugh of Saint-Cher (*Paris. Lat.* 16719 ff.), of the

1. Cf. E. Mangenot: *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Vol. VII (Paris, 1927) p. 228. See also the description of this method of reference given in *Paris. Lat.* 15249.

Jacobins of Paris (*Paris. Lat.* 3218) or of the Sorbonne (*Paris. Lat.* 15554).[1]

GLOSSA ORDINARIA The *Gloss* is quoted on almost all of the books of the Bible, and sometimes the interlinear is specified. It is possible that some of the quotations assigned to specific writers were also drawn from this source, but Brito does make distinctions in this connection. For example, he quotes from Jerome twice *in originali*; he also quotes him once *in glosa Genesis xxxvi*, and the passage in question is to be found in the *Liber hebraicarum quaestionum in Genesin* but not in the *Gloss*. Again Jerome is cited simply *in glosa* and the passage is to be found in the *Commenta in Isaiam* but not in the *Gloss*. For the *Gloss* we have used the Nuremberg Bible of 1493.

ALEXANDER OF VILLEDIEU Quotations from the *Doctrinale* are usually so identified by Brito, but in some sixteen instances verses from it are quoted but not identified at all. The author of the *Doctrinale* is never mentioned by name but is twice referred to as *auctor Doctrinalis* and once (*s.v.* Paralisis) as *magister qui composuit Doctrinale*. It seems improbable that the author of this popular work was unknown to Brito.

1. On the *correctoria* cf. H. Denifle, *Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters* 4 (1888) 263-311. To forestall possible criticism on this score we should probably point out that we are aware that the *Correctorium Sorbonicum* has been associated with the name of Brito, as is done without equivocation in J. Höfer and K. Rahner, *Lexikon für Theologie und Kirche*, Vol. II (Freiburg, 1958), *s.v.* Bibelkorrektorien. The immediate source of this information would appear to be P. C. Spicq, *Esquisse d'une histoire de l'exégèse latine au moyen age* (Paris, 1944), p. 171, who makes the same statement but with a guarded *sans doute*. Spicq, in turn, depends ultimately on S. Berger, "Des essais qui ont été faits à Paris au XIIIe siecle pour corriger le texte de la Vulgate," *Revue de théologie et de philosophie* (1883) 58-62. Berger's position (as stated briefly in *Quam notitiam linguae hebraicae habuerint Christiani medii aevi temporibus in Gallia* (Paris, 1893), was as follows: (Correctorium Sorbonicum) "non alius auctoris rati sumus quam fratris cuisdam nomine Guillelmi Britonis, qui nobis opuscula nonnulla de Sacra Scriptura tradidit, quae saepe in ipsissimis phrasibus cum correctorio sorbonico concordat."

ALEXANDER NECKHAM Although the works of Neckham (Nequam) are not yet fully published three of Brito's references to him can be identified with passages in the so-called *Corrogationes Promethei.*[1] Nineteen more references to Neckham by name are followed by verse quotations which are drawn from a versified version of the *Corrogationes* which was identified as the work of Neckham by Richard Hunt on the basis of these references. Four more verse quotations may also be ascribed to this version of the *Corrogationes*, although Brito cites them merely as *versus*. Under the word *Aphedno* a quotation from the prose version is introduced and then four verses are appended with the comment, "unde fecit tales versus." It is also possible that the twenty odd French glosses scattered throughout the *Summa* are drawn from the *Corrogationes*. About half of them are to be found in the excerpts printed by Meyer.

EBERHARD OF BÉTHUNE About 250 verse quotations can be equated with lines or passages in the *Grecismus*. Most of these are specified as coming from the *Grecismus*, but 68 of them are introduced merely as *versus* or *versus differentiales*. There are also a few quotations which are ascribed by Brito to the *Grecismus*, but are not to be found in our text of the work. The text of the *Grecismus* was fluid enough and received enough material from the more or less common store of such verses that the above described situation is not surprising. Some of the unattributed verses equated by us with the *Grecismus* may, of course, have been drawn from elsewhere, and our equation must in these circumstances be taken as simply *exempli gratia*. Brito nowhere mentions Eberhard by name.

GUILLELMUS BRITO Brito does not specifically refer to his own work, but at the end of the article *Myrtus* we read "Myrtus appellatur arbor pulcherrimus Levitici xxiii g, sicut patet in prologo Ieronimi super Zachariam." The reference to *Leviticus*

1. Cf. P. Meyer, *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques* 35 (1897) 641-2.

is not in Jerome, but it is to be found in Brito's *Expositio in prologos biblie* on this passage in Jerome's prologue under the letter k. In addition he quotes repeatedly matter to be found in the so-called *Brito Metricus*, introducing the passages simply as *versus*. We infer that these verses were originally written for the metrical treatise. In two instances (*s.v.* Radius and Scopa) we may suspect that verses introduced by "unde dicamus sic" and "dicamus ergo sic" are Brito's own composition. The same suspicion arises when he comments on otherwise unidentified verses (*s.v.* Seneo) "necessitas metri facit hic corripi hanc sillabam ra." A considerable number of unidentified verses throughout the *Summa* may, then, also be his own.

HUGUTIO OF PISA The *Derivationes* of Hugutio are very heavily drawn upon by Brito and a relatively high regard for the integrity of his text is shown. References have been checked against the manuscript *Paris. Nouv. acq. lat.* 2042 which was copied in the year 1274. A few quotations have not been found in this manuscript. The lemmata in Hugutio are arranged, contrary to what we have stated elsewhere, in second-letter alphabetic order in such a way that combinations of a consonant with the various vowels appear before combinations of consonant plus consonant. If a reference in the *Summa* appears under the same lemma as that under which it appears in the *Derivationes* no further indication is needed; if it appears under a different lemma a *s.v.* reference is added.

ISIDORE The *Etymologiae* is one of the principal sources. It is drawn on directly in very numerous and extended passages and indirectly through unidentified material transmitted e.g. by Papias and Hugutio. In the latter case Brito occasionally comments on the coincidence. The directly quoted passages are usually identified by reference to book number and frequently also by section title. In manuscript A chapter numbers are also added in the margin. The quotations are reasonably accurate, but no regard is shown for strict verbal accuracy and varying

degrees of paraphrase are to be encountered. Quotation marks have been added wherever the approximate wording of Isidore is recognizable.

HORACE Only the *Satires* and *Epistles* are drawn upon. In a few instances quotations are introduced simply by an "Oratius." The formula for the *Satires* is either *in Sermonibus* or *in libro Sermonum.* Quotations from the *Epistles* are identified as *in Epistulis* or *in libro Epistularum* with the frequent addition of a number for the *Epistle.* There is only one quotation from the second book of the *Epistles* and this is introduced as *in libro Epistularum in penultima epistula.* Apparently the whole collection of *Epistles* was regarded as a single book. The *Ars poetica* is cited twice under the title *poetria.* The lack of precision in these references suggests that the quotations may have been drawn from a secondary source and not directly from the text of Horace. Compare the remarks on Vergil below.

JUVENAL Quotations from the *Satires* are usually identified by the author's name alone. When a more exact reference is given, it is to the five-book division.

LUCAN The *Bellum Civile* is cited some forty times in all and the quotations come from all ten books. The book number is regularly indicated and sometimes further indication, such as *circa principium* or *versus finem,* is added. In fifteen instances a letter from a to g is added to the book number to specify the part of the book.

MACER See Odo of Meung.

ODO OF MEUNG The *de viribus herbarum* is quoted at considerable length in seventeen passages and is without exception referred to as *Macer de viribus herbarum.*

OVID The *Metamorphoses* are, as might be expected, most frequently quoted, and the quotations are drawn from all

fifteen books. The citations are usually by book number with an occasional *circa medium* or *versus finem.* About half of the time, however, a letter from a to g is added to the book number to indicate relative position of the quotation within the book. Twice, on the other hand, the reference is simply to *Ovidius* and once simply to *poeta.* The *Ars amatoria* is quoted seven times, but no title is given, as is also the case with the four quotations from the *Remedia amoris.* Four quotations from the *Fasti* are simply referred to Ovid, but another five are said to be *in libro Fastorum.* The *Heroides* are cited once as *Epistulae.* The *Tristia* and the *Ibis* are each invoked once.

PAPIAS The *Elementarium doctrine erudimentum* is one of the most heavily used sources throughout the *Summa.* Occasionally it is quoted verbatim, but more frequently only the essence of its statements is given. Papias is not available in a modern edition and references have been checked against the Venice edition of 1496. Often material attributed to Papias is not to be found in this text, most notably where Brito ascribes long lists of synonyms to him. Since we do not know what Brito's copy of Papias looked like, quotation marks have been used sparingly. When a Papias reference is to be found under the same lemma as that under which it appears in the *Summa*, no further indication is needed; when it appears under a different lemma, a *s.v.* reference is added.

PERSIUS Most frequently quotations from the *Satires* are introduced merely by the author's name. The title *Satira* is, however, often used and there are references to *prima*, *tertia*, *penultima* and *ultima satira.* *Principium* refers four times to the first *Satire* and *finis* twice to the sixth. Twice the third *Satire* is identified by its first line: *in illa satira "nempe hec assidue"* etc.

PETRUS COMESTOR The *Historia scholastica* is drawn on for material under about 180 entries, and some of the quotations are very lengthy. These quotations are fairly accurate on the

whole. The references to Josephus clearly come from this source in a number of cases and it seems probable that they do likewise in all other cases. Petrus is not referred to by name, but is cited as *magister in historiis* (*magister historiarum* once) about a third of the time, while in the majority of instances the reference takes the form *dicitur in historiis.*

PETRUS RIGA The *Aurora* is quoted sixteen times without mention of its author. One of the quotations (*s.v.* Presbiter) extends to thirty lines. Four are taken from the passage in *Leviticus* dealing with dietary laws and are concerned with birds that are not to be eaten.

PRISCIAN The *Institutiones* are predictably a principal authority. Every book except XII and XIII is referred to more than once. Since Priscian is an ancient, the references are to his name rather than to the work by title. Very frequently no precise location is given. Book numbers are given only twice (*in maiori volumine in principio vi libri* and *in minori volumine circa principium secundi libri*). Occasionally reference is made to *maius volumen* or *minus volumen*, but more frequently the formula *in tractatu de* or *ubi agit de* is used.

VERGIL The quotations from the *Aeneid* are regularly introduced by name of author, title and book, and not infrequently a letter from a to g is added to designate the part of the book. There is, however, a consistent error in the numbering of the books above the fifth. Twice book six is referred to correctly, but in five other instances it is referred to as book five. There are repeated quotations from all the books from seven through twelve, and in every case the number given in the citation is less than it should be by one. There are, e.g., four quotations from book twelve and they are all referred to book eleven, while there are no references to book twelve. The consistency of this error proves that it is not the result of carelessness. Moreover the same error occurs once in the *Brito Metricus* in the commen-

tary on line 2091. As a matter of fact, Brito gives evidence of having cheked his references to the *Aeneid* rather diligently. Under the entry *Fama* Brito quotes extensively from Isidore's *Etymologiae* v, 27, 26 ff. where Isidore's reference is merely to *Virgilius* and where he quotes only the one line *Aen.* IV, 174. Brito's reference here is *Virgilius in iiii Eneidos* and he quotes not one but sixteen lines of the *Aeneid* (IV, 173-188). Similarly under the entry *Arcturus* Brito quotes in extenso from Isidore *de nominibus stellarum* (*Etymol.* III, 71), and where Isidore gives only *Virgilius*: *Arcturum pluviasque Hyadas* Brito shows *Virgilius Eneidos iii d dicit Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones* (*Aen.* III, 516). It would seem, then, that the consistent error in book numbers must have been the result of Brito's having used a copy of Vergil in which the books of the *Aeneid* were incorrectly numbered. If this is the case, the copy must have been unique or have had very few relatives, for we have examined some thirty twelfth and thirteenth century manuscripts of the *Aeneid* in the Vatican, the Bibliothèque Nationale in Paris, the British Museum and the Bodleian and have found no such irregularity in the numbering of the books.

The *Eclogues* are usually cited *in Bucolicis*, while for the *Georgics* a book number is regularly given. The *Moretum* is cited twice by title.

VERSES In keeping with the practice of the time many verses, including *versus memoriales* and *versus differentiales* are cited with no more formality than the phrase *unde versus*. Identification of these verses presents a real problem. Frequently they are to be found in a specific work or collection, but sometimes they seem to have been sufficiently common property that they are to be found in more than one source which would have been available to Brito. In a considerable number of other cases we have been unable, despite prolonged search, to find any probable source. It is quite possible that a number of these unidentified verses are of Brito's own composition. Those, e.g., which appear under *Nurus* could be included in this category.

Where a probable source has been identified this has been indicated in the text. As a last resort for otherwise unidentifiable verses reference has been made in the apparatus criticus to an appropriate number in the collections of Hans Walther.[1]

COMPOSITION OF THE SUMMA

As has been argued above, the *Summa* was written first and was followed by the *Expositio* on Jerome's prologues. The so-called *Brito Metricus* in its opening lines says, "Ante prosam scripsi; metrice modo pauca notavi," which should apparently be interpreted to mean that the composition of the metrical treatise was subsequent to that of the *Summa* at least, and probably to that of the *Expositio*. And yet we find references to the *Expositio* and quotations from the metrical treatise in the *Summa*. This can only mean that Brito continued to add material to his earlier works as he proceeded to work on the later ones.

There is further evidence to indicate that material was added, and probably by Brito himself, to the *Summa* after it had been finished and probably after it had begun to circulate. This evidence is in the form of plus or minus material which is handled in a variant way by the manuscripts. This material was probably entirely marginal to begin with, but each scribe seems to have reacted in his own way to the problem of what to do in copying it. The possible choices would have been: to recopy it in the margin, to copy it into the text at an appropriate place, to copy it into the text at the end of the appropriate article, to omit it altogether. All of these options are represented in the manuscripts, and no manuscript is consistent from place to place in its choice of option.

There are occasional indications of effort to avoid confusion of this additional material with the text. Under *Papirio* B has a marginal note concluding with the comment "hoc non est de

1. We are deeply indebted to Dr. Richard Hunt and to Dr. Hans Walther for assistence in identifying many of these verses.

textu sed expositio." Under *Parricida* C has the cross-reference "Quere de hoc infra in patricida et in notula marginali," but under *Patricida* additional material, presumably the *notula marginalis*, is copied into the text in C.

With the exception of some material peculiar to manuscript D there is nothing in the style or content of these additions which would forbid their being ascribed to Brito. There is also the fact that some of the material is presented in a distinctive way in a considerable number of the manuscripts. The peculiarity of presentation lies in the copying of the marginal additions into spaces reserved within the quadrilateral of the column of text. This method of copying is so inconvenient for a scribe that one can only suppose it must have been prompted by some definite reason. A possible reason is that, once the *Summa* had begun to circulate and Brito had found a considerable number of additions he wished to make, he directed the preparation of a copy made in this way so as to show clearly what was additional. The system would make it easy to copy the additional material into existing copies if anyone desired to do so.

Papias had arranged the entries in his work in an alphabetic order that depended on only the first three letters of each word, while Hugutio had adopted an alphabetic order which took account of only the first two letters of each word, but in words beginning with a consonant placed combinations of the consonant with the vowels before combinations of the consonant with other consonants. Brito followed the precedent of alphabetic arrangement but applied it more thoroughly. The general scheme is that of absolute alphabetization. This absolute order is departed from in a number of particulars. Derivatives or otherwise related words are often made to follow the words to which they are related (*onix onichinus*, *vermis vermiculatus*). Although h is taken into account when it is initial, in medial position it tends to be neglected (*cantus chaos capparis*, *satago sathanas satelles*). The letters i and y are not distinguished (*hinnulus hyrundo hircus*). Also double consonants are generally neglected in determining order (*occasus oculus occumbo*, *ira irre-*

tio iris irrito). There are also departures from expected order which seem not to follow any principle, and one might suppose that these are to be explained either as mere lapses or as attributable to carelessness in the insertion of items added in the course of compilation. In any case, perfection of the system was probably no more highly regarded as a desideratum than was literal accuracy in quotation and had rarely been approached before this time.[1]

TRANSMISSION

The *Summa* exists in over 130 surviving copies, the distribution of which covers western Europe to the extent described by the circuit Avranches, Ghent, Utrecht, Durham, Copenhagen, Danzig, Breslau, Heiligenkreuz, Klagenfurt, Subiaco, Valencia, Toulouse. The center of this distribution is clearly Paris, and little over a dozen of the total number is to be dated as late as the fifteenth century. Out of this total we have seen and studied in some detail 110 copies which are listed below on page XLII along with other copies known to us only through catalogue or other references.

There are, of course, indications of family relationship between these numerous copies, but it was impossible to work these out in the process of editing the text, and it is doubtful whether the results would have repaid the effort, no matter how desirable this procedure may be from the point of view of rigorous method.

There are copies, as indicated in the list below, which show epitomization of the text and others that show augmentation and contamination with other texts. For example *B. M. Arundel* 127, which comes from a Carthusian monastery near Mainz and belongs to the fifteenth century, present itself as part of what it calls the *Brito novus*, but it can hardly be regarded as an epitome, and *Arundel* 209 is a mere glossary in which a

1. Cf. L. W. Daly: *Contributions to a History of Alphabetization, Collection Latomus*, Vol. XC (1967).

fourteenth century Franciscan, John of Hereford, says, "compilavi presentem libellum de utilioribus que brito continere videbatur."

The *Summa* was put in print at Ulm in the fifteenth century without date (Hain 8396) under the title *Vocabularius perutilis terminos biblie novi et veteris testamenti pregnantes ac difficiles optime declarans per solemnissimum sacre theologie professorem magistrum Henricum de Hassia aggregatus*. Despite this title there is no doubt about the identity of the work, and the ascription to Heinrich von Hessen is of no significance. This edition was evidently made on the basis of a single manuscript, and that not a very good contemporary one. It may be worth noting that Munich manuscript *Lat.* 3214 (*s.* XIV) of the *Summa* has the identification "Vocabularius super Biblia magistri Henrici de Hassia."

The present edition is based on the following four manuscripts which were selected after an extensive survey as giving evidence of being carefully and professionally copied and of being subject to neither the epitomization nor the augmentation that is recognizable in some copies.

A University of Pennsylvania Library, *Ms. Lat.* 39, *s.* XIV, 264 fols., 27 × 20 cm., 2 cols. Originally belonged to the Monastery at Royaumont near Paris (*Beate Marie Regalis Montis*).[1]

B Epinal, Bibliothèque Municipale, 81 (195), *s.* XIV, 356 fols., 24 × 16 cm., 2 cols. Originally belonged to the Monastery of St. Peter at Senones near St. Dié (*S. Petri Senonensis Ord. S. Benedicti Cong. SS. Victoris et Hydulphi*).

C Bodleian Library, *Rawl.* C 896, *s.* XIV, 344 fols., 23 × 16 cm.

D British Museum, *Add.* 17743, *s.* XIV, 207 fols., 30 × 20 cm., 2 cols. Originally belonged to the church of St. James in Liége (*Ecclesie Scti. Jacobi in Leodio*).

1. Cf. the fuller description in the University of Pennsylvania *Library Chronicle* 32 (1966) 8f.

Without an exhaustive study of all the manuscripts it is hardly to be expected that the relationship of these four to one another could be determined with any precision. And yet certain indications can be observed. A glance at the apparatus criticus on almost any page of the text will make it clear that agreements between AD and BC indicate a close relationship between the members of these two pairs. The question is whether either of the two pairs shows evidence of being more reliable than the other.

Instances in which AD pretty clearly preserve a true reading are the following:

Amicio	in alis (malis D) AD	in *om.* BC
Aquilo	pestilentiam AD	pestilentia BC
Ariolus	nuncupantur AD	vocantur BC
Arturus	sirius AD	sinus BC
Lictor	paritor AD	pariter BC
Mandragora	sunt AD	habet BC
Pigargus	phigargum AD	philargum BC
Seminiverbius	seminiverbius AD	semiverbius BC
Sugo	terminalis AD	terminabilis BC
Transvadere	transvadare AD	trans vadere BC

These instances can be matched by an approximately equal number in which BC apparently preserves the true reading:

Ariolus	primus BC	*om.* AD
Manubie	spolia BC	sponsalia AD
	exuvie BC	eximie AD
Murenula	ornandum BC	ordinandum AD
Olus	alendo BC	olendo AD
Prandium	secunde BC	scite AD
Retundo	arbore BC	ab ore AD
Serpens	nodos BC	nidos AD
	tribulato BC	tributo AD

Sol	cursus BC	cultus AD
Sudes	figis BC	fidis AD
Transigo	transigo BC	transfigo AD

There are many less clear cases. For example under *Ligo* Ovid, *Metamorphoses* XI, 36 is quoted. The *textus receptus* for this line is "Sarculaque rastrique" etc., which is the reading of AD. But two of the 13th or 14th century manuscripts of the *Metamorphoses* (e and g) plus other *recentiores* read "Sarculaque et rastrique," which is the reading offered by BC. Thus there is no compelling reason to prefer the reading of one group over the other, and we have generally found it necessary to exercise our own judgment, guided by whatever considerations are available in each instance. Such considerations are the observable stylistic habits of the author and evidence from the text of the authorities being cited. Where there are printed editions of the authorities in question choices can be made with somewhat greater certainty. For example a very high percentage of the text of the *Summa* is accounted for by quotations from Isidore's *Etymologiae*. But Lindsay's edition of this work uses no manuscripts later than the tenth century. The situation is similar with the quotations from Vergil. What one really needs in such cases is to know the condition of the text of the authority in question in the thirteenth century. The case is even worse for authorities, such as Papias and Petrus Comestor, whose works have not been critically edited, and for others, such as Neckham and Hugutio, whose works have not yet been put in print. Still the guidance to be found in the texts of the authorities is, as we have said, useful and not at all to be disregarded.

Since, then, there is no compelling reason to prefer the readings of AD over those of BC or the reverse on these grounds the question arises as to whether agreement of any three members against a fourth gives indication of reliability or the opposite. We have isolated some 170 instances where this situation prevails, that is where three manuscripts agree in a rather

certainly false reading against a fourth. The following are representative.

Ascia	in *om.* BCD	
Bissus	clam *om.* BCD	
Citropedes	uncialem ACD	initialem B
Cochitus	mihi ABD	nisi C
Efferatus	servire ACD	sevire B
Mandragora	compleri ABC	comperi D
Multa	mulcta mulcte ABC	multa multe D
Tortio	tortio ABD	torsio C

Other instances show the isolated member supported by the text of a quoted authority.

Capparis	imperat BCD	iuvat A Dioscorides
Cesarum	romanum ACD	romanorum B Isidore
Crapula	afficitur BCD	efficitur A Isidore
Lactuca	prestabat ACD	prestabit B Macer
O	qualibet BCD	qualibus A Grecismus
Palma	nutricis ACD	victricis B Isidore
Paliurus	mola ABD	viola C Vergil
Parabola	similibus ABD	dissimilibus C Donatus
Pardus	montem ABC	mortem D Isidore
Pectus	inserti ABC	insecti D Ovid
Pedica	pedibus ABC	pedicis D Ovid
Predium	es ACD	aes B Priscian
Sardonix	niveo ABC	mineo D Isidore
Sincerus	accessit ABD	acescit C Horace
Ungula	fodicule BCD	fidicule A Isidore

Again it must be noted that in this list *Romanum* and *afficitur* are variants on the preferred reading in the text of Isidore, that *accessit* is a variant on *acescit* in Horace, and that *inserti*

is the reading of the *recentiores* in Ovid. Such complications aside, in the cases so isolated C appears to preserve the true reading in about 36 percent, B in about 31 percent, A in about 17 percent, and D in about 14 percent. On this basis the scale is tipped somewhat in favor of B and C independently, but not as a group, over against A and D. Still this does not provide any compelling rule of general application.

If AD and BC represent separate families in the tradition there has, on the above evidence, pretty clearly been contamination between the two. Here it may be noted that B shows repeated variant pairs.

Puteoli	salernitani vel salernite
Quinimmo	constituunt pariunt
Recalcitrare	rusticus vel bubulcus
	immoderate vel intemperate
Ren	a supplendo vel a supplemento
Rite	rectum est vel esse creditur
Sartago	oleum vel pinguedo
Semita	dimidium vel particula
Singultus	bibito vel bibendo
Suffoco	scindit vel stringit
Tempus	conventio rerum vel coemptio
Thimiama	offerendum vel afferendum

It will be observed, however, that B is isolated in offering these pairs and that the pairs are mostly in the nature of explanatory glosses rather than true variants.

In some matters of orthography the text has been regularized by us without reference to the manuscripts. This is true for gemination of consonants, aspiration, y and i, c and t. Brito not infrequently gives his own opinion on such questions or indicates his approbation of the opinion of one of his authorities. Moreover, his alphabetization occasionally gives an indication of his preference. Unfortunately there is no guarantee that he

was consistent throughout so large a work. We have tried to follow such indications as best we could. We have also generally not recorded variants between *et* and *vel*, nor those involving minor inversions of words, especially of the copulative. In the presentation of abbreviated inflectional forms we have more or less arbitrarily followed the lead of A but have recorded variants from the other manuscripts.

The following manuscripts have been examined by us in some detail but are not (except for the four listed above) used for this edition.[1]

ANTWERP, *Musée Plantin Moret* 48, s. XV
AVIGNON, *Bibl. Municipale* 34, s. XIII
AVRANCHES, *Bibl. Municipale* 34, s. XIII
BAMBERG, *Staatliche Bibl.* Phil. 9, s. XIV
– Phil. 150, s. XIV
BRUGES, *Bibl. Municipale* 95, s. XIII
– 540, s. XIII
BRUSSELS, *Bibl. Royale* 199, s. XIII (augmented)
– 200, s. XIV
– 201, s. XIV
– 202, s. XIV (incomplete)
– 203, s. XIV
– 204, s. XV
CAMBRAI, *Bibl. Municipale* 513, s. XVI
CAMBRIDGE, *Corpus Christi Coll.* 479, s. XIII-XIV

1. The dates shown are those assigned by the catalogues. Discriminations between manuscripts of the late thirteenth and the early fourteenth centuries, at least so far as they are based on style of script, being as difficult as they are, it will not be taken as any derogation of the skill or judgment of the cataloguers if we express some doubt as to the absolute realiability of these dates. It is somewhat surprising, e.g., that there is such a preponderance of thirteenth century copies in the Bibliothèque Nationale of Paris. Be that as it may, it seems probable that the *Summa* was being copied most actively in the century 1250-1350, and greater precision than that will make little difference for present purposes.

- *St. John's Coll.* 104, s. XIII
  - 122, s. XIII
- *Peterhouse* (*Univ. Libr.*) 122, s. XIV

DOUAI, *Bibl. Municipale* 62, s. XIV
DURHAM, *Cathedral* A.II.20.2, s. XIV
EPINAL, *Bibl. Municipale* 195, s. XIV
ERLANGEN, *Universitätsbibl.* 80, s. XIII
FLORENCE, *Laurentiana* Lat. Plut. XXIX, Cod. IV, s. XIV
GHENT, *Bibl. de la Ville et de l'Univ.* 294 (71), s. XIV
GLASGOW, *Hunterian* 452, s. XIV
HEILIGENKREUZ, *Stiftsbibl.* 27, s. XIV
LAON, *Bibl. Municipale* 1, s. XIV
  - 2, s. XIV

LILIENFELD, *Stiftsbibl.* 117, s. XIV
LISIEUX, *Bibl. Municipale* 18, s. XIV
LONDON, *British Museum*, Arundel 165, s. XV (mutilated)
  - 209, s. XIV (epitome)
- Burney 39, s. XIII
  - 307, s. XIV
- Harley 1687, s. XIII
- Sloane 3319, s. XIII
- Add. 10350, s. XIV (augmented)
  - 15109, s. XV
  - 17743, s. XV (epitome)

LYONS, *Bibl. Municipale* 127, s. XIII-XIV (epitome)
MANCHESTER, *John Rylands* Lat. 412, s. XIV
METZ, *Bibl. Municipale* 327, s. XIV
  - 512, s. XIV

MONTPELLIER, *Bibl. de l'École de Médecine* 111, s. XIII (revision)
MUNICH, *Staatsbibl.* Lat 3214, s. XIV
- Lat. 3537, s. XV (augmented)
- Lat. 3585, s. XV (epitome)
- Lat. 21243, s. XIV

NEVERS, *Bibl. Municipale* 1, s. XIV (epitome)
OXFORD, *Balliol Coll.* 11, s. XIV

- *Bodleian Libr.* Douce 239, s. XV (epitome)
  - Rawlinson C40, s. XIV (mutilated)
    - C896, s. XIV

PADUA, *Bibl. S. Antonii* 348, s. XIV
- *Bibl. Universitaria* 546, s. XIV

PARIS, *Bibl. Nat.*, Lat. 521, s. XIII
- Lat. 522, s. XIII
- Lat. 523, s. XIII-XIV
- Lat. 592, s. XIII-XIV (epitome)
- Lat. 593, s. XIII-XIV
- Lat. 594, s. XIII-XIV (epitome)
- Lat. 600, s. XIII
- Lat. 611, s. XIII
- Lat. 612, s. XIII
- Lat. 7681, s. XIII
- Lat. 10446, s. XIII-XIV
- Lat. 10447, s. XIV (epitome)
- Lat. 10448, s. XIII
- Lat. 12400, s. XIII
- Lat. 12945, s. XIII
- Lat. 14174, s. XIII
- Lat. 14795, s. XIII
- Lat. 15376, s. XIII (incomplete)
- Lat. 15556, s. XIII
- Lat. 15694, s. XIII
- Lat. 16282, s. XIII
- Lat. 16283, s. XIII
- Lat. 17253, s. XIII
- Lat. 17254, s. XIII
- *Mazarine* 333, s. XIV
  - 334, s. XIV
- *Sainte Geneviève* 1211, s. XIII
- *Sorbonne* 1212, s. XIV

REIMS, *Bibl. Municipale* 516, s. XIII

ROUEN, *Bibl. Municipale* 175, s. XIV

SANKT GALLEN, *Stiftsbibl.* 234, s. XIV (augmented)

SCHLOSS HARBURG, *Fürstl. Öttingen-Wallerstein'sche Bibl.* I, 2, 2°, 17, s. XIV
 – I, 2, 2°, 21, s. XIV
SOISSONS, *Bibl. Municipale* 64, s. XIII
STRASBOURG, *Bibl. Nat. et Univ.* 10, s. XIV
SUBIACO, *Bibl. dell'Abbazia* CCLXXI, s. XIV
TOULOUSE, *Bibl Municipale* 59, s. XIV (augmented)
TOURS, *Bibl. Municipale* 31, s. XIII
 – 32, s. XIII
TROYES, *Bibl. Municipale* 1090, s. XIV
 – 1141, s. XIV
 – 1719, s. XIV
UTRECHT, *Bibl. d. Rijksuniv.* 210, s. XIV
VALENCIENNES, *Bibl. Municipale* 101, s. XIII
VATICAN, *Borghes.* 349, s. XIV
– *Palat. Lat.* 229, s. XV (epitome)
– *Reg. Lat.* 101, s. XIII-XIV
– *Vat. Lat.* 1470, s. XIV-XV
VENDOME, *Bibl. Municipale* 178, s. XIV (epitome)
VIENNA, *Nationalbibl.* 1716, s. XIII
 – 14552, s. XIV
VORAU, *Stiftsbibl.* 55, s. XIV (epitome)
WORCESTER, *Cathedral* F 13, s. XIII-XIV
 – F61, s. XIV
WÜRZBURG, *Universitätsbibl.* M.p.Th.F.30, s. XIV
ZÜRICH, *Zentralbibl.* 351, s. XV (epitome)

In addition to these 111 copies the following 27 are known to us only from catalogue description:

ASSISI, *Bibl. Communale* 297, s. XIII
 – 371, s. XIII-XIV
BERLIN, *Staatliche Bibl.* 410, s. XIV
BRESLAU, *Staats- und Universitätsbibl.* 101 (I F 96), s. XV
COPENHAGEN, *Bibl. Regia* Thott 30, s. XIV

– *Univ. Arna Magnaeanske Coll.* 2416 A.M. 203, s. XIV
DANZIG, *Marienbibl.* Q55, s. XV
ERFURT, *Bibl. Amploniana* 57, s. XIV
– 147, s. XIV
ERLANGEN, *Universitätsbibl.* 245, s. XIV
– 246, s. XIV
GÖTTINGEN, *Universitätsbibl.* Luneb. 62, s. XIV
GRAZ, *Universitätsbibl.* 144, c. 1300
KLAGENFURT, *Bischöfliche Bibl.* XXXI a 2, s. XV
LEIPZIG, *Universitätsbibl.* 123, s. XIV
LONDON, *Dulwich Coll.* Lat. 23, s. XIV
MUNICH, *Staatsbibl.* 18437, s. XV
NÜRNBERG, *Stadtbibl.* Cent. VI, 50, s. XV
PRAGUE, *Bibl. Publ. et Univ.* 1485, s. XV
– 1573, s. XIV
– 1834, s. XIV
– *Kapitel* 38
SANKT FLORIAN, *Stiftsbibl.* 588, s. XIV
SEITENSTETTEN, *Stiftsbibl.* 156, s. XV
– 197, s. XV
VALENCIA, *Cathedral* 177, s. XIII
VIENNA, *Nationalbibl.* 3705, s. XV

Finally, the following nine copies are known to us only on the autority of Stegmüller and of Grubmüller:

FRITZLAR, *S. Peters Kirche* 8
HALBERSTADT, *Domgymn.* 55
MAGDEBURG, *Domgymn.* 82
MAINZ, *Stadtbibl.* I 590
NAPLES, *Bibl. Naz.* VII A 32
NÜRNBERG, *Bibl. d. germ. Nazionalismus* 93690
QUEDLINBURG, XLII
TRIER, *Stadtbibl.* 541
UPPSALA, *Univers. Bibl.* C 13

To all of these should be added a copy advertised for sale by William Salloch of Ossining, New York under number 333 of his catalogue 251 in 1967.

These lists are as complete as we have been able to make them. We have relied largely upon the catalogue collections of the Library of the University of Pensylvania, the Vatican Library, the Bibliothèque Nationale of Paris and the British Museum. Still there are likely to be copies which have escaped us. Certainly a very considerably larger number once existed, as is indicated by entries in mediaeval library catalogues.[1]

1. We have not tried to collect this information systematically but note the following:
   1) Dominican library at Dijon according to a catalogue of the early fourteenth century, *Collectanea Franciscana* 10 (1940) 302.
   2) Library of Vitalis of Bologna in 1363, *ibid.*
   3) Library of the Sorbonne, L. Delisle: *La cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, Vol. III (Paris, 1881) p. 55.
   4) Syon Monastery, M. Bateson: *Catalogue of the Library of Syon Monastery Islesworth* (Cambridge, 1898), A20.
   5) Library of the College of the Polish Queen Hedvika, *Katalogy Knihoven Karlovy University* (Prague, 1948) p. 9.
   6) Library of the College of the Bohemian Nation, *id.* p. 50.
   7) Magdalen College, Oxford, John Bale: *Index Britanniae Scriptorum*, ed. R. L. Poole (Oxford, 1902) p. 117.
   8) Library of Santo Spirito in Florence, A. Mazza: L'inventario della parva libraria di Santo Spirito, *Italia Medioevale e Umanistica* 9 (1966) 29.
   9) Papal Library at Avignon, F. Ehrle: *Historia Bibliothecae Romanorum Pontificum* I (Rome, 1890) p. 226.
   10) Library of Franciscans at Malines, *Archivum Franciscanum Historicum* 30 (1937) 408.

INDEX EDITIONUM ET CODICUM CITATORUM

Alexandreïs	Gualteri de Castellione Alexandreïs, *PL*, Vol. CCIX
Anticlaudianus	Alani ab Insulis, ed. R. Bossuat (Paris, 1955)
Aurora	Petri Rigae Biblia Versificata, ed. P. E. Beichner, 2 vols. (Notre Dame, Ind., 1965)
Beda	v. Compotum
Bene	v. Magister Bene
Bernardinus	Bernardus Sylvestris, De mundi universitate, ed. C. S. Barach et J. Wrobel (Innsbruck, 1878).
Brito Metricus	A Mediaeval Verse Treatise on Greek and Hebrew Words, ed. L. W. Daly (Philadelphia, 1969).
Compotum	Bedae Opera de Temporibus, ed C. W. Jones (Cambridge, 1943). De temporum ratione, pp. 175-291. De temporibus, pp. 295-303.
Diascorides	Diascorides de materia medica (Colle, 1478) Hain-Coppinger 6258.
Doctrinale	Alexander de Villa Dei Doctrinale, ed. D. Reichling, *Monumenta Germaniae Paedagogica*, Vol. XII (Berlin, 1893).
Donatus	Ars Grammatica, ed. Keil, *Grammatici Latini*, Vol. IV (Leipzig, 1864).
Glosa	Glossa Ordinaria *secundum editionem Bibliae Argentoratensem*, 1481.
Grecismus	Eberhardi Bethunensis, ed. J. Wrobel (Breslau, 1887).
Historiae	Petri Comestoris Historia scholastica, *PL*, Vol. CXCVIII.
Huguitio	Derivationes, *Cod. Paris. Lat., Nuov. Acq.* 2042.
Ieronimus	Hieronymi Interpretationes nominum Hebraicorum, *Corpus Christianorum, Series Latina*, Vol. LXXII (Turnhout, 1959).
Macer	Macer Floridus, De viribus herbarum, ed. J. Sillig (Leipzig, 1852).
Magister Bene	Regule de accentu, *Cod. Paris. Lat. Nuov. Acq.* 353.
Nequam Corr. Prom.	Alexander Nequam, Corrogationes Promethei, *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale* 35 (1897) 641-82.
Nequam	Versio metrica Corrogationum Promethei, *Cod. Bodleianus, Digby* 56.
Physiologus	Physiologus Latinus, ed. F. J. Carmody (Paris, 1939).

PL	Patrologiae Cursus Completus, Series Latina (Paris, 1844-64).
Priscianus	Institutiones grammaticae, ed. M. Hertz in Keil, *Grammatici Latini*, Vols. II and III (Leipzig, 1855, 1859).
Psychomachia	Prudence, Texte établi et traduit par M. Lavarenne (Paris, 1943-51).
Remigius, Interpr.	Interpretationes nominum Hebraicorum, *Bedae Opera*, Vol. III (Basel, 1563) cols. 498-647.
Sententiae	Petri Lombardi Sententiarum libri IV, ed. Patres Collegii S. Bonaventurae (1916).
Serlo	Serlon de Wilton Poèmes Latins, ed. J. Öberg, *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Latina Stockholmiensia*, Vol. XIV (1965).
Theodolus	Theoduli Ecloga, ed. J. Osternacher, Gymn.-Progr. (Linz.Urfahr, (1902).
Walther[1]	Hans Walther, Alphaberisches Verzeichnis der Versanfänge mittellateinischer Dichungen (Göttingen, 1959).
Walther[2]	Hans Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung (Göttingen, 1963-7).
Werner, Jacob	Beiträge zur Kunde der lateinischen Literatur des Mittelalters aus Handschriften gesammelt, 2nd ed. (Aarau, 1905).
Ysidorus	Isidori Etymologiae sive Origines, ed. W. M. Lindsay (Oxford, 1911).

SUMMA BRITONIS

A - M

SIGLA

A	Codex Universitatis Pennsylvaniensis, *Lat.* 39, s. XIV
B	Codex Spinalensis 81 (195), s. XIV
C	Codex Bodleianus, *Rawl.* C 896, s. XIV
D	Codex Musei Britannici, *Add.* 17743, s. XIV
O	Consensus codicum ABCD

Difficiles studeo partes quas biblia gestat
Pandere, sed nequeo, latebras nisi qui manifestat,
Auxiliante deo, qui cui vult singula prestat.
Dante iuvamen eo nichil insuperabile restat.
Propria ponuntur hic nomina pauca, sed oro,
Qui legis, indulge quoniam brevis esse laboro.
Si quid profectum tenet hoc opus, est deitatis,
Que dat perfectum, sine qua nichil est bonitatis.
Quicquid non rectum patet hic, quicquid ruditatis,
Quicquid neglectum vel quicquid inutilitatis,
Supplens defectum, lector, studio pietatis
Corrige; correctum sit in usum posteritatis.
Scematis ignarus stilus est; non abnuo limam,
Nam pollere facit operam correctio primam.
Desuper irradia scribenti, gratia dia;
Sis dux, sis socia, mera lux et vera sophia.

7 si quid] si quem D, sed quoniam C; perfectum B; divinitatis (*litteris* ivini *deletis*) D 11 Perfectum D 13 ignarus . . . limam] ignarus non abstulo lunam D 14 operam *supra versum add. corr.* D 16 mea A, meta C

A littera, sicut dicit Ysidorus in primo libro Ethimologiarum (4,16) ideo in omnibus linguis est prior quia ipsa nascentium vocem aperit. Unde dicitur in Historiis (1071), «Masculus recenter natus eiulando dicit a, mulier vero e.» Unde versus,

E profert aut a quisquis procedit ab Eva.

Item dicit Priscianus in tractatu de interiectione (XV, 41), «a et prepositio est et interiectio et nomen: prepositio ut 'a summo ad imum,' interiectio est ut in Bucolicis (10,49),

A, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.»

Et nos possumus addere quod Ieremie i (6) est interiectio dolentis ubi dicitur, «A a a Domine Deus». Item nomen est ispius littere sicut supra dictum est.

ABBA, sicut dicit glosa ad Galatas iiii (6), hebraicum est. In Interpretationibus (*Remigii*) dicitur quod «sirum est, non hebreum». Papias vero dicit quod sirum est et hebreum et interpretatur pater. Pater vero, secundum Papiam, grecum est et latinum, et habet abba acutum accentum in fine, iuxta illos versus (*Doctr.* 2307-8),

Omnis barbara vox non declinata latine
Accentum super extremam servabit acutum.

AB ACCIDENTIBUS, id est de numero eorum qui scribunt accidentia. Ita exponitur ii Esdre ii capitulo (III *Es.* 2,17).

ABEL proprium nomen est viri. Item Abel nomen est lapidis super quem posita fuit archa Domini, sicut habetur i Regum vi g (18). Quidam tamen asserunt civitatem que tunc Bethsames dicebatur postea dictam Abel, quod interpretatur luctus propter luctum Bethsamitarum qui sequutus est, sed

A 1 libro *om.* C 4 evigilando D 5 quidquid B 6 tractu D 7 est prepositio et est interiectio A, et prepositio et interiectio est C 8 et ut B 10 i.a. C

ABBA 3 quod et syrum B 4-5 grecum et latinum est B 6 versus in magno Doctrinali C

AB ACCIDENTIBUS 1 que C; scribuntur C

ABEL 2 archa Domini posita fuit A 4 Abel civitatem C; postea vero B

prius dictum magis videtur textui concordare. Et dicitur Abel magnum ad differentiam alterius Abel que in sequentibus Abela dicitur. Unde «qui interrogant interrogent in Abela» (II *Reg.* 20,18). Omnia ista in Historiis (1301) invenies.

ABDICARE multa significat que habentur per hos versus,

Abdicat, expellit, removetque refutat et abdit,
Denegat, absentat ac inhibere notat.

Has significationes potes colligere ex Papia et Dirivationibus Huguitionis. Et est compositum ab ab et dico, dicas, quod significat copulare, consecrare et vovere et habet primam sillabam brevem. Unde versus differentialis,

Prima dico lego; tertia dico lego.

ABDITUS, id est absconditus, dicitur ab abdo, abdis, quod est abscondere vel removere.

ABDUCERE dicitur separare, absentare, distrahere, asportare. Unde abductio et abductus. Dicitur etiam abductio quando pre nimio dolore quasi alienatur aliquis a se ipso, et pro exilio invenitur.

ABICIO, abicis, abieci, abicere dicitur a se iacere, reicere, longe iacere, vilipendere. Unde abiectus, ta, tum. Item II Esdre I (?) invenitur abicere pro pugnare vel prelium committere.

ABIES nomen est arboris et dicitur ab eundo, eo «quod pre ceteris arboribus longe eat et in excelsum promineat. Cuius natura», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum XVII (7,32), «expers est terreni humoris ac proinde habilis atque levis

6 videbatur C
ABDICARE 6 et *primum om.* A 8 hoc est dico dicas lego legas est prime coniugationis et dico dicis et lego legis est tertie coniugationis *add.* C
ABDUCERE 1 dicitur *om.* B; absportare B 2 et dicitur etiam C
ABICIO 1 abicere dicitur] idem B
ABIES 1 ab abeundo D

habetur». Unde abiegnus, na, num de abiete existens, et abietarius, id est carpentarius, qui de abiete operatur.

ABIGO, abigis, abegi, abigere dicitur a se agere, avertere, separare, fugare. Unde abigens dicitur fur iumentorum et pecorum eo quod ea abigat aliorsum ut competentius furetur. Unde hic abigeatus, quarte declinationis, dicitur tale furtum.

ABISSUS est profunditas aquarum impenetrabilis, a qua fontes et flumina procedunt et per occultas venas ad matricem abissum revertuntur. Unde dicitur abissus quasi ad ipsus, quia ad ipsam revertuntur; vel quasi ab visus, quia eius profunditas videri non potest; vel dicitur ab a, quod est sine, et bissus, quod est genus lini candidissimi, quasi sine bisso, id est sine candore, et est feminini generis. Unde versus (*Doctr.* 653-9),

Dant hic in us facta tibi declinante secunda.
Hec paradisus habet nardus, domus atque iacinctus
Et sinodus, costus et carbasus, alvus, abissus, (655)
Hecque smaragdus habet, vannus, colus atque phaselus, (657)
Porticus, Egyptus, diptongus, eis sociamus (658)
Alnus, cristallus et humus bissusque, papirus. (656)
Cristallum tamen hoc dicemus et hic paradisus. (659)

ABLACTATIO triplex est, sicut dicitur in Historiis (1297) i Regum a (*Gn.* 21,8), «prima est a lacte mamille, que fit in tertio anno; secunda a lacte infantie, que fit in vii; tertia a lacte pueritie, que fit in xii anno, et sic amovetur puer a nutrice, a pedagogo et a tutore».

5 abgenus C, abigenus D; de abiete *om.* D 6 *Post* operatur *add.* D: Abintestato adverbium est id est sine testamento ut ille mortuus est abintestato id est sine testamento et componitur ex hac prepositione ab et hoc nomine intestatus

ABIGO 1 abegi *om.* D, abegi id est a se B

ABISSUS 7-8 versus in magno doctrinali C 9 dant in us hec AD 12 nannus D 15 *Add. marg.* AD *in textu sub fine* C: tamen in apoc. xix c (14) dicitur vestiti bisso albo et mundo sed non est trahendum ad consequentiam

ABLACTATIO 4 in *om.* A; anno *om.* CD; puer *om.* B 5 tutore] timore ABC

ABOLERE secundum Papiam dicitur abstergere, incendere, oblivisci, delere, negligere, de memoria tollere, in oblivionem mittere. Frequentius tamen pro delere invenitur. Unde abolitus, ta, tum, penultima correpta.

ABOMINOR, abominaris, id est abhorrere aliquid cum execratione, et componitur ab ab et ominor, aris, quod est augurari. Omen enim augurium vel eventus dicitur. Unde ominosus, sa, sum, plenus augurio vel fortunatus.

ABORTIVUS, va, vum dicitur non suo tempore ortus vel non recto tempore ortus, et hoc abortivum id quod aboritur et abortio, tis, tivi, id est abortivum facere. Et dicitur abortivus ab aborior, riris vel aboreris, quod est longe oriri vel oriendo exire vel non suo tempore oriri vel non naturaliter oriri, et est compositum ab ab et orior, oriris vel oreris, quod «secundum tertiam et quartam coniugationem declinatur», sicut dicit Priscianus (x, 8). Unde Grecismus (XVIII, 24-5) dicit sic,

Hec tria si dicas orior, morior, potiorque
Declinando potes iris vel eris reperire.

Item Grecismus (XIII, 16-7),

Est is abortivus qui cesa tractus ab alvo
Postumus est natus post exequias genitoris.

ABRA, secundum Huguitionem, «est ancilla liberta, quasi ab ara, quia ad aram servum vel liberum faciebant», vel potest esse proprium nomen puelle, Iudith x b (5).

ABRAM componitur ab «abba, quod est pater, et ram, quod est excelsus. Unde Abram quasi Abbaram, id est pater excelsus. Et addita est a littera et dictus est Abraam, quasi Abbaraam, quod sonat pater multarum, et subauditur gen-

ABOLERE 3 mittere *om.* B
ABOMINOR 1 id est *om.* B, dicitur C
ABORTIVUS 1 dicitur] id est B; ortus] natus B 2 et *alterum om.* D 4 ab *om.* A 5 suo *om.* C 6 oreris vel oriris AC 9 potior, moriorque BC
ABRA 1 et dicitur *post* liberta C 3 ut Iudith C; xv b B
ABRAM 3 est *om.* A 3-4 abraam quasi abbaraam *Hist.*, abraham quasi abraham AD, abraham quasi abba am B, abram quasi abraham C

tium. Hebrei tamen dicunt quod de nomine suo tegragramaton e litteram addidit deus Abrahe, que tamen sonat a, idioma enim eorum est scribere a et sonare e et econtrario. R autem superaddita est cause euphonie». Ita scribitur in Historiis (1907) super Genesin xvii (5).

ABRUPTUS, ta, tum dicitur ab aliquo ruptus vel separatus, et dicitur ab abrumpo, pis, quod est separare vel ab alio rumpere. Item abruptus dicitur valde eminens et excelsus et tunc dicitur abruptus quasi abraptus, id est a visu vel accessu hominum raptus, et comparatur abruptus, abruptior, abruptissimus.

ABSCONDO, dis, di vel abscondidi, abscondere duplex habet preteritum et duplex supinum, scilicet absconsum vel absconditum. Unde in Doctrinali (840) dicitur,

Abscondo dat itum geminans di, non geminans sum.

Et est idem quod occultare et componitur ab abs et condo, dis. Unde absconditus vel absconsus, sa, sum.

ABSCONDITA FILIA dicitur filia virgo nimia diligentia custodita, que grece dicitur apocrypha, hebraice alma. Unde Ecclesiastici xlii (9), «filia patris abscondita est vigilia», id est causa vigilie. Ita plenius invenies in glosa Ieronimi Genesis xxiii e.

ABSTRUDO, dis, abstrusi, abstrudere dicitur includere, abscondere et est compositum ab abs et trudo, dis, quod est

7 econverso BD 8 R] a C; euphonie id est pulchri sonus C; dicitur B 9 xvii capitulo B

ABRUPTUS *Series vocabulorum in traditione turbata*: abscondita filia, abscondo, abruptus A; abscondo, abstrudo, (abscondita filia *et* abruptus *om.*) D 1 sive A 2 ab *primum om.* A; ab *alterum om.* C 5 consensu A

ABSCONDO 1 di vel *om.* C 3 dicitur *om.* C 6 *Post* sum: idem est quod occultus ta tum *add.* C

ABSCONDITA FILIA 1 virgo *om.* B 4 ista B; quadam glosa C; Ieremie B; super Genesis C

ABSTRUDO 1 est abstrudere A, ab abstrudere C; id est includere B

impellere et impingere, in custodiam includere, et ita exponit Huguitio.

ACALVASTER dicitur calvus ab anteriori, sicut recalvaster a posteriori, et declinatur acalvaster, stra, strum. Similiter et recalvaster. Et habent formam diminutivi sicut parasitaster et catulaster.

ACARIS, id est non gratiosus, dicitur ab a, quod est sine, et caris, quod est gratia. Item caris componitur cum eu, quod est bonum, et dicitur eucaris, id est bene gratiosus. Item componitur cum epi, quod est supra, et dicitur epicaris, id est supergratiosus, id est plusquam alii gratiosus. Et nota quod omnia ista, quando reducuntur ad formam latinam, scribuntur per c, licet apud Grecos scribantur per k. Et dicit Huguitio quod declinatur hic et hec acaris, huius dis, et hic et hec eucaris, huius dis, et similiter epicaris, huius epicaridis. Et videtur sequi Priscianum (VI, 67) qui ait, «In is desinentia greca, si in genitivo greco consonantem habuerunt ante os, o in i mutant et faciunt genitivum latinum, ut Symois Symoitis, Adonis Adonidis, Doris Doridis, Thetis Thetidis, eucharis eucharidis, epicharis epicharidis». Item dicit Priscianus ubi agit de nominibus tertie declinationis que terminantur in is (V, 31), «Greca habentia eandem terminationem genitiva quoque que apud Grecos habent servant apud Latinos». Sed videtur quod huiusmodi nomina in latinam formam translata possunt declinari secundum communem formam latinorum adiectivorum, ut dicatur hic et hec acaris et hoc acare, et sic de aliis.

ACHATES est proprium nomen viri. Item achates, tis, sicut

3 et *primum om.* BC; et *alterum om.* B

ACALVASTER 1 dicitur] est B 2 et similiter B 4 *Add. marg.* AD, *in textu sub fine* C: parasitaster dicitur parvus parasitus sicut catulaster parvus catulus

ACARIS 3 id est] vel D 6 omnia que reducuntur B 9 hec eucaris] hec epicharis D; huius *alterum om.* BC 7-10 Et . . . ait] dicit enim Priscianus C 13 symonis symonitis A, simonis simonidis D; adoris adoridis C 17 quem A

dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (11,1) gemma est «reperta primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis in terris». Et Papias addit quod habet «in medio circulos nigros et albos iunctos et varios». Et Huguitio dicit quod reddit hominem gratiosum.

ACHELDEMAC, id est ager sanguinis, componitur ab achel, quod est ager, et emac, quod est sanguis.

ACERVUS dicitur strues, congeries, moles, cumulus, congestum vel comportatum. Ita dicit Papias.

ACERVUS MERCURII, de quo habetur Proverbiorum xxvi b (8), est cumulus lapidum vel fabarum vel denariorum sive aliarum rerum, ubi lapis vel faba vel denarius ponitur pro solido vel libra vel marcha. Et dicitur acervus Mercurii, qui propter eloquentiam et discretionem preesse mercatoribus dicebatur, quibus ista duo necessaria sunt. Unde Mercurius dicitur quasi mercatorum kirios, id est dominus. Qui in acervum istum poneret aliquid, confunderet totum compotum, cum quelibet unitas multa representet.

ACETABULUM vel acetarium est vas aceti. Unde Exodi xxv b (29), ubi fit mentio de acetabulis, dicit glosa, «quibus acetum ferebatur», «sed quia numquam aut raro occurrit de oblatione aceti», sicut dicit Magister in Historiis (1172), «quidam dicunt aceptabula, ubi scilicet fundebantur a sacerdotibus que debebant offeri ut viderent utrum accepta, id est idonea, essent an non».

ACIES ab acuo, acuis dicitur et significat tria: ferri summita-

ACHATES 5 variatos B
ACHELDEMAC 1 et componitur D, componitur *om.* B 2 *sub fine add.* C: unde emachius a um lucanus in primo (1, 1) bella per emachios plusquam civilia campos
ACERVUS 1 cumulus strages congestum A
ACERVUS MERCURII 4 qui *om.* D 5 et] vel A 7 kirios] cura vel barios B
ACETABULUM 1 xx A 3 sed] dicitur D 6 que] ea que B; deberent C 7 aut non B

tem, acumen oculorum et exercitum, eo quod cum acutis armis tendat ad bellum. Unde versus in Grecismo (x, 88, *vid. app. crit.*),

Luminis est acies que lumen reddit acutum,
Militis est acies quam non est spernere tutum,
Est acies gladii, solidum facit illa solutum.

ACINUS ab aceo, ces dicitur, scilicet granellum uve. Unde Paulinus (*Nolanus, CSEL XXX, Carm.* 30, v. 297),

Exprimit humentes acinos succumque licantem.

Istud exemplum ponit Priscianus in maiori (?) Tamen aliqui dicunt hoc acinum. Vide infra ubi exponitur uva.

ACCIDIOR, accidiaris secundum Papiam dicitur indignari, stomachari. Ponitur pro anxiari vel tedio affici. Et dicitur ab accidia que est «tristitia, molestia, anxietas vel tedium», sicut dicit Huguitio (*s. v.* Acci). Unde accide adverbium, id est moleste, anxie, tristanter vel tediose. Accidia autem dicitur ab acci grece, quod est cura latine.

ACCINGERE componitur ab ad et cingo, gis et est accingere valde cingere, preparare, adornare. Et nota secundum Huguitionem (*s. v.* Cingere) quod «accinguntur bellaturi, precinguntur ituri, succinguntur ministraturi». In Grecismo (XVII, 128-9) autem scribitur sic,

Cingor ad hoc opus ut subeam, succingor iturus,
Accingor gladio, precingor gausape sumpto.

Gausape, sicut dicit Huguitio, «mantile dicitur et invenitur pro quodam genere pallii». Mantile, mensale, mensorium et mappa idem significant. Item mentile dicitur vas escarum.

ACIES 2 acumen] vel acutiem et acumen B; cum *om.* B 3 unde ... Grecismo *om.* C 5 qui AD
ACINUS 4 istud autem B 5 et vide B
ACCIDIOR 2 et pro B, etiam pro D 3 accedia AC; que] quod C 4 unde est C 6 latine *om.* BD *In margine iuxta* accidior D: actionatur id est mercatur acquirit
ACCINGERE 2 nota quod B 5 sic *om.* A 8 dicitur mantile BC 10 mentile] mantile C

ACCIPITER, tris, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,55-6), «avis est animo plus armata quam unguibus, virtutem maiorem in minimo corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est a rapiendo, nomen sumpsit. Est enim rapiendis aliis avibus avidus. Ideoque vocatur accipiter, id est raptor. Unde et Paulus (*II ad Cor.* 11,20) dicit, 'Sustinetis enim si quis accipit'», id est rapit, et subdit Ysidorus, «fertur accipitres circa pullos suos impios esse, nam dum viderint eos posse temptare volatus nullas eis prebent escas sed verberant pennis et a nido precipitant atque teneros compellunt ad predam ne forte adulti pigrescant». Et debet scribi et proferri accipiter et numquam ancipiter.

ACCITUS, ta, tum, id est advocatus, et dicitur ab accio, cis, quod est advocare et componitur ab ad et cio, cis. Et nota quod cio, cis et cieo, cies habent idem preteritum, sicut dicit Priscianus (x, 50), scilicet civi, et idem supinum, scilicet citum. Differunt autem in productione et correptione supini quia citum a cio producit primam sillabam, a cieo corripit (x, 54). Unde versus,

A cieo citum non venit, immo citum.

Significationes istorum verborum possunt haberi per hunc versum,

Per cio, cieo, moneo, voco, congrego signo.

Accire itaque significat advocare vel appellare. Et dicit Huguitio (*s. v.* Cio) quod «antiqui in tali compositione solebant mutare d prepositionis in r, ut arvolare, arvenire, arcire. Sed nos dicimus advolare, advenire, accire, mutantes d in c sequente c . . . Ab arcio secundum antiquos habemus

ACCIPITER 4 a *om.* C 8 circa] cura D 11 *Post* pigrescant *add.* B: ne solvantur delitiis ne mansuescant otio ne discant magis cibum expectare quam querere ne nature sue deponant vigorem intermittunt studium nutriendi ut in usum rapiendi audere compellant. 11 scribi per c C 12 ancipiter per n C

ACCITUS *In marg. inf. add.* D: Accitus ta tum id est vocatus sic sumitur in Decretis li c aliquantos 1 tum media producta id est C 5 autem] tamen B 9 hunc] istum B 11 cio vel cieo C 15 accire *om.* D

verbum desiderativum arcesso, arcessis sed quia arcesso descendit ab arceo ideo causa differentie mutatum est primum s in r in eo quod descendit ab arcio et dicitur arcerso, arcersis . . . Item ab accio moderno formatur accesso, accessis sed quia ab accedo, accedis similiter descendit accesso ideo causa differentie in eo quod venit ab accio primum s mutatur in r et dicitur accerso, accersis . . . Invenitur et aliud verbum ab accerso descendens quarte coniugationis in eadem significatione cum eo, scilicet accersio, sis. Unde 'vade et accersi Symonem' (*Act.* 10,5). Et habent omnia predicta desiderativa preterita et supina ad modum quarte coniugationis, cum tamen sint tertie». Unde scribitur in Doctrinali (892-4),

> So sivi situmque facit, sed deme capesso,
> Quod si sumque facit; sic viso sicque facesso,
> Pinsoque preteritum per vi formando dat istum.

Item alii versus,

> Arcesso, cupio, sapio, peto, quero, lacesso
> Quarte preterita retinent pariterque supina.
> Accesso socies accersoque iungere debes.

ACCOLA secundum Papiam multa significat. Dicitur enim accola finitimus, vicinus, propinquus, alienus, civis affinis,

19 arceo B 20 arcessis B 23 et *primum*] etiam C 23 arcerso B; et] autem B 25 significatione] coniugatione A 26 Act. 10, 5: mitte viros in Ioppen et accersi Simonem 27-28 coniugationis . . . tertie] coniugationis in eadem significatione cum eo scilicet accersio sis D 33 = *Grec.* XVIII, 261; accerso AD *In marg. dext.* D: Cieo cies accipitur in alia significatione festinare properare in qua non accipitur cio a cieo pro festinare citus ta tum id est velox agilis item a citus cito citas festinare vel sit frequentativum huius verbi cieo secundum predictam significationem unde citatus ta tum id est velox et comparatur et inde citate et citatim id est cito item nota quod cito tas potest esse frequentativum a cio et cieo quod idem significant et tunc composita varie proferuntur nam si descendunt a cio producunt penultimam si a cieo corripiunt eandem excieo excies excivi excitum id est provocare vel commovere unde excito tas penultima correpta potest dici excita domine potentiam tuam etc. item excio excivi excitum penultima producta id est provocare vel commovere et ideo potest dici congrue excita domine etc.

ACCOLA 2 alienus civis alienus affinis B

cultor loci in quo non est natus, cultor alienus. Et dicitur ab accolo, accolis quod significat habitare vel arare, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Colo).

ACOMMENTARIIS, nomen indeclinabile, communis generis, dicitur qui «vice regis agebat, cuius iudicio leges scribebantur». Ita dicit glosa ii Regum viii (16). In Historiis (1331) vero dicitur, «scriptor gestorum» temporis. Item super illud Isaie xxxv (36,22), «Ioahe filius Asaph acommentariis» dicit glosa, «id est cancellarius». In Historiis (1331) vero dicitur «scriba cancellarius». Et inveniuntur multa talia nomina, ut hic et hec abatis media correpta qui cum batis dividit avenam. Batus dicitur provender in gallico. Acaliculis custos calicum vel caliculorum sicut solent habere divites. Asecretis, id est secretarius. Similiter aresponsis et multa alia. Et sunt omnia indeclinabilia. Ad habendam autem originem huius nominis acommentariis, nota quod comminiscor, comminisceris, commentus sum, comminisci significat «commemorare, ad memoriam reducere, excogitare, adinvenire, fingere, mentiri vel componere». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Memorare). «Unde hoc commentum, id est fraus, mendacium, machinamentum, inventum, confictum, compositum. Item commentum est plurium studio vel doctrina in mente habitorum in unum collectio. Unde commentarius, a, um, id est expositorius». Et inde per compositionem dicitur acommentariis.

ACUS ab acuendo dicitur quia acuta est. Instrumentum est suendi de ferro et calibe. Item acus dicitur spinter cum quo moniales adaptant vela super capita sua ne cadant, et alique delicate mulieres solent ponere in peplis suis. Et fit de cupro vel alio metallo. Acus etiam vocatur instrumentum cum quo discriminant crines suos. Et dicit Priscianus (V,32-3) quod acus quarte declinationis est, quod tam masculini quam fe-

ACOMMENTARIIS 1 nomen est BC 2 vice *nos*, vicere AD, ille cui vicem regis gerebat BC 3 et ita B 3-4 vero *om.* C 9 provendiers B 14 et significat AC 15 advenire C

ACUS 1 est *primum om.* C 2 et] vel C; spinterus A 4 suis *om.* C; fit] est B 7 quod] que C

minini invenitur. In usu moderno est tantum feminini generis. Dicitur etiam hoc acus, aceris purgamentum frumenti. Unde versus,

Si bene cuncta notes acus hic, hec, hoc bene dices:
Hic de fronte pilos trahit exornatque capillos,
Hec est sutoris acus, hoc purgatio farris;
Primis preponi tamen hec voluere moderni.

ACULEATUS dicitur aculeo munitus sicut est spicula. Est autem aculeus genus tormenti ad modum acus acuti, et est aculeus stimulus quem gerunt animantia aculeata. Et dicit Priscianus (III,44) quod pauca inveniuntur diminutiva que non servent genera primitivorum ut rana ranunculus, canis canicula, scutum vel scuta, id est forma rotunda, scutula et scutella, et hic qualus et hoc quaxillum, pistrinum vel pipistrilla, hec acus hic aculeus, et preterea anguis anguilla, unguis ungula, nubes nubilum, que magis denominative sunt existimanda quam diminutiva, quippe non habent diminutivorum significationem sed tantum formam, preterea panis panicula. Probus etiam ponit hoc glandium, hec glandula pars est intestinorum, ensis ensiculus et ensicula, preterea hec beta malva betaceus malvaceus.

ACCUMBERE est «toto corpore cubito cumbere et proprie in comestione». Ita exponit Huguitio (*s. v.* Cumbere). Unde hic accubitus. Omnia descendunt ab hoc verbo cumbo, cumbis, cubui, cubitum, quod non est in usu sed ab eo composita bene frequentantur, que cum suis significationibus in hiis versibus annotantur et sumuntur de Grecismo (XVII, 65-7),

Si cubat in cumbit mutetur et addideris con

8 usu vero moderno tantum feminini B; femini D 9 hoc] hec C 11 voces D

ACULEATUS 5 servant BD; ramunculus D 7 hic . . . quaxillum] hec qualus et dicitur corbus vel canistrum hoc quaxillum B; *in marg. post* quaxillum *add. corr.* A: qualus dicitur corbis vel canistrum; *in textu* C: qualus vero dicitur canistrum quod basketum; quaxillum] quacillum D; pistrinum] pistina D 8 anquis et B, hic anquis hec C 10 quippe quia B 12 gladium A

ACCUMBERE 1 cubito *om.* B 3 hic *om.* B 5 que *om.* C

Luxuriat, dis et a comedunt, sub subiacet hosti,
Orat pro, re iacet, obit ob, de languet, in instat.

ADAMAS, sicut dicit Ysidorus xvi Ethimologiarum (13,2-3), «Indicus lapis est parvus et indecorus ferrugineum habens colorem et splendorem cristalli, numquam autem ultra magnitudinem nuclei avellane repertus. Hic nulli cedit materiei, nec ferro quidem, nec igni umquam incalescit. Unde et nomen accepit interpretatione greca indomita vis. Sed dum sit invictus ignis ferrique contemptor, hyrcino rumpitur sanguine recenti . . . Cuius fragmenta sculptores pro gemmis insigniendis et perforandis utuntur». Attrahit ferrum, et dicit Physiologus quod in monte quodam in oriente invenitur, ita tamen ut noctibus queratur, non per diem, quoniam nocte lucet ubi fuerit, per dies autem non lucet quoniam sol obtundit lumen eius.

ADAR dicitur Martius mensis. Et nota quod Beda dicit in compoto suo in tractatu de mensibus (*De temp. rat.*, XI), «Hebrei, quibus tradita sunt eloquia dei, antiquo more menses observare non cessant, primum mensem novorum qui pasche cerimoniis sacratus est Nisan appellantes, qui propter multivagum lune discursum nunc in Martium mensem, nunc incidit in Aprilem, nunc aliquot dies mensis Maii occupat. Sed rectius Aprili deputatur quia semper vel in ipso incipit vel desinit vel totus includitur . . . Secundus mensis Iar dicitur scilicet Maius, tertius Siban Iunius, quartus Thamuz Iulius, quintus Ab Augustus, sextus Elul September, septimus Teseri October quem propter collectio-

ADAMAS 4 avellani C 4-5 matrici B 7 farrique C; hyrcino tamen B 8 et calido *post* recenti *add. corr.* A; fragmento C; culptores C 9 et perforandis *om.* C 11 ut] in C 12 quoniam] quia B, quem C; de nocte C 13 abscondit D *In marg. add.* AD *et sub fine* C: calamita (etiam C) est quidam lapis attrahens (qui attrahit ferrum CD) et (ille CD) invenitur satis magnus et est nautis necessarius quoniam (quem D) simplices adamantem (amantem D) putant

ADAR 3 credita C 7 incidit] accidit C; aliquot] aliquid D 10 scilicet Iunius B 11 tamus scilicet iulius C; thamiz D; ebul AC 12 deseri B

nem frugum et celeberrimas in ipso festivitates novum annum appellant, octavus Maresuan, scilicet November, nonus Casleu December, decimus Thebeth Ianuarius, undecimus Sabbath Februarius, duodecimus Adar Martius». Et nota quod ibi premittitur quotiens in scripturis sanctis, sive in lege sive ante legem, quota die mensis quid factum dictumve sit indicatur, non aliud quam lune etas significatur, a qua semper Hebrei menses observare non cessant. Inde est quod quinque incipiunt menses suos in principiis mensium nostrarum, quinque in medio, quinque in fine. Nomina et ordo predictorum mensium possunt haberi per hos versus,

Mensibus Hebreus hec ponit nomina: Nisan
Ac Iar et Siban, Thamuz, Ab, Ebul, Teserique
Maresuan, Casleu, Thebeth Sabbath simul Adar.
Inchoat Aprilis sed Martius est ibi finis.

ADEPS dicitur pinguedo et est interior proprie. Pinguedo enim super carnem arvina vel lardus dicitur, que carni ammixta proprie pinguedo quasi intestinis adeps. Unde versus (*Grec.* x, 280),

Intus adeps, arvina foris pinguedoque mixta.

Et sic dicit Magister in Historiis (1197), «Triplex est adeps: vitalium adeps, scilicet cordis et ventris; adeps iecoris, id est epatis, quam reticulum dicimus quia involvitur ad modum retis; adeps renum. Hos tres adipes duosque renes, id est ilia et renunculos, adolebat sacerdos super altare». Hucusque sunt verba Magistri. Item adeps dicitur medulla, tritici que est ipsius pinguior pars et declinatur hic adeps adipis.

ADMISSURA dicitur ab admitto, admittis, quod multa signi-

13 et *om.* D 14 octavus] unius C 15 calleu D 19 indicatur] meditatur B; signat A 25 et siban et D; abelui D elul B; 26 sabath *om.* ABC 27 ibi] sibi B

ADEPS 2 arvirna A 3 quasi] que BD 6 sicut BD 7 adeps sive iecoris A 7-8 id est] vel D 9 renes *om.* D

ficat. Admittere enim idem est quod peccare. Unde admissum dicitur peccatum. Item admittere dicitur assumere et quadam velocitate et agilitate equum vertere et ducere. Unde admissus, sa, sum, id est velox. Ovidius (*A. Am.* II, 732),

Nil nocet admisso subdere calcar equo.

Et admissus, sa, sum, id est «aptus ad admittendum. Unde fortes et bonos equos admissos vocamus quia admittuntur ad coitum inter armenta . . . Unde hec admissura, re, dicitur quando bruta animalia et proprie iumenta ad coitum admittuntur». Istas significationes ponit Huguitio Dirivationibus suis (*s. v.* Mitto). «Serotina autem admissura» (*Gn.* 30,42), ut tangitur in Historiis (1118), «erat ea que fiebat in extremitate veris in qua deteriores erant fetus quia in tarde appetentibus coitum minus viget natura, vel serotina admissura dicta est in autumpno quia natura ovium Mesopotamie et Italie eadem esse traditur ut bis in anno pariant».

ADOLEO, les, adolevi vel adolui, adolere, adoletum vel adolitum, pro quo utimur adultum, significat cremare, comburere, incendere et crescere. Unde adultus, ta, tum, id est crematus vel excretus, et in ista ultima significatione invenitur adultus frequenter in sacra scriptura. Et ab adoleo dicitur adolesco, cis verbum inchoativum a quo adolescens. Et est omnis generis. Unde hec adolescentia et adolescentulus, la, lum diminutivum. Et nota quod sex sunt etates hominis quarum prima est infantia usque ad vii annos, exinde usque ad xiiii annum est secunda etas, scilicet pueritia, id est pura necdum ad gignedum apta, unde puer quasi purus aer dicitur a puritate quia purus est et necdum lanuginem et florem genarum habet. Tertia etas est adolescentia, ad gignendum apta et adulta, que protenditur usque ad xxviii annos. Quarta est iuventus, firmissima omnium etatum, fi-

ADMISSURA 2 unde] item B 5 Ovidius] cuius A *sed marg. corr.*, *om.* D 7 id est *om.* D 13 ut] sicut BC 16 in] ab D

ADOLEO 1 adolui *om.* D; vel adolitum *om.* D 2 adultum] adultus A 12 est *om.* C; et *primum om.* D 13 tertia scilicet etas C

niens in quinquagesimo anno. Quinta est senioris, id est gravitas, que est declinatio a iuventute in senectutem, necdum senectus sed iam non iuventus, sed iam senioris etas est, quam Greci vocant presbiten, nam senex apud Grecos non geron sed presbiter dicitur, que etas a quinquagesimo anno incipiens in septuagesimo terminatur. Sexta etas est senectus, que nullo annorum determinato numero finitur sed post quinque illas etates quantumcumque vite est senectuti deputatur.

ADONIS, Adonidis, et non Adonides ut quidam dicunt sed male, dicitur ab adon quod est suavitas, de quo dicit Ovidius Methamorphoseon x (532),

Abstinet et celo, celo prefertur Adonis.

Loquitur ibi de Venere. Fuit autem amasius Veneris, quem aper ab ipso vulneratus interfecit. Unde in eodem libro (715-6) dicitur,

Trux aper insequitur tortosque sub inguine dentes
Abdidit et fulva moribundum stravit harena.

Cuius anniversarium Venus instituit celebrari. Unde sequitur in eodem libro (725-7),

luctus monumenta manebunt
Semper, Adoni, mei, repetitaque mortis imago
Annua plangoris peraget simulamina nostri.

Ieronimus autem dicit sic (*Comm. Ezech.*, *PL* 25,82), «Quem nos Adonidem Hebrei et Syri Thamuz vocant. Fuit autem iuxta fabulas amasius Veneris, iuvenis pulcherrimus, qui post occisus in mense Iulio deinde revixisse narratur, unde

16 senium B 17 declinativa C 18 sed . . . iuventus *om.* C; estas C 19 presbiten] presbiteri D 20 non presbiter sed geron BC; geron non presbiter sed D 21 est *om.* C 22 determinato *om.* C
ADONIS 2 melius C; ab adon] abdon D 4 celo *alterum om.* D 6 ab ipso] unus B 9 fulva] silva AC; moribundi D 13 adonitera reperita A; mihi repetita B 16 Thamun AC 17 secundum fabulas B 18 post] primo BD; occisus Thamuz in mense C; in] et B;

eundem mensem eius nomine appellant Thamuz et anniversarium ei celebrant sollempnitatem in qua plangitur a mulieribus quasi mortuus et postea reviviscens canitur atque laudatur».

ADREMON, «urbs est iuxta Iezrahel in campo Magiedon in quo Iosias rex, victus a Pharaone Nechao, vulneratus est, super quo Lamentationes scribit Ieremias». Ita dicit glosa Zacharie xii (11). Scribitur autem ista historia iiii Regum xxiiii a (2) ubi dicit glosa, «Iosias vulneratus est in campo Magiedon unde et statim mortuus est luxitque eum populus multum. Ieremias maxime tunc enim dicitur ita lamentasse: 'Quomodo sedet sola civitas plena populo.'». De hoc planctu dicitur Zacharie xii (11), «'erit planctus magnus in Iherusalem sicut planctus Adremon', quod est nomen loci vel regis qui tunc regnavit in Carchamis in cuius auxilium Iosias venerat adversus Nechao regem Egypti». Verba sunt glose.

ADRIA, sicut dicit glosa Actuum xxvii (27), «regio est, nomen cuiusdam freti in Tyreno mari, sed magis videtur nomen illius terre de qua Adriaticus sinus vocatur. Aliter Adria pluraliter pro scopulis accipitur et ideo putabant naute regionem apparere». In Libro hebreorum nominum (*CCSL*, LXX, p. 142), «Adria, continens mala vel locus malorum» dicitur. Versus,

Adria sunt scopuli, sit et Adria terra fretumque.

Unde Adriaticus, ca, cum, id est petrosus, vel de Adria terra existens vel ad eam pertinens.

unde] quoniam A 19-20 anniversariam C 20 celebrant et *corr.* A
ADREMON 1 adiemon A; est *om.* A; in *primum om.* B 3 scribit *om.* A 4 historiis D 7 Ieremie AD
ADRIA *Totum om.* D, *post* Adonis *habet* A 3 terre *om.* B 4 pluraliter *om.* B; putabantur C 6 vel] et A, idem B 9 adriacus C 10 terra vel freto existens C

ADULTER quasi adalter dicitur qui ad alterius uxorem accedit vel qui ad alterius torum accedit, quod idem est. Et nota sic scribitur in iiii Sententiarum (41) quod adulterium est illicitus coitus cum maritata. Stuprum est defloratio virginis illicita. Incestus est cum consanguinea vel affini vel religiosa persona. Raptus est cum puella violenter educatur de domo paterna. Fornicatio communis est ad omnia ista. Fit tamen specialiter cum soluta, scilicet cum vidua, meretrice vel concubina.

ADULTERINE PLANTATIONES Sapientie iiii (3) dicuntur meche plante sive non naturales et istam litteram multum approbat Augustinus in ii libro De doctrina christiana (*PL* 34, 44) sed Rabanus (*Com. in lib. Sap.*, *PL* 109, 684) et antiqui dicunt ibi «spuria vitulamina» cuius littere expositio ponetur infra in suo loco.

AER exponitur infra ubi exponitur ether.

AFFICERE multa significat que habentur per istum versiculum Grecismi (XVII, 54-5),

> Afficit informat, punit, cupit, hec tria signat,
> Affectoque frequens hinc pro cupio reperitur.

Item Grecismus (XII, 405-6),

> Affectus mentis sed corporis esse voluntas
> Dicitur, at velle si dicas est utriusque.

AFFECTUS secundum Papiam est animi devinctio, amicitia, fedus, societas, dilectio, caritas.

AFFLIGO, gis componitur ab ad et fligo, gis, flixi, flictum. Et fligo, gas invenitur in eodem sensu, scilicet cruciare, dis-

ADULTER 1 qui] quia AD 2 qui] quia ACD 3 sic] quod sicut B 5 cum] qui cum C 6 puella que C
ADULTERINE PLANTATIONES 1-2 meche] male B 5 dicunt *om.* D; ibi] esse B; suspiria D; velamina B
AER aer] aer etiam B; exponitur *alterum*] exponetur B
AFFICERE 1 multa mala AD 4 afficioque A
AFFECTUS 1 devotio C 2 caritas et dicitur ab afficio afficis C

sipare, destruere, devastare. Ita exponit Huguitio (*s. v.* Fligo) sed simplicia non sunt in usu, unde per compositionem dicitur affligere, id est valde fligere. Inde afflictus et afflictio.

AFFRICUS, sicut ait Papias, «ventus est a meridie flans,» a propria regione vocatus. In Affrica enim principium flandi sumit. Et corripit Affricus penultimam sicut et Affrica.

AGGER, aggeris secundum Papiam dicitur strues, congeries, acervus, moles, monticulus vel cuiuslibet rei acervatio unde fosse et valles possunt repleri. Et dicitur agger ab aggregando. Item dicitur quod agger est media strate eminentia, coaggregatis lapidibus structa ab aggere, id est coacervatione, dicta, quam historici viam militarem dicunt. Secundum Huguitionem (*s. v.* Gero) dicitur ab «aggero, aggeris, quod est adunare vel accumulare».

AGGESTUS dicitur cumulus vel adunatio ab aggero, aggeris, quod est adunare vel accumulare.

AGITE adverbium hortandi est de quo Priscianus (XV, 35) ait, «videtur hoc adverbium age pluralem habere, scilicet agite. Virgilius in VIII Eneidos (273),

Ergo agite, o iuvenes, tantarum munere laudum.»

Et in ista significatione videtur accipi Iacobi V (1), «Agite, nunc, divites» etc. Versus Grecismi (XX, 160 *et* XX, 47).

Pluribus est agite dicundum, dic age soli.
Et totiens agite dicito sicut age.

AGON dicitur certamen vel pugna et dicitur ab ago, gis secundum Huguitionem. Vel dicitur ab a, quod est sine, et gonus, quod est angulus, quasi sine angulo, quia in loco rotundo fiebant agones. Et declinatur hic agon, huius agonis.

AFFLIGO 5 id est] vel D; et *om.* D; et afflictio et afflictus B
AFFRICUS 1 dicit B 2 flendi AC
AGGER 3 valles] naves D 3-4 dicitur ab aggerendo B 4 dicitur] dicit AD; strature A
AGITE 3 IIII C 5 V a B 6 o divites C

In secundo autem Machabeorum v c (4,18) «quinquennalis agon» dicebatur certamen quod fiebat de quinquennio in quinquennium, iiii mediis annis vacantibus; tempus autem huius certaminis Olimpias dicebatur quia sub Olimpo monte agones huiusmodi primo sunt instituti ab Hercule. Unde Theodolus (229-30),

Excedit laudes hominum qui primus agones
Instituit fieri sub vertice montis Olimpi.

iiii mediis annis secundum Papiam monebantur homines ut convenirent ad agonem. Ysidorus Ethimologiarum v (37,1) dicit quod «apud Elidem Grecie civitatem fuit Olimpias constituta». In idem redit quod Elis civitas erat iuxta Olimpum vel in pede montis.

AGONIA idem est quod agon. Item secundum Huguitionem (*s. v.* Ago) dicitur «vigor vel fiducia vel etiam victima vel hostia». Et potest in lectione penultima corripi vel produci quia nothum est. Et dicit Huguitio, cum quo omnes boni magistri consentiunt, quod nothum nomen, quia a greco descendit, potest penultimam producere; apud Grecos enim in multis vocalis ante vocalem producitur, sed quando ad formam latinitatis redactum est potest corripi in legendo, apud Latinos enim vocalis ante vocalem non producitur nisi in paucis. In huiusmodi ergo nominibus: agonia, scenophegia, neomenia et consimilibus usum ecclesie teneas, in qua legis ut penultimam corripias vel producas.

AGONIZARE, id est certare, ab agone dicitur.

AGNUS, sicut dicitur in Historiis (1557) et sumitur de xii Ethimologiarum (1,12), «Dicitur ab agnon quod est pium,

AGON 5 secundo] vero C; quinquennialis AD 8 huiusmodi B 15 in elide C; civitate C 16 elis enim civitas C 17 montis olimphi C
AGONIA 4 quia *om.* D 10 ergo] enim C
AGONIZARE *Sub fine add.* B: et invenitur deponens quandoque, C: dicitur quod invenitur quandoque deponens
AGNUS 2 agon C; pius A

vel latine derivatur ab agnoscendo quia si in magno grege erraverit solo balatu matrem agnoscit». «Ideo», sicut dicitur in Historiis, «pro passione dicitur Christus agnus quia ibi pius donans nobis pacem agnovit patrem obedientia et matrem cura. Et hoc est una causa quare in immolatione altaris ter dicitur 'agnus dei' quasi diceret 'agne qui agnovisti patrem miserere nobis, agne qui agnovisti matrem miserere nobis, qui optulisti te pro nobis, dona nobis pacem.'» Nota versus Grecismi (xxv, 216-29) de vocativo casu,

us fit in e: populus, fili, deus, agne vel agnus,
Sic pelagus, fluvius, propriis ius abicias us
'Degener o populus' dicit Lucanus, et illud
'Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.'

ALABAUSTRUM unguenti dicitur pixis de alabaustro, quod continet unguentum. Est autem alabaustrum, sicut dicitur in Historiis (1597), «Genus marmoris candidi et perlucidi, variis coloribus intertincti, quod incorrupta servat unguenta», et sumptum est de Ysidori Ethimologiarum xvi (xx,7,2).

ALACER secundum Papiam dicitur gaudens, fortis, expeditus, hylaris, velox. Unde alacer quasi aliger a velocitate.

ALAPA dicitur «colaphus. Unde hic alapus dicitur ille qui alapas patiendo victum acquirit. Unde alapo, pas et alapizo, zas, id est alapas dare». Ita dicit Huguitio.

ALBUGO ab albo dicitur, glaucitas vel albedo oculorum vel subtilis membrana visum impediens, tenuis pellicula Thobit xi (14).

ALIMENTUM, id est nutrimentum. Alimonia idem, et dicitur

3 vel *om.* A; a grege D 4 cognoscit CD 7 hec BC; quare] quia C 10 pro nobis *om.* D 15 aquarum regnator ACD
ALABAUSTRUM 1 que CD 3 perlucidi] probatici AC
ALACER 2 et velox B; aliger *om.* D; velocitate dicitur BC
ALAPA 2 iustum A; et *om.* D
ALBUGO 1 dicitur de albo C; vel *primum*] et D 2 scilicet tenuis C
In marg. D: aldenus id est infernus ab a quod est sine
ALIMENTUM 1 et] etiam C

ab alo, alis, alui, alere, quod est nutrire et secundum Priscianum (x, 36) facit altum vel alitum in supino.

ALOA, sicut ait Papias, «in India atque Arabia gignitur, arbor odoris suavissimi atque summi». Denique lignum ipsius, vice thimiamatum, altaribus adoletur. Unde et nomen traxisse creditur. Item secundum Papiam et Ysidori Ethimologiarum (xvii, 9,28) aloe est «herba amarissimi succi». Et constringitur succus ille ad modum picis et fere est eiusdem coloris et est valde medicinalis. Et potest declinari hec aloe, huius aloes, tum pro arbore, tum pro herba, tum pro succo.

ALLEGORIA est tropus quo aliud significatur quam dicitur, ut (Verg. *Georg.*, ii, 542),

Iam tempus equum fumantia solvere colla,

id est carmen finire. Ita scribitur in Barbarismo. Et quia sacra scriptura iiii modis exponitur, scilicet historice, allegorice, anagogice et tropologice videndum est quid sit historia, quid allegoria, quid anagogia, quid tropologia. «Historia», sicut ait Ysidorus in primo Ethimologiarum (41,1), «est narratio rei geste per quam ea que in preterito facta sunt dignoscuntur. Dicitur autem historia ab historin grece quod est videre latine vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam nisi is qui interfuisset et ea que scribenda essent vidisset». Verba sunt Ysidori et sequitur ibidem (44), «genus historie triplex est, ephemeris namque appellatur unius diei digestio. Hoc apud nos diarium vocatur nam quod Latini diurnum Greci ephimerida dicunt. Kalendaria appellantur que in menses singulos digeruntur. Annales sunt singulorum annorum . . . Inter historiam autem et annales hoc interest quod historia est eorum temporum que vidimus,

ALOA 1 aloe C 3 thimiatum A 5 aloen B
ALLEGORIA 2 ut] versus B 3 collo AB 4 *Post* barbarismo *add. in textu* C, *in marg.* AD: tropus (autem C) appellatur loquendi modus ut (aut A) cum quis loquitur methaphorice 6 trapologice C; et quid B 8 dicit BC; in primo *om.* C 11 latine *om.* BC; ascribebat C 14 duplex A 15 digestio *om.* A; hec C 17 sunt *om.* C 18 autem] vero B

annales vero sunt eorum annorum quos etas nostra non novit». Alii dicunt quod historia dicitur ab historon quod est gesticulatio, unde et histrio dicitur gesticulator, id est gestium representator. Quid sit allegoria supra dictum est. Est enim de uno ad aliud sermonis transumptio. Unde dicitur allegoria ab alleon, quod est alienum, et gore, quod est dicere vel locutio, quasi aliena dictio vel locutio, quia aliud dicitur et aliud intelligitur. Et notandum quod allegoria sumitur multis modis, quandoque a persona, ut Isaac significat Christum, quandoque a re que non est persona, ut aries occisus significat carnem Christi passam. Ideo dico a re que non est persona, est enim persona rei rationalis individua substantia. Quandoque a loco, ut quia Christus predidicaturus ascendit in montem; eminentia loci significat eius sapientem eloquentiam vel excellentiam. Quandoque a numero, ut apprehendent vii mulieres virum unum, id est vii dona gratiarum Christum. Quandoque a tempore, ut non sit fuga vestra in hieme, id est in gelicidio caritatis. Quandoque a negotio vel facto, ut interfectio Golie a David interfectionem diaboli a Christo significat. Anagoge, sicut dicitur in prologo Aurore (I. p. 6) est species allegorie. Inter hanc autem et illam distinguitur quia allegoria est misticus sensus pertinens ad militantem ecclesiam, anagoge vero est misticus sensus pertinens ad ecclesiam triumphantem. Et nota quod anagoge est locutio de terrenis que per terrena dat intelligere supercelestia, ut in illis verbis apostoli (*ad Gal.* 4,26), «Iherusalem que sursum est mater nostra». Sic enim loquitur quasi de terrena Iherusalem et intelligit ecclesiam triumphantem. Unde et anagoge dicitur ab ana, quod est sursum, et goge vel gogos, quod est ductio, quasi sursum ductio, id est ab istis terrenis ad ea que sursum sunt. Tropologia est sermo conversus ad edificationem anime et bonorum morum

21 historon] histeron C 22 histrio] hystorio B 27 nota B 28 aliquandoque A 30 ideoque D 32 quia] que C 33 eminentia autem B 33-34 sapientiam eius B, eius sapientie eius eloquentiam C 35 apprehendant A 42 vero *om.* B 44 per] pro C 47 et *om.* C

informationem, et dicitur a tropos, quod est conversio, et logos, quod est sermo, quasi conversus sermo vel sermonis conversio, sicut cum dicitur quod per hoc David interfecit Goliam designatur quod humilitas deicit superbiam vel sapientia vincit malitiam. Et ut iv supradicta breviter comprehendas, historia docet factum, tropologia faciendum, allegoria credendum vel intelligendum, anagogia appetendum. Exemplum de omnibus hiis potes habere in hac dictione Iherusalem: historice enim nomen cuiusdam civitatis est, tropologice typus est anime fidelis, allegorice figura est ecclesie militantis, anagogice typum gerit ecclesie triumphantis.

ALLELUIA multas habet expositiones quas recitat Huguitio dicens, «allelu interpretatur laudate, ya nomen Domini». Ieronimus dicit alle, id est creatura, lu, id est laudat, ya, id est dominum. Ambrosius: alle, id est lux, lu, id est virtus, ia, id est vita. Augustinus: alle, id est salvum, lu, id est me, ia, id est domine, quasi salvum me fac, domine vel salva me, domine. Gregorius: alle pater, lu filius, ya spiritus sanctus. Inde alleluia dicitur quasi pater et filius et spiritus sanctus. Papias ita dicit, alleluia significat laudate sive clarificate dominum in unum. Item alleluia, laudate dominum. Item alleluia duorum verborum interpretatio est. Hec est laus dei et est hebreum. Ya enim unum est de decem nominibus quibus apud Hebreos nominatur deus. Ista decem nomina ponit Ysidorus in vii libro Ethimologiarum (1,3-18) dicens, «Primum nomen dei apud Hebreos dicitur El quod alii deum, alii ethimologiam eius ponentes iscirros, id est fortem, interpretati sunt . . . Secundum nomen Eloi. Tertium Eloe, quod utrumque in latino dicitur deus. Est

54 hoc quod David C 56 et *om.* D; iv modis B 57 tropica C 59 exemplum enim C 60 cuiusdam] eiusdem B; est *om.* B, *post* nomen C

ALLELUIA 1 significationes vel expositiones C 2 alle B; ya *om.* C 3 lu laudat C; laudet BD 7 alle] al B; filius est et spiritus ya inde B 8 dicitur *om.* B; et *primum om.* C 9 sed Papias A; alleluia *om.* C 10 item *om.* C 11 item *om.* C 16 sarros A, scarros B, ethirras C, scirros D, iscrirros *nos* 18 quorum B; latino] latinum ACD

autem nomen in latinum ex greca appellatione translatum, nam deus grece theophobos dicitur, id est timor. Unde tractum est deus, qui est timor colentibus eum . . . Quartum nomen dicitur Sabaoth, quod vertitur in latinum exercituum sive virtutum . . . Quintum est Elyon, quod interpretatur in latinum excelsus quia 'excelsus dominus' etc . . . Sextum nomen est Eleie, id est qui est, deus enim solus, quia eternus est, id est exordium non habet, essentie vere nomen tenet . . . In comparatione enim eius qui vere est, quia incommutabilis est, que mutabilia sunt quasi non sint . . . Septimum est Adonai, quod generaliter interpretatur dominus, eo quod dominetur cuncte creature . . . Octavum Ia quod in deo tantum ponitur quod etiam in alleluia in novissima sillaba sonat. Nonum Tetragrammaton, id est quattuor litterarum, quod proprie apud Hebreos in deo ponitur, ioth, he, vau, he, id est duabus ia que duplicata ineffabile illud et gloriosum dei nomen efficiunt. Dicitur autem ineffabilis non quia dici non potest, sed quia finiri sensu et intellectu humano non potest, et ideo quia nichil digne de deo dici potest ineffabilis est. Decimum est Saddai, id est omnipotens... quia omnia potest et omnia ipsius sunt que ubique sunt». Alleluia hebraicum est, sicut dictum est supra, quod et ostenditur infra ubi exponitur amen, et habet acutum accentum in extrema sillaba iuxta illos versus (*Doctr.* 2307-8),

Omnis barbara vox non declinata latine
Accentum super extremam servabit acutum.

ALIETUS avis quedam est, ut dicunt, esmerillon gallice, de quo scribitur in Aurora (*Lv.* 643-4),

19 latinum] latinis B 22 exercituum et est sive A 24 quia secundum psalmos excelsus C 25 eyeye B; quia] qui B 26 qui exordium B, quia exordium CD 26 vere] sue C 27 enim *om.* A 27-28 inmutabilis B 28 non sint] non sunt ACD 29 dominus] deus B 30 cuncte] omni B; deum A 31 quod] et BC 33 vau] hau D 35 ineffabile B 36 sensus D 37-38 dici possit B 39 qui ubique est C 42 versus in magno doctrinali C

ALIETUS 1 quidam avis A; ut dicunt] quam vocant B

Optinet assiduas alietus corpore vires,
Sunt et aves minime preda cibusque suus.

ALIOQUIN producit penultimam. Unde Oratius (*Serm.* 1,4,4),

siccarius aut alioquin.

ALIQUANDO, siquando, nequando habent acutum accentum super antepenultimam sillabam, licet naturaliter penultima producatur. Unde dicit Priscianus (XV,29) ubi tractat de adverbio, «quando simplex et ex eo composita omnia: aliquando, siquando, nequando, que et infinita sunt et antepenultimo acuto proferuntur quomodo et ab inde composita: exinde, perinde, subinde, deinde, proinde».

ALLIA dicuntur quasi olida ab olendo quia olent. Quidam male dicunt allea pro allia. Persius (5,188),

Predictum ter mane caput gustaveris alli,

id est allii. Apocope est figura. Item alii versus,

Allia, vina, venus, ventus, faba, fumus et ignis
Ista nocent oculis sed vigilare magis.

ALLICIO, allicis, allexi vel allicui, allicere, id est attrahere cum delectatione, provocare ad se. Et componitur ab ad et licio, licis, licui vel lexi, licere, licitum vel lectum, id est trahere, sed non est in usu.

ALLIDERE dicitur quasi aliquid ledere, et ponitur pro tendere.

3 optinet] optimus AB
ALIOQUIN 1 Ovidius in libro sermonum C 2 sutarius ait A
ALIQUANDO 2 penultimam B 5 et *primum*] etiam D; et *alterum*] in D 5-6 antepenultima acute D, acuto proferuntur accentu B 6 quomodo] quando AD 7 perinde *om.* B
ALLIA 1 alida B; quia olent *om.* B; quidam autem B 3 ter] tibi BC 4 allii] alli C; apocope est et est figura que aufert de fine dictionis contraria paragoge alii figure B 5 vina] vena C; pulvis *post* venus *add.* A; faba fumus ventus B; pulvus *post* ventus *add.* C; et ignis *om.* C 6 *post* magis: additur hiis pulvis B
ALLICIO 3 lexi] leci AD, lixi B
ALLIDERE ad aliquid B

ALLOPHILUS dicitur alienigena sicut Philisteus et Palestinus. Et dicitur ab alleon, quod est alienum et philos, quod est amor.

ALLUVIO, alluvionis et hec alluvies, alluviei et hoc alluvium dicitur aquositas, aquarum inundantia, consumptio riparum ex aquis. Unde Iob xiiii (19), «alluvione paulatim terra consumitur». Et dicitur ab alluo, alluis, quod est abluere vel delavare vel potius paulatim abluendo augmentare. Alluo autem componitur ab ad et luo, luis, quod est «deturpare, maculare, purgare, delere, punire, . . . persolvere, sustinere», coire et tunc est brutorum. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Luo). Versus de Grecismo (XVII,50-1),

ere luo pignus, penas cruce, luce tenebras,
Dicitur et luere quando salitur ovis.

ALTARE compositum est ab altus, ta, tum et ara, quasi alta ara et hoc altarium idem et hoc altar. Unde Prudentius (*Peristephanon* 3,212) in libro hympnorum,

ossibus altar <et> impositum.

Altare precepit dominus fieri de lignis sethin quod dicebatur holocausti vel holocaustorum et posset dici sacrificiorum sed a digniori nomen accepit. Et erat quinque cubitorum in superficie per quadrum, in altitudine trium, et erat concavum ad instar arche et positum erat ante tabernaculum sub divo, non directe ante introitum sed aliquantulum ad meridiem descendens ita ut ante ipsum immolantes stantes ad aquilonem in ipsum tabernaculum usque ad sancta sanctorum inspicere possent. De hoc altari plenius scribitur in Historiis (1187). Altare incensi vel thimiamatis «factum erat de lignis, sethin, habens unum cubitum latitudinis et alterum longitudinis, id est quadrum, et duos cubitos in altitudine vesti-

ALLOPHILUS 1 et] vel B
ALLUVIO 1 alluvium, vii B 4 abluo A
ALTARE 1 ara] ara, re B 2 idem] ideo A 4 omnibus O; impositum est B 5 cethym B 9 ad *om.* D 10 recte D 12 usque *om.* A 13 hoc] quo C 14 thimiantatis C 16 in quadrum B

tumque erat auro purissimo . . . super quod singulis diebus mane et vespere ad consumendum iuge sacrificium thimiama incendebatur sacrificatum domino. Et dixerunt quidam mane solum incensum, id est thus, superimponi, vespere vero pro dignitate sacrificii vespertini thimiama . . . Nec putandum est in dubium venisse quin esset in sanctuario, cum Hebreus hoc dicat et Iosephus et prima positio tabernaculi facti a Moyse hoc innuit, nisi quia Paulus in Epistula ad Hebreos thuribulum ponit aureum intra sancta sanctorum. Potuit sane esse quod in templo, ubi omnia ampliata fuerunt et multiplicata preter altare aureum, quod erat extra velum, ad quod necesse erat bis in die ingredi, et superadditum erat thuribulum in aditu, in quo summus sacerdos interiora penetraturus prunas et thimiama ferebat ut ibi adoleret.

ALTERCOR, altercaris, certare, litigare. Unde versus de Grecismo (xv,74-6),

Litem dant homines, obiurgantur mulieres,
Rixanturque canes, altercanturque sophiste,
Certant inter se pugiles sub laudis honore.

Frequenter tamen invenimus unum pro reliquo positum.

ALTERUTRUM, id est mutuo, adverbium. Unde illud (*Iac.* 5,16), «Confitemini alterutrum peccata» etc.

ALTILIA ab alendo dicuntur aves studiose impinguate. Quidam autem errant circa significationem huius nominis, dicentes tantum capones altilia nuncupari. Sic erravit ille qui finxit illum mendosum versiculum,

Altilis hic gallus, gallina fit hec, capo vult hic.

18 consumandum O 20 superponi A 24 innuat C 25 ponit *om.* A; in sancta A, sancta *om.* D; potu B 26 fuerint C
In marg. fol. 5v) D: altellus li id est romulus eo quod a lupa mirabiliter sit altus id est nutritus vel altellus quasi altus quasi nutritus in tellure non enim iacuit in cunis sed in terra
ALTERCOR 1 id est certare C 5 sub] pro C
ALTERUTRUM 1 illud Iacobi v C 2 peccata *om.* B, peccata etc. *om.* D, peccata nostra C
ALTILIA 2 significationes C; istius AD 5 fit] sit CD; hic] hoc D

Sive enim sint galli sive galline sive alie aves dummodo studiose impinguentur altilia dicuntur. Unde Gregorius (*Hom. in Evang.* II, 38, *PL* 76, 1283-4) exponens illud Matthei xxii a (4), «tauri mei et altilia occisa» dicit sic, «Altilia saginata dicimus, ab eo enim quod est alere altilia quasi alitilia vocamus». Item dicit Magister in Historiis (?), «quod in avibus est altile in animalibus dicitur saginatum». Et secundum Huguitionem (*s. v.* Alo) declinatur hec altilis et hoc altile. Item in Doctrinali (380) scribitur,

Dicimus altilia si plura, sit altilis una.

Altilis in masculino numquam legitur substantivatum.

ALVUS dicitur venter ab albedine quasi albus, et est feminini generis, sicut patet in versibus suprapositis ubi exponitur abissus. Et sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (I, 132-3), «Venter, alvus et uterus inter se differunt. Venter est qui acceptos cibos digerit et apparet extrinsecus, et pertingit a pectore usque ad inguen et dictus venter quia per totum corpus vite alimenta transmittat. Alvus est qui cibum recipit et purgari solet et dicitur alvus quia abluatur, id est purgetur, quia inde sordes stercorum defluunt. Uterum sole mulieres habent in quo concipiunt». Vide expositionem infra in suo loco.

AMELECH non Amalech debet legi iii Regum xxii d (26) ubi dicitur «apud Ioas filium Amelech», et idem habetur ii Paralipomenon xviii f (25). Alexander Nequam (*Corr. Prom. p.* 677) assignat rationem dicens, «Omnes codices quos inspexi preter Hebreos et paucos latinos correctos hic sunt corrupti et habent Amalech, quod est nomen cuiusdam

9 altilia mea occisa sunt B 10 dicimus] dicuntur A 11 vocantur A 12 est] dicitur A

ALTRINSECUS hinc inde vel utrumque *in textu* BC, *in marg.* D, *om.* A

ALVUS 3 sic D 4 venter enim est B 5 pertinet A 6 unguem B; dicitur B 7 ministrat et transmittit B; qui] que C 8 alvus quasi alius quia B 10 infra *om.* A

AMELECH 1 Amalech non Amaleth B; et non C; xxii d] ii d A, ii D, *numerum om.* B 5 hic] hii B

populi . . . Est ergo littera vera 'filium Amelech'. Unde hebreus habet Ioas ben Amelech. A est articulus apud Hebreos, melech autem idem est quod rex. Est ergo sensus, apud Ioas qui est filius regis. Sed Latini carent articulo». Hucusque sunt verba Alexandri Nequam.

AMMAUM per duplex m debet scribi et proferri et est proprium nomen loci pro quo quidam dicunt Amaum sed male.

AMBIRE, circumdare, cupere. Et proprie ambiuntur honores. Unde ambitio, id est circumdatio vel cupiditas. Et ponitur pro pompa. Et componitur ambio, ambis ab an, quod est circum, et eo, is et interponitur b et producit penultimam in supino et in participio preteriti temporis perfecti. Unde Ovidius Methamorphoseon i (37),

Iussit et ambite circumdare litora terre.

Sed in nomine corripitur causa differentie. Unde Lucanus in i (179),

letalisque ambitus urbis.

Unde in Doctrinali (930-1) scribitur,

A queo composita vel eo breviare supina
Constat et ambitum non corripit, ambio solum.

Item in Grecismo (XVIII, 35-6) dicitur sic,

Ambio sumit io ducitque superbio secum,
Cetera sunt in eo que veniunt ab eo.

Erravit autem Grecismus quia superbio non est compositum sicut patet infra ubi exponitur superbus.

7 populi et est A 9 autem *om.* C 10 Ionas D 11 nequam *om.* C

AMMAUM 1 et *primum*] vel B; et proferri *om.* D 2 quo *om.* B, pro quo *om.* C; quidam autem C; animaum A, aminaum B, animiaum C; sed] et AD

AMBIRE 1 est circumdare C 5 et participio B 7 ambire AB; circumdate A 13 et ambitum] in ambitu D 14 sicut A 17 autem *om.* C; quia] cum B; est] sit B

AMBITIO dicitur cupiditas vel circuitus vel magnus apparatus quo ambitiosi se ostentant.

AMBITUS, ut dicit Papias, est «circuitus vel inter vicinorum edificia locus duorum pedum et semipedis ad circumeundi facultatem relictus», et ab ambulando dictus. Sed melius dicitur ab ambio, is.

AMBIGO, ambigis dubitare et inde dicitur hec ambages vel ambago, ambaginis, id est dubia locutio, verborum circuitus, sermonis perplexitas. Item ab ambigo dicitur ambiguus, id est dubius.

AMEN, secundum Papiam, «vere, fideliter aut fiat fiat». «Et est hebreum, sicut alleluia, que duo verba, id est amen et alleluia, nec in Grecis nec in Latinis nec in barbaris licet in suam linguam omnino transferre vel alia lingua annuntiare. Nam quamvis interpretari possint, propter sanctiorem tamen auctoritatem servata est ab apostolis in hiis proprie antiquitas. Tantum enim sacra sunt nomina ut etiam Iohannes in Apocalipsi referat se spiritu revelante vidisse et audisse vocem celestis exercitus tamquam vocem aquarum multarum tonitruumque validorum dicentem amen et alleluia ac per hoc sic oportet in terris utraque dici sicut in celo resonant». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum vi (19, 20-1). Huguitio dicit quod amen est compositum ab a, quod est sine, et mene, quod est defectus, quasi sine defectu,

AMBITIO 2 ostentant] ostendant C; *sub fine* id est ostendunt *add.* A
AMBITUS 2 circuendi A 3 facilitatem B
AMBIGO 1 id est dubitare C; et *om.* C 2-3 verborum vel circuitus sermonis vel prolixitas C; circuitas A 3 sermonis et BD
AMEN 1 interpretatur vere B, est vere C; vel fideliter C; aut *om.* B 2 sicut et D 3 alleluia] alba B; in *tertium om.* C 4-5 enuntiare C 7 lingue antiquitas C 10 et amen AD 11 per hec C; sicut] sic B 12 Verba . . . Eth. vi *non habent* ABD 13 *ante* Huguitio *add.* B: item augustinus dicit quod amen nec grecus interpres nec latinus ausus est interpretari ut honorem haberet velamento secreti non ut esset ligatum sed ne vilesceret nudatum et specialiter propter reverentiam domini

quod non credo esse verum cum hebraica lingua non descendat a greca, utpote prima et mater omnium linguarum.

AMENS secundum Papiam dicitur animi impos, turbatus, iratus, furiosus, quasi sine mente. Unde hec amentia, id est furor, vecordia, mala mens, alienatio, et dicit quod amentia est perpetuum vitium, dementia temporale.

AMETISTUS, ut dicit Ysidorus xvi Ethimologiarum (9,1), «inter purpureas gemmas principatum tenet. In India invenitur. Purpureus est permixto violaceo colore et quasi roseo nitore, quasdam flammas leniter fundens. Est autem sculpturis facilis».

AMICIO, amicis, cii vel civi, amicire, amictum, tu, id est vestire. Verbum est activum. Unde Ovidius in v Methamorphoseon (46),

Ipse sibi ablatus fulvis amicitur in alis.

AMIGDALUS arbor est mature florens. Unde hoc amigdalum pro fructu. Unde quidam ait,

Sunt matura mora, pira, ficus, amigdala, mora.

Tamen hec amidgala, le invenitur pro fructu in sacra scriptura, quia

Pagina divina non vult se subdere legi
Grammatice nec vult illius arte regi.

Ysidorus autem in xvii Ethimologiarum (7,23) sic ait, «Amigdala grecum est que latine nux longa vocatur. Hanc alii nucidam vocant quasi minorem nucem de qua Virgilius (*G.* I, 187-8),

cum se nux plurima silvis
Induit in florem.

15 quod etsi videtur non tamen credo hoc esse verum B
AMENS 1 inops B 2 furiosus *om.* D; mente] mentis C 3 amentia *om.* D 4 dementia vero B
AMETISTUS 3 permixtus B; violacio C 4 flammulas BD; leviter C; autem] a B
AMICIO 1 civi] amicui D; tu *om.* D 4 in *om.* BC; malis A
AMIGDALUS 3-4 amigdala . . . hec *om.* D 9 vocatur] appellatur C

Cunctis enim arboribus prior se flore convestit et ad ferenda poma arbusta sequentia prevenit». Eadem verba scribuntur in Papia.

AMULA sine h vas est ad vina fundenda et dicit Huguitio quod est fiala ad similitudinem vitreoli. Unde iii Regum vii f (40), «Fecit quoque Hyram lebetes et scutras et amulas» et paulo post iterum invenies amulas. Tamen Magister in Historiis (1364) dicit, «hamulas, id est fuscinulas ad extrahendas carnes» quam litteram in nulla biblia recolo me legisse. Preterea non hamulas sed hamulos ab hamis dicimus. Primum ergo dictum indubitanter tene. Vide infra ubi exponitur hamula.

AMITA, media correpta, dicitur soror patris quasi alia mater. Matertera soror matris. Versus,

Sic patris est amita soror ut matertera matris.

Persius in fine (6,52-4),

Exossatus ager iuxta est. Age, si michi nulla
Iam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet patrui, sterilis matertera vixit.

AMMINICULUM dicitur auxilium.

AMPHORA est vas cum duabus ansis. Et dicitur ab an, quod est circum, et phoros, quod est ferre. Unde et grece diota dicitur a dya, quod est duo, et ota, quod est auris, quasi habens ii aures. Quod Lucas (22,10), dicit amphoram, Matheus (*Mr.* 14,13) dicit lagenam.

ANAGLIPHA, orum dicuntur supereminentes picture, sicut solent fieri in frontibus quarundam ecclesiarum. Et dicuntur

14 prius B; ad *om.* A; ferendam C 15 arbuta B

AMULA 2 in iii B; vii *om.* D 3 hebetes A; scurras A 4-5 tamen . . . hamulas *om.* A 7 hamis] hamus C 8 primo AD

AMITA 2 sed matertera C 4-7 Persius . . . vixit *om.* B, *in marg. habet* D 6 pastruelis D 7 iunxit D

AMMINICULUM *Post* auxilium *add.* C: de aminiculor aris quod est auxiliari

ab ana, quod est sursum, et gliphe, quod est sculpere, quasi superiores sculpture vel picture. Item Ysidorus in xx Ethimologiarum (4,8) dicit quod «anaglipha dicuntur vasa superius sculpta». Unde anagliphus, pha, um, id est superius sculptus.Et semper corripitur penultima sillaba in anaglipha et anagliphus, sive ultima sillaba scribatur per f secundum Latinos sive per ph secundum Grecos. Unde in Doctrinali (2073) ubi agitur de mediis sillabis datur regula talis de qua nichil excipitur,

i super f ponis raro sed eam breviabis.

Item alia regula datur ibidem (2101) de qua nichil excipitur,

i supra p brevis, hic antipos est tibi testis.

Antipodes dicuntur habitare in inferiori emysperio quasi pedes contra nos habentes, ab anti, quod est contra, et podos, quod est pes. Beda (*De temp. rat.* XXXIV) autem dicit in compoto suo quod fabulosum est ipsos esse.

ANATHEMA «est dampnatio, excommunicatio, perditio. Et dicitur ab ana, quod est sursum, et theta, quod est quedam figura et littera greca sic facta ⊖ que imprimebatur olim frontibus dampnatorum. Inde dicitur anathema quasi anatheta quasi superna maledictio que solet fieri per prelatos. Unde anathematizare, id est maledicere et excommunicare». Ita dicit Huguitio. Alexander autem Nequam (*fol.* 106,13-17) sic ait,

Non declinatur quotiens capit hic anathema
Et capit hoc, hic et hii quia plures signat et unum.
Guido de Crema simul et Cato sunt anathema.

ANAGLIPHA 4 superiore C 10 hec regula BC 13 qua similiter B 15 *Verba de antipodibus om.* B, *in marg. habet* D; habitatores C 16 nos] nostra A

In marg. (*fol.* 8v) *add.* D: Anastasis id est invictus vel resurrectio ab ana quod est sursum et stasis quod est status vel stans quasi sursum statio et erectio

ANATHEMA 2 theta] reta C 3 Θ] O B, *om.* C; olim in C 4-5 anatheta] anathema C; anatheta quasi *om.* A 6 et excommunicare] id est excommunicatio D 9 hec C

Cum declinatur anathema per hoc variatur.
Prodit ab anatheme quod sursum pono vocatur.

Hinc consentiunt illi qui scribunt in libris suis, «qui hunc librum furatus fuerit anathema sit». Vide infra ubi exponitur maranatha.

ANATHEMA OBLIVIONIS est dampnatio vel exclusio pro aliquo facto notabili cuius iugis memoria debet esse nec umquam debet in oblivionem venire.

ANATHEMA dicitur civitas denotata in mortem.

ANETHUM, sicut ait Papias, «cum h scribi oportet et est herba ortolana et odorifera», et dicit quod «in cibo sumpta et calefacit et constringit et prohibet sternutamentum naribus oppositum». Macer De viribus herbarum (395-403) multum commendat anethum dicens,

A medicis calidum siccumque refertur anethum.
Et dicunt quod sit gradus huic in utroque secundus.
Lac dat habundanter eius decoctio sumpta
Nutrici, stomachique solet depellere morbos
. . . .
Atque gravis tali sedatur nausea potu.
Provocat urinas, obstantia queque repellens.

Et cetera multa alia dicit de eo.

ANGUSTUS, strictus, de ango, angis dicitur. Unde Grecismus (XIII, 20-1),

Angustum tempus dicetur et est locus arctus.
Ango sit primi caput, arceo sitque secundi.

ANCEPS dicitur gladius vel alia res que quasi duas habet facies, et dicitur ab an, quod circum, et caput, quasi habens in circuitu caput, quia habet quasi duo capita. Et est omnis

13 quando A
ANATHEMA OBLIVIONIS 2 notabuli D, vocabuli A
ANETHUM 1 scribi oportet] scribitur B; oportet] debet C 2 et *primum om.* CD 3 sternuamentum B 4 appositum B 6 a *om.* AC 12 multa . . . eo *om.* C
ANGUSTUS 3 artus CD 4 arceoque sit O
ANCEPS 2 quod est circum D

generis. Item anceps dicitur dubius, qui dubitat de duobus quod debeat eligere, et quasi habens faciem ad utrumque.

ANCILLA dicitur ab an, quod est circum, et cilleo, es, quod est moveo, moves, quia circumcirca cilletur, id est movetur, ad serviendum. Vel ab ana, quod est sursum, et cilleo, es, quod est movere vel sustinere, eo quod ancilla est sustentamentum domine. Vel dicitur ab aneon, quod est curvum, quia incurvatur ad serviendum.

ANCHORA est instrumentum ferreum quo retinentur naves. Et dicitur ab an, quod est circum, et ciros, quod est manus, quasi circummanuta, habet enim duo rostra quibus quasi manibus retinet.

ANGARIA dicitur compulsio vel iniusta exactio. Et dicitur ab ango, angis. Et inde angario, angarias, id est compellere, iniuste exigere vel angariam facere. Unde hic angarius, id est bedellus, compulsor iniustus et exactor.

ANGELUS interpretatur nuntius.

ANGULUS dicitur ab ango, gis quia coniungit parietes et angit. Pro regno ponitur Isaie xix e (13).

ANIMA «homo interior. Corpus autem homo exterior dicitur. Anima autem a gentibus nomen accepit, eo quod ventus sit. Unde et grece ventus animos dicitur, eo quod trahentes aerem vivere videamur. Sed apertissime falsum est, quia multo prius gignitur anima quam concipi aer ore possit, que iam in genitricis utero vivit. Non est igitur aer anima, quod putaverunt quidam quia non potuerunt incorpoream eius cogitare

4-5 duobus de quibus quod A 5 et *om.* D
ANCILLA 2 circa movetur cilletur A 3 es *om.* C 5 aneon] antero B, ancon D
ANGARIA 1 anquaria B 2 id est idem B 4 iniustus dicitur et B
ANGELUS *Totum om.* C
ANGULUS 1 et] vel C 2 e *om.* CD
ANIMA 2 ab agentibus C 3 non trahentes C 4 videantur C; aptissime B 5 que] quia C 6 igitur] ergo C 7 poterant B

naturam. Spiritum idem esse quod animam Evangelista pronuntiat dicens, 'Potestatem habeo ponendi animam meam, et rursus potestatem habeo iterum sumendi eam.' De hac quoque anima in ipso Domini passionis tempore memoratus Evangelista protulit dicens, 'et inclinato capite emisit spiritum.' Quid est enim emittere spiritum nisi quod animam ponere? Sed anima dicta propter quod vivit, spiritus autem vel pro spiritali natura vel pro eo quod inspiret in corpore. Item animum idem esse quod animam, sed anima vite est, animus consilii. Unde dicunt philosophi etiam sine animo vitam manere et sine mente animam durare. Unde et amentes, nam mentem vocari ut sciat, animum ut velit. Mens autem vocata quod eminet in anima vel quod meminit. Unde et immemores amentes. Quapropter non anima sed quod excellit in anima mens vocatur tamquam caput eius vel oculus. Unde et ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hec omnia adiuncta sunt anime ut una res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita est anima. Nam et memoria mens est. Unde et immemores amentes. Dum ergo vivificat corpus anima est, dum vult animus est, dum scit mens est, dum recolit memoria est, dum rectum iudicat ratio est, dum spirat spiritus est, dum sentit aliquid sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro hiis que sentit. Unde et sententia nomen accepit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi a (1,6-13). Et nota quod anima secundum quosdam dicitur ab alo, alis, quasi alima quia alit nos. Alii dicunt quod componitur ab a, quod est sine, et neme, quod est sanguis, quasi sine sanguine. Alii dicunt ab a et nemein, quod est tribuere, eo quod anima vitam tribuat. Alii dicunt quod est primitive speciei. Sed Huguitio dicit quod anima

11 memora D 12 protulit *om.* D 14 vel *om.* D 15 spirituali BC; spiret C 18 manere vel durare B 19 vocari] vocaverunt B 20 quia meminit B; meminit] eminerit C 20-21 unde . . . amentes *om.* B 20 et *om.* D 24 sit] sint C 28 recte B 32 x ABD 33 dicitur] componitur D; alitiva B 34 mene A 35 ab a quod est sine et B

dicitur «ab animos grece, quod est ventus latine, quia quidam putaverunt animam esse ventum quia ore trahentes aerem vivere videamur». Sed attende quid de hoc supra dixit Ysidorus.

ANIMADVERTERE, id est in animo vertere, considerare et quandoque ponitur pro punire quia iudex vertit animum ad reum puniendum. Unde hec animadversio dicitur genus omnium penarum.

ANIMEQUIOR, id est anime vel animi equioris, id est pacatioris. Animequus autem secundum Papiam idem est quod patiens.

ANIMUS supra exponitur ubi agitur de anima. Dicit tamen Papias quod animus dicitur voluntas, consilium, iudicium, propositum, ratio, sententia, sensus, mens.

ANNALES supra exponuntur ubi agitur de allegoria in paragrafello de historia. Dicit tamen Papias quod annales dicuntur annui «consules», «libri annua acta continentes» vel singulorum annorum historias continentes, politicum scriptum, id est civile, a polis, quod est civitas.

ANNONA ab anno dicitur, seges unius anni, eo quod annis singulis renovatur. Annus autem dicitur ab an, quod es circum, et no, nas, quasi circum nans quia in circulo volvitur.

ANNICULUS diminutivum est ab anno et dicitur anniculus, id est unius anni, et declinatur anniculus, la, lum.

39 quod] quomodo A 40 attrahentes B 41 supra *om.* C

ANIMADVERTERE 1 in *om.* CD; vertere est considerare C 4 *Sub fine in textu add.* C: unde versus hoc animadvertis quod percipitur tibi mente / ast animadvertis in eum quem verbere punis

ANIMEQUIOR 1-2 id est pacatioris *om.* B 2 quod *om.* D

ANNALES 1-2 paragraffo vel paragrafello C 3 annui] animi A; libri scilicet B

ANNICULUS 2 id est] quasi B 2 *sub fine in textu add.* C: dicit tamen Papias quod anniculus est denominativum annulus vero diminutivum

ANNULUS diminutivum est ab anno. Unde Grecismus (IX, 99-101),

Annulus est parvus annus, puer unius anni
Dicitur anniculus, agnellus sit minor agnus,
Ferreus annulus est, parvusque sit anulus anus.

Ysidorus autem in v Ethimologiarum (36,1) dicit quod «annulus dicitur quasi annuus, id est circulus, quia in se redeat». Nos possumus dicere quod dicitur ab an, quod est circum, quia circularis est.

ANSA dicitur auris per quam vas tollitur et cortina vel vestis suspenditur. Unde ansula diminutivum.

ANTELUCANUS, na, num, id est ante lucem existens. Una dictio est.

ANTEMURALE dicitur defensio ante murum sicut vallum et fosse.

ANTICIPARE, id est antecapere, preoccupare, prevenire.

ANTISTES, antistitis, id est sacerdos, dicitur ab ante et sto, stas, quia stat ante populum vel quasi antestans populo.

ANTICHRISTUS «non, ut quidam simplices intelligunt, dicitur quod ante Christum venturus sit, id est post eum veniet Christus, sed antichristus grece dicitur, contrarius Christo latine, ab anti, quod est contra, et Christus, quia mentietur se Christum et adversabitur Christo et sacramentis eius». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,20-1).

ANNULUS 5 *totum om.* B; parvusque sit] parvus quia fit AC 6 autem *om.* B 7 quasi *om.* A; annuus *Isid.* annus O 9 quia] quasi AD
ANSA 1 vel] ibi A 2 dicitur ansula A
ANTELUCANUS 1 na num *om.* BC 2 dictio est adiectivum B, dictio est et est adiectivum C
ANTEMURALE 1 vallium B
ANTICIPARE id est] et A
ANTISTES 1 et dicitur BD; ante] an C; desto B
ANTICHRISTUS 2 id est quod post B 5 se esse B
In marg. fol. 9 *add.* D: antidotum est medicina et illud quod datur

APPARITORES dicuntur qui reos apparere compellebant in conspectu iudicum, ab apparendo dicti. Sed Papias dicit quod apparitores dicuntur preceptis obedientes, et dicitur apparitor eo quod appareat et videatur et presto sit ad obsequium.

APPENDO, «dis, suspendere, librare, ponderare». Et componitur ab ad et «pendo, pendis, pependi, pendere, pensum, quod est suspendere, trutinare, . . . exsolvere, reddere, tribuere, sustinere». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Pendo). Et nota quod pendeo, pendes idem habet preteritum et idem supinum.

APHEDNO, secundum quod exponit glosa Danielis xi g (45), compositum est, id est solii sui, quasi diceret «figet tabernaculum et thronum suum inter maria». «Hebreus non habet p sed pro eo phe utitur». Alii exponunt Aphedno, id est Emaus, que est civitas Elyopolis de qua Luce ultimo (24,13), ad radicem montis Oliveti distans ab Ierusalem per duo vel tria miliaria. Symachus «extendet papiliones equitatus sui inter maria» etc. Alexander Nequam (*Corr. Prom.* p. 674) dicit quod Aphedno est appendix. Hec appendix, huius cis gallice dicitur appentiz, scilicet mansiuncula que adheret

contra venenum vel infirmitatem et dicitur ab anti quod est contra et datum

In marg. fol. 8^{v} *add.* D: Antropos id est homo ab ana quod est sursum et trophos quod est conversio quasi sursum conversus et erectus unde suum creatorem aspiciat cum alia animalia prona spectent terram a quo et fagin quod est comedere dicuntur antropofagi gens asperrima que humanis carnibus vescitur antropomorphite heretici dicti sunt quia in simplicitate deum humana credunt habere membra ab antropos quod est homo et morphe quod est mutatio et theos quod est deus.

APPARITORES 1 dicebantur BD 4 appareat quod videatur D; videatur ut presto B

APPENDO 3 trutinare *om.* D 5 quod *om.* B 6 *sub fine in textu add.* C: verumptamen pendeo habet significationem passivam pendo vero activam versus pendeo suspensus pendo dum sublevo pondus

APHEDNO 2-3 tabernaculum suum B 5 Luce] Baruc ABD; ultimus AD 10 appentis BD

magne domui, et dicitur prosectum si de lignis, menianum si de lapidibus constructum est vel in muro factum. Unde fecit tales versus (*fol.* 121, 9-12),

> Dicas aphedno solaria significatque
> Appentiz, quod si lignum construxerit ipsum
> Dicas prosectum, si saxum dic menianum,
> Dicas protectum si tectum noveris ipsum.

Tamen manianum habet primam diptongon productam.

APES « dicte quod se pedibus invicem alligent, quasi ad pedes vel quod sine pedibus nascuntur, ab a, quod est sine, et pes, dis, nam postea et pedes et pennas accipiunt. Hee, sollertes in generandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt et variis floribus favum condunt textisque ceris innumera prole castra replent, exercitum et reges habent, prelia movent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt de boum cadaveribus nasci, nam pro hiis creandis vitulorum occisorum carnes verberantur ut putrefacto cruore vermes creantur qui postea efficiuntur apes. Proprie tamen apes vocantur orte de bobus, sicut scrabrones de equis, fuci de mulis, vespe de asinis ». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (8,1-2) ubi agit de minutis animantibus. Et declinatur hic apes vel hec apis, huius apis. Ovidius (*Met.* XIII, 928),

> Non apis inde tulit.

APEX summitas dicitur quasi a pedibus remotus. Et quandoque dicitur apex littera et proprie apices dicuntur littere ille que alte in frontispiciis murorum scribuntur et quelibet litrera dicitur quandoque apex. Item secundum Augustinum

11 meniamin C 12 constractum C 14 significatque] dic et apendne *Digby* 16-17 dicas protectum si saxum dic menianum / dicas protectum si tectum moveris ipsum *Digby* 17 protextum C, prococtum A 18 diptongo CD

APES 1 quod] quia B; ad] a D 7 regem B; et fumum C 10 verberabantur C; vermes *om.* D 12 scarbones B, scrabones D 13 xvii B 14 apes] apis D 15 huius apis *om.* C

APEX 3 ille *om.* B 4 item Augustinum C

(*De Serm. in Monte*, *PL* 34, 1239) super illud Matthei v b (18), «iota unum aut unus apex», etc. «iota est minor ceteris litteris, apex est ipsius in summitate particula».

APOCALIPSIS dicitur revelatio. Unde liber Apocalipsis quia ibi multa et occulta revelantur. Et dicitur ab apo, quod est re, et calipsis, quod est velamentum, quasi revelamentum vel revelatio et est feminini generis.

APOTHECA grece reconditorium vel repositorium latine, scilicet locus in quo necessaria reconduntur vel reponuntur, sicut est horreum vel cellarium. Et dicitur ab apo, quod est re, et thesis, quod est positio, et producit hanc sillabam the. Unde Oratius in libro Sermonum (II, 5,7),

aut apotheca procis intacta est, etc.

APORIA, aporie dicitur «apertio, languor, labor, angor, aculeus, stimulus, ictus, vulnus, cura, tedium, molestia». Et componitur ab a et porus, pori, quod est «minimum et subtile foramen in corpore per quod sudor emanat». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Porus). Et super illud Ecclesiastici xxvii a (5), «sic aporia hominis in cogitatu illius», dicit glosa, id est «fluxio vel derivatio, stimulus vel molestia». Item super illud ii ad Corinthios iiii (8), «aporiamur», etc. dicit glosa, «id est pauperes sumus, aporos enim grece dicitur pauper latine». Unde secundum illam glosam aporia idem est quod paupertas. Item super illud Isaie lix (16), «aporiatus est», etc. dicit glosa, «contristatus est de infelicitate eorum» et secundum hoc aporia idem est quod tristitia. Papias ita dicit. Aporia grecum nomen est. Est autem fluxio vel derivatio vel feces vel

7 particula aliqua D

APOCALIPSIS 2 et *alterum om.* CD; dicitur quia B 3 quasi revelamentum *om.* A

In marg. add. D: Apocrisarii sunt nuntii domini pape quasi secretarii crisis enim dicitur secretum dicitur aurum dicitur iudicium Unde versus aurum secretum dat iudicium tibi crisis

APOTHECA 4 quod est *om.* A; producit *om.* B

APORIA 1 langor AD 2 ictus] locus B; modelestia C 5-6 a sic *om.* B 6 cogitatum D 7 influxio C 12 est *om.* ACD 14 vel derivatio *om.* C

relique sordes elementorum que in aere purgantur. Unde gignuntur in terra diversa arbores et lapides, etc.

APOSTOLUS grece missus latine. Missi enim fuerunt apostoli a Christo ad predicandum evangelium per universum mundum.

APPRECIOR, aris verbum deponens, id est pretium determinare. Antiqui dicebant precio, precias et apprecio, as sed modo dicitur precior et apprecior.

AQUA, quasi equa dicitur ab equando, eo quod superficies eius sit equalis. Versus differentialis (*Grec.* 10, 254),

Fontis limpha, sed est aqua fluminis, equoris unda.

AQUEDUCTUS est via per quam aqua ducitur de proprio loco vel guttatorium per quod aqua elicitur vel foras educitur.

AQUILA, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,10-11), «ab acumine oculorum vocata est. Tanti enim contuitus dicitur ut cum super maria immobili penna feratur nec humanis pateat obtutibus de tanta sublimitate pisciculos natare videat ac tormenti instar descendens raptam predam ad litus trahat. Nam et contra radium solis fertur obtuitum non flectere. Unde et pullos suos ungue suspensos radiis solis obicit et quos viderit immobilem tenere aciem ut dignos genere conservat, siquos vero inflectere obtuitum quasi degeneres abicit».

AQUILO dicitur quasi aquas ligans, est enim ventus gelidus et siccus. Et nota, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (11, 1-19), quod «ventus est aer commotus et agitatus, pro

APOSTOLUS 1 missi autem B
APPRECIOR 1 verbum *om.* C 2 antiqui enim B; et *om.* D
AQUA 1 equando dicitur CD 1-2 eius equa sit vel equalis alii dicunt ab a quod est sine et quies tis quasi sine quiete versus B 3 fluminis aqua A
AQUILA 8 immobilam C 9 obtuitum viderit B 9-10 dinerigens C
AQUILO 1 quasi *om.* C 2 siccus ventus D 3 et motus agitatus C

diversis celi partibus nomina sortitus. Dicitur autem ventus quia sit vehemens et violentus . . . Ventorum sunt quatuor principales. Quorum primus ab oriente Subsolanus, a meridie Auster, ab occidente Favonius, a septemptrione eiusdem nominis ventus aspirat. Et habent geminos ventorum hinc inde spiritus. Subsolanus a latere dextro Vulturnum habet, a sinistro Eurum, Auster vero a dextris Euroaustrum, a sinistris Austroaffricum, Favonius a parte dextra Affricum, a leva Chorum. Porro Septemptrio a dextris Circium, a sinistris Aquilonem. Horum xii ventorum nomina ex causis propriis sunt signata. Nam Subsolanus vocatur eo quod sub ortu solis nascatur, Eurus eo quod ab eoo flat, id est ab oriente, est enim coniunctus Subsolano, Vulturnus eo quod alte tonat . . . Auster ab hauriendo aquas vocatus, unde et crassum aerem facit et nubila nutrit. Hic grece Nothus dicitur propter quod interdum corrumpat aerem. Nam pestilentiam, que ex corrupto aere nascitur, Auster flans in reliquas regiones transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit. Euroauster dictus quod ex una parte habet Eurum, ex altera Austrum. Austroaffricus, quod sit iunctus hinc et inde Austro et Affrico. Ipse et Libonothus quia sit Libs hinc et inde Nothus. . . Zephirus greco nomine appellatus eo quod flores et germina eius flatu vivificentur. Hic latine Favonius dicitur eo quod faveat vel foveat fruges ac flores, Austro autem flores solvuntur et arefiunt. Affricus a propria regione vocatus, in Affrica enim initium flandi sumit. Chorus est qui ab occidente estivo flat et vocatus Chorus quod ipse ventorum circulum claudat et quasi chorum faciat. Hic antea Caurus dictus quem plerique Argestem di-

4 sortitur D 5 ventorum autem B 9 vulturinum A, vulturunum C 9-10 habet et a C 12 circium] eurum A 13 horum] horatius B 14 nam subsolanus vocatur *om.* C; vocatus D, vocatus est B 15 eoo] evo AD; fiat AD 17 vocatur A 18 nutrit] mittit D 19 propter hoc quod C, propter id quod B 21 pestilentia BC 22 expellit C 23 altera] alia AD 26 vivificat B 27 hinc B 29 vocatur AD 30 chorus enim qui B; flestivo C; vocatur A 32 Charus B, Tharus AD; plurimi B; agestem A

cunt, non ut indoctum vulgus Agrestem. Septemptrio dictus eo quod in circulo vii stellarum consurgit, que, vertente se mundo, resupinato capite ferri videntur. Circius dictus eo quod Choro sit iunctus. Hunc Hispani Gallicum vocant propter quod a parte Gallie afflat. Aquilo dictus eo quod aquas stringat et nubes dissipet. Est enim gelidus ventus et siccus. Idem et Boreas qui ab Yperboreis partibus flat. Inde enim origo eiusdem venti est. Unde et frigidus est, natura enim omnium septemptrionalium ventorum frigida et sicca est, australium calida et humida. Ex omnibus autem ventis duo cardinales sunt, Septemptrio et Auster . . . Duo autem sunt extra hos ubique spiritus magis quam venti, aura et altanus. Aura ab aere dicta quasi aeria, quia levis sit motus aeris, agitatus enim aer auram facit . . . Altanus qui in pelago est, per derivationem ab alto, id est mari, vocatus. Nam alter est flatus in ripis, quem diximus auram, nam aura terre est. Turbo est volubilitas ventorum, dictus a terra, quotiens ventus consurgit et terram in circuitu mittit.»

ARBITER, sicut ait Papias, dicitur iudex medius, internuntius, gratie consiliator, pacificator, auctor concordie. Et dicitur ab arbitrando. Vel possumus dicere quod arbiter est iudex voluntarius et de consensu partium institutus et non ex lege. Item arbiter dicitur testis et consiliorum revelator. Unde Sallustius (*Cat.* 20,1), «procul omnibus arbitris amotis». Et in utraque harum duarum significationum potest accipi Genesis xxxix (11) ubi dicitur quod «accidit autem ut quadam die intraret Ioseph domum et operis quippiam absque arbitris faceret», etc.

33 aggestem A, argestem D 34 vertentes B 37 flat D 38 stringit A; dissipat A 40 enim] est B; est *primum om.* B 45 altanus] alta natura A; aura] a terra C; fit D, sicut B 46 enim] autem B 47 mali B 49 est *primum om.* B; est *alterum om.* C; a terra] aura A 50 surgit C

ARBITER 2 conciliator B; et pacificator C; actor ABC 4 et *alterum om.* B 5 arbiter *om.* C 7 istarum BC; duarum *om.* B 8 ubi dicitur quod *om.* B; quod *om.* CD 9 et] ut D; quispiam BD

ARBITROR, traris deponens, id est existimare vel iudicium proferre.

ARBITRIUM est libera voluntas vel potestas qua quis sponte vel bona vel mala appetere potest. Item arbitrium dicitur arbitrorum iudicium.

ARCHA dicitur ab arceo, es, arcui quod deberet facere supinum arcitum, tu sed per sincopam dicitur archtum, arctu. Dicitur ergo archa ab arcendo, quia arcet manum et visum.

ARCHA TESTAMENTI testificatio dicitur Exodi xxv «in qua posita est testificatio, id est tabule in quibus scriptum erat testamentum. Tamen queque ibi reposita testimonia dici possunt. Posita est ibi urna aurea, plena manna in testificationem quod panem dedisset eis de celo, tabule in testificationem quod legem naturalem sopitam in cordibus suscitaverat in scripto, virga Aaron in testimonium quod . . . dixerant 'omnia que dixit dominus faciemus.' Ob hoc dicta est archa testamenti vel testimonii, et ob hoc etiam tabernaculum testimonii dictum». Ita dicitur in Historiis (1170). Nota versus de triplici archa,

Temporibus tres esse tribus cognovimus archas:
Prima Noe, Moysi fuit altera, tertia Christi;
Lignea prima, secunda metallica, tertia neutrum.
Octo prior, tria posterior, tulit altera solum,
Lege carens, sub lege manens, hec lege soluta.
Hanc pelagus tulit, hanc Moyses, hanc spiritus almus.

ARCHARIUS est qui custodit vel facit archam vel custos the-

ARBITROR 1 est id est B
ARBITRIUM 1 quas C
ARCHA TESTAMENTI 3 tamen *om.* AD; quecumque B 6 quia BC 6-7 suscitaverunt BC, suscitaverit A 7 virga] urna C 7-8 dixerant] dixerit BC 8 omnia que dixit *om.* C 9 etiam *om.* C 10 ita] infra B; nota *om.* C 16 sub longe D; hoc C 12-17 *Cf. Walther*[1], *no.* 19165
In marg. fol. 9^{v} *add.* D: archiman archimandrita dicitur princeps vel pastor ovium unde et quadam translatione episcopi et archiepiscopi et etiam sacerdotes dicuntur archimandrite quasi pastores ovium christi et componitur ab archos quod est princeps et mandros quod est ovis

saurorum. Et archarius, ria, rium dicitur ad archam pertinens.

ARCHANGELUS dicitur angelorum princeps. Et dicitur ab archos, quod est princeps, et angelus, quod est nuntius, quasi princeps nuntiorum vel principalis nuntius.

ARCHISYNAGOGUS dicitur princeps synagoge.

ARCHITECTUS vel architector dicitur princeps artificum, sicut Beseleel et Hyram, et dicitur ab archos, quod est princeps et tectum, tecti, quod ponitur pro edificio.

ARCHONIUM dicitur acervus manipulorum vel gelimarum vel aliarum rerum. Gelima autem dicitur garba quasi genu et manibus ligata. Et dicitur archonium ab artus, ta, tum et conus, coni, quod est summitas galee quia semper artando versus summum quasi in conum terminatur.

ARS, artis dicitur ab artando quia artat nos regulis et preceptis. Vel dicitur ab ares, quod est virtus, et componitur artifex, artificis, qui artificialiter operatur.

ARX, arcis pro turri dicitur ab arcendo quia arcet hostes et prohibet.

ARCUS instrumentum sagittandi dicitur ab arcendo quia arcet hostes, et ponitur pro arte sagittandi. Unde ii Regum i e (18), «precepit ut docerent filios Iuda arcum» ubi mendosi codices habent planctum. Item arcus dicitur fornix triumphalis, eo quod sit arta curvatione formatus, et frequenter ponitur pro curvatura, et arcus celi dicitur iris.

ARCHARIUS 2 et *om.* B
ARCHANGELUS 1 et dicitur *om.* B
ARCHITECTUS 1 architector vel architectus B 2 et hyram *om.* C, hyran B *Sub fine in textu add.* B: vel secundum Grecos componitur ab archas et tecton quod est faber
ARCHONIUM 1 archonum A; vel gelimarum *om.* C 3 archonum A 4 arctando AD
ARX *Totum om.* C 1 arx] ars B
ARCUS 1 ad sagittandum instrumentum B 2 hostes et prohibet et ponitur C; sagittandi sicut dicitur in historiis (1324) C 5 fit A *In marg.* in historiis invenies (hoc D) AD

ARDERE multa significat que habentur per hos versus (*Grec.* XVI, 17-8),

Ardet mens, ardet clipeus, focus ardet et edes,
Hec amat, hic splendet, hic urit et uritur illa.

Redde singula singulis.

AREA dicitur tabularum equalitas, a planitie atque equalitate, sic dicta quasi erasa. Alii aream vocatam dicunt quod pro triturandis frugibus eradatur vel quod non triturantur in ea nisi arida. Unde ab eradendo vel arendo dicitur secundum Papiam. Unde hec areola diminutivum.

ARGENTUM dicitur ab argiros grece, quod est argentum latine. Et dicit Papias quod mirum in modum est quod, cum candidum sit, impressum corpori, lineas nigras reddit. Quod autem dicitur argentum quasi ardor gentium, ethimologia est. Item a philos, quod est amor, et argiros dicitur hec philargiria, id est amor argenti, cupiditas vel avaritia.

ARGENTARIUS dicitur ille qui custodit argentum vel operatur argento.

ARGILLA est terra humida ab Argis vocata apud quos primum ex ea vasa confecta sunt. Ita dicit Papias. Unde argillosus, sa, sum.

ARGUMENTA, sicut dicit Papias, «sunt signa, rationes, testimonia, vestigia, indicia, note, coniecture, suspiciones». Et subdit, «Argumentum argute inventum vel quod rei dubie fidem facit». Item «argumentum est quod in principio libri breviter causam pandit». Item «argumentum dictum eo quod arguat mentem, arguit autem tamquam ignaram ut intra se de ignorantia confundatur».

AREA 2 pro] ex D 3 triturentur A 4 nisi] ubi A; vel arendo *om.* D; arcendo AC; dicitur *om.* B
ARGENTUM 1 argirion B 3 sit impressum sit C; reddit] facit B 5 dicitur *om.* C
ARGENTARIUS 1 vel qui B 2 de argento C
ARGILLA 1 humida] vivida BD
ARGUMENTA 3 argute] arguit C

ARIDA TERRA vocatur que est frigida et sicca. Siccitas autem est elementaris proprietas que in ea dominatur. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xiiii (1,1-2), «Terra est in media mundi regione posita, omnibus partibus celi in modum centri equali intervallo consistens; que singulari numero totum orbem significat, plurali vero significat partes, cui diversa nomina dat ratio. Nam terra dicta a superiori parte quo teritur; humus ab inferiori vel humida terra, ut sub mari; tellus autem quia fructus eius tollimus. Hec et ops dicta eo quod opem ferat frugibus. Eadem et arva ab arando et colendo vocata. Proprie autem terra ad distinctionem aque arida nuncupatur». Item Ysidorus Ethimologiarum xi (1, 115), «Solum inferior pars pedis, dictum quia eo vestigia terre imprimimus. Sed et solum dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum. Unde et terra dicitur solum quod cuncta sustineat, et solum pedis quia totam corporis molem portat». Item hec glis dicitur terra tenax et argilla. Unde versus (*Grec.* x, 168-9),

Glis animal, glis terra tenax, glis lappa vocatur.
Ris primus, glissis tenet altera, tertia glitis.

Nota adiectiva et per ea discerne genera.

ARIEL, secundum Remigium (*Interpr.*), «leo deus vel leo dei interpretatur». Et quandoque ponitur pro viro forti, ut i Paralipomenon xi e (22), «Ipse percussit duos Ariel Moab», id est duos viros fortes ad modum leonis. Quandoque ponitur pro Ierusalem, ut Isaie xxix (1), «Ve Ariel, Ariel» etc., ubi dicit glosa, «Leo dicitur Ierusalem que potentissima et firmissima fuit». Sed bis dicitur ariel propter templum et altare. Tertio ariel ponitur pro altari, Ezechielis xliii e (15), «ipse autem ariel quatuor cubitorum» etc. ubi dicit glosa,

ARIDA TERRA 2 proprietas *om.* A 7 superiore B 8 vel] aut C; ut *om.* D 9 autem *om.* B 14 sed *om.* D; dicitur *om.* C 15 et *om.* D; quod] quia D 17 hec *om.* D; glix D; et] vel C 20 primum C 21 et *om.* C; discernere AC

ARIEL 3 duos] duo B 5 xxix a CD 6 potissima C 6-7 et firmissima *om.* A

«Ariel 'lux mea deus' secundum quosdam, secundum Ieronimum, 'leo vel fortis dei', quod ad altare proprie dicitur in quo vel illuminatio dei est vel leo vel fortitudo eius'».

ARIES ponitur pro machina bellica et dicitur sic quia impingit murum ad modum arietum pugnantium. Valide enim ac nodose arboris caput ferro vestitur et, suspensa funibus, multorum manibus ad murum impellitur, deinde retrorsum ducta, maiori impetu destinatur, et sic crebris ictibus murum perforat et irrumpit.

ARIES pro animali dicitur vel ab ara vel ab ares, quod est virtus. Unde Grecismus (IX, 134-5),

> Dicitur hinc aries quod sit mactatus ad aras
> Vel, quod dux fortis gregis est, dicatur ab ares.

ARIOLUS ab ara dicitur, divinator qui circa aras idolorum nepharias preces emittit et funesta sacrificia offert. Magister vero in Historiis (1253) super Deuteronomium (XVIII, 10) vocat «ariolos inspectores fibrarum circa aras pro cognoscendis futuris, et coniectores sompniorum, augures, id est gestus avium vel garritus attendentes, maleficos, id est immolantes pueros demonibus vel saltem lustrantes, incantatores, id est prestigios qui intuentes fallunt, phitones, id est ventriloquos qui per spiritum malignum loquuntur, a Phitio, id est Apolline sic dictos, divinos, id est aruspices, id est astrorum inspectores, nigromanticos, qui carminibus vel sacrificiis evocant mortuos». Et quia notitia istorum vocabulorum sepe necessaria est in scriptura, ideo ea que viii Ethimologiarum (9,9-33) scribit Ysidorus presentibus annotemus ubi dicitur, «Magi sunt qui vulgo malefici ob facinorum multitudinem nuncupantur. Hii elementa concutiunt, turbant mentes hominum ac sine veneni haustu, violentia car-

ARIES[1] 1 ponitur] dicitur C

ARIOLUS 1 quia B 9 vaniloquos A 10 Phitio] pheton B; auruspices D 11 nigromantes C; carnibus D 14 scripsit BC 15 ob *om.* C 17-18 carnis C

minis interimunt. Demonibus enim accitis audent ventilare ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hii etiam sanguine utuntur et victimis, et sepe contingunt corpora mortuorum. Nigromantici sunt quorum precantationibus previdentur resuscitati mortui divinare et ad interrogata respondere, nigron enim grece mortuus, mantia divinatio nuncupatur, ad quos suscitandos cadaveribus sanguis adicitur, nam amare sanguinem demones dicuntur. Ideo quotiens nigromantia fit cruor aque miscetur ut colore sanguinis provocentur. Idromantici ab aqua dicti, est enim idromantia in aque inspectione umbras demonum evocare et imagines eorum vel ludificationes videre ibique ab eis aliqua audire . . . Varro autem dicit divinationis quatuor esse genera: terram, aquam, aerem et ignem. Hinc geomantiam dictam, idromantiam, eromantiam, piromantiam. Divini dicti quasi deo pleni, divinitate enim se plenos assimilant et astutia quadam fraudulentie hominibus futura coniectant. Duo autem sunt genera divinationis: ars et furor. Incantatores autem, dicti sunt qui artem verbis peragunt. Arioli vocati propter quod circa aras idolorum nepharias preces fundunt et funesta sacrificia offerunt hiisque celebritatibus deorum vel demonum responsa accipiunt. Aruspices nuncupati quasi horarum inspectores, dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt et quid per singula tempora observare debeant hoc intendunt. Hii etiam exta pecudum inspiciunt et ex eis futura predicunt. Augures sunt qui volatus avium et voces intendunt aliaque signa rerum vel observationes improvisas hominibus occurrentes. Idem et auspices, nam auspicia sunt que iter facientes observant. Sunt autem auspicia quasi avium spicia et auguria quasi avium garria, id est avium vo-

18 enim] aut C 19 etiam] et AB 21 preterea nigromantici B; incantationibus B 23 mortuus latine B 25 ideo] Ieronimus A 27 ydromanci C 27-28 in aque] latine C 32 et piromantiam B; quod A, quia D 36 propter id quod B 37 preces] preceps C 38 hiis qui B 42 attendunt B; exta, id est viscera pecudum C 44 alii sunt signa B; improvise B 45 incurrentes A; et *om.* A 46 iter] ita O; sunt autem dicta B; quasi] id est B

ces et lingue. Item augurium quasi avigerium quod aves gerunt. Duo autem sunt genera auspiciorum: unum ad oculos, alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus, ad aures vox avium. Phitonisse a Phitio Apolline dicte, quod is auctor sit divinandi. Astrologi dicti, quod in astris auguriantur. Genitaliatici appellati propter natalium considerationes dierum genus hominum per xii signa celi describunt siderumque cursu nascentium mores, actus, eventus predicare conantur, id est quis quali signo fuit natus aut quem defectum habeat vite qui nascitur. Hii vulgo mathematici vocantur, cuius superstitionis genus constellationes Latini vocant . . . Primum autem stellarum interpretes magi nuncupantur. Sic de hiis legitur in Evangelio qui Christum natum annuntiaverunt. Postea hoc nomine soli mathematici nuncupantur, cuius artis scientia usque ad Evangelium fuit concessa ut Christo edito nemo alicuius nativitatem de celo interpretaretur. Horoscopi dicti quod horas nativitatis hominum speculantur diverso et dissimili facto. Sortilegi dicti sunt qui sub nomine ficte religionis quasi per quasdam sanctorum sortes divinationis scientiam profitentur aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt. Saliatores vocati sunt quia, dum eis membrorum quecumque partes salierint, aliquid sibi exinde sive prosperum sive triste significari predicant . . . In hiis omnibus ars demonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum exorta . . . Auguria primi Friges invenerunt. Prestigium Mercurius primus dicitur invenisse, dictum autem prestigium quasi prestringium, eo quod prestringat aciem oculorum» etc.

ARIOLOR, aris, id est divinare, verbum deponens est. Et dicitur ab ariolus, oli.

51 phitonice A; phitio] phiton B 52 astrologici C 54 genus autem B 54-55 scribunt B 55 cursus O 60 sicut CD 62 nuncupantur] vocantur BC 63 nativitatum B 65 fato B 66 qui] que A; ficte *om.* D 68 permittunt B 71 triste] iste C; signari C 74 primus *om.* AD; dictum autem est B; 75 prestringit B

ARIOPAGITA secundum Papiam dicitur curialis ab Ariopagos grece, quod Atheniensium curia dicitur. Huguitio (*s. v.* Ares) dicit quod ariopagus villa est virtutis, ab ares, quod est virtus et pagus, quod est villa et dicebatur sic « vicus atheniensis ubi studebant philosophi. Unde Ariopagita magister illius vici ». In glosa Actuum xvii (19) dicitur quod ariopagus erat curia atheniensis ab arios, idolo Martis, quod ibi erat et pagos, quod est villa. Unde Ariopagita de illa curia vel de Athenis existens. Et hec videtur mihi melior expositio.

ARISTA dicitur spica ab areo, es. Unde aristor, aris deponens, id est spicas colligere.

ARMA, armorum dicuntur ab armus, armi, quod est scapula. Et est armus bestiarum proprie, sicut humerus est hominum. Dicuntur autem arma ab armo quia in armis, id est in humeris, portantur.

ARMAMENTUM dicitur armatura ab armando. Armamentorium dicitur locus ubi arma reponuntur et dicitur ab armamentum, armamenti. Item armamentoriolum est diminutivum ab armamentario.

ARMENTUM dicitur ab armis vel quia aptum est ad arma facienda vel deferenda vel exercenda. Vel dicitur armentum quasi aramentum quia aptum est ad arandum. Et nota versus differentiales qui ponuntur in Grecismo (XII, 155-6),

Grex ovium proprie fertur sobolumque suarum,
Ast armenta boum dicas pecus esse caprarum.

ARMENTARIUS custos armenti.

ARMIGATA organa dicuntur « ad armum ligata vel secundum

ARIOPAGITA 4 dicitur A; sic] hic B 7 quod] quia D 9 et *om.* C
ARISTA 1 ab] de C
ARMAMENTUM 1 ab armatura ab A 1-2 armamentarium AD 2-3 armentum ti B 4 armamamentorio D, armamentario dictum B
ARMENTUM 2 referenda B
ARMENTARIUS dicitur custos B
ARMIGATA 1 armum id est humerum C

quosdam genus est organi quod fit cum aqua». Ita dicitur in Historiis (1530).

ARMILLA est proprie ornamentum armorum, inauris aurium, dextralia brachiorum. Ysidorus Ethimologiarum xix (31,16) ubi agit de ornamentis sic ait, «Armille proprie virorum sunt, collate victorie causa militibus ob armorum virtutem. Unde et quondam vulgo viriole dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat quia ipsa quoque ubi ponitur ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur. Circulus rotundus fit». Huguitio (*s. v.* Armus) sic ait, armilla est «torquis, brachiale, dextrocherium, et est proprie virorum», sicut prius. Sic igitur dicitur armilla ab armis pro quibus dabatur. Et pro hamo invenitur Iob xl f (21).

AROMA media producta debet proferri. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (8,1), «Aromata sunt quecumque fragrantis odoris India vel Arabia mittit sive alie regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur sive quod aris imposita divinis invocationibus apta videantur sive quod sese aeri inserere ac miscere probantur. Nam quid est odor nisi aer contactus?» quasi diceret vel ab ara vel ab aere. Dicitur aroma, quasi are vel aeris oma, id est odor. Et inde dicitur aromatizo, tizas, id est redolere, et ponitur quandoque transitive, ut aromatizo te, id est ungo aromate vel facio aromate redolere.

ARRA dicitur res que datur in certitudinem quod contractus firmus habeatur, et est pars pretii et dicitur arra ab ara quia

2 quosdam] Iosephum C

ARMILLA 3 sunt *om.* AD 4 victorie] luctorie C; tantum militibus A, tantum militibus quam aliis ab B; virtute B 5 et *om.* A; virili A, virilie BD, virile C 6 ipse (vel ipsa *corr.* A) O 7-8 cum circulus rotundus sit C 9 torques BC

In marg. fol. 13 *add.* D: Armonia est dulcor et consonantia plurimorum cantium unde armoniacus armoniaca armoniacum id est dulcis suavis et delectabilis ut armonia esse compositum ex ad vi armonia sed secundum antiquos mutatur d in r et monos quod est unum ubi plures cantus ad unam consonantiam tendunt

AROMA 6 miserere C 7-8 dicuntur aromata B 10 facio te B

res que inarratur a Deo debet esse rata, quasi testibus aris fieret. Ysidorus autem in v Ethimologiarum (25,20-1) dicit quod arra dicitur a re pro qua datur. «Arra enim est que primum pro re bone fidei contractu empta, ex parte datur et postea completur. Est enim arra complenda, non auferenda. Unde qui habet arram non reddit sicut pignus sed desiderat plenitudinem».

ARRABO, bonis dicitur vadimonium et proprie quod datur pro re bona, sicut pro coniugio. Unde arrabo dicitur quasi arra bona. Res enim que datur pro re mala non proprie dicitur arrabo. Et producit hanc sillabam ra. Versus,

Pars arrabo venit pretii dum res bona venit,

id est venditur.

ARREPTICIUS est, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Rumpo), «qui arripit vel qui arripitur, sicut demoniacus». Et arrepticia dicitur demoniaca. Et declinatur arrepticius, cia, cium.

ARROGANS dicitur superbus, se extollens, sibi aliquid attribuens, ab arrogo, as, quod est superbire et per superbiam et arroganter acquirere vel sibi tribuere. Et ponitur quandoque simpliciter pro acquirere. Nota versus (*Grec.* xv, 81-3),

Si rogat addideris con congregat, e dat, in infert,
De minuit, sub substituit, pro protrahit, inter
Querit, pre superat, ab destruit, arque superbit.

ARTABEA, sicut communiter dicitur, est mensura trium modiorum. Sed Ysidorus in xvi Ethimologiarum (26,16) dicit quod «artabea mensura est apud Egiptios sextariorum lxx duorum propter lxx duas gentes vel linguas que orbem impleverunt».

ARTHEMO, onis modicum velum est. Et, sicut dicit Ysidorus

ARRA 3 narratur B 4 iiii BCD 5 arra *primum*] ara AD; a re *om.* C
ARRABO 1 vademonium D 6 id est venditur *om.* C
ARREPTICIUS 2 qui *om.* C; et *om.* C 3 demonica C
ARROGANS 3 arrogantiam B; vel] et BC
ARTABEA 1 est *om.* C 2 xii C 4-5 compleverunt AB
ARTHEMO 1 sicut *om.* C; dicitur ab Ysidoro C

Ethimologiarum xix (3,3), «potius dirigende navis causa commendatum quam celeritatis». Et ubique producit hanc sillabam the. Et secundum Huguitionem (*s. v.* Arceo) dicitur hic arthemo et hoc arthemum.

ARTICULUS diminutivum est ab artu, et est articulus parvum membrum, pronomen articulare. Unde Priscianus dicit circa principium minoris voluminis (XVII,27) quod «articulus secundum notitiam suppositorum demonstrat». Item articulus est minima pars symboli secundum personarum distinctionem significans. Hugo autem de Sancto Victore sic diffinit, «articulus est natura cum gratia». Item secundum eundem «articulus est perceptio veritatis divine tendens in ipsam». Item secundum Richardum de Sancto Victore «articulus est indivisibilis veritas de deo, artans nos ad credendum». Alii dicunt sic, «Articulus est conceptio fidelium, dirigens nos in finem». Secundum Papiam artus dicuntur, «maiora membra», ut brachia, articuli; minora, ut digiti, articuli dicti quia nervis artantur, id est colligantur. Inter articulum autem et pronomen hoc interest quod articulus tunc est cum nomini iungitur, ut hic sapiens; cum vero non coniungitur demonstrativum pronomen, ut hic et hec et hoc. Item articulus est quidam color rhetoricus quando singula verba sic distincte proferuntur sine coniunctione,

Ore, genis, oculis Paridem mentiris adesse,
Arte, dolo, verbis Ithacum simulare laboras.

Item articulus dicitur denarius numerus et quelibet numerus per decem multiplicatus.

ARTURUS, sicut dicit Gregorius (*Mor.* IX, 9, *PL* 75,866) super Iob ix (9), «septem stellis in axe lucet, semper versatur et

3 commodatum C 4 et *om.* C
ARTICULUS 2 membrum et B 3 minoris] primi B 11 sic *om.* B 16 coniungitur C 17 pronomen est ut BC 18 est *om.* A 19 sic *om.* A 20 ore genis] reiectis B
ARTURUS 2-3 septem . . . mergitur. *Haec verba Gregorio in glosa non attribuuntur.* 2 et semper B

numquam mergitur». Huguitio (*s. v.* Arceo) autem dicit sic, «arturus, quasi arton urens, id est ursam amans». Dicitur artos enim grece ursa latine. Eadem stella vocatur artophilax ab artos, quod est ursa, et philaxe, quod est servare, quasi servans ursam, quia semper sequitur eam. Nota verba Ysidori in iiii Ethimologiarum (III, 71,4-32) ubi subiecta scribuntur, «Quedam autem stelle ideo signa dicuntur quia ea naute observant in gubernandis remigiis, contemplantes aciem fulgoremque eorum quibus status celi futurus ostenditur. Sed et omnes homines ea intendunt ad previdendas aeris qualitates per estatem et hiemem vernalemque temperiem. Ortu enim vel occasu suo certis stationibus temporum qualitates significant. Signorum primum est Arton quod in axe fixum, vii stellis in se revolutis, rotatur. Nomen est grecum, quod latine dicitur ursa, que quia in modum plaustri vertitur nostri eam Septemptrionem dixerunt. Triones enim proprie sunt boves aratorii, dicti eo quod terram terant, quasi teriones. Septemtrionem autem non occidere axis vicinitas facit, quia in eo sunt. Artophilax dictus quasi Arton, id est Elicem, Ursam sequitur. Eundem et Bootem dixerunt eo quod plaustro adheret. Signum multis spectabile stellis inter quas Arturus est. Arturus sydus est post caudam Maioris Urse positum in signo Boote. Unde et Arturus dictus quasi artus ursa quia Bootis precordiis collocata est illa stella. Oritur autem Arturus autumpnali tempore. Orion austri ante Tauri vestigia fulget, et dictus Orion ab urina, id est ab inundatione aquarum. Tempore enim hiemis obortus mare et terras aquis et tempestatibus turbat. Hunc Latini Iugulum vocant quod sit armatus gladio et stellarum luce terribilis atque clarissimus, in quo, si hec fulgent omnia, serenitas protenditur, si obscuratur huius acies,

3 mergitur] iungitur C 4 arton] artum D 9 autem *om.* A 10 in] et B 16 arce C 20 terras BC; serant C; teriones] triones B 21 axis vicinitas *om.* C; quia facit A 22 quasi] quia CD 23 boetem BC 25 boete BC; et] etiam D 26 quasi] quia B; artus ursa] ἄρκτου οὐρὰ *Isid.*; boetis BC 26-27 collata B 28 austrum C 30 abortus A, ortus D 33 huius acies] hec facies C

tempestas cernitur imminere. Hyades autem dicte apo to yan, id est a succo et pluviis, nam pluvie grece hyetos dicuntur. Ortu quippe suo efficiunt pluvias. Unde et eas Latini succulas appellant quia quando nascuntur pluviarum signa monstrantur. De quibus Virgilius Eneidos iii d (516) dicit,

> Arturum pluviasque Hyadas geminosque triones.

Sunt autem septem stelle in fronte Tauri et oriuntur tempore vernali. Pliades a pluralitate dicte quasi Poliades a polis, quod est pluralitas. Sunt autem vii stelle ante genua Tauri ex quibus sex videntur, nam latet una. Has Latini Vergilias vocant a temporis significatione quod est ver quando exoriuntur. Nam occasu suo hiemem, ortu estatem primeque navigationis tempus ostendunt. Canicula stella, que et Sirius appellatur, que estivis mensibus in medio centro celi est, et dum ad eam sol ascenderit, coniuncta cum sole, duplicatur calor ipsius et dissolvuntur corpora et vaporantur. Unde et ex ipsa stella dies caniculares dicuntur quando et moleste sunt purgationes. Canis autem vocatur propter quod corpora morbo afficiat aut propter flamme candorem, quod eiusmodi sit ut pre ceteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent Sirion appellaverunt. Cometes stella dicta est eo quod comas luminis ex se fundat. Quod genus sideris quando apparuerit aut pestilentiam aut famem aut bella significat. Cometes autem latine crinite appellantur quia in modum crinium flammas spargunt . . . Lucifer dictus eo quod inter omnia sidera plus lucem ferat. Est autem unus ex planetis. Hic quippe iubar dicitur eo quod radios lucis effundat. Sed et splendor solis et lune et stellarum iubar vocatur quod in modum iube radii eius extendantur. Hesperus stella occidentalis quam cognominatam perhibent ab Hespero, Hispanie

34-35 dicte id est B; apotoyan] ἀπὸ τοῦ ὕειν *Isid.* 35 pluviis] pluvii C; hyatos C 39 dicit *om.* D 41-42 in tempore C 44 virgilias BC 46 ortu] octu C 47-48 sinus BC 49 sol *om.* C 53 candorem quem emittit quod A 54 ut *om.* D 55 siron C; stella *om.* B 56 luminis] habens B; quod] quoddam B 60 autem] enim B 62 vocatur] notatur A, appellatur C

rege. Est autem una ex v stellis planetis, noctem ducens et solem sequens. Fertur quod hec stella oriens luciferum, occidens vesperum facit . . . Planete sunt stelle que non sunt fixe in celo ut relique sed in aere feruntur. Dicuntur autem planete a planes, id est ab errore. Nam interdum in austrum, interdum in septemptrionem, plerumque contra mundum, nonnumquam cum mundo feruntur . . . Illa vero que a gentilibus signa dicuntur, in quibus et animantium imago de stellis formatur, ut Arton, Aries, Taurus, Libra et alia huiusmodi, hii qui sidera perviderunt in numero stellarum speciem corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt ex causis quibusdam deorum suorum . . . Nam, Arietem primum signum, cui, ut Libre, mediam lineam mundi tradiderunt, propter Ammonem Iovem ideo vocaverunt, in cuius capite qui simulacrum faciunt arietis cornua fingunt. Quod signum gentiles ideo inter signa primum constituerunt quia in Martio mense, qui est anni principium, solem in eo signo cursum agere dicunt. Sed et Taurum inter sidera collocant et ipsum in honorem Iovis eo quod in bovem fabulose sit conversus quando Europam transvexit. Castorem quoque et Pollucem post mortem inter novissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicitur. Cancrum quoque inde dixerunt eo quod ad illud signum mense Iunio sol dum venerit retrograditur in modum cancri brevioresque dies facit. Hoc enim animal incertam habet primam partem. Denique ad utramque partem gressum dirigit ita ut prior pars sit posterior et posterior prior. Leonem in Grecia ingentem Hercules occidit et propter virtutem suam hunc inter xii signa constituit. Hoc autem signum, sol cum attingit, nimium calorem mundo reddit . . . Virginis signum idcirco inter signa et astra collocaverunt propter quod eisdem die-

65 vii C; stellis una et planetis B 71 cum] tamen A 72 gentibus C 73 libraque et C 74 previderint BC 75-76 fixerunt C 77 libie AB 78 tradunt C 81 in *om.* C; solam C 83 honore BC 85 inter] in ABD 86 quod] quia C 87 illum A 88 retrogreditur C 90 in utraque C 93 autem *om.* C; cum] ut B, *om.* A; attingerit C 94 et mundo B 95 in eisdem B

bus in quibus per illud signum sol decurrit terra exusta solis ardore nichil pariat. Est enim hoc tempus canicularium dierum. Libram autem vocaverunt ad equalitatem mensis ipsius, quod viii kalendas Octobris sol per illud signum currens equinoctium facit . . . Scorpium quoque et Sagittarium propter fulgura ipsius mensis appellaverunt. Sagittarius vir equinis cruribus deformatur, cui sagittam et arcum adiungunt ut ex eo ipsius mensis fulmina demonstrentur. Unde et sagittarius vocatus. Capricorni figuram ideo inter sidera fixerunt propter capram, Iovis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in effigiem piscis ideo formaverunt ut pluvias eiusdem temporis designarent, quas solet idem mensis in extremis habere. Porro Aquarium et Piscem ab imbribus temporum vocaverunt quod in hieme, quando in hiis sol vertitur, maiores pluvie profunduntur». In compoto invenies alias rationes quas causa brevitatis pertranseo.

ARTUS, tus, tui dicitur membrum ab arto, as, quod nervis artatur.

ARULA diminutivum est ab ara. Et, sicut dicit Magister in Historiis in descriptione altaris holocausti (1180), «Arula subter quam craticula posita» legitur. «Hebreus araciunculam vocat vel sulcum quam in medio altaris fuisse dicit, usque ad quem locum altitudo craticule pertingebat». «Erat autem erea super quam per fenestram ab oriente strues lignorum imponebatur et super ligna carnes assande». Vide opiniones que ponuntur in Historiis.

ARUNDO quasi arendo dicitur ab areo, ares, quia cito aret. Et, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Areo), «proprie dicitur arundo

100 quoque *om.* B 102 curribus C 103 ex] et D 104 vocatur BD, vocatus est C 105 finxerunt C 106 ideo *om.* D 110 perfunduntur C; compoto autem B 111 alias] illas D
ARTUS 1 tus *om.* A; quod] quia; nervis] verius AC
ARULA 2 arulam ABD 3 super C 3-4 aracinnulam C 6 per *om.* A; ab oriente *om.* C 7 vide] unde AB 8 sunt que B

folium dependens et sepe ponitur pro canna». Et hoc ipsum tangit Ovidius dicens in viii Methamorphoseon (337),

Viminaque et longe parva sub arundine canne.

Nota versiculum usitatum (*Grec.* x, 293),

Cantat yrun, nat yru, flumine crescit arun.

Vel sic et planius,

Cantat hyrundo, floret arundo sed nat hyrudo.

Et nota quod secundum Papiam arundo non aspiratur in principio sed simpliciter incipit ab a.

ARUNDINETUM locus est ubi crescunt arundines.

ARVINA ab arvo dicitur, pinguedo. Vide supra ubi exponitur adeps.

ARUSPEX secundum Papiam dicitur are inspector, vates sive sacerdos, ariolus, sortilegus, divinus, fanaticus, augur, coniector, etc. Et sequitur, aruspices sunt qui «exta pecudum inspiciunt et ex eis futura predicunt». Cetera invenies supra ubi exponitur ariolus.

ARX, arcis dicitur turris ab arcendo quia arcet hostes.

ARUNDO 3 camia C 4 oratius A; dicens *om.* D 5 parve C; camie C 7 yru] yrun A; sed flumine C; arun] arundo C 8 et *om.* D 9 sed nat] suggit C; cantat yrundo suggit yrudo crescit arundo B 10 quod *om.* C 11 incipitur A
ARVINA 1 dicitur *om.* C
ARUSPEX 2 sive divinus C 4 predicant AD
ARX ars B
In marg. fol. 15 *add.* D: As assis masculini generis est pondus constans ex duodecim unciis et ponitur quandoque pro obolo et tunc componitur cum tres et dicitur hic tressis id est tres oboli vel pretium illorum cum multis aliis componitur et dicitur hic quadressis id est quattuor oboli quinquessis id est quinque oboli hic semissis vel semis id est dimidius obolus hic sessis id est sex oboli hic septussis id est septem oboli hic octussis id est octo asses vel oboli hic centussis id est centum asses vel pretium illorum item ab as et do das dicitur assiduus id est dives qui multos possidet assos non quia dives multum gratis det sed quia coactus plus dat quam pauper in collectis faciendis

ASSARE quasi arsare ab ardeo, es dicitur. Unde hec assatura et assus, sa, sum, quasi arsus. Et nota quod pulli primo excaturizantur in aqua calida ut facilius deplumentur, deplumati ustulantur ut subtiles plume que manibus non possunt extrahi comburantur. Porcus etiam ustulatur quando sete eius penitus comburuntur. Ultimo pulli in veru assantur vel forsitan elixantur, id est in aqua coquuntur.

ASCELLA diminutivum est ab ala, scilicet illa pars corporis pilosa que est sub brachiis, que et ala dicitur, que alio nomine dicitur hyrcus quia fetet. Et dicitur ascella a cilleo, es, quod est moveo, moves, quia ab ea cillentur brachia, id est moventur.

ASCIA instrumentum est carpentarii, scilicet bisacuta, et dicitur ab astulis quas de ligno eximit. Astule autem ab attolendo dicte sunt ea que cadunt de ligno cum dolatur. Cuius asciola diminutivum. Papias dicit quod ascia est in manubrio brevi ex adversa parte referens vel simplicem malleum aut cavatum vel bicorne rostrum.

ASCOPA vas est aquaticum utri persimile et corripit penultimam. Et dicit Huguitio, «ascopa grece, uter latine».

ASILUM, sicut dicit Papias, «templum quod Remus et Romulus constituerunt». Dicitur autem asilum sacer locus quem violare nephas est, sicut ecclesia. Et dicitur ab a, quod est

In marg. fol. 15 *add.* D: hec assa asse lignum latum et dolatum unde hec assula assule que cadit de ligno dum dolatur astula dicitur a tollendo scilicet quia cadit de ligno dum dolatur

ASSARE 1 arceo ces C; dicitur *om.* C 3 deplumantur D 4 ut *om.* B

ASCELLA 1 assella D; corporis *om.* C 3 ab ala et cilleo C

ASCIA 3 eo quod C; dolatra dolatur B 4 in *om.* BCD 5 referiens C

ASCOPA 2 uter est latine C

In marg. fol. 15 *add.* D: assideo assides id est iuxta sedere dicitur ab ad et sedeo item assidere id est comparari et assimilari et esse simile in prima significatione componitur cum accusativo et dativo ut assideo te et assideo tibi hec assidela assidele id est mensa iuxta quam sedemus ab assideo assiduus assidua assiduum id est studiosus sollicitus intentus ab assideo assiduus id est dives ab asse

ASILUM 1 est templum B, templum est C 2 autem] etiam B

sine, et silen, quod est tractus, quia non est fas inde trahere vel offendere aliquem. Et producit penultimam. Unde Virgilius in vii Eneidos (VIII, 342),

Hinc lucum ingentem quem Romulus acer Asilum
Retulit et gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Lupercus dicitur Pan vel sacerdos Panis quasi lupos arcens quia Pan deus est pastorum et lupos arcet a pecoribus. Unde dicitur Lupercal, id est templum vel festum Panis vel fossa pastoralium ludorum in luco quasi theatrum facta. Item hic asilus dicitur thabanus, scilicet musca que stimulat boves, quem Greci oestrum, rustici thabanum vocant. Versus (*Grec.* XII, 316),

Turbat asilus apes, miseris succurrit asilum.

ASINUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (1,38), «a sedendo dicitur quasi asedus . . . quia priusquam homines caperent equos asinis insidere ceperunt. Asinus enim animal tardum est et nulla ratione renitens statimque ut voluit sibi eum homo substravit». Vel dicitur ab a, quod est sine, et senos, quod est sensus, quasi sine sensu quia animal stolidum est.

ASINUS PANIBUS PLENUS (*I Reg.* 16,20), «id est sufficienter oneratus vel forte sicut ex bove et hyrco fiunt utres ita de asinis fiebant sacci ad aliqua ferenda». Ita dicitur in Historiis (1311).

ASINA de qua dicit dominus, «Solvite et adducite mihi» (*Mt.* 21,2), sicut dicitur in Historiis (1598 sq.), «Communis erat pauperibus qui propria iumenta non habebant, cumque aliquis in ea operatus fuerat pabulum dabat ei et pullo pa-

5 ostendere A 7 hunc C; lucam A, locum B 9 lupercal B; panis] pan A 11 lupercalis C; tempus vel festus C; fossa] festum C 12 luco] *nos*, lucro ABD, ludo C 12-16 item . . . asilum *in marg.* D, *post* lupercal v. 8 *habet* A 13 scilicet] id est C 14 quam C; unde versus C
ASINUS 2 ad sedus BCD; homines *om.* D 5 quod est *om.* C
ASINUS PANIBUS PLENUS 1 panibus paleis plenus B 2 ita] sicut B
ASINA 2 communis *om.* C

riter qui ad opera communia nutriebatur, et ob eius ita commune obsequium quidam eam dictam putant subiugalem, quasi omni iugo et dominio expositam. Sed grecum nomen est, asina enim latine, grece subiugalis. Et utrumque nomen ob eandem causam institutum est. Hoc enim iumentum primum insedit homo et a sedendo Latinus asinum dixit et Grecus subiugalem».

ASSIDEI dicebantur illi Iudei qui semper divino cultui assidebant, ab assiduitate vocati, dictique assidei quasi assidui.

ASSISTRIX ab assistendo videtur dici que sistit iuxta vel circumsistit ad servitium. Unde legitur ix Sapientie (4), «da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam». Sed Huguitio dicit, et bene, quod littera corrupta est et debet dici astitricem. Sisto enim et eius composita, secundum quod significant stare vel manere, non habent preterita vel supina, sed mutuo accipiunt a sto, stas et ab eius compositis. Unde secundum istam significationem assisto, assistis facit astiti in preterito et astitum, tu in supino, sicut asto, astas. Et ab astitu, u conversa in or, fit nomen verbale astitor quod ab assistendo vel ab astando potest descendere. Et inde astitrix media correpta et non assistrix, quod nichil est, nec ab aliquo verbali potest formari. Item sisto, sistis ponitur pro statuere et tunc est activum cum suis compositis et carent preterito et supino. Sed accipiunt mutuo a statuo et eius compositis, et sic sisto facit preteritum statui et supinum statutum. Et assisto debet facere preteritum astitui et supinum astitutum. Unde patet quod si secundum istam signi-

5 nutriebantur A 7 quasi] quod A, quia B; sed] si A 8 asinus B, asino A; nomen habet A 9-10 primo B 11 grecum A
ASSIDEI 1 dicuntur A; semper] super A
ASSISTRIX 1 assidendo AB 3 mihi domine sedium B 4 correpta A 5 assistricem AD 7 ab *om.* B 9 et *alterum om.* BC 10 conversa] mutata C; quia C 10-11 quod ab assistendo *om.* B 12 non] ideo C; quod] quia C; 13 verbali nomine B, nomine verbali C 17 debet facere] facit B 17-18 et supinum astitutum *om.* C 18 istam *om.* B 18-19 expositionem C

ficationem debeant formari verbalia nomina masculini generis et feminini dicetur astitutor et astitutrix, et numquam assistrix. Versus (*Grec.* XVII, 52-3),

> Sisto facit statui si transeat atque statutum,
> Sed si sit neutrale steti nullumque supinum.

Suple proprium. Sed bene recipit accomodatum, sicut dicit Huguitio.

ASSOLATUS, Naum i (5), dicitur ad solum, id est ad terram, redactus de solio depositus, ad solitudinem redactus.

ASPICIO, aspicis componitur ab ad et specio, specis, spexi, specere, spectum, quod est considerare, sed non est in usu et habet composita multa. Et dicit Huguitio, et bene, quod «numquam dicendum est spicio sed specio, quod probatur per derivativa, scilicet speculum, species et specula». Significatio verbi proposita omnibus patet sed propter originem hic de eo facio mentionem.

ASPIS, dis genus est serpentis. Unde Ysidorus Ethimologiarum xii (4,12) sic ait, «Aspis vocata quod morsu venena immittat et spargat. Yos enim grece venenum dicunt. Et inde aspis quasi aspergens yos eo quod morsu venenato interimat . . . Fertur autem aspis cum pati ceperit incantatorem, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat, ut eam de caverna producat, illa cum exire noluerit, unam aurem in terra premit, alteram cauda obturat et operit atque voces illas magicas non audiens non exit ad incantatorem». Ita dicit Ysidorus. Sed quod dicitur Isaie lix b (5), «ova aspidum ruperunt» etc. exponunt quidam ruperunt, id est eruperunt, quasi diceret serpentes exclusi sunt.

20 et *tertium om.* D

ASSOLATUS 1 naum i] ta tum C

ASPICIO 2 specere *om.* B 5 dirivatam D, dirivationem A; speculum et species C 6 propositi BC

ASPIS 3 immittat] defundit B; spargat] spargit B, spergat A 7 educat illa tamen nolens B 10 sed] secundum B, sed quod dicitur *om.* C

ASPIRARE «anelare, conari, devenire, valde spirare vel favere, et est tractum a ventis qui, quando flant et spirant, nautis favent». Et est compositum ab ad et spiro, as, quod significat «vivere vel spiritum ducere vel flare vel olere sive redolere». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Spiro). Item aspirare sumitur pro elevari Cantici ii g (17), «donec aspiret dies et inclinentur umbre».

ASSUMENTUM ab assumendo dicitur illud quod de aliquo accipitur ad aliud faciendum vel reparandum.

ASTRUM dicitur stella ab Astreo philosopho qui primus tractavit de astris vel dicitur ab aster grece, quod est stella. Et dicit Papias (*s. v.* Stella *et* Sydera) quod astra et stelle et sidera inter se differunt. Nam «astra sunt stelle grandes, ut Orion», Bootes, stella vero est «quelibet singularis». Sidera autem sunt «stellis pluribus facta, ut sunt Hyades» et Pliades. Sed hec nomina scriptores confundunt et astra pro stellis et stellas pro sideribus ponunt. Astra, sidera, stelle et signa sic inter se differunt. Sidera illa dicuntur que navigantes considerant quando ad cursum suum dirigunt consilium. Astra autem sunt stelle grandes, ut Orion, stelle autem minores vel multiiuges, ut Hyades, Pliades. Signum vero quo animantis imago formata est, ut Taurus, Scorpio, et huiusmodi. Ysidorus in tertio Ethimologiarum latius tractat de istis. Vide infra ubi exponitur sidus.

ASPIRARE 2 protractum A, extractum B

In marg. fol. 16 *add.* D: astrosus astrosa astrosum id est lunaticus quasi malo sydere natus hec astrea id est iustitia quia de celo descendit et astrum componitur cum nomos quod est nomen et dicitur astronomas id est qui docet legem vel regulam de astris vel qui nominat ea item componitur astrum cum potens et dicitur astripotens et cum logos quod est sermo et dicitur astrologus ab astro astrolabium quoddam instrumentum astrologie

ASTRUM 3 et *alterum om.* CD 5 boetes BC; stella singularis B 6 sunt] fiunt AB 7 et *om.* B 10 quando] quia B, et C, quod D 11 sunt *om.* B; stelle *primum*] ille C 12 vel] ut AB; ut *om.* B 13 quo] quod C; imagine C 14 huiusmodi verba sunt papie alibi ysidorus C

ASTUTUS, ta, tum, id est callidus, dolosus. Et dicitur ab astu. Astus enim dicitur calliditas vel dolositas. Et sumitur astutus in mala significatione, sicut acutus in bona.

ATTACUS maior est brucho, sicut dicit Interlinearis Levitici xi (22), et hec sunt verba que ibi scribuntur, «bruchus qui exit minor est quam atelabus». Horum significationes ponit glosa Ioel i a (4) dicens, et est Ieronimi, «eruca vermis est qui in oleribus maxime invenitur. Bruchus vocatur fetus locuste antequam habeat alas, deinde cum incipit volare parvum dicitur atelabus, cum vero pleniter volat dicitur locusta. Et est bruchus multo gravior quam locusta vel atelabus quia iacens in uno loco radicitus comedit fructus». Unde dicitur a bromin, quod est consumere. Attacus dicitur ab a, quod est sine, et theca, quod est positio, quasi sine theca quia deposuit thecam et repositorium suum in quo prius iacuerat involutus. Vel melius dicitur attacus quasi attagus, id est sine thega eo quod nichil habeat quo involutus tegatur, theca enim quasi tega dicitur a tegendo. Atelabus dicitur ab a, quod est sine, et tela et abeo, abis, quasi sine tela, id est theca, abiens. Vel dicitur atelabus quasi atelavus, id est sine tela vadens, vel quasi a tela abiens. Et nota quod attacus corripit penultimam sillabam et similiter atelabus.

ATHENE quasi littorale dicuntur ab acta, quod est littus, quia in littore posite. Vel dicuntur Athene immortales propter studium quia ibi olim viguit sapientia que immortalis est. Et sic dicuntur ab athanatos, quod est immortale, vel ab a, quod est sine, et thanatos, quod est mortale, unde athanasia, id est immortalitas.

ATTISCE vasa sunt potatoria. Unde ii Esdre ii c (*III Es.* 2,13),

ASTUTUS 1 id est *om.* B
ATTACUS 2 scribuntur] ponuntur B 5 que C 7 parum BD; plene B 8 vel *om.* B 10 ab romin C 12 et] id est C 17 vel] et C; athelamius A, atelanuus BD 19 ultimam B
ATHENE 1 acta] acco C 3 ibi olim] antiquitus ibi B 4 Et . . . vel *om.* C 4 athenatos D; immortale] mortale AC

ubi nostra translatio habet «attisce» alia translatio habet «patere argentee». Hec patera dicitur ciphus et corripit hanc sillabam te. Versus,

Si pater es patere pateras ad vina patere.

ATTRAMENTUM ab attramine dicitur. Est autem attramen idem quod nigredo et dicitur ab ater, atra, trum, quod est niger, gra, grum. Attramentum ergo dicitur quia sit atrum, nigrum enim reddit liquorem cui miscetur. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (17,17) ubi agit de coloribus quod «fit ex fuligine pluribus modis super ardentes tedas resina adiecta in vasculo quod fumum retineat. Huic pictores cum aqua miscent gluten ut illustrius resplendeat».

ATTRAMENTARIUM dicitur vas in quo reponitur attramentum. Cornu etiam scriptoris sic dicitur. Ratio satis patet.

ATRIUM «magna edes est sive amplior et spatiosa domus. Et dictum atrium quod addantur ei tres porticus extrinsecus. Alii atrium quasi atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (3,4). Unde atriolum diminutivum.

ATTRECTARE verbum est frequentativum ab attraho, is. Et nota quod frequentativa que descendunt a compositis ab

ATTISCE 3-5 Hec . . . patere *in marg.* AD 3 ciphus] sciphus A 4 te] re B 5 *Cf. Walther*[2], *no.* 11785

In marg. fol. 16 *add.* D: attonitus id est confessus perturbatus tonitruo stupefactus territus attono attonas stupefacere

ATTRAMENTUM 2 dicitur] dictum B 4 et dicit *om.* D 6 super] sunt AB; tedas] telas ABD *Add. sub fine* AC, *in marg.* D: fuligo (fuligo autem C)quasi fumo ligata dicitur nigredo que pendet a trabibus et fit ab igne

ATTRAMENTARIUM 2 etiam] enim B; *post* patet *in textu* B: item glosa ezechielis ix a attramentarium grece calamarium quia in eo calami reponuntur alii significantius thecas vocant quia scriptorum calamos degant; *in marg. add.* D: hic deficit item glosa ezechielis etc

ATRIUM 2 dictum est B 3 atrum *alterum om.* C

ATTRECTARE 1 attrectare vel attractare C

hoc verbo traho regulariter habent a ante c, ut attracto, contracto, detracto et sic de aliis. In frequenti tamen usu multorum ponitur e loco a et dicitur attrecto, contrecto, detrecto, etc.

AVARUS dicitur quasi avens, id est cupiens, aurum. Aveo enim, aves, avi, avere idem est quod cupere et est neutrum et caret supino. Unde avidus, da, dum. Vel dicitur avarus quasi habens manus varas, id est curvas, quia non vult extendere ad dandum sed semper curve sunt ad retinendum.

AUCEPS, aucupis, quasi aves capiens, communis generis. Unde aucupium dicitur aucupis officium, scilicet capiendi aves. Item aucupium dicitur fortunium vel bonus eventus. Et secundum Huguitionem (*s. v.* Avis) dicitur aucupium ab aucupor, aucuparis, quod est aves capere, augurari et acquirere.

4 detracto *om.* C; tamen] enim B

AVARUS 1 id est] et C 2 enim *om.* C 3 vel *om.* C; avarus] avidus A 4-5 extendere eas B 5 retinendum vel recipiendum B

AUCEPS 1 cupiens B 2 cupiendi A

In marg. fol. 9 *add.* D: avertere id est removere unde averte oculos tuos ne videant vanitatem item avertere id est post tergum vertere unde aversus sa sum id est retro in aliam partem versus item invenitur auctor ris deponens sper id est spernere vilipendere recusare boethius heu heu quanta aura miseros avertitur aure item averto avertis id est perpendere intelligere

In marg. fol. 17 *add.* D: augeo auges auxi auctum amplificare argumentum dare inde hic auctor id est argumentator et debet scribi cum u et c quando vero significat autentim id est auctoritatem est communis generis et debet scribi sine c ut hic et hec autor et derivatur ab autentim item invenitur quoddam verbum defectivum scilicet avieo avies id est ligo gas et inde avitor id est ligator et per sincopam autor similiter communis generis et sine c secundum primam significationem imperatores debent dici auctores ab augendo rem publicam secundum secundam significationem philosophi ut plato et aristotiles et quelibet magne persone debent dici autores secundum tertium virgilius et lucanus et ceteri poete dicuntur autores qui ligaverunt carmina sua pedibus et metris augesco inchoativum incipio augeri quod est contra proprietatem aliorum inchoativorum sicut integrasco id est incipio integrari auctio id est

AUGUR a garritu avium dicitur, scilicet divinus qui secundum garritum avium divinat. Require supra ubi exponitur ariolus. Inde dicitur augurium quasi avigarrium, scilicet divinatio vel auguris officium. Inde volunt quidam formare augurio, augurias vel auguror, aris, id est divinare. Et inde dicitur auguriator et auguriatrix, id est divinus et divina. Sed de isto verbo nusquam in Prisciano vel autoribus recolo me legisse sed solum auguror, aris deponentis generis. Unde Ovidius Methamorphoseon iii (519),

Namque dies aderit quam non procul auguror esse.

Invenitur etiam in voce activa. Unde Virgilius in vi Eneidos (VII,273) ante medium,

Et reor et si quid mens augurat opto.

AVIS quasi sine via dicitur. Unde Ysidorus Ethimologiarum xii (7,3), «Aves dicte eo quod vias certas non habeant sed per avia queque discurrant».

AVIA, avie ab avo dicitur, scilicet mater patris vel matris. Avus autem ab evo, id est ab antiquitate dicitur, scilicet pater patris vel matris.

augmentatio et mercatio unde auctionarius id est mercator qui res suas auget auctionari id est mercari unde in decretis voluntarium sibi servum dyabolus auctionatur item augustus quilibet romanus imperator ab augendo imperium unde antonomasice octovianus dictus augustus est quia super omnes alios auxit romanum imperium et ab illo quidam mensis dictus est augustus quia eo mense natus est vel obtinuit victoriam quando vero adiective declinatur augustus ta tum id est nobilis compositum est ab ave et gusto tas quia solis nobilibus licebat olim gustare et comparatur hic augustus tus tui est quedam species dirivationis que fiebat in gusto avium et est compositum ab ave et gustu solebant enim spargere escam gallinis et in gustu et in captione illius esce capere augurium quod dicitur augustus

AUGUR 1 ab avium garritu C; divi eius A 3 inde] item C 5 augurias] guris B; vel] et C; augurior O; id est divinare *om.* B, id est] scilicet C 7 nuncquam C 8 augurior A

AVIS 2 habent A

AVIA 1 vel pater matris B 2 eve D; ab *alterum om.* C

AULA, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (3,3), «domus est regia sive spatiosum habitaculum porticibus quatuor conclusum». Item aula dicitur scrinium in quo res reponuntur. Unde Plautus (*secundum Huguitionem*) in Aularia (809),

Quadrilibrem aulam auro honustam ego habeo.

Unde et comediam suam vocavit Aulariam vel Aulularìam eo quod in ea de quadam aula, id est quadam capsella auro plena mercatio fiat. Sed de hoc nichil ad presens.

AUTOR sine c dicitur ab autentin grece et est communis generis. Unde hec autoritas, id est sententia alicuius imitatione digna vel dignitas meritis comparata. Actor cum c ab ago, agis, masculini generis est. Auctor per u et c ab augeo, auges, scilicet masculini generis est. Unde versus,

Est hic et hec autor, tamen dat hic auctor et actor.
Autentim primum dat, ab augeo dico secundum,
Ast actoris ago dicatur fons et origo.

AURA exponitur supra ubi exponitur aquilo versus finem.

AURICALCUM, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xvi (20,3), «dictum est quod et splendorem auri et duritiam eris possideat». Et dicit quod «est nomen compositum ex latina lingua et greca, es enim sermone Grecorum calco vocatur. Fit autem ex ere et igne multo ac medicaminibus producitur ad aureum colorem». Huguitio (*s. v.* Calcos?) dicit quod dicitur ab aurum et cacos, quod est malum, quasi malum aurum quia solum auri colorem habet et non valorem.

AURICULARIUS, id est secretarius, ab auricula dictus quia secreta solent dici in aure.

AULA 1 xli A 4 planctus ABD 7 aulularìam] aurilariam C 8 ea] es C
AUTOR 1 dicitur *om.* B; et] quod C 2 auctoritas AC; id est] scilicet C 2-3 sententia alicuius imitatione] supernaturaliter mutatione A 3 actor vero B 4 est *om.* C 5 auges scilicet] auges ausi similiter B; scilicet *om.* C 6 dant A; actor et auctor B
AURICALCUM 2 et *primum om.* C; duritiem B 3 nomen *om.* C 4 calo C 4-5 autem] enim B 7 chaos C 8 et *om.* C

AURIGA dicitur quasi aures agens, quia agit, id est ducit, equos percutiendo in auribus vel circa aures. Vel dicitur ab aurio, auris, quod est percutio, percutis. Unde Grecismus (XVIII, 23),

Aurio percutiens, aurigaque dicitur inde.

AURIS dicitur ab hauriendo quia haurit sonum.

AURUGO dicitur corruptio aure quando segetes contrahunt innaturalem colorem ex aura corrupta. Et, sicut dicit glosa super Amos iiii (9), «Aurugo dicitur morbus in homine ex abundantia corrupti fellis que corrumpit sanguinem et vertit in pallorem et dulcia vertit in amaritudinem». Ysidorus Ethimologiarum iii (8,13) dicit quod aurugo a colore auri dicitur.

AURUM «ab aura dictum est, id est a splendore, eo quod repercusso aere plus splendeat . . . Naturale est enim ut metallorum splendor plus fulgeat luce alia repercussus». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (18,1-2) et sequitur, «Obrizum aurum dictum quod obradiet splendore, est enim coloris optimi quod Hebrei offaz, Greci cayron vocant».

AURUSPEX exponitur supra ubi exponitur ariolus circa principium.

AUSTER ventus pluviosus est. Vide supra ubi exponitur aquilo.

AUSTERUS, ra, rum et hic et hec austeris et hoc austere in eodem sensu, id est asper, ra, rum. Et dicuntur ab auster, austri, quia ille ventus asper et insuavis est. Unde hec austeritas, id est asperitas.

AURIGA 1 quia] quasi A 5 aurigaque] auriga AC
AURIS solum C
AURUGO 6 aurigo AC; calore BD
AURUM 2 percusso D 5 dictum est B; abradiet C; splendorem ABD 6 ophat A; greci *om.* C
AUSTER est *om.* C
AUSTERUS 2 id est] idem B

AUTUMPNUS est unum iiii temporum anni. Sicut enim dicit Ysidorus Ethimologiarum v (35), «Tempora anni iiii sunt: ver, estas, autumpnus et hiemps. Dicuntur autem tempora a communionis temperamento, quod invicem se humore, siccitate, calore et frigore temperent. Hec et curricula dicuntur quia non stant sed currunt... Ver autem dictum quod viret. Tunc enim post hiemem vestitur tellus herbis et in florem omnia vertuntur. Estas dicitur ab estu, id est calore, et estas quasi usta, id est exusta et arida. Nam calor aridus est. Autumpnus a tempestate vocatus quando folia arborum cadunt et omnia maturescunt. Hiemem ratio emisperii nuncupavit quia tunc breviori circulo sol volvitur. Unde et hoc tempus bruma dicitur quasi braxin, id est brevis, vel a cibo quia tunc fit maior vescendi appetitus. Edacitas enim grece bruma appellatur, unde et inbrumati dicuntur quibus fastidium est ciborum... Hec tempora singulis etiam celi partibus ascribuntur. Ver quoque orienti datur quia tunc ex terris omnia oriuntur. Estas vero meridiano eo quod pars eius calore flagrantior sit. Hiemps septemptrioni eo quod frigoribus et perpetuo gelu torpet. Autumpnus occiduo propter quod graves morbos habet, unde et tunc omnia folia arborumdefluunt. Ut autem autumpnus abundet morbis hoc facit confinium frigoris et caloris et compugnantia inter se contrariorum aerum et estuum». Hucusque sunt verba Ysidori.

AZIMUS, ma, mum, id est sine fermento, ab a, quod est sine, et zima, quod est fermentum. Unde panis azimus dicitur qui est sincerus et sine fermento. Vide infra ubi exponitur neomenia in illo paragrapho «quartadecima die» etc.

AUTUMPNUS 1 de iiii temporibus B 5 temporant C 6 astant A; quod] quia C 7 enim] autem B 8 id est] et C; et dicitur estas C 9 id est exusta *om.* B 10 vocatur C 12 tunc *om.* BCD; *post* volvitur: Vide infra ubi exponitur hyems C 13 braxin] barin AB, braim D; *post* brevis: vel braxin A 14 enim *om.* C 15 appellatur] vocatur C 17 quoque] quippe *Isid.* 19 fit B 20 torpet] corporet A 24 et] vel BD

AZIMUS 3 vide] unde A 4 *Post* etc *inseruit* A: in eodem capitulo dicunt scribi sequentia

Item Mathei xiiii a (*Mr.* 14,1) dicit glosa Bede (*Exeq. Gen.* 267), «Pascha solus dies quo agnus occidebatur ad vesperum xiiii luna primi mensis, azima xv luna, quando filii Israel egressi sunt de Egypto, que septem diebus celebrantur, id est usque ad xxi diem eiusdem mensis ad vesperum». Sed indifferenter alterum pro altero ponitur quia dies Pasche in azimis celebrabatur. Item in eodem capitulo (*Mr.* 14,12) super illud, scilicet «prima die azimorum», dicit glosa, «id est xiiii luna quando abiecto fermento agnus occidebatur ad vesperum».

B

BACULUS a Bacho, repertore vitis, fertur inventus, quo homines moti vino inniterentur. Sicut autem a Bacho baculus, ita a baculo dicitur bacillus per diminutionem. Ita dicit Papias.

BAHEN «ornamentum est colli ex anulis aureis confectum», bahen enim grece, corona latine. Ita dicit Rabanus (*Comment. in Machab.*, *PL* 109, 1261) super i Machabeorum xiii e (37).

BAIULO, baiulas portare. Unde et baiulus dicitur qui aliquid portat.

BALO, las proprie ovium est. Unde verbalia. Balbus, ba, bum a balando dicitur ille qui plene verba non explicat, qui potius videtur balare quam loqui. Ita dicit Papia (*s. v.* Balbus).

5 item Mathei *usque ad finem om.* D 8 celebratur C 9 vesperam C 10 quia et AB 11 celebratur C 12 scilicet *om.* C 13 xliii A

In textu fol. 29 *add.* C: azotus nota azotus ti facit azotus ta tum vel azotius tia tium sicut sirus ra rum vel sirius ria rium et tirrus vel tirius

BACULUS 2 autem *om.* D

BAHEN 1 confestum C

BAIULO 1 dicitur *om.* B

BALO 2 a balando *om.* D, balbando B; plena D; qui *alterum*] quin C

BALISTA genus est machine vel tormenti ab emittendo iacula dicta, balim enim grece, emittere latine. Ita dicit Papias et accepit ab Ysidori Ethimologiarum xviii (10,2).

BALSAMUS secundum Huguitionem (*s. v.* Balo) «arbor est, balsamum lignum vel fructus vel liquor eius». Ysidorus autem Ethimologiarum xvii (8,14) et Papias dicunt sic, «Balsami arbor in Iudea intra terminos tantum xx iugerum erat. Posteaquam eadem regione Romani potiti sunt etiam latissimis collibus propagata est, stirpe similis vitis, foliis similis rute sed albioribus semperque manentibus. Arbor autem balsamum, lignum eius xilobalsamum dicitur, fructus sive semen carpobalsamum, carpos enim dicitur fructus, succus opobalsamum, quod ideo cum adiectione signatur eo quod percussus ferreis ungulis cortex ligni per cavernas eximii odoris guttas distillat, caverna enim greco sermone opo dicitur, cuius guttam adulterant ammixto cyprino oleo vel melle. Sed sincerus liquor probatur a melle si cum lacte coagulaverit, ab oleo si instillatus aque aut ammixtus facile fuerit resolutus. Preterea etsi lanee vestes ex ipso pollute non maculantur. Adulteratus quidem neque cum lacte coagulat et ut oleum in aqua supernatat et vestem maculat. Balsama autem si pura fuerint tantam vim habent ut si sol excanduerit sustineri in mane non possunt».

BALTHEUS est cingulum militare et etiam illud in quo arma dependent. Et dicitur baltheus in singulari, in plurali invenitur hii balthei et hec balthea. Est enim de illis nominibus de quibus dicitur in Doctrinali (371-3),

Est locus, atque loci sunt artis, sunt loca terre.

BALISTA 1 balinus B 3 ysidoro D
BALSAMUS 2 lignum est A; eius *om.* D 4 Iudea] india B 5 petiti C 6 viti B 8 fructus eius B 9 grece dicitur A 10 adiectivi B; significatur D 11 percussu C; ungulis] virgulis D 12 ordoris C; greca C 13 adulteravit ACD; vel] cum B 14 probatus AC 15 aqua C; immixtus A 16 non *om.* B 17 nec B, vi A 19-20 incanduerit B 20 possint B

Sic iocus atque ioci, ioca debent associari.
Baltheus addatur, filum plurale sequatur,

quod dicitur fili vel fila.

BAPTISMUS, sicut ait Papias, unctio, lavatio vel tinctio interpretatur, qui idcirco tinctio dicitur quia ibi homo spiritu gratie in melius immutatur et longe aliud quam erat efficitur, et est grecum. Unde hoc baptisma, baptismatis et baptizo, as.

BARATRUM quasi voratrum a vorando dicitur inferius. Et dicit Papias quod baratrum dicitur vorago, precipitium gehenne profundum, puteus in quem execratores precipitantur, palus et locus cenosus. «Et dicitur baratrum quasi vorago atra et profunda». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xiiii (9,5).

BARIONA, sicut dicitur in Historiis (1581), «Hebreum est et sonat filius Iohanna. Et est compositum ex integro et corrupto. Et dicunt quidam vitio scriptorum poni ibi Iona pro Iohanna». Remigius dicit (*Interpr.*) quod Bariona interpretatur «filius columbe aut simplicitatis», et dicit quod syrum est, non hebreum. Ieronimus autem dicit in interpretationibus suis (*Interpr. heb. nom.* 135), «Bariona filius columbe syrum est pariter et hebreum». Bar quippe lingua sira filius, iona columba utroque sermone dicitur. Ysidorus autem in vii Ethimologiarum (9,4) sic ait, «Bariona in lingua nostra sonat filius columbe, et est nomen syrum pariter et hebreum. Bar quippe syra lingua filius, iona hebraice columba. In utroque sermone dicitur bariona. Alii simpliciter accipiunt quod sit filius Iohannis iuxta illam interrogationem 'Symon Iohannis, diligis me?' et volunt scriptorum vitio depravatum pro Bar Iohanna, id est filio Iohannis, Bariona scriptum sit,

BALTHEUS 7 addetur C 8 quia C
BAPTISMUS 1 dicit C 4 hec C
BARATRUM 2 barum D 3 puteus] cutens A; quam A; excratiores C 4 palus et *om.* D; scenosus B 5 idem C
BARIONA 5 syrum nomen C 7 filius *om.* D 9 iona id est columba B 14 symon *om.* C 15 me plus hiis B; voluit quod C 16 filius B

una sillaba detracta». Et sequitur ibidem quod Petrus fuit trinomius: Petrus, Cephas et Symon Bariona.

BASIS, sicut dicit Papias, nomen est fortissime petre. Item basis dicitur quod supponitur columpne et communiter accipitur pro fundamento. Item basis est extrema pars plante.

BASILICA dicitur regia domus, palatium regis vel imperatoris. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (4,11), «Basilice prius vocabantur regum habitacula, unde et nomen habent. Nam basileus rex et basilice regie habitationes dicuntur. Nunc autem ideo divina templa basilice nominantur quia ibi regi deo sacrificia offeruntur». Secundum Huguitionem (*s. v.* Basis) ab basis et leos, quod est populus, dicitur basileos, quod versum in latinum basileus dicitur, id est rex vel imperator, quasi populi sustentamentum et inde secundum ipsum dicitur basilica.

BASILISCUS «grece, latine interpretatur regulus, eo quod rex serpentum sit, adeo ut eum videntes fugiant quia olfactu suo eos necat. Nam et hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem et eius aspectum nulla avis volans illesa transit, sed quamvis procul sit eius ore combusta devoratur. A mustelis tamen vincitur quas illic homines inferunt cavernis in quibus delitescunt. Itaque mustela visa fugit, quem ipsa mustela persequitur et occidit. Nichil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis limatus». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (4,6-7). Vide infra ubi exponitur regulus.

BATILLA iiii Numeri (14) dicebantur vascula apta ad portandum prunas vel carbones, et dicuntur batilla quasi vectil-

BASIS 3 est *om.* C; plante pedis C
BASILICA 4 rex] reus D 7 leo A 8 id est *om.* B 10 ipsam A
BASILISCUS 1 basilicus AB 2 quia] quasi B 3 vel *om.* B; spiciat eum B 5 sit tamen B; odore B 5-6 et a mustelis D 6 illis A 7 delirescunt C; itaque] atque B; visa *om.* C 10 Ysidorus *om.* A
BATILLA *Totum om.* D 1 vasa C 2 vel] et A 2-3 vecticula B, vectiva C

la a veho, vehis. Unde dicit Alexander Nequam (*fol.* 105v, 19),

A veho dic prunas portantia vasa batilla.

Vel dicuntur batilla quasi vatilla per diminutionem a vas, sis vel per diminutionem a batus, ti et tunc mutatur genus primitive et declinatur hoc batillum.

BATUS secundum Ieronimum (*Comment. in Isaiam, PL* 24, 81) eadem mensura est que et ephi, scilicet trium modiorum, et deputatur tantum liquidis proprie, licet in aliis rebus talis mensura habeatur. Secundum Papiam exponitur multis modis sic, batus amphora una, id est modii tres. Item «batus qui hebraice dicitur bath eadem mensura est que ephi». Et speciebus tantum liquidis vini et olei et ceteris istius modi competit. Item dicit «batus sive badus decima pars chori» est. Versus differentialis (*Serlo* 2,16).

Dic pro vase batum, proprio pro nomine Batum.

In Historiis (1241-2) dicitur quod «ephi et chorus mensure sunt aridorum, hin et batus mensure liquidorum». Batus in gallico dicitur provender, scilicet prebendarium vas cum quo avena distribuitur equis.

BDELLIUM, sicut dicit Plinius (II, 9,35), arbor est aromatica, magnitudine oleagina, cuius lacrima lucida, gustu amara, boni odoris, sed odoratior infusione vini. Unde gummi dicitur bdellium sicut et arbor.

BEHEMOTH, de quo habetur Iob xl c (10), interpretatur «animal vel animalis seu bestialis aut bestia». Ita dicit Remigius (*Interpr.*). Item Ysidorus Ethimologiarum VIII (11,27) sic ait, «Behemoth lingua Hebreorum in latina lingua animal sonat eo quod de excelsis ad terram cecidit pro merito suo

5 vel] unde C 5-6 a vas . . . diminutionem *om.* A 6 tunc *om.* C; immitatur C 7 batillum li C

BATUS 6 que et C 8 dicit *om.* B 12 hinc B 13 provendere C, provvendiers D 13-14 cum quo] scilicet in quo B

BDELLIUM 1 bedellium BD; arbor] arborum B 2 eleagina B; lucida et gustu B 4 bedelium B

ut animal brutum effectus sit». Et nota quod secundum Ieronimum, Remigium et Ysidorum et secundum omnes antiquas biblias et libros originales Behemoth incipit a b littera; vehemoth in veritate nichil est.

BEL «ydolum Babylonis, interpretatur vetus. Fuit enim Belus pater Nini regis, rex primus Assyriorum. Quem quidam Saturnum vocant quod numen et apud Assyrios et apud Affros postea cultum est. Unde et lingua punica Baal dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur quadam sacrorum ratione et Saturnus et Sol». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,23).

BELPHEGOR «interpretatur simulachrum ignominie. Idolum enim fuit Moab, cognomento Baal, super montem Phegor, quem Latini Priapum vocant, deum ortorum. Fuit autem de Lapsaco, civitate Hellesponti, de qua pulsus est. Et propter virilis membri magntitudinem in numero deorum suorum eum Greci transtulerunt et in numen sacraverunt ortorum. Unde et dicitur preesse ortis propter eorum fecunditatem». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,24-5).

BEELZEBUB, ut dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,26), «idolum fuit Acharon, quod interpretatur vir muscarum. Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolum ideo vir muscarum dicitur, vocatum propter sordes idolatrie sive propter immunditiam». In Historiis (1570) propter illum textum (*Lc.* 11,15), «in Beelzebub principe demoniorum eicit demonia» dicit Magister, «A Belo, primo nomine idoli, varie gentes secundum idiomata lingue sue cognominaverunt idola sua: Babylonius dixit Bel, Moabita Beel, Palestinus Baal; quandoque aliquid superaddebant, ut Beel-

BEHEMOTH 7 Remigium . . . secundum *om.* B 8 origenales B
BEL 3 numen] ninum A 4 Affricos C 5 autem *om.* ABD; Abel AB
BELPHEGOR 3 quod C; autem] enim B 4 lapsaca B
BEELZEBUB 5 propter] super C 6 Belzebul C 9 Babylonius] rabilos A; dicit A, dicitur C; beel] bel B 10 palestini AD; quando A, quandoque autem B; superaddiderunt B

phegor, id est deus tentiginis, qui est Pripaus, quandoque Baalim, qui est deus Sydoniorum et sonat vir meus, id est robur meum et caput. Beelzebub tamen nullius idoli nomen erat, sed Iudei irrisorie vicinum sibi idolum Acharonitarum sic vocabant, et sonat vir muscarum ob sordes immolaticii sanguinis quem sequuntur musce. Nec est finalis littera d vel l vel v sed b». Secundum Bedam Ninus rex, conditor Ninive, Belo patri statuam consecravit eique divinos honores constituit, cuius simulachri consuetudinem Chaldei suscipientes Bel vocabant, Palestini Baal, Moabite Beelphegor. Iudei autem, unius dei cultores, propter derisionem gentium Beelzebub appellabant, asserentes in hoc simulachro principem demoniorum inhabitare.

BERILLUS lapis quidam pretiosus «in India gignitur, gentis sue lingua nomen habens, viriditate similis smaragdo sed cum pallore. Politur autem ab Indis in sexangulas formas ut hebetudo coloris repercussu angulorum excitetur; aliter politus non habet fulgorem». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (7,5).

BETHAVIN September dicitur. Unde dicebat Alexander Nequam (*fol.* 114v, 6),

Mensem Septembrem Bethavin signare memento.

BETHLEEM dicitur Effrata ab Effrata, uxore Caleph, ibi sepulta, et quando dicitur (*Mic.* 5,2) «parvulus es» intelligitur vicus.

BIBLIOTHECA «est locus ubi reponuntur libri, biblios enim grece dicitur liber, theca repositorium». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (5,5) ubi agit de repositoriis. Idem in vi (3,1), «Bibliotheca a greco nomen accepit eo quod ibi re-

12 baalin D; sonus C 13 et *om.* B; belzebul C 14 est C; Acharonitarum *om.* C 15 immolati D 19 curus A
BERILLUS 2-3 sed cum] sicut A 4 caloris A
BATHAVIN 1 bethanim B
BETHLEEM 1 effrata *alterum*] effata A
BIBLIOTHECA 1 biblos B 3 xvi O

condantur libri. Nam biblion librorum, theca repositio interpretatur». Dicitur ergo bibliotheca armarium sive repositorium, locus scilicet in quo libri reponuntur et specialiter quidam theologorum liber plures libros continens taliter appellatur. Et annales antiquorum, libri in quibus singulorum annorum notabantur gesta, biblie dicebantur. Vide paragrafellum proximo subsequentem.

BIBLII a Biblo insula oriundi. Biblos enim insula quedam est in provincia Phenicis. Item hic biblus dicitur iuncus quasi bibulus quia semper vult esse in humido loco, et de tali iunco solebat fieri pergamenum. Unde Lucanus in tertio (222-3),

> Nondum flumineos nimphis contexere biblos
> Noverat.

Et ponitur quandoque pro libro. Unde hec biblia liber theologie plures libros continens.

BIMATUS, tus, tui dicitur spatium duorum annorum. Et dicitur a bimus, bima, bimum, quod componitur a bis et annus. Bimus autem dicitur qui habet duos annos, et trimus qui habet tres, et quadrimus qui habet iiii. Et inde trimatus et quadrimatus, id est spatium trium et iiii annorum.

BISSUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (27,4), «genus est quoddam lini nimium candidi et mollissimi quod Greci papatem vocant». Unde bissinus, na, num cuius penultimam quidam corripiunt propria auctoritate, quidam vero producunt. Et isti Priscianum sequuntur qui dicit in

5 biblio O 10 vocabantur A 11 sequentem C

BIBLII 2-3 quasi bibulus *om.* A 3 vult esse] est B 3 iungo C 5 nondum] numdum B, nundum D; flumineos] femineos B, flumineas *Luc.*; nimphis] linphis B, Memphis *Luc.*

In textu add. C: bilibris sicut dicit glosa apocalipsis vi vas est capiens duos sextarios et sicut patet ex interlinearibus declinatur hec bilibris item invenitur adiectivum hic et hec bilibris et hoc bilibre id est duarum librarum et producit ubique hanc sillabam li sicut et libra a quo componitur componitur enim a bis et libra et posset esse adiectivum apocalipsis vi et tunc subintelligeretur mensura et hoc forte verius est

BIMATUS 2 ab imus ma mum B; quod] quia B 5 id est *om.* A

BISSUS 3 papateu B 4 quidam *primum*] quidem B

tractatu de possessivis postquam egit de possessivis illis que terminantur in anus ut Romanus, in quibus a ante nus producitur et de possessivis que terminantur in enus, ut terrenus, in quibus e ante nus producitur, consequenter secundum ordinem vocalium subiungit de possessivis in inus (II,51), dicens «in aliis i longa», suple ante nus, invenitur, ut Camerinus, «Perusinus, reginus, masculinus, femininus. Invenitur etiam brevis i g antecedente in hiis que ab arboribus derivantur, ut oleaginus, faginus, et in hiis que de adverbiis nascuntur temporalibus, ut cras crastinus, orno ornotinus, diu diutinus». Et paucis interpositis (II, 60) dicit, «inveniuntur quedam in tinus corripientia penultimam, sed que a primitivis non habent t ut diu diutinus, cras crastinus, orno ornotinus, prius vel priscus pristinus», et similiter clam clandestinus quia non habent t a primitivo. «Nam Constantinus, Clementinus a primitivorum genitivis habent t. Et matutinus a matuta que aurora dicitur». Per predicta patet quod bissinus debeat penultimam producere cum non connumeretur inter corripientia i ante nus nec aliquatenus in eorum regula concludatur. In omnibus igitur possessivis in inus terminatis producatur penultima nisi in predictis a Prisciano exceptis. Et si alicuius auctoris versiculus Prisciano contrarius videatur vel dicatur falsus simpliciter vel per figuram vel per poeticam licentiam excusetur, sicut excusatur ille versus Ovidii Methamorphoseon VI (356-7),

Haustus aque mihi nectar erit vitamque fatebor
Accepisse simul, vitam dederitis in undis.

Hic enim producitur naturaliter correpta. Item naturaliter producta invenitur corripi ut ibi,

6 egerat ABD; que] qui A 7 terminatur B; scilicet ut B 8 que] qui D 12 caverninus A, camernius B; reginus *om.* D 13 ab] agi A 14 ut *om.* C, ut a B 16 interprepositis B 19 *post* ornotinus *add.* A: sero serontinus 20 clam *om.* BCD; habet C 22 et] ut C 24 continetur C 25 concluditur C 26 inus] anus B, nus D 27 a *om.* C; exemplis C 28 vel *alterum*] autem B; per] propter A 29 vel] autem B 31 mihi] eius D; vitiique AD 33 producitur sillaba naturaliter C 34 sicut B

Non eodem cursu respondent ultima primis.

Sic excusat Huguitio in Dirivationibus (*s. v.* Boo) suis illum versiculum Iuvenalis (6,260),

Quarum delicias pannus bombicinus urit.

Dicit enim quod poetica licentia fuit. Idem dico de illis versiculis quos ponit Prudentius in fine Sichomachie (860-1),

Sardonicem pingunt ametistina, pingit iaspis.
Has inter species smaragdina gramine verno.

Sichos vel siche dicitur anima, machos pugna; unde sichomachia dicitur pugna anime cum vitiis. Sic etiam possumus excusare illum versiculum Persii (1,32),

Hic aliquis cui circum humeros iacinctina lena est.

Quidam magister qui Bene vocatus est dicit in quodam tractatu suo de accentibus (*Paris. Lat. Nouv. Acq.* 353, *fol.* 49) quod omnia possessiva in inus desinentia «que sumuntur a nominibus lapidum vel filorum corripiunt penultimam, ut bissinus, smaragdinus, ametistinus, adamantinus, iacinctinus, coccinus, et etiam murrinus quamvis non sumatur a lapide vel filo». Et inducit aliqua exempla, ut est illud Iuvenalis (7,136),

Causidicum, vendunt ametistina; convenit illi.

Idem (6,155),

Grandia tolluntur cristallina, maxima rursus etc.

Laudo eum; in hoc non laudo quia Prisciano contradicit, et dico quod in omnibus exemplis talibus poetica licentia est. Cetera huius modi sic possumus excusare quorum domi-

38 delicias et panniculus *Iuv.* 40 quos] quas A; ethimologie A 41 sardonice B 42 smaragdine A; imo A 44 et C 46 *Post* lena *inseruerunt* BC: lena vestis erat senatoris (-ia C) que iacinctina dicebatur quia iacincto similem habebat colorem 47-59 Quidam . . . licentia est *post* concludatur (v. 25) *habet* C, *in marg.* D, *om.* B 47 vocabatur C; dicebat C 47-48 in . . . accentibus *om.* C 49 possessiva] nomina C; desinentis A 50 filiorum A 51-52 iacinctinus coccinus *om.* C 52 etiam *om.* C 53-57 et inducit . . . rursus *om.* C 59 dico quod *om.* C; exemplis que adducit poetica C

cilia ita mihi nota sunt, sicut plerique qui abusiones huiusmodi auctoritates putant et, in hiis intentionem suam fundantes, contra Prisciani regulas dogmatizant, dicentes quod Priscianus de omnibus possessivis non dederit regulas generales sed tantum de latinis, id est a latinis nominibus descendentibus quod manifeste falsum est, sicut patet per exempla eius: cardiacus enim, herous, eous, Creteus, hileus, metropolitanus, Neapolitanus, mustelinus, leoninus et alia multa per que exemplificat, descendunt a Grecis mediate vel immediate. Cardiacus dicitur cordis pulsum patiens, a cardian, quod est cor. Herous, oa, oum, id est ad heroem pertinens. Eous, a, um, id est orientalis ab eos, quod est sol vel oriens vel primus splendor aeris clarescentis quod aurora dicitur. Creteus a Creta vel Crete civitate. Hileus ab hile. Metropolitanus a metropoli. Neapolitanus a Neapoli. Mustelinus a mustela, nam mustela componitur a mus, muris et telon, quod est longum, quasi mus longus. Leoninus a leon grece, quod est leo latine. Hoc etiam sciendum quod non solum a grecis et latinis nominibus possessiva venientia secundum regulas Prisciani proferenda sunt sed etiam a barbaris descendentia, ut ab Adam Adamianus. Sunt autem Adamiani quidam heretici «qui nuditatem Ade imitantur et nudi orant et nudi inter se mares femineque conveniunt». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum VIII (5,14). Similiter a Bethleem Bethleemitanus, a Cutha Cuthenus, a Iericho Ierichontinus. Bissus feminini generis est. Vide versus supra positos ubi exponitur abissus.

BISSINUM quando est substantivum ad differentiam possessivi corripit penultimam, sicut coccinum a quo coccineus, nea, neum. Nam coccinus, na, num producit penultimam, sicut patet per ea que dicta sunt supra proximo.

61 ita *om.* A 64 dederat B 65 id est a latinis *om.* B 66 patet *om.* A 71 id est *om.* A 73 oriens] orientalis B; quod] quia D 75 metropoline A 81 autem] etiam B 82 Ade] adam BCD 85 chitta chittenus A; cuthenus] cutheus B 86 ierocuntinus D 87 supra positos *om.* B
BISSINUM 2 sic B

BITALASSUM secundum Huguitionem (*s. v.* Bitalagium) dicitur «vestigium in luto impressum vel concursus duorum marium, scilicet locus ubi duo maria concurrunt. Et dicitur a bis et talassum, quod est mare». In glosa autem Actuum xxvii (41) sic exponitur, «Greci talassa vocant mare, bitalassum vero significat litus portentum, eodem mari dividente se circumdatum».

BITUMEN, sicut dicit Huguitio, genus est terre quod et gluten dicitur. In glosa autem super Genesis vi (14) exponitur sic, «Bitumen est gluten ferventissimum quo lita ligna nulla violentia dissolvi possunt». Et producit hanc sillabam tu. Unde Ovidius Methamorphoseon ix (660),

Utve tenax avida manat tellure bitumen.

BIVIUM dicitur locus ubi bine vel due vie concurrunt. Hebreus talem locum oculum appellat. Unde super illud xxxviii Genesis (14), «mutatoque habitu sedit in bivio» dicit Magister in Historiis (1127), «Hebreus sonat 'in oculo sedit,' sic enim vocat bivium ubi diligentius debet inspicere viator quo gradiatur».

BOLIDEM appellant naute massam plumbi quam submittere solent in mare ut experiantur profunditatem maris, et quod nos dicimus bolidem Greci vocant bolisantes. Ita exponitur Actuum xxvii e (28). Unde versus,

Per bolidem plumbi dic massam significari
Per quam nauta solet maris explorare profundum.

BORITH, sicut dicit Ieronimus super Ieremie ii (22), «Hebraicum est, et est quedam herba quam lxx interpretes di-

BITALASSUM 6 vero] nec AD
In marg. fol. 19ᵛ *add.* D: bitonatus bis mortuus dupliciter dampnatus thanatos enim grece dicitur mors
BITUMEN 2 xvi A, vi c C 3 fermentissimum B; linita BD 4 producit ubique BC
BIVIUM 1 locus *om.* B 2 locum *om.* C; illud *om.* AD 6 graditur C
BOLIDEM 3 bolizantes B
BORITH 1-5 *Verba* hebraicum . . . vestes *Hieronimo in glosa non attribuuntur*; *cf. Comment. in Ier., PL* 24, 693

cunt herbam fullonum, que in Palestina in humidis et virentibus locis invenitur et eandem vim habet quam et nitrum ad lavandas vestes». Quid sit nitrum invenies infra in loco suo.

BOTRUS, sicut dicit Huguitio, dicitur illud «quod est in acino sed ponitur quandoque pro acino, quandoque pro racemo, quandoque pro uva. Unde hic botrio, botrionis dicitur illud quod exit de sarmento quando turgescit. Et est botrus masculini generis», sicut dicit Huguitio, et bene. Et pro uva ponitur Numeri xiii (24) et propter magnitudinem in vecte portabatur. Vide infra ubi exponitur uva.

BLASPHEMARE idem est quod «reprehendere, detrahere, vituperare». Istas significationes ponit Huguitio (*s. v.* Blatera) et dicit quod componitur a blatus, blati vel a blas, blatis, communis generis, quod est «stultus vel insipiens», et femina; a blato ergo et femina dicitur blasphemare quia feminarum est rem stulte blasphemare. Non video magnum periculum si diceretur quod esset simplicis figure. Immo potius credo ita esse.

BLASPHEMIA a blasphemando dicitur irreligiosa reprehensio, detractio, vituperatio. Et est valde magnum peccatum, maxime quando fit in deum. Unde Matthei xii (31), «Spiritus blasphemia non remittetur», id est blasphemia que fit in spiritum. Scilicet spiritus est ibi genitivi casus et blasphemia nominativi. Unde Greci dicunt ibi pneumatos blasphemia, per quod patet quod grecum est. Unde ridiculosum est dicere quod componitur ex latinis dictionibus, cum latinum descendat a greco et non econverso. Et nota quod solet proferri penultima correpta hoc nomen blasphemia. Vide regu-

5 quid autem B
BOTRUS 2 acino] latino A 4 fermento A; turges sit D 5 et bene *om.* B 6 propter eius B 7 procubatur A
BLASPHEMARE 3 componitur *om.* C 5 ergo et femina *om.* A 5-6 quia ... blasphemare *om.* C 6 rem] esse B 7 esse C
BLASPHEMIA 3 Matthei *om.* A 4 remittitur C 5 scilicet] sanctum AB; genitivus A 6 nominativi casus C 8 componatur BD

lam de nothis nominibus in ia desinentibus que ponitur supra ubi exponitur agonia.

BLASPHEMUS, ma, mum dicitur maledicus, detractor, vituperator.

BRACHE dicuntur a brachos, quod est breve eo «quod sint breves, et verecunda corporis hiis velentur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (22,29). Forte antiquitus non habebant tibialia ideoque dicebantur a brachos, quod est breve.

BRACTEA, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (18,2), «est tenuissima auri lamina». Et Papias idem dicit. Et, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Brachos), invenitur bractea, bracteorum in plurali neutri generis. Unde Virgilius in v Eneidos ultra medium (VI, 208-9),

Talis erit species auri frondentis opaca
Ilice, sicque levi crepitabant bractea vento.

Tamen quidam legunt crepitabat, et tunc bractea est singularis numeri. Et dicitur a bracten grece, quod est lamina auri latine. Vel dicitur a brachos, quod est breve.

BRACHIALE a brachio dicitur, ornamentum brachii.

BRACHIUM dicitur a «bari grece quod grave et forte significat. Brachia enim fortia sunt. In brachiis enim thori lacertorum sunt et insigne musculorum robur existit. Hii sunt thori, id est musculi, et dicuntur thori quia illic torta viscera videantur. Cubitus dicitur quod ad cibos sumendos in ipso cubamus. Ulna secundum quosdam utriusque manus extensio est. Secundum alios cubitus, quod magis verum est, quia grece olenos cubitus dicitur. Ale sub brachiis sunt,

11 ia] a C; desinentia B
BLASPHEMUS 1 maledictus CD; detractor et B
BRACHE 1 sunt D 4 dicebant B
BRACTEA 6 erat B
BRACHIALE bractuale A
BRACHIUM 1 quod est ABD 4 quia] quasi D 5 sumendos *om.* A 7 maius A

appellate eo quod hiis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam ascellas vocant quod ex hiis brachia cillentur, id est moventur . . . Has quidam subhircos vocant propter quod in plerisque hominibus hircorum fetorem reddunt». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,63-5).

BRANCHIA est locus in confinio capitis et corporis piscis, et ut quidam dicunt branchie sunt fauces. Et dicitur branchia a branchus, branchi, quod est guttur. Branchus autem dicitur a brachos, quod est breve, eo quod guttur breve sit respectu aliorum membrorum. Ysidorus autem Ethimologiarum iiii (7,13) sic ait, «Branchos est prefocatio faucium a frigido humore, grece enim guttur branchos dicitur circa quod fauces sunt, quas corrupte nos branchias dicimus».

BRAVIUM, secundum Huguitionem, dicitur «laurea, palma, munus, premium cursus, quasi paravium, id est paratum et acquisitum vi et virtute . . . Unde hic et hec braveta tam ille victor qui accipit quam qui dat».

BRUCUS quidam vermis dicitur a brachos, quod est breve, eo quod brevis sit et breviter duret. Vide supra ubi exponitur attacus.

BUBALUS dicitur bos silvester. Unde hec bubala pro femina et bubalus, la, lum et bubalinus, na, num in eadem significatione, scilicet ad bubalum pertinens et de bubalo existens.

BUBO «a sono vocis compositum nomen habet, avis feralis, honusta quidem plumis, sed gravi semper detenta pigritia,

9 quod pro hiis C 10 acellas C; quod] quia C 11 quidem C 12 fortitudinem B

BRANCHIA 1 in *om.* C 2 branchie] branche C; dicitur] dicuntur C 2-3 branchia] brachie C 3 est *om.* D; branchus] brachus C; autem *om.* B 4 branchos B 5 autem *om.* C 6 faucum A 7 bracos B 8 branchia C

BRAVIUM 2 peravium B 3 vi et] in A; braveda C 4 viator C

BRUCUS 1 brevis CD

BUBALUS 1 bubulus AD; dicitur] est C

BUBO 2 semper] super AB; detenta *om.* C

et in sepulchris die noctuque versatur, et semper commorans in cavernis. De qua Ovidius Methamorphoseon v (549-50) versus finem,

Fedaque fit volucris venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo dirum mortalibus omen.

Denique apud augures malum portendere videtur, nam cum in urbe visa fuerit solitudinem significare videtur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii, ca. vii (39).

BUCCINA dicitur a bucca et cano, canis quia cum bucca insufflante cum ea canitur. Bucca enim dicitur os vel oris folliculus. Vel dicitur buccina «a voce quasi vocina». Ita exponit Ysidorus Ethimologiarum xviii (4,1) et assignatur ibi differentia inter buccinam et tubam quia buccina «sollicitudinem ad bella denuntiat. Unde Virgilius (*Aen.* VII, 519-20),

qua buccina signum
Dira dedit.

Tuba autem prelium indicat. Unde Ennius (Virg. *Aen.* IX,503),

Et tuba terribilem sonitum dedit ere canora.»

BUCCELLA diminutivum est a buccula. Item buccula diminutivum est a bucca et «tam buccula quam buccella ponitur pro morsello vel pro parva bucca». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Boo). Item buccula dicitur crista galee. Unde Iuvenalis (10,134),

et fracta de casside buccula pendens.

6 feda A; sit C; luctus] victus C 8 protendere A 9 sollicitudinem AD; nam ita C 10 ca. vii *om.* C; *add. sub fine* AC, *in marg.* D: feron grece dicitur *om.* C mors latine et inde hic et hec feralis et hoc ferale id est mortalis lugubris et funebris (et funebris *om.* D) unde bubo dicitur feralis quia secundum augures mortem annuntiat
BUCCINA 2 cum] in B 3 buccina] buconia AD 9 redit C 10 Ennius] *Cf. frg.* 140 *Vahlen*
BUCCELLA 1 buccula *primum*] buccala A 2 buccula quam *om.* D 3 pro *alterum om.* B

Item buccella dicitur frustum panis.

BULLA, ut ait Papias, «ornamentum est regalium puerorum vel equorum» vel camelorum quia huius modi ornamenta ponebantur circa colla eorum in signum etiam nobilitatis. Nobiles pueri portabant bullas a collo pendentes. Et dicuntur bulle eo quod «similes sunt rotunditate bullis que in aqua vento inflantur». Vel dicuntur bulle a bulliendo. Item bulla dicitur que fit in aqua ex cadente pluvia et vento inflante. Invenitur etiam pro stella. Unde Ovidius Methamorphoseon x g (733-4),

Intumuit sic, ut pluvio perlucida celo
surgere bulla solet.

Item bulla notat vestem quandam et papale sigillum.

BURDO est animal bigenum, id est ex duobus generibus natum. Unde Ysidorus Ethimologiarum xii (1,60), «In animantibus bigena dicuntur que ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa et asino, burdo ex equo et asina, ibris vel ibrida ex apris et porcis, titirus ex ove et hirco, musmo ex capra et ariete. Est autem dux gregis». Versus (Alexander Nequam, *fol.* 115, 21-24; 115^{v}, 1-2),

Burdonem producit equus coniunctus aselle,
  Procreat et mulum iunctus asellus eque,
Nascitur ybris apro si porca domestica nubit,
  Patre lupo gaudet matre licissa cane,
Si capra verveci iungatur musmo vocatur,
  Si capro coeat titiron edit ovis.

BULLA 3 ponebantur olim B 5 que] qua A 10 pluvia B 11 bella AD 12 quandam] qua C

In marg. fol. 21^{v} *add.* D: bullio bullis bullivi bullitum unde hic bullor ris et hic bullio bullionis id est tumor aque bullientis et hec bulla le que fit in aqua et tunc componitur cum am et b conversa in p dicitur ampula quasi ambulla id est circumcirca inflata ad modum bulle unde ampullosus ampullosa ampullosum id est superbus arrogans inflatus

BURDO 4 equo et] quo D 5 tyrus B; musino AB 9 equo A 13 coea C; tinron D; titiron edit ovis *om.* A *In marg. add.* AD, *sub fine* C: Oratius in Sermonibus (1, 7, 2) ibrida quo pacto sit persius (partus AD), ulcus opinor ibrida dicitur ibi (ibre AD) nothus

BUTIRUM a butone dicitur. Est autem buto animal quod valde abundat lacte, et secundum hoc butirum producit hanc sillabam ti. Unde in Doctrinali (2105) dicitur,

I super r brevies, tamen excipis inde butirum.

Vel dicitur a bos, bovis et tirus, quod est caseus. Et secundum hoc habet mediam correptam. Unde Macer De viribus herbarum loquens de inula (314-5) sic ait,

Cum butiro modicoque oleo decocta tumorem
Matricis subiecta tepens fugat illa colique.

Potest itaque supradicta sillaba produci et corripi. Credo tamen quod plurimum usu producatur et maxime Aurelianis et Parisius. Colum vocant Greci quoddam intestinum. Unde colica passio.

BUXUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,53), «Grecum nomen est, ex parte a Latinis corruptum; pixos enim appellatur apud eos. Arbor semper virens et levitate materie elementorum apicibus apta». Et sequitur ibidem (7,74), «Arbores autem feminini fere sunt generis exceptis paucis, ut hic oleaster, hoc siler. Virgilius 'molle siler'. Item hoc buxum, licet et hec buxus dicatur. Nam superfluam volunt quidam facere differentiam, ut buxus de arbore dicamus, buxum vero de ligno». Eadem verba scribuntur in Papia. Quibus tamen Priscianus in maiori volumine (v, 3) contradicit dicens, «Sunt alia que differentie significationis causa mutant genus, ut hec pirus et hoc pirum, hec malus et hoc malum, hec arbutus et hoc arbutum», et sequitur hoc «in plerisque invenis arborum nominibus in quibus ipse arbores feminino, fructus neutro proferuntur vel ligna, ut

BUTIRUM 1 butiron edit onis *ante* butirum *add.* A 2 butrirum C 7 emula ABD 8 bitiro C; que *om.* C 12-13 colum . . . passio *om.* B, *ante* potest (v. 10) *habet* C, *in marg.* D; quoddam *om.* C
BUXUS 5 arbores] poma *Isid.*; fere *om.* C 7 hoc] hic C; et *om.* C 8 hec buxus C 11 sunt et alie differentie que C 12 hec malus] hic malus B 13 hoc *alterum*] hec B 14 arborum] arbor A 15 ut] et B

hec buxus arbor, hoc buxum lignum». Unde versus (*Brito Metricus* 300),

Hec buxus crescit, hoc buxum crescere nescit.

C

CABUL in lingua Phenicum sonat displicere. Unde iii Regum ix (13) dicitur quod Hyram appellavit oppida que dederat ei rex Salomon terram Cabul quia displicuerunt ei.

CABUS, cabi nomen est mensure de qua dicitur iiii Regum vi (25), «Quarta pars cabi stercoris columbarum», etc. Et dicit Iosephus (= *Pet. Com. Hist.* 1393) quod «hoc condiebant cibos pro sale». Item in Historiis (1393) dicitur, «Tradunt quidam nomine stercoris dici vesiculam columbe in qua recipiebantur grana de foris allata». Hebrei scribunt hoc nomen per caph et beth, et dicunt cab. Utrum autem incipiat apud nos a k vel a c nulla vis est facienda, dicit enim Priscianus (I, 14) quod «k penitus supervacua est, nulla enim ratio videtur cur, a sequente, scribi debeat k. Kartago enim et caput sive per c, sive per k scribantur nullam faciunt, nec in sono, nec in potestate eiusdem consonantis differentiam». Tria accidunt littere: nomen, figura, potestas (I, 6). Est autem potestas ipsa pronuntiatio (I, 8). Ita dicit Priscianus.

CADAVER a cadendo dicitur eo quod morte ceciderit. Quod autem dicitur cadaver quasi caro data vermibus ethimologia est. Et producit ubique hanc sillabam da. Unde Lucanus in fine tertii libri (720),

Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver.

Et differt a funere. Funis enim dicitur dum est in domo a funibus, id est candelis de papiris cera circumdatis. Cadaver

16 arbos BC
CABUS 2 et *om.* AD 3 hec B 6 recipiantur B 7 chaph C, kaph B, raph AD; et dicunt] dicentes B 8 est *om.* C 13-15 tria . . . Priscianus *om.* BD 13 scilicet nomen C
CADAVER 3 dat C 5 defertum C

dicitur quando sepultum est. Unde funus in domo, cadaver in tumulo, umbra dicitur in inferno. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Cado).

CADUS, cadi vas est vinarium secundum Papiam. Unde Virgilius in quinto Eneidos ultra medium (VI, 228),

Ossaque lecta cado texit Coroneus aeno.

Ysidorus dicit xvi Ethimologiarum (26, 14) quod «Cadus greca amphora est continens urnas tres». Gallice baril, et dicitur a cado, cadis.

CALADRIUS, sicut dicit Papias, avis est que in Deuteronomio precipitur non manducari, et subdit quod Physiologus dicit quod totus albus est, nullam partem habens nigram, cuius interior fimus curat caliginem oculorum. Iste in atriis regum invenitur. In xi Levitici (19) vocatur caladrio, quod idem est. Si quis dubitet de orthographia huius nominis respiciat in Papia et inveniet quod secunda sillaba incipit ab l.

CALAMITAS, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Caleo), idem est quod «miseria et dicitur a calamo, id est canna, quia inanis et vacua est, instar calami. Proprie quidem calamitas est quando aliquis nichil habet nec in re nec in spe nec exterius nec interius, sicut canna vana et vacua est interius et exterius. Vel dicitur calamitas a calamis, id est stipulis, cum

8 sepulchrum C

CADUS 2 eneidum C 4 vi C 5 grece C; gallice dicunt B, dicitur C; barel D

CALADRIUS 1-2 deutronomio B, deuteronomio xiii c C 2 manducandum C 6 quod] quia AD 7 quod] a AD 8 l] a BC

CALAMITAS 3 ad instar CD *Sub fine add.* B: sed hoc nichil est hiis autem omnibus pretermissis dicamus et verius quod calamitas dicitur a calamis crescentibus in paludibus iuxta ripas quorundam fluminum et hoc per quamdam similitudinem quia sicut arundo vel calamus in palude radicatus ventisque undique agitatus et ita semper ruine promptus ac deditus ita et ille qui habet calamitatem radicatus est in palude miserie paupertatis et immunditie et cum hiis agitatus hinc et inde ventis perverse fortune et inde descendit calamitosus et est ille qui plenus est multis calamitatibus

enim calami, id est stipule segetum, franguntur inde oritur fames et miseria, et tunc est calamitas. Unde et quidam dicunt quod calamitas dicitur a cado, cadis quasi cadamitas, d mutata in l».

CALAMUS est canna vel stipula segetis et dicitur a caleo, es quia ex immisso flatu calescit. Item calamus dicitur penna scriptoris et dicitur secundum Papiam a calo, calas, quod est ponere, quia calat, id est ponit incaustum super cartam. Item secundum Papiam calamus est proprium nomen arboris a canendo, id est fundendo voces, vocatum. Et Calamus est fluvius Campanie. Item calamus est species aromatica de qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (8,13), «Calamus aromaticus a similitudine calami usualis vocatur. Gignitur in India multis modis geniculatus, fulvus, fragrans spiritus suavitate. Qui cum frangitur, in multas fit partes scissibilis, simulans gustu casiam cum levi acrimonia remordente». Et est secundum Papiam virtutis mictualis, ferventis.

CALCANEUS a calcando dicitur illa pars pedis que sub talo est. Unde dicit Huguitio (*s. v.* Caleo), «talus est sub cruribus et sub talo est calcaneus. Unde et calcar dicitur quia in calce vel in calcaneo religatur». Et hoc est quod dicit Papias calcanei sub talo sunt, sub crure talus. Dicti autem calcanei a callo quo terram calcamus. Callus autem dicitur durities pedum inferior et manuum interior. Vide infra ubi exponitur planta et ubi exponitur calx.

CALCEDONIUS lapis est pretiosus, et, sicut dicitur in glosa

CALAMUS 2 calamitas C 4 *Post* cartam *add.* B: vel calamus dicitur penna scriptoris pro tanto quia antiquitus scribebatur calamis et adhuc scribunt iudei et ne videamur iudaizare utimur pennis loco calamorum et ex hoc pennas calamo aliquando dicimus 6 vocatum] notarum B 7 in campania B; est *alterum om.* B 10 genticulatus AC 11 sit B 12-13 gustu . . . remordente *om.* A 12 gustu *om.* C 13 minctualis ACD

CALCANEUS 3 quia] quod CD; calce] calor C 4 in *om.* C 6 callo] calco B; quo] quia B; callus] calleus D; autem] enim D; callus autem dicitur] vel a callo quod est B

super Apocalipsim (21,19), «colorem pallentis lucerne habet, fulget sub divo, in domo obscurus, omnibus sculpentium argumentis resistit, radio solis vel digitorum excandens, paleas ad se trahit.

CALCULUS a calcando dicitur «lapis levis . . . cuius contrarius est scrupulus . . . asper». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Calco) sed Papias melius explicat veritatem dicens calculator, id est numerator, dicitur a calculis, id est lapidibus minutis quos antiqui in manu tenentes numeros componebant. Calculi, id est pedites, in lusu tabule sunt vocati quia leves sunt et rotundi. Unde et calculus dicitur lapis brevis qui sine molestia, levitate sui, calcatur. Item parvissimi lapides terrena permixtione concreti a calcando dicti. Item calculus dicitur numerus. Item calculus genus lapidis durissimi et rotundi et omni parte levissimi, de quo Isaie (6,6), «et volavit ad me unus de seraphin et in manu eius calculus»; glosa «calculus est lapis igneus et carbunculus qui propter flammeum colorem igneus dicitur». Versus de Grecismo (IX, 301-2),

Calculus est ratio, numerus, sententia, carbo.
Calculus est pondus, minimus lapis, ensis acutus.

Calculus dicitur minima pars ponderis, scilicet quarta pars oboli.

CALDARIA quasi calidaria dicitur lebes, et dicitur a calidus, da, dum quod sincopatur caldus, calda, caldum.

CALIGA quasi colliga a colligando dicta secundum Ysidorum

CALCEDONIUS 2 calorem A; pallentes C 3 *post* divo *add.* C: id est sub aere sive celo extra tectum 4 radiis B; extendens A
CALCULUS 3 melius] multipliciter C 6 lusa D 7 et *alterum om.* D 8 parvissimi] per iussum A 9 dicti] dicitur ABD 9-10 item . . . numerus *om.* B 11 isaie vi C 11-12 evolavit D 12 me *om.* D 13-14 glosa . . . dicitur *in marg.* A 13 est] id est A; lapis igneus et *om.* A *in marg. sed in textu ante versus habet* lapis igneus dicitur; et] vel C 16 carculus C; cardo C 17 nummus BC. 18 calcus C
CALIGA 1 colligendo C

(*Etym.* XIX, 34,12) quia superius cum ligulis colligatur. Vel secundum Papiam a callo pedum vel a calco quia calcatur vel a calo, ligno, sine quo calciamenta consui non possunt. Et corripit penultimam. Unde in Aurora dicitur (*Actus* 570),

Sume tibi caligas et vestem stringe sequendo.

Sed caligo, gas et caligo, caliginis ubique producunt hanc sillabam li.

CALIX dicitur a calon, quod est lignum. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum XX (5,5), «Calices . . . poculorum genera sunt, ante ex ligno facta. Unde et vocata sunt, Greci enim omne lignum cala dicebant».

CALUMPNIATOR «est falsi criminis accusator», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum X (10,42), «a calvendo, id est frustrando et decipiendo». Nam calvo, calvis, calvi, calvere idem est quod decipere. Unde versus,

Si non vis calvi fugias consortia calvi

et caret supino.

CALUMPNIA, sicut ait Papias, est accusatio falsa, initium aliene litis, a calvendo, id est decipiendo, dicta. Calumpniari terrere, consumere, exigere, detinere, causari, frustrare, ludificare.

CALLIDUS, da, dum, id est subdolus et versutus, dicitur a calleo, calles, quod est durere et callide scire, et caret supino. Pro callide scire ponitur in Persio (4,4-5) ubi dicitur,

Scilicet ingenium et rerum prudentia velox
Ante pilos venit, dicenda tacendaque calles.

Secundum Papiam callidus est in disputando subdolus, ver-

2 *Post* colligatur *add.* C: et dicuntur ligule a ligando et dicitur corrigiole quibus superius ligantur calige vel stifaldi 3 Papiam caliga dicitur a C; pedis AD 4 sine] in C 7 sed] et B
CALUMPNIATOR 1 dicit *om.* B 2 x] xii D 2-3 frustando D 5 fugito D
CALUMPNIA 1 falsa *om.* D 2 dicta *om.* B 3 frustrari C
CALLIDUS 1 dicitur *om.* C 5 callex B

sutus autem cuius mens ad cuiuslibet fraudem facile vertitur.

CALLIS, masculini generis, dicitur semita a callis animalium quibus atteritur et calcatur. Callus enim, ut supra dictum est, durities manuum interior et pedum inferior et etiam cutis lardi, a callere, quod est durere, vel a calcare. Unde versus,

Est olus hic caulis, habitant animalia caulis.
Que teritur callis pecorum sit semita callis.

Calleo durere dicitur et sapere.

CALVARIA est locus qui hebraice dicitur Golgotha. Proprie autem calvaria est superius os capitis humani supercilliis imminens. Papias autem sic ait, «Calvaria ab ossibus calvis dicta» quia de consuetudine dampnatorum capita in eo loco trucidabant. Calvarie locum audivi quendam exposuisse in quo sepultus est Adam et ideo sic appellatum quia ibi antiqui hominis conditum sit caput. Et hoc est quod apostolus dicit (*Eph.* 5, 14), «Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis et illuminabit te Christus». Favorabilis est interpretatio et mulcens aurem populi nec tamen vera, extra urbem enim et foris portam sunt loca in quibus truncantur capita dampnatorum, et calvarie, id est decollatorum, sumpserunt nomen, etc. Et subdit, Adam vero sepultum iuxta Hebron in Iesu filii Nave volumine (*Js.* 14,13) legimus. In Historiis eadem sententia recitatur (1629).

CALVITIES et calvitium et calvaria secundum Huguitionem (*s. v.* Calvo) dicuntur «locus . . . super duo supercilia».

7 quamlibet B
CALLIS 1 dicitur semita et dicitur a C 2 ut] ubi AD; superius C 2-3 est dicitur durities C 3 pedis AD; etiam] sunt A 4 *Post* calcare *add.* A: hec caula caule dicitur stabulum 7 calles B
CALVARIA 1 Calvaria] calvarie C 4 eodem C 6 ubi C 7 est] esse B 8 ait C 12 id est dampnatorum decollatorum C 13 iuxta urbem Hebron BC
CALVITIES 1 calvitium calvities et calvaria B, calvitium calvities calvaria C

Possumus tamen dicere quod calvitium et calvities dicatur defectus capillorum in calvaria propter quod et calvus dicitur.

CALX, «calcis prima pars est plante», ut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1, 114), scilicet pars pedis posterior que et calcaneus dicitur. Vide supra ubi exponitur calcaneus. Et dicitur calx a callo quia calce terram calcamus. Callus autem dicitur durities pedum qua terra calcatur, et dicitur a calcando. Item calx potest dici finis cuiuslibet rei, ut in calce libri, id est in fine. Item calx, cis dicitur cementum quod fit de combustis lapidibus. Et nota quod secundum Huguitionem (*s. v.* Calco) et Grecismum (vi, 7) et Doctrinale (691) declinatur hic calx pro parte pedis, et pro eis est versus Persii in illa satira, «Nempe hec assidue, etc.» ubi dicitur (3, 104-5),

Compositus lecto crassoque lutatus amomo
In portam rigidos calces extendit etc.

Pro cemento vero dicunt omnes hec calx. Unde versus differentialis,

Pars pedis est hic calx, combustus calculus hec calx.

Prisciani vero regula hec est (v,35), «in ex monosillaba duo masculina inveniuntur rex, grex; alia vero monosillaba in x omnia quacumque vocali sive consonante antecedente feminina sunt, ut lex, fex, crux, lux, merx, nix, pix, nox, calx. Excipitur unum commune hic et hec dux».

Hic contempleris cuius documenta sequeris.

CAMELEON, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (2,18), «non habet unum colorem, sed diversa est varietate consparsus, ut pardus . . . Huius cameleontis corpusculum ad colores quos videt facillima conversione variatur. Aliorum animalium corpulentia non est ita facilis ad conversionem».

3 quasi D; dicantur D
CALX 3-6 Et . . . calcando *om.* B 4 autem] etiam C 6 rei *om.* D 9 et *primum om.* B 10 eis] hiis B 12 licatus C, lucratus D 13 excedit C 17 in] sed B; ex] x D 19 omnia sillaba B 20 merx *om.* B; pix *om.* D, pix vox nox B
CAMELEON 2 sed] hic A

Esicius (*in Glosa*) dicit super Levitici xi (30), «miserescit et pre infirmitate mansuetum se fingit cum crudelis sit». Versus,

Quatuor ex puris vitam ducunt elementis:
Cameleon, talpa, maris allec ac salamandra.
Terra cibat talpam, flamme pascunt salamandram,
Unda fit alleci cibus, aer cameleonti.

CAMELEONPARDULUS, de quo habetur Deuteronomii xiiii (5), una dictio est et est diminutivum a cameleonpardus, di. Sicut enim a pardo dicitur pardulus per diminutionem, ita a cameleonpardo dicitur cameleonpardulus et non cameleonpardalus, sicut dicunt quidam et male. Dicit autem Ysidorus Ethimologiarum xii (2,19) quod «Cameleonpardus dictus est quod dum sit ut pardus albis maculis superaspersus, collo equo similis, pedibus bubalis, capite tamen camelo est similis. Hunc Ethiopia gignit.

CAMELUS animal gibbosum est, de quo dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (1,35), «Camelis causa nomen dedit sive quod quando honerantur, ut breviores fiant et humiles, accubant, quia Greci cami humile et breve dicunt, sive quia curvus est dorso. Camur enim greco verbo curvum significat. Hos licet alie regiones mittant, sed Arabia plurimos . . . nam Arabici bina tubera in dorso habent, reliquarum regionum singula».

CAMERA dicitur curvatura et domus secreta quia habet curvaturam superius, que testudo vel lacunar dicitur. Et dicitur a camur grece, quod est curvum latine. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Campso).

6 esithius B; xi] xl B; misereat A 7 cum] et B 7-8 versus *om.* B, unde versus C 9 *Cf. Walther*[1], *no.* 15306 10 *Cf. Walther*[1], *no.* 2330

CAMELEONPARDULUS 6 dictus *om.* B 7 est *om.* A; cum AC; fit A 8 similis est pedibus B 9 gignitur A

CAMELUS 1 gilbosum BD 2 xii *om.* D 6 mutent B 8 *Sub fine* C, *im marg. add.* A: tubera (cumera A) quasi tumera a tumendo dicuntur gibbi

CAMERA 2 locunar C 2-3 Et dicitur *om.* B

CANCELLUS dicitur fenestra reticulata sicut Proverbiorum 7 (6). Item cancelli dicuntur baricule sive appodiationes, sicut in iiii Regum i a (2). Secundum Huguitionem (*s. v.* Cancer) «cancellus ala dicitur palatii vel parvum foramen parietis, interstitium inter propugnacula et paries qui claudit chorum. Et inde cancello, las cancellos construere». Et est cancellus diminutivum a cancer, nam hic cancer, cancri dicitur morbus quidam, et tunc facit canceris in genitivo.

CANALIS dicta «eo quod cava sit in modum canne. Sane canalem melius genere feminino quam masculino proferimus», et ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (8,16) ubi agit de partibus edificiorum et Huguitio (*s. v.* Cano) concordat cum eo. Dicitur ergo canalis quasi cannalis a canna vel quasi cavalis a cavando. Versus de Aurora (*Cn.* 1060-1),

Virtutem debet humilem signare canalis,
In qua conficitur ornatus spiritualis.

Invenitur et hoc canale in eadem significatione, sed prius dictum prevalet.

CANDACIS, sicut dicitur in Historiis (1670), «regina erat Ethiopum». Et vide quod omnes regine Ethiopum dicebantur Candaces, sicut romani imperatores Cesares, nec habebat regimen regnum illud nisi a feminis.

CANISTRUM dicitur sportula quasi cannis textum. Unde Ysidorus dicit in xx Ethimologiarum (9,8), «Canistrum fissis cannis contexitur. Unde et nuncupatum est. Alii grecum asserunt».

CANCELLUS 1 funesta A 2 baricule] luricule BC 4 cancellus *om.* AD 5 paries sine tectum sicut qui C 7 *Post* cancer B, *post* cancri C, *post* dicitur D *add.*: dicitur cancellus et forceps item hic cancer dicitur quidam piscis et quoddam signum celi item hic cancer (dicitur D) 8 in *om.* B; genitivum BCD
CANALIS 1 ad modum AD 2 masculine D 3 et *om.* B 5 tum dicitur B; quasi cannalis *om.* A 7 significare D 8 color ornatus specialis *Aurora*
CANDACIS 1 dicitur] legitur C 2 quod] quia AB
CANISTRUM 2 fixis BD

CANOPEUM a Canopo civitate vel oppido Egipti, dicitur reticulum subtile circa lectum positum, arcens a quiescente in lecto incursionem muscarum. Et dicitur a Canopo quia ibi primo fuit inventum, vel dicitur canopeum quasi conum petens a cono, quia ibi ad similitudinem coni a lato tendit in acutum ad modum reticulorum que causa arcendi pulveris super altaria collocantur. Conus dicitur summitas galee vel curvatura que super galeam ponitur. Canopeum vel conopeum producit penultimam. Versus,

Qui theloneum pronuntiat aut canopeum
Aut mausoleum non reor esse reum
Sed velut Asopi mediam produco Canopi.

CANTICUM est exultatio mentis habita de eternis in vocem prorumpens. Ita dicit glosa in principio Psalterii.

CANTUS a canendo pro melodia cantorum, est quarte declinationis. Canti vero, secunde declinationis, dicuntur ligna curva que rotam constituunt in quibus sunt radii infixi ex una parte et in modiolo ex altera. Unde Persius (5,71),

Vertentem sese frustra sectabere cantum.

CHAOS, id est confusio, grecum est et ponitur neutraliter. Unde in secundo Methamorphoseon (299-300),

In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis
Siquid adhuc superest etc.

CAPPARIS est frutecti genus simile lentisco. In oriente nascitur; a Grecis nomen sumpsisse videtur eo quod habeat in summitatibus rotunda seminum capitula. Diascorides dicit quod «est frutex spinosus, expansus super terram,

CANOPEUM 1 canope B, canopeo C; dicitur *om.* A 4 ibi *om.* BC 9 conopeum] canopeum AD; unde versus C 12 *Add. sub fine* AD: asopus proprium nomen est

CANTICUM 1 voce B

CANTUS 1 canticorum BC 2 cantus ti vero de secunde C 4 mediolo AD 6 secabere A

CHAOS 2 unde ovidius C 3 eripere A 4 etc. *om.* C

CAPPARIS 2 videtur *om.* A 3 seminum] summum A; capula A

punctione plenus», et dicit quod «duritiam splenis super omnia medicamina iuvat» et «habet radices multas et magnas: nascitur in locis aridis et duris et maxime in muris. Semen eius, si cum sale componitur, escis aptum est. Ventrem mollit comestum, urinam provocat, . . . radix eius bibita . . . paraliticis mirifice prodest, menstruis iuvat. Semen eius cum aceto coctum et ore retentum dolorem dentium mitigat. Similiter et corium radicis omnia ista facere potest . . . Radix eius, si masticetur, dolorem dentium compescit. Succus eius auri infusus vermes occidit». Et multa alia dicit ibi. Secundum Ysidorum herba est. Unde in xvii Ethimologiarum (10,20) ubi agit de oleribus ait, «Capparis a Grecis nomen sumpsisse videtur eo quod habeat in summitatibus rotunda seminum capitula». Capparis corripit penultimam, unde Martialis (III, 77,5-6),

Capparis et putri cephas allece natantes,
Et pulpam dubio de petasone voras.

Istos versus ponit Priscianus (VI,20) ubi ostendit quot nomina in c terminantia sunt neutri generis, scilicet duo: lac et allec.

CAPILLUS dicitur quasi capitis pilus, unde hec capillatura quasi capillorum abundantia vel dispositio. Et nota versus differentiales de Grecismo (XII,26-8),

Est coma quadrupedis, colubri iuba sive leonis,
Cesariesque viri, crinis datus est mulieri,
Huius et illius bene dicitur esse capillus.

5 unctione AC; duritiem B 7 lacis B; muris] vineis C 8 si cum] sicut AD 10 imperat BCD 11 et in ore B 12 et *om.* BC 14 et *om.* B 20 aliece A, athlete B 21 noras B 22 quot] quod C 24 *Add. sub fine* AC, *in marg.* D: pulpa dicitur caro sine pinguedine sicut est (*om.* C, in D) tumida et grossa caro brachiorum et crurum (crurium C) et dicitur pulpa quasi palpa (*om.* A) quia (*om.* A) palpitat et resilit sepe et ponitur pro adulatione et delectatione quia talis caro suavis est ad vescendum petaso dicitur perno porcina bacon (bacun C) gallica

CAPILLUS 2 quasi] vel A, *om.* D 4 est] et AD; colubris B; sive *iteravit* A 5 cesaries hominis sed crines sunt mulieris B

In marg. fol. 24 *add.* D: capesso sis capessi vel capessivi capessere capessitum penultima producta verbum est desiderativum id est considere capere et est sciendum quod capesco scis nichil est

CAPREA a carpendo dicitur, unde Ysidorus Ethimologiarum xii (I,15-16), «Capros et capreas a carpendis virgultis quidam dixerunt. Alii eo quod carpant aspera. Nonnulli a crepitu crurum, unde eas capreas vocatas, que sunt agrestes capre, quas Greci pro eo quod acutissime videant, id est pandorcas, appellaverunt. Morantur enim in excelsis montibus et quamvis de longinquo vident tamen homines qui veniunt . . . Eedem dicuntur ibices quasi abices eo quod ad instar avium ardua petant». Et nota quod caprea corripit penultimam. Unde Oratius in Sermonibus (II, 4,43),

Vinea submittit capreas non semper edules,

id est bonas ad edendum. Item videtur quod bene diceretur hic capreus, unde Priscianus in tractatu de diminutivis versus finem (III,40), «capreolus quoque videtur a nominativo capreus esse, cuius femininum in usu est caprea».

CAPSELLA dicitur cista vel theca repositoria. Et dicit Huguitio (*s. v.* Capio) quod a capio, capis dicitur «hic capsus, capsi, id est carruca undique contexta, quasi capsa quia multa capiat. Unde hec capsa dicitur cista in qua aliquid reponitur. Et pro domo parva accipitur. Unde capsula et capsella, ambo diminutiva».

CAPUT a capiendo dicitur quia omnes sensus capit. Et quandoque ponitur pro principio, ut ibi (*Ps.* 39,8) «In capite libri scriptum est de me» etc. Quandoque ponitur pro fine, Ecclesiastici xxxii b (11), «habeat caput responsum tuum».

CARACTER, ut habetur ex Papia et Huguitione, grecum nomen est et dicitur imago latine, novus vultus, effigies, forma, stilus, figura, littera, ferrum quo note pecudibus inuruntur.

CAPREA 2 capreas] capreolos C 3 sicut nunnulli A; nonnulli vero a C 4 capreas] dicunt B 7 videant B 10 ovidius AD 13 campus AD 15 campus AD
CAPSELLA 1 cista] tulpa C 4 hec *om.* C 5 parva] propria B *In marg. add.* D: capsa quod capiat in se atque conservet aliquid
CAPUT 3 de me *om.* BD 4 xxii A; habet A, habebat D
CARACTER 3 littera *om.* D; note] voce C

Unde et ipsa nota vel signum. Caracter dicitur et descriptio forme alicuius.

CARBASUS velum navis, quasi carens basi, id est sustentamento ab inferiori. Et est etheroclitum in genere. Unde versus,

Carbasus una ratis et carbasa plura vocabis.

Papias dicit quod carbasa dicuntur a carbaso lino.

CARBO dicitur a careo, cares, eo quod flamma careat. Quando vero accensus est dicitur pruna a perurendo.

CARBUNCULUS quidam lapis pretiosus «dictus est eo quod sit ignitus ut carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur, lucet enim in tenebris adeo ut flammas ad oculos vibret». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (14,1). Item «carbunculus grece antrax dicitur et gignitur in Libia apud Trogoditas».

CARCER quasi cohercer a cohercendo dicitur quia ibi captivi cohercentur, id est includuntur. Quod autem dicitur carcer quasi capiens reos ethimologia est.

CARDO secundum Papiam et Huguitionem (*s. v.* Cardiam) est pars hostii que vertitur in foramine, et pro ipso foramine ponitur. Et dicitur a cardian, quod est cor, quia sicut cor homines ita cuneus ille ianuam regit et movet. Cardo etiam dicitur extremitas rei. Unde dicuntur cardines celi extremitates axis quia per eas vertitur celum. Cardo etiam ponitur pro oportunitate vel articulo. Unde proverbiale est rem esse in cardine, id est in articulo vel oportunitate. Qui enim in cardine est leviter potest intrare et exire. Virgilius (*Aen.* I, 672),

haut tanto cessabit cardine rerum.

CARBASUS 3 carbasus] carbasis B; et] sed C; notabis A, videbis BC 4 ligno B

CARBO 1 cardo C

CARBUNCULUS 1 dicta D; est *om.* BD 4 xii ABD 5 antrax] furtrax C, antrax latine dicitur B

CARDO 3-4 cor regit homines B 4 cardo *iteravit* B 10 aut C, autem B, hanc A

CARDUUS grecum est secundum Ysidorum (XVII, 10,20). Papias dicit quod est «genus herbe spinose» cuius natura mordax et austera est. Et ideo succus eius allopicias, id est capillorum fluxus, curat. Et dicit Diascorides quod «radix eius in aqua decocta cupiditatem bibendi potatoribus subministrat. Matrici utilissimus cibus est et ideo non est mirum si a feminis pascitur» quia iuvat ut masculos procreent.

CARECTUM est locus ubi crescunt carices vel ubi reponuntur. Est autem carix, sicut ait Papias et etiam Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,102), «herba acuta et durissima, sparto similis. De qua Virgilius in tertio Georgicorum (231),

et carice pastus acuta.

Spartus autem», ut dicit Ysidorus ibidem, «est frutex virgosus sine foliis, ab asperitate vocatus». Secundum Priscianum in tractatu de genere (V,36) non debet dici carix sed carex. Unde credo quod vitio scriptorum corrupta est littera in Papia et Ysidoro et dicitur a careo, es eo quod robore careat.

CARIATHARBE, que et Hebron dicitur, interpretatur civitas iiii, arbe enim iiii, cariath civitas, quia ibi sepultus est Adam maximus, Abraham, Isaac et Iacob cum uxoribus suis.

CARICA, carice ficus dicitur. Unde Ovidius viii Methamorphoseon versus finem (674),

Hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis,

id est dactilis. Et, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,17), «Carice sunt a copia nominate». Rationem quere infra ubi exponitur ficus.

CARDUUS 3 hausta A 6 utillimus B; est *primum om.* D
CARECTUM 2 et in Ysidoro A 4 tertio] iiii C 6 sparsus C; sicut A; ibidem *om.* A 7 vocatus] dictus D 8 nec B 9 sit C 11 caret AD
CARIATHARBE 1 cariarthabe D 2 albe D; cariarth D
CARICA 3 nux] trux C; est *om.* B 4 dactalus A, dactilus D 5 rationem autem B

CARIES, cariei, id est putredo, dicitur a careo, cares «quia caret soliditate» et, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Careo), «caries est proprie lignorum, putredo autem aliarum rerum . . . et hec caria, carie in eodem sensu». Ysidorus Ethimologiarum xvii (6,28) ubi agit de arboribus sic ait, «Caries est putredo lignorum et dicitur sic eo quod eveniat lignis virtute carentibus».

CARINA media pars navis dicitur a currendo quasi currina quia currit per aquas, vel a carrio, ris, carrivi, quod est dividere, quia currens aquam dividit. Quod autem dicitur carina quasi carens ruina ethimologia est. Nota versus differentiales (*Grec.* x,1-2),

Prora prior pars est navis, pars ultima puppis.
Dic latus esse ratem, ventrem dic esse carinam.

CARPASINUS dicitur color aureus. Sic exponit glosa in i Hester (6).

CARPENTUM est «pompaticum vehiculi genus», quasi carrum pompaticum. Ita dicit Papias.

CARPENTARIUS est qui facit carpentum et generaliter omnis artifex lignarius carpentarius dicitur.

CARTA a carpendo dicitur «quod carptim papiri tegumen decerptum glutinatur. Et apud Memphim civitatem Egipti primo fuit inventa. Unde Lucanus (iv,135),

Conficitur bibula Memphitis carta papiro.»

Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum vi (10,1-2).

CARRUM, carri genus est vehiculi sicut currus et dicitur a

CARIES 2 caret] careat BD 3 aut AD
CARINA 2 quod] et D 3 quod] quia A 4 ruina] rima D, rima vel ruina B 7 larus C
In marg. fol. 25 *add.* D: Carisma est donum vel gratia vel donum gratie
In marg. fol. 25 *add.* D: Carnicus a um carnosus carnulentus pinguis sive crassus
CARPASINUS 1 sicut C 1-2 i hester] principio historiis B
CARTA 1 regimen BC 2 discerptum BD, disceptum C; et *om.* D

carrio, ris, rivi, ire, quod est dividere. Vel dicitur carrum quasi currum a currendo, vel dicitur carrum a cardine rotarum. Unde Ysidorus xx Ethimologiarum (12,1) ubi agit de vehiculis sic ait, «Carrum a cardine rotarum dictum est». Et est neutri generis. Unde carra pluraliter legimus ii Esdre v (*III Es.* 5,55).

CARTALLUM est «canistrum vel cophinus» ut dicit Huguitio. Vas est vimineum quod solent habere vindemiatores in aliquibus partibus.

CARTILLAGO, ginis secundum Huguitionem (*s. v.* Careo) est «naris vel auris vel alterius rei ossea teneritudo». Papias et Ysidorus Ethimologiarum xi (1,88) ita dicunt, «Cartilagines sunt ossa mollia et sine medulla, quod genus auricule et narium discrimen et costarum extremitates habent, sive opercula ossium que moventur. Et dicte cartilagines quod leni attritu carent dolore dum plectuntur».

CASA parva domus est sicut sunt tuguria pauperum, a cadendo dicta quia de facili cadit. Unde casula diminutivum. Unde Grecismus (X,164-5),

Divitis est edes, casa pauperis a cado dicta,
At domus est civis cui vita subest mediocris.

CASLEU, id est December. Vide supra ubi exponitur Adar.

CASIA inter arbores aromaticas ab Ysidoro computatur Ethimologiarum xvii (8,12) ubi dicitur, «Casia nascitur in Arabia, virga robusti corticis et purpureis foliis ut piperis. Est autem virtutis cinamomi similis sed potentia inferior. Unde pro cinamomi vice duplex eius pondus in medicinis admiscetur». Eadem verba habet Papias et addit dicens, «casia

CARRUM 2 carrum] carrion C 4 Eth. *om.* C 5 ait] agit D; currum B; est *primum om.* BC 6 unde et B; ii *om.* A
CARTALLUM 1 sicut D
CARTILLAGO 3 dicit A 4 quod est B 7 dolorem A
CASA 1 tiguria C 5 at] sed B, ast C; civis] eius C; cui] cuius D; est D
CASIA 6 eadem quoque B; et *om.* A

flores olentes unde unguentum conficitur». Casia odoris genus quod decoquitur oleo et efficitur unguentum. Casia est herba odorifera unde oleum caseum. Casia herba rutili coloris odorifera. Et ubique scribitur in Papia cum s simplici et cum eo concordant omnes auctores. Unde Ovidius in xv Methamorphoseon (398),

Quo simulas casias et nardi lenis aristas.

Persius in ultima satira (6,36),

Seu ceraso peccent casie, nescire paratus.

Idem in tertia satira (2,64),

Hec sibi corrupto casiam dissolvit olivo.

CASSIDILE dicitur pera aucupis in modum reticuli facta in qua ponit aves quas in casse, id est in reti, capit. Hic cassis dicitur genus venatorii retis eo quod capiat. Hinc est quod in cassum dicimus, id est sine causa, quasi sine cassibus venatio inanis est. Et dicitur cassidile quasi cassis sedile quia quicquid capitur in casse sedet inclusum in cassidili. Vel dicitur quasi cassis sedile quia brevis est ut sedile, id est fundus cassis, et simili modo reticulatum est. Unde in omnibus antiquis et non corruptis bibliis invenies viii Thobie (2), «protulit de cassidili suo partem iecoris». Unde magister Matheus Vindocinensis (*PL* 205, 966), videns quod cassidili penultimam haberet productam, metri necessitate coactus, per antithesim posuit litteram pro littera, u scilicet pro i, dicens,

Ut pietas dictat, fellis medicamina profert
Cassiduli, sanat lumina, visus adest.

Sed melius est quod dicatur ibi cassiculi, id est reticuli, et credo quod qui ponunt ibi aliam litteram errant; et tunc

9-10 unde . . . odorifera *in marg.* AD 10 scribitur *om.* B 12 xv] v B 13 arista D 15 pectent B 16 idem . . . satira *om.* D

CASSIDILE 1 aucipis A; facto A 2 reponit B 4 quasi] id est C 5 inanis] avis B 6 vel] unde C 7 cassis] cassio C; id est] idem B 10 partem quasi iecoris B 15 dictet C 16 visus] lusus C 18 ibi *om.* B

cassiculi erit genitivi casus et regitur ex vi continentie, dicit enim Papias cassiculo, id est reticulo vel etiam cassiduli ut sit quasi diminutivum ab hoc nomine cassidile. Quod autem aliqui dicunt ibi cassilidi, declinantes cassilis, cassilidis, approbet qui voluerit. Scio quod taliter declinantibus ars repugnat. Si enim diceretur hec cassilis, cassilidis, quod nichil est, tamen in e et numquam in i faceret ablativum. Et nota quod dicitur hec cassis, dis pro galea. Unde Lucanus in vii f (586),

Illic plebeia contectus casside vultus.

Item hic cassis, huius cassis dicitur rete. Unde Ovidius (*A. A.* II,2),

Decidit in casses preda petita meos.

Et inde hic cassiculus diminutivum.

CASTRAMETARI idem est quod dividere vel ponere vel mutare castra. Unde Ysidorus in xv Ethimologiarum (3,10), «castra metati sunt, id est mutaverunt». Et, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Metior), castrametari dictio est composita a castrum et metor, aris. Inveniuntur quoque castra metari duo dictiones in eodem sensu. Vide infra ubi exponitur meta in fine.

CASTRUM a castrando dicitur quia ibidem habitantibus castrabatur licentia evagandi, vel quia castris non intererat mulier, vel dicitur quasi casa alta.

CATHACLISMUS, id est diluvium, dicitur a catha, quod est universale vel per, et clima, tis, quod est pars, quia generalis fuit per iiii climata mundi.

20 cassiduli] cassiculi ACD 21 quasi *om.* C; nomine *om.* C 22 aliqui *om.* A; ibi *om.* B; cassilis *om.* D 23 qui] quod C 24 cassilis] cassis BC 25 tamen in e *om.* D 26 hec *om.* C; iiii AD 28 contextus AC, contextu D 32 hic *om.* B; cassidulus B
CASTRAMETARI 3 id est castra mutaverunt B 4 castramentari B
CASTRUM 1 quod A 1-2 castratur ABC *sed cf. Isid.* XV, 2, 13 2 interest B
CATHACLISMUS 2 vel per *om.* B

CATHAMANE, id est iuxta mane, scilicet diluculo vel in ipso mane, a catha, quod est iuxta, et mane. Vel catha mane, id est omni mane, a catha, quod est universale, et mane.

CATHAPLASMA, atis inductio dicitur, emplastrum, medicamen, a catha, quod est supra, et plasma, quod est forma, quia supra formam morbi inducitur.

CATHAPLECTATIO interpretatur convicium, unde secundum aliam translationem ponitur «obiurgatio» Ecclesiastici xxi b (5). Et potest dici cathaplectatio a catha, quod est iuxta, et plecto, plectis, quando scilicet tanta est rixa quod fere plectunt se, id est puniunt et verberant.

CATHARACTA «est via subterranea qua aqua sub terra discurrit. Unde per translationem in celo dicuntur catharacte nubes vel discursus et meatus pluviarum et tonitrua». Ita exponit Huguitio sed in Historiis (1084) dicit Magister, «catharacte celi, id est fenestre aperte sunt, id est nubes. Catharacte proprie sunt meatus Nili qui per septem ostia dividitur». Unde Lucanus x f (317-18),

sed cum lapsus abrupta viarum
Excepere tuos et precipites catharacte.

CATHECIZARE plura significat que habentur per hos versus,

Siquis confirmat, reprehendit sive refutat,
Instruit, informat, docet, imbuit, hic cathecizat.

Et dicitur a cathesis, quod est doctrina vel locus doctrine.

CATHEDRA sedes est doctoris, et dicit Magister in Historiis (1362) super iii Regum, «In eisdem porticibus erant cathedre et sinedre et exedre, id est tria genera sedilium ut ait Ysidorus. In cathedris sedebant doctores in gignasio, in si-

CATHAMANE 1 mane] manes D; diliculo C 2 mane quasi iuxta mane vel B
CATHAPLECTATIO 3 cathiplectatio BC, acathaplectatio A
CATHARACTA 6 catharacte autem B 8 sed] quod C
CATHECIZARE 2-3 *Cf. Walther*[1], *no.* 17914 4 et . . . doctrine *om.* A
CATHEDRA 1 sedes] locus D 4 id est in cathedris B

nedris sedebant auditores in consistorio». Lucanus viii (258-9),

Parva puppe fugit. Sequitur pars magna senatus
Ad profugum collecta ducem; parvisque sinedris etc.

«Et dicebantur sinedre quasi consessus. In exedris sedebant assessores cum iudice quando secretius aliquid tractabant quasi in locutorio. Et dicebantur exedre quasi assessus, licet exedra proprie legatur pro thalamo». Nota versus differentiales de Grecismo (xii,62-6),

Rex solium, doctor cathedram, iudexque tribunal
Possidet, ac sedem presul pretorque curulem.
Optinet accusans suggestus, castra senatus.
Navita transtra tenet, dictator rostra tenebit,
Gentis et innumere nomen generale sedile.

CATHENA dicitur quia capiendo teneat.

CATERVA est hominum multitudo sive turma, unde catervatim adverbium, id est per catervas vel turmas.

CATINUM, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (6,5), «Vas est vinarium fictile quod melius neutro genere dicitur quam masculino, sicut et salinum dicitur vas aptum sali». Versus,

Quod capiens vinum teneat vas dico catinum,
Fictile vel luteum faciens frigere lieum.

Persius (5,182),

Portantes violas rubrumque amplexa catinum.

CAULA, caule dicitur «ovile a greco aula, nam Greci aulas vocant ovium receptacula. Inde caula dicitur addita c». Ita dicit Huguitio.

5 unde lucanus C 7 puppe] quippe C 8 profugium BC, refugium A 8 Syhedris *Luc.* 15 curilem B, curialem A, civilem C 16 continet AD 17 navit C, nauta A
CATHENA cathedra B
CATERVA 1 sive] scilicet BD
CATINUM 6 fringere C 8 molas B
In marg. fol. 26 *add.* D: catholicon interpretatur utile vel commune unde catholicus ca cum id est utilis vel universalis

CAUMA grece, calor latine.

CAVEA locus concavus a cavando dicitur. Caverna idem.

CAVEO, caves, cavi, cavere, id est videre, prospicere, causa vitandi aliquid cautelam adhibere. Inde cautus, ta, tum quod potest esse nomen vel participium.

CAUTIO a cavendo dicitur, cautela, vitatio, observatio vel scriptum quo cavemus nobis, sicut xvi Luce (6).

CAUTERIUM, sicut dicit Papias, dicitur «quasi cauturium quia caute urit. Et est ferrum quo inuruntur infirmi ad curandum. Cauterium etiam dicitur ferrum quo inuruntur dampnati ad significandum ut, viso signo, ab eis caveatur. Inde cauterio, cauterias et cauteriatus, ta, tum. Unde i ad Timotheum iiii (2) dicitur, «Cauteriatam habentium conscientiam», id est corruptam et peccatorum cauteriis inustam.

CECITAS dicitur carentia visus et ponitur quandoque pro acrisia, sicut Genesis xix b (11) et iiii Regum vi (18). Est autem acrisia quando homines habent oculos apertos et non vident, quod magi faciunt incantationibus suis. Fit etiam quandoque quod homines habent in manu rem aliquam et non vident, et hec est acrisia. Et dicitur acrisia ab a, quod est sine, et crisis, quod est iudicium, quasi sine iudicio, quod fit secundum visum. Differunt autem cecus et orbus. Unde versus,

CAUMA cauma dicitur B
CAVEA *Totum om.* C; cavando] cavan B
CAVEO 2 vitandi] videndi vel vitandi B
In marg. fol. 26^v^ *add.* D: cautenatus potest esse participium et tantum valet quantum cauterio ustus et diffamatus et potest esse nomen et tantum valet quantum durus et malus unde apostolus cauteriatam habentium conscientiam (1 *Tm.* 4, 2)
CAUTIO 1 vel] et BC 2 scriptum est B
CAUTERIUM 1 dicit] ait B 3 etiam] et B 5 incauterio incauterias et cauteratus C 5 i *om.* C
CECITAS 4 in incantationibus B; fit] sicut A, sit D; etiam *om.* C 5 quod *om.* D 6 et hec est acrisia *om.* D, est *om.* C; et dicitur acrisia *om.* B 7 quod *primum*] que C

Cecus inutiliter gerit instrumenta videndi,
Lumine privatus violenter dicitur orbus.

CEDO, dis exponitur infra ubi exponitur succedo.

CEDRON, id est cedrorum, genitivus pluralis est.

CEDRUS, «quam Greci cedros vocant quasi ceomenes drios iron, id est arboris humor ardentis, cuius folia ad cupressi similitudinem respondent. Lignum vero iocundi odoris est et diu durans, nec a tinea umquam exterminatur ... Unde et in templis propter durabilitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. Huius ligni resina cedria dicitur, que in conservandis libris adeo est utilis ut perliniti ex ea nec tineas patiantur nec tempore consenescant. Nascitur in Creta, Affrica et Siria». Verba sunt Papie et Ysidori Ethimologiarum xvii (7,33). Et addit Papias dicens, cedrus est arbor suspendendis tectorum apta culminibus eo quod huius materies et procera sit spatiis nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque condendisque fastigiis habilis est.

In marg. fol. 26^{v} *add.* D: ceco cecas cecavi cecum facere unde ceculto cecultas verbum activum id est cecare et quandoque ponitur absolute et significat tunc passionem intrinsecus natam nam mihi oculi cecultant cecutio cecutis id est cecum esse vel fieri vel insanire a ceco cicatrix id est vestigium obducatio vulneris sic dicta quia cecet et obducat vulnera

In marg. fol. 27^{v} *add.* D: cedo cedis cessi cedere cessum in quinque significationibus invenitur cedo id est do locum et secundum hoc construitur cum dativo solo quandoque cum accusativo et dativo in eodem sensu idem enim est cedo tibi quod cedo locum tibi et econverso item cedo id est incedo ut cedo ad ecclesiam id est incedo eo cedo quasi recedo ut do domum id est recedo item cedo id est contingo ut mihi cedit bene tibi autem male et secundum hoc ponitur quandoque impersonaliter item cedo id est evenio ut in ovidio (*Meth.* 1, 74) cesserunt nitidis habitande piscibus unde id est evenerunt

CEDRUS 4 et *om.* AD; a tinea] artinea B; numquam A 6 cedrina B; in conservandis] incernandis C 7 est *om.* A; perlinitis AB; nec] ne C 9 Ysidoro A 11 alta D 12 parientibus C 12-13 extendendisque B 13 *Sub fine add.* B: ieronimus dicit in libro de locis (887) quod cedron appellatur torrens sive vallis iuxta ierusalem ad orientalem plagam cuius iohannes evangelista meminit hec eadem verba sunt in glosa i machabeorum xv (39) super illum scilicet locum mandavit ei edificare cedronem

CELARE dicitur sculpere, pingere, occultare, et secundum istam ultimam significationem construitur cum duplici accusativo, ut «celo te propositum meum». Et sunt multa talia verba que enumerat Doctrinale in istis versibus (1265-9),

Postulo, posco, peto, doceo, rogo, flagito, celo,
Exuo cum vestit, monet, induo, calcio, cingo,
Accusativos geminos hec verba requirunt.
Hunc dant passiva quem verba volunt sibi clausa
Aut quem vis verbi sibi postulat associari.

CELATURA a celando dicitur, sculptura et occultatio.

CELEUMA, atis a celo dicitur, scilicet clamor nauticus. Naute enim solent clamare propter celum turbatum. Unde proceleumaticus pes constans ex iiii brevibus, qui inventus fuit ad huius modi clamorem describendum et repentinam tempestatem. Et dicitur celeuma generaliter pro quolibet clamore sed proprie significat illum qui fit propter turbationem aeris vel puritatem, sicut in tempore vindemie solent homines clamare pre letitia quando vident aeris puritatem. Quod autem dicitur celeuma quasi calcantium oma, id est cantus, ethimologia est.

CELETI et Pheleti nomina sunt indeclinabilia et debent ita scribi et proferri quod secunda sillaba incipiat ab l, sicut patet in Interpretationibus (*Hieronymi*, p. 103). Erant autem cohortes sive legiones pugnatorum, et sicut dicitur in Historiis (1332), «Hii dicuntur fuisse lxx iudices locorum . . . Et sonat celeti exterminatores, pheleti admirabiles».

CELARE 4 verba *om.* D; que etiam in istis versibus enumerat doctrinale (enumerantur in doctrinali C) BC 6 movet B 8 hunc] humo C 9 *Add. sub fine* AC, *in marg.* D: clausa (causa D) id est subintellecta (-tu A) ut (unde C) postulo te panem id est postulando a te quero panem doceo te gramaticam id est docendo trado tibi gramaticam ecce quero et trado sunt verba clausa id est subintellecta et sic de aliis

CELATURA sculptura] scriptura pictura B, sculptura pictura C

CELEUMA 1 dicitur *om.* B 3 constat B; fuerit C 6 fit *om.* B 7 vindemiarum D 8 pro B 9 dicitur *om.* A

CELETI 4 pugnatores C

CELTIS, masculini generis, instrumentum ferreum est aptum ad sculpendum. Cisel gallice. Et dicitur a celando sed nusquam est in biblia. Unde Iob xix f (24) ubi quidam legunt «vel celte sculpantur in silice», Gregorius in originali et antique biblie habent certe, et nullus sanctorum expositorum ponit ibi celte.

CELUM greco vocabulo uranos dicitur, apud Latinos propter impressa stellarum lumina celum dicitur quasi celatum sicut argentum. Quod signis eminentibus refulget celum vocatur. Ita dicit Papias. Quod autem dicitur celum quasi casa elios, id est domus solis, ethimologia est.

CEMENTUM a cedendo dictum eo quod ceso lapide surgat, scilicet «calx et minutorum lapidum congregatio. Et fundamentum domus dicitur cementum eo quod fit de cesis lapidibus». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Cedo). Unde cementarius dicitur qui cum cemento operatur et inde victum querit.

CENA dicitur a cenon, quod est commune, propter communitatem vescentium. Dicit enim Papias quod apud veteres solitum erat in propatulo vesci et communiter epulari ne singularitas luxuriam gigneret. Sed modo melius diceretur scena, addita s a scenos, quod est umbra, quia modo requiruntur cenandi latibula et diverticula quia unus quisque suam cenam presumit ad manducandum. Vide infra proxima.

CENACULUM vel cenatorium locus est ad cenandum. Et secundum Papiam et secundum Ysidorum Ethimologiarum xv (3,7), «cenaculum dicitur a communione vescentium, unde et cenobium. Antiqui enim publice et in communi ve-

CELTIS 2 siaussel *ut videtur* B 2-3 numquam B 3 xxix B 4 vel] quod B; sculpentur B 5 ullus C
CELUM 1 latinos vero B 2 dicitur *om.* D 4 elio C, ylios B
CEMENTUM 5 querat AD, queritat queritat verbum est frequentativum a quero queris C
CENA 4 generaret B 5 cena AD
CENACULUM 2 secundum *alterum om.* C; ysidorum] illud C 4 et *primum om.* ABD

scebantur, nec ullis convivium singulare erat ne in occulto delicie luxuriam gignerent». In Historiis (1615) dicitur quod «in superiore parte domus Palestini faciebant cenacula, in inferiore cubicula». Et nota quod proprie dicitur cena in sero, iantaculum in mane, prandium in tertia, merenda autem vel antecena in nona, obsonium post cenam quasi contra sompnum. Unde versus, et sumuntur de Grecismo (xv,158-61),

Obsonor iratus, obsonor nocte fit esus,
Iantamur mane, cenamus vespere facto,
Tertia prandere vult hora, requirit habere
Merendam nona messor lassatus in hora.

Quidam simplices dicunt gentari pro iantari cum tamen a iano dirivetur, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Iam). Et Ysidorus dicit in xx Ethimologiarum (2,10), «Iantaculum est primus cibus quo ieiunium solvimus».

CENOFACTORIA ars est illorum qui operantur de ceno, id est de luto. Istud amplius non expono quia secundum omnes glosas Actuum xviii a (3) debet dici scenofactorie et incipit ab s et exponitur in suo loco.

CENOPHEGIA nichil est sed debet dici scenophegia, et incipit ab s. De hoc quere infra inter dictiones que incipiunt ab s.

5 ullum C 7 superiori BD 8 inferiori D 9 gentaculum B 10 autem *om.* C; obsonum AD; quasi *om.* A 11 sumitur D 14 gentamur B 17-20 quidam . . . solvimus *post* sompnum (v. 11) *collocavit* A, *in marg.* D 17 simplices *om.* B; ianturi B 17-18 a iano] a alano A, alano D, *om.* B 19 dicit *om.* B; gentaculum B

CENOFACTORIA 1 cenofectoria B 2 quod D 3 xvii C; scenofactoria D

In marg. fol. 27 *add.* D: cenon id est novum id est commune a cenon quod est novum et en quod in componitur hec encenia enceniorum id est innovationes nova festa sicut dedicationes ecclesiarum a cenon quod est commune et habito habitas componitur hoc cenobium id est monasterium scilicet communis habitatio plurimorum ubi plures congregati sunt ad communiter et in simul habitandum et comedendum unde hic et hec cenobita qui vel que locum illum inhabitat

CENOPHEGIA 1 debet *om.* D; dici] scribi B 2 abs et de C

CENTURIO a centum dicitur «qui preest c viris. Unde Persius versus finem (5,189),

Dixeris hec inter varicosos centuriones.

Unde hec centuria, id est centum homines, in re militari». Sic exponit Huguitio (*s. v.* Centum). Papias vero dicit sic, «centurio est qui preest c militibus» sicut quinquagenarii sunt qui in capite sunt quinquaginta militum. «Centurias dicimus partes exercitus in centenos milites divisas. Unde et qui hiis presunt centuriones dicuntur». Vide infra ubi exponitur tribunus.

CENUM dicitur lutum. Unde per compositionem dicitur obscenus, na, num, id est turpis et immundus. Et hoc cenovehum et hoc cenovectorium instrumentum quo portatur cenum. Vide differentiam que ponitur infra ubi exponitur lutum. Cenovehum et cenovectorium componuntur a cenum, ni et veho, vehis quod est portare.

CEPHAS dictus est Petrus «eo quod in capite sit constitutus apostolorum. Cephalim enim grece caput dicitur, et ipsum nomen in Petro Sirum est». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum vii (9,3).

CEPE indeclinabile, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Cepha), non est in usu sed in plurali cepe, ceparum dicimus et hec cepa, cepe. Unde Ovidius (*Fasti* III,318),

cedenda est ortis unica cepa meis.

Et dicitur a cephas, quod est caput. Unde Ysidorus Ethimologiarum xvii (10,12), «Cepa vocatur quia non aliud est

CENTURIO 2 finem *om.* C 5 sicut C; sic *om.* C 6 est *om.* C 7 milium C 8 divisas *om.* B 9 et *om.* D
CENUM 3 id est instrumentum BC 4-5 vide . . . lutum (que ponitur infra *om.*) *post* portare (v. 6) *collocavit* B 5-6 cenovehum . . . portare *in marg.* D; 5 cenovehum et cenovectorium] et B; componitur AB 5-6 cenum ni] cenū cō ABD
CEPHAS 1 dicitur C 2 cephalius A; latine dicitur B; istud C
CEPE 6 non] nihil B

nisi tantum caput». De cepe secundum quod est indeclinabile dicit Grecismus (xxv,191-3),

Neutrum *nomen in e dat in i sextum tibi* vere
Preter presepe vel preter gausape cepe.
Istis Preneste superaddas atque Soracte.

Eadem sententia est in Doctrinali (237).

CERASTES, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (4,18), serpens est sic «dictus eo quod in capite cornua habeat similia arietum; cerasta enim grece cornua vocantur; sunt autem illi quadrigemina cornicula quorum ostentatione, veluti esca illiciens, sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus tegit harenis, nec ullum indicium sui prebet nisi ex ea parte qua invitatas aves vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quam alii serpentes ita ut non spinas habere videatur». Lucanus vi g (679),

aut viventis adhuc Libice mensura ceraste.

Dicitur enim hec cerasta, te et hic cerastes, cerastis.

CERIMONIA publica sacra, castimonia, religio sacra, leges divine vel constituta sacrificiorum. Ita dicit Papias. Ysidorus autem Ethimologiarum vi (19,36) sic ait, «Cerimonie apud Latinos dicuntur sacra omnia que apud Grecos orgia vocantur». Orgia ab orge, quod est colere. «Proprie autem

10 cepe] sepe B 12 *Add. sub fine* AC, *in marg.* D: gausape pis sicut ait (dicit C) huguitio dicitur mantile et invenitur pro quodam genere pallii et pluraliter habet gausapa apud antiquos vero invenitur (*om.* C) hoc gausapum pi et hec gausapa pe et hic (hec C) gausapes pis in eodem sensu nota quod mantile mensorium mensale et choral (chorale C) et mappa idem significant tamen de mantili dicit ysidorus eth xix (26, 6) mantilia (mantile A, mantila C) nunc pro operiendis mensis sunt que ut ipsum nomen indicat olim extergendis manibus prebebantur (probebantur C, extergebantur A)

CERASTES 4 quadrigemina] quadrige nimia C 4-5 velut B 5 alitiens B 6 corpus suum B 7 ea *om.* D; invitantes C 10 vientis D; Libie C 11 hic] hec BC; cerastes] erastes D

CERIMONIA 1 castimonia religio sacra *om.* D 3 vi *om.* B 4 orgia *om.* B 5 orgia ... colere *in marg.* D; orgia] origia B; colere vocantur B

visum est doctoribus a carendo appellari cerimonias quasi caremonias eo quod eis que in sacris divinis offeruntur in suo usu carerent homines». Et sequitur, «Alii cerimonias proprie in observationibus Iudeorum credunt, abstinentiam scilicet quarundam escarum secundum veterem legem eo quod observantes careant hiis rebus quibus abstinuerunt». Cerimonie etiam dicuntur sacre culture. In Historiis (1242-5) dicitur sic, «Sollempnitates legales erant vii: Sabbatum, Neomenia, Phase, Pentecostes, Festum Clangoris, Festum Propitiationis, Scenophegia . . . Alias festivitates adiecerunt hiis Hebrei propter varios eventus, sicut Encenia et Furim, id est Festum Hester. Sed non dicuntur legales, id est legibus institute». Et dicit ibi Magister, «Nota sollempnitates . . . dictas ceremonias a cereis, id est luminaribus, vel a carie et mene, quod est defectus, quia tunc debent in nobis sordes deficere, et ita dicuntur cerimonie quasi carimonie, vel a carendis muniis, id est officiis servilibus», nam hoc munium idem est quod officium vel obsequium. In Valerio Maximo (I, 1,10) scribitur quod a Cerere oppido sacra cerimonie appellantur. Et nota quod in lege et prophetis quinque erant quorum notitia valde necessaria est, scilicet moralia, iudicialia, cerimonialia, promissa et sacramenta. Moralia erant precepta decalogi, Exodi xx (8-17). Iudicialia erant illa de quibus habetur Exodi xxi (2), «Si emeris servum hebreum» etc. et huiusmodi que pertinebant ad pacem inter homines conservandam. Cerimonialia erant in differentiis sacrificiorum, in discretione ciborum, in expiatione immunditiarum, in observatione sollempnitatum, de quibus habetur in Levitico fere per totum. Promissa erant ad alliciendum sicut promissio «terre manantis lacte et melle» Exodi iii f (17), et promissio angelice custodie Exodi xxiii (20), «Ecce ego mitto angelum meum» etc. et promissio de omnium bo-

7 carimonias B 14 pentecoste AC, pentecostem B 16 phurim D 18 magister in historiis dicit ibi sic C 20 meme A 21 et *om.* D; quasi carimonie *om.* A 22 mimiis AB 23 mimium AB 24 cerete AD; sacre D 25 et in prophetis B 27 sacramentalia B 30 patrem AB 37 omni AD

norum multiplicatione Levitici xxvi a (3), «Si in preceptis meis ambulaveritis» etc. Sacramentalia erant figure sacramentorum nove legis, sicut est sacramentum Phase, Exodi xxiii et vitule rufe, Numeri xix. Item possunt dici cerimonie a caris, quod est gratia, et mene, quod est defectus, quasi defectus gratie quia huiusmodi observantie gratiam non conferebant.

CHERUB, cherubis, bi, bem, o cherub, a cherube. Sic declinatur in singulari et significat quemlibet de illo ordine angelorum, et est masculini generis. Si autem aliquando invenitur cherub indeclinabile, sicut in Ezechielis x c (4), non est trahendum ad consequentiam. Item hic cherubim indeclinabile scriptum per m et tantum singularis numeri ponit Huguitio post supradictam declinationem. Cherubim vero per m indeclinabile masculini generis et tantum pluraliter et cherubin per n indeclinabile neutri generis et tantum pluraliter significant illum ordinem angelorum. Versus,

Hic declino cherub, cherubis, bi, bemque, o cherub,
A cherube; pluraliter m dabis n que.
Hii cherubim dico, cherubin neutris sociabo.
Sunt cherubim sancti, cherubin sancta sed cherub almus.
Sicque seraph, seraphis declinando variabis.

CERVUS a ceraston, id est a cornibus dicitur. Cerasta enim grece cornua dicuntur, et ceros dicitur cornu. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (1,18) quod cervi sunt «serpentum inimici, cum autem se gravatos infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis et superata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Diptanum herbam ipsi prodiderunt; nam eo pasti excutiunt sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum. Erectis auribus acute audiunt,

41 xxiii *nos*] iii O

CHERUB 1 bem] cheruben B 3 sic C 5 contrahendum A; declinabile C 7 hugonem C 9 cherubin scriptum per C 10 significat C 14 cherubim] cherubin B; cherubin] scherubin B; sacra D 15 sic quoque C

CERVUS 1 cerrus A; carasta C 2 dicuntur] latine dicimus C; ceras C 6 diptamum A, diptunum C 8 rectis AD

submissis nichil. Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita precedentium clunibus superponunt sibique invicem succedentes nullum laboris pondus sentiunt».

CESARUM «nomen a Iulio incepit qui bello civili commoto primus Romanorum singularem optinuit principatum. Cesar autem dictus quod ceso mortue matris utero prolatus eductusque fuerit vel quod cum cesarie natus sit. A quo imperatores sequentes dicti sunt Cesares eo quod comati essent. Qui enim exsecto matris utero eximebantur Cesones vel Cesares appellabantur. Iulius autem dictus eo quod ab Iulo, Enee filio, originem duxit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum ix (3,12-13) ubi agit de regnis.

CERVICATUS, ta, tum superbus, furiosus, contumax et dicitur a cervice. «Cervix autem», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,61), «vocata est quod per eam partem cerebrum ad medullam spine dirigitur quasi cerebre via.

CETE indeclinabile pluralis numeri, neutri generis. Et hic cetus, ceti dicitur. Sic vocatus magnus piscis marinus, a cetu dictus ob immanitatem quia copiosus est ad instar cetus. Unde Ysidorus Ethimologiarum xii (6,8), «Cete . . . sunt ingentia beluarum corpora et equalia montium, qualis fuit cetus qui excepit Ionam, cuius alvus tante magnitudinis fuit ut instar optineret inferni, dicente Propheta, 'De ventre inferi clamavi,'» Ione ii (3). Idem dicit Papias et addit,

9 si] sed C 11 nullum] vicissim B

CESARUM *Totum tractatum ante* Cervus *transposuit* A 1 Cesar B 2 Romanum ACD 3 dictus] dictus est BC, dictus dicitur AD; mortue matris utero] matris mortue utero B, sue matris utero mortue A 4 quod *om.* B 6 exsecto] ex secreto B; cesaries C 7 iulio BC *In marg. add.* D: iulius dictus est cesar a cesos quod est elephas quia singulari vel dicitur cesar quia primo sibi secuit et fuit iulius cesar imperator romanus a quo quilibet imperator romanus dictus est cesar

CERVICATUS 3 eo quod D; celebrum C 4 medullas B

CETE 2 sic vocatus *om.* B; vocatus] vocatur D; a] valde a B 3 immanitatem] magnitudinem B 4 xii] xv B; cete] ecce C 5 bestiarum B 6 ionas AC 8 et addit *om.* B

«cete marine belue sunt . . . que si quando supernatant fluctibus adnare insulas putes aut montes altissimos summis verticibus ad celum eminere».

CIATUS, ti media correpta ciphus est secundum Ysidorum in xx Ethimologiarum (5,4), sed Papias dicit quod ciathus debet scribi cum h, et est pondus quod decem dragmis appenditur. Oratius in Sermonibus (1, 6,117),

Pocula cum ciatho duo sustinet, astat echinus.

Id est vas ad modum piscis factum.

CICATRIX «est obductio vulnerum naturalem colorem partibus servans, et dicitur sic quia obducit vulnera et obcecat». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum iiii (8,23). Dicitur ergo cicatrix quasi cecatrix quia cecat vulnus.

CICER, ciceris, neutri generis, genus est leguminis triangulum. Et dicit Diascorides, «Cicer comestum urinam provocat, ventrem mollit, inflationes prestat, colorem bonum facit, menstrua et embria et lac mulieri comestum deponit».

CICONIA avis quedam est de qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,16), «Ciconie aves vocate a sono quo crepitant quasi cicanie, quem sonum oris potius constat esse quam vocis quia eum quatiente rostro faciunt. Hee veris nuntie, societatis comites, serpentum hostes, maria transvolant, in Asiam collecto agmine pergunt». Ovidius vi Methamorploseon (97),

Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.

CIDARIS est pilleus pontificalis, scilicet mitra vel thiara.

9 si *om.* C 10 adnare] *Papias,* ad mare O 11 virtutibus D; imminere A

CIATUS 1 est *om.* CD; in *om.* B 2 quod *om.* B 3 cum] per D 4 Oratius *usque ad finem om.* B, *in marg.* D 6 piscivum D; factum *om.* D

CICATRIX 1 naturalis B, similem C 2 quia] quod C

CICER 1 est *om.* D 2 disacorides D, discoriades auctor quidam in prophetica C 4 monstrua C

CICONIA 2 vocate] sunt D; quo] quia B 3 cicanie] sicanie B 4 eum] cum B; canente B 5 serpentis B 8 plangat A, placidat B

Unde dicit Papias, cidaris antea sacerdotis erat que a plerisque mitra vocatur. Et est capitis ornamentum.

CIGNUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,18), «a canendo dicitur eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem suaviter canit quia collum longum et inflexuosum habet et necesse est eluctantem vocem per longum et inflexuosum iter varias reddere modulationes».

CILIARCHA dicitur princeps super mille a cile, greca figura que signat mille, et archos, quod est princeps.

CILICIUM vestimentum est ex pilis caprarum contextum ex quo antiquitus fiebant tentoria.

CIMBALUM instrumentum est musicum. Unde glosa in fine Psalterii (150,5), «Cimbala bene tinnientia sunt ex permixtis metallis, parvissime phiale que acutum reddunt sonum et armoniam faciunt». Item Ysidorus Ethimologiarum iii (22,

CIDARIS 2-3 plerisque] cleris que B
CIGNUS 1 sic AD 4 et *primum om.* C; inflectuosum B 5 et inflexuosum *om.* C; inflectuosum B
In marg. fol. 28^{v} *add.* D: cilleo cilles verbum activum et caret supino movere et componitur cum os oris et dicitur baccillum quoddam genus ludi quod cum funis suspenditur de trabe in quo puer et puelle sedentes impelluntur huc et illuc et inde dictum est oscillum quia ibi ora moveantur huc et illuc vel quia ora astantium moveantur ad [ ] vel quia soleant in ora transeuntium hoc cilum cili id est pellicula que operit oculum quia semper est in motu unde hoc cilium cilii id est ordo pillorum [ ] pellicule vel potest dici a celo celas quia oculum celet et hoc intercilium spatium quod est inter duo supercilia et hoc concilium concilii quod componitur a con et cilium quadam similitudine ciliorum quia sicut cilia iunguntur cum oculi quiescere cupiunt ita quoque concorditer iunguntur [ ] cilio unde concilio concilias amicum et concordem facere iungere sociare quasi cilia iungere et nota quod maioribus minores conciliantur et non econverso et componitur reconcilio reconcilias conciliamur deo quando primum a gentilitate convertimur quando post peccatum penitendo ingredimur cilium dictum est quia ibi primo factum est hoc igitur velaminis
CILICIUM 2 tentoria *om.* D
CIMBALUM 2 tumentia A; mixtis B 3 sonum] sonunt D 4 item *om.* B

11) sic ait, «Cimbala acitabula quedam sunt que percussa invicem se tangunt et faciunt sonum». Accitabulum autem dicitur instrumentum quo accitur, id est advocatur.

CIMINUM grecum est, scilicet semen quoddam aromaticum, coloris pallidi. Unde Persius (5,55),

Rugosum piper et pallentis grana cimini.

Et est valde medicinale. Unde dicit Macer De viribus herbarum (2111-17),

Esse putant calidum medici siccumque ciminum.
Tertius est illi gradus in virtutibus istis.
Assumptum quocumque modo depellere tradunt
Viscera vexantem ventum stomachumque gravantem.
Et digestivum stomachi iecorisque calorem
Excitat et veneris credunt inhibere furorem.
Et fluxum ventris in aceto stringere coctum, etc.

CINCINNUS est collectio capillorum in unam seriem, sed Papias dicit quod cincinni dicuntur «capilli dependentes» de capite mulierum. Unde cincinnosus, id est crinitus, sicut mulier vel cui capilli pendent crispi. Unde in Aurora scribitur (*Cn.* 690-1),

Cincinni populi sunt nam divinitus isti
Credendo tamquam pendent in vertice Christi.

CINAMOMUM inter arbores aromaticas enumeratur ab Ysidoro Ethimologiarum xvii (8,10) ubi dicit sic, «Cinanomum dictum quod cortex eius in modum canne sit rotundus et gracilis. Gignitur autem in Indie et Ethiopie regionibus, frutice brevi, duorum tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimarum virgarum. Nam quod in crassitudinem extenditur, despectum est, quod vero gracilius provenerit eximium. Quod cum frangitur, visibile spiramen-

5 sic ait *om.* C 6 invicem se] semivicem C; autem *om.* B
CIMINUM 4 dicit *om.* B 6 cininum B 9 vexante C 10 et] vel B; digesturam A 11 furorem] calorem D 12 etc. *om.* B
CINCINNUS 3 concinosus D 7 pendent *om.* B
CINAMOMUM 2 xviii B 3 eo quod B 5 et duorum AD 6-7 crassitudine BC 8 visibile *om.* D

tum emittit ad imaginem nebule seu pulveris». Macer De viribus herbarum (2147-59) commendat cinamomum sic dicens,

Cinama tres species dicuntur habere sed harum
Est pretiosa magis que plus subtilis habetur.
Et que plus mordet mixta dulcedine linguam
Humores stomachi siccat, corroborat ipsum,
Et facit acceptas ut digerat ocius escas,
Sumptum curat epar, lotiumque et menstrua purgat,
Reptilium morsus curat, si iungitur illis
Que curant oculos humores siccat aquosos,
Si bene contritum forti miscetur aceto
Liberat appositum tetra lentigine vultum etc.

CINARA, cinare instrumentum est musicum et dicitur a cieo, cies, quod est movere, quasi ciens, id est commovens aera sono suo, vel quia cietur, id est movetur, ad sonandum. Unde ait Papias «Cinare accitabula sunt que percussa in modulos concitantur». Accitabulum expositum est supra ubi exponitur cimbalum.

CINIFES, sicut dicitur in Historiis (1150), «musce sunt adeo subtiles ut visum nisi acute cernentis effugiant et corpus cui insident acerbo terunt stimulo». Et Ysidorus in xii Ethimologiarum (8,14) dicit quod «sunt musce minutissime aculeis permoleste». Et nota quod lxx interpretes pro ciniphe cinomiam posuerunt, id est muscam caninam. Et declinatur hec ciniphes, phis, et dicitur a cinos quod est canis.

9 ymagiem D 12 cinamoma AB, ciniama C, cinamomum D; dicuntur habere species A; harum] herbarum A 13 subilis C 14 que] ne C 17 lotiumque] lotium quoque B; et *om.* B 19 que] qui B 20 misceatur C 21 tetra] tecta B; etc. *om.* B *Add. sub fine* AC, *in marg.* D: papias dicit quod lotium dicitur urina dicitur autem lotium quia eo lota id est (et C) munda vestimenta fiunt (fiant A)

CINARA 2 movere] moveo ves B 3 vel *om.* B 4 acceptabula D 5 expositum est] exponitur BC

CINIFES 1 adeo *om.* C 3 acerbo] arcto B; in *om.* BC 7 *Sub fine add.* C: glosa exodi viii (16) dicit quod ciniphes nate sunt in terra egipti de inno

CINOMIA grece, musca canina latine. Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (8,12). Et est musca venenosa et dicitur a cinos, quod est canis. Papias aliter exponit dicens, cynomia non musca canina, ut quidam putant, in Psalmo (77,45) accipienda est, sed musca omni modo, et ideo non per y grecam litteram sed per diptongon oi scribi debet. Secundum hoc semper produceret hanc sillabam mi, contrarium tamen tenet communis usus ecclesie. Tamen quia nothum nomen est potest produci et corripi.

CINUS, sicut ait Huguitio, arbor est, «ut dicunt, lentiscus». Lentiscus autem, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,51), vocatur «quia cuspis eius lenta sit et mollis, lentum enim flexibile dicitur . . . Huius fructus oleum desudat, cortex resinam que mastix appellatur». Item glosa dicit Danielis penultimo (14,13), «Lentiscus arbor humilis cuius foliorum succus scissuras labiorum vel manuum consolidat». Diascorides (*s. v.* Cinobatum) dicit sic cinos «arbor est nimium spinosa cum radice alta et in plurimas partes divisa, fructum habens similem mirto, sed paulo minor est. Rubrum interius cum ad maturitatem venerit et deintus †lanam asperat†. Semen eius siccum, sine lana ipsa, ventrem stringit quia virtutis cohercentis est . . . Medetur fluores et femineum fluxum . . . Folia eius in cathaplasmatibus posita apostematibus occurrunt».

CIPRESSUS grece dicitur «quod caput eius a rotunditate in acutum erigitur. Unde et conon vocatur, id est alta rotundi-

CINOMIA 3 exponens C 4 psalterio B 5 per *om.* C 6 diptongum C, diptungon D; oi] ci AC, *om.* D 8 communis *om.* D
CINUS 1 lentiscus *om.* C 2 lentiscus *om.* D; autem *om.* C 3 quia] quod A; lenta] letita D; lentum] letitum est D 4 enim] idem B 4-5 cortex eius D 5 mastia B 6 lentiscus] *om.* B, lentiscus est CD 7 succos C 10 similes B; mirto] nitro B; minor est] minorem BC; rubrum] tuborum D 12 succum C; sine] sive D 13 coherentis C; furores B
CIPRESSUS 1 quod] quia C; ad rotunditatem BC 2 acutiem B, acumine C; exigitur B, erigatur C; conon] cono D

tas. Hinc et fructus eius conos quia rotunditas eius talis est ut conum imitetur. Unde et conifere cipressi dicuntur. Huius lignum cedro pene proximam habet virtutem, templorum quoque trabibus aptum, impenetrabili soliditate numquam oneri cedit, sed ea qua in principio firmitate fuerit perseverat. Antiqui cipressi ramos prope rogum constituere solebant ut odorem cadaverum, dum urerentur, opprimerent iocunditate sui odoris». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,34). Et dicitur quod hec arbor apud paganos erat mortuis consecrata eo quod in modum hominis exsecta non pullulat. Conon dicitur grece acuta vel alta rotunditas, unde hic conus dicitur summitas galee et curvatura que super galeam ponitur.

CIRCA, circiter et circum inter se differunt quia circa pertinet ad tempus, ut circa decem annos, et ad locum, ut circa ecclesiam. Circiter vero ad numerum tantum, ut circiter mille viros. Circum vero tantum ad locum, ut circum montem. Unde dicit Papias quod circa est adverbium locale et temporale, circiter tantum numerale, circum tantum locale, sed in predictis exemplis sunt prepositiones.

CIRCINUS apud carpentarios dicitur quod vergendo efficiat circulum. Unde et a circulo dicitur. Vel circinus dicitur quasi circum nans, quia extenta habet brachia quorum unum fixum est in centro, reliquum vero nat in circumferentia. Unde circino, circinas, id est circuire et cum circino operari. Unde Ovidius Methamorphoseon ii f (2,721),

Inclinat cursus et easdem circinat auras.

3 hinc . . . rotunditas *om.* A; conos] conum A 4 et *om.* AD 5 pene *om.* B 6 apta B; aptum et AD, aptum est C 7 qua] que B 8 construere B; ut] aut C 10 sui *om.* A; xv B 12-15 conon . . . ponitur *post* dicuntur (*v.* 4) *collocavit* C, *in marg.* D, *om.* B 14 et] vel C 14-15 imponitur C

CIRCA *Totum tractatum post* circumpedes *collocavit* C 4 tantum *om.* D

CIRCINUS 2 et *om.* B 5 circuire cum circino et cum eo operari B 6 f *om.* B

CIRCUMPEDES dicuntur sandalia et declinatur secundum Huguitionem (*s. v.* Pos) hic circumpes, circumpedis masculini generis. Istud non habuit in memoria scriptor Doctrinalis aut penitus ignoravit dicens (617-9),

Es brevis hic ponit, seges aut teges hec sociabit
Et compes, triplicat pes cetera que tibi format
Preter apes vel apis quoniam reperitur utrumque.

Circumpedes etiam dicuntur «obsequia servorum» et ipsi servi obsequentes sicut antepedes dicuntur obsequia servorum. Ita dicit Papias. Huguitio (*s. v.* Pos) aliter distinguit, et sunt ambo masculini generis secundum Huguitionem. Sed de hoc nichil ad presens.

CIRCUMSEPTUS, id est circumdatus, undique cinctus vel sepe ambitus, a circum et septus componitur. Septus autem dicitur a sepio, is, psi, tum et invenitur sepivi et sepitum, id est circumdare vel sepem facere vel sepe circumcludere. Vel est circumseptus participium decomposite figure et tunc descendit a circumsepio, pis.

CIRCUMVENIRE dicitur decipere et proprie quando fit verbis. Item circumvenire dicitur cingere, ut «circumvenerunt eum», id est cinxerunt vel circumdederunt. Item ponitur pro circumire. Unde dicitur in Grecismo (XVIII, 50-1),

Qui fallit verbis aliquem circumvenit illum.
Tunc circumvenio cum circumdo loca multa.

CIRENE regina Libie que ex suo nomine civitatem Cirenem condidit, a qua et Libiam Cirenensem vocavit.

CIROGRAPHUM vel cirographus secundum Huguitionem (*s. v.* Ciros) manuscriptum dicitur vel manuum inscriptio, «sci-

CIRCUMPEDES 1 circumpes A 5 es . . . ponit] cum brevis hec ponis B; sociabis B 8 et circumpedes A 8-10 ipsi . . . servorum *in marg.* B 10 aliter] vero B
CIRCUMSEPTUS 3 dicitur *om.* C; et *primum om.* BC 4 concludere B
CIRCUMVENIRE 2 dicitur *om.* C; ut] unde B 3 eam B 4 circuire B; dicitur in *om.* B 5 illo vel illum C
CIRENE 1 Cirenem] cirenen C 2 constituit B; cirenem A
CIROGRAPHUM 1 vel] et B 2 dicitur *om.* B

licet cautio que fit propria manu debitoris », et dicitur a ciros, quod est manus, et graphos, quod est scriptura. Unde scribitur in Grecismo (IX, 297-8 *et* 300),

Cirographus scriptum quo confirmatio pacti
Certa manet prorsus vendentis res et ementis.
Exemplum scripti dicitur antigraphus.

CIROGRILLUS idem est quod erinacius. Unde dicit glosa Levitici xi (5) introducens illud Psalmi (103,18), « petra refugium erinaciis sive cyrogrillis » et dicit eadem glosa quod est animal debile, rapax et mortiferum. Interlinearis autem xi Levitici dicit quod est animal spinosum, minus ericio. De hoc quere inferius ubi exponitur ericius et erinacius.

CIRPUS iuncus est planus, non nodosus. Unde dicitur « nodum querere in cirpo » pro operam perdere quia in cirpo non est nodus. Et inde cirpeus, pea, peum de cirpo existens.

CISTARCHA secundum Alexandrum Nequam componitur a cista et archa. Unde fecit tales versus (*fol.* 111,15-16),

Cistarchis saccis vel peris; iungere cistam
Si cures arche cistarchis sic dabis ortum.

Unde secundum ipsum debet esse littera i Regum ix a (7), « Deest panis in cistarchis nostris ». Sed quia omnes antique et correcte biblie aliter habent dicamus quod vera littera est sitarchiis et in suo loco exponamus. Hec est enim omnium communis littera.

4-5 scribitur in *om.* B
CIROGRILLUS 1 cirogillus C; dicit *om.* B 3 girogillus C 5 xi *om.* B 6 et de C; require B; infra B
CIRPUS 2 quere BC; perde B
In marg. fol. 30 *add.* D: cis adverbium loci id est ex ista parte unde citra similiter adverbium et sunt eiusdem significationis nisi quod cis tantum est locale sed citra quandoque locale quandoque temporale item cis preponitur propriis nominibus montium et fluviorum ut cis renum cis alpes sed citra proprie appellativis nominibus locorum ut citra forum.
CISTARCHA 1 cistarcia C 2 aqua B 3 speris B 4 cares B; archa B 6-7 omnes et correpte biblie et antique B 7 vera *om.* C 8 cystarchiis B; exponemus B; hoc AD

CISTERNA, sicut dicit Papias, latinum est, scilicet locus profundus ubi colliguntur aque pluviales. Et potest componi cisterna a cis et sterno, sternis, quasi cis, id est inferius, strata.

CITHARE «forma in initio similis fuisse traditur pectori humano quod, uti vox a pectore, ita ex ipsa cantus ederetur, appellaturque eadem de causa. Nam pectus lingua dorica citharam vocari» dicunt. Verba sunt Ysidori Ethimologiarum iii (22,2). Vel dicitur cithara quasi cita iteratione percussa. Unde citharedus et citharista dicitur qui psallit in cithara.

CITROPEDES dicuntur vasa pedes inferius habentia. Unde dicuntur a citra et pes, dis quia pedes habent citra superiorem fabricam. Papias autem ponit ibi s litteram initialem a quo et Huguitio habuit. Unde uterque dicit sitropedes coquendi causa vasa fictilia cum tribus pedibus. Unde videtur quod sitropedes dicantur a sin, quod est cum, et tris, quod est tres, et podos, quod est pes, quasi cum tribus pedibus. In bibliis tamen antiquis invenies scitropedes, et credo quod sit verior littera et quod vitio scriptorum amota est s initialis littera in quibusdam bibliis modernis.

CIVITAS secundum Papiam et Ysidorum est concors hominum multitudo, societatis vinculo ordinata, sic dicta quasi civium unitas.

CISTERNA 3 quasi cisa B; id est *om.* B
CITHARE 1 creditur B 2 quia A; uti] ut B 3 appellaturque] appellatur quia D; nam] nec C 4 cithari B 5 cita *om.* AB; iteratione] et factione B 6 omnis qui B
CITROPEDES 1 cicropides C 1-2 unde dicuntur *om.* B 2 citra *primum*] circa B; citra *alterum*] cura B 3 autem] vero C; litteram *om.* B; uncialem ACD 4 siropedes B, sicropides C 6 siropedes B; sicropides C; cum] con C 7 podos] pos B 8 tamen] autem CD; sicropedes B, sicropides C, *post* scitropedes: vel sicropedes AC, et siropedes B; et *om.* D; quod] quia D, *om.* C 9 admota AB 10 a quibusdam in bibliis hodiernis C
CIVITAS 2 quia D

CIVES vocati sunt quod in unum coeuntes vivant.

CLADES secundum Papiam dicitur pestilentia, calamitas, periculum, lues, morbus, tabes, adversa valitudo, egritudo, imbecilitas, miseria, erumpna, infelicitas, labor, casus adversus, exitium, contagium. Communiter tamen loquendo accipitur tantum pro pestilentia. Et dicitur a claudo, dis quia sustinentes includit in miseriis, vel a claudus, da, dum quia tunc res claude, id est inequaliter, contingunt.

CLAM, id est occulte, secrete. Unde clamdestinus, na, num, id est latens et occultum. Item a clam clanculum diminutivum. Unde clanculus, la, lum, id est dubius et occultus. Clam quando preponitur cum casuali prepositio est. Alioquin clam est adverbium qualitatis.

CLAMIS secundum Papiam et Ysidorum (XIX, 24,2) pallium est quod «ex una parte induitur neque consuitur sed fibula infrenatur. Hinc et grece nomen accepit». Et declinatur hec clamis, dis.

CLANGO, gis, clanxi, gere, id est sonare et proprie est alarum sive tubarum. Et est verbum neutrum. Quod autem aliqui dicunt clanguit et clanguerit et cetera que ab indicativi preterito perfecto formantur quasi in ui divisas sillabas preteritum faceret, contra Priscianum (X, 31) est. Facit enim clanxi, non clangui, et ita clanxerit et clanxisset debet dici.

CLANGOR a clangendo dicitur sonus sive strepitus, et sicut

CIVES cives autem B; eo quod C

CLADES 1-2 periculum] periurium AD 2 invalitudo B 4 exitium] exercitium D; tamen *om.* D 6 quia *usque ad finem om.* B

CLAM 2 est clanculum AD 3 clangulus B 4 cum *om.* BC

CLAMIS 2 nec C; consumitur B 3 infirmatur B; et] enim B

In marg. fol. 30^{v} *add.* D: clango clange id est cetus cuneus falanga caterva a clango clangis clamido clamidas clamidem induere et componitur declamido declamidare id est clamidem exuere

CLANGO 2 et . . . neutrum *om.* C 3 clanguit] clangunt A, clangitur B 4 ui *om.* B; sillabas *om.* C 5 facere A

CLANGOR 1 sic B

dicit Papias, proprie est irrationabilium, ut anserum, tubarum, alarum, sicut clamor est rationabilium, id est hominum. Festum clangoris exponitur infra ubi exponitur neomenia cum aliis festis legalibus.

CLASSIS dicitur navium multitudo a calo, quod est lignum, quia de lignis fit. Classica sunt cornua que convocandi causa erant. Et a calo, quod est vocare, dicebantur.

CLAVIS a claudo, dis dicitur quia claudit et aperit.

CLAVI «sunt quibus lignum ligno adheret. Sic dicti quasi calabi ex calibe, id est ferro, fiunt. Calibs enim ferrum est». Ita dicunt Papias et Ysidorus (XIX, 19,7). Item clavus dicitur repagulum. Unde dicitur clavus tabernaculi. Item clavus est cum quo regitur gubernaculum, et in hac significatione ponitur Proverbiorum xxiii (34). Item Lucanus (?)

> Convolat ad clavum laterique amplustre maritat.

Item Ennius (*Fr.* 483 V),

> Ut clavum rectum teneam navemque gubernem.

Clava autem dicitur mace in gallico, a clavis dicta quibus clavatur et religatur. Versus (*Grec.* XII, 208-9),

> Clava genus baculi, clavis sera, clavus acutus,
> Clavus remigium, vestis quoque sit tibi clavus.

Scilicet quem peregrinus defert de transmarinis partibus, sive vestis dignitatis. Unde Ovidius Tristium (IV, 10,35),

> Curia restabat clavi mensura coacta est.

Item versus differentiales,

> Clava ferit, clavis aperit, clavus duo iungit,
> Indue te clavo, rege clavo, percute clavo.

3 alarum et tubarum B; rationabilium id *om.* B 4-5 neomia D
CLAVI 2 id est] vel B; enim] autem B 2-3 ferrum quoddam B 3 dicit C; clavus] clavis C 4 clavus] clavis C 5 clavus] clavis C; tegitur B; tabernaculum C 7 emplastra B 9 teneam *iteravit* D 10 macue B; dicto AC 11 et religatur *om.* B; versus de Grecismo C 12 clavus] clavis D 13 clavus *primum*] clavis D 16 cura AC 18-19 *Cf. Walther*[1], *no.* 2819

CLIBANUS, id est furnus, a clivo dictus quia in erectione sit collectus. Clivum enim ascensum dicimus sive flexuosum. Ita dicit Papias.

CLIPEUS dicitur a clepo, pis, psi, clepere, cleptum, tu, id est furari vel surripere quia clipeus furatur et surripit corpora nostra ictibus. Vel dicitur a cluo, cluis, quod significat pollere, excellere, vigere et defendere. Tres primas significationes invenies in Papia, et quartam ponit Huguitio (*s. v.* Clepo). Unde clipeus quasi cluit, id est defendit. Et est proprie clipeus peditum, scutum militum. Item hoc clipeum dicitur imago ubi tantum caput pingitur vel locus ubi imagines reponuntur. Versus differentiales de Grecismo (XII, 100-1),

Est peditum clipeus sit et a verbo clepo dictus,
Est equitum scutum quod vult caput esse rotundum.

Et debent ita scribi secundum Papiam et Huguitionem quia plerique aliter scribunt quia derivatur a scus, quod est rotundum vel rotunditas. Item alibi dicit Grecismus (XII, 272-5),

Egis dicatur tegitur quia pelle caprina,
A pello pelta quia pellit fortiter ictus.
Denotat ancile scutum quoniam solet esse
Circa decisum, procerum tantummodo parma.

Ysidorus Ethimologiarum xviii (12,1) sic ait, «Clipeus est scutum maius, dictus ab eo quod clepit, id est celat corpus periculisque subducit».

CLIBANUS 1 sit] fit C 2 sive *om.* C; *Post* Papias *add.*: iterum secundum quosdam ponitur pro acervo A; item secundum quosdam ponitur pro acervo qui habet speciem clibani mathei vi (30) et luce xii (28) vel ponitur in propria significatione B; item pro acervo qui habet speciem clibani ponitur mathei vi et luce xii vel ponitur in propria significatione C

CLIPEUS 1 psi *iteravit* C; clepere *om.* AD; tu *om.* CD 3-4 pellere C 5 in] ex A 6 quasi] quia B; defendet A 7 et scutum B 10 est] et D; sit] sic ACD 12-13 et debent . . . scribunt *post* Grecismo (*v.* 9) *collocaverunt* O, *nos transposuimus* 13 plerumque B; scuton B; quod] quia B 19 circa *om.* B; procerum tantummodo parma] etc. B; parva A; *Post* parma *add.* A: egle grece capra latine unde dicitur egis, *in marg.* CD

CLIVUS est ascensus modicus vel mons non magnus vel descensus montis sive flexuositas. Et dicitur a cleo, cles, quod est inclinari.

COAGULUM a cogo, gis dicitur quia cogit lac coagulari. Unde coagulo, las verbum activum et inde verbalia.

COCHITUS fluvius est infernalis, et dicitur a cochos, quod est luctus, quia ibi est abundantia luctus. Vel cochitus interpretatur luctus. Unde versus,

Nil nisi lamenta tua dant Cochita fluenta.

COCCUS, ci, sicut ait Huguitio, «genus est tincture, scilicet medium inter rubeum et croceum». «Coccum dicunt Greci et nos rubrum sive vermiculum. Est enim vermiculus ex silvestribus frondibus», sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xix (28,1). Item super illud Isaie i (18), «si fuerint peccata tua ut coccinum» dicit glosa, «Idem est coccus et coccinum et vermiculus». Alexander Nequam nequiter exponit dicens (*Corr. Prom.* 671), Coccus est flos cuius summitatem comedit vermiculus cuius sanguine tingitur coccinum. A cocco dicitur cocceus, cea, ceum, id est rubeus et coccinus, na, num et hoc coccinum media correpta, unde coccineus, nea, neum. Vide infra ubi exponitur vermiculus.

COCLEA est circulare et anfractuosum deambulatorium sicut solet fieri in turribus ecclesiarum. Unde quidam ait,

Per cocleam curris scandens ad culmina turris.

CLIVUS 1 modicus] montium B
In marg. fol. 39^v *add.* D: cluo cluis clui caret supino et significat duo scilicet defendere et resplendere secundum Huguitionem secundum autem papiam significat pollere excellere et vigere
COCHITUS 2 *Post* luctus *alterum add.* B: cum fluvius huius ortum habuit ex habundantia inestimabili lacrimarum dampnatorum 4 *Cf. Walther*[2], *no.* 16774; nisi] mihi ABD; cochite B
COCCUS 1 scilicet] vel B; scilicet medium *om.* C 3 rubrum] rubeum B 4 foliis B; sicut ait ysidorus *om.* B 6 sua C; ut] velut B 7-8 dicit *om.* C 9 tinguitur C 10-12 et . . . neum *om.* B 10 et] idem et C 11 inde C
COCLEA 3 scandens] gaudens D

Et dicitur coclea quasi ciclea a ciclo. Est autem ciclus idem quod circulus. Unde et turres rotunde coclee appellantur. Unde Ysidorus Ethimologiarum xv (2,38), «Coclee sunt alte et rotunde turres, et dicte coclee quasi ciclee quod in eis per circulum orbemque ascendatur».

COCODRILLUS «a droceo colore dictus, . . . animal quadrupes in terra et in aquis valens, longitudine plerumque xx cubitorum, dentium et unguium immanitate armatum, tantaque cutis duritia ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercutiat. Nocte aquis, die in humo quiescit. Ova in terra fovet; masculus et femina vices servant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventris desecantes interimunt. Et dicitur quod solus ex animalibus superiorem movet mandibulam». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (6,19-20), ubi agit de piscibus.

CHODCHOD hebraicum est, unde Ezechielis xxvii (16) dicitur, «bissum et sericum et chodchod proposuerunt in mercatu tuo» pro quo falsi codices habent coccum, sed chodchod est vera littera que in originalibus et in antiquis libris invenitur. Et istam exponit glosa que dicit, «Aiunt Hebrei omnes pretiosas merces hoc nomine significari vel speciem mercium quam noster sermo non exprimit», quasi diceret propter defectum latinitatis remansit non translatum, non est enim aliqua dictio latina ei equipollens.

COLAPHUS a collo dicitur et est proprie colaphus percussio colli, sicut alapa gene. Unde colaphizo, zas in collo percutere.

4 quasi] id est B

COCODRILLUS 1 croco ACD; croceo est colore dictus B; dicitur AD 2 in *alterum om.* B 4 quamvis] quos vis B, *om.* A; ictibus C; lapidum tergo *om.* B 4-5 lapidum tergore percussus non sentiat ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercutiat C 6 hunc] habent AD 6-7 quidam *om.* B 7 tenerem B

CHODCHOD 1 unde *om.* B; xxxii B 2 et *primum om.* D 3 suo C; falsi] quidam B; sed] si C 4 et] que B; in *om.* C; libris] bibliis C; 5 istam] idem B 6 figurari B, signari C 7 non] nunc B 9 coequi pollens A

COLAPHUS 1 collo] colla A

COLERA est unus ex iiii humoribus corporis qui sunt sanguis, colera, melancolia et flegma. «Et unus quisque istorum humorum suum elementum imitatur: sanguis aerem, colera ignem, melancolia terram, flegma aquam. Sunt igitur quatuor humores, sicut quatuor elementa que conservant corpora nostra. Sanguis ex greca ethimologia vocabulum sumpsit, quod eo corpus vegetetur et sustentetur et vivat. Coleram Greci vocaverunt quod unius diei spatio terminetur. Unde et colera, id est fellicula, vocata est, hoc est fellis effusio. Greci enim fel colen vocant. Melancolia dicta est eo quod sit ex nigri sanguinis fece admixta cum habundantia fellis. Greci enim nigrum melan vocant, fel autem colen appellant. Sanguis latine vocatus quia suavis sit. Unde et homines quibus dominatur sanguis dulces et blandi sunt. Flegma autem dixerunt quia frigidum sit. Greci enim frigorem flegmonem vocant. Ex hiis iiii humoribus reguntur sani, ex ipsis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum nature creverint, faciunt egritudines. Ex sanguine autem et felle acute passiones nascuntur quas Greci oxia vocant. Ex flegmate autem et melancolia veteres cause procedunt quas Greci cronia vocant. Oxia est acutus morbus qui aut cito transit aut celerius interficit, ut pleuresis, frenesis. Oxi enim acutum apud Grecos et velocem significat. Cronia est prolixus corporis morbus qui multis temporibus remoratur, ut podagra, tisis. Cronos enim apud Grecos tempus dicitur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum iiii a (5,3-6,1). «Pleuresis est dolor lateris acutus cum febre et sputo sanguinolento. Latus enim grece dicitur pleurus» (IV, 6,8). Frenesis dicitur

COLERA 2 fleuma B 4 fleuma B 7 et sustentetur *om.* C 8 quod] quia C 9 id est] dicta B; vocata . . . fellis] unde et quia fellis est B 10 melencolia B 11 sit] fit AB 12 nigri C; appellant] vocant BC 13 latine] grece O; vocarus C, vocatur D; homines] omnes B 14 et dulces B; fleuma B 14-15 autem *om.* C 15 frigorem] frigus A 17 amplius *om.* BC; extra *om.* A 20 fleumate B; melencolia B 21 cronia] eronia A, croma BD; oxia autem B; que C 22 interfecit A; pleurisis B 23 croma BD 24 rememoratur D 25 cromos B; enim] autem B 26 pleurisis B 27 lateris *om.* A 28 pleuros B, pleuras CD; frensis C

a frenas, quod est mens quia mentem impedit, vel a frendo, dis, quod est dentes concutere sicut frenetici faciunt. «Est autem perturbatio mentis cum exagitatione et dementia ex colerica vi infecta» (IV, 6,3). Podagra est infirmitas pedum. «Tisis est ulceratio et tumor pulmonis» (IV, 7,17).

COLO, colis multas habet significationes que habentur per hos versus (*Grec.* XVII, 63-4),

Agros, rus, formam, superos colit atque parentes.
Hos arat, hoc habitat, ornat, honorat, amat.

COLONIA dicitur urbs vel castrum quod pro defectu indigenarum novis colonis adimpletur. Item colonia dicitur agricultura et cultus religionis.

COLOQUINTIDA est genus herbe amarissime, cucurbita agrestis, que similiter ut cucurbita per terram flagella tendit, fructu rotundo et foliis similis cucumeri usuali, et declinatur hec coloquintis, dis et hec coloquintida, de. De hoc secundum Papiam et Ysidorum Ethimologiarum xvii (9,32). In Historiis (1391) iiii Regum iiii (39) dicitur, «Hec sunt agrestes cucurbite amarissime, minores hiis que in ortis nascuntur. Hec herba quasi vitis se diffundit in sepibus, fructu modico, purpureo et rotundo».

COLUBER dicitur quasi colens umbras vel quia in lubricos tractus sinuosis flexibus labitur. Nam lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, ut serpens piscis. Et dicit Papias coluber «cervum fugit, leonem interficit». Versus differentiales (*Grec.* IX, 13-14, 16-17),

Ydrus et anguis aque, coluber nemoris, dracho templi,
At serpens campo sicut testatur origo

29 frenos B 30 dentes] mentem B; percutere B; et sicut AD; sicut] sic D 32 vi *om.* B 33 est *om.* ACD
COLONIA 3 religionis] li *expunctis* A
COLOQUINTIDA 1 scilicet cucurbita C 4 -de *om.* AC; de] et D 5 et secundum ysidorum A, et et ysidorum B 6 iiii *alterum om.* C; sunt *om.* C 7 qui C 8 se] sed AB
COLUBER 3 piscis ut anguilla B

. . .

Ydrus eo quod aquas habitat, coluber colit umbras,
Ast a tracho ne tu dicas esse drachonem.

Tracho, onis dicitur fossa subterranea.

COLUMBE secundum Papiam et Ysidorum Ethimologiarum xii (7,61), «Dicte sunt eo quod earum colla ad conversiones singulas colores mutent, aves mansuete et in hominum multitudine conversantes ac sine felle, quas antiqui venerias nuncupabant eo quod nidos frequentant et osculo amorem concipiunt». Et dicitur hic columbus et hec columba quasi colens lumbos. Unde Grecismus (IX, 162-4),

Lumbis parcentes nos dicimus esse palumbos,
Quique colunt lumbos nos dicimus esse columbos.
Isti per mensem coeunt illique per annum.

COLLACTANEUS dicitur eodem lacte nutritus.

COLLIDERE simul ledere vel conquassare.

COLLEGA secundum Ysidorum (X,49) «a colligatione societatis et amicitie dictus». Proprie autem college dicuntur qui ad aliquid officium simul legantur, id est mittuntur. Pro familiari ponitur Danielis iiii a (5) et concordat cum prima significatione. Versus differentialies,

Consortes coniungit amor, socios labor unus,
Missio collegas ad eundem copulat actum,
Ast eadem comites unit via, mensa sodales.

COLLIRIDA est parvus panis similagineus, triangulus vel circularis et dicitur a collura grece, quod est circulus latine.

8 aquis B; quia colit B 9 ast] at C 10 tracho ne] dracone D; tracho . . . subterranea *in marg.* D

COLUMBE 1 et secundum ysidorum C 3 mutant C; aves sunt D; mansuetes C; in] cum B 4 multitu B 8 parentes C 9 quodque AD, quicque B

COLLIDERE est simul B, dicitur simul C

COLLEGA 1 collegione B 3 aliquod B; imittuntur C 4 familiari] baquilliari A; ponitur] dicitur B 6-8 *Cf. Walther*[2], *no.* 3205 6 labor unus] laborimus B 7 eiusdem C

COLLIRIDA 1 parvulus BC; triangularis B 2 et . . . grece *om.* C

COLLIRIUM, sicut ait Huguitio (*s. v.* Culmus), dicitur unctio facta ad detergendas feces oculorum, et concordat cum Ysidoro qui ait in iiii Ethimologiarum (9,10) ubi agit de remediis et medicaminibus, «Colliria latinum sonat quod vitia oculorum detergant».

COLLIS exponitur infra ubi exponitur iugum.

COMEDERE CUM SANGUINE est cum quis vescitur carnibus animalis quod quocumque modo occiditur et coquitur antequam sanguis diluatur.

COMESSATIO est «superflua et luxuriosa comestio sive convivium, et» secundum Huguitionem (*s. v.* Edo), «debet scribi per unum m» sicut et verbum suum quod est comesso, comessas. Et nota quod edo, es verbum est «anormalum, quod antiqui declinabant edo, edis, edit». Et habet duplex supinum, sicut dicit Priscianus (X, 30), scilicet esum et estum. Et similiter comedo, comedis ab eo compositum duplex habet supinum, scilicet «comesum et comestum», et ab ultimo supino scilicet comesu, u mutata in o et addita s, fit comesso, as, id est frequenter comedere. Et proprie comessare est sepe superflue et luxuriose comedere, et similiter comessus et comessurus formantur per additionem s. Omnia ista tangit Huguitio in dirivationibus suis. Habet ergo comesso et omnia que ab eo dicuntur primam sillabam correptam. Unde repudiendi sunt illi mendosi versiculi,

De comedo dico comesa comesta.

COLLIRIUM 1 ait] dicit C 2 detergendum B 3 qui ait in *om.* B, qui ait *om.* C 4 latine C; sonant BC

COLLIS infra] ita B

Post comedere cum sanguine *in textu add.* B: commessatio simul metentium actio nam commeto tis commessui commetere commessum su dicitur similiter metere a cuius ultimo supino quod est commessu u mutata in o fit commesso sas verbum frequentativum id est frequenter simul metere et inde dicitur commessatio

COMESSATIO 1 et] ac B 3 est *om.* D 8-9 ultimo] hoc B 9 scilicet *om.* B 11 sepe *om.* B; et *primum*] ac B 13 suis *om.* C 13-14 comesse C 14 dicuntur habent B 15 reputandi ACD; mendasi C 16 comedo] comeda A; comesa] comesso B

Hinc est comesso, comessas; inde renascens
Est comessatus et comessatio dicta.

Veram tamen habent sententiam sed falsi sunt.

COMMANDO, dis, di vel dui, dere, commansum, su, id est simul mandere vel commanducare et componitur a con, quod est simul, et «mando, mandis, di vel dui, mandere,mansum, su, id est comedere. Sed raro invenitur in usu eius preteritum vel supinum». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Mando).

COMMENTARIUS, ria, rium, id est expositorius et hic commentarius idem est quod commentum. Unde commentariolus diminutivum. Commentarius etiam dicitur qui facit commentum. Quid autem sit commentum et unde dicitur require supra ubi exponitur acomentariis. Ysidorus autem dicit in vi Ethimologiarum (8,5), «Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, ut commenta iuris, commenta Evangelii».

COMMILITO, tonis dicitur cum alio miles existens, vel militiam cum alio vel cum aliis exercens. A con, quod est simul, et milito, tonis, quod est miles. Miles autem dicitur a mille quia olim milites per millenarios distinguebantur vel quia vix unus de mille ad militiam eligebatur vel a mole propter pondus militie. Unde militia quasi molitia.

COMMISSURA dicitur iunctura a committo, tis, quod est

COMMANDO 1 dui vel di A, dui] divi BD 2 similiter C; mandare C 3 mandui vel mandi B; dui] divi C; mandere *om.* C
In marg. fol. 32 *add.* D: commendo commendas id est tradere committere vel laudare magnificare extollere
COMMENTARIUS 2 est *om.* B 3 etiam] autem B
In marg. fol. 32^{v} *add.* D: commercium id est de pluribus rebus una venditio vel diversarum rerum commutatio ut siquis daret mantellum vel capa vel econverso unde etiam dicitur commercium quasi commutatio mercium scilicet divinitatis et humanitatis nam homo deo concessit humanitatem deus homini largitus est divinitatem descendit divinitas ascendit humanitas unde illud o admirabile commercium
COMMILITO 3 autem *om.* AD 4 quia *om.* D 6 molticia A
COMMISSURA 1 dicitur] est B

coniungere. Res enim que coniunguntur simul in unum mittuntur.

COMMITTERE habet multas significationes que possunt haberi per hos versus (*Grec.* XVII, 26-7),

Committo sensum portat cuiuslibet horum:
Coniungo, credo, pecco, facio, reprehendo.

Communiter autem accipitur pro peccare vel rem aliquam custodie alicuius credere.

COMMODUS, da, dum dicitur utilis, bonus et mansuetus, quasi cum modo. Commodum dicitur quod commodatur.

COMMOLO, lis, lui, lere, id est simul molere, conterere. Unde Isaie iii (15), «facies pauperum commolitis». Et corripit ibi penultimam cum sit tertie coniugationis. Commolo autem componitur a con, quod est simul, et molo, lis, cuius declinatio tangitur infra ubi exponitur demolior.

COMPACTUS coniunctus dicitur a compingo, gis, quod exponitur infra.

COMPAGES, compagis, et compago, ginis, idem significant, scilicet iuncturam vel coniunctionem. Et dicitur compages a compingo, compingis, quod infra exponitur. Item compages vel compagines dicuntur capita ossium quia compacta nervis quasi quodam glutino sibi adherent.

COMPEDITUS dicitur illaqueatus vel incathenatus quasi compede vel pedica astrictus et dicitur a compedio, dis, quod est illaqueare vel incathenare.

COMMITTERE 2 *Post* versus Grecismi *add.* BC 5 autem *om.* B 6 tradere AD
In marg. fol. 32 *add.* D: como comis id est ornare vel planare unde comptus compta comptum et hic et hec comis et hoc come id est suavis vel curialis et comparatur unde comitas id est curialitas vel suavitas
COMMODUS 1 et *om.* BC 2 commodus D
COMMOLO 1 conterere] arcerere C 2 isaie] ysid D 5 infra *om.* C
COMPAGES 2 compages *om.* C
COMPEDITUS 1 incathenatus *om.* B 1-2 compede] cum pede B 2 a *om.* A; quod est] quasi B 3 cathenare C

COMPENDIUM dicitur quicquid breve est et utile. Unde compendiosus, sa, sum et hec compendiositas. Econverso dispendium est longum et inutile. Impendium vero longum et utile et ponitur pro expensa. Versus de Grecismo (XI, 76-8),

De brevibus simul utilibus compendia dicas,
De longis et inutilibus dispendia, que sunt
Longa sed utilia dicas impendia vere.

Et dicitur compendium a compendo, dis, quod est persolvere, trutinare, equare. Item compendo componitur a con et pendo, dis, quod est suspendere, trutinare, exsolvere, reddere, tribuere, sustinere. Unde in versibus differentialibus (*Grec.* XIX, 21),

Pendeo suspensus, pendo dum sublevo pondus.

COMPES, dis cathena est circa pedes et dicitur compes quasi continens pedes, et est feminini generis secundum auctores gramatice. Unde Iuvenalis in iiii (11,80),

Squalidus in magna fastidit compede fossor.

In masculino autem genere ponitur Trenorum iii a (7), «aggravavit compedem meum» quod exponit Ieronimus in originali, sic, Cum adversum se obsidionem vallo et aggeribus circum edificatam conspicit compedem suum aggravatum asserit.

COMPINGO, gis, compegi, gere, compactum dicitur impellere, coniungere, conglutinare, formare, et componitur a con et pango, gis, quod habet tria preterita et tres significationes. Unde versus,

Preteritum triplicat et sensum pango: pacisci
Dat pepigi, panxi cantare, repellere pegi.

Et dicit Huguitio (*s. v.* Pango) quod pro cantare caret supino, sed pro pacisci et pro impellere vel iungere facit pactum.

COMPENDIUM 2 econtra C 3 vero] ve D 9 con] com B 13 pendeo] pendo A
COMPES 2 secundum] quantum ad BC 5 autem *om.* B
COMPINGO 1 compactum tu B 2 com B 3 pingo AB 5-6 *Cf. Doctr.* 853-4 5 pacissi C 6 pegi] pangi B 7 pro *om.* C 8 pro *alterum om.* C; vel pro iungere A

COMPITUM dicitur locus ubi plures vie conveniunt ut bivium, trivium, quadrivium. Et ubique corripit hanc sillabam pi. Unde Oratius in Sermonibus (II, 3,281-2),

Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lotis mane senex manibus currebat etc.

Et dicit Ysidorus Ethimologiarum XV (2,15), «Compita dicuntur ubi est usus conventus fieri rusticorum, et dicta compita quod loca multa in eodem agro competunt et quod a rusticis convenitur». Competo, enim, competis dicitur simul petere, congruere, convenire.

COMPLODO, dis, osi, dere, id est simul plaudere vel plodere, quod idem est quod repercutere manus et claudere, sicut faciunt mulieres pre vehementia doloris vel gaudii. Dicit autem Huguitio (*s. v.* Plaudo) quod plaudo, dis idem est quod «ex letitia manus repercutere et claudere et simul iungere, manibus sonum facere et gaudere . . . Unde dicitur plausus, id est exultatio et repercussio manuum». Et mutata hac diptongo au in o dicitur plodo plodis et idem significat.

COMPOS, otis idem est quod potens voti sui, assecutor cui omnia ad votum succedunt, et est communis generis. Et componitur a con, quod est simul, et potis, nam hic et hec potis et hoc pote idem est quod possibilis vel potens. Et comparatur potis, potior, potissimus, et est comparatio tantum secundum vocem quia significatio mutatur, nam potior idem est quod melior, et potissimus idem est quod optimus.

COMMUNE ponitur pro immundo, et est tractum a gentibus quas Iudei reputabant immundas quia communiter cibariis

COMPITUM 1 compitus A; locus *om.* C; ut] ubi A 3 Ovidius C 4 siccus (ACD) id est ieiunus *add. post* siccus AB, *post* etc C, *in marg.* D 5 lotis] locus C, rotis D; magne B 6 et *om.* B 7 usus *om.* B; conventus et dicitur fieri B 8 quod *primum*] quia D

COMPLODO 1 dere] *om.* B, complodare C; id est] idem A; plodere] plaudere (o *suprascipta*) A, ploudere D 2 quod *alterum om.* AD; sicut] sic B 3 propter vehementiam B 5 ex *om.* B 8 *post* plodis *add.* ABD: et pro plaudo dis; et *om.* BD

COMPOS 1 sue C; cui scilicet B 3 com B 4 vel] et C 7 est *alterum om.* D

COMMUNE 1 pro] quod AD

vescebantur nec discernebant sicut Iudei. Unde et animalia quibus gentes communiter vescebantur communia, id est immunda dicebantur. Unde Actuum xi (8), «commune et immundum numquam intravit in os meum». Et ampliata vocabuli significatione quodlibet immundum dicebatur commune, et habet alias significationes satis notas.

COMMUNICARE dicitur commune facere, immundare vel immundum facere. In Marco semper ponitur pro inquinare sed aliqui frequenter mutant ibi verum textum. Invenitur etiam communicare in bona significatione, id est commune facere, sicut faciunt illi qui communicant pauperibus bona sua.

COMMUNIS facta erat vinea, sicut tangitur in Deuteronomio (20,6), «de qua vesci omnibus licebat», quod intelligitur sic, «Si novella vinee plantatio ante quartum annum fructum faceret immunda erat quia natura preter tempus vim fecisse videbatur nec ex ea deo primitias offere aut quidpiam edere licebat. Quarto vero anno vindemiabatur domino. Omnem enim fructum huius anni deferebat homo ad urbem sanctam cum secunda decima aliarum frugum ut epularetur ex eis coram domino. Quinto autem anno fiebat homo dominus vinee et vindemiabat sibi. Sexto anno et deinceps erat quasi communis omnibus secundum consuetudinem eorum talem. Iter agentibus licebat intrare vineas et pomeria et tamquam de propriis satiari, sed extra deportare fas non erat». Ita scribitur in Historiis (1254) super Dueteronomium (20,6).

CONCHA a concavitate dicitur quasi concava et ponitur pro lutere sive lavatorio ii Paralipomenon iiii b(6) ubi dicitur, «Fecit quoque conchas x». Glosa iii Regum (7,38) ita «Fecit

3 et *om.* BD 7 immundum dicebatur *om.* B
COMMUNICARE 1 facere vel immundare BD; immundare] immundum dare C 5 illi *om.* C
COMMUNIS 3 sic *om.* AC 4 immundus O; nature ACD, mature B 5 eo ABD; deo] domino A, *om.* B; quipiam D, quempiam ABC 10 et *alterum*] ac B 14 deuter x A
CONCHA 2 lutere] litore A, lutore D 3 quoque] que B; iii] i C; itaque B

quoque x luteres eneos». Hoc legitur iii Regum vii (38). Invenitur etiam concha pro quodam vase terreo et pro testa cuiusdam piscis et pro ipso pisce. Unde hec coclea diminutivum quasi conchula. Unde Ysidorus Ethimologiarum xii (6, 48-52), «Conche et coclee hac ex causa vocate quia deficiente luna cavantur, id est evacuantur. Omnium enim clausorum maris animantium atque concharum incremento lune membra turgescunt, defectu evacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit auget humorem; cum vero in defectum venerit, humores minuuntur . . . Conche vero prime impositionis nomen est, coclee vero per diminutionem quasi conclee. Concharum multa sunt genera, inter quas et margaritifere que et coclee dicuntur, in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt hii qui de animantium scripsere naturis quod nocturno tempore littora appetunt, et celesti rore margaritam concipiunt . . . Murica coclea est maris, dicta ab acumine et asperitate, que alio nomine conchilium nominatur propter quod circumcisa ferro lacrimas purpurei coloris emittat e quibus purpura tingitur. Et inde ostreum appellatum quod hec tinctura ex teste humore elicitur. Canchri vocantur quia conche sunt crura habentes, inimica ostreis animalia. Eorum enim carnibus vivunt miro ingenio, nam quia validam testam aperire non possunt, explorant quando ostrea claustra testarum aperiant, et tunc cancer latenter lapillum inicit atque inpedita conclusione ostree carnes corrodit . . . Ostreum neutrum est, carnes vero eius feminino genere dicuntur». Verba sunt Ysidori.

CONCILIUM tractum est ex more Romanorum qui conve-

4 iii] ii AD 5 etiam *om.* BC, etiam ibi A 5-6 et... piscis *om.* C 6 coclea] conchea B 8 coclee] conchee BCD; quia in D 11 defectum C 12 vero *om.* C 13 venerit] fuerit B; in minuuntur C 14 coclee] conchee B, conclee D 15 conclee] conchule A, conchile B, cochule C; concharum vero B 15-16 margarite fere B 18 quod] quo C 19 murica et ABD, murica etiam C 22 emittit B 23 appellatum *om.* D; tinctura] natura AD; teste] celesti B 23-24 elicetur B 25 et inimica C; animalia] alia D 28 clausione B
CONCILIUM 1 romano ABD; qui] quia C 1-2 circumveniebant D

niebant in unum et communi intentione causas tractabant. Unde concilium a communi intentione dictum quasi consisilium eo quod in unum omnes dirigant mentis intuitum, nam cilia oculorum sunt. Unde concilium componitur a con et cilium quia in concilio cilia, id est considerationes singulorum, in unum conveniunt. Vel dicitur concilium quasi considium a considendo.

CONCINNARE dicitur componere. Unde super illud Exodi xxv b (6), «oleum ad luminaria concinnanda» dicit glosa, «Cinnus est genus compositionis ex diversis mixturis, unde concinno, id est compono, dicitur». Verba sunt glose. Huguitio autem dicit (*s. v.* Cinnus) quod cinnus est «tortio oris et est similiter commixtio quarumlibet rerum proportionalis, et componitur concinnus, na, num, id est concors, affabilis, in quo concordant mores inter se ... Inde concinno, nas, id est commiscere, componere, ordinare, preparare».

CONCLAVE in neutro genere et hec conclavis in feminino dicitur «cella vel thalamus vel camera secreta sub clave domus alterius clausa vel que sub multis clavibus continetur, ad quam per multas claves pervenitur». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Claudo).

CONDICERE dicitur simul dicere, statuere, decernere, spondere ubi non unus sed plures dicunt, ubi unus plura dicit.

CONDICIO dicitur lex sive pactum et componitur a con et dicio, dicionis, quod potestas dicitur. Et secundum hoc condicio habet simplex c in penultima sillaba. Invenitur etiam

3-4 consilium] concinum B 5 a] et B 7 conveniant B 8 *Sub fine add.* B: vel dicitur a con quod est simul et cile quod est rotundum quia sedent quasi in rotunditate nam ille qui medius est querit a quolibet in rotundo animi consensum ad expediens faciendum

CONCINNARE 2 ad] in C; dicit *om.* D 3 genus *om.* D 5 quod *om.* D 8 concordat A; inde *om.* C

CONCLAVE 4 cla D

CONDICERE 1 decernere] detinere AD 2 dicant B

CONDICIO 2 quod] quia D 2-3 condicio *om.* C

hec conditio per t, id est constitutio, et tunc est verbale nomen huius verbi condo, condis. Vel a condicendo subtracta t dicitur condicio. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Dico). Secundum Papiam condiciones sunt proprie testium quasi condictiones quia non unus testis iurat sed plures, vel quia inter se verba testium conveniant. Item dicit Papias, condicio est fortuna, eventus, casus, sors, exitus, proventus.

CONDITUS, ta, tum, penultima producta, dicitur a condio, condis, quod est quarte coniugationis, id est saporare, dulcorare. Unde versus de Grecismo (?),

Conditur urbs, conditur olus sed conditur aurum.

Et per similitudinem corpora mortuorum condiri dicuntur quando speciebus aromaticis inunguntur. Item Ysidorus loquens de potu in xx Ethimologiarum (3,9) sic ait, «Conditum vocatum quod non sit simplex sed commixtione pigmentorum compositum».

CONDUCIT pretium tradens prebensque ducatum. (*Grec.* XVII,148)
Qui capit ille locat, conducit qui pretium dat. (*Grec.* XIX,17)

CONFERTUS, ta, tum, id est repletus, constipatus, conspissatus, a confercio, cis, confersi, cire, quod est replere, constipare, conspissare, simul farcire, et est compositum a con et farcio, cis, si, cire, fartum, quod est saginare, implere. Et invenitur quandoque farcivi in preterito et farcitum in supino quod probatur per hoc quod dicitur hoc farcimentum. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Farcio).

CONFESTIM quasi cum facto dicitur. Unde in Grecismo (XX, 195-9 +) dicitur,

Concito, confestim, mox, protinus, ilico, statim,

4 constitio B 8 vel *om.* D
CONDITUS 5 conditi C 6 aromaticis *iteravit* C 7 pota B; ait] dicit B
CONDUCIT 1 qui conducit C
CONFERTUS 1 constipulatus C 2 confersi] ci AD 4 si] farci C; fartum tu A 6 hoc *alterum om.* C 7 *Post* Huguitio *add.* C: versus ludit farcitus melius quam veste politus (*Cf. Walther*[2], *no.* 14051)

Continuo, propere, velociter et properanter,
Cursim, festine, festinanterque, repente,
Actutum, celere, cito, mature, subitoque,
Hec tibi dena novem sensu clauduntur eodem.
Istis extimplo quod idem sonat associabo
Ac evestigio violenter sti breviando,

quia naturaliter hec sillaba sti producitur in hac dictione evestigio, sed propter metri necessitatem corripitur in predicto versu.

CONFICIO, cis dicitur «simul facere, finire, perficere, destruere, deficere, ubi enim est confectio multarum rerum ibi multarum rerum est defectio. Et conficere idem est quod componere vel commiscere. Et secundum hoc pertinet ad medicos qui multa commiscent ad faciendas suas confectiones. Et conficere idem est quod vincere, unde vulgo dicitur, 'Iste confecit hostes in prelio', et hec significatio trahitur a precedenti, ubi enim est hominum confectio ibi multorum commixtio. Item conficere idem est quod tingere». Istas vii significationes ponit Huguitio (*s. v.* Facio), et potest addi octava quia conficere idem est quod consecrare. Versus,

Coniunctim facio, commisceo, finio, tingo,
Perficio, sic destituo cum consecro, vinco,
Octo conficio verbo signantur in isto».

Et inde dicitur confectus, ta, tum. Secundum Papiam conficere idem est quod consumere, dissipare. Multa alia dicit ibi.

CONFLARE simul «flare, fundere aurum vel aliud metallum, et est verbum proprie pertinens ad fusores . . . et per methaphoram transfertur ad illos qui aliena mutuo accipiunt et luxuriose consumunt. Unde invenitur conflare pro mutuo accipere et consumere, nam qui mutuatur et consumit de

CONFESTIM 4 continuo] concito C; propere] prope C 6 acutum C 7 nomen B 8 exemplo C 9 violanter B

CONFICIO 2 deficere] reficere C 3 rerum *om.* AD 5 faciendum B 12 coniunctum C 15 confictus C 15-16 conficere *om.* B 16 et multa BC

CONFLARE 2 per *om.* AC

una forma quasi fundit in aliam». Sic exponit Huguitio (*s. v.* Flo).

CONFLATORIUM dicitur locus in quo fit conflatio sicut est fornax aurificis. Potest etiam conflatorium dici instrumentum conflandi sicut est follis. Item pluraliter hee conflages, conflagium dicuntur loca ventosa. Sed Ysidorus Ethimologiarum xiv (8,27) dicit sic, «Confrages sunt loca in que undique venti currunt ac sese frangunt». Utrumque rationabiliter potest dici.

CONFLIGERE simul fligere, pugnare, contendere, in pugnam concurrere, et est compositum a con, quod est simul, et fligo, gis, xi, flictum, quod est cruciare, dissipare, destruere, devastare. Et fligo, gas idem est, unde profligo, gis et profligo, gas eadem significatione, scilicet destruere, cruciare, dissipare, devastare, quasi procul agere et destruere. In Legenda autem Sancti Adriani invenitur pro dissipare ubi dicitur, «tu enim, domine meus, licet profligasse videaris divitias tuas, omnia tecum habens perge ad Christum fiducialiter». Et in quodam hympno Beati Francisci (*No.* 926, 4 *in F. J. Mone, Lateinische Hymnen des Mittelalters, Vol. III (Freiburg im Breisgau,* 1855), p. 304) dicitur «egris profligat vulnera», id est procul agit et destruit.

CONFLICTATIO dicitur contentio, concertatio, pugna verborum, et dicitur a conflicto, conflictas, quod est frequentativum huius verbi confligo.

CONGESTUS, ta, tum, id est simul gestus, congregatus et accumulatus. Et hic congestus, tus, tui dicitur congeries,

CONFLATORIUM 2 artificis D 4 conflagium *om.* B 5 conflages AB; que] quibus C 6 frangit B

CONFLIGERE 3 destruere *om.* B 4-6 Et fligo . . . devastare *hic omissa add. sub fine* B, *iteratis verbis* quasi . . . destruere (*v.* 6) 4 profligo *alterum om.* D 5 eadem] eodem C; cruciare] creare C 7 ubi] unde C 8 domine deus meus C; proflagisse C

CONFLICTATIO 1 conflictio A; dicitur *om.* C 3 confligo confligis A

CONGESTUS 1 Congestus] congestatus D 2 et *om.* D

accumulatio, congregatio, acervus. Et utrumque dicitur a congero, ris, quod est congregare, accumulare, simul gerere, coacervare.

CONGLOBO, bas dicitur coacervare, coadunare, in modum globi rotundare. Globus autem, a quo et globo, bas dicitur, differt a glomus, mi et a glomus, glomeris. «Glomus enim est filorum coadunatio et glomeratio. Globus autem est aliarum rerum accumulatio et conglobatio. Proprie autem» secundum Huguitionem (*s. v.* Globus) «quodlibet solidum et rotundum, id est solida rotunditas, habens tres dimensiones equales, ut mundus, dicitur globus, unde mundus dicitur globosus vel globatus». Ut autem sciantur accentus et genera et significationes istorum notandi sunt isti versus,

Hic hec filorum glomus est, globus hic reliquorum
Hincque globata pila fertur glomerataque fila.

CONGRUERE convenire, concordare, simul gruere et est compositum a gruo, gruis, quod significat concordare et convenire sed non est in usu, sed composita bene sunt in usu, ut ingruo, ingruis, quod exponitur infra, et congruo, is, a quo congruus, a, um, id est conveniens. Et nota quod gruo dicitur a grue quia de tibiis gruum solent fieri fistule que maximam reddunt consonantiam et concordiam, unde et pro convenire ponitur. Grus autem nomen trahit a sono quem emittit.

CONIECTOR dicitur interpres in coniecturis peritus, sortilegus, divinus et dicitur a conicio, cis, conieci, conicere, quod est simul iacere, estimare, opinari, quibusdam coniecturis perpendere et recogitare, et componitur a con et iacio, cis.

4 est *om.* A; et accumulare D 5 coacuare A
CONGLOBO 2 et *om.* D 3 enim] autem B 4 est *primum om.* D; globus] glomus AB 7 et] ac B; id est *om.* B; solida et rotunditas A; tres *om.* B 8 equales *om.* C; et dicitur globus A 11 hec] hoc BC
CONGRUERE 2 a con et gruo BC 3 composita eius B 6 gruo] congruo AB; cibis C 8 gruus A, gruis D
CONIECTOR 3 quibus C

CONIECTURA dicitur suspicio, opinio, suspiciosa cogitatio et estimatio. Item secundum Papiam dicitur argumentum, interpretatio, comparatio et similitudo.

CONIUNX, coniugis communis generis est, unde competit tam viro quam uxori, et facit coniugis, abiecta n in genitivo ad differentiam secunde persone verbi a quo descendit, scilicet coniungo, coniungis. Secundum Ysidorum (IX, 7,9) coniuges appellantur propter iugum matrimonii cui se subiugant ne per discordiam separentur.

CONSERO, conseris, conserui, consertum, id est commiscere, committere, coniungere, conterere, ut isti conserunt brachia et conserunt verba, et componitur a con et sero, seris, quod duo significat, scilicet seminare et plantare. Et secundum hoc habet duplex preteritum et duplex supinum, scilicet sevi et serui, satum et sertum. Et similiter ab eo composita variant preterita et supina secundum predictas significationes. Unde scribitur in Grecismo (XVII, 11-12),

Si sero subiungas serui dic arboris esse,
At si subiungas sevi de semine dicas.

CONSIDEO, des, consedi, considere non consedere, sicut quidam legunt et male. Consedere enim tantum invenitur in tertia persona pluralis numeri preteriti perfecti indicativi modi. Unde Ovidius (*Met.* XIII, 1),

Consedere duces et vulgi stante corona etc.

Et Huguitio (*s. v.* Sedeo) dicit quod omnia composita a sedeo mutant e simplicis in i in presenti quamvis quidam velint dicere supersedeo, quod tamen ipse non credit bene dici si sit dictio composita. Item consido, considis invenitur in eadem significatione. Unde Naum iii f (17), «que considunt in

CONIECTURA 3 comparatio] operatio C
CONIUNX 1 coniugis *om.* BC 2 viro tamquam uxori A; uxori] mulieri B; n] hic D; in genitivo *om.* B 3 verbi *om.* D
CONSERO 5-6 et serui *om.* D 7 preterita *om.* D 9 coniungas B
CONSIDEO 2 enim *om.* CD 4 ovidius metamorphoseon C 5 etc *om.* C 6 dicit *om.* A 7 mutant] tractant A

sepibus in die frigoris». Et caret preterito et supino sicut et simplex a quo descendit, sed mutuo accipit preteritum et supinum huius verbi consideo, des. Componitur autem consido a con et sido, quod est idem quod sedeo, des. De quo dicit Priscianus (x, 29), «sido dis facit, cuius passivum sidor sideris invenitur . . . Unde Statius in secundo,

summisque insiditur astris.

Cuius preteritum in usu non est. Dubitationis vel alternitatis causa debuit enim sisi esse, sed utimur preterito verbi sedeo, id est sedi, pro supradicti verbi preterito». Et nota quod composita huius verbi sedeo corripiunt ubique hanc sillabam si, sed composita a sido producunt ubique si sicut simplex a quo descendunt. Lucanus iii versus finem (674-5),

In pugnam fregere rates. Sedentia pessum
Corpora cesa tenent.

Idem vii g (789-91),

cernit propulsa cruore
Flumina et excelsos cumulis equantia colles
Corpora, sidentes in tabem spectat acervos.

Item Ovidius Methamorphoseon i b (344),

Flumina subsidunt vallesque exire videntur.

Idem ii g (868-9),

ausa est quoque regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo considere tauri.

CONSOLOR, laris confortare, solacium prebere, simul solari, et invenitur sepe in passiva significatione, et componitur a con et solor, laris. Et nota quod solor et eius composita et verbalia ab eis descendentia semper producunt hanc sillabam so. Unde Ovidius Methamorphoseon xiii (213-14),

11 et *tertium om.* B 13 consideo] consido B; componitur autem] et componitur a D 14 con quod est simul B 15 cuius] eius B 17 astris] afris AD 18 alternantis B 19 sedeo *om.* C 27 cruorem C 28 cumuli sequentia B 29 corpus C; acerbus C 31 navesque A

CONSOLOR 1 confricare A 2 et . . . significatione *om.* C

Consolor socios, ut longi tedia belli
Mente ferant placida.

Idem xi (448),

Multaque respondit timidum solantia pectus.

Item Oratius in Sermonibus (I, 6,130-1),

Hic me consolor victurum suavius ac si
Questor avus pater atque meus patruusque fuissent.

Et est notabile verbum contra illos qui in consolationibus carnalibus expendunt patrimonium crucifixi ac si totum possiderent ex successione paterna.

CONSORS dicitur eiusdem sortis socius. Unde Ysidorus (x, 37), «sicut consors dicitur qui sortem iungit, ita ille concors dicitur qui corde iungitur». Unde hoc consortium, id est societas.

CONSULO, te posco, tibi consulo, consilium do. (*Grec.* XVII, 144)
Consultor rogitat, consultus consilium dat. (*Grec.* IX, 170)

CONSPERSIO «est farina per aquam conglutinata sine fermento. Idem est azima». Ita dicitur in glosa i ad Corinthios v (7).

CONSTO, constas, constiti, constare, constitum, id est simul stare. Et constare ponitur pro construi, ut domus constat, id est construitur, ex tecto et pariete. Item constare idem est quod perseverare, ut iste constat, id est perseverat, in proposito. Item constare est certum et aptum esse, ut constat mihi de hoc. Item constare pertinet ad pretium, ut iste liber constat x solidos.

11 suavitus C 12 avis C 13 illos] eos C
CONSORS 1 dicitur] est C 2 sortem] consortem AB; concors] consors D 3 hoc *om.* C 4 consocietas B
CONSULO 1 pisco C
CONSPERSIO 2 i] prima A, *om.* C; ad *om.* CD 3 v] xv D
CONSTO 4 persevat D 5 est *om.* CD; apertum C 7 solidis C, soludos D

CONSTERNOR, aris deponens est. Significat autem idem quod mente deficere, terreri, stupefieri, cadere, exanimis esse vel aliquo tumore vel aliquo casu. Et dicitur consternari respectu mentis, sicut consterno, consternis respectu corporis. Unde dicitur in Grecismo (XIX, 80-1),

Tunc consternaris cum defectum patiaris
Mentis et ex onere consterneris immoderate.

Et dicitur consternari a consterno, consternis. Dicit enim Priscianus in tractatu de figura verbi (VIII, 82-3), «Inveniuntur quedam que sepe non solum coniugationem sed etiam genus vel significationem verbi permutant in compositione ut sperno, spernis activum, aspernor, aris deponens... sterno, sternis activum, consternor, consternaris deponens». Et multa alia enumerat ibi.

CONSTIPO, pas, «condensare, convallare, circumdare, congregare, replere, protegere, componere, fulcire». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Stips). Et ubique producitur hec sillaba sti. Unde Lucanus in vii (492),

Pompei densis acies stipata catervis.

Idem in i (Vergil., *Aen.* I, 432-3),

aut cum liquentia mella
Stipant et dulci distentant nectare cellas.

CONSUETUDO est, ut dicit Ysidorus Ethimologiarum v a (3,3), «ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex; nec differt scriptura an ratione consistat». Et preponit ibidem (3,2-3), «Mos est vetustate probata consuetudo sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est

CONSTERNOR 2 terrei D 7 consternis AB 10 etiam] et C 12-14 sterno... deponens *om.* C; *Post* deponens *add.* sedeo neutrum insidior deponens B, sentio neutrum assentior deponens sedeo neutrum insidior deponens C

CONSTIPO 1 convallare *om.* C 2 replere] repellere B

CONSUETUDO 3 defuit C 5 non scripta] conscripta B; legendo vel a ligando B 6 *post* est *primum add.* B: vel quia ligant ne legis contrarium fiat

que de moribus tractat tantundem. Per hec patet quod mos tam singulariter quam pluraliter proprie accipitur in bono. Unde morosus, sa, sum dicitur moribus plenum, et producit primam sillabam. Unde Persius in fine (6,72),

Cum morosa vago singultiet inguine vena.

Et exponitur ibi morosa per contrarium, id est lasciva et malis moribus plena. Et occasione istius exempli male intellecti dixerunt quidam, sed male, quod morosus semper accipitur in mala significatione, non attendentes quod dicit Priscianus ubi agit de nominativis in osus desinentibus (IV, 37) quod «significat plenum esse aliquem eius quod significatur». Cum igitur mos, sicut supra dictum est, proprie semper accipiatur in bono et morosus, quod ab eo descendit, semper accipitur in bono, sed sicut per contrarium quandoque pro execrabili ponitur sacrum, sic per contrarium pro vitioso ponitur morosum. Invenitur etiam morosus a moror, moraris. Unde Papias, «Moror moram facio», et statim sequitur «Morosus difficilis, fastidiosus, querulus, tardus». Unde bene scripsit Grecismus dicens (XIII, 198-200),

Est homo morosus si sit bene morigeratus,
At si sit tardus tunc dicitur esse morosus;
Me mos morosum, mora me facit esse morosum.

CONSUMMARE, id est finire, perficere, ad effectum ducere. Et componitur a con et summo, as, quod est summam facere vel summatim comprehendere et colligere. Et dicitur a summa, summe, quod est compendium totum sub brevitate continens. Dicitur etiam capitale. Consummatus ponitur quandoque pro consumptus. Proprie autem consummatus dicitur finitus, perfectus, ad effectum perductus. Et consummare ponitur pro consumere.

7 hec] hoc BC 11 singultet C 12 laciva C 17 significant B 18 est *om.* A 21 sic et per B 28 mora] mos C; fecit D
CONSUMMARE 1 id est *om.* A 7 functus A 8 ponitur *om.* C
In marg. fol. 36 *add.* D: contagio contagionis id est immunditia contagium idem

CONTAMINO, nas dicitur deturpare, inhonestare, maculare. Et dicitur a con et tamino, taminas, quod est adversari, et dicitur a tamen, quod est adversativa coniunctio.

CONTEMPLOR, aris deponens est et ponitur pro videre, prospicere. Et proprie refertur ad invisibilia, licet quandoque ad visibilia transferatur. Et per compositionem descendit a templum, templi quod infra exponitur.

CONTERNANS dicitur ille qui est in completione tertii anni. Unde dicitur conternans quasi complens tertium annum, quasi triennis vel trium annorum existens. Unde Isaie xv (5) dicitur, «vectes eius usque ad Segor vitulam conternantem», et Ieremie xlviii f (34) similiter ponitur «conternantem», ubi falsi libri habent consternantem, et vitio scriptorum corrupta est ibi littera in plerisque libris tam in textu quam in glosa; quod potest probari per originalia et per antiquas biblias. Conternans est omnis generis.

CONTESTARI scilicet simul testari, adiurare vel exhortari, firmiter asserere, sicut testamentum firmum est. Et componitur a con et «testor, aris, quod est testamentum facere, testificari vel testimonium dare, iurare, in testem adducere vel rogare». Omnia hec tangit Huguitio (*s. v.* Testor).

CONTIGNATIO dicitur tignorum coniunctio vel coaptatio in edificio. Et dicitur a contigno, contignas, quod est tigna componere, coaptare in structura edificii. Expositionem tignorum quere in suo loco. Versus,

tectum tigna ferunt que contignatio iungit.

CONTAMINO 1 de honestare B
CONTEMPLOR 1 videre] providere B 3 a] ad A
CONTERNANS 1 contemplatione ACD 3 Isaie] isidori D 4 vestis D 5 et *om.* B; xviii A 6 ubi] unde ACD 7 pluribus BC 8 per *alterum om.* C 9 conternans enim est C
CONTESTARI 1 scilicet] id est BC
CONTIGNATIO 1 contingnatio BC; contignorum B 2 contingo B 3 componere et coaptare BC; in *om.* C 5 tingna C; contingnatio C

CONTRACTIO a contraho dicitur et est idem quod collectio, constrictio, abbreviatio vel decurtatio. Unde Ezechielis vii b (6-7), «ecce venit contractio super te», ubi falsi libri habent contritio, Ieronimus (*Com. Ezech. PL* 25,64), «contractio que dicitur hebraice Seiffira, . . . id est contextus et perplexio vel collectio omnium malorum».

CONTRIBULES dicuntur de eadem tribu existentes. Et componitur a con et hic et hec tribulis et hoc tribule, similiter de eadem tribu existens. Et semper producitur hec sillaba bu utrobique. Unde Oratius in illa Epistula «Ut proficiscentem» etc. (I, 13,15).

Ut cum pilleolo soleas conviva tribulis.

Item alius versus differentialis,

Dat tribulo, tribules, generat tribus una tribules.

CONTROVERSIA dicitur certamen, negotium, causa, questio, contentio, disceptatio, collatio, comparatio. Et dicitur a contra et verto, vertis, quasi contraria versio. Et semper corripit hanc sillabam si, est enim mere latinum.

CONTUBERNIUM quasi contabernium a taberna dicitur, «scilicet tabernaculum vel societas et ad tempus coeundi conventus». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Teneo). Papias vero exponit sic contubernium est ad tempus commanendi conventio. Unde hic contubernio, onis, id est socius, commilito qui in eodem contubernio est cum alio, et hic contubernalis idem. A taberna autem dixi descendere contubernium quia sicut illi qui in taberna conveniunt ad tempus commanent et cito dissociantur, ita et contubernium proprie sumendo cito dissolvitur, peracto scilicet negotio pro quo ad contu-

CONTRACTIO 1 contraho his BC 2 constructio AD 5 seifra A, scissura C, seiffra D 6 vel] et C

CONTRIBULES 3 existentes A 4 ovidius D 6 convina D

CONTUBERNIUM 1-2 scilicet *om.* C 2-3 coniunctus A 4 contabernium A; est *om.* D; ad aliquod tempus C 5 contuberino C 6-7 idem est B 7 autem *om.* AD 8 tabernam BC 9 desociantur D; et *om.* D 10 dissovitur B

bernium convenitur. Unde contuberniones dicuntur quasi contaberniones, contubernium quasi contabernium.

CONTUMAX a contumeo, es dicitur, scilicet superbus, iniuriosus, repugnans. Sed secundum Ysidorum (x, 45) dicitur «contumax ex eo quod contempnit». Unde possumus dicere quod contumax dicitur contemptor quasi contempnax et protervus.

CONTUMELIA est iniuria et grave convicium. Et proprie contumelia est in verbis, et semper corripit hanc sillabam li, unde contumeliosus dicitur qui velox est et tumet in verbis superbie. Derivatio patet.

CONTUMELIIS AFFICERE est increpare, invehere, maledicere, probra dicere, insultare, conviciari, exprobrare, abiectare, insectari, irritare verbis.

CONTUNDO, dis, tudi, contundere, tusum, su, id est simul tundere, percutere, verberare, concidere, confringere, cedere. Et componitur a con et tundo, dis, quod infra exponitur in suo loco.

CONTUS est genus teli et proprie quod non habet ferrum sed acuta cuspide, sicut pertica preacuta quam portant rustici loco haste. Et dicitur a conus, coni, quod est summitas galee vel curvatura que super galeam ponitur. Unde Ovidius in iii Methamorphoseon (108),

Tegmina mox capitum pictos imitantia conos.

Dicitur ergo contus quasi conitus. Contus etiam dicitur longum instrumenrum cum quo piscatur piscator et scrutatur aquam inquirendo pisces. Unde contor, contaris deponens, id est conto aliquid perquirere vel scrutari.

CONTUMAX 1 scilicet] id est B 1-2 iniuriosus . . . dicitur *om.* B; iniuriosus] convitiosus D 4 contempnax *om.* A
CONTUMELIA 1 commercium ABD 2 et *om.* AD 3 contumet D
CONTUMELIIS AFFICERE 2 probra dicere *om.* D
CONTUNDO 1 tudi] contundi B 2 verbare D
CONTUS 4 curvature B 7 contus *alterum om.* C 9 in querendo B 10 conquirere D

CONVALLIS dicitur locus humilis et depressus sicut sunt montium intervalla, magna vallis. Et componitur a con et vallis. Et utrumque est femininum.

CONVALLIS ILLUSTRIS «dicebatur pentapolis a v urbibus Sodomorum, que nunc Mare Salis vel Mortuum dicitur quia nichil in eo vivit et nichil in eo mergi potest habens animam, vel Lacus Aspalti, id est bituminis . . . vel vallis salinarum . . . quoniam multum bituminis ibi reperitur». Ita scribitur in Historiis (1092).

CONVENIRE dicitur congruere, decere, ut «iste habitus convenit michi», id est decet me. Item convenire dicitur alloqui, ut ibi «vos inquam convenio, o Iudei», id est alloquor. Item convenire dicitur adunari, ut «isti conveniunt ibi», id est adunantur. Item convenire dicitur simul ire et pacisci. De ultimo dicitur xx Matthei (13), «nonne ex denario convenisti mecum», vel «convenio tibi unum denarium», id est paciscor. Item convenire est exigere aliquid ab aliquo, ad causam vocare, ad placitum compellere. Item convenire pro inesse dicitur, ut «albedo mihi convenit», id est inest. Item ponitur pro assimilari, ut «iste convenit illi in albedine», id est assimilatur. Versus,

Convenit accipitur pro pangit et assimilatur,
Pro compellit, inest, pro coit atque decet.

Unde convenit impersonale, id est conveniens est. Per predicta patent significationes verbalium. Omnes predicte significationes habentur per hos versus,

Convenit, alloquitur, decet ac simul assimilatur,
Exigit ad causas, vocat et compellit inestque,
Pangit adunatur et adunat, conveniens est.

CONVALLIS *In marg.* A 1 sunt *om.* B 2 vallis] convallis C; et *primum*] etiam C; et *alterum om.* A
CONVALLIS ILLUSTRIS 2 dicitur *om.* AD 5 calinarum C
CONVENIRE 1 dicitur *om.* C 3 ibi in sermone Augustini C 4 ibi *om.* D 12 versus *om.* C 16 omnes iste predicte B 18 docet C; ac] enim AD 20 adunatur] iuvatur D

COHORS, cohortis proprie dicitur multitudo rusticorum sicut castra militum. Et dicitur a cohortando propter frequentiam cohortationis.

COPHINUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (9,9), «Vas est ex virgulis, aptum mundare stercora et terram portare». Et dicitur cophinus quasi cavus intus quia cavus est.

COPIA, id est abundantia, dicitur a copos, quod est labor, quia sine labore non potest haberi. Unde illud,

Dives divitias non congregat absque labore,
Non habet absque metu, non deserit absque dolore.

Vel dicitur a cops, copis, quod est dives, et est communis generis. Unde versus,

Fecundus Cops est dea terre, fertilis ops est,
Pro domibus scops est mundandis, fossaque scrops est.

Componitur autem cops a con et opis, opem, ab ope, quod in singulari significat auxilium, in plurali divitias. Unde cops quasi cum opibus dicitur. Versus (*Grec.* x, 213 *et* 40),

Ops Rea dicatur, sed nimpha vocabitur Opis.
Pauper querit opem, querit avarus opes.

COR dicitur a cardian grece, quod est cor latine. Vel dicitur a cura quia omnis cura et omnis sollicitudo manent in corde. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1, 118), «quod ideo vicinum est pulmoni ut cum ira accenditur pulmonis humore temperetur». Quod autem dicitur cor quasi custodia

In marg. fol. 36^v *add.* D: converto convertis vel vertere vel aliquam sectam et vitam vertere a converto converso conversas frequentativum nota quod invenitur secundum quosdam in deponente genere convertor converteris unde ibi convertere domine captivitatem nostram sed credimus quod ibi debet esse converte domine captivitatem nostram

COHORS 2 coartando C 3 coartationis AC

COPIA 2 labore copia non D 3-4 *Cf. Walther*^{2}, *no.* 6059 4 habet] tenet D 8 scops] scobe A; scrops] scorbs C 10 cops *om.* B 12 dea BD

COR 1 cordian B 2 omnis sollicitudo] sollicitudo hominis C 5 cor *om.* B

omnium rerum, ethimologia est. Versus (*Grec.* XIX, 106-7),

Cor sapit et pulmo loquitur, fel commovet iras,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

CORBAN donum sonat sicut habetur in textu Marci vii (11), «Si dixerit homo patri aut matri, Corban, quod est donum» etc. Et proprie munus seu donum votivum significat. Unde dicit Magister in Historiis (1577) quod «Corban votum sonat». Secundum Remigium (*Intepr.*) interpretatur «donum vel oblatio».

CORBANAN, sicut dicit Papias, dicitur gazophilacium. Et ita exponit glosa xxvii Matthei (6) super illud, «Non licet eos mittere in corbanan», id est «in gazophilacium». Et interlinearis dicit ibi quod «interpretatur oblatio», quia ea que domino offerebantur ibi reservabantur. In Historiis (1602) autem super Actus Apostolorum scribitur quod corbanan erat archa in qua reponebantur donaria sacerdotum. Musac erat archa in qua reponebantur donaria regum vel principum ad reficiendum sarta tecta templi. Gazophilacium erat archa in qua reponebantur donaria transeuntium. Vide infra ubi exponitur gazophilacium.

CORIANDRUM herba quedam est quam Ysidorus Ethimologiarum xvii (11,7) enumerat inter olera odorata dicens, «Coriandrum a greco nomine sumptum quod illi corion vocant. Cuius semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerem; si supra modum dederis amentiam nutrit. Canos etiam ex coriandro infici traditum est». Eadem verba scribuntur in Papia et superaddit Papias, Coriandrum «in cibo sumptum calefacit et stringit. Sompnum etiam facit». Macer De viribus herbarum (957-61) ita dicit,

6 unde versus C 7 et *om.* C; iram C
CORBAN 3 motivum B 4 dicit *om.* D; vota B 4-5 sonat] significat C
CORBANAN 4 ibi] sibi B 7-8 sacerdotum . . . donaria *om.* B 9 reficienda B; testa C
CORIANDRUM 3 quod] quia B; corioti vel corion A 4 datum] positum B; proniorem D; reddit homines in B 5 amicitiam D 5-6 canes B

Frigida vis herbe coriandri dicitur esse,
Austereque simul quiddam virtutis habere.
Hanc Galienus ait per quam depellere ventris
Lumbricos tineasque solent si trita bibatur
Cum vino vel si mixto sumatur aceto.

CORDATUS, id est sapiens, a cor, cordis dicitur et est adiectivum.

CORIARIUS dicitur a corio, scilicet qui parat coria vel qui operatur in coriis. Ita exponit interlinearis Actuum ix g (43).

CORNUTA dicebatur facies Moysi propter «quosdam radios splendoris quos humanus visus ferre non poterat». Ita dicit glosa xxxiiii Exodi (35).

CORNUSTIBII, secundum quod exponit Beatus Gregorius (*Moralia*, *PL*, 76, 774), tertia filia Iob, nomen accepit ultimo Iob (42,14), unde dicit sic, «Hec nomina pro eo quod a virtutibus sumpta sunt apte curavit interpres. Non ea sicut in arabico sermone scripta sunt ponere sed in latinum eloquium versa apertius demonstrare. Quis enim nesciat Diem vel Casiam latina esse vocabula? At vero in Cornustibii, quamvis non cornus sed cornu dicitur, non cantantium fistula tibium sed tibia vocatur, in latina tamen lingua, sermonis genere minime custodito, rem prodere maluit atque in eius lingue de qua transferebat proprietate perdurare. Vel certe per cornu vel tibiam unum verbum ex utroque composuit. Utrumque verbum, per unam orationis partem in latina lingua transfusum, quo voluit genere licite vocavit». Ita exponit Gregorius nec ego alicuius momenti sum ut contradicam sermonibus sancti. Dicit tamen Alexander Nequam (*fol.* 123,10) quod, secundum Gregorii dicta, est Cornustibii quasi cantatrix. Sed qui Hebreos intelligunt nomen

13 solet B
CORIARIUS 1 qui *primum*] quia B 2 et ita C
CORNUSTIBII 4 apte] aperte O 6 dien B 7 causam A, casian B 9 tibium] stibium A 12 per] pro D 14 quo] quod A; vocaverit B 18 nomen] non ABD

esse compositum ex cornu et stibio dicunt. Dicta est ergo Cornustibii quem ad modum si diceretur cornu minii, quasi diceret stibio non egebat quia nativus color ei sufficiebat. In hebraica etiam lingua dicitur splendor quod nos dicimus cornu. Fuit ergo filia Iob splendor stibii, id est conferens splendorem stibio, quia adeo pulchra erat quod stibium nullum ei conferret splendorem sed ipsa conferret splendorem stibio.

CHORUS multa significat, quandoque enim ponitur pro musico instrumento, ut in Psalmo (150,4), «Laudate eum in tympano et choro» et Luce xvi (15,25). Quod «dicit Strabus esse pellem cum duabus cicutis, et per alteram inspiratur et per alteram reddit sonum. Et scribitur secundum quosdam sine aspiratione, pro voce autem canentium et mensura et vento cum ch aspirato». Ita dicitur in Historiis super librum Iudicum (1282). Secundum Ysidorum Ethimologiarum xvi (26,17), «Chorus est mensura xxx modiorum. Hic ex hebreo sermone descendit qui vocatur chora a similitudine collis. Chora enim hebraice appellabantur colles. Coacervati enim modii xxx instar collis videntur et onus cameli efficiunt». Item chorus est ventus qui ab occidente estivo flat. Require supra ubi exponitur aquilo. Item chorus est multitudo in sacris collecta, et tunc secundum Papiam dicitur a corona quia in modum corone astant ibi psallentes. Vel dicitur a concordia vocum vel a caritate quam debent habere. Item

19 et *om.* A; ergo *om.* B 20 cornubistii D 24 adeo et D; pulchrum C; quod] quia D

In marg. fol. 37v *add.* D: a corona corimbus corimbi id est fructus edere quia idem coronabantur antiqui et precipue poete unde metamorphoseon iiii (III, 665) grandis distinguit vela corimbis corimbi etiam dicuntur anuli vitis qui ligant que proxima sunt et comprehendunt ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur corpus proprie dicitur quicquid per quinque sensus corporis capitur et sentitur

CHORUS 1 quando A 2 ut] unde BC 3 choro laudis etc C; dicit] ait C 4 cicatris C 10 ad similitudinem C 11 appellatur C 12 xxx *om.* D; camen B 13 oriente B 15 secundum Papiam *om.* D 17 vel] ut AD

chorus dicitur locus cleri in capite ecclesie. Unde versus de Grecismo (XII, 366-8),

Est hec turba chorus, qui ventat in aere corus,
Ast instrumentum dicitur esse chorus,
Cancellusque chorus, mensuraque sive chorea.

CHORUSCARE dicitur «splendere, vibrare et iaculari». Ita dicit Huguitio. Pro vibrare ponit Iuvenalis in quarto (12,6) dicens,

Tarpeio servata Iovi frontemque choruscat.

Et ponit Grecismus (XV, 219-20) differentiam inter choruscare et micare et radiare dicens,

Sol radiat mucroque micat fulgurque choruscat,
Cum fulgur supra paret tunc fulgurat ether.

Unde hec choruscatio dicitur splendor, choruscandi actio.

CORTEX dicitur quasi corio tegens quia corio lignum tegat. Unde Ysidorus Ethimologiarum xvii (6,15-16) sic ait, «Corticem veteres coricem vocabant. Dictus autem cortex quasi corio lignum tegat. Liber est corticis pars interior, dictus a liberato cortice, id est ablato; est enim medium quiddam inter lignum et corticem». Quidam tamen ponunt ibi tertium, scilicet suber. Unde versus (*Grec.* IX,174),

Pars prior est cortex, liber altera, tertia suber.

Et in Theodolo (110),

Mutat flebiliter rigidum pro corpore suber.

Ego credo cum Huguitione (*s. v.* Suo) quod proprie suber est cortex illius arboris que suberies dicitur. De qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,27), «Suberies est arbor ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur . . . Dicta suberies quasi subedies . . . eo quod fructus eius sues edunt».

21-22 ast . . . chorus *om.* AD 22 mensura sive AC, mensura est sine D

CHORUSCARE 2-4 Pro . . . choruscat *om.* C *et add.* ego non recolo me legisse nisi pro splendore 2 pro] quod A; vibrare autem B 5 radicare D 6 mucroque] in utroque AD

CORTEX 1 dicitur *om.* C; tegit C 2 xvi B 3 dictus est B 5 cortico A 14 qualidissimus B

Nota quod cortex invenitur in masculino genere et in feminino. Quod autem sit masculinum patet per Ovidium qui dicit in primo Methamorphoseon (554),

Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.

Quod autem sit femininum patet per Virgilium qui dicit in Bucolicis (VI, 62-3),

Tunc Phetontiadas musco circumdat amare
Corticis etc.

CORTINA a corio dicitur quia prius de coriis pluribus fiebat sicut in tabernaculo. Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (26,9). Item secundum Huguitionem (*s. v.* Creos) cortina dicitur «locus in templo ubi dabantur responsa vel potius mensa in templo Apollinis super quam stabat Pheba, id est sacerdotissa Phebi, que dicebat oracula. Et dicebatur cortina quia corio Phitonis serpentis erat tecta. Vel cortina quasi certina . . . quia ibi certa dabantur responsa».

CORRIGIA a corio dicitur vel a colligatione quasi colligia.

COTURNIX, sicut dicit Magister in Historiis (1159), «avis est regia quam Iosephus ortigiam vocat, grecus ortigometram». Nos vulgo curleium dicimus a currendo. Et dicunt quod coturnices non sunt aves modice que apud nos sunt. Ysidorus autem in xii Ethimologiarum (7,64-5) dicit, «Coturnices a sono vocis dictas, quas Greci ortigias vocant eo quod vise fuerint primum in Ortigia insula. Hee adveniendi habent tempora, nam estate depulsa maria transmeant. Ortigometra dicitur que gregem ducit. Eam terre propinquantem accipiter videns rapit; ac propterea cura est universis ducem sollicitare generis externi, per quam caveant prima

16 masculini generis C 16-17 feminini C
CORTINA 1 prius] antiquitus B 4 ubi] in quo A 7 pro Phitonis D 7-8 certina] certum A, certura B
CORRIGIA colligione A
COTURNIX 2-3 ortogometram C 3 vulgo] vero B 4 quod *om.* A; non *om.* C 7 primum *om.* D 8 depulsa] transacte B 8-9 ortogometra C 9-10 appropinquantem AD 11 quam] quem B

discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum; quam ob causam eas veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut et homo, caducum patitur morbum».

COUTOR, couteris dicitur simul uti. Unde Iohannis iiii (9) dicitur, «Non enim coutuntur Iudei Samaritanis,» super quem locum dicitur in Historiis (1568), «Translatis x tribubus rex Assyriorum misit Persas et Assyrios ad colendam sibi terram, qui ob metum ferarum libros Moysi receperant et legitima terre, non tamen cessabant ab idolatria, qui primo Cuthei vocati a fluvio Persarum tunc autem Samaritani quasi medii inter Iudeos et gentes, quandoque tamen Iudei vocaverunt eos Iacobitas, id est supplantatores, quia terram fratrum suorum que eos contigebat eis supplantaverunt, horum cibis et vasculis non utebantur Iudei».

CRABRONES nichil est sed debet dici scrabrones sicut infra ostenditur in suo loco.

CRAPULA «est immoderata voracitas, quasi cruda epula, cuius cruditate gravatur cor et stomachus indigestus efficitur. Immoderata enim voracitas vitium est, sed tantum id salutis est quantum sustentationi natureque sufficit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (2,9). Et quandoque ponitur crapula pro excessu in potu. Unde in Psalmo (77,65) dicitur «crapulatus a vino». Versus,

Vina bibat mane cerebrumque reformet inane
Quem perfudit heri crapula multa meri.

Sed improprie dicitur, quod patet per ethimologiam nominis supra positam.

CRATERA, sicut ait Ysidorus in xx Ethimologiarum (5,3), «calix est habens duas ansas, et est grecum nomen. Declina-

14 sicut *om.* C
COUTOR 4 Assyrios] assyriis A 5 ferorum C 8 dicebant quasi B, dicebantur quasi C; gentiles B 10 attingebat AD
CRAPULA 2 afficitur BCD 4 quantum] quod C 6 in *om.* A 8-9 *Cf. Walther*[1], *no.* 20342 8 reformat AD 9 profudit D
CRATERA 1 ait] dicit C; in *om.* D

tur autem apud eos hic crater; nam latine hec cratera dicitur. Unde Persius (2,52-3),

> Si tibi crateras argenti incussaque pingui
> Auro dona feram.»

Potest tamen crateras esse accusativus grecus ab hoc nomine crater, crateris, et tunc est masculini generis. Unde «Virgilius in primo Eneidos (724),

> Crateras magnos statuunt et vina coronant.

Fiebant autem primum a connexione virgarum, unde dicte sunt cratere a cratin, id est quod se invicem teneant». Et nota quod crater facit duplicem accusativum in singulari, scilicet craterem vel cratera, et ista terminatio que fit in a greca est et corripitur et similiter in plurali geminum habet accusativum, scilicet crateres vel crateras, et ista terminatio que fit in as greca est et similiter corripitur. Unde Virgilius Eneidos viii b (IX, 165),

> Indulgent vino et vertunt crateras aenos.

Secundum modernos ciphi et calices vinarii communiter crateras appellantur. Nota versus qui scribuntur in Grecismo (XXV, 265-8),

> Bis duo nomina sunt terne, duplicantque quaternum,
> Ex quo feminea, quibus est inflexio prima
> Formant ceu panter, crater, ceu lampas et ether:
> Ethera, pantera, crateraque lampada dicas.

Ista nomina duplicant quartum, id est accusativum casum, ut panteram vel pantera et sic de aliis. Et formant ex se nomina prime inflexionis, id est prime declinationis, ut hec pantera re, hec cratera re, ethera re, lampada lampade.

5 si] sit AC 11 autem] enim B, *om.* C; connexione] nexibus B 15 habent ABD 16 crateras vel cratera A 17 as] a A 20-21 appellantur communiter D 21 nota] unde C; que B 23 duplicantque] duplicant quia D 25 ceu *utrumque*] seu ABC 27-30 Ista . . . lampade *om.* BD 27 ista iiii nomina C; quartum scilicet casum id est accusativum qui est quartus casus ut pantherem vel panthera craterem vel cratera et sic C 28 formantur A 30 et hec cratera re et hec lampada de C

CRATIS dicitur instrumentum de virgis contextum super quod stant cementarii in edificatione murorum altorum. Item cratis dicitur instrumentum ferreum ad carnes et pisces assandos quia ad similitudinem cratis virgulis ferreis contexitur ex transverso, et dicitur a cratim eo quod virgule ibi contexte se contineant. Et inde hec craticula diminutivum.

CREAGRA dicitur fuscinula ad carnes de caldariis extrahendas. Et dicitur a creos, quod est caro, et agros, quod est tractus.

CREBER, bra, brum dicitur frequens, spissus, assiduus.

CREMIUM a cremando dicitur, sacrificium quod dicebatur antiquitus holocaustum quia totaliter cremabatur. Item cremium dicitur illud quod, defrixis carnibus, extracta pinguedine, aridum remanet in patella.

CREPIDO a crepando dicitur, et secundum Papiam crepido est summitas riparum vel cuiuslibet alterius rei vel abrupti alicuius extremitas, altitudo scilicet vel summitas, quia ibi venti crepant, id est sonant. Item crepido ponitur pro caverna ubi vie conveniunt, in qua solent latitare pauperes et mendicare. Iuvenalis (5,8),

Nulla crepido vacat etc.

Et ponitur hic pro summitate riparum et volunt aliqui quod tunc derivetur a creperon, quod est dubium, quia dubium est ibi ponere pedem; convenientius tamen a crepando dicitur quia venti et lapides corruentes ibi continue crepant. Item summitas vel extremitas altaris in circuitu dicebatur crepido et ipsum propitiatorium. Unde Ezechielis xliii (14), «de sinu terre usque ad crepidinem», id est «propitiatorium» dicit glosa.

CRATIS 1 contectum C 2 quo C 4 assandas C 5 virge A
CREBER assidus C
CREMIUM 2 cremebatur BC 3 defixis A
CREPIDO 2 abrupi A 4 sociant A 8 et *primum om.* C 10 si a A 14 id est] quasi B 15 ita dicit C

CREPUSCULUM est initium diei vel noctis et dicitur a creperon, quod est dubium, quasi dubia lux quia dubium est utrum sit diei an noctis prima pars. Et nota secundum Ysidorum Ethimologiarum v (31,4-14) quod «Noctis partes sunt septem, scilicet vesperum, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum. Vesperum a stella occidentali vocatum que solem occiduum sequitur et tenebras sequentes precedit . . . Crepusculum est dubia lux, nam creperon dubium dicimus, hoc est inter lucem et tenebras. Conticinium est quando cuncti silent. Conticere enim silere est. Intempestum est medium et inactuosum noctis tempus, quando agi nichil potest et omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta dicuntur inactuosa quasi sine tempore, id est sine actu per quem dinoscitur tempus . . . Gallicinium propter gallos, lucis prenuntios, dictum. Matutinum autem est inter abscessum tenebrarum et aurore adventum, et dicitur matutinum quod hoc tempore inchoante mane sit. Diluculum quasi diei parva lux iam incipiens. Hoc et aurora, que solem precedit. Est autem aurora diei clarescentis exordium et primus splendor aeris qui grece eos dicitur, quam nos per derivationem auroram dicimus quasi eororam».

CRIBRUM quasi curritrum a currendo dicitur eo quod per ipsum currat frumentum. Est enim instrumentum aptum ad purgandum fruges. Unde dicitur cribro, cribras, avi, are, id est purgare, examinare, ventilare.

CRIMINE PESSIMO accusavit Ioseph fratres suos apud pa-

CREPUSCULUM 2 quasi] quia B; quia *om.* B; dubium enim est B; utrum] an C 3 dies an nox vel diei ac noctis B; an] vel C 4 quod] quia C 6 gallicinium matutinum *om.* C 9 dubium *om.* C; hoc] hec B 10 silerent A, solent B; enim] autem B 15 quasi] que C 17-18 abscessum] aborsum A, abcessum C, absessum D 19 quod] quia AD; inchoare AC 20 hec B 21 autem] enim B; extendium B 23 coronam B

CRIBRUM 1 curristrum C 3 purgendum B; avi *om.* D, avi, are *om.* BC 4 purgare] cribrare D

trem, scilicet de odio in ipsum vel de coitu cum brutis animalibus, vel solum Ruben pro concubina patris. Crimen autem a carendo dicitur, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum v (26,1).

CRISOLITUS lapis est pretiosus et dicitur a crisis, quod est aurum. «Est enim auro similis cum marini coloris similitudine, et gignitur in Ethiopia», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (XVI, 15,2-3).

CRISOPASSUS lapis est pretiosus et, sicut dicit glosa Apocalipsis (21,20) ultimo, «In India nascitur, viridis aureeque mixture, unde dicitur a crisis, quod est aurum».

CRISPO, crispas dicitur crispum facere, concutere, vibrare vel iaculari, unde crispus, pa, pum.

CRISTALLUS lapis est «resplendens et aquosus colore. Traditur quod nix fit glacie perdurata per annos, unde et Greci nomen dederunt» (*Isid.*, *Etym.*, XVI, 13,1). Dicit enim Papias «cristallus grece glacies». Gignitur autem secundum Papiam et Ysidorum (*Etym.*, XVI, 13,1), «In Asia et Cypro, maxime in septemptrionum Alpibus ubi nec estate sol ferventissimus invenitur; ideoque ipsa diuturna et annosa duritia reddit hanc speciem que cristallus dicitur. Hec opposita radiis solis adeo rapit flammam ut aridis fungis vel foliis prebeat ignem. Usus eius etiam ad pocula destinatur. Nichil autem aliud quam frigidum pati potest». Et licet videatur Ysidorus et etiam Papias ponere cristallum in genere masculino, tamen secundum Priscianum (VI,32) feminini generis

CRISOLITUS 2 enim] autem C
CRISOPASSUS *Post* aurum *add.* B: item ysidorus ethimologiarum xvi crisopassus indicus est colore porri succum referens aureis intervenientibus guttis unde et nomen accepit dicitur enim a crisis quod est aurum et passum quod est porrum
CRISTALLUS 1 cristallus sicut dicit ysidorus eth xvi c xv a C · 1-2 traditur *om.* ABD 2 durata C 4 glacies latine A, glacies dicitur B 5 et] in B 7 annona AC 10 usus] versus AD; destruatur A 11 autem] enim B 12 genere *om.* C

est et declinatur hec cristallus. Antiqui dicebant hoc cristallum. Vide versus supra ubi exponitur abissus.

CROCUS fuit «quidam puer qui secundum fabulas mutatus fuit in florem. Unde hic crocus dictus est flos sed proprie pro flore dicitur hoc crocum neutri generis, pro puero hic Crocus, . . . Unde croceus, ea, eum et hec crocea, cee, id est cuna infantium». Ita dicit Huguitio, et introducit auctoritatem Ieremie iiii Threnorum (5) ubi dicitur, «qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora». Ysidorus (*Etym.* XVII, 9,5) et Papias dicunt «crocum dictum ab oppido Cilicie quod vocatur Coricium, quamquam et alibi nascatur, sed non tantum vel tale quale in Cilicia . . . Optimum autem est quod fuerit recens, odoris boni, albedine parva, porrecteque longitudinis, integrum et neque in fragmenta comminutum, inspiratione bona, et cum carpitur manus inficiens et leviter acre. Quod si eiusmodi non fuerit, aut vetustum aut infusum agnoscitur».

CRUOR a currendo dicitur eo quod effusus decurrit et currendo corruit, vel dicitur a corruptione quia sanguis corruptus de corpore emittitur, vel dicitur a cruditate. Cruor et sanguis ita distinguntur quia sanguis est in corpore, cruor vero effusus est. Unde versus (*Grec.* IX, 4),

Sanguis alit corpus, cruor est de corpore fusus.

Vel cruor est victimarum, sanguis hominum. A cruore dicitur cruentus, ta, tum et cruento, cruentas, id est sanguine inquinare.

CRUS, cruris a currendo dicitur quia eo currimus.

15 versus *om.* C
CROCUS 3 pro puero hic crocus *om.* D, puero vero hic B 4 cee] crocea B 5 cuna] curia A 6 threnorum *om.* D 8 dictum *om.* B 9 coricium] citicium C 10 cicilia A 11 quod] cum C 13 capitur BC 14 eiusmodi] eiusdem modi B, huius C
CRUOR 1 currendo *primum*] crurendo C 1-2 currendo] correndo C 3 crudelitate B 3-4 cruor enim et C 4 distinguitur D 5 vero *om.* A 6 de] a BC 9 inquinare] cruentare C

CRUSTUM «vel crustulum pro fragmento panis et pro quolibet edulio ponitur. Hec crusta, cruste vel crustula lamina quelibet vel fragmentum auri vel argenti vel alterius metalli vel ligni vel lapidis. Unde marmorati lapides etiam crustati dicuntur. Item crusta vel crustula superficies panis vel cortex alterius rei. Unde hec crustaria dicitur taberna a vasis crustatis». Ita dicit Huguitio. Ysidorus autem dicit in xx Ethimologiarum (2,18) quod «crusta est superficies panis et ipsa fragmenta quia dividuntur ut fracta». Papias idem dicit et addit cruste «tabule marmoris» sunt. Unde et marmorati parietes crustati dicuntur. In Historiis dicitur (1201) «crustulum est panis qui fere in crustam induratus est». Vide textum Exodi xxix a (2), d (23). Quod autem crustum panis dicatur probatur per Virgilii Eneidos vi a (VII, 114-15) ubi dicitur,

Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti etc.

Unde hoc crustulum diminutivum. Unde Oratius in Sermonibus (I, 1,25-6),

Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima.

Unde miror quod aliqui confundunt significationum proprietates ponentes crustum pro crusta et crustulum pro crustula et econverso.

CUBITUS, cubiti pars est brachii et dicitur a cubando quia «ad cibos sumendos in ipso cubamus». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,64). Item cubitus est mensura quedam de qua dicit Ieronimus in glosa Ezechielis xlvii a (3) quod «in genere masculino mille cubitos, non in neutro mille

CRUSTUM 2-3 lamina est quelibet B 4 etiam *om.* BC 7 in] libro C 13 xxxix AD; *post* Exodi a d *add.* C: ubi dicit glosa crustula est genus panis absque fermento in similitudinem crustule indurati oleo conspersi 14-16 per . . . violare *om.* A 14 per virgilium D 16 et violare] evolare D; a manu A 20 vetat] erat C; dent B; blandis D 21 ut] ad AB

CUBITUS 5-8 *Haec verba Rabano (R.) in Glosa attributa sunt sed cf. Hieron. Com. in Ezech., PL 25, 470.*

cubita, dicimus non ex grammatice imperitia sed propter simplices et idiotas, quorum in congregatione ecclesie maior pars est nota facimus». Unde hoc cubitum pro mensura dicitur secundum Ieronimum. Quo modo autem cubitus geometricus differat a nostra cubito usuali habetur per hos versus qui scribuntur in Aurora ubi agitur de archa (*Gen.* 577-82),

Hec mensura fuit geometrica que facit archam;
  Non aliter caperet tanta, tot illa simul.
Hic cubitus, quo mensor habet geometricus uti,
  Senos sive novem fertur habere pedes;
Sed cubitus noster, quem communis tenet usus,
  Ex uno constat dimidioque pede.

CUBILE cubandi locus est, scilicet lectus vel stratum.

CUBICULUM dictum quod in eo cubemus atque dormientes requiescamus.

CUBICULARIUS dicitur custos vel preparator vel fabricator cubiculi.

CUCUMER, cucumeris herba quedam est, de qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (10,16), «Cucumeres dicti sunt pro eo quod sint interdum amari; qui dulces nasci perhibentur si lacte melito eorum semen infundatur». Diascorides dicit, quod cucumeris «natura frigida invenitur. Ventrem solvit, stomacho accommodatur quibus animus deficit. Succurrit odore foliaque eius ex vino trita vulneribus medentur que caninus morsus impresserit. Semen ex dulci vino datum vesice laboranti facile prestat urinam» etc. Et nota quod dicit Priscianus (VI, 65), «Illa quoque tam in is quam in er finita nomina regulam servant in er terminantium, id est accepta

7 in *om.* D; ecclesie *om.* A, ecclesia D 8 nota *om.* C 10 cubito] cubitu A 14 tanta tot] cuncta dat C; 17 quem] quod C 18 dividioque B
CUBICULARIUS 2 cubiculi] cubilus B
CUCUMER 2 sunt *om.* C 3 sint] sunt BC 4 si] sed AD; Discoriades C 5 invenitur] reperitur BC 7 trita] cocta D 8 semen eius ex A; dulce A 10 quoque] tamen B 10-11 finita . . . er *om.* C

is faciunt genitivum, ut pulvis et pulver pulveris, hic cucumis et cucumer cucumeris, hic cinis et ciner cineris, hic vomis et vomer vomeris». Unde Grecismus (xxv, 318-21),

Bis duo nomina sunt que substantiva vocantur,
Que vel in is vel in er rectum posuere frequenter,
Ut pulvis vomis, sic cinis et cucumis,
Sic pulver vomer, sic ciner et cucumer.

CUCUMERARIUM dicitur locus ubi crescunt cucumeres vel ubi reponuntur.

CULEX parvum est animal volatile, aculeis permolestum. Unde ait Ysidorus Ethimologiarum xii (8,13), «Culex ab aculeo dictus quod sanguinem suggat. Habet enim fistulam in ore ad modum stimuli qua carnem terebrat ut sanguinem bibat». Et dicit Papias quod «culices non tangunt hominem si abscinthii herbam cum oleo coquat et eo perungat».

CULINA quasi colina dicitur, scilicet coquina. Et dicitur a colo, colis quia frequentius colitur, id est inhabitatur, a coquinariis et gulosis quam ecclesia et lautorum cibariorum preparationibus colitur, id est honoratur. Vel dicitur culina a cucumis, id est caldariis, quasi cucumarum locus, et producit ubique hanc sillabam li. Unde Oratius in Sermonibus (1, 5,73-4),

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Vulcano summum properabat lambere tectum.

CULMUS a calamo dicitur quasi calamus. Culmus enim est «calamus spice qui a radicibus nascitur, licet quandoque inveniatur pro ipso folliculo unde spica exit, quandoque pro spica». Ita dicit Huguitio. Unde hec culma, id est calamus.

CUNCTATIO dicitur mora vel dubitatio. Et dicitur a cunctor,

12-13 cucumis] cucumeris C 13 hic *primum*] hec C
CULEX 3 dictus *om.* B 4 terebat AC, terit B
CULINA 5 cucumerum A 8 nam vaga *om.* A
CULMUS 1-2 culmus *alterum* . . . calamus *om.* B 2 quia a A

cunctaris, quod est morari vel dubitare, et hec cuncta, cuncte dicitur pro mora, et scribitur cunctor, cunctaris prout hic accipitur per u. Sed contor, contaris pro inquirere scribitur per o. Unde multi errant in scribendo.

CUNEUS, sicut dicit Papias, est «collecta in unum militum multitudo». Et dicitur cuneus a coeundo, quasi coineus, eo quod in unum coeat. Item cuneus dicitur instrumentum ligneum in parte anteriori attenuatum ad findendum ligna et ad firmandum clavum quia coeat in summitate et quia sui interpositione diversa faciat coire. Ad cuius similitudinem dicunt cuneum in expeditione dici.

CURA a corde dicitur, scilicet sollicitudo, studium, anxietas. Papias ponit multas alias significationes et dicit (*s. v.* Sollicitudo) quod cura et sollicitudo inter se differunt: sollicitudo enim moderata ac temporalis est, cura vero sine moderatione est». Unde cura dicta quasi cor urens, eo quod cor urat vel edat, vel quia a corde ruat. Ethimologie sunt, non derivationes.

CURATIO morborum tribus generibus constat: farmacia, id est unguentorum appositione, farmacon enim grece unguentum vel medicamentum latine, cirurgia, id est manuum actione, sicut in cocturis et incisionibus, dieta in potus et cibi temperantia vel subtractione.

CUNCTATIO 2 hec *om.* C 3 cunctor cunctaris] conctor conctaris CD
CUNEUS 2 coineus] couneus C 3 omnes coeant C 4 cindendum C, scindendum D
In marg. fol. 40 *add.* D: cunus cuni masculini generis id est foramen vel occulta via et subterranea unde cuniculus cuniculi diminutivum scilicet via occulta subterranea unde hic cuniculus cuniculi quoddam animal in subterraneis habitans cavernis vel dicitur cuniculus quia canum indagine capiatur item a cunus hic cunnus ni quia foratus est et occultus membrum femineum
CURA 2 alias *om.* D 5 dicta *om.* A 6 ledat A
CURATIO 1 curationes A; tribus modis et generibus stat B; farmaria A, farinaria D 1-2 id est *om.* AD 2-3 farmacon . . . latine *om.* B, *in marg.* D 2 enim *om.* A 4 actio C; sicut fit B, sicut sit C; impotus D

CURIA a cura dicitur propter frequentes curas que ibi sunt. Est enim locus ubi initur consilium de rebus administrandis, de causis discutiendis et determinandis. Et habet multas significationes. Unde scribitur in Grecismo (x, 25-6),

Curia planities in terra, curia regum,
Sed curtis proprie dicatur canonicorum.

CUTIS grece, incisio latine. Unde hec cutis dicitur tegimen corporis quia corpori superposita incisionem prima patiatur. Eadem et pellis dicitur a pellendis iniuriis ventorum et pluviarum, frigoris et caloris, que si detrahatur corium dicitur a carne quasi carnium quia carnem texit.

D

DAMASCUS, feminini generis, urbs est Syrie, condita et nuncupata a Damasco, dispensatoris Abrahe filio.

DAMPNUM iactura et detrimentum. Ita distinguitur a Papia: «dampnum insolito et nobis nescientibus fit, iacturam scientes et ultro patimur». Est enim proprie iactura quando naute propter imminens periculum res suas in mare proiciunt. Detrimentum vero leve dampnum fit in parte. Est enim «dampnum a diminutione rei vocatum», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum v (27,5).

DAMULA sive dama sicut ait Papias «capra agrestis» est. Et sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (1,22), «Damula vocata est eo quod de manu effugiat; timidum animal est et inbelle vel inbecille. Unde Martialis (XIII, 94),

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum:
Imbelles dame quid nisi preda sumus?»

CURIA 5 terris A; regis C
CUTIS 1 hec] et C 2 prima] primo B 5 carnium] cranium C; tegit C
DAMASCUS 1 danascus D; femini D 1-2 et nuncupata *om.* C 2 dispensatore B
DAMPNUM 1 distinguntur AC 2 dampnum etiam nobis B; iacturam nec BCD 5 fit] sit C 6 enim] autem BC
DAMULA 1 sive] quasi C; caya A, caprea C 4 imbecille et imbelle B, imbelle et imbecille D, inbelle vel *om.* C

DEBERE, id est debitum habere, de alieno habere. Et componitur debere a de et habeo, habes quasi dehabere.

DECACORDUM psalterium, instrumentum est musicum cum decem cordis quo Hebrei usi sunt propter numerum decalogi. Et dicitur a deca, quod est decem et corda, corde et declinatur decacordus, da, dum et hoc decacordum, di.

DECANUS dicitur qui habet x homines sub se, et dicitur a deca, quod est decem.

DECAPOLIS, sicut ait Magister in Historiis (1578), «regio est decem urbium circa Pellam et Gazaram contra Galileam». Et dicitur a deca, quod est decem, et polis, quod est civitas.

DECEM MUTATORIA vestium, id est decem paria; vel vestes nove sic appellantur pro mutatione veterum.

DECIMAS TRES legimus, sicut testatur Magister in Historiis (1251?) super Exodi xxii. Prima erat Levitis, secunda ut haberent in festivitatibus, tertia que in tertio anno colligebatur pauperibus. Plenius autem scribit super Duteronomium dicens sic (1251), «Singulis annis Iudei faciebant duas decimationes bonorum suorum. Primam separabant Levitis, etc ... Item novem reliquas partes decimabant et hanc secundam decimam sibi reservabant et ex ea ter in an-

DEBERE 2 quasi] et AD
DECACORDUM 4 huius di A
DECANUS 1 dicitur] est B
DECAPOLIS 1 ait] dicit C
DECEM MUTATORIA 1 *Cf. IV Reg.* 5,5; mutoria D
In marg. inf. fol 41 *cum nota insertionis post* decreta *add.* D: deceo deces id est convenire ad ornatum pertinere ut te decet hymnus deus in syon pallium decet me nominativus huius verbi designare debet ornatum vel ornamentum accusativus illud cuius est ornamentum si aliter fiat non erit latinum dictum
In marg. fol. 41 *add.* D: nota quod predecessor dicitur decessor lxxiii.d. c. adrianus et in multis aliis locis decedere enim est mori qui autem est predecessor alicuius moritur rei vel dignitati quam habebat
DECIMAS 2 ut] que ut B 3 tertia *om.* B 4-5 deutro C 7 leviticis C 8 servabant C

no cum ascendebant in Ierusalem oblationes et epulas sibi et domui sue faciebant et Levitam concellaneum qui etiam cum eis ascenderat invitabant... Preterea tertio anno, duabus decimis sublatis ut diximus, tertiam faciebant iterum decimationem in usus pauperum et hanc reponebant apud se ut haberent unde darent peregrino et advene, pupillo et vidue et egentibus et Levitis si indigerent. In usus vero proprios ex hac nichil impendebant. Et de hac dictum est, 'Omni petenti te tribue'». (*Lc.* 6,30).

DECIPULA a decipiendo dicitur, scilicet deceptio, vel instrumentum ad aliquid capiendum. Dicitur autem a decipiendo quia sic ponitur ut dum esca tenditur nequaquam ipsa a transeunte videatur, que videlicet non facile deciperet si videri potuisset. Versus differentiales de Grecismo (x, 56-7),

Muscipule murium sunt decipuleque luporum,
Et possunt alio pedice sub nomine dici.

DECLINARE idem est quod deflectere, deviare, divertere, humiliare. Et componitur a de et cleo, cles, clevi, clere, cletum, cletu, quod est gloriari, inclinari, sed non est in usu.

DECREPITUS dicitur valde senex quod morti propinquior quasi ad mortis ianuas vertat, sicut crepusculum tempus noctis. Alii dicunt decrepitum non qui senectute avulsus est sed qui iam crepare desierit, id est cessaverit. Et declinatur decrepitus, ta, tum quasi seorsum a crepore, id est a sono, a parte locutionis.

DECRETA, decretorum dicuntur libri in quo continentur decreta. Item decretum dicitur definitum, statutum, iudicium, placitum, deliberatum, divisum. Et dicitur a decerno,

12 item B 15 et *alterum om.* BC; vero *om.* D 17 omnipotenti D
DECIPULA 1 scilicet decipiendo deceptio B 2 autem *om.* B 3 ponitur] potentia A; dum] de AD 4 videantur A; facile] de facili C 6 descipuleque C
DECLINARE 1 devitare C 2 clevi *om.* D 3 gloriari vel inclinari D
DECREPITUS 1 proprior C 2 vergat B
DECRETA 1 liberi AB 3 a *om.* C

decernis, quod est definire, statuere, iudicare, deliberare, preponere.

DECOR, decoris, media producta in genitivo, dicitur venustas, pulchritudo. Unde dedecoro, dedecoras decorum vel pulchrum facere. Item decus, decoris, media correpta in genitivo, idem est quod honor. Unde decoro, decoras media correpta, id est honorare. Et utrumque dicitur a decet. Versus Grecismi (xv, 139-40),

> Quem veneror decoro, quem pulchrum reddo decoro,
> Principium primi decus esto, decorque secundi.

DECURIO dicitur nobilis de curia. Unde Ysidorus Ethimologiarum ix (4,23), «Decuriones dicti quod sint de ordine curie, officium enim curie administrant». Item decurio est qui habet sub se decem, et tunc dicitur a decem et cura, cure quasi decem curans vel decem habens in cura sua.

DEDICARE dicitur deo dicare, consecrare, deo copulare, perficere. Unde Papias, dedicavit perfecit. Et in ista significatione potest accipi Duteronomii xx b (20,5), «Quis est homo qui edificavit domum novam et non dedicavit eam» etc. Vel dedicare dicitur ibi initiare. Unde dicit Magister in Historiis (1254), «dedicavit vel initiavit». Et componitur dedicare a de et dico, dicas, quod est copulare, consecrare, vovere.

DEFECARE est decolare et rem mixtam fecibus segregare. Unde defecatus, ta, tum, id est purus et a sorde separatus.

DEFUNCTUS mortuus quia deorsum est a functione vite. Et dicitur a defungor, defungeris, quod est deorsum a functione esse, qui enim moritur deorsum a functione fit. Papias exponit sic. Defunctus est vocatus quia implevit vite officium,

4 stature C
DECURIO 1 de *expunx.* A
DEDICARE 3 posset AB 4 edificavit vel edificare cepit AD, edificavit id est edificare cepit BC
DEFECARE 1 defectare C; decolare a fece purgare et C
DEFUNCTUS 1 quia] quasi C

nam dicimus functos officio quia officia debita compleverunt. Unde est et honoribus functus. Hinc ergo est defunctus quod sit ab officio vite depositus. Unde defunctio, id est mors.

DEGENER, degeneris, communis generis, dicitur ille qui est extra generis dignitatem vel qui de genere optimo nascitur et inhoneste vivit. Et dicitur ignobilis quia nobilitati generis non respondet. Unde degenero, as.

DEIERARE, id est valde vel firmiter iurare et in ista significatione accipitur i Regum xx (17) ubi dicitur, «adiecit Ionathas deierare David». Item deierare ponitur pro periurare. Et nota quod in istis duobus verbis quibus antiqui utebantur, scilicet deiuro periuro, mutamus u in e correptam et subtracta r primo posita dicimus deiero, deieras et peiero, peieras pro periuro et deiuro.

DELATOR, id est accusator. Unde primo Machabeorum iiii a (II *Mc.* 4,1), «Symon autem predictus pecuniarum et patrie delator». Et dicitur a defero, defers, quod est de uno loco ad alium ferre vel deorsum ferre, accusare et honorem impendere. Et secundum istam ultimam significationem construitur cum dativo, ut defero tibi, id est honorem impendo. Secundum Ysidorum (x, 77) «delator dicitur eo quod detegit quod latebat».

DELATURA a deferendo dicitur, scilicet accusatio vel proditio, detractio vel deportatio. Pro accusatione vel proditione accipitur Ecclesiastici xxvi b (6) ubi dicitur «delaturam civitatis» etc., proditores enim et accusatores deferunt verba de loco ad locum, de persona ad personam. Pro detractione

6 est *primum om.* D
DEGENER 3 in honestate C
DEIERARE 1 degerare B 5 deiuro et periuro CD; mutantur A
DELATOR 2 autem *om.* CD 3 et *om.* B
DELATURA 1-2 proditio id est detractio D 4 differunt D

autem accipitur Ecclesiastici xxxviii (17), «Propter delaturam autem amare fer luctum illius» ne scilicet alii tibi detrahant. Vel pro deportatione accipitur ibi, quando scilicet deportatur vel defertur proximus ad sepulchrum.

DELATUS, ta, tum a deferendo dicitur de uno loco ad alium latus, deorsum latus, id est accusatus.

DELIBARE, id est sacrificare, immolare, consumere, contingere vel parum degustare, et secundum istam significationem dicitur ad Romanos xi b (16), «si delibatio sancta est, et massa». Delibatio accipitur ibi pro particula vel pro portione ad similitudinem eius qui parum contingit vel degustat de re ut habeat experientiam totius. Super illud ii ad Timotheum iiii (6), «Ego enim iam delibor» dicit glosa quod «delibare dicitur degustare, fundere et immolare». Unde exponitur delibor, id est immolor, quasi paratus erat domino immolari in morte sua. Versus Grecismi (XIX, 66-8),

Vinum delibo de quo temptans ego gusto,
Delibor quasi deficiens a munere labor,
Dilabor cum per varias partes ego labor.

DELIBUTUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum x (70), est «de oleo unctus ut athlete solent vel in ceromate pueri. Hinc et 'delibutum gaudio' (*Ter. Phorm.* 856), id est perfusum vel plenum». Dicitur autem delibutus a delibuo, delibuis, quod est ungere, et componitur a de et oleum vel liquor

6 xviii B, xxviii AC 7 detrahant] detur hanc A 8 vel *om.* C
DELATUS 2 id est *om.* BC
In marg. inf. fol. 41v *add.* D: delecto delectas quod etiam invenitur in deponenti genere et in eodem sensu ut delectentur in letitia et significat hoc verbum delecto magis passionem intrinsecus natam quam transeuntem actionem sed illam significat ad modum actionis
DELIBARE 4 pro *om.* CD 7 delibor etc. C; quod est AD 9 id est *om.* A 11 temptas AB 12 munere] vivere O
DELIBUTUS 2 vel] et C; *post* pueri *add.* ceroma dicitur unguentum vel confectio ex diversis herbis quo ungebantur pugiles ut labiliores essent A, *post* plenum (*v.* 4) C, *in marg.* D 5 liquor] delinquor D;

et buo, buis vel imbuo, imbuis. Unde delibuere quasi de oleo vel liquore perfundere. Quidam dicunt quod buo, buis non est in usu, sed imbuo, is, id est perfundere.

DELINIRE est lenem facere vel placare, et componitur a de et lenio, lenis, lenii vel lenivi, lenire, quod est placare, humiliare, lenem facere.

DELIRAMENTUM est fatuitas, dementia, discordia vel deviatio a rectitudine. Et dicitur a deliro, deliras, quod est deviare, exorbitare, discordare. Et nota quod pro discordare corripit hanc sillabam li. Componitur enim a de et lira, lire, quod est instrumentum musicum. Unde delirus, ra, rum, id est discors, et similiter corripit hanc sillabam li. Sed in aliis significationibus deliro et delirus, quod ab eo descendit, producunt hanc sillabam li. Unde Oratius in libro Epistularum (I, 2,14),

quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Delirus, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum x (78) dicitur «mente defectus per etatem quod a recto ordine et quasi a lira aberret. Lira enim est arationis genus, cum agricole facta semente dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit». Unde versus differentialis (*Grec.* x, 148),

Pollice tango liram, facio cum vomere liram.

Item Grecismus (xv, 203-4),

Deliro discordo, deliro devio dico,
Est lira fons primi, caput est quoque lira secundi.

Vide infra ubi exponitur lira.

DELUBRUM dicitur templum a delendo quasi delens umbram quia in sacris templis delentur umbre peccatorum. De-

6 *Post* buis: quo ungebantur pugiles ut labiliores essent *add.* B; vel imbuo, imbuis] vel a de et oleum et imbuo is B 7 vel de liquore C; profundere D
DELINIRE 1 plantare A 2 placere A
DELIRAMENTUM 4 corripit] accipit A; enim] autem B 5 delirus] lirus C 12 recte C 18 dicas C

lubra dicebant veteres templa fontes habentia quibus ante ingressum diluebantur. Unde dicebantur delubra a diluendo. Item delubra dicuntur templa sacros fontes habentia in quibus peccatores diluuntur et regenerantur per baptismum. Et dicuntur a delendo vel a diluendo ut dictum est.

DEMENS idem est quod amens, id est sine mente, quasi deorsum a mente, vel quod diminutionem mentis habeat.

DEMENTO, tas dicitur dementem facere, extra mentem, id est rationem mentis ponere, furiosum facere, et quandoque ponitur pro furere. Dicitur etiam dementor, dementaris in eadem significatione, deponentis generis.

DEMETO, demetis, demessui, demetere, id est detruncare vel resecare. Et componitur a de et meto, metis, quod est secare et proprie pertinet ad messem. Et nota quod meto cum omnibus suis compositis corripit hanc sillabam me.

DEMOLIOR, demoliris, id est valde vel deorsum moliri, destruere, a venustate vultus ad nichilum deducere. Et componitur a de et molior, liris, quod exponitur in suo loco. Versus de Grecismo (XVIII, 70-1),

> Machino, corrodo seu diruo, si bene lector
> Omnia scrutetur, demolior hec tria signat.

Invenitur etiam demolior in passiva significatione, unde demolitus, ta, tum deponens et passivum, et ubique producit hanc sillabam li. Invenitur etiam demolio, lis in activa voce et significatione in multis locis et maxime in secundo Esdre (*e.g.* III *Es.* 1,55). Item quidam dicunt demolitus penultima correpta a demolo, lis, dicit enim Huguitio (*s. v.* Molo) quod molo, lis aut «caret supino aut facit multum vel

DELUBRUM 3 ante] autem C 4 delubra] delubio A 4-5 deluendo B, diluendo vel a delendo C 5 sacra B
DEMENTO 1-2 facere id est extra C 2 facere] ferre C
DEMETO 2 resecare] secare D
DEMOLIOR 3 exponetur B; in *om.* B 5 seu] sive C 10 secundo] tertio B 12 demolio C 13 vel] aut BC

molitum penultima correpta», et multi grammatici idem dicunt. Quod autem faciat molitum probatur per Ysidorum Ethimologiarum xv (6,4) qui ait, «non molitores sed pistores» etc. Non enim diceret molitores nisi molo, molitum, tu faceret in supino et per consequens participium preteriti temporis debet esse molitus, ta, tum, et inde demolitus. Priscianus tamen videtur sentire quod tantum multum faciat in supino, dicit enim sic (x,36), «Supina in tum exeunt, que nascuntur ab unam l habentibus ut occulo occultum, colo cultum, consulo consultum . . . ab alo vero tam altum quam alitum dicitur». Nichil plus excipit et paulo post dicit (x, 36), «Volo quoque anormalum volui facit preteritum, ex quo nomen participiale vultus quoniam ex colo cultus, ex occulo occultus».

DEMON interpretatur peritus et sciens, unde demonium idem, a quo demoniacus, ca, cum. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,15) demones vel «demonas a Grecis dictos aiunt quasi daëmonas, id est peritos atque rerum scios. Presciunt enim futura multa, unde et solent aliqua responsa dare. Inest enim illis cognitio rerum plus quam infirmitati humane, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissime vite, partim per dei iussum angelica revelatione».

DENARIUS genus est nummi quod pro x nummis imputabatur et habebat imaginem Cesaris, modo communiter pro nummo accipitur.

DENS a dividendo dicitur quasi dividens quia dividit cibos, vel sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,52), «Dentes

14 grammatice D 19 demolitus ta tum D 21 sic *om.* C 22 nascuntur a verbis unam B 23 vero *om.* D 25 volo quoque] voloque AD 26 ex *primum*] et B

DEMON 1 demonium illud idem C 4 δαήμονας *Isid.*, dempnas A, decimas B, demonas C, divinos D; atque] et C 7 partim *om.* A 8 per *om.* D

DENS 1 quasi dividens *om.* B

Greci odentes vocant, et inde in latinum trahere nomen videntur. Horum primi precisores dicuntur quia omne quod accipitur ipsi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla et duo in sinistra sunt. Et dicti canini quia ad similitudinem caninorum existunt, et canis ex ipsis ossa frangit, sicut et homo, et quod non possunt priores precidere illis tradunt ut confringant. Hos vulgus pro longitudine et rotunditate collomelos vocat. Ultimi sunt molares qui concisa a prioribus atque confracta subigunt et molunt atque inmassant, unde et molares a molendo dicuntur». Item nota quod in feminis pauciores existunt.

DENTES quandoque ponuntur pro pectinibus. Unde Ezechielis xxvii c (15), «dentes eburneos et ebeninos commutaverunt in pretio tuo».

DENOTATIO pessima super bilinguem Ecclesiastici v g (17) glosa «id est dampnatio». Vel denotatio dicitur digiti ostensio, confusione plena, quia quilibet ostendit eum cum digito. Credo tamen secundum glosam quod denotatio est littera.

DEPONERE, id est deorsum a sede vel a dignitate ponere, fidei committere. «Deponere . . . videtur qui metu fortis incendii vel naufragii apud alium custodie causa aliquid deponit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum iiii (v, 25,19).

DEPOSITUM dicitur creditum vel commendatum, causa custodie commissum. Item depositum dicitur «pignus commendatum ad tempus, quasi diu positum». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum iiii (v, 25,19).

5 secundi B; vocantur] dicuntur B 7 canini sunt quia C; et ut canis A 8 sic A 9 prescindere A 9-10 longitudine] similitudine BCD 11 moleriunt C 12 et *om.* A 12-13 item . . . existunt] dentium autem numerum discernit qualitas sexus nam in viris plures in feminis pauciores existunt A

DENTES 1 ponitur D

DENOTATIO 1 devotatio C; bi linque B 2 devotatio C; dicitur *om.* B 3 cum *om.* C 4 devotatio C; *post* littera *add.* C: in hoc est littera parisiensis

DEPONERE 2 metu] motu C; fortis] furti *Isid.*

DESOLOR, desolaris, id est solum facere, devastare, derelinquere, solacium auferre vel extra solacium ponere. Unde desolatorius, ria, rium. Invenitur etiam desolo, desolas in eadem significatione. Unde Osee xiii g (15) «desolabit fontes eius». Hec est littera Ieronimi.

DESTERNO, desternis, destravi, desternere, destratum, tu idem est quod valde vel deorsum sternere. Vel de est ibi privativum quasi a pace vel apparatu removere vel sellam amovere, quod et dissellare dicitur, et in hac ultima significatione accipitur xxiiii Genesis (32) ubi dicitur, «introduxit eum in hospitium ac destravit camelos», id est sellas et sarcinas deposuit. Et est compositum a de et sterno, sternis, quod exponitur in suo loco. Item dextro, dextras dicitur per dextram ducere. Unde quidam dicunt quod dextravit est ibi littera, quod falsum est sicut patet per hebreum, scilicet vaefata, quod interpretatur discingulavit vel destravit, et numquam dextravit.

DESTINO, nas dicitur legare, mittere, deputare, ascribere, significare, prenuntiare, et corripit ubique hanc sillabam sti. Unde Ovidius Methamorphoseon xv a (3-4),

> Destinat imperio clarum prenuntia veri
> Fama Numam etc.

Componitur autem a de et teneo, tenes, interposita s.

IN *marg. inf. fol.* 42^{v} *add.* D: desideo desides id est a proposito desistere pigrere unde desidesco inchoativum et hic et hec et hoc deses desidis id est piger et remissus desidia id est pigritia desidiosus desidiosa sum piger

In marg. inf. fol. 45^{v} *add.* D: desideo desides id est discordare disconvenire unde dissidenter id est discordanter et dissidentia id est discordia

DESOLOR 1-2 delinquere D 3-5 invenitur . . . Ieronimi *om.* D *ubi manus altera ad calcem columnae adnotat* et desolo as etc deficit

DESTERNO 1 destratum tu *om.* B, tu *om.* CD 2 deesse A 4 ammovere B; et *primum*] etiam C 6 cellas C 8 exponetur B 11 vacfata A, nefata C

DESTINO 3 v. a. B

DETESTOR, aris, id est valde testari, deierare vel execrari, maledicere, abominari.

DETRAHERE dicitur qui aliquid alicui subtrahere comprobatur. Proprie autem detrahere est alicui retro vel in absentia sua maledicere.

DETRACTIO est aliorum bene gesta opera vel in malum malitiose mutare vel invidendo fallaci fraude diminuere cum aut mala dicuntur que bene gesta sunt aut prava que bona sunt. Ita dicit Papias.

DETRECTO, detrectas dicitur dedignari, recusare, negligere, contempnere, detrahere, et in hac ultima significatione accipitur i ad Petrum ii d (12) ubi dicitur, «ut in eo quod detrectent de vobis» etc. Et est frequentativum huius verbi detraho, et nota quod regulariter formatur detracto, tas a detraho, his et similiter contracto, tas a contraho, contrahis, et tamen frequentius invenitur detrecto, ut in predicto exemplo, et contrecto, ut i Iohannis i a (1), «et manus nostre contrectaverunt».

DETRIMENTUM dicitur dampnum vel diminutio vel peioratio alicuius rei. Et dicitur a detero, deteris, quod est peiorare quod, sicut dicit Priscianus (III, 23), ponitur loco positivi et fit comparatio sic «detero, deterior, deterrimus». Vide supra ubi exponitur dampnum.

DEVOTARE dicitur maledicere, execrari, emissum votum infringere, frequenter et firmiter vovere, et in hac ultima significatione accipitur xx Proverbiorum (25) ubi dicitur,

DETESTOR 1 testari] detestari D; vel deierare B 1-2 id est maledicere C
DETRACTIO 1 detractio autem est C 3 aut *primum*] autem ACD; parva ACD 3-4 bona que bona sunt O
DETRECTO 1 recusari B 3-4 detrectant C 4 nobis C 6 detraho] de et traho A; et similiter . . . contrahis *om.* BC 7 frequentatium C
DETRIMENTUM 1-2 peieratio B 4 sic *om.* A

«Ruina est homini devotare sanctos» etc., id est cum frequenti voto invocare, et salva pace Bede qui dicit ibi devorare. Credo quod devotare sit melior littera. Devotatio potest accipi et in bono et in malo secundum predictas verbi significationes. Devotare frequentativum est huius verbi devoveo, devoves, quod est maledicere, execrari, votum retractare vel infringere, firmiter vovere.

DEUTERONOMIUM «greco sermone appellatur quod latine interpretatur secunda lex, id est repetitio legis et evangelii prefiguratio». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum vi (2,7). Et dicitur a deuteron, quod est secundum, et noma, quod est lex, quia ita replicat ea que dicta sunt ut nova videantur.

DEUS ethimologizatur quasi dans eternam vitam suis vel solus. Et dicitur a theos grece, quod significat metum, et inde, mutata o in u et d posita pro th, dicitur deus quia metuendus est omnibus. Dicitur autem deus multipliciter: essentialiter et proprie ad Ephesios iiii (6), «unus deus» etc.; item nuncupative tantum, ut in Psalmo (95,5), «omnes dii gentium demonia»; item adoptione Iohannis x (35), «Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est» etc.; item dignitate Exodi xxii f (28), «Diis non detrahes», id est prelatis tuis; item potestate Exodi vii (1), «Ecce constitui te deum Pharaonis», item serviendi sollicitudine ad Philippenses iii (19), «quorum deus venter est» etc.

DEXTRALE, dextralis dicitur ornamentum dextre, commune viris et mulieribus, et est amplum, ut dicunt, et portatur ante manicas. Unde hoc dextraliolum diminutivum.

DEVOTARE 4 sanctos *om.* C 5 Bede *om.* AD 5-6 devorare] devotare AD 8 est *om.* A 10 vel infringere *om.* C
DEUTERONOMIUM 2 et quasi evangelii B 5 quia ita] ita quod C
DEUS 2 metum latine C 6 psalmis A 9 distrahes C 11 iiii A 12 ventus AB
DEXTRALE 1 dextre *om.* C

DIABOLUS «hebraice dicitur deorsum fluens quia quietus in celi culmine stare contempsit, sed superbie pondere deorsum corruens cecidit. Grece vero diabolus criminator vocatur quia vel crimina in que ipse illicit ad deum referat, vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accusat. Unde in Apocalipsi (12,10) dicitur, 'proiectus est accusator fratrum nostrorum'» etc. Verba sunt Ysidori Ethimologiarum viii (11,18). Vel dicitur diabolus a dia, quod est duo, et bolus, quod est morsellus, quia duos morsellos appetit, scilicet corpus et animam. Vel dicitur a dia et volo, vis, quasi diavolus, quia duo vult sicut supradictum est.

DIACONES grece latine ministri dicuntur quia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerii habetur dispensatio. Unde diaconia ministerium grece. Et declinatur hic diacon, onis et hic diaconus idem.

DIADEMA neutri generis dicitur corona regia. Et dicitur a dia, quod est duo, et demo, demis quasi duo demens, scilicet principium et finem, non est enim ibi reperire principium vel finem sicut nec in circulo. Et differt a serto et corona quia sertum est quod fit de floribus insertis. Corona dicitur quilibet circulus capitis de quolibet metallo. Diadema est de auro et lapidibus pretiosis. Versus Grecismi (XII,50-1),

> Virginis est sertum, clerique corona, poete
> Laurea, rex gestat diadema vel induperator,

id est imperator. Ysidorus Ethimologiarum xix (31,1) dicit quod «diadema est ornamentum capitis matronarum ex auro et gemmis contextum quod in se circumactis extremitatibus

DIABOLUS 1 hebraice *om.* A 4 quia] quod C; allicit B; deum] eum B 5 quia *om.* C; innocentia B 6 apoc xii C; est *om.* C 8 vel etiam C 10 dia quod est duo C 10-11 quasi diavolus *om.* C; 11 diavolus] duo volens B; sicut] ut C

DIACONES 1 et latine B 3 diaconi A, diaconiam CD; grece ministerium latine A

DIADEMA 4 vel] et B 5 insertis hoc coniunctis corona vero dicitur B 9 rex gestat] sed regis B; imperatoris B 10 id est imperator *om.* B; xxix D 11 est *om.* C; capitum B 12 circumdatis AB

retro astringitur, et exinde dictum est grece quod preligetur». Item potest dici diadema a dia, quod est duo, et domos, quod est ornans, quia duo ornat, primo caput, postea per consequens totum corpus.

DIANA fuit Iovis et Latone filia. Et dicitur Diana quasi duana quia luna et die et nocte apparet. Vel dicitur a dian, quod est clarum, et neos, quod est novum, quasi claritas nova, quia luna singulis mensibus recipit lumen a sole et ita videtur novam claritatem habere.

DIES dicitur a dian, quod est clarum, eo quod clarus sit. Vel secundum Ysidorum Ethimologiarum v (30,5-9) dicitur, «a diis quorum nomina Romani sacraverunt quibusdam sideribus. Primum enim diem a sole appellaverunt qui est princeps omnium siderum. Sic et idem dies caput est omnium dierum. Secundum a luna que soli est splendore et magnitudine proxima et ex eo mutuatur lumen. Tertium a stella Martis que Vesper vocatur. Quartum a stella Mercurii quam quidam candidum circulum dicunt. Quintum a stella Iovis quam Phetontem aiunt. Sextum a stella Veneris quam Luciferum aiunt que inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum a stella Saturni que sexto celo locata xxx annis fertur explere cursum suum. Proinde autem ex ipsis vii stellis nomina dederunt diebus gentiles eo quod per easdem aliquid sibi effici estimarent, dicentes se a sole habere spiritum, a luna corpus, a Mercurio ingenium et linguam, a Venere voluptatem, a Marte sanguinem, a Iove temperantiam, a Saturno humorem . . . Apud Hebreos dies prima dicitur una

14 demos D 15 postea] et B, *om.* D
DIANA 2 et die et nocte] die ac nocte B 3 neon C
DIES 3 quibusdam enim A 5 et] ac B 8 quam] quem AD, que C 9 quidem C; dicunt] vocant B; a stella a iovis B 10 phetonem BC 11 que inter omnia sidera plus lucis habet *post* aiunt *add.* A; aiunt] dicunt B; que] quia B 12 que] qui C; sexto *om.* A; celo] circulo C 13 ex *om.* C 15 sole] se C 16 luna vero B 18 una] prima B

sabbati . . . secunda dicitur secunda sabbati», et sic deinceps: tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, sabbatum. Apud Latinos dies dicuntur ferie a ferio, ferias, quod est cesso, cessas, quia omni die cessandum est a malo. Vel secundum Ysidorum (v, 30,12), «ferie a fando nuncupate sunt, eo quod sit in eis nobis tempus dictionis, id est in divino vel humano *officio fandi*». Nota quod dicitur hic vel hec dies in singulari, et in plurali tantum hii dies.

DIDIMUS grece, dubius latine.

DIDRAGMA est denarius, valens duos nummos usuales, stater qui habet duo dragmata. Ita dicit Ieronimus. Versus (*Brito Metricus* 590),

Dat nummos didragma duos, stater id duplicabit.

Vide infra ubi exponitur dragma.

DIFFINIRE dicitur diversis modis finire, determinare, ostendere quid sit vel quale vel quantum. Definire idem significat.

DIFFINITIO ponitur «pro corona», sicut dicit glosa super illud Ezechielis xliii (13), «diffinitio eius usque ad labium» etc. Pro determinatione sive prefinitione ponitur Danielis xi (36) ubi dicitur, «perpetrata quippe est diffinitio»; glosa «apud dei prescientiam, quanto scilicet tempore seviat».

21 dies *om.* A, vero dies B 23 dicuntur a fando B 24 nuncupande C; fit A 25 id est *om.* A 26 vel] et C; et *om.* C; dies habetur B
DIDIMUS latine dicitur B
DIDRAGMA 1 est] dicitur B 2 dragmata *nos*, didragmata O; ysidorus C
DIFFINIRE 1-2 ostendere *om.* A 2 diffinire D; *Post* significat *add.* C: augustinus in libro de diffinitionibus ecclesiasticorum dogmatum *inter deffinire et diffinere est ista distancia* diffinire est rem aliquam sub aliis dividendo in proprietatem suam reducere sicuti est homo est animal rationale mortale deffinire est vero de aliquo suscepto negotio finem facere sicuti est deffinitum lege roma ex ultimo susceptos ad hereditatem non admitti et aput catholicos baptizatum esse non baptizandum
DIFFINITIO 3 declamatione C 5 scilicet *om.* ACD

DIGERO, digeris, digessi, digerere, digestum dicitur «explicare vel ordinare vel ordinem describere vel in numerum ordinare vel exponere vel dividere ordinatim vel evacuare, ebrietatem deponere . . . cum cibaria et potus dividuntur et quedam pars purior transmittitur ad membra ad alimenta vite, quedam grossior mittitur ad secessum . . . Et inde digestus, ta, tum . . . et hoc Digestum, ti, quidam liber legalis propter precepta legalia ibi excellenter digesta». Ita exponit Huguitio (*s. v.* Gero).

DIGITUS est pars manus et ponitur pro denario numero secundum quod numerus dividitur per articulum, digitum et compositum. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,70), «Digiti nuncupati sunt vel quia decem sunt vel quia decenter iuncti. Nam habent in se et numerum perfectum et ordinem decentissimum. Primus pollex vocatur eo quod inter ceteros polleat virtute et potestate. Secundus index et salutaris seu demonstratorius quia eo fere salutamus vel demonstramus aliquid. Tertius impudicus quod plerumque per eum obprobrii insectatio exprimitur». Et possumus addere (*ex Huguitione s. v.* Pos) ad verba Ysidori quod idem digitus dicitur verpus, id est «verrens podicem . . . Iudei enim, quos percussit dominus in posteriora et obprobrium sempiternum dedit eis singulis annis in crucifixione domini, emittunt sanguinem per posteriora, quem cum medio digito reponentes, eo digito verrunt podicem. Unde et verpus dictus est et ostenditur Iudeis in signum obprobrii. Iuvenalis (10,53),

mediumque ostenderit unguem.

Hoc faciebat Democritus fortune quia pretendebat ei medium digitum in signum obprobrii per quod eam contempti-

DIGERO 1 digestum tu B 3 ordinatum B 4 deponere quod fit cum C 5 transmutatur B; ad *primum*] per C 6 mittitur] transmittitur B
DIGITUS 5 nam et habent B 9 eo quod B 10 imprimitur B 11 quod] et AD 12 digitus *om.* D; vertens B; iudeis A 14 dominum C 15 cum in medio A 16 vertunt ABC 17 est *om.* C 20 demetrius A, demecritus C, demetricus D

bilem ostendebat». Quartus digitus secundum Ysidorum (xi, 1,71) dicitur, «anularis eo quod in ipso anulus geritur. Idem et medicinalis quia eo trita colliria a medicis colliguntur. Quintus auricularis pro eo quod eo aurem scalpimus».

DILUCULUM dicitur a diluceo, diluces, diluxi et caret supino. Est autem diluculum cum incipit parva lux esse et a nocte dividi. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum v (31, 13), «Diluculum quasi parva diei lux iam incipiens. Hec et aurora que solem precedit.

DILUVIUM a diluendo dicitur, id est cathaclismus, nimia aquarum inundantia vel destructio facta per aquarum inundationem. Et nota quod diluo, diluis idem est quod delavare vel delavando destruere, delere, purgare, commiscere, distemperare, liquare. Et est compositum a de et luo, luis, quod exponitur infra in suo loco. Ysidorus Ethimologiarum xiii (22,1) dicit sic, «Diluvium dictum quod aquarum clade omnia que inundaverit deleat». Unde secundum Ysidorum dicitur a delendo.

DIMICO, dimicas, dimicavi, dimicare, dimicatum, tu idem est quod pugnare. Et componitur a di et mico, cas, cui, quod est splendere, salire, vel tremere, et caret supino, sicut dicit Priscianus (ix,36) ad differentiam huius verbi «mingo, quod facit minctum».

DIOSCORUS grece Iunius latine. Unde Rabanus (*PL* 109, 1244) in commento super secundum librum Machabeorum, «mensis ille qui apud Grecos dicitur Dioscorus idem est qui apud Latinos dicitur Iunius. Huic ergo mensi gemino-

22 dignitus C 23 eo *om.* AB 24 mediis C 24-25 colligatur B 25 quintus digitus A
DILUCULUM 4 iam *om.* C; et] etiam B 5 procedit appellatur B
DILUVIUM 1 cathacismus AB; vel nimia B, nimium AD 5 liquere A 6 infra *om.* C; in *om.* B 7 xxiii B; quod] quia D
DIMICO 1 dimicui A; tu *om.* C 2 purgare C
DIOSCORUS 1 diascorus B; grece idem est quod iunius C 3 diascorus D 3-4 idem est quod BC

rum signa ascribuntur nam gemini, scilicet Castor et Pollux, grece Dioscori vocantur». Interpretatur autem Dioscorus pulchre contegens vel pulcher ad tegendum.

DIPSAS, dipsadis, feminini generis, genus est serpentis «qui latine situla dicitur quia quem momorderit siti perit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (4,13) et dicit Magister in Historiis (1230) quod situle «adeo parve sunt ut cum calcantur vix videantur, quarum venenum ante extinguit quam sentiatur nec tristitiam sentit moriturus». Et hic accepit Magister ab Ysidoro in eodem libro (4,32).

DIPONDIUS non dispondius, ut quidam legunt et male, genus est ponderis constans ex duobus assibus. Et dicitur a dia, quod est duo, et pondus quasi habens duo pondera, id est duos asses.

DIPLOIS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (24,11-12), «grecum nomen est ab eo quod sit duplex amictus ... Est autem vestis militaris cuius usus Gallicis primum expeditionibus cepit». Et dicitur a dia, quod est duo, et plois, quod est plica, quasi vestis duplicata. Et declinatur hec diplois, dis. Mendosi scriptores scribunt displois pro diplois.

DIRUMPO, pis dicitur et numquam disrumpo quamvis di et dis eandem habeant significationem. Unde Priscianus in tractatu de prepositione (XIV,53) sic ait, «sciendum quod tunc dis preponitur quando sequitur c vel f vel p vel s vel t vel i loco consonantis, ut discumbo, discutio, differo, diffido, diffundo in quibus s in f convertitur euphonie causa, displicet, disputo, dissentio, dissero, distraho, disturbo, distorqueo, disiectus, disiungo. Aliis vero, quibuscumque consonantibus sequentibus, di preponitur, ut dimitto, diruo,

5 scilicet] id est C 6 diascori A; diascorus A 7 pulcher contegens B
DIPSAS 2 dicitur] vocatur B; morderit A
DIPONDIUS 1 et non C 3 et pondus *om.* A
DIPLOIS 1 displois AC 2 ab *om.* B 6 dis *om.* C; displois] duplois B
DIRUMPO 3 sciendum autem B 4 vel *alterum om.* D 6 diffundo *om.* A

diduco, digero, diluo. Et ubique producitur di, excepto dirimo et disertus». Versus,

Si componatur dis c vel f associatur,
p vel s addatur, i consona t ve sequatur
Subditur hiis demptis di consona littera quevis.
Corripe sis certus dirimo pariterque disertus.

DIRUTUS, ta, tum, id est destructus, ubique corripit hanc sillabam ru. Unde Ovidius Epistularum (*Her.* I, 51),

Diruta sunt aliis, soli mihi Pergama restant.

Diruo autem, a quo dirutus dicitur, componitur a di et ruo, ruis, rui, rutum vel ruitum. Et dicit Huguitio (*s. v.* Ruo) quod «ruo cum suis compositis neutrum est preter eruo, obruo, diruo, subruo» que sunt activa secundum Priscianum (XVIII, 203). Ruo activum est nisi quando ponitur pro cado. Vide ubi agit de significatione vel genere verbi.

DISCEPTATIO, scilicet contentio vel disputatio, dicitur a discepto, tas, quod est disputare vel contendere et ponitur in tertia significatione Ethimologiarum xviii (15,6) ubi dicit Ysidorus, «Iudex dictus quasi ius dicens populo, sive quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iuste iudicare».

DISCIPLINA, sicut dicit Ysidorus in principio Ethimologiarum (I, 1,1), «A discendo nomen accepit, unde et scientia potest dici. Nam scire dictum est a discere quia nemo nostrum scit nisi qui didicerit. Vel dicitur disciplina quia discitur plena». Quam Huguitio sic describit, disciplina est conversatio bona et honesta cui parum est non malefacere, sed studet etiam in hiis que bene agit irreprehensibilis apparere.

DISCOLUS, la, lum dicitur discors a scola, indisciplinatus, indoctus, ydiota, illiteratus. Et componitur a dis et scola.

10 diduco *om.* B; exceptis B
DIRUTUS 3 mihi *om.* C
DISCEPTATIO 3 ubi *om.* D
DISCIPLINA 4-5 discitur] dicitur B 6 parum] proprium C; maledicere C

Scola autem grece, vacatio latine, quia ibi studio vacamus.

DISCRIMEN est periculum, distantia, separatio in duo, differentia. Illa etiam linea que ex divisione capillorum apparet in summitate capitis, que et grama appellatur, discrimen dicitur. Unde discrimino, nas, id est capillos dividere vel gramam facere. Et hoc discriminale dicitur illud quo crines religantur. Dicitur autem discrimen a discerno, nis, crevi, quod est dividere vel separare. Vide infra proximo.

DISCRIMINALIA, sicut dicit Papias et Ysidorus Ethimologiarum xix (31,8), «mulierum capitis ornamenta sunt, sic dicta quod mulieris caput auro discernunt vel crines dividunt, nam discriminare dividere dicitur». Unde Lucanus in ii (357),

Stat thorus et picto vestes discriminat auro.

Item Virgilius Eneidos x b (XI, 143-4),

lucet via longo
ordine flammarum et late discriminat agros.

Et dicitur a discrimen, discriminis.

DISCUMBO, discumbis, discubui, discumbere, discubitum ad comedendum iacere, ad mensam sedere. Et componitur a dis et cumbo, cumbis, cubui, quod est iacere vel inclinari. Et cubo, cubas dicitur in eodem sensu, quod in compositis variat significationes. Versus (*Grec.* XVII, 65-7),

Si cubat in cumbit mutetur et addideris con
Luxuriat, dis et ad comedunt, sub subiacet hosti,
Orat pro, re iacet, obit ob, de languet, in instat.

DISCUS, sicut dicitur in Historiis ubi agitur de puella salta-

DISCOLUS 3 scola] scala C
DISCRIMEN 3 appellantur C, nuncupatur B 5 gravia C 6 religant ABC; crevi] discerni C
DISCRIMINALIA 1 dicunt B 2 mulierum] mulieris C 3 capitum B; auro] a viro ABC; vel] ut AC 7 xii B 8 longe C
DISCUMBO 1 discubis C; discubitum tu B, discubitum est ad C 2 commendendum C 4 quod] quo A 8 re] se C
DISCUS 1-2 saltante saltatrice B

trice que petivit caput Iohannis Baptiste in disco (1574), «vas est rotundum, desuper valde extensum. Unde et dapifer discophorus dicitur», suple a discus et phoros, quod est ferens, quasi ferens discum. Quandoque mensa superior discus dicitur, aliquando mappa que mensale dicitur discus appellatur. Unde et animalia dicuntur apparuisse Petro in disco, quod alibi liber Actuum Apostolorum (10,11) lintheum vocat. Ysidorus Ethimologiarum xx (4,9) ubi agit de vasis escariis dicit sic, «Discus antea scus a specie scuti, unde et scutella. Postea discus vocatus quod det escas, id est apponat». Huguitio dicit (*s. v.* Scus) quod scus «indeclinabile dicitur rotundum» vel rotunditas, unde per compositionem dicitur «hic discus, id est scutella, que olim scus dicebatur. Sic et discus a rotunditate», et quod «dicitur discus quasi dans escas ethimologia est». Et subdit «nota quod discus proprie scutella est et non mensa, licet pro ea ponatur quandoque per methonomiam». Item discus dicitur «ludus plumbee scutelle . . . que in aerem proiciebatur, qui ludus nunc dicitur ludus proiciendi lapidem». Et in hac significatione accipitur ii Machabeorum iiii (14). Versus de Grecismo (IX, 123-4),

Est discus ludus, discus quoque regia mensa,
Discus scutella tibi sit, discus quoque mappa.

DISERTUS, ta, tum, id est doctus, eloquens, dicitur a dissero, disseris, serui, sertum, quod est tractare, dicere, sapienter loqui, confirmare. Et subtrahit unum s in supino, licet duo sint in preterito. Unde disertus corripit primam sillabam. Unde Oratius in quinta Epistula (I, 5,19),

Fecundi calices quem non fecere disertum.

2 petivit] petiit B; baptiste *om.* CD 3 est *om.* C 4 suple *om.* C 5 ferens quasi] ferre quasi BC; quandoque] quem A 7 petro *om.* B 10 cuti D 11 vocatur BCD 13 rotundus D 13-14 comparationem ABC 14 hic *om.* A; id est] a D 15 sicut D 16 escans D 17 est] dicitur B 20 nunc] vero A, non D

DISERTUS 2 disserui disserere dissertum C; sertum tu B; dicere] discernere C 3 confirmare] et firmare D; in supino *om.* C 4 sint *om.* C

Item a disertus dicitur hec disertitudo, id est discretio vel eloquentia.

DISPENSO, sas frequentativum est huius verbi dispendo, dis, pendi, dere, sum. Et utrumque significat largiter donare, expendere, ordinare, deliberare, dividere vel distribuere. Item a dispendo, dis dicitur hec dispensa, id est expensa, et hoc dispendium, id est nimia largitas, nimia dispensa, longum et inutile, quod est contrarium compendio, quod est breve et utile.

DISSINTERIA «est divisio continuationis, id est ulceratio intestini. Fit autem ex antecedente fluore quem Greci diarriam vocant». Dicitur autem dissinteria a dis, quod est divisio, et enteria, quod est intestina, quasi divisio intestinorum. Supradictam expositionem ponit Ysidorus in iiii libro Ethimologiarum (7,36).

DISSIPO, pas dispergere, diminuere, destruere componitur a dis et sipo, pas, quod est comminuere, spargere, et proprie spargere escam gallinis. Item sipare est immittere farinam ad faciendum pultem.

DISTRINGO, gis, trinxi, trictum, id est diversis modis stringere, ampliare stricturam vel eam removere, leviter tangere. Et in ista ultima significatione potest accipi Ezechielis xvii f (22) ubi dicitur, «tenerum distringam», etc. et in prologo

7 a *om.* C

In marg. inf. fol. 45 *add.* D: disicio disicis disieci disicere disiectus disperdere dissipare divellere ex hac prepositione dis et iacio cis dissicio dissicis dissecui dissecere id est removere separare et componitur ex hac prepositione dis et seco secas ex quibus componitur disseco dissecas

DISPENSO 1 verbum frequentativum A; dispendo] dispende D 2 dispensum su B; dare vel donare C 3 vel *om.* C 6 compendo D 7 bene AC; utile sicut supra dictum est B

DISSINTERIA 2 quam B 4 entera B 5 in *om.* B

DISSIPO 1 pas dicitur B; destruere et est compositum BC 2 comminuere] communiter A; spargere *om.* C 4 faciendam B

DISTRINGO 1 trinxi gere A; distrinctum C, trictum tu AB; distringere D 2 amplare AD

Amos ubi dicitur, «Amos pastor et rusticus et ruborum distringens». Tamen ibi dicunt aliqui «distinguens», sed male sicut credo, quod patet per antiquos et correctos libros. Et a distringo dicitur districtus, ta, tum, id est severus, asper, austerus.

DIVERSORIUM a divertendo dicitur, diversitas viarum, scilicet ubi viator ad callem divertit vel diverticulum vel locus ad quem aliquis aliqua necessitate declinat vel receptaculum, hospitium vel hospitale. Unde Ysidorus Ethimologiarum xv (3,10), «Diversorium dictum eo quod ex diversis viis ibi conveniatur». Unde Luce ii (7), «reclinavit eum in presepio quia non erat ei locus in diversorio» ubi dicit glosa, «Diversorium est domus inter duos muros duas habens ianuas». Et nota quod dicit duas habens ianuas, ut scilicet ex diversis viis reciperet advenientes. Et dicitur a diverto, tis, quod est diversis modis vertere, variare, secedere.

DIVINI dicuntur theologi qui de divinitate tractant. Et divini dicuntur qui divinant, quasi deo pleni, plenos enim divinitate se simulant et astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniecturant. Require supra ubi exponitur ariolus. Divinus dicitur a divus, divi. Et nota quod divus et deus differunt, deus enim semper est; divus autem fit, id est de mortali efficitur immortalis.

DIVULGARE dicitur diversimode vulgare, publicare.

DOCILIS «est qui facile docetur, docibilis qui facile discitur, quomodo penetralis qui in intimis partibus domus, penetrabilis qui facile penetratur». Ita dicit Priscianus in minori

5-6 distringens] distringentes A 6 dicunt] ponunt B; distinguens] distinguentes A; sed] et C 7 corruptos D 8 id est *om.* B
DIVERSORIUM 1-2 scilicet ubi] ut scilicet A 3 aliquis] quis B 4 vel] id est B 7 ubi] unde C 9 et . . . ianuas *in marg.* A, *om.* B 11 vertere dividere variare BC; sedere AB
DIVINI 6 enim *om.* D; autem semper A, autem *om.* C; fit] sit AD
DOCILIS 3 in *om.* B

volumine circa principium secundi libri (XVIII, 25). Vide infra ubi exponitur penetrale circa finem.

DOLUS dicitur fraus vel malitia occulta blandis sermonibus adornata, calliditas mentis. Et dicitur a dolendo quia dolorem inferat vel a deludo, deludis quia deludat. Unde dolosus, sa, sum. Ysidorus Ethimologiarum xv (x, 76), «Dolosus est insidiosus vel malignus ab eo quod deludat. Ut enim decipiat occultam malitiam blandis sermonibus ornat». Grecismus ponit tales versus (XII, 157-8),

Est dolus in lingua male dicentis manifesta,
Fraus est fallentis sub lingua blanda loquentis.

DOMATUM FISTULE appellabantur «canales quibus stillicidia defluebant» ii Regum v (8). Alii dicunt fistulas cuniculos subterraneos per quos erat ascensus usque ad tectum». Cuniculus dicitur via subterranea vel machina latens in terra ad capienda castra, et est diminutivum a cunus, cuni, quod est via subterranea. Doma, domatis dicebatur tectum. Superiores expositiones ponit Magister in Historiis (1329). «Fistule autem aquarum dicte sunt quod aquas fundant et emittant, nam stola grece mittere est. Forme earum pro magnitudine aque et capacitatis modo fiunt». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (8,17). Et nota quod dicit «fistule aquarum» ad differentiam fistularum que sunt instrumenta ad cantandum, et tunc dicitur fistula a fos, quod est sonus et stola, quod est missio, quia per eam emittitur vox sicut aqua per acqueductum.

DOMICILIUM est fastigium vel altitudo domus. Et dicitur sic quasi cilium domus. Dicitur tamen quandoque domicilium ipsa domus vel habitatio, mansio, ius vel potestas.

4 circa] versus BC
DOLUS 2 quia] quod C 4 v A, xli D 5 malignus dictus ab C 8 manifeste C
DOMATUM FISTULE 12 ad differentiam fistularum *om.* C
DOMICILIUM 1 est] dicitur BD; vel] id est B 2 quasi] quia D 3 mansio ius] mansio vis B, mansionis D

Sed super illud Psalmi (101,7), «factus sum sicut nicticorax in domicilio», dicit glosa «vel in parietinis». Et exponit glosa quid sint parietine, dicens «nicticorax habitat in parietinis que vulgo dicuntur ruine ubi parietes stant sine tecto». Et declinatur hec parietina, ne, quasi parietum ruina.

DOMUS, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum IX (4,3) dicitur «unius familie habitaculum, sicut urbs unius populi, sicut orbis est domicilium totius generis humani. Est autem domus gens unius familie sive coniunctio viri et uxoris. Incipit autem a duobus et est nomen grecum».

DOMUS SALTUS dicebatur quia edificata erat de lignis Libani. Dicitur autem domus a domo, domas, quod est subiugare, vincere, expellere. Et a domus dicitur dominus quia preest domui. Et nota quod invenitur tam secunde declinationis quam quarte, sicut et alia que enumerantur in istis versibus Grecismi (XXV, 173-6),

> Nomina bis quinque dic quarte sive secunde:
> Laurus sic quercus, pinus cornusque domusque
> Et colus et ficus cantus vel cetus et ortus.
> Numquam prima suum, sed mutant ultima sensum,

quasi diceret prima semper idem significant sive secunde sint declinationis sive quarte, sed quatuor ultima mutant significationem quando mutant declinationem. Dicitur enim hic ficus, fici pro morbo et hec ficus, cus, cui pro arbore et fructu eius. Item dicitur hic cantus, canti pro ligno ex quo constituitur curvatura rote, et dicitur hic cantus, tus, tui pro modulatione vocis. Item dicitur hic cetus, ti pro pisce et hic cetus, tus, tui pro hominum congregatione vel multitudine. Item dicitur hic ortus, ti pro loco ubi plantantur olera

6 quid] que B, quod C; niticorax D 7 ubi scilicet B 8 parietum] parietam C

DOMUS 3 est *primum*] dicitur C 4 gens] secundum genus C

DOMUS SALTUS 1-2 libanis D 3 quia] quod B 8 sic] sive C; pinus *om.* A 13 quando *om.* B 14 cus *om.* D 16 construitur B; hic *om.* A 17 vocis *om.* A 18 vel] sive C

et alie herbe, et hic ortus, tus, tui pro nativitate. De aliis dicit Priscianus ubi agit de nominibus secunde declinationis que terminantur in us (VI, 83), «Feminina eiusdem terminationis correpte, si sint arborum nomina, secunde erunt declinationis, ut hec cornus huius corni, hec fagus gi, hec pirus ri, hec cipressus huius cipressi. Excipitur quercus, laurus, pinus, cornus, ficus, que tam secunde quam quarte inveniuntur». Et exemplificat de omnibus. Et postea subdit, «hec domus, huius domi vel domus. Terentius in Eunucho (815),

domi focique fac vicissim ut memineris.

Virgilius in vi (*Aen.* VI, 27),

hic labor ille domus et inextricabilis error.

. . . Similiter hec colus, huius coli et colus. Virgilius in vii (*Aen.*, VIII, 409),

cui tolerare colo vitam tenuique Minerva.

Statius in vi Tebaidos (380),

extrema iam fila colu datur ordo senecte.

DONO, donas, id est dono tribuere, ut «dono tibi hunc librum». Item donare dicitur remunerare, ut «dono te hac veste, dono te libertate». Quod autem dicitur donare quasi donum agere, ethimologia est. Differt autem a dare. Dare enim cum spe vel sine spe remunerationis sed donare est quasi rem transigere absque omni spe remunerationis. Unde et

23 correcte D 24 ornus huius orni *Prisc.*; pirus huius ri C 25 cipressus si A 26 cornus et ficus B; invenitur B 28 enucho D, cinichio A 30 vi eneidos B, vi eneidum C 31 et *om.* A; inexecrabilis ACD 32 coli et *om.* C 34 minervam B 36 filia colo datur A, filia coludatur D; Glosa: hec colus instrumentum est filandi scilicet baculus vel canna circa quam involvitur lana vel linum ad filandum et appellatur a rusticis gladius mulieris *in textu post* et colus (v. 32) A, *post* senecte (*v.* 36) C, *in marg.* D

DONO 3 libertati unde oratius in prima epistula (I, I, 12) spectatum satis et donatum iam rude queris quod C; autem *om.* B 5 enim] autem C; est cum B; vel] et A; remunerationis] retributionis vel remunerationis A; donare] donatio A

dicitur datio, genus doni quia datio fit cum spe et sine spe retributionis, sed donatio est datio irredibilis.

DONUM et donarium idem. Donarium etiam locus est ubi reponuntur dona que in templo offeruntur. Et nota quod donum datur deo, munus homini. Item donum honorarium est et munus debitum, sicut domino a servo suo. Et dicitur munus a munio, id est obsequio, quod loco muneris a paupere diviti exhibetur. Item donum est dantis, munus accipientis. Et tunc dicitur munus a manibus quibus recipitur, vel a monendo quia plures monent ad donandum vel a muniendo quia accipientes muniunt dona tribuentes. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Dono).

DORCAS proprium nomen est mulieris Actuum ix g (36). Item dorcas grece, latine videre. Unde hec dorcas, dorcadis dicitur caprea quia acutissimum habet visum et videt valde a remotis.

DORMITO sub pigritie, sed dormio vere.

DOS, dotis a dando dicitur. Et dicit Huguitio (*s. v.* Do) quod dos est «quod datur uxori a marito cum nubit . . . Parafernum dicitur quod datur ei ab amicis post nuptias. Et dicitur parafernum a para, quod est iuxta, et fernos, quod est dos, quia iuxta et post dotem datur». Item dicitur quod «antiquitus vir et uxor se emebant et dotabant ad invicem ne uxor videretur ancilla. Et ideo dicunt dici dotem quasi do item quia repente in nuptiis viri», donationem sequitur dos mulieris. Dos etiam dicitur virtus vel probitas alicuius et datio

8 redibilis B
DONUM 1 idem est A; locus est] dicitur locus BC 3 munus vero homini B 4 et *primum om.* BC 5 quod] quia C 7 et tunc] item A 8 monendo] movendo BD, muniendo A; monent] movent B, movet AD; muniendo] movendo A 9 accipientis AD; dicit] habet A
DORCAS 2 unde] item C 3 acutissimum *om.* C
DORMITO dormitio AB
DOS 3 post] propter B 4 parafernum *om.* A; fornos A, fornas D 5 quia] quasi B; dicit BD 6 et ne uxor C

a muliere viro facta pro onere matrimonii quod sustinet. Et est dos et dotalicium idem.

DUMTAXAT, id est tantummodo, adverbium est quantitatis et componitur a dum et taxo, as, quod est nominare, dicere, confirmare, licitari, imponere pretium rei. Licitor, aris dicitur appretiari vel addere vel diminuere pretium rei que venditur, ut si venditor diceret, «Dabo tibi rem istam pro x» et emptor responderet, «Ego dabo tibi novem», vel si unus emptor diceret, «Ego dabo pro hac re x» et alter diceret, «Et ego dabo xi». Et quandoque ponitur simpliciter pro vendere. Componitur ergo dumtaxat a dum et taxo, taxas, secundum hoc quod ponitur pro licitari, quia licitatores in foro venalia considerantes dicunt tantum, «hoc valet tantum». Et inde dumtaxat pro tantummodo ponitur. Vel componitur a taxare pro dicere, quia illud quod dicitur tantum est dum dicitur. Alii dicunt quod componitur a taxo arbore quam apis semel tangit. Est enim «venenata arbor unde et toxica venena exprimuntur», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7, 40). Dicunt etiam quod est arbor amarissimi succi quam qui semel gustaverit sufficit ei semel gustasse. Qui hoc dicunt contrarii sunt Prisciano (xv, 24) qui dicit quod «dumtaxat ab adverbio et verbo componitur». Vel componitur a dum et taxare pro confirmare vel pretium imponere. Iudex enim taxat quantum quis debet habere quando sententias dicit, «tu habebis tantum, et tu tantum». Cetera plana sunt.

DURAM fluvius quidam est iuxta quem gigantes edificaverunt turrem. Unde iii Danielis (1) dicitur, «statuit eam in campo Duram» etc. «Septuaginta dicunt in campo peribolon,

11 et *primum om.* A

DUMTAXAT 3-8 licitor . . . vendere *in marg.* D, *om.* B 6 ego *om.* C 7 et *alterum om.* C 8 dabo tibi xi C 9 et secundum C 10 hoc *om.* BD 11 tantum *alterum expunxit* B, tantum illud C 12 vel] et A 13 quia] quod D 15 enim *om.* A; et *om.* D 17 quem ABD; qui] si C 19 dicit quod] dixit B 20 vel componitur *om.* B 22 taxat] dumtaxat C; sententians A, sententiam C, scilicet sententias B

DURAM 2 turrim B; dicitur *om.* B; eam suple statuam B 3 peribolen A

quod interpretatur conclusum, nam erecta statua circumsepivit rex campum». Ita dicitur in Historiis (1449).

DRACHO «maximus est cunctorum serpentum sive omnium animantium super terram. Hunc Greci drachonta vocant. Unde et derivatum est in latinum ut dracho diceretur qui sepe a speluncis abstractus fertur in aerem, concitaturque propter eum aer. Est autem cristatus, ore parvo, et arctis fistulis per quas trahit spiritum et linguam exerit. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, et potius verbere quam ictu nocet. Innoxius autem est a venenis, sed huic ad mortem faciendam non sunt venena necessaria quia si quem ligaverit occidit. A quo nec elephas tutus est sui corporis magnitudine, nam circa semitas delitescens per quas elephantes gradiuntur soliti crura eorum nodis illigat et suffocatos perimit. Gignuntur autem in Ethiopia et in India in ipso incendio iugis estus». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (4,4-5). Vide supra ubi exponitur coluber.

DRAGMA, me «nummus est certe quantitatis, habens imaginem regis. Dragma vero dragmatis quarta pars est stateris . . . Dragma, dragmis genus est carminis de quo dicitur 'dulcia cantica dragmis'». Verba sunt Magistri in Historiis (1584). Et in multis ecclesiis sic cantatur, sed non habent a Prisciano. Dicit enim Priscianus ubi agit de genitivo tertie declinationis (VII,45) «oportet scire quod in quibusdam pares habeat genitivus tertie declinationis suo nominativo sillabas, in quibusdam una, in quibusdam duabus sillabis vincat. Et pares quidem habet in omnibus in e desinentibus correptam, ut hoc mare huius maris . . . et in quibusdam in er vel in es productam vel in is tam productam quam correptam exeuntibus, ut hic pater huius patris, hic verres huius verris, hec cedes huius cedis, hic collis huius collis, hec vis

DRACHO 5 artis C 8 innonus D 15 xi D
DRAGMA 4 carmina C; dragmatis D 5 sed hec non C 12 er] ex AD 14 hec sedes huius sedis B

huius vis. In aliis autem eiusdem declinationis una sillaba superat nominativum genitivus, ut scema tis, Cicero Ciceronis, consul consulis» etc. Ergo dragma, dragmis nichil est. Propter hoc ecclesia romana, cui maxime credendum est, cantat ibi «dulcia cantica dragmatis». Huguitio dicit quod hec «dracma, me per c est quoddam pondus». «Hoc dragma per g tertie declinationis questio vel interrogatio». Sed tales differentias numquam in sacra scriptura recolo me legisse nec umquam sine g in biblia vel in sanctorum patrum tractatibus vidi dragma in quocumque genere, casu vel numero. Dragma autem multa significat. Nam dicitur hec dragma, dragme pro nummo vel pondere. Unde Luce xv (8), «que mulier habens dragmas x» etc. Glosa «dragma est nummus certe quantitatis habens imaginem regis». Item dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (25,13), «Dragma octava pars uncie est et denarii pondus argenti, tribus constans scrupulis, id est xviii siliquis». Et tamen didragma, quod componitur a dia, quod est duo, et dragma pro pondere, neutri generis est et tertie declinationis. Unde Matthei xvii g (23), «Magister noster non solvit didragma». Item hoc dragma, tis genus est cantici. Unde in antiphona Beate Virginis, «frequentate nobis dulcia cantica dragmatis». Item dragma, tis dicitur questio vel interrogatio. Unde dragmaticum genus est loquendi. Distinguntur enim tria principalia genera loquendi, scilicet dragmaticum, didascalicum et hermeneticum sive enarratorium. Dragmaticum est quod versatur inter interrogantem et respondentem, quod scilicet decisum est frequenti interrogatione et responsione, ut in dialectico tumultu. Et dicitur dragmaticum quasi interrogativum. Didascalicum est quod consistit inter doctorem et discipulum, quasi doctri-

15 autem *om.* D; huiusmodi declinationis eiusdem A 17 etc *om.* A; ergo hoc dragma B 18 maxime immo omnino credendum B 20 hoc] hec B, *om.* C 23-24 tractibus D 24 quoque C 26 numero AC 27-28 dragma . . . regis *om.* B 30 id est] idem B 31 tamen] tantum B, cum A 32 et *alterum om.* D 36 dicitur *om.* B 37 est *om.* B 38 enim] vero C; tria *om.* C 39 didragmaticum C 43 quasi] id est A

nale; didascalus enim est doctor vel magister. Hermeneticum sive enarratorium est ubi continua oratio decurrit, ubi unus continue loquitur, alter vero vel alteri tacent et audiunt, et dicitur ab hermene grece, quod est interpretatio latine. Et differt a didascalico in hoc quod illud sit cum doctrina, istud vero minime est doctrinale.

DROMEDARIUS dicitur qui ducit dromedas. Unde Isaie lx (6) dicitur, «dromedarii Madian et Epha». Et dicitur hic dromedus et hec dromeda. Ysidorus Ethimologiarum xii (1,36), «Dromeda genus camelorum est, minoris quidem stature sed velocius. Unde et nomen accepit, nam dromos grece cursus et velocitas appellatur latine. Centum enim et amplius milia una die pergere solet. Quod animal, sicut bos, ruminat, et ovis et camelus». Secundum Papiam, «dromedarii magistri dromedorum dici possunt». Una tamen glosa que est super verbum predictum Isaie dicit sic, «Dromedarius vel dromas, utrumque enim dicitur, animal est camelo minus sed velocius». Item alia glosa super Madian et Epha, «Regiones sunt trans Arabiam, camelis et dromedariis perabundantes».

E

EBDOMADA, ebdomade et hec ebdomas, adis dicitur septimana. Et dicitur a numero dierum, epta enim grece, septem latine, doas dies. Sic septimana dicitur a septem et mane, quod est lux.

ECHO indeclinabile dicitur vox, sonus aeris in cavernis vel in silva resonans vel in criptis vel in vallibus. Secundum

45 didasculus B; hec meneticum B, hoc meneticum C 46 ubi] ut B 46-47 unus vero continue AD 49 sit] fit BD
DROMEDARIUS 2 dicitur *om.* C 3 Ysidorus . . . xii *om.* A 4 genus quidem camelorum ABD 5 velocioris B 6 latine *om.* CD 11 animal et est B 12 super *om.* BC 14 perhabundantem A
EBDOMADA 1 hoc B 2 a numero dierum sic dicta B 3 doas] deas B; dicitur *om.* C
ECHO 1 sonis C 2 in silva] insula C

fabulam puella quedam fuit sagax que Iunonem longo sermone tenebat donec nimphe fugerent cum quibus Iupiter in montibus concumbebat. Unde Iuno irata mutavit eam in talem sonum. Unde Ovidius in iii Methamorphoseon (359-61),

> Corpus adhuc Echo, non vox erat; et tamen usum
> Garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat,
> Reddere de multis ut verba novissima possit.

Et sequitur ibidem (368-9),

> tamen hec in fine loquendi
> Ingeminat voces auditaque verba reportat.

ECCLESIA, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum viii a (1,1-8), «grecum est et vertitur in latinum convocatio . . . Catholica autem, id est universalis, dicitur quia per totum orbem dilatata diffunditur, non sicut hereticorum conventicula in quibusdam quarundam regionum partibus coartantur . . . Que cum una sit, a Iohanne septem scribuntur ut una catholica septiformi plena spiritu designetur . . . Que pro peregrinatione presente Sion dicitur eo quod ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum celestium speculetur; Sion enim speculatio interpretatur . . . et quia congregari pecora solent, quorum et greges proprie dicimus, convocari autem magis est utentium ratione, sicut homines». Ideo Iudeorum quasi brutalium proprie dicitur synagoga, que interpretatur congregatio, quamvis quandoque ecclesia dicta sit. Fidelium autem, sicut rationabilium, proprie est ecclesia, id est convocatio, et numquam dicta est synagoga.

EDEN «hebraice latine delicie. Idem est ergo paradisus voluptatis quod paradisus in Eden, id est in deliciis . . . Est enim

5 concubebat D; unde id est pro qua re Iuno B 6 in iii *om.* D 10 posset B

ECCLESIA 1 ait] dicit C 3 quia] quam A; orbem *om.* C 7 spiritum D 8 ab] ob AC 9 longitudinem A 11 et greges] etiam congregationes B, et *om.* D 16 est *alterum*] dicta est B

EDEN 2 id est *om.* AC

locus amenissimus, longo terre et maris tractu a nostra habitabili secretus, adeo editus ut usque ad lunarem globum attingat. Unde et diluvii aque illuc non pervenerunt. Est autem paradisus celum empyreum et dicitur spiritualis quia regio spirituum est. Dicitur etiam spiritualiter paradisus vita beata vel ecclesia». Ita dicitur in Historiis super Genesim (1067).

EDERA ponitur inter herbas communes ab Ysidoro in xvii (9,22) Ethimologiarum ubi dicit, «Edera dicta quod arboribus reptando adhereat». Vel dicitur ab hedis quia hedis propter lactis abundantiam in escam a veteribus prebebatur. «Edere frigide terre indices sunt secundum phisicos. Nam», aiunt, «antifarmacon ebrietatis est si quis potus edera coronetur». Edera corripit mediam sillabam. Unde Ovidius Methamorphoseon iii g (644-5),

Impediunt edere remos nexuque recurvo
Serpunt et gravidis distingunt vela corimbis.

Nota quod Ysidorus et Papias non ponunt h, nec debet poni, in prima sillaba huius nominis edera.

EDO, es, est, edi, esse, esum vel estum dicitur comedere. Verbum est anormalum et dicit Priscianus (IX, 9-11) quod

3 terre] tempore AB; nostro B 4 ideo A; editus id est altus AC 5 et *om.* D 5-6 est autem] et est B; autem] etiam D 7 spiritualiter] spiritualis C

EDERA 1 in *om.* D; xvi A 3 temptando AD; adherat C; quia hedis *om.* AD 5 radices AD 5-6 nam ut aiunt C 6 *post* ebrietatis est *add.* A: antifarmacon ebrietatis id est medicamentum circa ebrietatem ab anti quod est contra et farmacon quod est unguentum vel medicamentum corimbus dicitur fructus edere scilicet grana quedam parvula et rotunda que crescunt ibi corimbi etiam dicuntur anuli vitis quibus ligatur ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur. *Haec verba in marg. posuit* D; *post* ebrietatis est *add.* C: id est medicamentum propter hebrietatem 9 edera ramos AC 10 corimbis id est fructibus edere B; *post* corimbis *add.* C: corimbus dicitur fructus edre scilicet grana quedam parvula et rotunda que crescunt ibi corimbi etiam dicuntur anuli vitis quibus ligatur ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur 11 non dicunt vel ponunt C 12 sillaba *om.* C

«per sincopam d . . . et sineresim e et i in ei diptongon et ei diptongo in e productam conversa differentie causa dicitur edo, es ne, si eis diceretur, aliud significare putaretur». Item «si edis diceretur dubitationem faceret in scriptura quomodo deberemus pronuntiare e, producta an correpta». In prima autem persona non subtrahitur d quia tunc maior fieret erratio si eo diceretur pro edo, quia tunc nulla esset scripture «nec temporis differentia inter eo is et eo quod ab edo poneretur». Tertia persona formatur a secunda per additionem t. Et dicitur es, est «ne si secundum proportionem aliorum verborum secunda persona, s in t convertente tertia persona, proferetur es et, ut doces cet, coniunctio non verbum putaretur . . . Edo in plurali numero servat regulam tertie coniugationis, ut edimus, tis, edunt. Similiter in preterito imperfecto et futuro, ut edebam, edam, et in omnibus que solent in hac coniugatione a prima nasci persona, hoc est in tertia persona imperativi edat, et in futuro optativi, quod est etiam coniunctivi, presens edam, edas, edat. In omnibus vero que solent a secunda nasci persona corruptam invenies regulam coniugationis, es tamen producta, quam a secunda acceperunt persona, servata ubique: es, est, este, esto, estote, essem, esse». Verba sunt Prisciani.

EDO, edis, edidi, edere, editum, id est dicere, «manifestare, emittere, parere, componere, exponere, proferre, producere, dare. Unde editus, edita, tum, id est altus vel manifestus, natus, emissus, compositus, expositus». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Do). Versus differentialis (*Serlo* 2, 28),

Cum dape vescor edo, sermonem cum loquor edo.

EDO (1) 3 diptongum CD 4 diptongo] diptongon A; producta B 5 aliquid AC 6 iterum A 7 deberet C; productam CD; an] ante C; correptam CD 11 edo] eo B 11-12 additionem ipsius t B 13 persona s in t] per g et in t B; convertente] converteretur A 14 es *om.* D; et *om.* B 18 persona] et C 19 imperativi in omni edat C 20 coniunctivi] subiunctivi BD 21 correptam B 23 ibique C

EDO (2) 1 editum editu AD 2 exponere *om.* A 3 id est altus *om.* B 6 *Cf. Walther*[2], *no.* 4085

Predicte significationes possunt haberi per hos versus,

Emittit, donat, componit vel manifestat,
Profert, exponit, producit vel parit edit,

quasi diceret hoc verbum edit tot habet significationes.

EDES, edis dicitur domus ab edo, es quia primo facta fuit ad edendum. Unde hec edicula diminutivum, scilicet parva domus, et hic edilis custos domus et hic edituus idem, quasi tuens, id est custodiens, edem, et componitur ab edes, edis et tueor, tueris. Item edes quandoque ponitur pro templo. Unde Luce xi g (51) dicitur de Zacharia, «qui periit inter altare et edem». Versus,

Edis in edituos custodia prima redundat.
Disce quod edituos edes tueorque ministrat.

EDUCO, cas dicitur nutrire et componitur ab e et duco, ducas, quod est ducere vel guidare vel nutrire. Unde dicit Iosephus in iiii (*secundum Huguitionem s. v.* Duco) loquens de Nazareis, «isti dum capillos suos ducant corban, id est donum, offerunt deo». Educo ubique corripit hanc sillabam du. Unde Ovidius Methamorphoseon iv (III, 313-15),

Furtim illum in primis Ino matertera cunis
Educat: inde datum nimphe Nyseides antris
Occuluere suis.

EDULIUM dicitur cibus ab eduli. Edule autem est habile ad edendum, id est ad comedendum. Et declinatur hic et hec edulis et hoc edule, et derivatur ab edo, es. Supra ubi exponitur caprea invenies exemplum de eduli.

EDES 1 edis edem dicitur A 2 scilicet *om.* C 3 hic *alterum*] hinc AC; idem *om.* B; quasi] quod C 4 edes] edo C 8-9 *versum* edis in edituos edes tueorque ministrat *in textu delevit* A *et versus suprascriptos in marg. posuit.* 8 edis] edit A 9 edes *om.* A
EDUCO 2 vel *alterum om.* B 3 in *om.* B 4 ducunt AC 7 ino] iuno ABC 8 inde] in C 9 suis etc. B
EDULIUM 1 cibus et dicitur ab BC; habile] aptum C 2 ad *om.* C 3-4 ibi invenies A

EFFEMINATI dicebantur sacerdotes «Cibeles, evirati natura vel actu, sicut legitur de gerophantis». Ita dicit Magister in Historiis (1574) exponens illud iii Regum xiiii (24), «Sed effeminati fuerunt in terra». Item effeminati dicuntur molles et enervati, ad fragilitatem femine deducti, ab effemino, nas, quod est mollem et debilem et femineum facere. Cibele fuit quedam dea secundum fabulas, et dicitur mater deorum, scilicet terra que cibaria confert. Et nota quod Cibele quandoque corripit mediam sillabam, quandoque producit. Unde Virgilius Eneidos x (xi, 768),

Forte sacer Cibele Doreus olimque sacerdos.

Idem in ix (x, 219-20),

Atque illi in medio spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum: Nymphe, quas alma Cibele etc.

EFFERATUS dicitur mente ferina effectus et ultra humanum animum excedens, ab effero, efferas, quod est crudeliter agere vel ferum facere quia efferor, aris invenitur deponens pro sevire vel more fere crudeliter extra vel ultra naturam ferinam elevari.

EFFETA, id est adapertio vel adaperire. Ita exponitur Marci vii g (34) et est indeclinabile. Sed effetus, ta, tum dicitur debilis, sine fetu, sine fortitudine. Unde mulier que desiit

EFFEMINATI 1 Cibeles *om.* B; evitati B 2 deigerophantis C; *post* gerophantis: gerophanti vocantur castrati gentilium sacerdotes et dicebantur sic a gera quod est sacrum et phanum quod est templum *add.* A, *in marg.* D; *post* historiis: gerophanti vocabantur castrati genitalium sacerdotes sic dicti a gera quod est sacrum et phanum quod est templum quasi sacrati vel sacris templis dedicati unde magister *add.* B 3 iii *om.* B 4 fuerunt . . . effeminati *om.* B; *post* terra: gerophanti vocabantur castrati sacerdotes et dicebantur sic a iera quod est sacrum et phanum quod est templum quasi sacri templares *add.* C 9 corrupit A 11 sacer] satis B; doreus] dorcus B, dorcas C, Chloreus *Virg.* 14 occurrunt AD

EFFERATUS 3 quia] et nota quod B, et D 4 servire ACD; fere *om.* C; crudeli C

EFFETA 1 id est] idem B; adapertio] apertio BD; adaperire] aperire B; matthei AC 3 desinit A

parere dicitur «effeta quia frequenti fructu sit exhausta. Partus enim assiduus eam debilem reddit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum x (94).

EFFRATEUS «ab Efraym scribitur per duo f; Ephrateus ab Ephrata per ph; Euphrateus ab Euphrates, Euphratis per eu». Ita dicitur in Historiis (1296) in principio Regum (1 *Reg.* 2). Sed male servatur a scriptoribus. Ephrata corripit penultimam et habet gravem accentum in fine cum sit declinabile ad modum latini.

EGENS et egenus quasi extra gentem et sine genere dicunt. Versus,

Non habuisse genus gentemve videtur egenus.

EGREGIUS, a, um, id est nobilis quasi extra gregem aliorum positus. Et comparatur per supletionem magis, et dicitur egregius, magis egregius, egregissimus iuxta illam regulam que dicit,

Regula grammatice prohibet certissima legis
Nequis ius vel uus comparet absque magis.

EIULO, las, id est flere, dolorem voce manifestare, voce confusa pre dolore clamare. Et videtur compositum ab extra et iubilus quasi extra iubilum esse, et proprie pertinet ad mulieres. Quod autem Huguitio (*s. v.* Iulus) dicit eiulor, eiularis, numquam recolo me legisse. Ab eiulo dicitur hic eiulatus, tus, tui, id est ploratus vel clamor pre dolore confusus.

ELATE «palmarum sunt productiores rami et excellentiores,

4 fructu] usu C

EFFRATEUS 1 scriptus D 2 per ph *om.* D; ab *om.* D 3 in principio regum *om.* C 5-6 indeclinabile C 6 *post* latini *add.* C: glosa primo regum i a effrateus ab effrata uxore caleph vel ab effrata civitate que prius dicta est bethleem vel ab effraim ut nonnulli aiunt qui fuit de ramatha civitate effraim que sita est in monte sophim qui mons est in monte effraym

EGENS 3 *Cf. Walther*[2], *no.* 17847

EGREGIUS 1 genus D 6 uus vel ius A, *cf. Walther*[1], *no.* 16549a

EIULO 5 eiulo autem B

ELATE 1 confusiores et productiores B

interdum aurei coloris, crispantes et semper in excelsa tendentes. Numquam virorem amittunt. Quidam elatas abietes dicunt». Ita dicit Papias. Et secundum hoc dicitur elata quasi elevata ab effero, effers et habet mediam productam. Unde dicunt quidam quod in v (11) Cantici ubi scribitur «come eius sicut elate palmarum» ponantur elate pro ramis palmarum, quod non credo. Dicit enim ibi glosa, «Alia translatio crines eius sicut abietes. Elates vel elate grece, abies latine. Unde elate nomen est arboris similis palme altitudine vel foliis». Verba sunt glose et sequitur in eadem, «hic elate non latinum sed grecum videtur». Concordo igitur cum illis qui corripiunt ibi hanc sillabam la ad differentiam elate pro ramo palme et pro ipsa palma.

ELECTRUM «vocatum est quod ad radios solis clarius auro argentoque relucet, sol enim a poetis electron vocatur. Defecatius enim est hoc metallum omnibus metallis. Huius tria sunt genera: unum, quod ex pini arboribus fluit, quod succinum dicitur; alterum metallum quod naturaliter invenitur et in pretio habetur; tertium quod fit ex tribus partibus auri et argenti una, quas partes etiam si naturale solvas invenies. Unde nichil interest utrum natum sit an factum, utrumque enim eiusdem nature est. Electrum, quod est naturale, eiusmodi nature est ut in convivio et ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat. Et venenum prodat, nam si eo infundas venenum stridorem edit et colores varios in modum arcus celestis emittit». Ita dicit Ysidorus in xvi (24,1-3) Ethimologiarum. Alii dicunt quod electrum est ex auro et argento

2 interdum *om.* C; colori C 3 emittunt D 5 effers] ras B 6 canticorum B 7 sicut] quasi B; ponatur C 9 translatio habet B; abietes latine elates B 10 abies] abietes B; unde] vel C 12 esse videtur B; igitur] enim D, *om.* C 14 *Post* palma *add.* C: similiter frater iohannis de sancto egidio corripit mediam huius dictionis elate

ELECTRUM 3 omnibus aliis metallis B; huius autem B 4 pinorum B 6 ex] de B 7 naturaliter C; solves B 10 et ad lumina *om.* C 12 calores D 14 ex] quod D

compositum. Dum autem admiscetur argentum crescit in claritatem, aurum vero a fulgore suo pallescit.

ELECTUM TERRE TEMPUS dicitur previsio serenitatis et temperies aeris, considerata mutabilitate terre illius. Unde iiii Regum v (19) dicitur de Naaman, «Abiit ab eo electo terre tempore». In Historiis (1592) autem sic exponitur «electo terre tempore, id est cum elegisset terram ad portandum. Hebreus sic habet 'abiit ab eo aliquanto terre spatio'. Eadem ambiguitas in Genesi (48,7) legitur, 'eratque vernum tempus et ingrediebar Effratam'». Et sic latinus interpres posuit electum tempus vel vernum pro spatio.

ELEGANS media correpta dicitur «valens, excellens, nobilis, utilis, pulcher, bonus». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Lego), et secundum ipsum dicitur ab eligo, eligis. Bona enim et pulchra eligenda sunt. Nec est illis credendum qui dicunt quod elegans dicitur ab eleis, quod est misereri.

ELEMOSINA dicitur ab eleis, quod est misereri, et sina, quod est mandatum, quasi misericordie mandatum. Vel dicitur ab ely, quod est deus, et syna, quod est mandatum, quasi mandatum dei. Ipse enim mandavit eam fieri dicens, «date elemosinam et omnia munda sunt vobis» (*Lc.* 11,41). Vel dicitur ab ely et moys, quod est aqua. Inde elemosina quasi aqua divina quia sicut aqua extinguit ignem, ita elemosina extinguit peccatum.

ELEPHAS, elephantis et elephantus, ti pro eodem animali dicitur. Dicitur autem elephas ab elephio grece, quod est mons latine. Et dicitur sic propter magnitudinem corporis.

15 admiscentur A 16 suo] non B
ELECTUM 1 electrum A; previso C 2 unde] ut B; iii B 3 terre *om.* D 5 terre *om.* D 6 aliquanto tempore terre B 8 ingrediebatur AC 9 electrum A
ELEGANS 1 extollens C
ELEMOSINA 2-3 mandatum . . . syna quod est *om.* B 5 elemonsinam D 7 extinguit *om.* B
ELEPHAS 2 elephion D

«Apud Indos barro vocatur. Unde et vox eius barritus et dentes ebur. Rostrum autem promuscida dicitur quoniam illo pabulum ori admovet. Hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In hiis enim animalibus Perse et Medi ligneis turribus collocatis tamquam de muris iaculis dimicant. Intellectu autem et memoria multa vigent. Gregatim incedunt, motu, quo valent, salutant, murem fugiunt, adversi coeunt, quando autem parturiunt in aquis vel in insulis dimmittunt fetus propter dracones quia eis inimici sunt et ab eis implicati necantur. Biennio autem portant fetus nec amplius quam semel gignunt nec plures, sed tantum unum. Vivunt autem trecentos annos». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (2,14-16).

ELICIO, cis, cui, cere, citum, id est extrahere, extra vocare et educere. Et componitur ab e et licio, licis, licui vel lexi, licere, licitum vel lectum, id est trahere. Sed non est in usu. Unde hoc licium, id est filum et licio, licias, id est licium facere vel ordiri. Et, sicut dicit Priscianus (x, 3), elicio tantum elicui facit in preterito «ne si elexi diceremus necessario participium electus fieret et esset dubitatio significationis». Unde optime dicitur in Doctrinali (788),

Elicui preter cio cetera format in exi.

ELIDERE, id est extra ledere, excludere et invenitur pro temptare. Componitur autem ab e vel extra et ledo, ledis.

ELIMAS interpretatur magus et sic omne nomen malefico-

4 eius est barritus C 5 promiscida D 8 muro C; iaculos B 9 multa *om.* C 11 vel in silvis vel insulis B 14 amplius] plus *ante corr.* A

ELEPHAS *in marg. add.* D: elephas unde elephantia elephantie quedam species lepre quia sicut elephas maior est omnibus animalibus ita ceteris passionibus hec maior est

ELICIO 1 citum tu A 2 vel lexi *om.* C 4 licium] licitum D 5 et *om.* A 6 ne si] nisi B

ELIDERE 1 lidere B

ELIMAS 1-2 maleficiorum B

rum. Appropriatum est Elime mago in Actibus Apostolorum (13,8).

ELUL dicitur September, non Ebul ut quidam simplices legunt. Nullus enim mensis vocatur Ebul. Require supra ubi exponitur Adar. Quod autem secunda sillaba incipiat ab l et non a b patet in Interpretationibus (*Remigii*) quia ponitur in fine illorum in quibus ponitur l post e. Et ita scribitur in antiquis bibliis et correctis. iii Regum vi g (37) dicit Interlinearis «Elul, id est Octobri» et in Historiis (1365) dicitur idem.

EMINUS, id est a longe, quasi extra manum dicitur et corripit mediam sillabam.

Elios in marg. add. D: elios dictus est sol ab eli quod interpretatur deus quia pro deo olim reputabatur ab elios quod est sol dicitur hic elencus elenci id est titulus libri quia totum opus illuminent unde evangelium secundum lucam sic intitulatur elencus id est titulus hinc etiam elencos vocamus lapides pretiosos in superficie ornamenti quia illud illuminet et quicumque pretiosi lapides in honorabili loco ponuntur dicuntur elenci unde iuvenalis (6, 459) auribus extensis magnos commisit elencos elencos etiam dicitur in dialectica sillogismus contradictionis et tunc componitur ab en quod est in id est contra et lexis quod est sermo vel dictio

ELUL 1 dicitur secundum bedam C 3 et *om.* B 5 post c B 6-8 iii ... idem *om.* B 7 octobri et istud credo verius C 7-8 et ... idem *om.* C

Emac in marg. add. D: emac vel emas vel emach grece latine dicitur sanguis vel emorois emoroidis quedam infirmitas quam aliquis patitur fluxum sanguinis unde emoroissus emoroissa emoroissum qui talem patitur infirmitatem

Emendo in marg. add. D: emendo emendas id est corrigere et est compositum ab e et menda mende id est macula maxime illa que solet esse in libris non emendatis dicitur ergo emendare quasi mendam extraponere et proicere

Emeritus in marg. add. D: emeritus emerita emeritum extra meritum positus qui non potest illud mereri et (*duo vel tria verba legi non possunt*) immo liberatur vel solutus a labore sui officii sicut miles olim post sexagesimum annum non cogebatur militare sed solvebatur a labore solito et dabatur ei ager vel villa vel aliud et tunc erat emeritus quasi extra meritum positus quia nil postea labore solito merebatur

EMISSARIUS ab emittendo dicitur ille qui aptus est ad emittendum sicut sunt cursores regum et aliorum divitum qui frequenter emittuntur ad nuntia ferenda. Item hircus apopompeius dicebatur emissarius quia in desertum emittebatur. Apopompeius grece emissarius latine. Item hic emissarius dicitur equus fortis et velox qui extra alios emittitur ad coitum. Estalons gallice.

EMOLA, emole vas coquinarium, sicut caldaria vel coculum. Cocula dicuntur vasa coquine a coquendo dicta. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (8,1), «Omnia vasa coquendi causa parata cocula dicuntur». Unde in ii Esdre i b (III *Es.* 1,12) ubi nos dicimus «hostias coxerunt in emolis et ollis» Greci habent «hostias coxerunt in eneis ollis cum suavitate» et ita pro emolis habent eneis. Et potest dici emola quasi enea olla. Et ponitur ibi m pro n et ab olla subtrahitur unum l. Unde emola corripit penultimam. Vel dicitur emola quasi immola ab immolando quia hostie que immolabantur ibi coquebantur.

EMOLUMENTUM ab emolo, lis dicitur, scilicet lucrum quod pro multura accipitur et ponitur pro quolibet lucro.

EMPTICIUS, cia, cium, id est emptus vel facilis ad emendum. Unde servi empticii dicebantur illi qui in servitutem emebantur. Et est differentia inter emax et empticium. Unde versus (*Grec.* XIII, 65-6),

Signat emax quod emit vel quod dignum est ut ematur,
Tantum passivum respicit empticium.

Vide infra ubi exponitur servus.

EMULOR, emularis dicitur indignari. Unde Ezechielis viii (3), «erat statutum idolum zeli ad provocandam emulationem».

EMISSARIUS 3 emittur B 3-4 apompeius BC 5 apompeius BC
EMOLA 6 hostias] hostas C, *om.* B 8 olla *alterum*] illa A
EMOLUMENTUM 1 scilicet *om.* C
EMPTICIUS 1-2 ad emendum *om.* C

Item emulari, id est invidere ad Romanos xiii (13), «non in contentione et emulatione». Item emulari, id est amare. Unde ii ad Corinthios xi a (2), «Emulor enim vos dei emulatione». Et ad Romanos x (2), «emulationem dei habent». Item emulari dicitur imitari. Proverbiorum iii (31), « non emuleris hominem iniustum». Versus,

Emulor inflatur, amat, invidet ac imitatur.

EMUNCTORIUM ab emungendo dicitur ferrum cum quo candela emungitur. Et dicit Magister in Historiis (1173), «emunctoria ex auro erant ad emungenda vel extinguenda licinia vel etiam vascula ex auro erant ad extinguenda in aqua que emungebantur ne tetrum redderent odorem et dicebantur extinctoria».

ENCENIA, orum dicuntur initiationes, nova festa, sicut dedicationes ecclesiarum, ab en quod est in, et cenon, quod est novum. Unde encenio, encenias, id est initiare vel aliquid primo exercere. Unde vestem novam qui enceniat primo eam portat. Et similiter episcopus enceniat ecclesiam quando eam dedicat. Encenia, sicut dicit Beatus Ieronimus, dedicationis templi festivitas dicebatur quod ter legitur dedicatum. «Prima dedicatio fuit in autumpno quia Salomon dedicavit templum decima die Septembris . . . Item quando reedificatum fuit templum a redeuntibus de Babilone dedicatum est in vere, duodecima die Martii, id est xii luna. Cum autem Antiochus Epiphanes poluisset templum sordibus idolorum et prophanasset utensilia eius Iudas Machabeus . . . mundavit templum et restituit utensilia eius in locis suis et quasi dedicavit illud xxv die Decembris . . . Ista dedicatio observabatur in diebus Iesu in hieme», sicut dicitur in Historiis super x Iohannis (1592).

EMULOR 3 idem est quod invidere C
EMUNCTORIUM 3 emungenda vel *om.* B
ENCENIA 1 nuntiationes B 3 nuntiare B 3-4 aliquid novum primo B 4 excercere C; primo *alterum om.* B 6 didicat D; encenia ergo AB 7 dicebat C 11 est] fuit B; id est *om.* C 16 observatur B

ENIGMA, atis est obscura sententia per occultam similitudinem rerum, ut

Me mater genuit, eadem mox gignitur ex me,

cum significet aquam in glaciem converti et ex eadem rursus effluere. Est igitur enigma sermo figurativus vel obscura locutio vel similitudo vel difficilis questio, et differt ab allegoria quia allegorie vis gemina est quia sermo est obscurus et sub re alia aliud figuraliter exprimit et designat. Sed enigma tantum sensus obscurus est et per quasdam imagines obscuratur. Unde quandoque ponitur pro obscuritate, interpretatur enim obscurum vel obscuritas.

EPHEBUS, ephebi dicitur «valde lucidus, iuvenis pulcher». Et componitur ab e et phebus quasi lucidus, sic enim dicit Huguitio (*s. v.* Fox). Phebus «quoddam adiectivum est. Unde dicitur Phebus Apollo, id est lucidus, . . . et mobiliter potest declinari ephebus, ba, bum». Unde hec ephebia dicitur iuvenum eminens pulchritudo vel collectio epheborum. Sed in ii Machabeorum iiii b (9) dicitur ephebia prostitutio epheborum vel locus ubi prostituebantur. Ephebus producit mediam sillabam. Unde Lucani iii (518),

Grandevosque senes mixtis armavit ephebis.

EPHI mensura est trium modiorum. Unde dicit Esicius (*in Glosa*) super Levitici v (11), «ephi mensura est trium mensurarum», id est tres modios continens. Item Papias, «Ephi decima pars chori est, id est modii tres». Ephi est mensura in aridis, batus in liquidis. Antiqui scribunt per diptongum

ENIGMA 1 obscura] occulta A 5 influere B 9 et] ut C 12 obscuratus BC

Eos in marg. add. D: eos eois grece latine oriens vel sol dicitur vel primus splendor aeris clarescentis qui aurora dicitur et hinc eous eoi primus equs solis et eous eoa eoum id est orientalis

EPHEBUS 1 dicuntur C 2 quasi extra lucidus B; sicut ACD; enim *om.* A 8 prostituebatur A 10 ephebus C

EPHI 5 bachus A; diptongon A

oephi et invenitur in plurali in eadem terminatione. Unde Ezechielis xlvi (11), «olei hin per singula ephi».

EPICUREI ab Epicuro philosopho dicti sunt qui vanitatis amator non sapientie, summum bonum voluptates corporis asserebat, cuius traditionem Epicurei sequebantur. Preterea dicebat nichil deum agere, omnia constare ex corporibus, animam nichil aliud esse quam corpus, unde et dixit, «Non ero postquam mortuus fuero».

EPINICHIA, epinichiorum dicitur festivitas et gratiarum actio pro victoria prehabita. Unde ii Machabeorum viii g (33), «cum epinichia agerent in Ierosolymis» etc. Et dicuntur epinichia ab epi, quod est supra, et nichos, quod est victoria. Unde dicitur ibi in glosa, «pro epinichiis legi in alia editione dies victorie. Superatis ergo hostibus Iudas festum celebrat» etc.

EPINICHION, sicut dicit Interlinearis i Paralipomenon xv (21), interpretatur «victori deo triumphus et palma», pro octava enim, id est pro misterio resurrectionis, quod celebratur die octava, canebant epinichion. Hec est littera novarum bibliarum sed biblie antique habent ibi et sinikion et sinichion quod, ut dicunt, interpretatur victori deo palma vel victoris dei triumphus. In quadam antiqua biblia inveni ephinichion et hec est planior et forte verior littera. Dicitur enim epinichion ab epi, quod est supra, et nichos, quod est victoria, et oda, quod est laus vel cantus, quasi laus pro victoria prehabita.

6 determinatione D
EPICUREI 3 contradictionem B 5 animamque B; unde *om.* A
EPINICHIA 1 festivitates B; et] vel B 2 actiones B 3 agerentur ABC 5 ibi *om.* C 6 iuda C 7 *post* et cetera *add.* B: et nota quod bene invenitur epinichium in singulari sicut patet in fine paragraphi sequentis quod enim greci dicunt epinichion latini dicunt epinichium
EPINICHION 1 epinirion O; in i C; i *om.* D 2 actori A 5 sinikion] sinirion D 5-6 sinikion vel et BC; ut dicunt *om.* A 7 quadam autem B 10 est virtus sive victoria B

EPISCOPUS dicitur ab epi, quod est supra, et scopin, quod est intendere vel speculari, quasi superintendens vel superspeculans, curam agens populi sibi subditi ut eorum sciat vitam et mores. Vel dicitur ab epi, quod est supra, et copos, quod est labor, quasi superlaborans super gregem suum.

EPISTILIUM dicitur illud quod ponitur in capite columpne superius. Tres enim sunt partes columpne, scilicet basis, id est fundamentum, stilus, scilicet illud rectum quod super basim erigitur. Epistilium dicitur illud quod stilo superponitur. Et dicitur ab epi, quod est supra, et stilus, quasi supra stilum, est enim capitellum columpne.

EPISTOLA dicitur ab epi, quod est supra, et stolos, quod est missio, quasi supramissio quia super intentionem mittentis gerit officium nuntii vel quod antequam mitteretur antiquitus legebatur quando ante usum membranarum in dolatis ex ligno tabulis scribebatur. Unde tabellarius epistule portitor dicebatur. Ita dicit Papias. Item in missa evangelio premittitur.

EPHOT, sicut ait Ieronimus (*Comment. in Osee*, *PL*25, 844) super Iosue iii f (*Os.* 3,4), proprie dicitur superhumerale sed hic pro quolibet vestimento sacerdotali accipitur. Potest etiam poni pro lineis vestimentis sicut Samuel ephot lineo indutus legitur (1 *Reg.* 2,18). Nota quod secundum Ysidorum in xix (21,1-8) Ethimologiarum, «Octo sunt in lege genera sacerdotalium vestimentorum», que enumerat dicens, «Poderis est sacerdotalis linea, corpori astricta et usque ad pedes descendens, unde et nuncupata, quam vulgo camisiam vocant.

EPISCOPUS 1 scopos A 4 est *om.* D
EPISTILIUM 3 tectum AD; supra B 5 quasi] quod est C
EPISTOLA 2 supra B 3 quod] quia C; mitetur C 4 quando scilicet B 7 pretermittitur A
EPHOT 3 indumento B; *Post* accipitur *add.* B: iudicum viii g ponitur ephot pro genere ydoli sicut patet ex glosa augustini; potest etiam] et potest B 9 inde ACD; quod D; vulgi C; vocat A

Abanet cingulum sacerdotale rotundum, polimita arte ex cocco, purpura, iacinctoque contextum, ita ut flores atque gemme in eo viderentur esse distincte. Pilleum est ex bisso rotundum quasi spera media, caput tegens sacerdotale et in occipite vitta constrictum. Hoc Greci et nostri tiaram vel galerum vocant. Machil, quod est tunica talaris, tota iacinctina, habens ad pedes lxxii tintinnabula totidemque intermixta ac dependentia punica mala. Ephot, quod interpretatur latine superindumentum; erat enim pallium superhumerale ex quattuor coloribus et auro contextum, habens in utroque humero lapides duos smaragdinos auro conclusos in quibus sculpta erant nomina patriarcharum. Logion, quod latine dicitur rationale, pannus duplex, auro et quatuor contextus coloribus, habens magnitudinem palme per quadrum, cui intexti erant xii pretiosi lapides. Hic pannus superhumerali contra pectus pontificis annectebatur. Petalum aurea lamina in fronte pontificis, que nomen dei tegragrammaton hebraicis litteris habebat scriptum. Badin sive feminalia, id est brace linee usque ad genua pertingentes quibus verecunda sacerdotis velabantur». In Historiis super Exodum (1182-6) plenius scribitur de istis vestimentis ubi scribitur sic, «Quatuor erant vestes tam sacerdotibus minoribus, quos Chananeos vocabant, quam principi sacerdotum, quem Arabarchum appellabant, communes et alie quatuor post illas quibus solus Arabarchus, id est princeps sacerdotum, utebatur, quibus secundum hunc ordinem induebatur. Pu-

10 abaneth A, abanen BC, abanem D; est cingulum D 11 iacincto C; ita *om.* C 14 occipite] capite A 16-17 admixta et intermixta B 17 ac] atque A 18 latine *om.* B; enim *om.* B 21 legion C 22 quod] que C; dicitur *om.* ABD; auro *om.* C; et] ex C 23 contextis C 25 annectabatur D; pentalem C 27 bedin C 30 istis] hiis C; ubi] unde D 34 Arabarchus *om.* C 35 *Post* induebatur *add. in textu* A, *in marg.* D: chananei dicebantur quia communiter habitabant in terra chanaan arabarchus dicitur ab ara are et archos quod est princeps quasi princeps are; *post* induebatur *add. in textu* C: arabarchus dicitur ab ara et archos quod est princeps quasi princeps are

rificatis prius manibus et pedibus aqua sacerdos induebat manchasim, quod prestrictorium sonat, quod grece bracce latine feminalia potest dici. Eratque de bisso retorta contextum. Ingredientibusque per ipsum pedibus ascendebat usque ad lumbos ibique fortiter stringebatur et usque ad genua tantum descendebat. Noster tamen pontifex, quia iugem habet continentiam, tantum sandaliis pedes tegit ac si dicatur ei qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet. Secundo bissina sindone duplici vestiebatur quod cethomene, id est lineum, dicebatur quam nos lineam strictam sive camisiam sive subuculam dicimus, quam Moyses abanet appellavit, sed post a Babiloniis discentes Hebrei emisan eam dixerunt. Est autem descendens usque ad talos et decenter corpori coaptata, sed bracchia manicis valde constringens vasculis hinc et inde super humeros capitium stringentibus. Tertio stringebatur balteo lato quasi digitis quatuor, sic reticulato ut quasi pellis viperea, quam estate exuit, videretur, contexto floribus coccineis purpureis et iacinctinis; stamen vero tantum bissinum erat sumensque initium cingendi a pectore circumductis lateribus iterum ante umbilicum redibat ibique modice stringebatur et usque ad tibias dependebat ad decorem dum sacerdos nichil operabatur, cum autem sacrificabat, ne impediretur, pendentes summitates super levum humerum reflectebat unde et forte diaconus quandoque casulam plicatam eidem humero superponit. Quarto simplicem tiaram gestabat in capite et a cidari pontificali plurimum differentem; erat enim in modum parvi calamati vel

37 perstrictorium AC, perstrinctorium D 40 fortiter] illiciter B 41 tantum *om.* B 46 subuculum C, subinculam D; abanic D 47 emis saneam D 50 capitium stringentibus] capiti non stringitur A; *Post* stringentibus *add. in textu* AC, *in marg.* D: vasculi (nastuli C) dicuntur ille vitte subtiles (subcollo C) que solent fieri in albis et in superpelliciis ad stringendum circa collum et quandoque proprie (improprie D) ponuntur pro nodulis (modulis D) vel nodellis 52 vipera C; estat C 55 circumductus BC 56 ibique] ubique C 59-60 quando A 61 tiaram] citharam A; cindari D 62 deferentem D; calmatici A

cassidis modice, medietatem capitis excedens dicebaturque manephei, habens vittas que, involute sepius, nectebantur ne facile laberetur, habens desuper aliud velamen bissinum usque ad inferiora barbe descendens, celans pillei ligaturas et totam capitis superficiem aptatumque perfecte ne laborante rueret sacerdote. Super hec iiii propriis vestibus vestiebatur Arabarchus, quarum prima tunica erat iacinctina, poderis vel ypodicis dicta, id est talaris, quam Hebreus mechir dicit, eratque duabus incisionibus facta, consuta super humeros et per latera in modum dalmatice facta, manicas eiusdem coloris habens assutas, capitium habens non ex transverso super scapulas sed in longum; sectionem habebat a pectore usque ad medias scapulas cui aperture, ne ante et retro turpiter appareret, assuta erat vitta que super scapulas hinc inde vasculis astringebatur; habebat autem pro fimbriis lxxii tintinnabula aurea quibus erant immixti totidem vasculi quasi mala punica ex iacincto et purpura et cocco bis tincto ita ut post tintinnabulum esset malogranatum quasi interscalari modo posita ut audiretur sonus cum sacerdos ingrediretur sanctuarium et non moreretur. Super hanc tunicam videtur velle Iosephus accingi pontificem cingulo predicto quo alii sacerdotes super lineam tunicam, alii nondum accingi ipsum dicunt sed super ephot, ut super omnia indu-

64 habent A; vittas] metas B, mitas D; nectabantur D 65 nec C 67 aptumque C 68 rueretur A; *post* sacerdote *in textu add.* A, *post* excedens (*v.* 63) BC, *in marg.* D: calmacus sicut ait huguitio genus est albe vitte (mitre C) quasi calorem machinans eo quod stricta sit (et C) impressa capiti; item super B 70 *Post* talaris *add. in textu* A, *post* dicit (*v.* 71) C, *in marg.* D: poderis infra (*om.* C) exponitur in suo loco ypodicis autem dicitur ab ypos quod est sub quasi subtus distenta vel dicitur ypodicis quasi empodicis ab en quod est in et podos quod est pes et thesis quod est positio quasi in (quasi usque ad C) pedes posita id est extenta (extensa C); methar A 71 facta *om.* C 73 caputium B; ex *om.* C 76 appareat B; mita D 78 lxxii *om.* C; totidemque A 81 *Post* posita *add. in textu* A, *post* moreretur (*v.* 82) C, *in marg.* D: hic et hec interscalaris et hoc interscalare dicitur interpositivus (interpositus C) sicut gradus continue interponuntur in scala 82 non *om.* B 84 numdum D

menta, ad ultimam cingeretur. Fuerunt qui dixerunt duas zonas habuisse pontificem, primam ad modum sacerdotum, secundam super ephot, que due tantum pro uno habebantur indumento. Secunda vestis erat ephot, similis superhumerali Grecorum, de supradictis quatuor coloribus, auro contextum, sine manicis, ad modum collobii descendens usque ad renes adeo ut supercingi posset, superiorem partem tunice iacinctine tegens, inferiorem relinquens intactam, hore vero lateris uncinis et anulis aureis iungebantur; aperturam habens in pectore quadram ad magnitudinem palmi, in qua logion inserebatur in cuius parte superiori super utrumque humerum infibulati erant auro duo lapides onichini, sardonices secundum Iosephum, in quibus scripta erant nomina filiorum Israelis provincialibus litteris, lingua hebrea, iuxta ordinem nativitatis eorum, sex nomina seniorum in humero dextro, iuniorum in sinistro, ob recordationem filiorum Israelis. Habebat autem capitium ex transverso super humerum fortibus loris contextum. Quod autem legitur Samuelem et David indutos ephot, aliud erat, et proprie ephotar dicebatur et erat lineum istud mira pulchritudine immaculatum. Tertium erat ornamentum quod Hebreus esim, Grecus logion, Latinus rationale dicit, quadrangulum, duplex ne pondere gemmarum rumperetur, mensuram palmi habens, aperturam superhumeralis implere sufficiens, ex predictis quatuor coloribus, et auro contextum, eodem scemate quo et superhumerale. Erantque in eo xii lapides, auro firmiter inclusi, per quattuor ordines, terni in singulis: in

86 fuerunt autem B 88 tantum] tamen B 90 auroque BC 91 *Post* collobii *add. in textu* C, *post* immaculatum (*v.* 105-106) A, *in marg.* D: collobium sicut ait papias genus est vestis dictum quod (quasi C) longum est (*om.* C) et sine manicis hoc antiqui utebantur sed quia nuditas brachiorum culpabatur usus collobiorum in dalmaticos (-cas CD) est mutatus 92 supercincti C 94 iungebatur AD 95 quadam C; *post* palmi *add.* A, *in marg.* D: palmus exponitur in suo loco 96 legion AD 99 hebraica B 101 iuniorum] minorum D 102 caputium B 106 esnir C 107 legion A 108 pondere] ponderetur C 109 reimplere B 110 cemate B 112 interclusi B; terni] tamen C; in singulis] et singuli A

primo ordine sardius, topazius, smaragadus; in secundo carbunculus, saphirus, iaspis; in tertio ligurius, achates, ametistus; in quarto crisolitus, onichinus, berillus, in quibus sculpta erant nomina filiorum Israelis iuxta ordinem nativitatis sue, singula in singulis, ut gestaret sacerdos memoriale filiis Israelis in humeris et pectore ob recordationem, quorum unius populus memor esset, ipse vero duorum, ut scilicet populus, videns nomina patrum suorum, satagaret ne a virtute priorum degeneraret, sacerdos vero vitam et fidem patriarcharum meminisset imitari, meminisset etiam populum, hiis patribus ortum, sacrificiis et oblationibus deo commendare. Appellabatur et rationale iudicii vel quia scripta erant in eo hec duo nomina, iudicium et veritas vel doctrina et veritas. Sane ubi nos habemus 'pones in rationale iudicii iudicium et veritatem', Hebreus habet 'phurim et thusim'. Unde et sortes, in quibus iudicium veritatis solet inquiri, phurim dicunt. Tradunt autem quidam in medio rationalis fuisse lapidem quadrum, magnitudine duorum digitorum, in quo, secundum coloris mutationem, perpendebant utrum deum placatum haberent an offensum. Iosephus dicit sardonicem, qui in dextro humero gerebatur, cum sacrificium pontificis deo placebat tanto splendore micare quod etiam procul positis radius eius appareret, egressuris vero ad prelium, si deus cum illis esset, tantus fulgor in lapidibus rationalis apparebat ut omni fieret multitudini manifestum eorum auxilio deum adesse, et ob hoc rationale iudicii nuncupari. Asserit autem Iosephus hunc fulgorem sardonicis et rationalis cessare annis ducentis antequam ipse scripsisset hec, cum deus moleste ferret transgressiones legis. Erant

113 topacius AC 118 *Post* Israelis *add.* ABD: et filiorum israelis 119 unus D 121 *Post* degeneraret *add. in textu* AC, *in marg.* D: satagogis dicitur satis agere vel festinare 123 hiis patribus] ex hiis patribus B, hiis temporibus A; deo *om.* A 124 et] etiam C 127 thusim] chusuum C, thusnum D 130 magnitudinem C 132 deum] dominus C 133 que B 134 tanto] cuncto A 140 cessasse BC 141 transgressores C

autem in iiii summitatibus rationalis iiii anuli aurei quorum duobus supremis inserte erant due catene auree, sibi invicem coherentes, id est obligate ad modum X littere, sibi in medio coniuncte, (vel potius exprimit facturam catene in qua macule maculis coherent, pro quo Hebreus habet plexas opere plexo. Iosephus dicit per fistulas venientes, iuxta Chaldeum sonat terminatas, id est ad quantitatem spatii in quo protendebantur, factas) que sursum ferebant usque ad scapulas pontificis, super quas inserebantur duobus uncinis aureis, superhumerali firmiter insertis, duobus vero anulis inferioribus assute erant due vitte iacinctine que, circa latera ducte, duobus anulis aureis inter scapulas inserebantur, qui sub utroque sardonice in ephot fixi stabant ut utraque ligatura ephot et logion sibi invicem firmiter cohererent. Super hoc dicit Iosephus zonam ex quatuor coloribus et auro consertam ex utroque latere circumductam et iterum revolutam ante pectus in utraque summitate infra pendentem, habentem ex aureis fistulis fimbrias miro decore compositas. Ultimum erat capitis ornamentum, quod communius tiara vel mitra vel infula dici potest, specialiter vero cidaris. Eratque tiara ad modum predicte facta, que communis erat sacerdotibus, super quam consuta erat alia, tota iacinctina, que circumdabatur aureo circulo, tribus ordinibus facto, super quem stabant flores aurei plantagini similes a tempore usque ad tempus. A fronte vero supra stabat flos aureus similis herbe quam Greci iusquiamos dicunt, magnitudine ditigi unius. In superiori vero planitie tiare, ex omni parte in circuitu usque ad summitatem eius, que in acutissimum deficiebat cacumen, particulatim per loca erant mala granata

143 duorum D; incerte C 144 id est] idem B 146 coherent] erant A 148 id est *om.* B 149 ferebantur C 150 super] per C; vicinis C 156 hec B 158 pendente ACD 163 consueta C 165 quam B 166 ad] a B; vero et supra C 167 *Post* dicunt *add. in textu* A, *post* unius (*v.* 168) C, *in marg.* D: macer de viribus herbarum iusquiamum greci quam nostri caniculatam (-ta C) dicunt huic (*om.* A) herbe (*om.* A) virtus est (*om.* C) frigida valde (valde frigida C) 168 superiore B

aurea cum spinosis extremitatibus suis fabrefacta, super frontem vero pendebat lamina aurea, quam petalum dicunt, ad modum lune dimidie facta, que, arcuationem sursum habens et in medio anulum aureum, uncino aureo inserebatur qui tiare insertus erat, in qua scriptum erat agyos adonai, id est sanctum nomen domini, scilicet tetragramaton, quod ineffabile dicitur non quia dici non possit sed quia rem ineffabilem significat, quod hiis iiii litteris scribitur he, ioth, he, vau, que sonant «principium vite passionis iste» quod est per passionem huius, quam prefigurat hic sacerdos, recuperabitur vita in Adam perdita. Ne vero, cum moveretur pontifex, moveretur et lamina sancta, sursum ligabatur vitta iacinctina, perspicua, celante uncinum et anulum, que circumdata capiti et ligata in occipite dependentes summitates super humerum utrumque diffundebat». Hucusque scribitur in Historiis. Vide glosam Exodi xxviii et Levitici viii.

EPULE quasi opule ab opulentia dicuntur. «Epule autem simplices in duo necessaria dividuntur, scilicet panem et vinum, et duo superflua que terra et mari vescendi causa exquiruntur. Dapes autem regum sunt, epule privatorum». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (2,5). Et nota quod est nomen eteroclitum in genere et declinatione. Dicitur enim hoc epulum in singulari et hee epule, epularum in plurali. Versus (*Doctr.* 370),

Hoc epulum comedis epuleque parantur amicis.

Et inde hic epulo, lonis dicitur gluto.

ERARIUM dicitur locus ubi servatur pecunia. Unde Ysidorus in xv (5,3-4) et xvi (18,5) Ethimologiarum, «Erarium vocatum quia ibi prius es signatum recondebatur. Hoc enim olim

171 aurea *om.* C 176 id est] quasi B 177 potest A 178 ioth] coph B 179 vite *om.* B; iste] christe B; est] autem B 180 huius] eius A; quem BD
EPULE 2 scilicet in panem C
ERARIUM 2 in *om.* C; xv et *om.* D

in usu erat, auro argentoque nondum signato, ex quorum metallis quamvis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen erarii permansit ab eo metallo unde pecunia initium sumpsit».

ERARIUS dicitur custos vel faber eris vel monetarius vel erarius, ria, rium, id est ad es pertinens vel ad eram. Era enim moneta dicitur ab ere de qua fiebat antiquitus.

EREGIONE, id est ex opposito, sicut una regio opponitur alii vel contra eam distinguitur.

ERGASTULUM vel ergasterium idem est quod operatorium, scilicet ubi ad opera facienda captivi ligabantur. Ita exponit glosa Ysidori super Exodi vi. Item ergastulum invenitur pro carcere corporis in quo anima in hac vita tenetur ligata. Item ergastula dicuntur vincula et compedes quibus illi qui erant in ergastulis ligabantur. Unde Lucanus in ii a (94-6),

> Ut primum fortuna redit, servilia solvit
> Agmina, conflato sevas ergastula ferro
> Exeruere manus.

Dicitur autem ergastulum ab erge, quod est labor vel operatio, et stolos, quod est missio, quia mittitur quis ad laborandum ibi vel operandum. Item hic et hec ergasta, ergaste dicitur operator ab erge et sterion, quod est status. Unde ergasterium dicitur locus ubi aliqua operatio fit. Et ergasterium dicitur magisterium quod fit in tali loco. Unde Iohannes Chrisostomus «ergasterium huius arcis aperuit».

ERICIUS «est animal spinis coopertum et dicitur ab erigendo quia erigit se quando spinis suis clauditur quibus undique protectus est propter insidias. Nam statim ut aliquid pre-

4 significato AC
ERARIUS 3 ere] era D
EREGIONE 1 erogatione A; oppido B
ERGASTULUM 1 vel] et D; quod *om.* BCD 4 tenetur ligata] cure ligatur A 8 dedit C; coluit C 11-17 *Haec tracta sunt de Huguitione s.v.* Erge. 11-12 vel operatio *om.* D 12 stolas A 14 statio vel status B 17 aperit D

senserit primo se surrigit atque in globum conversus in sua se arma recolligit. Huius providentia quedam est», ascendit enim vitem et uvas exacinat et cum acini in terram ceciderint involvit se super eos ut spinis infigantur, et sic portat escam filiis suis. Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (3,7). Vide infra proxima.

ERINACIUS idem est animal quod ericius. Quidam tamen dicunt quod sunt diversa animalia, et dicunt quod erinacii sunt animalia que de cavernis gregatim procedunt. Et nota quod Papias et Ysidorus scribunt per i in prima sillaba iricium et irinacium.

EROGO, gas dicitur dare vel distribuere et proprie in elemosinas. Et componitur ab e et rogo, gas. Nota versus supra positos ubi exponitur arrogans.

ERUCTO, tas dicitur ructum facere vel emittere vel exprimere. Et inde eructuo, as in eodem sensu et sunt ambo neutra pro ructum facere. In alia significatione sunt activa, ut ibi (*Ps.* 44,1), «Eructavit cor meum verbum bonum». Ructus est cum sapor cibi ad ructam reducitur. Unde ructo, as et eructo et eructuo per compositionem. Et nota quod ruma, rume et rumen, ruminis dicitur eminens pars proxima gurgulioni qua cibus et potus devorantur et ubi sapor cibi discernitur. Eadem dicitur frumen et ructa, sed frumen vel ructa in homine, ruma et rumen in bestia. Unde et ruminare dicuntur quedam bruta animalia, ructare homines. Gurgulio autem, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,58-9), «a gutture nomen trahit, cuius meatus ad os et nares proten-

ERICIUS 4 primo se surrigit *om.* C 6 vites D, in vitem B 8 xii] tertio B
ERINACIUS 2 et dicunt] dicentes B
EROGO 2 componitur] dicitur C
ERUCTO 2 eructuo] eructo C 4 verbum bonum] verbo bonum AC, vero bonum etc. B 5 deducitur C 9-10 sed . . . ructa *om.* C 11 ructare vero B 12 sicut dicit] ut ait C; xi] x D 13 et ad nares D 13-14 pertingit C

ditur, habens viam qua vox ad linguam transmittitur ut possit verba collidere. Unde et garrire dicimus . . . Sublinguium est operculum gurgulionis quasi parva lingua que foramen gule recludit operitve».

ERUCA quasi eroda ab erodendo dicitur quidam vermis parvus qui erodit frondes et maxime olerum. Item eruca, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xvii (10,21), herba quedam est «ignite virtutis et in cibo sumpta sepe Veneris incendium movet». Et tunc dicitur eruca ab uro, uris quasi uruca. Unde Ovidius (*R. Am.* 799),

Nex minus erucas iubeo vitare salaces.

ERUGO, eruginis ab erodendo dicitur, scilicet sanguisuga, et vitium rodens ferrum et segetes. Et nascitur hec corruptio ex minutissima pluvia circa festum Sancti Iohannis. Et ponitur sepe pro amore pecunie. Et dicitur erugo quasi erodo quia erodit, vel dicitur ab es, eris, sed tunc proprie eris est. Unde dicitur erugo quasi eris rubigo, sicut ferrugo, quasi ferri rubigo, et inde erugino, nas, id est erugine consumere, devastare, sicut a rubigo rubigino, nas. Quod autem erugo dicitur sanguisuga testes sunt Huguitio (*s. v.* Es) et Papias. Quod autem sit corruptio segetum dicit glosa super iiii (9) Amos, ubi dicitur rubigo vel erugo, «dicitur cum ros vel imber nocte super teneras spicas cadit et incalescente sole vertuntur in rubeum colorem et inanescunt grana adhuc tenera».

ERUMPNA secundum Papiam dicitur miseria, clades, labor, inopia. Secundum Huguitionem (*s. v.* Ruo) erumpna est

14 voce C 15-16 dicimus aves sublinguium B; sublingumen A 16 surgulionis C; lingua] gulingua B 17 gule] lingue D; regludit D

ERUCA 1 eroda] eroca C 3 xii AD 4 et *om.* D 7 solaces C

ERUGO 6 ferrugo] frugo B 7 erugine] rubigine C 9 dicatur CD 10 dicit] dicitur AB

ERUMPNA 2 *Post* inopia *add.* A: calamitas

«miseria, inopia, calamitas . . . Unde erumpnosus, sa, sum miser, pauper, inops». Et dicitur erumpna quasi extra rumen quando homo non habet quod ruminet, id est comedat. Quid sit rumen invenies supra ubi exponitur eructo.

ES, eris ab aere dicitur quia habet colorem aeris. Unde Ysidorus Ethimologiarum xvi (20,1), «Es a splendore aeris vocatum sicut aurum et argentum». Et subdit tales proprietates eris (8-11), «Ductile es dicitur quod malleo producitur sicut fusile quod tantum funditur . . . Nam malleis fragile est. Siquidem omne es, diligentius purgatis igne vitiis excoctisque, regulare, id est ductile, efficitur . . . Es omne frigore magno melius funditur. Es rubiginem celerius trahit nisi oleo perungatur. Servari autem id optime etiam in liquida pice tradunt. Inter omnia metalla es vocalissimum est et maxime potestatis. Ideo et enea fiunt limina.

ETAS, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum v (38,3), «plerumque dicitur pro uno anno, ut in annalibus et pro septem, ut hominis, et pro centum et pro quovis tempore. Unde et etas tempus quod de multis seculis instruitur. Et dicta etas quasi evitas, id est similitudo evi. Nam evum est etas per-

5 quando scilicet B; quod] quid B

ES 4 eo quod A 4-5 producatur A 6 igni B 9 perunguatur D 10 trahunt etc C; inter *om.* C

In marg. fol. 48^{v} *add.* D: hic estor estoris id est vorator epulo manducus mendax ardelio hec estrix estricis id est gulosa femina edulus dicitur estor ab edendo

In marg. fol. 54 *add.* D: esurio esuris verbum est meditativum id est meditari comedere et formatur ab ultimo supino huius verbi edo es scilicet esu licet autem priscianus dicat omnia meditativa carere preterito cum preteritum huius verbi invenitur in divina pagina scilicet esurii vel esurivi ut in matheo esurivi et non dedistis mihi manducare et dicendum quod licet ars gramatica erigat meditativo carere preterito tamen aliter potest inveniri in divina pagina que non coartatur regulis gramaticorum vel priscianus nondum legerat ibi quamvis legamus eum fuisse sacerdotem sed amore iuliani postea apostotasse

ETAS 1 ait] dicit C 2 pro *primum*] ab AD 3 unde etiam B 4 tempus *Isid.*, tempore *in marg.* A, *om. cett.*

petua cuius neque initium neque extremum noscitur, quod Greci eonas vocant, quod aliquando apud eos pro seculo aliquando pro eterno ponitur. Unde et apud Latinos est dirivatum. Etas autem proprie duobus modis dicitur, aut enim est hominis, sicut infantia, iuventus, senectus». Require supra ubi exponitur adoleo, adoles. «Aut est mundi cuius prima etas est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigrationem Iude in Babiloniam, quinta a transmigratione Iude usque ad adventum salvatoris in carnem, sexta que nunc agitur usque quo mundus iste finiatur» etc.

ETHER «est locus in quo sidera sunt, et significat eum ignem qui a toto mundo in altum separatus est. Sane ether est ipsum elementum, ethera vero splendor etheris, et est sermo Grecus ... Aer autem est inanitas plurimum habens admixtum raritatis quam cetera elementa». Aer dicitur ab a, quod est sine, et eris, quod est lis quasi sine lite per contrarium quia ibi magna est lis ventorum et fulminum. Vel dicitur sine lite quia de facili cedit ferienti. Et dicit Ysidorus quod «partim ad terrenam partim ad celestem materiam pertinet nam ille subtilis ubi ventosi et procellosi motus non possunt existere ad celestem pertinet partem, iste vero turbulentior, qui exalationibus humidis corporescit, terre deputatur, quique ex se multas species reddit. Nam commotus ventos facit, vehementius concitatus ignes et tonitrua, contractus nubila, conspissatus pluviam, congelantibus nubibus

6 nec ... nec C 7-8 pro seculo aliquando *om.* B 14 Iude] babilonis id est iude B 14-15 Babiloniam] babilonem vel in babiloniam C 16 usquoque CD

ETHER 2 est *expunxit* D 2-3 est elementum B 3 vero] similiter B 3 est autem sermo C 4 autem *om.* B 5 caritatis C 6-7 contrarium pro tanto quia B 7 fluvium C 9 materiam] naturam AD 10 subtilis est C 11 item iste AD 12 et exalationibus B; torpescit A 13 qui neque A, qui D 15 nubula B; pluviam *om.* C

nivem, turbulentus congelatis densioribus nubibus grandinem, serenum distentus efficit. Nam aerem densum nubem esse, nubem rarefactam et solutam dicimus aerem». Ita dicit Ysidorus in xiii (5,1; 7,1) Ethimologiarum.

ETERNUS, na, num quod caret principio et fine. Et dicitur per sincopam ab eviternus, na, num, quod est durabile in evo. Versus de Grecismo (XIII, 1-5),

Eternum vere sine principio sine fine,
Perpetuum cum principio, sed fine carebit,
Hoc animam dicas signatque perenne per annos,
At quodcumque velis sempiternum bene dicis,
At tamen eternum sempiternumque simul sunt.

ETHNICUS, ca, cum dicitur gentilis ab ethnos grece, quod est gens latine. Gentes enim sive gentiles sunt, ut ait Ysidorus Ethimologiarum viii (10,2), «qui sine lege sunt et non crediderunt. Dicuntur autem gentiles quasi geniti tales, quia sunt ut fuerunt geniti, id est sicut in carne descenderunt sub peccato . . . et nondum regenerati».

EUCHARIS, id est bene gratiosus, dicitur ab eu, quod est bonum, et charis, quod est gratia. Vide supra ubi exponitur acharis.

EUGE vox est exprobrantis vel adulantis vel collaudantis vel salutantis vel gaudentis, quasi bene gaude, et sepe ponitur pro adulatione vel adulatoria laude. Unde Persius (1,49),

16 turbulentius *Isid.*, conturbulentus AD, conturbulatus B, turbulentus C; congelatisque C 17 nam aerem *bis scripsit* A; nubem *bis scripsit* A

ETERNUS 4 vero D 5 sed] sine C 6 per perenne AC 7 ad BC

In marg. fol. 54 *add.* D: ethimo grece latine dicitur verum et componitur cum logos quod est sermo vel ratio et dicitur ethimologia quasi veriloquium quia ethimologizando vocabulum veram ipsius originem loquimur diffinitur autem sic ethimologia est expositio unius vocabuli per aliud vocabulum unum sive plura magis notum vel magis nota in eadem lingua vel diversis secundum rerum proprietatem et litterarum similitudinem ut lapis ledens pedem piger pedibus eger

ETHNICUS 5 sic A

EUGE 2 congaudentis BC; gaude] gaudet C

> Euge tuum et belle. Nam belle hoc excute totum,

quasi diceret excute, id est remove tuum euge, id est tuam adulationem et tuum belle. Adverbia sunt nominaliter posita sicut exponunt ibi magistri. Magis proprie tamen videtur euge dici interiectio quam adverbium quia huiusmodi vocem non statim subsequitur verbum. Unde Persius (5, 167),

> Euge, puer, sapias, diis depellentibus agnam
> Percute.

Item in Evangelio (*Mt.* 25,23), «Euge, serve bone» etc. Et si alicubi statim sequatur verbum ut ibi (*Ps.* 34,21), «Euge, euge, viderunt oculi nostri» etc. non tamen euge est ibi vi verbi adiectivum sed potius affectus expressivum. Dicit tamen Papias «euge adverbium est letantis, laudantis vel orantis. Euge gaude, letare, bene habe».

EUNUCHUS «grecum nomen est et est idem quod spado. Et nota quod horum quidam coeunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent et emittunt sed ad gignendum inanem atque invalidum». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum x (93). Sed Magister in Historiis (1585) exponens verba Evangelii dicit sic, «Ne omnem continentiam meritoriam putarent distinxit dicens eunuchos quia quidam sic nascuntur, qui proprie dicuntur castrati, id est caste nati. Alii facti sunt ab hominibus, qui proprie dicuntur

4 totum] tuum B 7 ponunt D 7-8 videtur euge dici] dicitur euge B 10 expellentibus B 12 bone etsi etc etsi B 13-14 euge euge] euge B 14 etc *om.* B; euge *alterum om.* C 17 orantis] exultantis B; bene habe *om.* B

In marg. fol. 54[v] *add.* D: hoc eulogium eulogii id est sapientia vel bona fama vel testimonium vel cantus item eulogia dicuntur laudes electe et summatim collecte ut siquis in imagine alicuius laudes scribat eulogia dicuntur item hec eulogia eulogie sunt autem eulogie benedictiones salutationes donationes unde in decretis de eulogiis ad sacra concilia referendis nichil invenimus a maioribus terminatum eulogium et eulogia dicuntur ab eu quod est bonum et logos quod est sermo eulogium id est testamentum

EUNUCHUS 3 ad *om.* C

spadones a spata». Spata dicitur gladius a spatio quia spatiosa sit et lata, vel a patin, quod est passio, et forte cum huius modi instrumento antiquitus castrabantur. «Alii se castrant propter regnum dei, qui proprie dicuntur eunuchi, id est bene vincentes, ab eu, quod est bonum, et niche, quod est victoria, et hec ultima meritoria est».

EVAPORARE componitur ab e et vaporo, as, id est calefacere, urere vel vaporem emittere vel vaporando emittere et sunt ambo neutra.

EUROAQUILO est «ventus inter aquilonem et orientem», sicut dicit glosa super xxvii (14) Actuum, et possumus dicere quod erat medius ventus inter aquilonem et eurum, quod videtur velle ratio compositionis nominis et, ita, cum sint duo venti medii, scilicet vulturnus et subsolanus, de utrolibet potest intelligi. Sic ergo dicitur euroaquilo ventus medius inter aquilonem et eurum, sicut euroauster dicitur ventus medius inter eurum et austrum. Vide supra de ventis ubi exponitur aquilo.

EVANGELIUM dicitur bona annuntiatio. Angelus enim dicitur nuntius, unde angelium. Et componitur cum eu, quod est bonum, et dicitur evangelium. Et, sicut dicit Huguitio, vocalis que est in hac dictione eu in compositione vertitur in consonantem. Illi qui duplicant ibi v noverunt rationem suam et qui dicunt quod v remanet vocalis quod esset contra euphoniam.

EVANGELIZARE dicitur evangelium nuntiare vel predicare vel in evangelio informare. Unde Matthei xi (5) «pauperes

11 patim C; cum] cani A 14 viventes D; nuche B *In marg. fol.* 54^{v} *add.* D: ab eunuchus eunuchico eunuchicas vel eunuchido das id est eunuchum facere

EVAPORARE 2 urere *om.* C; vel vaporando *om.* D

EUROAQUILO 2 super *om.* D 4 ita] ideo B 7-8 aquilonem ... inter *om.* C

EVANGELIUM 1 dicitur *om.* B 5 ibi *om.* C; v] vv AD 6 est C

evangelizantur», id est in evangelio informantur et observatores evangelii efficiuntur.

EVENTUS ab evenio, nis dicitur casus, principium vel finis. Versus,

Eventum dic principium finem quoque casum.

Ita exponitur illud Ovidii (*Her.* 2,85-6),

careat successibus opto
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

EXACTOR dicitur iniustus et protervus petitor. Unde versus,

Dicitur exactor querens aliena proterve.

Et dicitur ab «exigo, exigis quod habet quinque significationes», sicut dicit Huguitio (*s. v.* Ago). Dicitur enim exigere, expellere, quasi extra vel ultra agere. Item exigere dicitur perficere, iniuste petere, dividere, et ponitur simpliciter pro repetere vel petere. Unde versus,

Exigit, expellit, extorquet, perficit atque
Dividit et reperit simpliciterve petit.

EXACUTUS, ta, tum dicitur perfecte acutus vel extra vel ultra alios acutus. Unde Ezechielis xxi b (11), «iste exacutus est gladius». Et dicitur ab exacuo, is, exacui, exacuere, exacutum, id est perfecte acuere vel extra vel ultra alia acuere vel acutum facere.

EVANGELIZARE 3-4 observantes D 4 evangeliis B; *post* efficiuntur *add.* B: vel ad predicationis officium assumuntur, *add.* C: vel ad predicationem evangelii assumuntur

EVENTUS 3 *Cf. Grec.* IX, 336 *sqq.* 6 quisquid A, quicquid D; fata B; putant C

In marg. fol. 55^v^ *add.* D: exa grece latine dicitur sex unde hec exas exadis id est vi exa componitur cum metrum et dicitur exameter tra trum quod constat ex metris sex vel pedibus vel cum ptotos quod est casus et dicitur exaptotus ta tum id est sex casus habens unde illa nomina dicuntur exaptota que in uno numero et uno genere sex diversas terminationes habent in diversis casibus item ab exero ris rui id est profero

EXACTOR 3 quinque] plures A 5 agere] facere AD 6 et iniuste D 8 proficit B

EXACUTUS 1-2 vel *primum* . . . acutus *om.* C

EXAMEN, examinis, neutri generis, dicitur filum medium quo trutina regitur et lances equantur vel illa lingua que in foramine trutine vertitur huc et illuc, secundum quam consideratur equalitas ponderatorum. Unde et examen dicitur iudicium, discretio, probatio, inquisitio. Examen dicitur apum congregatio et per translationem dicitur congregatio hominum. Unde examino, nas dicitur probare, equaliter iudicare vel discutere, diligenter inquirere, investigare.

EXCELSUS, sa, sum dicitur altus et superans vel preeminens. Et dicitur ab excello, lis et dicit Priscianus (x, 35) quod dicitur «excello vel excelleo, exculi vel excellui, excelsum quorum simplex non est in usu». Propter hoc nota quod antiqui dicebant cello, cellis, cellui vel ceculi, cellere, celsum vel culsum. Et est verbum activum si esset in usu, id est superare. Unde celsus, id est altus dicitur. Unde hec celsitudo, id est altitudo. Item a cello dicitur celleo, celles, cellui, id est preesse et est neutrum absolutum. Et per compositionem dicitur excelleo, excelles et excello, lis, excellui vel exculi, excelsum vel exculsum. Excelleo neutrum est absolutum et construitur cum ablativo a parte post, ut «iste excellet moribus, ille scientia». Excello, lis transitivum est et construitur cum accusativo, ut «iste excellet illum». Quando vero dicitur «iste excellit illi», idem est sensus et tunc est neutrum. Ab utroque ergo dicitur excellens, excelsus et excellenter, excellentia.

EXCOLANS, antis dicitur purgans vel emittens et dicitur ab excolo, las, quod est compositum ab ex et colo, colas, quod est purgare, foras emittere, liquefacere et liquare, et deinde hoc colum, coli dicitur instrumentum colandi. Et hoc cola-

EXAMEN 1 dicitur *om.* C 2 et *om.* A; latens C 3 foramen B 5 examen etiam B 6 et . . . congregatio *om.* C 8 et investigare B
EXCELSUS 1 vel] et C 2 dicitur] dicit C; excello] extollo B; et . . . excello *post* usu (*v.* 4) C; et dicit] quia dicit B 9 neutrum et absolutum D 10 dicitur ab excelleo D 11 excultum D 12 a] ex C 17 et *om.* B
EXCOLANS 3 inde BC

torium idem. Et nota quod colo, colas et omnia que ab ipso descendunt producunt hanc sillabam co, sed colo, colis et hec colus, coli pro instrumento filandi ubique eam corripiunt. Unde versus,

Rus colo, filo colo, sed colo liquentia colo.
Prima dico colo, tertia dico colo.

Virgilius (*G.* II, 241-2),

tunc spisso vimine qualos
colaque prelorum fumosis deripe tectis.

EXCUBO, bas, bui, bare, id est vigilare causa custodie, quasi extra cubare. Et inde excubie, excubiarum, id est vigilie. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum ix (3,42) quod excubie proprie dicuntur de die, sicut vigilie de nocte, sed quandoque sumitur communiter. Versus de Grecismo (XV,120-1),

Excubo dum castra tueor, sed lucubro nocte
Dum studeo, vigilo dicis utroque modo.

EXCORS, excordis dicitur fatuus, insipiens, ignavus, quasi extra cor. Et est omnis generis.

EXEDRA, ex edre dicitur «cathedra, thronus, sedes ... Vel exedra est caminata secreta vel locus thesauri vel locus subselliorum, id est absida», quod est latus edificii et est Grecum. Vel dicitur exedra «locus separatus modicum a pretorio vel palatio, vel exedra genus fenestre est que exterius dila-

7 coli] id est C 9 liquantia AB, loquentia C 12 velamine B, lumine D; quales A 13 preliorum C; deripere AD; *Post* tectis *add.* A, *in marg.* D: qualis dicitur corbis, *in marg.* C: qualus li dicitur corbis
In marg. fol. 55 *add.* D: hic et hec excolens excolentis id est qui excolit id est diligenter colit vel purus et deliciose et diligenter paratus et tunc comparatur excolentior excolentius tamen iohannes crisostomus ait excolentiores cibi anime non adimunt puritatem si cum moderamine sumantur
EXCUBO 1 quasi] quod A 3 quod] quia C 4 proprie *om.* D 6 sed] si C; lucubo B 7 studio D
EXCORS 1 incipiens C; gnavus C, ignarus D 2 omnis] communis C
In marg. fol. 55^{v} *add.* D: exdignum id est non dignum
EXEDRA 2 caminata] camera D 3 latus] locus D 5 est *om.* A 5-6 dilatatus B

tatur et interius coartatur». Et pro gazophilacio invenitur. Istas acceptiones ponit Huguitio et fere omnes sumuntur de Papia. Vide quod dictum est supra ubi exponitur cathedra.

EXEMPLUM dicitur quod sit exemplar ad cuius similitudinem fit, et dicitur exemplum quasi extra amplum vel quasi valde amplum, ex enim pro valde sepe ponitur. Exemplum autem ad multa et plurima se dilatat.

EXENIUM dicitur munusculum et specialiter quod mittitur alicui, quod communiter dicitur presentatum. Et est compositum ab e et xenium, xenii, quod idem est, et dicitur xenium a xenos, quod est peregrinum, quia de rebus peregrinis et alienis solebat fieri vel quia peregrinis et alienis solent huius munuscula presentari.

EXENTERARE quasi exinterare dicitur, id est que intra sunt extrahere. Exentera enim dicuntur intestina. Unde Alexander Nequam, «exentera sunt exta que sic dicuntur quasi ex intra».

EXEQUIE, arum dicuntur officia mortuorum et illa officia que fiunt circa sepulchrum. Et dicuntur ab exequor, is, quod est extra sequi, aliquid perficere, ad perfectum ducere, ad aliquid faciendum instare.

7 acceptiones] significationes C; sumentur D 8 de] a D 8-9 *Post* cathedra *add.* B: item i paralipomenon xxiii dicit glosa in exedris talamis scilicet vel cubiculis in quibus habitabant levi et sacerdotes vel melius dicebantur domuncule iuxta templum in quibus habitabant ministri et reponebantur vasa et dicebantur exedre quasi extra edem · item exedre dicuntur sedes assessorum ab assidendo dicte quasi assidre, *post* cathedra *add.* C: glosa i paralipomenon xxiii dicit in exedris thalamis scilicet vel cubiculis in quibus habitabant sacerdotes et levite

EXEMPLUM 1 sit] fit C 3-4 exempla ad et multa C 4 dilatant C

EXENIUM 3 est] dicitur B; et *alterum om.* A 5 solebat . . . alienis *om.* A

EXENTERARE 3-4 entera sunt exta que sic dicuntur ab intra *Nequam, fol.* 109,4.

EXEQUIE 3 deducere B 4 ad per aliquid C

EXIMIUS, ia, ium dicitur nobilis, preclarus et excelsus. Et componitur ab ex et imus, a, um, quasi extra imum positus, quasi supremus et maximus.

EXORDIUM, id est inceptio, dicitur ab exordior, diris, quod est incipere. Et est compositum ab ex et ordior, diris, orditus sum vel orsus sum, diri, id est ponere telam. Et quia qui orditur telam tunc eam incipit, ideo ordiri ponitur pro incipere. Sed facienda est vis in preterito quia, quando pertinet ad telam facit orditus sum, quando pertinet ad inceptionem facit orsus sum. Item exordium dicitur pars prima orationis. Dicit enim Ysidorus in ii Ethimologiarum (7,1), «Partes orationis in rhetorica arte quatuor sunt, scilicet exordium, narratio, argumentatio, conclusio. Harum prima auditoris animum provocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur».

EXORCISTA grece adiurator vel increpator latine. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum vii (12,31), «Exorciste in Greco, in Latino adiurantes sive increpantes vocantur. Invocant enim super cathecuminos vel super eos qui habent spiritum immundum, nomen domini Iesu Christi, adiurantes per eum ut egrediatur ab eis». Est autem exorcista communis generis, et dicitur ab exorcismus, quod est adiuratio vel increpatio. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum vi (19,55), «Exorcismus grece, latine adiuratio sive increpationis sermo adversus diabolum ut discedat, sicut est illud in Zacharia iii, 'increpet in te dominus, Sathan'».

EXORSUS ab exordior, diris, exorditus sum vel exorsus sum.

EXIMIUS 1 et *primum om.* C 2 ex] extra ACD
EXORDIUM 3 orsus diri AD; id est *om.* D 5 pertinet *om.* C 8 in *om.* B 10 argumentatio] augmentatio B; et conclusio B 11 provocat] pulsat vel provocat C
EXORCISTA 4 enim *om.* C 5 domini nostri iesu ABC; eum] eis C 6 exorcismus mi BC 8 dicit] dicitur C 8-9 exorcimus D 9 latine *om.* C
EXORSUS 1 dicitur ab A

Nota quod supra dictum est, ubi exponitur exordium, de duplici preterito.

EXOSSARE dicitur ossa auferre vel extrahere. Et ponitur pro debilitare vel infirmare. Ossa enim sunt solidamenta corporis et robur. Unde qui ossa subtrahit totum corpus debile facit.

EXPERGISCENS, id est a sompno evigilans, dicitur ab expergiscor, expergisceris, experrectus sum, expergisci, id est a sompno evigilare. Et componitur cum facio, cis et dicitur expergefacio, cis, id est a sompno excitare vel facere evigilare. Et nota quod dicit Priscianus (VIII, 35), «Si facio vel fio integris manentibus aliud verbum antea componatur, non solum significationes et coniugationes in eis integras servamus, sed etiam accentus, ut calefacio, cis, cit; tepefacio, cis, cit. In secunda enim et tertia persona penultimas acuimus, quamvis sint breves. Similiter vero calefio, fis, fit; tepefio, fis, fit finales servant accentus in secunda et tertia persona quos habent in simplicibus». Priscianus (X,21) dicit quod «expergiscor componitur ab ex et pergo, pergis». Pergo vero a per et rego componitur.

EXPIARE dicitur perfecte piare, purgare, mundare, pium facere. Unde expiamen et expiatio, id est purgatio, mundatio, pia actio.

EXPLICARE dicitur extra plicam ponere, aperire, solvere, ordinare, digerere et distinguere. Unde explicit, expliciunt verbum defectivum, id est finitur et terminatur. Nec inve-

2 de *om.* D

EXOSSARE 2 infirmitate C

EXPERGISCENS 1 vigilans AD 2 experiectus D, experiectus sive expergectus C 3 et dicitur] dicendo B 4 id est *om.* C; vel vigilare A 5 quod dicit *bis scr.* D 6 remanentibus B 10 sint *om.* B 11 in tertia A 14 rego] rogo C; *post* componitur *in textu add.* A, *in marg.* D: Priscianus ubi agit de preteritis tertie coniugationis sic ait expergiscor quia a pergo est experrectum facit quamvis vetustissimi expergitus dicebant

EXPIARE 1 expurgare B 3 pia actio] piatio B

EXPLICARE 2 dirigere C, digerere et *om.* D

nitur de eo plus. Explico componitur ab ex et plico, cas, plicui vel plicavi, ut dicit Priscianus (IX, 32), «quod maxime ex compositis dinoscitur, nam cum prepositione magis per ui divisas, cum nomine vero compositum per avi terminat preteritum, ut ... explico explicui ... duplico duplicavi. Invenitur etiam in avi cum prepositione faciens preteritum, sed raro usu». Et ponit exempla quorundam qui dixerunt applicavi. Versus (*Doctr.* 708-9),

Avi preteritum plico dat cum nomine iunctum,
Hoc sine prebet ui, tamen et reperitur in avi.

EXPLORARE dicitur exquirere, premeditari, investigare. Et componitur ab ex et ploro, ploras, quasi plorando querere.

EXPROBRO, bras conviciari, redarguere, reprehendere, vituperare. Unde Grecismus (XIX, 26),

Exprobrat in faciem presentis turpia dicens.

Et est compositum ab ex et probro, probras, quod est vituperare, redarguere, iniuriari. Et corripit hanc sillabam pro. Unde Ovidius Methamorphoseon viii (155-6),

Creverat opprobrium generis, fedumque patebat
Matris adulterium monstri novitate biformis.

Potest tamen produci propter mutam et liquidam que sequuntur vocalem.

EXECROR, aris dicitur maledicere, excommunicare, extra sacrum ponere. Et est compositum ab ex et sacro, sacras et mutat genus in compositione. Est enim deponens, invenitur tamen quandoque execro, execras sed frequentius invenitur deponens.

EXPIRARE dicitur mori, extra spiritum mittere. Et est compositum ab ex et spiro, spiras, quod est vivere, flare, olere vel redolere vel spiritum ducere.

7 terminant C 11 versus] unde C
EXECROR 2 est *om.* D 4 quandoque *om.* C
EXPIRARE 1 ire vel mittere B 2 olere *om.* D

EXTUM, exti ab exeo, exis dicitur intestinum. Unde hic et hec extispex, extispicis, id est augur qui inspicit exta. Vel dicitur extum ab exto, extas, quod est extra stare vel apparere et eminere, quia exta faciunt extare ventrem et preambulum esse. Unde videtur homo quasi sequi ventrem suum.

EXTALIS et extum idem sunt, ut dicit Papias, scilicet via alvi purgande. Unde i Regum v (9), «'computrescebant prominentes extales eorum' quod dicit Iosephus factum fuisse ex violenta passione disinterie ut putrefacta egererent intestina. Unde mures ebullientes de agris corrodebant extales eorum». (*Hist.* 1301). Extalis est masculini generis.

EXTASIS est «pavor et excessus mentis. Dicitur enim extasis cum mens non a pavore alienatur sed inspiratione revelationis assumitur». Ita exponit glosa Actuum iii (10) super illud «repleti sunt timore et extasi». Secundum Papiam extasis est «excessus mentis qui fit pavore mentis vel aliqua revelatione».

EXTERMINARE est terminum auferre, exulem facere, quasi extra terminos ponere et eicere. Et proprie dicitur de exulibus. Item exterminare idem est quod demoliri vel dissipare. Unde glosa Ieronimi super illud vi (16) Matthei, «exterminant enim facies suas» etc., «id est extra terminos humane conditionis abducunt», id est deornant et devenustant. Unde exterminator dicitur ille qui abicit a propriis terminis.

EXTERMINATIO vel exterminium dicitur desolatio, destructio, exilium, extra terminos eiectio. Item exterminium dicitur mors quia ponit extra terminos vite.

EXTUM 2 vel *om.* B
EXTALIS 1 scilicet] id est B
EXTASIS 1 enim] etiam BC 2 alienatur] sed alienatus A 2-3 revolutionis B 4 *Vulg.* impleti sunt stupore et ecstasi 5-6 revolutione B
EXTERMINARE 5 sua C 6 abducunt] abscondunt D 7 abicit aliquid C
EXTERMINATIO 1 dicitur mors desolatio A

EXTERUS, extera, exterum idem est quod exterius et dicitur ab extra.

EXTIMPLO, id est subito, statim, continuo. Et dicitur extimplo quasi extra temporis amplitudinem.

EXTIRPARE dicitur evellere, eradicare, quasi stirpem extrahere vel destruere. Stirps autem dicitur radix, truncus, progenies, prosapia, origo.

EXTRICO, cas dicitur exterminare, expedire, dissolvere, extra tricam ponere. Est autem trica capillorum convolutio, quasi tria capiens. Solent enim mulieres capillos suos in tres partes distinguere ut eos apte valeant contricare. Item trica dicitur deceptio, meretrix, impedimentum, radix, mora. Unde trico, cas dicitur decipere, impedire, demorari, capillos in trica componere. Et componitur contrico, intrico et extrico. Et dicit Papias et similiter Huguitio (*s. v.* Tero) quod producitur ibi hec sillaba tri. Unde dicit Huguitio trico et eius composita activa sunt et producunt hanc sillabam tri. Item in Doctrinali (1835) scribitur,

Vicus cum mica vel nichiteria, trica.

Nichiteria erant filacteria in collis athletarum dependentia de summitatibus armorum hominum quos vicerant facta. Item Oratius in libro Sermonum (I, 3,88-9),

Mercedem aut nummos unde ‹unde› extricat, amaras
Porrecto iugulo historias captivus ut audit.

Item Virgilius in vi Eneidos (27),

Hic labor ille domus et inextricabilis error.

Item Grecismus (xv, 223-4),

Impedit intricat nec non involvere signat,
Extricatque, sapit, expedit aut aperit.

EXTERUS 1 exterius] externus B
EXTIMPLO 1 extemplo *utrobique* C
EXTRICO 4 dividere B; eas AD; valerent C 8-9 quod . . . Huguitio *om.* C 11 scribitur *om.* A 12 cum] est AD; mica] unica AB; vel] et AD 13 filateria B 16 amaros C 18 eneidum C 19 dolus B

EXULO, exulas neutrum passivum est. Et nota differentiam inter neutrum passivum et neutropassivum. Neutra passiva dicuntur illa verba que habent passivorum significationem et significant passionem aliunde illatam. Et sunt quatuor verba huiusmodi que habentur per hos versus (*Doctr.* 978-9),

Exulo, vapulo, veneo, fio quatuor ista
Sensum passivi sub voce gerunt aliena.

Neutropassiva sunt passivis similia in hoc quod cum careant preteritis suppletionem habent preteritorum per participium et verbum substantivum sicut et passiva. Et sunt quinque que notantur in hiis versibus (*Doctr.* 976-7),

Audeo cum soleo, fido quoque, gaudeo, fio;
Quinque, puer, numero neutropassiva tibi do.

Exulo componitur ab ex vel extra et solum, soli, quod est terra. Unde exulare, id est extra solum poni, exterminari. Unde hic et hec exul quasi extra solum positus. Unde exilium quasi extra solum proprium positio, exterminium.

F

FABA «greca ethimologia a vescendo vocabulum sumpsit quasi faga, fagin enim grece comedere dicitur. Primum enim homines hoc legumine usi sunt». Ita dicit Ysidorus in xvii (4,3) Ethimologiarum ubi agit de leguminibus.

FABER «a faciendo ferro nomen habet. Hinc derivatum est nomen ad alias artium materias fabros vel fabricas dicere, sed cum adiectione, ut faber lignarius et reliqua propter operis scilicet firmitatem». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (6,1). Dicitur ergo faber quasi faciens ferrum.

EXULO 4 et significant passionem *om.* C 9 suppletio novi B, suplectionem C 11 in *om.* B 13 tibi do] trado AB 14 vel] quod est A; et *om.* B 16 solum suum positus B 17 exterminum C
FABA 1 ethimologia est B 2 fagin] fage ACD; greci C; dicitur latine A 3 homines *om.* B; legumento vel legumine B; in *om.* D

EXULO, exulas neutrum passivum est. Et nota differentiam inter neutrum passivum et neutropassivum. Neutra passiva dicuntur illa verba que habent passivorum significationem et significant passionem aliunde illatam. Et sunt quatuor verba huiusmodi que habentur per hos versus (*Doctr.* 978-9),

Exulo, vapulo, veneo, fio quatuor ista
Sensum passivi sub voce gerunt aliena.

Neutropassiva sunt passivis similia in hoc quod cum careant preteritis suppletionem habent preteritorum per participium et verbum substantivum sicut et passiva. Et sunt quinque que notantur in hiis versibus (*Doctr.* 976-7),

Audeo cum soleo, fido quoque, gaudeo, fio;
Quinque, puer, numero neutropassiva tibi do.

Exulo componitur ab ex vel extra et solum, soli, quod est terra. Unde exulare, id est extra solum poni, exterminari. Unde hic et hec exul quasi extra solum positus. Unde exilium quasi extra solum proprium positio, exterminium.

F

FABA «greca ethimologia a vescendo vocabulum sumpsit quasi faga, fagin enim grece comedere dicitur. Primum enim homines hoc legumine usi sunt». Ita dicit Ysidorus in xvii (4,3) Ethimologiarum ubi agit de leguminibus.

FABER «a faciendo ferro nomen habet. Hinc derivatum est nomen ad alias artium materias fabros vel fabricas dicere, sed cum adiectione, ut faber lignarius et reliqua propter operis scilicet firmitatem». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (6,1). Dicitur ergo faber quasi faciens ferrum.

EXULO 4 et significant passionem *om.* C 9 suppletio novi B, suplectionem C 11 in *om.* B 13 tibi do] trado AB 14 vel] quod est A; et *om.* B 16 solum suum positus B 17 exterminum C
FABA 1 ethimologia est B 2 fagin] fage ACD; greci C; dicitur latine A 3 homines *om.* B; legumento vel legumine B; in *om.* D

FABRICA est locus ubi aliquid fabricatur vel ipsa edificii structura et dicitur a faber, fabri et inde fabrico, fabricas verbum activum. Et fabricor, caris invenitur deponens, ut ibi (*Ps.* 73,16) «fabricatus es auroram et solem» et faber, fabra, fabrum cautus et ingeniosus. Unde fabre adverbium. Et componitur fabrefacio, fabrefacis, id est ingeniose et artificiose facere. Et inde fabrefactus, fabrefacta, tum.

FABULAS «a fando poete nominaverunt quia non sunt res facte sed loquendo ficte». Verba sunt Ysidori in primo (40,1) Ethimologiarum.

FACINUS, sicut ait Ysidorus in v (26,2) Ethimologiarum, dicitur «a faciendo malum quod noceat alteri». Et differt a flagitio, quicquid enim agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum et corpus suum flagitium vocatur. Unde Ysidorus in eodem (3), «Flagitium dicitur a flagitando corruptelam libidinis qua placeat sibi. Hec duo sunt genera omnium peccatorum».

FACTIO, factionis dicitur actio vel actus faciendi. Dicitur etiam factio, ficta actio, qua scilicet ostendit quis se aliquid facere propter commodum alterius et facit ut incommodet. Unde et factio dicitur proditio. Unde quidam,

Factio conciliat reprobos, dilectio iustos.

Et inde dicitur factiosus, sa, sum factione plenus, fictor, proditor, magne factionis actor.

FAMA a fando dicitur «quia fando, id est loquendo, perva-

FABRICA 3 verbum activum *om.* C 4 est ABD 6 id est] quasi AD
FABULAS 2 Ysidori in *om.* C
FACINUS 4 animam B 5-6 corruptela B 6 placet C
FACTIO 3 ut *exp.* D; incommodet] in incommodet A, comodet C, incommodum D
In marg. fol. 57 *add.* D: falans falangis vel falanga falange lingua macedonum dicitur legio unde falangarius falangaria falangarium id est legionarius scilicet de falanga existens

gatur per traduces linguarum et aurium serpens. Est autem nomen et bonarum rerum et malarum . . . Fame autem nomen locum certum non habet quia plurimum mendax est, adiciens multa vel dimittens de veritate, que tamdiu vivit quamdiu non probatur. At ubi probaveris, esse cessat; exinde res nominatur non fama» (*Isid. Etym.* v, 27,26-7). Virgilius in iiii (173-88) Eneidos optime describit famam, dicens,

Extemplo Libie magnas it Fama per urbes,
Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo,
Parva metu primo, mox sese attollit in auras
Ingrediturque solum et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Ceo Enceladoque sororem
Progenuit pedibus celerem et pernicibus alis,
Monstrum horrendum ingens, cui, quot sunt corpore plume,
Tot vigiles oculi subsunt, mirabile dictu,
Tot lingue, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte volat celi medio terreque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina sompno;
Luce sedet custos aut summi culmine tecti
Turribus aut altis aut magnas territat urbes,
Tam ficti pravique tenax quam nuntia veri.

FANUM, id est templum, dicitur a phanos, quod est sonus, quia ibi dabant dii responsa in voce humana, vel a faunis quibus antiqui templa edificabant, vel a phanes, quod est apparitio, quia ibi maligni spiritus apparebant, vel a fando quia ibi fandum est pro delictis, vel per contrarium dicitur a fando quia fanum non est locus confabulationis sed devote orationis. Et inde fanaticus, ca, cum, id est lunaticus, insanus propter fanum violatum vel quia huiusmodi ad fanum

FAMA 3 nomen *om.* C; fama C 4 nomen *om.* C 8 iii D; famam *om.* D 10 it] ut ACD, id A *corr.* 12 viretque B 13 motu AD 14 et *om.* B 15 terram B 16 oeo ACD 18 ingens *om.* B 19 tot sunt vigiles C; dictum D 21 umbras BD 24 aut *primum*] at C
FANUM 1 phonos D 2 responsoria D 6 fanum] ibi B 7 lunaticus ca cum B

ducuntur ut liberentur. Item fanaticus dicitur custos templi et fanaticum ad templum pertinens.

FANTASIA et fantasma dicuntur a «fasmos grece, quod est apparitio latine. Unde hec fasma, fasme et hoc fasma, fasmatis, id est apparitio, et proprie inanis et incerta ut in nocte . . . Et nota quod fasma et fantasma et fantasia idem sunt, sed fasma semper est dubia, fantasma vel fantasia quandoque sic quandoque non. Item fantasia est de cognitis, species animo figurata, sed fantasma est de incognitis, et hinc tractum est quod fallacia in argumentationibus dicitur fantasia cum aliud appareat quam sit. Unde fantasticus, ca, cum quod sic aparet vel quod pertinet ad fantasma vel quod in se continet fantasiam. Unde et cellula que est in anteriore parte capitis, in qua est vis intelligendi, dicitur fantastica quia in eo homo fantastice et imaginatorie comprehensa intellectu percipiat». Ita exponit Huguitio (*s. v.* Fasmos). Est itaque fantasia imago alicuius corporis, visa cogitando, in animo postea figurata. Fantasma vero est, quam numquam vidimus, species in animo figurata.

FAR a frangendo «dicitur eo quod in initio frangeretur, apud antiquos enim usus molarum nondum erat, sed frumentum in pilam missum frangebant. Et hoc erat genus molendini». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (3,5). Et secundum Huguitionem (*s. v.* Frango) omnia genera frugum farra vocantur quia in pila franguntur. Moderni autem dicunt far omne genus grani grossius tritico, et ponitur pro tritico.

FARETRA est «sagittarum theca, a ferendo iacula dicta, sicut feretrum ubi defertur funus, que idcirco ethimologiam

FANTASIA 1 fasmos] fanos D 2 aperitio B; fasme . . . fasma *om.* B 3 aperitio B; et *primum om.* BD 9 appareat] apparet C; quod] quo A 11 anteriori B 16 quam] quod B
FAR 1 eo scilicet quod B 2 *Post* antiquos *add.* B: frumenti molendi ad molas non erat; nundum D 7 omne] esse D
FARETRA 1 est] dicitur C 2 funus] fimus B

communem habent quia faretra mortem et mortuum feretrum portat. Coriti proprie sunt thece arcuum sicut faretre sagittarum». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xviii (9,1-2). Vel dicitur faretra a feron, quod est mors, quia quot habet sagittas, tot portat mortes. Quod autem dicitur faretra quasi ferens atra vel quasi feretra, ethimologia est. Et incipit ab f littera sicut patet in Ysidoro et Papia.

FARINA dicitur a farre quia de farre fracto fit, communiter accipiendo far pro quolibet semine frugum, vel dicitur a farciendo quia in panem redacta farcit ventrem.

FASCIA «est ligatura qua tegitur pectus et papille, id est mamille, comprimuntur atque crispanti cingulo angustius pectus arctatur. Et dicitur fascia a fasce quia in modum fasciculi corpus alligat. Unde hec fasciola diminutivum qua vulnera alligantur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (33,6). Item a fascia dicitur hoc fasciale, lis, id est fascia, sed proprie dicitur latum cingulum quo pueri ligantur in cunis.

FASCICULUS est parva congregatio lignorum vel aliorum ad portandum colligatorum et quandoque invenitur simpliciter pro congregatione. Et dicitur per diminutionem a fasce. Hic fascis in singulari dicitur «congregatio lignorum ad portandum colligatorum». Ita exponit Papias. In plurali vero hii fasces, fascium dicuntur insignia honorum et quandoque ipsi honores dicuntur fasces a fasce lignorum quia graves sunt pondere dignitatis et auctoritatis. Addit autem Papias quod fasces erant «lanisce, id est fasciole purpuree quibus

3 et mortuum *om.* BCD 3-4 feretrum] ferarum BCD. 6 quotquot D 7 *Post* mortes *add.* B: vel a phares quod est divisio quia ab ea tracte dividuntur sagitte 8 quasi feretra] quasi ferens feretra B

FARINA 1 quia] quod C

FASCIA 2 que comprimuntur AD 3 fascia a fasce] fascia fascie D 4 alligat] alligatur C; qua scilicet B 6 fascile C 7 cunabulis suis B

FASCICULUS 4 singulari numero C 5 in papia sic exponitur C 6 bonorum AC; quandoque] quoniam D 8 autem] etiam B

corone lauri ornabantur, quas qui portabant in fascibus, id est in dignitatibus, positi dicebantur». Est ergo fascis etheroclitum in significatione. Versus (*Grec.* xxv,277-9),

Quatuor ista: genus, gradus, aut inflexio, sensus
Nomina scrutanti faciunt etheroclita dici,
Ut celum, melior, vas vasis, opis, caro, fascis.

Ista tria ultima ponuntur pro uno. Expositio istorum versuum est quod etheroclitum dicitur pluribus modis: genere, ut hoc celum in singulari, pluraliter hii celi; comparatione, ut bonus, melior, optimus, non enim regulariter comparativum formatur a positivo nec etiam superlativum, unde melior et optimus comparatione etheroclita dicuntur; declinatione, ut hoc vas in singulari tertie declinationis est, pluraliter vasa, orum secunde; sensu sive significatione ut hic fascis, de quo predictum est, similiter opis in singulari pro auxilio, pluraliter hee opes pro divitiis, similiter caro in singulari proprie est hominis, pluraliter hee carnes bruti sunt animalis. Unde versus,

Carnes carnifices, carnem vendunt meretrices.

Item dicitur etheroclitum impositione, ut ego mei, Iupiter Iovis, nam alia est impositio in nominativo, alia in genitivo. Item est etheroclitum in persona, ut sum, es, est. Sed ista duo reducuntur ad etheroclitum in declinatione et quandoque duo istorum concurrunt in una dictione, ut hoc epulum, li in singulari, pluraliter hee epule, larum. Unde versus (*Doctr.* 370),

Hoc epulum comedis epuleque parantur amicis.

Ecce epulum etheroclitum est genere et declinatione.

FASCINUS, ni in masculino vel hoc fascinum in neutro di-

10 qui] ipsi C 12 *Post* significatione *add. in textu* A, *in marg.* D: etheroclitum multipliciter dicitur 13 inflectio AC 18 singulari et B 19 regulatur C 20 unde] ut C 22 vas quod in B 25 pluraliter] et in plurali B 27 unde *om.* C 28 *Cf. Walther*[2], *no.* 2390 29 iubiter C 30 alia in genitivo *om.* A 31 est *primum om.* D; est *alterum om.* B 32 quando A

FASCINUS 1 vel] ut B

citur incantatio, et dicitur a fasce qui a quibusdam fasciculis herbarum et fasciis solebat fieri. Et inde fascino, nas, id est incantare. Unde Virgilius in Bucolicis (3,103),

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat hedos.

Et hec fascinatio, id est incantatio. Et hec fescennina, fescennine, mulier que ponit fascinum, et fescennini, norum dicuntur carmina que mulier dicit quando pellit fascinum. Et hee fescennine, narum dicuntur carmina que nutrix dicit movendo cunas ut sopiat puerum. Et quandoque ponuntur pro laudibus, ut in sermone Sancti Ieronimi de assumptione Beate Virginis (*PL* 30,125), «pro fescenninis», id est loco fescenninarum. Invenitur etiam «fescenninus, na, num, id est nuptialis a Fescennino oppido», ut dicit Papias.

FASTIDIOSUS, sa, sum dicitur superbus, tediosus, fastidio plenus. Fastidium enim dicitur superbia vel tedium a «fastidio, dis, dii vel divi, fastidire, quod est horrere, spernere, tedere... et est activum cum suis compositis». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Fastus). Grecismus ponit tales versus (XI, 37-8),

Sunt fastidia tedia, sunt fastigia celsa;
Huic fastus, illi fastidio dic caput esse.

FASTIGIUM dicitur summitas vel altitudo alicuius rei et dicitur a fastus, tus, tui, quod est superbia.

FASTUS «a fastidio verbo, quarte declinationis est», ut dicit Priscianus (VI, 72). Huguitio tamen dicit contra Priscianum quod fastidio dicitur a fastus, quod est superbia. Item hic fastus, fasti, pro annali, secunde declinationis est. Hic annalis dicitur liber in quo gesta anni continentur. Et dicit Priscianus (*ibid.*) quod fastus «pro annali a fastis et nefastis diebus dicitur. Invenitur tamen et quarte declinationis. Unde Lucanus in X circa principium (187),

2 in quibusdam A 3 solebant C; id est *om.* B 5 qui BCD 11 Sancti] beati B 12 beate marie virginis B 13 etiam] autem C 13-14 id est *om.* C
FASTUS 2 contra Priscianum *om.* C

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus ».

Item fastus, ta, tum idem est quod licitus. Unde dies fastus dicebatur in quo licebat Romanis publica opera exercere, dies nefastus in quo non licebat eis huiusmodi operari. Et tunc dicitur fastus a fas; fas autem indeclinabile idem est quod licitum.

FATUM « dicunt pagani quicquid dii fantur, a fando, id est loquendo. Quod nisi hoc nomen iam in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinare, rationabiliter a fando fatum possumus appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis, 'Semel locutus est deus: duo hec audivi' etc. Quod enim dictum est 'semel locutus est deus' intelligitur immobiliter, hoc est incommutabiliter est locutus . . . omnia que futura sunt et que ipse facturus est. Tria autem Fata finguntur in colo et fuso digitisque fila ex lana torquentibus et propter tria tempora: preteritum, quod in fuso iam netum, id est filatum, atque involutum est; presens, quod inter digitos nentis traicitur; futurum, quod in lana que in colo implicata est eo quod adhuc per digitos nentis ad fusum tamquam ad preteritum traiciendum est. Parcas vero Fata per antifrasim appellatas quod minime parcant. Quas tres esse voluerunt: unam que vitam hominis ordiatur; alteram que contexat; tertiam que rumpat. Incipimus enim cum nascimur, sumus cum vivimus, desinimus cum interimus ». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum viii (11,90-3). Unde versus (*Grec.* VII, 45),

Cloto colum portat, Lachesis trahit, Atropos occat.

9 eudaxi A *corr.*, edoxi B; mutetur B; armis C 11 opera] officia B; excercere C 12 dies autem nefasticus dicebatur in C 13 autem est indeclinabile et est idem C

FATUM 3 in quo A *corr.*; quo] quod D 3-4 a fando *om.* BD 4 possumus] possemus C 5 litteris] libris B 7 est *primum om.* D 9 fuso] filo C 11 nectum B; id est filatum *om.* B 12 trahitur BC 15 vero] autem C 16 quas] quasi D 17 ordinent C, ordinatur D; contextat D 21 antropos BD

Secundum Huguitionem (*s. v.* For) «fatum est temporalis successio vel eventus rerum a deo provisarum». Vide differentiam fati et fortune infra ubi exponitur fortuna.

FATUUS a for, faris dicitur quia fando ostendit imperitiam suam et differt a stulto. Stultus enim est qui per stuporem movetur in nimiam sevitiam in corde nec profert. Secundum Ysidorum Ethimologiarum x (103), «fatuus ideo estimatur dictus quia neque quod fatur ipse nec quod alii dicunt intelligit».

FAVILLA a fos, quod est ignis, dicitur scintilla, sed scintilla proprie accensa, favilla vero extincta, igni deserta. Unde favilla dicitur quasi fagilla a fagin, quod est comedere, quia est cibus ignis. Favilla dicitur quasi fovilla a fovendo quia fovet ignem.

FAUSTUS, ta, tum a favendo dicitur, scilicet felix, cui fortuna favet et componitur infaustus, id est infelix, cui fortuna non favet. Unde fausta acclamant qui laudes de felicitate et prosperis successibus decantant.

FAVUS est mel in cera, scilicet brisca mellis. Et dicitur a fagin, quod est comedere «quia potius comeditur quam bibatur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (2,37).

FAUX, faucis multas habet significationes. Fauces enim dicuntur anguste fistule gutturis per quas ab intimo pectore spiritus exiens sonum vocis emittit. Et dicuntur «a fundendis vocibus» secundum Papiam. Vel dicuntur a fos, quod est vox vel a fando quia per eas famur. Vel a fos, quod est aer,

23 previsarum B 24 infra *om.* C
FATUUS 4 ethimol. vel x D 5 quod *primum om.* D
FAVILLA 1 sed scintilla *om.* A 2 accessa C; extincta et igne C 3 dicitur *om.* C; faginula A, figilla C, faginella D; et a fagin A 4 *post* ignis *add.* C: ita dicit huguitio 4-5 favilla . . . ignem *om.* B, *in marg.* D
FAUSTUS 1 faciendo A 2 id est infelix *om.* C
FAVUS 1 brusca C
FAUX 2 pectoris B 4 dicitur A 5 eas] fauces A

dicuntur fauces quasi fos capientes, id est aerem. Vel dicuntur a fagin, quod est comedere, et secundum hoc fauces dicuntur maxille quibus comedimus. Et a similitudine faucium dicuntur fauces loca angusta sicut sunt aditus viarum inter montes. Similiter dicuntur fauces ostia et exitus fluviorum in mare quia huiusmodi loca solent esse stricta et angusta ad modum faucium vel quia per illa loca aque et naves exeunt sicut voces per fauces. Versus differentiales (*Grec.* X, 229),

Falx metit aut scindit, fax urit, faux quoque mandit.

FALX instrumentum est quo vites putantur, messes metuntur et prata falcantur. Unde versus,

Falce puto, vineta meto, sata tondeo prata.

Et dicitur falx a filice quia primo filix herba cum falce abscindebatur.

FAX, facis dicitur teda quasi focos faciens, a fos, quod est ignis. Unde hec facula diminutivum.

FEDUS «est pax que inter dimicantes fit» vel pactum vel pactio sive compositio. Et dicitur «a fide vel a fetialibus, id est sacerdotibus, dictum, per quos pax fiebat». Unde dicebantur fetiales quasi fediales quia federa faciebant. «Alii federa dicta putant a porca fede et crudeliter lacerata». Unde et feda porca dicebatur. «Cuius mors optabatur ei qui a pace resiliret, quam antiqui fustibus cedebant donec deficeret, et per hoc significabatur quod si aliquis fedus illud rumperet tali pena afficeretur». Ita legitur in Papia. In Historiis (1271) autem in fine Iosue (24,25) dicitur sic, «Mos erat

6 quasi fos *om.* B 8 maxime A; a *om.* C 9 dicunt B 12 scilicet vel B, vel *om.* D 15 fax . . . mandit] faux mandit fax facis urit BCD

FALX 4 filix] filex B

FEDUS 1 vel *primum om.* C 2 ferialibus ABC 4 fetiales] feriales A, fatiales D 5 fede] feda CD 8 hoc] quod C 10 mox D

gentibus in signum et robur federis initi sanguinem suillum effundere, quasi dicerent 'Sic effundetur sanguis illius qui violaverit hoc fedus.' Hebrei vero aquam fundentes atrociorem penam in violatorem iudicabant. Alii enim liquores non effunduntur de vase quin aliquid vestigium sui in vase relinquant; solus autem humor aque prorsus effunditur. Quod faciebant Hebrei in federe inito cum domino quasi dicerent 'Non solum violator federis huius peribit, sicut in aliis fit federibus, sed tota progenies eius peribit cum eo ut nullum vestigium eius remaneat super terram'». Unde in signum federis solebant veteres erigere lapides ut sui diuturnitate fedus initum in memoriam revocarent.

FEMINA «a partibus femorum dicta ubi sexus species a viro distinguitur». Vel dicitur a fos, quod es ignis, quia vim habet igneam «quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim masculis constat esse feminas tam in mulieribus quam in aliis animalibus. Unde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (2,24).

FEMINALIA proprie dicuntur bracce feminarum quia tegunt femina, id est femora mulierum. Hoc femen, feminis, sicut ait Papias, «pars est corporis que et femur dicitur, sed femina sunt mulierum, femora virorum». Ysidorus autem dicit Ethimologiarum xi (1,106) quod «femina partes sunt femorum quibus in equitando tergis equorum adheremus». Unde feminalia possunt dici viorum.

FEMORA «dicta sunt quod ea parte a femina viri sexus discrepat. Sunt autem ab inguinibus usque ad genua». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,106). Et declinatur hoc

11 gentilibus A 15 de vasa C 16 quod] quia D 19 ullum D 20 eius *om.* C; remaneret A 21 solebat A
FEMINA 1 ubi] unde B 2 distinguntur B, discernitur vel distinguntur C 5 aliis *om.* B; minus AC
FEMINALIA 4 autem *om.* C 5 quod] quia AD 6 in *om.* B

femur, huius femoris. Unde hoc femorale, idem quod feminale, scilicet bracce, quia tegant femora vel femina, sicut dictum est supra proximo.

FENIX «Arabie avis dicta quod colorem feniceum, id est coccineum, habeat vel quod sit in toto orbe singularis et unica. Nam Arabes singularem fenicem vocant. Hec quingentis et ultra annis vivens, dum se viderit senuisse, collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruit et conversa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit sicque iterum de cineribus suis resurgit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,22). Unde Ovidius Methamorphoseon xv (392-402),

Una est que reparet seque ipsa reseminat ales:
Assyrii fenica vocant; nec fruge nec herbis,
Sed thuris lacrimis et succo vivit amomi.
Hec ubi quinque sue complevit secula vite,
Ilicis in ramis tremuleque cacumine palme
Unguibus et puro nidum sibi construit ore.
Quo simul ac casias et nardi lenis aristas
Cassaque cum fulva substravit cinnama mirra,
Se super imponit finitque in odoribus evum.
Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,
Corpore de patrio parvum fenica renasci.

FENESTRA dicitur a fos, quod est lux, quia lucem ferat vel fenerat, vel quia per eam foris videmus lucem. Quod autem dicitur fenestra quasi ferens nos extra ethimologia est. Vel componitur a fos et ministra quia ministrat lucem domui.

FEMORA 4 unde hoc femorale *om.* C
In marg. fol. 59v *add.* D: fenix cathmi superfuit de thebis egyptorum in scientia profectus apud sidonem regnavit eamque provinciam feniceam appellavit ex suo nomine ipsa est ubi est tirus feniceum coccineum rubeum roseum vestis fenicea est vestis coccinea
FENIX 1 quod] quia B 5 ungulis C; regum C; radios A 7 iterum] item B 8 unde et Ovidius BC 9 xv ita dicit BC 10 seseque D 12 curis A; amoni A, amami D 13 ubi] nisi AB 14 tremuloque A 15 sibi] verbi C 17 timiama A, cymiama B, cucianna C; virta C 19 fertur A 20 fenice B

FENUS, fenoris dicitur usura, sed in hoc differunt quia usura est lucrum de capitali acceptum, fenus vero lucrum de usura acceptum. Vel usura est sine determinato tempore, ut quando commodat quis xii denarios pro uno quotquot mensibus acceptor voluerit, fenus vero est cum tempore determinato, ut quando quis concedit xx pro xxx usque ad mensem. Et inde dicitur fenero, as, quod et deponens invenitur feneror, aris, scilicet mutuare vel mutuari, dare ad usuram vel accipere. Unde hic fenerator dicitur qui dat vel accipit ad usuram. Versus de Grecismo (XII, 127-8),

Est usura suos cum quis tradit mihi nummos
Spe lucri, fenus duplex usura vocatur.

Quando scilicet usura datur ad usuram et inde recipitur fenus, et illud quod sic acquiritur appellatur fenus liberale.

FERCULUM dicitur appodiatio sive reclinatorium et, sicut dicit Papias, ferculum dicitur «mensa sive discus edentium aut vasculum missorium in quo epule feruntur». Hoc missorium, quasi mensorium, dicitur a mensa, vas scilicet parvulum quod in mensa ponitur. Ferculum singulare abominabile est in mensa divitum epulonum, qui diversas appositiones cibariorum fercula appellant. Et in omni significatione dicitur ferculum a fero, fers. In ultima tamen potius dicitur ferculum quasi farciculum a farcio, farcis quia farcit, id est replet, ventrem. Vel dicitur a ferendo quia fertur ad mensam. Cetera plana sunt.

FERIA idem est quod cessatio. Unde et diem sollempnem antiquitus feriam appellabant, quia feriabant, id est cessabant ab operibus servilibus. Vel dicitur a ferendis victimis et holocaustis que tunc ferebantur. Et nota quod Iudei dies sabbata appellant, nos vero ferias dicimus quia omni die

FENUS 1 in hoc *om.* B 7 quod *om.* C; et] est B 12 spe] sepe B
FERCULUM 1 sicut] sic D 7 appellantur C 8 tamen significatione potius B 9-10 farcit ventrem id est replet ventrem B
FERIA 2 quia] id est A 5 sabba D; appellabant C; quia in omni C

feriare, id est cessare a peccato, debemus. Unde dicimus primam feriam, scilicet diem dominicam, secundam feriam, tertiam feriam, quartam feriam, quintam feriam, sextam feriam. Sabbatum illud non mutatur. Vide supra ubi exponitur dies.

FERIATI dicebantur Iudei sollempnizantes, a feria vel a ferio, ferias vel ferior, aris, quod est cessare ab operibus et sollempnizare. Et nota quod ferio est neutrum, ferior deponens.

FERETRUM dicitur a feron, quod est mors, quia ferat mortuum. Quod autem dicitur feretrum quasi ferens atrum ethimologia est.

FERMENTUM a fervore dicitur, scilicet levamentum vel zima. Et dicitur a ferveo, es quia fervere et excrescere facit pastam. Unde fermento, tas, fermentum imponere, fermento corrumpere. Unde verbalia. Et nota quod dicit Priscianus (IX, 42-3), «Ferveo quoque et fervo invenitur, ab utroque tamen preteritum fervi dicitur . . . Dicitur tamen per b ferbeo, ferbes, a quo ferbui».

FERRATA CARPENTA dicebantur currus ferrati. «Carpentum enim pompaticum genus vehiculi quasi carrum pompaticum». Ita dicit Ysidorus in XX (12,3) Ethimologiarum.

FERRUM, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum XVI (21,1) dicitur a farre «quia farra, id est semina frugum, terre condat». Secundum Papiam dicitur «a feriendo quia ferit et domat cetera» metalla. Vel dicitur ferrum a firmitate, quasi firmum. «Nullum enim corpus», ut ait Ysidorus (XVI, 21,2), «tam den-

FERIATI 1 a *primum om.* A; sollempnizantes vel a feria C 1-2 vel a ferior B
FERMENTUM 4 quod dicit Priscianus] secundum Priscianum C 6 tamen *alterum*] etiam B
FERRATA CARPENTA 1 ferrata a quo carpenta D 2 enim] est B; vehiculi est C; quasi] quod est B 3 in *om.* BC
FERRUM 2 condit C 4 vel] unde C

sis inter se coherentibus et implicitis elementis quam ferrum. Unde inest illi duritia cum frigore».

FETANS, id est pariens vel generans, dicitur a feto, fetas, quod est parere vel generare, et est participium. Item a feto, tas dicitur hec fetans, huius fetantis, id est pecus, pecudis. Unde illud (*Ps.* 77,70) «de post fetantes accepit eum».

FETUS, tus, tui dicitur partus, scilicet fructus uteri vel mulieris vel pecoris, sed proprie adhuc in utero existens in quo foveatur. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,144), «Fetus nominatus est quod adhuc in utero fovetaur. Cuius secunde dicuntur folliculi, qui simul cum infante nascuntur continentque eum, sic dicti quia secum eduntur». Fetus ergo dicitur a fovendo. Unde et fetus, ta, tum, id est plenus fetu et fecundus. Unde fetosus, sa, sum, id est plenus fetu; et hec fetura, feture dicitur fetus secundum Papiam.

FIALA, sicut ait Papias, «vas est amplitudine diffusum» et licet ad diversa officia fiala assumatur, ut ad ponendum thus, sicut dicit Magister in Historiis (1221), et ad multa alia, tamen inter vasa potatoria ab Ysidoro computatur. Unde dicit in xx (5,1-2), «Fiale dicte quod ex vitro fiant, vitrum enim grece hyalim dicitur. Patere fiale dicte sunt vel quod in ipsis potare solemus vel quod patentes sunt dispan-

In marg. fol. 60^{v} *add.* D: festum festi neutri generis illud lignum in summitate domus ad quod tigna omnia diriguntur et in quo conveniunt unde hoc festum festi pro sollempnitate sicut enim ad festum lignum tigna conveniunt sic ad festum sollempnitatem homines conveniunt a festo festus festa festum id est sollempnis festus componitur profestus profesta profestum id est dies prorsus festus profestus etiam dies dicitur vigilia festorum dierum quasi prope festum vel ante festum et quilibet dies non festivus dicitur profestus quasi procul a festo

FETANS 1 et dicitur B 2 et *om.* B 4 illud ps C; fetantis C

FETUS 5 secundine B 8 fecundus . . . fetu *om.* C 9 futura C

FIALA 1 sicut ait Papias] secundum Papiam C; ait] dicit B 4 portatoria D 5 quod] quia C 6 fiale *om.* C; 7 quod *alterum om.* AD; sint ABD

sisque labiis». Dicitur ergo fiala quasi hiala ab hyalim, quod est vitrum.

FIBRE, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xi (1,126), «iecoris sunt extremitates, sicut et extreme partes foliorum in vitibus, sive quasi lingue eminentes. Dicte autem sunt fibre eo quod apud gentiles in sacris ad Phebi aras ferebantur ab ariolis, quibus sublatis atque succensis responsa acciperent. Fibra idem est quod vena.

FIBULA genus est ornamenti vel firmatorii. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (31,17), «Fibule sunt quibus pectus feminarum ornatur, vel pallium tenetur a viris in humeris seu cingulum in lumbis».

FICARIUS a ficu dicitur, ille qui colligit vel vendit ficus. Item ficarii dicuntur homines silvani de ficubus viventes. Unde Ieremie l f (50,39), «habitabunt dracones cum fatuis ficariis». Interlinearis «hominibus silvanis». Alii dicunt quod ficarii dicuntur fauni et satiri qui inter ficus et alias arbores morantur qui in Isaia (34,14) onocentauri et pilosi appellantur. Mendosi codices habent «cum fatuis sicariis». Sicarii autem sunt qui sicam deferunt, homicide. Sica, autem, sicut ait Papias, «gladius brevis est quo maxime utuntur qui apud Italos latrocinia exercent». Et vocatur per antifrasim misericordia quia nemini miseretur et, ut quidam dicunt, telum est in baculo absconditum.

FICUS dicitur morbus quidam. Item ficus dicitur quedam arbor et eius fructus. Unde scribitur in Grecismo (x, 51-2),

9 *Post* vitrum *in textu add.* A, *post* labiis C, *in marg.* D: hec patera vas est potatorium unde quidam religiosus dicebat prelato suo qui ei inhibuerat ne biberet vinum si pater es patere pateras ad vina patere

FIBRE 5 succensus D, accensis A 6 autem idem B

FIBULA 3 quod tenetur ABD

FICARIUS 2 venientes C 3 isaie D 6 onocentari C 7 cum] in B 8 sunt *om.* C; homicidie AC 9 ait] dicit B 10 excercent C; et *om.* C 11-12 telum absconditum in baculo dicitur sica C

Ficus, castanea, nux; hec tria nomina tantum
Lignum cum fructu sub eodem nomine signant.

Idem in alio loco (XII, 384-6),

Est ficus morbus, est ficus fructus et arbor.
Pro tribus est quarte, genus est variatio partis,
Dicitur hic ficus pro morbo, pro reliquis hec.

Et nota quod pro morbo est secunde declinationis, pro reliquis quarte. Nota tamen quod dicit Priscianus supra ubi exponitur domus. Item in sacra scriptura quandoque invenitur secunde declinationis pro fructu. Item pro morbo quandoque invenitur quarte declinationis, sicut ostendit Priscianus (VI,76) per exemplum Martialis (I, 65) dicentis,

Cum dixi ficus, rides quasi barbara verba
  Et dici ficos, Ceciliane, iubes.
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,
  Dicemus ficos, Ceciliane, tuos.

Ex quo ostendit et vitium et fructum quarte declinationis esse, genere autem differre. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,17) loquens de arbore sic, «Ficus autem a fecunditate dicitur, feracior enim est ceteris arboribus. Nam ter quaterve per singulos annos generat fructum atque altero maturescente alter oboritur. Hinc et carice a copia nominate». Et sequitur, «A senibus in cibo sepius sumpte ficus rugas eorum feruntur distrahere vel distendere. Tauros quoque ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt». A ficu dicitur hoc ficetum, id est locus in quo crescunt ficus. Hec ficulnea dicitur parva ficus.

FICTIO, fictionis dicitur falsa vel ficta amicitia quasi ficta actio, a fingo, fingis, finxi, fingere, fictum, quod est ornare, componere, facere, formare, plasmare, excogitare quod ve-

FICUS 11 item *om.* D 14 marcullis D 16 dixi AD 17 in] ab C 18 ficus ABC 21 autem *om.* BD 22 feracior] fecundior C; enim] autem B; ceteris] aliis C 24 aborituur AC, oritur B 29 et hec AD
FICTIO 2 fictum fictu A

rum non est, et simulare. Unde hic et hec fictilis et hoc fictile ad fingendum facile vel quod iam fictum est. Unde vasa terrea fictilia vocantur quasi ficta, id est composita ut aliquam formam habeant. Item a fingo hic fictor, id est compositor, ornator, factor, formator, simulator, fictus actor. Et hoc figmen, figminis et hoc figmentum dicitur compositio, formatio, adinventio sive simulatio, ficta actio.

FIGULUS, id est fictilium compositor, dicitur a fingere, quod est componere, quasi fingens lutum vel fictor luti.

FIGURA a fingendo dicitur «similitudo, forma, sed figura hominis est forma nature». Ita dicit Papias. Et inde figuro, ras et configuro, ras. Item figura multas habet acceptiones, dicitur enim figura vitium ratione excusatum. Item figura est accidens partium orationis. Unde Priscianus ait (v, 56), «Figura dictionis in quantitate comprehenditur: vel enim simplex est, ut magnus, vel composita, ut magnanimus, vel decomposita ut in hiis que a compositis sunt derivata, ut magnanimitas».

FILATERIUM exponitur infra inter dictiones que incipiunt a ph.

FILIUS dicitur a filos, quod est amor, eo quod sit amor parentum, vel dicitur a filo generationis. Est enim filum generationis progrediendi in posteros, et ubi deest filius frangitur filum. «Quatuor autem modis», sicut dicit Ysidorus ix (5,15) Ethimologiarum, «filii appellantur: natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura, veluti cum Iudei dicuntur filii Abrahe; imitatione, ut ipsius Abrahe fidem imitantes ex gentibus, dicente domino in Evangelio (*Mt.* 3,9 *et Lc.* 3,8) 'potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahe',

4 et *primum*] etiam C; singulare B, assimilare D 5 vel] ut C
FIGURA 1 dicitur scilicet similitudo ficta sed B
FILATERIUM 1 filacterium D; accipiuntur D 2 a] per A
FILIUS 2-3 est . . . generationis *om.* C 4 in ix AD 7 Abrahe *primum*] abraham AB; ipsis B 9 deus *om.* B

vel sicut eosdem Iudeos dicens, filios esse diaboli dicit, a quo nati non sunt sed quem fuerunt imitati; adoptione quoque quod humana consuetudine nulli licet nescire, vel sicut nos deo, non natura sed adoptione dicimus 'Pater noster qui es in celis'; doctrina sicut apostolus filios suos appellat eos quibus evangelium predicat» etc.

FILIUS SALTUS dicitur David in ii Regum xxi g (19) et i Paralipomenon xx e (5) ubi dicitur, «'percussit Adeodatus filius saltus polimitarius Bethleemites Goliath Getheum' . . . qui dicitur Adeodatus quia ad liberationem Israel datus est a deo in regem, filius saltus quia de pascuis et saltu filius assumptus est, polimitarius quia de genere Beseleel polimitarii fuit mater eius vel quia multis modis ampliavit cultum domini, Bethleemites dictus a patria». Ita exponitur in Historiis (1343).

FIMBRIA dicitur extremitas vestis vel filum quod appenditur ad decorem in extremitate vestis, sicut fit in stolis et manipulis et in plerisque palliis altaris. Item fimbrie dicuntur ille scissure vel lingule que fiunt in tunicis et clamidibus ioculatorum et quorundam nobilium, que potius dissolutionis signa sunt quam nobilitatis. Unde huiusmodi vestis dicitur fimbriata. Papias dicit sic, fimbrie dicuntur vitte in angulis palliorum vel fines vestimentorum. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (24,20) quod fimbrie «ex Greco vocabulum trahunt».

FIMUS sic dictus est quia fiat imus, quando enim spargitur in agro occultatur sub terra. Idem dicitur stercus, quod vulgo

10 dicens *om.* B; dicit] dici B, *om.* C 11 que fuerint AD; 12 quod] ab ABD 14 celo A 15 in quibus D; etc *om.* BC

FILIUS SALTUS 1 in *om.* B; et i] di A, vi D 3 polimitanus AD; gotheum B 6 est *om.* C; polimitanus A 6-7 polimitarii *om.* A

FIMBRIA 2 doctorem C; sicut cum sit C 2-3 manipulis] in ampulis B 3 pallis A, pallus D 4 scisture D; cingule AC; et in clamidibus C 7 dicit sic dicit B; vitte *om.* D

FIMUS 1 est *om.* C; quia] quod C; enim] autem B; spargatur A 2 quod a vulgo C

letamen vocatur eo quod suo nutrimento leta faciat germina reddatque arva pinguia et fecunda. Et dicitur stercus a sterno, sternis quia sternitur in agris vel ab extergendo quia extergi oportet quod sordidum in civitate redundat. Unde stercoro, stercoras, id est letamen aspergere, et hec stercoratio, id est letaminis aspersio.

FINIO, is dicitur terminare, consummare, consumere. Unde dicitur panis finitus quando comestus est et consumptus.

FINIS dicitur terminus, consummatio, mors, patria. Versus,

Est finis patria, mors, consummatio, meta.

In Grecismo (IX,218-19) ponuntur alii versus, scilicet,

Finis consumens et consummatio finis,
Est proprium finis, quandoque est actio finis.

Secundum Ysidorum (XV, 14,1) finis dicitur a fune quia fines agrorum funiculis mensurantur. Et est dubii generis. Dicitur enim hic vel hec finis.

FISCELLA est «vas vimineum gracile ubi caseus exprimitur». Ita dicit Papias. Et est diminutivum a fiscina. Fiscina est vas vimineum ubi caseus exprimitur. Et corripit penultimam. Unde Grecismus (?),

Fuscina de ferro, de vimine fiscina fiat.

Virgilius in primo Georgicorum (266),

Nunc facilis rubea texatur fiscina virga.

Quod autem dicitur fiscella scirpea exponitur quia de cirpo, id est de illo genere iunci, erat contexta. Nec credendum est illis qui dicunt quod fiscina dicitur a fisco quia in modum fisci, id est sacci, rotunda sit. Dicit enim Priscianus (II, 60),

4 stercus *om.* A 6 oportet] debet D 7 id est *om.* BD
FINIO 1 et consumere B
FINIS 3 versus *om.* B 7 agrorum] a grecorum D 8 vel] et D
FISCELLA 2 fiscina autem est B 5 fuscina] fiscina B; deferto B 6 virgilius scilicet i C 7 fuscina C 8 ficella CD; scirpea] cirpea BCD; quia] id est D

«Fiscina corripit penultimam quomodo fuscina. Cur ergo piscina producitur? Quia hoc sine dubio a pisce derivatum est; fiscina autem a fisco, an fiscus a fiscina, an neutrum a neutro, dubium est. Nam nec fuscina a fusco, nec pagina a pago, nec Mutina a muto, nec Ariminum ab armo derivata, cum sint primitiva, penultimam corripuerunt».

FISTULA «que et casia, arbor est aromatica sed parva. Est autem robusti corticis et purpurei, que ad curandas viscerum molestias valet, que pro sui brevitate a quibusdam inter herbas odoriferas computatur». Ita dicit glosa Cantici iiii f(13). Item fistula est instrumentum ad canendum ex cannulis compacta. Et dicitur a fos, quod est vox vel aer, et stolos, quod est missio quasi emittens vocem vel aerem. Unde fistula dicitur aqueductus vel meatus quia aquam fundat et eiciat sicut fistula, instrumentum canendi, emittit voces. Unde domatum fistule vocantur canales. Vide supra ubi exponitur domatum fistule.

FLACTENS participium est descendens ab hoc verbo flacteo, flactes, tui, quod est idem quod marcere. Unde fiactens idem est quod marcens quia quod marcet exsiccatur et arescit. Ideo quandoque ponitur flactere pro arere. Unde dicitur Isaie xix d (10), «erunt irrigua eius flactentia», id est arentia.

FLAGELLUM diminutivum est a fiagrum, flagri. Unde Ysidorus Ethimologiarum v (27,14), «flagra et plage et flagella dicuntur quia cum flatu et strepitu in corpore sonant. Nam plage quasi flage dicuntur, sed plage et flagra prime impositionis sunt, flagella autem per diminutionem dicta». Et secundum Huguitionem (*s. v.* Flo), «flagra et flagella sunt virge vel potius summitates virgarum quia cum flatu

12 fuscina] fiscina C 14 an fiscus an a fiscina B 14-15 a a neutro B 17 corripiunt C

FISTULA 1 est *primum om.* D; sed] et C 2 curandum B 10-11 exponuntur D

FLACTENS 1 Flacc- *ubique* D 2 tui tere A 3 et quia ABC 3-4 ideoque AD

et strepitu in corpore sonant. Vel summe partes arborum dicuntur flagella quia ventorum flatus sustineant». Totum illud accepit ab Ysidoro et Papia. Dicit enim Papias, «flagella verbera proprie virgarum sunt»; cetera non mutantur. Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (5,8), «Summitates vitium et fruticum flagella nuncupantur eo quod flatu agitentur». Flagra taurea dicuntur flagella de veretris vel nervis vel coriis taurorum facta. Item quia flagrum percutit et urit dicitur flagrum quandoque verberatio, quandoque ardor. Unde Papias, flagra dicuntur «incendia vel flagella». Et inde dicitur flagro, flagras, id est estuare, fervere, ardere, sed fragro, fragras dicitur redolere. Unde versus,

Fla facit ardorem, sed fra largitur odorem. (*Grec.* xv, 69)
Flagrat l rque dabit, l fra caret r bis habebit.

FLAGITIUM dicitur dedecus et peccatum et, sicut dicit Ysidorus in v (26,3) Ehimologiarum, flagitium est quicquid agit indomita cupiditas ad corrumpendum se ipsum. Facinus vero quod alteri noceat. Vel secundum Papiam flagitia sunt «que in deum peccamus, facinora que in hominem». Unde dicitur flagitiosus, flagitiosa, sum, id est vitiosus, libidinosus, turpis, criminosus. Et dicitur flagitium a flagitio, tas, quod est expostulare, querere, rogare, petere, cum clamore poscere. Unde flagitare dicitur quasi flatum gerere vel flatum agere vel agitare. Ethimologia est. Et exigit duos accusativos post se. Unde in Doctrinali (1265-9) dicitur,

Postulo, posco, peto, doceo, rogo, flagito, celo,
Exuo cum vestit, monet, induo, calcio, cingo,
Accusativos geminos hec verba requirunt;
Hunc dant passiva, quem verba volunt sibi clausa
Aut quem vis verbi sibi postulat associari.

FLAGELLUM 9 sustinent C 10 Papia] papias C 12 Ysidorus *om.* A 14 flagra et taurea A; flagella de veretris *om.* C; veretris] ventris D 18-19 fragro] flagro C 20 largitur] designat BD 21 r lque B

FLAGITIUM 1 sic AD 2 agit] ait B 3 cupiditas facit ad B 5 precamus AB; homine B 6 flagitosus flagitosa AB 16 quem vis] quamvis A

FLAVUS, va, vum secundum Huguitionem (*s. v.* Flaveo) dicitur «albus vel rubeus. Sed proprie flavus est qui vulgariter dicitur blundus». Unde et homines flavi dicuntur qui habent capillos flavos et quasi coloris aurei. «Item flava dicitur harena et flava spica cum matura est». Et dicitur flavus a flaveo, es, quod est esse vel fieri flavum.

FLOS a fluo, fluis dicitur. Unde Ysidorus Ethimologiarum xvii (6,21), «Flores nominati quia cito defluant de arboribus quasi fluores quia cito solvantur. In hiis duplex gratia: coloris et odoris. Austro enim flores solvuntur, zephyro flunt».

FLUCTUO, fluctuas dicitur commoveri, vacillare, fluctibus inundare. Unde versus,

Fluctuat aut dubitat quatiturve vacillat, inundat.

Et derivatur a fluctus, tus, tui, quod a fluo, fluis descendit, vel a flatu dicitur fluctus quia flatibus venti fluctuet.

FLUVIUS «est perennis aquarum decursus, a fluendo perpetim dictus. Proprie autem flumen ipsa aqua . . . amnis autem ab amenitate nemoris et frondium dicitur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (21,1-3). Item ibidem «fluminum duo sunt genera: unum torrens, alterum vivum. De quo Virgilius (*Aen.* II, 719),

donec me flumine vivo
abluero.

Torrens est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est arescit».

FLUENTUM, fluenti idem est quod flumen. Et dicitur a fluo, fluis. Et nota secundum Papiam quod fluere dicitur tribus modis: humore rerum, sanie vivorum, tabe mortuorum. Item

FLAVUS 4 flava] fluva C
FLOS 2 *in* xvii D; defluunt C 3 duplex est C
FLUCTUO 4 quod] quia D
FLUVIUS 2 ipsa est B; annis AD

«fluit quod naturaliter decurrit, . . . defluit vero quod etate vel vetustate solvitur».

FOCARIA dicitur coquinaria a foco. Unde i Regum viii d (13), «filias quoque vestras faciet sibi unguentarias et focarias». Littera Iosephi (*secundum Huguitionem s. v.* Coquo) est coquestrias, a coquendo et est coquestrius vel coquestria qui vel que panem vel aliud coquit. Item focaria dicitur concubina.

FOCUS, foci a fovendo dicitur quia fovet ignem. «Ignis enim est ipsa flamma, et quicquid ignem fovet focus vocatur, sive sit ara sive sit aliud in quo ignis fovetur» (*Isid.*, xx, 10,1). Unde Papias, focus est fomes et nutrimentum ignis vel in quo ignis fovetur. Item focus dicitur locus in quo ignis fit in domibus et quandoque ponitur pro igne. Unde hoc focarium dicitur locus ubi fit ignis. Item subcinericius panis dicitur focarius, de quo loquitur Ysidorus in xx (2,15) Ethimologiarum.

FOLLICULUS «est theca frumenti in qua granum frumenti servatur interius. Hec super spicam vallo instructa munimen pretendit ne avium minorum morsibus spica suis fructibus exuatur aut vestigiis proteratur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (3,17). Non solum autem frumenti sed et cuiuslibet grani theca que granum continet involutum potest dici folliculus, et est diminutivum a folle. Hic follis instrumentum est fabrorum ad sufflandum ignem. Et dicitur follis quasi fovis a fovendo quia fovet ignem flando.

FOMES, fomitis nutrimentum dicitur a fovendo. Item fomes dicitur «origo, radix» secundum Papiam. Item «lignum

FOCARIA 2 nostras AD 4 conquestrius vel conquestria C 5 qui] quis A
FOCUS 7 ignis *om.* A 8 in *om.* BC
FOLLICULUS 2 hec *om.* A 3 minorum *om.* A 6 et *om.* D; cuiuscumque A, cuiuscumlibet B 7 hec AB 9 ignem scilicet flando C
FOMES 2 origo et radix B

aridum». Vel fungus dicitur fomes quod ab hiis capiatur et foveatur ignis. Item scintille que emicant de ferro candenti fomites dicuntur, sicut astule que cadunt ex asseribus cum dolantur.

FORAMEN ACUS, de quo dicitur Matthei xix f (24), «Facilius est camelum per foramen acus transire» etc. sic exponitur in Historiis (1588), «Fuerunt qui dicerent in Ierusalem parvam fuisse portam que dicebatur acus ad quam cum veniebant cameli pro compendio vie cum oneribus suis non poterant transire vel subire eam. Exonerati ergo transibant et iterum receptis oneribus minabantur. Secundum hoc ergo similitudo notatur, non impossibilitas. Oportet enim avarum amorem opum dimittere si vult ingredi ad vitam». Item alia expositio: «facilius» signat hic minus positivi sui contrarii, id est minus difficile, quia minus impossibile. Potest enim deus facere ut camelus per foramen acus transeat nullo obstante, avarum vero, qui hoc nomine divitis intelligitur, ponere in gloria si potest de potentia non potest de iustitia, etc.

FORAS vado, foris venio. Versus (*Grec.* xx, 50),

Designat vox ista foras ad, sed foris inde.

FORCEPS, forcipis instrumentum fabrile est cum quo tenetur ferrum ad fabricandum. Et dicitur forceps quasi fortiter capiens vel quasi ferrum capiens. Unde Ysidorus Ethimologiarum xix (7,3), «Forcipes dicuntur quasi ferricipes eo quod ferrum candens capiant et teneant, sive quod ab hiis aliquid forvum capimus et tenemus. Nam forvum calidum est, unde et fervidum. Unde et formosos homines dicimus

3 fungus] fondus D 6 dicuntur (*corr.*) tamen dolantur A
FORAMEN 1 xix] xxx D 3 dixerunt B 4 cum veniebant] conveniebant B 6 item B 7 non secundum B 8 vocatur BD 10 significat D; positivum B 14 hic D
FORAS 1 vado sed foris C; versus gratia C
FORCEPS 5 eo quod ferrum candens *iterat* B; cadens C 6 forvum *primum*] formum B 7 et unde formum fervidum unde et formosus, sa, sum et formosos B

quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat». Et nota quod, sicut dicit Priscianus (v, 41), forceps et adeps masculini generis sunt «que tamen veteres etiam in feminino genere protulerunt». Hic forfex, forficis, quasi ferrum capiens filum, dicitur instrumentum ad fila scindenda. Vel componitur a foros, quod est ferre, et filum, quia ferat, id est auferat, filum. Vel componitur a foris et capio quia capiat quod foris est in veste vel in panno. Et secundum hoc proprie est fullonum. Item hic forpex, forpicis dicitur instrumentum cum quo preciditur pilus quasi ferrum pilorum, id est aptum ad pilos precidendos. Versus (*Grec.* x, 166-7),

Forfice fila, pilum cape forpice, forcipe ferrum,
Fex est filorum, ceps ferri, pexque pilorum.

Hic caveatur falsitas Doctrinalis (685-6) quia forpex et forfex tanto masculina sunt, sicut patet per Priscianum ubi agit de generibus.

FORES dicuntur a foris vel foras quia foris ponuntur et aperiuntur. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (7,4), «Fores dicuntur que foras, valve que intus revolvuntur». Et in singulari dicitur foris in genitivo, forem in accusativo, fore in ablativo et pluraliter hee fores, forium, foribus etc. In Grecismo (x, 29-31) scribuntur isti versus differentiales,

Urbis porta, fores thalami, sed ianua templi,
Penoris est valva, quod et Ovidius manifestat
Dicens 'hic valvas fregit et ille fores.'

FORMELLA dicitur parvus caseus. Unde Magister in Historiis (1511) sic exponit illud quod scribitur i Regum xvii (18) scilicet «x formellas casei», «id est x caseos parvos et recentes. Hebreus habet decem sectiones casei, id est decem gene-

8 plenitudinem C 10 etiam *om.* AB 11 ferrum *om.* ABD 11-12 capiens] faciens A 12 dicitur] et est B 13 foris B 17 prescinditur B 18 precendendos A, prescindendos B, precindendos C; unde versus C 21 hic autem B
FORES 8 pauperis B

ra et diversitates caseorum». Item Alexander Nequam sic ait (*fol.* 111v, 18),

Caseus exiguus dat quod formella figurat.

Nota quod formula et formella diminutiva sunt a forma. Et proprie sunt instrumenta alutariorum quibus formant calcios sive sotulares suos.

FORMICA dicitur a foros, quod est ferre, et mica quia ferat micas, id est grana farris. Unde Ovidius Methamorphoseon vii f (625),

Grande opus, exiguo formicas ore gerentes etc.

Vel dicitur a foro, foras et mica quia forat micas farris quas congregat. Et hoc facit ne germinent. De qua dicit Ysidorus in xii (3,9) Ethimologiarum, «Formice sollertia multa, providet enim in futurum et preparat estate quod comedat in hieme; in messe autem eligit triticum, ordeum non tangit; dum pluit ei super frumentum, totum eicit». Formica componitur cum leon, quod est leo, et dicitur hic formicoleon, ontis, de quo dicit Ysidorus in eodem libro (3,10), «Formicoleon ob hoc vocatus est quod est vel formicarum leo vel certe formica pariter et leo. Est enim animal parvum formicis satis infestum quod se in pulvere abscondit et formicas frumentum gestantes interficit. Proinde autem leo et formica vocatur quia aliis animalibus ut formica est, formicis autem ut leo est.

FORNAX, sicut dicit Ysidorus xix (6,6) Ethimologiarum, «ab igne vocata est, fos enim ignis est». Unde fornax quasi fos urna vel quasi fos urgens. Item quedam dea gentilium dicebatur Fornax cuius festa fornacalia dicebantur. Fornacalia etiam dicuntur instrumenta circa fornacem necessaria. For-

FORMELLA 8 a forma *om.* C
FORMICA 1 foris C 4 formicas] micas A 5 mica] micas D; ferat AD 7 in *om.* BC 8 enim sibi in B; in estate BC 11 formicaleon onis C 12 in eodem libro *om.* C 12-13 formicaleon C 13 ob] ab C; vel *primum om.* B
FORNAX 5 dicuntur *om.* B, dicunt A

nax feminini generis est. Unde Ovidius Methamorphoseon vii a (107),

Aut ubi terrena silices fornace soluti etc.

FORNIX, fornicis dicitur arcus triumphalis iuxta superbiam gentilium in signum victorie erectus. Et, sicut dicitur in Historiis (1309), super i Regum xv (12), fiebat de mirtis, palmis et olivis. Et, sicut dicunt, ibi depingebatur series belli et gloria triumphi. Et dicebatur fornix quasi foris nitens, id est apparens, quia in loco eminenti fiebat ut ab omnibus posset videri. Vel dicitur a fornace quia arcuatus erat ad modum fornacis. Et corripit penultimam in obliquis. Unde Virgilius Eneidos v f (VI, 631),

Menia conspicio atque adverso fornice portas.

Idem ix f (x,806),

Aut amni ripis aut strati fornice saxi.

Et quia in locis huiusmodi meretrices solebant fornicari ideo fornix dicebatur lupanar. Unde Iuvenalis (3, 156),

Lenonum pueri quocumque in fornice nati.

Grecismus (IX, 237-8),

Fornix est arcus, fornix domus est meretricis
Ac utrique caput dicitur esse foris.

Vel dicitur fornix quasi formam, id est animam, necans et inde fornicor, caris quasi formam, id est animam, necans in illo turpi actu et prohibito a domino.

FORTUNA dicitur quasi forte una quia vix aut raro permanet eadem. Unde depingitur eius imago quasi volvens rotam propter sui volubilitatem. Et scribuntur ibi versus isti,

8 aut] at C; ubi] nisi AB
FORNIX 4 dicit B 5 fornix] fenix C 7 armatus C 10 menia] eyenia C; converso A; formice D 11 idem] ysid D 13 solent C 20 quasi formam *om.* D; necans] necare CD, necans vel necare B
FORTUNA 2 depinguitur C 3 ibi *om.* A

Glorior elatus, descendo minorificatus,
Infimus axe teror, rursus ad astra feror.

De qua dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,94) ubi loquitur de diis gentium, «Fortunam a fortuitis nomen habere dicunt, quasi deam quandam res humanas variis casibus et fortunis illudentem; unde et cecam appellant eo quod in quoslibet passim incurrens sine ullo examine meritorum et ad bonos et ad malos venit. Fatum autem a fortuna separant, nam fortunam dicunt in hiis que fortuitu veniunt . . . fatum vero appositum singulis statum aiunt». Secundum Papiam fortuna dicitur infelicitas, eventus, exitus; proprie autem accipitur in bono. Unde fortunatus dicitur felix, dives, cui fortune arridet prosperitas.

FORUS «est exercendarum litium locus a fando dictus. Hec loca et pro rostra dicuntur ideo quod ex bello Punico captis navibus Carthaginensium rostra ablata sunt et in foro Romano posita ut essent insigne victorie huius». Verba sunt Ysidori in xv (2,27) Ethimologiarum. Item in eodem (6,8), «Forus est locus ubi uva calcatur, sic dictus quia ibi feratur uva vel propter quod ibi pedibus feriatur; unde et calcatorium dicitur. Sed hoc nomen multa significat: prima species fori locus est in civitate ad exercendas nundinas relictus; secunda ubi magistratus iudicare solet; tertia quam supra diximus, quam calcatorium nominamus; quarta spatia plana in navibus». Hucusque sunt verba Ysidori. Virgilius Eneidos v (VI, 412)

Deturbat laxatque foros etc.

Et nota quod forus a ferendo dicitur tabulatum in navi quia ferat incessum hominum. Item forus dicitur foramen in navi

4 *Cf. Walther*[2], *no.* 10344 6 dicit *om.* C 7 diis] hiis B; fortuntis C, fortunis ABD 9 alludentem C 10 quolibet BD; possim C
FORUS 1 excercendarum C 2 et *om.* D 9 excercendas C 11 quam] quem D; vocamus B; quarta est spatia C 12 hucusque sunt verba Ysidori *post* etc. (*v.* 14) *locavit* C; Virgilius Eneidos v] de quibus virgilius C; v] v f B 16 incensum C

per quod remus emittitur. Et tunc dicitur a forando et ita exponunt plures illud Virgilii Eneidos v f (VI, 412-13),

Deturbat laxatque foros; simul accipit alveo
Ingentem Enean.

Unde hic forulus dicitur bursa vel scriptorium quia crebro sit perforatum ad pennas et cornua imponenda. Vel theca librorum dicitur forulus. Unde Iuvenalis (3,219),

Hic libros ferat, hic forulos mediamque Minervam.

FOTUS, fota, fotum dicitur nutritus, molliter amplexus, refectus, calefactus. Et dicitur a foveo, foves, fovi, fovere, fotum, quod est nutrire, calefacere, reficere, sicut quando quis reficitur per cibum vel per calorem vel per requiem vel per amplexum vel per tecturam vel per defensionem in aliis rebus. Istas significationes potes habere ex Papia.

FRAGRO, gras dicitur redolere, odorem dare vel odorem remittere. Et potest dici a frango, gis quia fracte species maiorem odorem emittunt. Unde dicitur fragrare quasi fractu redolere. Versus differentiales,

Fla facit ardorem, sed fra designat odorem. (*Grec.* XV, 69)
Flagrat l rque dabit, l fra caret r geminabit,

quia in prima et secunda sillaba scribitur r.

FRAMEA multas habet significationes que possunt haberi per hos versus,

Framea vindicta, rogus, ensis, lancea dicta;
Framea mors, anima, deus; hic defendit ab hac hanc.

Ysidorus autem Ethimologiarum xviii (6,3) sic ait, «Framea est gladius ex utraque parte acutus quam vulgo spatam vo-

17 ramus C 18 eneidum C 20 eneam B 24 forolus D
FOTUS 5 recturam A
FRAGRO 5-6 *Cf. versus supra s. v.* flagellum *citatos* 7 et in secunda B
FRAMEA 5 autem *om.* BC 6 quam] quem AC

cant. Ipsa est et rumphea. Framea autem est dicta quasi ferrea quia de ferro est . . . ac proinde omnis gladius dicitur framea». (6,2) «Machera dicitur gladius longus ex utraque parte acutus a macron, quod est longum». Possumus etiam dicere quod framea dicitur a fremo, fremis quasi fremea quia facit homines fremere.

FRATER dicitur quasi fere alter quia quandoque fratres ita assimilantur ad invicem quod vix possit discerni ab altero, immo unus alter esse reputatur. Et est ethimologia. Ysidorus autem Ethimologiarum ix (6,5-10) dicit sic, «Fratres dicti eo quod sint ex eodem fructu, id est ex eodem semine nati». Suple ex eodem patre. «Germani vero de eadem genitrice manantes; non, ut multi dicunt, de eodem germine, qui tantum fratres vocantur . . . Uterini vocati quod sint ex diversis patribus et uno utero editi. Nam uterus tantum mulieris. Quatuor autem modis fratres dicti sunt in scripturis: . . . Natura, ut Esau et Iacob . . . Gente, ut omnes Iudei fratres inter se vocantur . . . Cognatione, qui sunt de una familia, id est patria, quas Latini paternitates interpretantur cum ex una radice multa generis turba diffunditur, ut in Genesi dicit Abraham ad Loth, 'Non sit rixa inter me et te' etc . . . 'fratres enim sumus'. Et certe non erat Loth frater Abrahe, sed filius fratris eius Aram. Quarto modo affectu dicuntur fratres qui in duo iura scinduntur: spirituale et commune. Spirituale quo omnes Christiani fratres vocantur, ut 'Ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum'. Commune cum et omnes homines ex uno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. Unde il-

7 et *om.* D; framea autem est] aut framea est B, framea est autem C 10 macron] macheron AC

FRATER 5 ex eodem vel eiusdem B 6 genitrice] matre C 7 manentes D 8 viterini B; vocati *om.* D 9-10 mulieris est C 10 scripturis divinis C 13 latini id est paternitates AD 14 ut *om.* C 16 etc et sequitur quare dicens fratres B 17 eius *om.* C 17-18 affectum ABD 20 ut in psalmis ecce B 20-21 habitare fratres in unum] etc. B 21 cum et] est ut B 22 pari *exp.* C, pariter D

lud 'Dicite hiis qui oderunt vos: fratres nostri vos estis'». Et quia frequenter occurrunt nobis nomina ad cognationem pertinentia item secundum Ysidorum Ethimologiarum viiii (6,1-4), hic breviter perstringuntur, «Agnati dicuntur eo quod accedant pro natis dum desunt filii. Qui prius in gente ideo agnoscuntur quia veniunt per virilis sexus personas, velut frater eodem patre natus vel fatris filius neposve ex eo, item patruus. Cognati dicuntur quia sunt ex propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur quia per feminini sexus personas veniunt nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati. Proximus propter proximitatem sanguinis est appellatus. Consanguinei vocati eo quod ex uno sanguine, id est ex uno patris semine nati sunt. Nam semen patris spuma est sanguinis» etc. Frater germanus et uterinus supra eodem exponuntur (*Isid.*, IX, 6,11-15) «Germana ita intelligitur ut germanus, eadem genitrice manans. Soror autem, ut frater. Nam soror est ex eodem semine dicta quod sola cum fratribus in eadem sorte agnationis habeatur. Patrueles dicti eo quod patres eorum germani fratres fuerunt inter se. Consobrini vero vocati, qui aut ex sorore et fratre aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consororini ... Sobrini consobrinorum filii». Secundum Papiam sobrinus est «qui de sorore nascitur». (*Isid.*, IX, 6,16-21) «Patruus frater patris est quasi pater alius. Unde et moriente patre pupillum prior patruus suscipit et quasi filium lege tuetur. Avunculus est matris frater cuius nomen formam diminutivi habere videtur quia ab avo venire monstratur. Amita est

23 dicite] benefacite B; estis *om.* C 24 quia *om.* C 25 item] ideo BC; viii BCD 28 rivulis D 28-29 veluti A 29-30 neposve ... patruus *om.* B, nepos vel ex eo item patruus AD, nepos vel ex eodem patruus C 30 dicuntur] di D 33 aliis B; cognati] coniuncti vel cognati B 36 spuma est sanguinis] spuma vel sperma et sanguinis B 37-38 germana similiter ita B 38 intelligatur BCD 39 soror est] sororem C 40 in *om.* C 43 quasi] vel B; consororini] consobrini C 44 secundum vero papiam C 44-45 secundum ... nascitur *om.* B, *in marg.* D 45 natus est C; est *om.* C 46 moriente patre] ioriente patre moriente patre mortuo A, moriente patre mortuo BD, mortuo patre C

soror patris quasi alia mater. Matertera est soror matris quasi mater altera. Socer est qui filiam dedit. Gener est qui filiam duxit. Gener autem dictus quod asciscatur ad augendum genus. Socer autem et socrus quod et generum vel nurum sibi associaverunt. Vitricus autem est qui ex alio viro uxorem, filium vel filiam habentem, duxit. Et dictus vitricus quod a matre superducatur quasi novitricus». Vel dicitur vitricus quasi vitreus custos quia fragilis est in custodia et amore filiorum ex alio patre genitorum. «Privignus est qui ex alio patre natus est et privignus dici putatur quasi privigenus quia prius genitus. Unde et vulgo antenatus» dicitur, scilicet ante quam mater contraheret cum altero viro. Vel dicitur privignus quasi privatus igne, id est delectione, quia non diligitur a noverca vel a vitrico. Cetera exponuntur in locis suis.

FREMO, mis, mui, mere, fremitum, id est perstrepere, rugire, personare, irasci, indignari. Ita dicit Papias. Et addit, fremere et frendere ita distinguntur: fremere cum furore mentis usque ad vocis tumultum excitari; frendere vero proprie est dentes concutere.

FRENDEO, des, dui, dere, id est dentes concutere, dentibus stridere. Unde hic et hec et hoc frendens, qui minando dentes frendit et comprimit. Item a frendeo dicitur hic nefrendus, id est porcus domesticus carens testiculis, sic dictus quia non frendet dentibus sicut aper. Et hec nefrendis porca domestica, et hic et hec nefrendis, id est porculus vel por-

51 est *alterum*] vero B 52 acciscatur ABD, adciscatur C 53 socrus] socius C; vel] et D; vel nurum *om.* B 54 autem *om.* BC 55 dictus] dicitur C 56 quasi . . . vitricus *om.* C; dicatur ACD 57 custos] vel quasi vitri custos B 58 prevignus C 59 patre natus] patre genitus vel natus A; prevignus C; previgenus C 60 antenatus] autem natus C 61 altero] alio BC 63 non] minime B; in *om.* B

FREMO 1 fremitum tu B 3 cum] est BC

FRENDEO 3 dentes frangit A, frendit dentes vel frangit B; frendeo des C 6 porcusculus D

cula adhuc lactens, nondum frendens nichilque adhuc dentibus concutiens vel comminuens. Eadem ratione infans qui nondum habet dentes dicitur nefrendus vel nefrendis. Invenitur etiam frendo, dis ut Isaie v g (29).

FRENUM a fremendo dicitur quia equum fremere cogit, vel a frendendo quia equi habentes frenum in ore frendent, id est imprimunt et concutiunt dentes et mordent. Utraque expositio scribitur in Papia. In plurali frequenter ponitur pro habenis. Unde versus (*Doctr.* 378),

Frenum detur equo, frenos et frena teneto.

Quod autem dicatur freni frenorum in plurali ostendit Lucanus in iiii (751-2) dicens,

Saxa quatit pulsu rigidos vexantia frenos
Ore tenens.

Idem in vi (398),

Exiliit, primus calibem frenosque momordit.

FRIGO, frigis, frixi, frigere, frictum secundum Priscianum, id est coquere in patella in oleo vel in sanguine sine vino vel aqua. Quod autem faciat frictum in supino ostendit Priscianus qui ait (IX, 52), «In xi terminantia preteritum, cuiuscumque sint coniugationis, xi in ctum convertentia faciunt supinum ut luxi luctum, auxi auctum, frixi frictum» etc. In sacra tamen scriptura invenitur frixus, a, um participium et secundum hoc oportet ponere frixum frixu in supino. Unde nota quod a predicta regula Prisciani excipiuntur: Flecto flexi flexum, figo fixi fixum, necto nectis nexui vel nexi nexum, pecto pectis pexui vel pexi pexum, fluo fluis fluxi fluxum vel fluctum secundum antiquos. Unde «fluctus

7 latens AC 9 vel nefrendis *om.* C
FRENUM 3 concutiens C 6 frenos] firnos D 12 memordit B
FRIGO 2-3 sine vino vel aqua *om.* C 5 tum A 6 fixi fictum D 7 fixus CD 8 hoc *om.* C; fixum C; frixu *om.* D 10 flexi] tis A; flectum B; figo *om.* D; flgo flgis flxum fixi B 10-11 vel nexi *om.* A 11 vel pexi *om.* D; fluis *om.* CD 12 fluctum] fluctus B

pro fluxus et flucturus pro fluxurus soliti sunt dicere. Unde et fluctus dicitur ipse motus aquarum». Ita dicit Priscianus et ista excipit ipse in suis locis. Sed aliqui addunt frigo frixi frixum vel frictum, et plecto tis plexi plexum, quod est punire, verberare, flectere vel ex virgis aliquid componere et est antiqua grammatica secundum Priscianum. Unde dicit ipse (x, 47), «plecto plectis plexi antique . . . nunc enim plector et amplector dicimus sed plector passivum esse Terentius ostendit in Phormione,

Ego plectar pendens».

Versus,

In xi preteritum facit, in ctum rite supinum
Excipis hinc flexum, fixum sic subtrahe nexum
Et fluxum, pexum, frixum sic dicito plexum,
Sed tamen a frixi frictum vult regula dici,
Et quidam veteres dixerunt a fluo fluctum.

De plecto, tis plenius invenies infra inter dictiones que incipiunt a p ubi exponitur plecta.

FRUCTUS «nomen accepit a frumine, id est eminente gutturis parte qua vescimur. Inde et fruges. Fructus autem proprie dicuntur agrorum et arborum, quibus utique utimur. In animalibus vero abusive et translative vocamus fructum». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (6,23). De frumine invenies supra ubi exponitur eructo, tas.

FRUGES, ut ait Papias, dicuntur «anni utilitas, alimonia», copia, cibaria, annona et sunt fruges liquide. Frumenta vero sicca et arida, et dicuntur a fruendo, id est vescendo. Nam frumen dicitur summa pars gule. In singulari dicitur frugis in genitivo, frugem in accusativo, fruge in ablativo. Et plurali-

13 fluxus pro fluctus B 15 ista excipit] ita exponit C; in *om.* B 16 et *om.* A 19 nunc enim] nec enim A, nunc autem B 25 subtrahere C 27 fixi fictum D 28 veterum BD 29-30 que incipiunt *om.* C
FRUCTUS 1 accipit AD 4 transumptive C
FRUGES 5 accusativo] genitivo B

ter hee fruges, frugum, frugibus, etc. Et nota quod segetes dicuntur dum seruntur a serendo, id est seminando, messes dum colliguntur a metendo, fruges dum comeduntur a fruendo, id est vescendo. Unde Grecismus (x, 41-2),

A meto sit messis, fruges quia vescimur illis
Dicitur, at quod sit sparsa per arva seges.

FRUGI secundum Papiam dicitur «parcus, temperatus, abstinens alieno, suo contentus, contemptor divitiarum». Communiter autem et melius, sicut credo, dicitur frugi bonus, utilis, valens. Et est nomen indeclinabile omnis generis. Dicit tamen Priscianus (XVIII, 39) quod frugi est dativus huius nominis fruges.

FRUOR, frueris, fruitus vel fructus vel fretus sum, frui triplex habet preteritum. Est autem proprie frui inherere rei propter se. Unde scribitur in Grecismo,

Divinis fruimur, mundanis utimur, escis
Vescimur et potu, fungimur officio,
Utimur utilibus exoptatisque potimur.

FRUMENTA «sunt que aristas habent, fruges autem reliqua. Frumenta vel fruges a fruendo, id est vescendo, dicuntur. Nam frumen dicitur summa pars gule». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (3,2).

FRUMENTUM «novum vir quidam attulit in pera, id est grana confricata», iiii Regum v a vel iiii g (4,42) secundum quasdam biblias. Ita dicit Magister in Historiis (1391).

FRUSTUM, frusti particula est panis vel carnis. Et dicitur a frumine, quod est superior pars gule, eo «quod capiatur a

7 dum] cum B 10 fit B 11 quod] que A
FRUGI 3 sicut credo *om.* A
FRUOR 1 fruitus vel *om.* C; fructus] frutus D 4-6 *Versus citati non quadrant cum nostro Grecismo, cf. Walther*[2], *no.* 6100c; *Vice ultimi versus habet* B: utimur utilibus fruimur celestibus escis vescimur optato potior sed fungor honore
FRUSTUM 1 frustrum D

frumine». Verba sunt Ysidori in xx Ethimologiarum (2,27). Unde dicitur frusto, frustas, id est in frusta dividere. Et inde frustatim adverbium, id est divisim vel particulatim. Et frustra adverbium qualitatis, id est divisim vel sine causa.

FRUSTRA adverbium qualitatis, id est sine causa, inaniter, in vanum, in vacuum, sine effectu, sine emolumento. Ita dicit Papias. Et inde dicitur frustror, aris, impedire, calumpniari, fallere sive decipere. Unde frustratus dicitur laboris fructu evacuatus, illusus. Et dicitur frustrari a frustra et frustro, frustras similiter dicitur.

FRUTICES dicuntur breves arbores sicut solent esse in introitu silvarum. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (6,4), «Frutex brevis est appellatus quod terram fronde tegat», quasi diceret frutex dicitur quasi terram fronde tegens. Unde hoc frutectum dicitur locus in quo crescunt frutices.

FUCUS, fuci «est maior ape, scrabone minor. Dictus autem fucus quod alienos labores edat, quasi fugus a fagin, quod est comedere. Depascitur enim quod non laboravit». Non enim mellificat, sed aliarum mel manducat. «De quo Virgilius,

Ignavum fucos pecus a presepibus arcet».

Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (8,3). Unde «fucus dicitur genus herbe» de qua fit tinctura que similiter dicitur fucus et pro quolibet supposito colore dicitur fucus «quia alienum mentitur colorem» (*Etym.*, xvii, 9,98). Unde Sapientie xiii f (14), «rubicundum faciens fuco colorem eius». Unde fuco, fucas dicitur colorare, fucum supponere. Item,

4 frustro frustras D; in *om.* C
FRUSTRA 2 in vacuum *om.* C 4 frustratus] frustra B 5 fructu] fructus D; frustrari *om.* D
FRUTICES 4 dicit C
FUCUS 1 apes BC, apis A; dicitur B 2 quod . . . edat *om.* C; labores] arbores D 3 comedat A 6 fucus A, fugus B; a presipibus] apud sepibus D 7 xii] xvii BD 8 dicitur *primum om.* A 9 quia] quod A 11 f *om.* C

sicut dicit Papias, fucus dicitur «mendacium, fraus, dolus, insidie, astutia» quia supponitur veritati colorande.

FULCRUM, fulcri a fulciendo dicitur, scilicet pes lecti. Et ponitur pro lecto et pro quolibet ornamento lecti. Unde dicit Papias, fulchra sunt «ornamenta lectorum quia hiis fulcimur, id est sustinemur, vel quia toros fulciant sive caput, que reclinatoria vulgus appellat». Fulcra cubilia lecti.

FULGEO, fulges, fulsi idem habet preteritum quod fulcio, sed in supino differunt quia fulgeo facit fulsum, sicut dicit Priscianus (IX, 51), et fulcio fultum. Et quia splendor ferit et percutit oculos intuentium ideo ponitur fulgere pro ferire et pro percutere». Unde fulgur et fulmen. Ita dicit Huguitio.

FULGUR «et fulmen ictus sunt celestis iaculi a feriendo dicti, fulgere enim ferire est sive percutere. Fulmina autem collisa nubila faciunt. Nam omnium rerum collisio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum vel in silvis arborum; simili modo in nubibus ignis. Unde et prius nubila sunt, deinde ignes. Ex vento autem et igne fulmina in nubibus fiunt et impulsu ventorum emittuntur. Ideo autem fulminis ignis vim habet maiorem ad penetrandum quia subtilioribus elementis factus est quam noster, id est qui nobis in usu est. Tria autem sunt nomina: fulgur, fulgor et fulmen: fulgur quia tangit; fulgor quia incendit et urit; fulmen quia findit, et ideo tribus radiis figuratur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (9,1-2).

13 fucus] fugus B; mendacium funus dolus fraus D

FULCRUM 5 que] quia ABD 6 *post* lecti *add. in textu* A, *in marg.* D: fulchrum dicitur illud in quo fulcimur vel appodiamur

FULGEO 2 fulgeo] fulceo B

FULGUR 2 enim idem est quod ferire est vel percutere C 3 nubila] lumina O 6 nubula B; ex vento] exeundo C 7 impulsum D 8 vim *om.* B; penetrandum potestate B 9 noster] videtur O 10 sunt eius nomina B 12 fundit D; figuratur] fingitur C 13 xii D

FULGOR proprie dicitur splendor a fulgeo, fulges et inde fulgorus, ra, rum, id est fulgidus. Et componitur prefulgorus, ra, rum, id est prefulgidus, valde vel pre aliis fulgidus et fulgoro, ras, id est fulgere.

FULGURO, ras dicitur fulgere et tunc est neutrum. Item fulguro, ras idem est quod fulmine percutere et tunc est activum. In Psalmo (143,6) tamen super illud «fulgura coruscationem» etc. dicit glosa, fulgura vel fulgora vel corusca, id est clarifica, coruscationem, id est miracula, fac crebrescere. Mihi videtur quod posset exponi fulgura, id est ad modum fulguris mittere, festina coruscationem, id est miraculorum claritatem ad deterrendum reprobos et demulcendum pios, et sic est activum.

FULVUS, va, vum dicitur rufus, rubeus. Ita exponit Papias. Et dicitur a fulgeo, es.

FUMARIUM a fumo dicitur, scilicet caminus per quem fumus exit. Fumus autem dicitur quasi fos means. Ethimologia est. Fos autem grece, ignis latine. Et a fumus, fumi dicitur fulina, id est coquina ubi abundat fumus, et hec fuligo, fuliginis, id est nigredo que pendet in coquina et in trabibus domus. Unde Iuvenalis in primo (2,93-4),

Ille supercilium madida fuligine tectum
Obliqua producit acu.

Item a fumo fumigo, gas, id est infumare vel fumum agere.

FUNDA dicitur a fundendo eo quod ex ea fundantur lapides, id est emittantur. Et componitur cum balin grece, quod est

FULGOR 3 vel] et C, *om.* D 3-4 fulguro C
FULGURO 2 fulmen A 4 ibi dicit C 6 possit C 7 mitte festinam D; 7-8 miracula vel miraculorum B
FULVUS 1 fulfus B
FUMARIUM 2-3 sed et ethimologia C 4 hec fulina B, hec fulitia C, fulma D; ubi] un D 5 apparet et pendet B 9 infumare] fumare D; agere] facere A
FUNDA 2 quod et componitur A, quod componitur D; bolin C

emittere latine, et dicitur hec fundibula, id est funda. Unde fundibulus et fundibularius qui fundit et emittit lapides cum funda.

FUNDUS, fundi a fundendo dicitur et pro profundo aque et pro parte vasis et pro agro et proprie pro allodio quia fundit opes vel divitias. Unde scribitur in Grecismo (XII, 89),

Dicitur allodium fundus, fundum maris imum.

Quod tamen dicatur fundum neutraliter nusquam alibi recolo me legisse. Papias sic ait, fundi dicuntur « possessiones, vici, predia, agri, rura ». Ysidorus autem Ethimologiarum xv (13,4) dicit sic, « Fundus dictus quod in eo fundetur et stabiliatur patrimonium. Fundus autem et urbanum edificium et rusticum intelligendum est ».

FUNGOR, geris, functus sum, fungi, id est uti, proprie pertinet ad officium. Unde functi dicebantur quidam cives qui utebantur officio et honore aliquo. Unde et defuncti mortui dicuntur quia expleverunt officia vite. Et componitur defungor, geris, id est deorsum a functione esse et ponitur pro mori. Item componitur perfungor, perfungeris, id est uti vel destrui. Unde perfunctorius, a, um ad perfungendum aptus vel destructorius, levis et transitorius vel imaginarius. Unde forma mundi dicitur perfunctoria, id est destructoria et transitoria. Unde perfunctorie adverbium, id est inaniter, imaginarie, leviter, aut pertransitorie. Nota versus differentiales supra positos ubi exponitur fruor, eris.

FUNEBRE, funereum et funestum secundum Papiam ita di-

4 lapides *om.* B

FUNDUS 1 dicitur et ponitur pro C; pro *om.* B 5 tamen] cum AD; numquam BC; alibi] alicubi B 8 dictus est quod B, dictus eo quod D

FUNGOR 1 uti et proprie D 4 quia] qui B 6 profungor C, perfungo D 7 perfundendum AB, profungendum C 11 leviter *om.* C; nota] unde C 12 supra positi C; fruor eris] fungor B; *post* eris *add.* C: divinis fruimur etc.

FUNEBRE 1 funereum] fenerum C; funestrum D

stinguntur: «funebre luctuosum; funereum quod ex funere constat; funestum vero quod a funere inquinatum est», sicut ille qui tangit mortuum. Frequenter tamen pro eodem accipiuntur.

FUNIS masculini generis dicitur corda. Unde hic funiculus diminutivum et hic funambulus, qui ambulat super cordam. Et dicitur funis a fos, quod est ignis, quia ante usum papiri olim funes cera circumdabantur ad usum luminis.

FUNUS, funeris dicitur mors, humani corporis exitium vel cadaver, sic «dictum a funibus accensis, quos ante feretrum, papiris cera circumdatis, ferebant». Ita dicit Papias. Vide supra ubi exponitur cadaver.

FUR hebraice, fors latine. Unde furim pluraliter dicuntur fortes.

FUR dicitur latro nocturnus qui de nocte vadit. Unde dicitur a furvus, va, vum, quod est nigrum. Unde furor, aris. Versus (*Huguitio*, *s. v.* Furvus),

Fur latet in furvo, latro se fert obvius ultro

quia latro latet in silvis et spoliat viatores. Versus,

Fur non est latro sed tempore qui rapit atro,
Claro non atro furatur tempore latro,
Latro latet luce, dignus uterque cruce.

FURIOSUS dicitur furia plenus, insanus, furia enim insania dicitur a feriendo quia feriat, id est percutiat, corda hominum. Furias autem pagani deas infernales dicunt quas Eumenides vocant, id est deficientes in bono. Et a poetis nomi-

2 funereum] funerum CD
FUNIS 1 funus D; dicitur *om.* C 2 funabulus B, funabula D
FUNUS 3 circumdantis C
FUR (1) 1 fors] sors C; furim] furtim B 2 sortes C
FUR (2) 2-3 unde versus BC 5 et] ut C 6 sed . . . rapit] quia tempore fur rapit C 6-8 *Cf. Walther*[2], *no.* 10103
FURIOSUS 1 insania plenus dictus B 3-4 emmenides D

nantur Allecto, Thesiphone, et Megera, de quibus dicit Ysidorus Ethimologiarum viii (11,95), «Aiunt pagani tres furias feminas crinitas serpentibus propter tres affectus qui in animas hominum multas perturbationes gignunt: ... ira vindictam cupit; cupiditas desiderat opes; libido appetit voluptates». Et a furia dicitur furiatus, ta, tum, id est furiosus. Et nota quod dicit Papias, furiosus «ferarum ritu fertur et numquam ab eo furor recedit. Furiatus est qui furit ex causa, furibundus est valde iratus, furore plenus».

FURO, furis verbum neutrum est absolutum et caret proprio preterito et supino. Unde, sicut dicit Priscianus (VIII, 60), mutuo accipit preteritum et supinum huius verbi insanio, insanis, et declinatur furo, furis, insanivi, furere, insanitum. Et multa talia verba enumerat Priscianus.

FURTUM est aliene rei clandestina contrectatio, a furvo, id est a nigro, nominatum quia in obscuro fit. Vide supra ubi exponitur fur, furis.

FUSCINA, fuscine penultima correpta dicitur creagra. Unde fuscinula diminutivum, scilicet tridens cum quo carnes de caldaria extrahuntur. Ita exponit Papias. Huguitio (*s. v.* Fusco) planius dicit sic, «fuscina est instrumentum ferreum, tridens quo utuntur gladiatores ad capiendum se, piscatores ad capiendum pisces, coci ad extrahendas carnes de caldaria vel lebete vel olla. Unde hec fuscinula diminutivum». Vide verba Prisciani supra ubi exponitur fiscina (*s. v.* Fiscella).

FUSCUS, ca, cum dicitur niger, subobscurus, a fusco, fuscas, quod est obumbrare, obscurare, fuco denigrare. Vide supra ubi exponitur fucus.

5 megra D 7 femineas A; crinatas C; effectus ACD 8 ira] ita D
FURO 1 est] et D 3 et mutuo A 4 furio C 5 enumerat] munerat C
FURTUM 3 furis *om.* B
FUSCINA 2 fuscinula] fuscina C 3 caldariis B 4 ferrum B 5 et tridens BC; ad *om.* B; se *om.* C 6 extrahendaficarnes C, detrahendas D 8 fuscina ABD
FUSCUS 1 fucus B; subobscurus] sive obscurus B, suboscurus D

FUSILE dicitur quod tantum funditur, sicut e contra ductile dicitur quod tantum malleo producitur.

FUSORIUM dicitur in quo aliquid funditur. Fusorium etiam dicitur opus quod per fusuram fit, et tunc declinatur fusorius, a, um.

FUSUS, sa, sum dicitur fugatus quasi porro iactatus, cum metu iacens, discumbens, prostratus, extentus. Ita dicit Papias.

FUSUS, fusi instrumentum est nendi vel filandi quod alio nomine dicitur pensum quia pendet a collo. Et dicitur fusus a fundo, dis eo quod per eum fundatur quod netum est. Et est masculini generis. Unde Ovidius in iiii (220-1) Methamorphoseon,

ad lumina cernit
Levia versato ducentem stamina fuso.

Nec credendum est quibusdam qui dicunt hoc fusum. Dicit enim Ovidius in vi (22) Methamorphoseon,

Sive levi teretem versabat pollice fusum.

Item super illud ii Regum iii (29), «nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens et leprosus, tenens fusum», «id est effeminatus» dicit Magister in Historiis (1327). «Secundum hoc quinque videtur ei imprecari: seminis fluxum et lepram et evirationem et stragem in bello et mendicitatem. Quidam legunt pro uno 'leprosus et tenens fusum', id est breve ventilabrum . . . quod fit de foliis palmarum et volvitur inter digitos instar fusi». Item fusum dicunt aliqui instrumentum ligneum cum duabus vel tribus tabellis quas

FUSILE 1 fundit B 2 mallo C
FUSORIUM 1 funditur vel cum quo funditur C; fusorium *om.* D; etiam] et D 2 quod] quo C; perfusum C; derivatur D
FUSUS (1) 2 ita *om.* A
FUSUS (2) 2 dicitur *om.* B 4 in iiii *om.* D 8 hic fusus C 10 terrentem C 12 lepsus B 14 videntur B; ei] enim D 15 curationem A 18 ad instar B

concutiens leprosus per earum strepitum excitat homines ad benefaciendum sibi. Et nota quod quatuor precedentia nomina dicuntur a fundo, dis, quod signat spargere, conterere, fugare. Ita dicit Huguitio et accipit a Papia. Item a fundo dicitur hec fusura, scilicet actus fundendi et ponitur pro fusione vel effusione.

FUSTIS dicitur a findo, dis «quasi fissus stans». Ita dicit Huguitio. Papias autem recitat verba Ysidori (V, 27,16) dicens «fustes sunt quibus iuvenes pro criminibus feriuntur, sic appellati quia prefixi inferius stent, quos palos rustici vocant». Unde videtur quod melius dicatur fustis a figo, figis quam a findo.

G

GALBANUM, sicut ait Diascorides, «Lacrima est cuiusdam herbe similis ferule, que in Nichomedia nascitur et Syria, cuius optimum quod est mundissimum, et simile amoniacho, et thuri in colore, grana habens ut fabas . . . Virtus eius calida et ignea. Appositum naribus fumigio, et suppositum menstruis imperat, abortum facit. Aceto et nitro mixtum lentiginem tollit. Ut granum fabe glutitum tussim medetur. De alto cadentium conquassationibus subvenit. Cum mirra et vino bibitum venenis occurrit. Infantes in utero mortuos acceptum excludit. Impositum dolorem lateris mitigat; tortiones spargit; epilepticis utiliter adhibetur. Fumigio serpentes excludit. Oleo mixto perunctum vim serpentis non admittit. Oleo splendido mixtum et a serpentibus comestum hiisdem infert necem. Dolorem dentium impositum tollit», etc. Papias dicit quod galbanum «genus est pigmenti et est

20 ut per D; excitet D 23 ita . . . Papia *om.* C 24-25 pro profusione C 25 vel pro effusione D

FUSTIS 1 fissus] fusus D 3 criminibus] quibus B; feruntur C 4 stant CD 6 findo dis B

GALBANUM 1 discoriades C 2 nichodemia A 3 amoeniaco AD 4 et *om.* AD 5 fumigo C 7 glutinum D; tussi BD 15 papias vero B

succus ferule». Et hoc ipsum dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,95) ubi agit de herbis aromaticis sive communibus versus finem ubi dicit sic, «Ferula vocata a medulla nam hilum tradit Varro esse ferule medullam quam apodelon Greci vocant. Nonnulli a feriendo ferulam dicunt. Ad hanc enim pueri et puelle vapulare solent. Huius succus galbanum est». In Historiis (1188) super xxx (34) Exodi dicitur sic, «Galbanum est succus ferule et nascitur in Syria, optimum cartilaginosum et minus lignosum, cuius odore fugantur serpentes» etc. Et dicitur a gala, quod est lac, quia succus est et lac herbe que ferula dicitur. Et inde hoc galbanum quidam color inde factus. Item hoc galbanum dicitur quedam vestis galbaneum habens colorem. Nusquam recolo me legisse galbanum in masculino genere nisi in xxiiii (21) Ecclesiastici. Unde dicit Lucanus ix g (916),

Hic ebulum stridet peregrinaque galbana sudant.

GALEA est armatura capitis dicta a galeros, quod est corium. Dicit enim Ysidorus Ethimologiarum xviii (14,1), «Casis de lamina est, galea de corio». Unde scribitur in Grecismo (x, 20-1),

De tenui factam corio galeam voco mitram.
De puro calibe cassida dic proprie.

Moderni tamen unum ponunt pro reliquo. Item galea genus est navigii velocissimum. Unde versus differentialis,

Armo caput galea, pelagus percurro galea.

GALLUS, sicut ait Ysidorus in xii (7,50) Ethimologiarum, «a castratione vocatur, quasi castus, inter ceteras enim aves huic soli testiculi adimuntur. Unde veteres abscisos gallos

19 trahit C; medullam] medulla C; opodelon B 20 *post* vocant *add.* C: ferula dicitur quasi ferens hilum est autem hilus sive hilum illud tenue quod est in penna, *in marg.* AD 24 et *om.* B 25-26 lac quia succus est et *om.* C 27-28 galbanum dicitur quidam B 27 hoc *om.* D 28 numquam C 30 ecclesiastici capitulo B; dicit *om.* D
GALEA 2 xvii CD 7 reliquo] alio B 8 est *om.* C
GALLUS 3 demuntur B; abcisos C

vocabant. Sicut autem a leone leena, a dracone dracena, ita a gallo gallina». Gallus autem plura significat que habentur per hos versus,

Gallus avis, Gallus populus gallusque sacerdos.
Est Gallus fluvius, qui bibit inde furit.

Galli dicebantur sacerdotes Cibeles molles vel effeminati. Gallus componitur hic gallicantus et hoc gallicinium, id est cantus galli. Et quedam pars noctis sic dicitur a cantu galli. Vide supra ubi exponitur crepusculum.

GALLUS GALLINACIUS dicitur qui quasi gallina nutrit pullos, quia mulieres solent ei deplumare ventrem et fricare cum urtica. Qui taliter urticatur libentissime cubat super pullos et nutrit eos, sicut mater et gracillat sicut gallina. Gallinacius etiam dicitur capo quasi gallina. Item gallinacii dicuntur imbelles et molles et effeminati homines.

GANNIO, gannis, nii vel gannivi, nire proprie vulpium est. Et ponitur pro mutire vel arridere. Et quia una vulpes gannit contra aliam transfertur ad lecatores. Unde et ganeum dicitur locus subterraneus ad ludendum et ad scortandum. Et hic ganeus dicitur lecator et hec ganea lecatrix vel meretrix, ganeo luxuriosus.

GARRIO, ris, rivi, rire proprie est avium. Unde Grecismus (XIX,103),

Garrit avis proprie, garrulat ipse loquax.

Et secundum Papiam garrire dicitur murmurare, perstrepere, iocari, verbosari, cum hilaritate cantare. Et dicit quod garrire et loqui ita distinguntur. Loquuntur qui recte et

7 gallus *alterum om.* D 9 scibeles B 10 gallicinium gallicinii B; id est *om.* B 11 et . . . galli *om.* B
GALLUS GALLINACIUS 1 dicitur capo qui C 2 depilare B 3 urticatus BD 4 graculat C; sicut gallina *om.* C
GANNIO 2 nutrire ACD 3 et *om.* D 5 legator B; legatrix B 6 ganeo vero B, ganeo nis C
GARRIO 4 dicitur *om.* C 5 iocari] loquari B; quod *om.* B

temperate dicunt, garrit autem qui aut multa dicit aut sordide loquitur.

GAZA lingua Persarum dicitur thesaurus, pecunia, opes vel divitie. Unde dicitur Gaza oppidum Palestine quia ibi Cambises, rex Persarum, posuit thesaurum suum cum bellum Egyptiis intulisset. Ita exponit Papias.

GAZOPHILACIUM dicitur archa vel locus ubi ponitur pecunia ad servandum, et dicitur a gaza, quod est pecunia et philaxe, quod est servare. Philaxe grecum est. Et dicit Papias, gazophilacia in Ezechiele (40,45) cellule parve sunt ubi thesauri reconduntur. In vetere vero translatione pro gazophilacia pastoforia habent. Et postea dicit, gazophilacia idem est quod exedre. In Historiis (1502) super Evangelium dicitur quod gazophilacium «erat archa desuper foramen habens, posita ad dexteram ingredientibus circa altare, in qua mittebatur pecunia offerentium ad sartatecta templi reparanda et servabatur». Vide supra ubi exponitur corbanan et distingue significationes secundum loca sua.

GELU dicitur a ge, quod est terra, et ligo, ligas eo quod terram liget et stringat. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (10,7-8) quod «Tunc maiori gelu stringitur terra cum nox fuerit serena». Et differt gelu a pruina. «Pruina enim est matutini temporis frigus, que inde nomen accepit quia, sicut ignis, urit; pir enim ignis dicitur. Urere autem et ad frigus et ad solem pertinet, nam uno sermone duo diversa significantur pro eo quod unum effectum habent. Similis enim vis est et caloris et frigoris, unde et utraque saxa rumpunt».

7 aut nimis multa B

GAZOPHILACIUM 1 archa trinicus B 3 filaxe enim grecum B; et] ut C 4 parvule B 5 re cunduntur D; veteri BD 6 et *om.* C; postea] preterea C 7 in historiis autem B; supra AD 10 temperanda A 11 et ibi servabatur B

GELU 2 liget induret et stringat B 3 zelu C 4 serena] cerena C 4 enim] vero B 5 que] et B, pruina autem C 8 pro *om.* A; effectum] officium A, efficium C

Bruma etiam dicitur matutinale frigus a brachos, quod est breve, quia breviter durat. Item totum tempus hiemale dicitur bruma propter brevitatem dierum. Vel dicitur a bromin, quod est comedere vel consumere. Grecismus (XII, 374-5),

unda gelu, bruma gelida riget arbor,
Per campi plana diffunditur alba pruina.

GEMMA, quasi gumma, dicitur a gummi «quia ad instar gummi transluceat». Ita dicit Ysidorus in xvi (6,2) Ethimologiarum. Est autem gummi lacrima arborum quia quasi gutta defluit et postmodum induratur in gummi.

GENA dicitur a genos, quod est barba, quia inde incipiat gigni barba. «Gene autem sunt inferiores oculorum partes unde barbe inchoant». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum xi (1,43).

GENEALOGIA dicitur sententia vel sermo de genere vel linea generationis, sicut in principio Matthei. Et componitur a genesis, quod est natura vel generatio, et logos, quod est sermo vel ratio, quasi sermo de genesi.

GEHENNA, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xiiii g (9, 9), «locus est ignis et sulphuris quam appellari putant a valle idolis consecrata que est iuxta muros Ierusalem, repleta olim cadaveribus mortuorum, ibi enim Hebrei filios immolabant demoniis; et appellatur locus ille Gehennon», id est vallis filiorum Ennon. Et est duplex Gehenna, ignis et frigoris. Vide expositionem Ieronimi (*Interpr. heb. nom. p.* 136) super illud Evangelii (*Lc.* 12,2), «nichil opertum quod non reveletur» etc. quod legitur de uno martyre. Dicitur autem Gehenna a ge, quod est terra, et enos, quod est pro-

10 dicitur *om.* C; braco D 14 unda *om.* D 15 alba] alta C
GEMMA 1 quasi] id est A 2 in *om.* B 4 indurat D; *post* gummi *add.* B: et dicitur hoc gummi nomen scilicet indeclinabile
GENA 2 sunt *om.* C 3 barbe] gene O
GENEALOGIA 1 lignea D 2 sicut est in BC 4 genere B
GEHENNA 4 olim *om.* C 5 demonibus B 6 et est autem duplex C 7 ieronimi *om.* D

fundum, quia est in profundo terre. Unde in Grecismo (IX, 264-5) scribitur,

> Ennos significat habitare, capramque, profundum:
> Ennosigeus et ennoicus probat atque Gehenna.

Ennosigeus dicitur ab ennos, quod est habitare, et Sigeum, quod est promunctorium quoddam, quasi habitator Sigei. Sic etiam appellabatur Neptunus quia ibi habebat templum. Vel dicitur Ennosigeus ab ennos, ut dictum est, et sige, quod est silentium, vel siche, quod est profundum, propter silentium quod est in profundo maris vel propter profunditatem maris cui preerat Neptunus. Ennoicus dicitur custos caprarum, ab ennos, quod est capra, et custos, dis.

GENER, generi dicitur ille qui filiam ducit. Et dicitur a genere eo quod asciscatur ad augendum genus. Vide supra ubi exponitur frater.

GENERARE et gignere differunt, sicut patet per hunc versum,

> Femina sola parit, generat vir, gignit uterque.

GENESIS interpretatur natura vel generatio. Unde genesis dicitur quidam liber in quo exordium mundi et generatio seculi commendatur. Et declinatur hec genesis, huius genesis vel geneseos.

GENIMEN dicitur germen vel generatio. Et dicitur a gigno, gignis et corripit penultimam.

GENS «est multitudo ab uno principio orta sive ab alia natione secundum propriam collectionem distincta, ut Grecie

14 *Totum versum om.* B 15 sygenum B 16 promontorium C; quoddam secundum ysidorum eth xiv quasi C 18 ennosigeus ab *om.* B 19 siche] sicle A, sige C 20 in *om.* D; vel propter profunditatem *om.* A

GENER 1 generi *om.* C

GENERARE 2 *Post* uterque *add.* B: gignit pro generat sumitur improprie

GENESIS 1 natura soboles vel B 4 *Post* geneseos *add.* B: unde in doctrinali scribitur dat genesis quintum similem sibi dat genitivum is vel eos tenet im quartus reliquique dabunt i

GENIMEN 2 corripitur penultima C

et Asie. Hinc et gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, id est a gignendo, sicut natio a nascendo». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum ix a (2,1).

GERMANUS dicitur de eadem genitrice manans. Vide supra ubi exponitur frater. Versus differentiales de Grecismo (IX, 178-80),

Germanos dicas qui sunt ex germine matris
Et patris eiusdem, frater nomen generale,
Pro consobrino fratrem dicas aliquando.

GERMEN a gignendo dicitur, scilicet «surculus pregnans vel botrio qui exit a ramo vel a radice increscendo, id est initium floris. Et dicitur germen semen. Et secundum hoc dicitur a gero, geris». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Ge) et sumit ab Ysidori Ethimologiarum xvii (6,22). Et a germine dicitur germino, nas, id est germen emittere, producere, gignere, creare vel generare. Unde germen potest dici quelibet herba que germinatur.

GERULA dicitur «nutrix, portatrix». Et gerulus dicitur «baiulus, portitor» aut suasor negotii. Ita exponit Papias. Et dicitur a gero, geris.

GESTATORIUM dicitur illud in quo aliquid portatur. Et gestatorius, ria, rium ad gestationem pertinens. Et dicitur gestatorium a gesto, tas quod est frequentativum huius verbi gero, geris. Invenitur etiam hoc gestorium in eadem significatione. Et tunc descendit a gero, geris.

GESTUS, ta, tum, id est factus, portatus, a gero, is, quod est facere vel ferre vel sustinere. Tamen Papias ponit alias si-

GENS 4 id est *om.* D 5 natio] nascio C; ix] xx D
GERMANUS 4 ex] de A 5 et] est ABD; fratris ABD
GERMEN 2 botro AD; a *alterum om.* B; nigrescendo ABD 4 ysidoro C
GERULA 2 portator A
GESTATORIUM 1 illud] aliquid C

gnificationes dicens, gerere explicare, demonstrare, explanare, dicere, expedire, disponere, terminare, administrare, exercere. Item dicit quod gerere et ferre ita distinguntur. «Gerimus nostra, veluti naturas aliquas que in nobis sunt; ferimus vero impositum nobis, velut honus». Item invenitur hoc gestum pro actu et hic gestus, tus, tui, id est motus sive actus et agitatio corporis. Et inde dicitur gestio, gestis, tivi, tire, id est cupere, gestus facere, scilicet diversis modis agitari.

GIBBUS, gibbi dicitur struma. Et, sicut dicit Huguitio, struma est «in pectore, gibbus est in dorso». Et inde dicitur gibbosus, a, um. Dicitur etiam hic gibber, gibbri, id est gibbus, et inde gibrosus, a, um. Unde sic scribitur in Grecismo (IX, 112-14),

In dorso gibbus, in pectore gibber habetur,
Primus gibbosus, gibbrosus eritque secundus,
Pectore struma tumet, sed gibbo terga premuntur.

GIGAS dicitur quasi terre genus vel a terra genitus. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (3,13-14), «Gigantes dictos iuxta greci sermonis ethimologiam quia eos gegenes existimant, id est terrigenas eo quod eos fabulose parens terra immensa mole et similes sibi genuerit. Ge enim terra nominatur, genis genus; licet terre filios vulgus vocet quorum genus incertum est. Falso autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis prevaricatores angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse et exinde natos gigantes, id est nimium grandes et fortes viros, de quibus terra impleta est». Hucusque sunt verba Ysidori. Et dicit Hu-

GESTUS 5 item] infra A, ita D 6 aliquas *om.* C; in *om.* D 7 ferimus ... nobis *om.* C; imposita A; veluti C 8 hoc gestum] hec gestio C; hec gestus C 8-9 sive actus] actusve A 9 et inde] unde D; tivi] gestui D

GIBBUS 2 dorso] tergo B 3 gibbri] gibbi A 4 et inde] unde C; sic *om.* C 8 struma tumet] strumatum C

GIGAS 3 gegens A, gegenos C 4 id est] scilicet C; frigenas A 5 mole] prole C 10 minium B

guitio (*s. v.* Ge) quod declinatur hic et hec gigas, huius gigantis, et cum eo sentio. Unde repudiandum credo illum versiculum Doctrinalis (615), scilicet,

hic abbas pone, boreas primasque gigasque.

Et a gigante dicitur hec gigantomachia, id est pugna gigantium.

GIGNASIUM dicitur «generalis exercitiorum locus. Tamen apud Athenas erat locus ubi discebatur philosophia et sapientie exercebatur studium, nam gignasium grece vocatur quod latine exercitium dicitur. Hoc est meditatio. Sed et balnea et loca cursorum et athletarum gignasia sunt eo quod illic homines in sue artis studio exercitentur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (2,30). Idem in xviii (17,1), «gignasium dicitur ubi exercentur athlete et cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit ut omnium prope artium exercitia gignasia dicantur». Et dicitur a gignos, quod est nudus, «quia iuvenes nudi exercentur in campo ubi sola verecunda operiuntur». Item a gignos dicitur hec gignas, gignandis, id est pugna, lucta, cursus quia nudi exercebantur in talibus. Gignasium dicebantur scole in quibus Iudei docebantur ritus gentilium i Machabeorum i (15).

GIRUS, giri secundum Papiam dicitur «circulus, corona, circumdatio». Girum etiam dicit labium vel terminum. Unde giro, giras, id est in girum volvere, circumdare, circumire.

GITH «genus est leguminis simile cimino in quantitate sed nigri coloris et in pane spargitur» dulcorando. Ita dicit glosa xxviii (25) Isaie. Alio nomine nigella dicitur.

GLADIUS dicitur quasi guladius, id est gulam dividens. Di-

GIGNASIUM 2 dicebatur BC 3 excercebatur C 4 dicitur *om.* C; et *om.* B 6 excercentur C 9 probatur C; proprie D 11 solum B 15 gentilium *om.* D
GIRUS 3 in *om.* B; circuire B
GITH 3 alio vero nomine B

cit enim Ysidorus Ethimologiarum xviii (6,1-2), «Gladius generaliter dicitur ensis in prelio, sed ensis ferrum tantum, gladius vero totus. Proprie autem appellatur gladius quia gulam dividit, id est cervicem secat. Ad hoc enim primum est factus; cetera namque membra securibus magis ceduntur, collum gladio tantum. Acies autem gladii est ab acumine dicta. Capulus vocatus vel quia caput est gladii vel quia ibi capitur ut teneatur ... Mucro non tantum gladii est, sed cuiuscumque teli acumen, dictus autem a longitudine. Nam macron Greci longum vocant, unde machera dicitur gladius longus ex utraque parte acutus». Nota versus de Grecismo (IX, 304-5),

Mucro pedem, gladius medium, totum tenet ensis,
Mulcet hic, ille secat, dividit ille gulam.

Huius tamen proprietates sepius ab auctoribus confunduntur.

GLAREA dicitur argilla, terra glutinosa vel lapilli minutissimi fluminum quos aqua trahit defluens. Ita dicit Papias. Et in ista ultima acceptione ponitur glarea Iob xxi g (33).

GLOBUS, sicut ait Papias, dicitur rotundus acervus aut volumen aut augmentum. Et nota quod dicitur hic glomus, glomi et hoc glomus, glomeris in eadem significatione, scilicet pro coadunatione et glomeratione filorum. Globus vero globi dicitur coacervatio aliarum rerum. Unde Grecismus (XII, 197-9),

GLADIUS 3 ferra C 4 quia] qui B 7 est *om.* BC 8 quia *primum*] quod ABD; quia *alterum*] quod AB 10 autem *om.* B 11 hic machera B, hec machera C 12 longus *om.* BD; grecismo differentiales B 16 tamen] autem B

GLAREA 3 in ista *om.* B; acceptione] significatione C

In marg. fol. 68 *add.* D: glaucus dicitur albus splendidus subniger rubeus flavus viridis et quod glaucus dicitur albus vel splendidus vel flavus tractus est a greco quod glaucus dicitur viridis vel subniger tractum est a glauco deo maris nam color maris viridis et subniger est secundum secundam significationem dicuntur oculi glauci id est splendidi habent enim candorem admixtum virori

GLOBUS 3 hoc] hic BD 4 coadiuvatione D

Hic glomus hocve glomus fili glomeratio fertur,
Tertia respondet reliquo, primoque secunda,
Hoc nomenque globus aliis poteris dare rebus.

GLUTEN, glutinis est terra tenax, utilis ad compages navium et aliorum vasorum, quod et bitumen dicitur. Et hoc glutinum et hoc glutinarium, idem quod glutinum, quicquid coniungit, scilicet viscum. Proprie tamen est illud tenax quod fit de glutine ad aliquid liniendum. Ita dicit Huguitio. Et inde dicitur glutino, nas, id est adiungere vel alligare.

GLUTIO, tis, tii vel tivi, tire dicitur haurire, vorare et absorbere, comedere. Et dicitur a gula. Unde hic et hec gluto, id est gulosus.

GNARUS, gnara, gnarum dicitur sciens, cautus, consideratus, cordatus, circumspectus, peritus, sollers. Ita dicit Papias.

GOMOR, sicut ait Ysidorus in xvi (26,17) Ethimologiarum, «xv modiorum onus appendet». In Historiis (1160) autem dicitur sic, gomor «quod Iosephus assarium vocat, decima pars est ephi». Item in glosa Exodi xvi e (18) dicitur sic, gomor est «mensura v sextariorum quam Iosephus assarium vocat». Alibi mensura trium modiorum.

GRABATUM, sicut ait Magister in Historiis (1579), «lectus est pauperum ubi aliquid capiti substratum est, dictum a graba, quod est caput». Et, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (11,2), Grecum nomen est. Versus (*v.* 1 *Nequam fol.* 128,3; *v.* 2 *Brito Metricus* 781),

9 nomen globusque C; globus] glomus A; aliis] altis B
GLUTEN 3 idem est quod C 5 glutine] glutino B
GLUTIO 1 haurire *om.* C; et *om.* C 2 ut et hic gluto A, unde et hic gluto B, unde hic gluto D 3 id est *om.* C
In marg. fol. 70 *add.* D: gnosis dicitur scientia unde gnosticus ca cum id est sciens hinc quidam heretici propter excellentiam scientie se gnosticos appellare voluerunt
GOMOR 1 dicit A 4 xvi g C
GRABATUM 2 subtractum BC 3 graban D

Disce graba signare caput, venit inde grabatum,
Quod soleas in eo caput inclinare gravatum.

Item alii versus (*Brito Metricus* 782-3 +),

Mendici stratum proprie dic esse grabatum
Quo quid substratum recipit caput appodiatum.
Pro gremio grabatum dici solet abbreviatum
Quod reor auctorum nullum posuisse priorum,

vel proborum.

GRADUS improprie ponitur i Regum xx a (3) ubi dicitur «uno tantum, ut ita dicam, gradu ego et mors dividimur». «Gradum enim dixit ibi David parietem domus sue, quo interposito evaserat manus apparitorum. Hebreus habet 'uno tantum passu' et est sensus 'minimum intervallum fuit inter me et mortem'». Ita scribitur in Historiis (1314).

GRANDO dicitur a grano eo quod «similitudinem granorum habeat». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (10,5). Quod autem dicitur grando quasi grandis data, ethimologia est.

GRATIA sit Cristo, grates referantur amico (*Grec.* x,170).

GRATIS adverbium qualitatis, id est sponte, sine causa, sine remuneratione.

GRATUITE et gratuito idem. Gratuitus, ta, tum, id est gratis, datus et habitus.

6 grabe B 7 ea C 10 subtractum BC 13 vel proborum *om.* B
GRADUS 1 non proprie C; ponitur *om.* B 3 David *om.* B 4 evalerat C 5 minimum] unum C 6 et ita D
GRANDO 1 grano] graneo D
In marg. fol. 70 *add.* D: grassor grassaris id est invadere perpetrare latrocinari predari impugnare proprie grassari est crudeliter agere et dicitur sic ab impetu gradiendi ut dicatur grassari quasi cum impetu gradi ad crudeliter agendum unde hic grassator grassatoris qui crudeliter agit scilicet latro predator seviens crudeliter homicida
GRATIA referamus C
GRATIS 1 adverbium est B, est adverbium C
GRATUITE 1 id est gratus gratis A

GRATUS, ta, tum dicitur gratiam servans, gratiosus, acceptabilis vel acceptus, placitus, memor beneficii, comprobatus, iocundus, delectabilis.

GRIPHES est «animal pennatum et quadrupes. Hoc genus ferarum in Yperboreis nascitur montibus. Omni parte corporis leones sunt, alis et facie aquilis similes, equis vehementer infesti. Et vivos homines decerpunt». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum xii (2,17). Et, sicut ait Huguitio, declinatur hic griphes, phis; qui dicit quod adeo infestat equos quod equitem armatum in sublime rapiat. Alii declinant secundum Grecos hec griphe, huius griphes, et hoc videtur velle glosa Deuteronomii xiiii (12) ubi dicitur, «Griphem que est quadrupes capite et alis aquile similis, reliquo corpore leoni. Et habitat in Yperboreis montibus, equis infensa multum et hominibus».

GROSSI dicuntur ficus immature et inhabiles ad edendum. Et proprie sic dicuntur primitive ficus que ad pulsum venti facile cadunt. Et declinatur hic grossus, grossi.

GURGES, gitis masculini generis «locus est altus sive profundus in flumine». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum xiii (21,5). Et dicitur gurges a gutture quia gurges est quasi guttur fluminis. Papias dicit quod «gurges est locus verticulosus in flumine», altus, profundus, vorago, fossa, lacuna, baratrum.

GURGUSTIUM dicitur quasi gurgites gustans. Et est vas vimineum in quo pisces reservantur. Sic etiam rete piscatorium

GRATUS 2 vel acceptus *om.* B; placidus BC 3 delectabilis et iocundus B
GRIPHES 1 hoc autem genus B 3 similis C 3-4 vehementibus vehementerque B 5 xvi D 6 huius phis A; equos] eos C 7 armatum cum equo BC; in *om.* D 9 griphen B 11 yperboris C; infensa infesta B, *corr.* A, infestans C
GROSSI 1 habiles C 3 huius grossi A
GURGES 5 lacuna] lascivia A
GURGUSTIUM 1 gurgustrum A, gurgustuum B; gurgitis B 2 in *om.* B; etiam] et B

nuncupatur. Sed Papias dicit quod gurgustium dicitur guttur (*s. v.* Gurgustiolum), «antrum, secretum, angustum», (*s. v.* Gurgustia) «locus tabernarum tenebrosus ubi convivia fiunt turpia», (*s. v.* Gurgustium) «cella modica vel domus pauperis».

GUTTA dicitur quasi glutinosa a glutine. Et est differentia inter guttam et stillam. Unde Ysidorus Ethimologiarum xiii (20,5), «Gutta est que stat, stilla que cadit. Hinc stillicidium quasi stilla cadens. Stiria enim grece dicitur gutta. Inde dicitur stilla diminutivum . . . dum autem stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa gutta est; dum ceciderit stilla est». Item gutta quedam infirmitas est. Item gutta quedam species aromatica dicitur, de qua dicit glosa Ecclesiastici xxiiii (21), «Gutta que amonica dicitur, lacrimas stillat in harenis, cuius duo genera sunt: straton, quod masculini generis est, thuris similitudinem habet et maxime probatur; et pirama, quod pingue est et harenosum, adulteratur enim cum harenis velut nascendo, apprehensis glebis tamen minimis et purissimis probatur. Gutta vero curat quaslibet duritias».

H

HABENA dicitur lorum sive retinaculum freni. Et dicitur ab habendo quia per eam habemus, id est retinemus, equum. Et dicit Papias quod habene dicuntur funes navium.

HABILIS dicitur ad habendum aptus et commodus, oportunus, congruus. Et dicitur ab habeo, habes.

HABITUS, tus, tui dicitur vestimentum, sicut est habitus monachalis. Item habitus dicitur status vel voluntas vel appetitus vel actus sive passio habendi.

3 gurgustrum A
GUTTA 1 glutine] glutino C 6 tectis vel *om.* C; gultinosa C 9 xxx B; aromatica A 11 generis est] generis *exp.* B, *om.* D 13 habenis A; velut] veluti C 13-14 minimis] numis D

HAMUS dicitur ferrum recurvum cum quo capiuntur pisces et etiam macula lorice. Macule sive hami appellantur anuli vel circuli illi quibus contexitur lorica. Et in istis duabus significationibus hamus producit primam sillabam. Item hamus dicitur asser cum clavis qui subtegitur in terra in vineis vel sub arboribus defendendis vel in domo circa scrinia vel thesauros ut, si aliquando fur ingrediatur, eius pedibus infigatur. Et tunc corripitur prima sillaba. Iuvenalis (14, 305-6),

> Dispositis predives hamis vigilare cohortem
> Servorum noctu Licinus iubet.

Et ab hamo dicitur hamatus, ta, tum, id est curvatus ad modum hami vel uncinis circumdatus vel squamis contextus vel hamo infixus. Item hamatus dicitur concatenatus et hamis contextus. Unde lorica dicitur hamata, id est hamis vel maculis contexta vel concatenata.

HAMULAS dicunt quidam esse fuscinulas de auricalco. Unde dicit Alexander Nequam (*fol.* 114v, 2),

> Quod dat fuscinula notat hamula datque tridentem.

Ego credo quod hamula cum aspiratione nichil est. Unde iii Regum vii f (40), «Fecit quoque Hiram lebetes et scutras et amulas», glosa lebetes «ollas eneas ad suscipiendos cineres altaris; scutras, id est vasa erea, equalis in fundo et in ore amplitudinis, ad calefaciendum; amulas vasa ad offerenda vina». Vide supra ubi exponitur amula.

HARUNDO dicitur canna vel calamus. Tamen quidam dicunt quod proprie folium dependens dicitur. Harundo ab arendo quia cito aret, et sepe ponitur pro canna. Vide supra ubi exponitur arundo sine h.

HUMUS 1 ferrum] frenam C 4 primam] penultimam C 5 que B; in *alterum*] cum B 5-6 vinea A 10 depositis AD; iugulare D 12 et *om.* C 14 vel hamo infixus *om.* B 15 unde et lorica B 15-16 hamis contexta vel maculis et concatenata B

HAMULAS 3 vocat C 6 ollas] collas C; ereas B 7 equalia AD 8 amulas id est vasa C 9 amula] aquila A

HASTA «contus est cum ferro», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xviii (7,1) et dicitur ab astu, quod est calliditas, quia callidum et astutum vult habere dominum. Unde hoc hastile diminutivum secundum Ysidorum. Et ponitur pro ligno lancee et pro parte candelabri a stipite directe procedente.

HEBES, etis secundum Papiam dicitur «stupidus, obtusus, stultus». Item dicitur «piger, tardus, iners» secundum Huguitionem (*s. v.* Hebeo). Et dicitur ab hebeo, hebes, quod est «stupere, tardare, pigrere, obtundi, obcecari, obscurari». Unde hec hebitudo non hebetudo, ut quidam dicunt et male, quod est «pigritia, fatuitas, obtusio, tarditas». Item ab hebeo «hebeto, tas, id est suffocare, obscurare, obcecare, obtundere, hebetem facere». Unde hebetatus, hebetata, tum. Et nota quod Priscianus in uno loco (v,24) ponit hoc nomen hebes esse omnis generis, in alio (v, 55) communis. Et forte hoc movit auctorem Doctrinalis (620-3) ad scribendum sic,

Que duo dant signes, ut miles equesque, superstes,
Dives, hebes, sospes, prepes, teres et comes, hospes,
Inquies, antistes, ales; dic per tria deses.
Istorum multa neutris legimus sociata.

HEBENINUS, na, num de hebeno existens. Est autem hebenus arbor quedam que «in India et Ethiopia nascitur que cesa durescit in lapidem, cuius lignum nigrum est et cortex eius levis ut lauri. Sed Indicum maculosum est in parvulis distinctionibus albis et fulvis. Ethiopicum vero, quod prestantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leve et corneum. Est autem Mareotica palus in India unde hebenus venit . . . Hebenus autem crepundiis illigatur ut

HASTA 2 asta B 3 hoc *om.* C
HEBES 5 unde] et B 7 hebeo *om.* C; tas dicitur id est C 9 uno] hoc C 12 sic *om.* B
HEBENINUS 2 quedam *om.* B 3 cesca C 7 leve *om.* B 8 venit *om.* C; crepundiis id est cunis CD

infantes visu nigra non terreant». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum xvii (7,36).

HEBREI dicuntur ab Heber secundum Iosephum et Ysidorum qui dicit in ix (2,5) Ethimologiarum, «Heber nepos Arphaxat filii Sem . . . a quo Hebrei». Et bene dicit quod fuit nepos Arphaxat quia Genesis xi (10,22-4) legitur quod Sem genuit Arphaxat qui genuit Sale, Sale autem genuit Heber. Augustinus tamen dicit «merito queritur utrum ab Heber dicti sunt Hebrei vel ab Abraham quasi Abrahei».

HECTECHA, hecteche dicitur solarium. Unde dicit Papias «hectechas Rome appellant solaria de cenaculorum parietibus eminentia sive meniana ab eo qui ea primus invenit». Ista autem verba sumuntur de glosa Ieronimi super Ezechielem xli capitulo (15-16).

HELCHESEUS dictus Naum a viculo quodam in Galilea de quo natus erat qui sic dicebatur, «licet quidam Helcheseum patrem Naum et prophetam fuisse putaverunt». Ita dicit glosa Naum 1 (1).

HELI, heli lamaza batani exponit Evangelista (*Mr.* 15,34) dicens, «Deus meus, deus meus, ut quid me dereliquisti?»

HEREO, heres, hesi, herere, hesum, hesu tria significat, scilicet inniti, dubitare, et morari sive manere.

HEREMUS, mi corripit mediam sillabam. Et dicitur per con-

9 teneant C 10 *Post* xvii *add.* AC *in textu, in marg.* D: crepundium dicitur cunabulum a crepando dictum quasi crepandium quia puer ibi vagiendo crepat id est sonat
HEBREI 1-2 et secundum ysidorum BC 3 dixit A 4 genesi C 6 tamen] autem B 6-7 *Haec verba Augustino non attribuuntur in glosa sed cf. De civ. dei* XVI, 11 7 abriei C
HECTECHA 5 capitulo] apostulo D
HELCHESEUS 1 dictus est BC
HELI 2 deus meus *semel* C
HEREMUS 1 corripit . . . et *om.* B, *in marg.* D

trarium ab hereo, heres, quod est morari vel manere quia pauci vel nulli ibi morentur aut maneant, scilicet solitudo vel desertum. Vel dicitur heremus a removeo, es quia est remota ab aspectu hominum. Et secundum Papiam heremus et desertum ita distinguntur: heremus est in via solitudo «ubi numquam habitatum est; desertum aliquando habitatum et desolatum est». Et est heremus feminini generis. Unde hic et hec heremita. Et dicit Papias, «heremite sunt hii qui et anachorite, ab hominum aspectu semoti», heremum et desertas solitudines appetentes.

HERNIOSUS, sa, sum dicitur ruptus, cui scilicet intestina in folliculos testiculorum descendunt. Et dicitur ab hernia, quod est tumor et defluxio intestinorum in mentulam.

HERESIS dicitur divisio ab unitate fidei et est grecum et interpretatur divisio. Aliqui tamen dicunt quod dicitur ab hereo, es, quod est dubitare. Unde Papias, heresis doctrina vel secta ab herendo dicta. Item heresis grece, electio latine quia unusquisque eligit sibi quod melius sibi videtur esse. Unde hereticus, ca, cum. Et secundum Papiam heretici sunt «qui de deo vel de creatura sive de Christo vel ecclesia prava sentiunt ac deinde conceptam novi erroris perfidiam pertinaci pravitate defendunt».

HERODIUS «rapacissima avis est, omnium volatilium maior, qui aquilam vincit». Ita dicit glosa super illud Psalmi

3 vel] aut BC 4 heremus mi B 5 *post* hominum *add.* B: et secundum papiam heremus corripit mediam sillabam 7 desertum ubi BC 8 femini D 10 conspectu C

In marg. fol. 71[v] *add.* D: hermafroditus vel hermafrodita dicitur qui utrunque sexum habet et dicitur ab herma quod est masculus apud grecos et frodi quod est femina et quia talis homo nec vir nec mulier videtur et utrunque videtur ideo quadam similitudine hermafroditus dicitur castratus qui nec vir nec mulier videtur

HERNIOSUS 2 hernica C

HERESIS 2 alii C 4 idem ACD 5 sibi *om.* B 7 de *alterum om.* C 8 deinde] inde C; concepta A

HERODIUS 1 rapidissima B; volantilium C

(103,17), «herodii domus dux est eorum». Alia littera «fulice domus» de qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,53), «Fulica dicta quia caro eius leporinam sapiat, lagos enim lepus dicitur, unde et apud Grecos lagos vocatur. Est autem avis stagnensis, habens nidum in medio aque vel in petris quas aque circumdant, maritimoque semper delectatur profundo. Que dum tempestatem presenserit fugiens in vado ludit». Deuteronomii xiiii (9-16) super illum locum «hec comedetis . . . accipitrem iuxta genus suum, herodium» etc. dicit interlinearis, « vulgo girfalco dicitur, aquilam rapit». Herodion, herodionis idem est quod herodius.

HIAS, hiadis dicitur quoddam signum celeste, et quelibet stella illius signi potest dici hias. Et dicitur ab hietos grece, quod est pluvia latine, quia in ortu suo pluvias efficit. «Unde», sicut dicit Ysidorus in iii (71,12) Ethimologiarum, «stellas illas Latini situlas appellaverunt quia quando nascuntur pluviarum signa monstrantur. De quibus dicitur in tertio Eneidos (516),

Arturum pluviasque Hiadas geminosque Triones.

Sunt autem stelle in fronte Tauri et oriuntur tempore vernali». Verba sunt Ysidori. Vide supra ubi exponitur arturus.

HIO, hias dicitur os aperire et est tractum a feris quarum aviditas oris apertione monstratur. Unde et quandoque ponitur pro desiderare, quandoque pro deficere et tunc tractum est a canibus qui quando deficiunt hiant. Ponitur etiam pro fatigari et pro rumpi vel scindi vel aperiri quecumque res sit.

4 xiii A 5 fulca C; quia] quod BC 6 lepus] lepos C 7 stangnensis A 8 semper *om.* BC 10 in deutro C; hec autem BCD 11 comedens B 12 dicit autem B 12-13 capit B

HIAS 2 et dicitur *om.* D; hietos] heidos C 4 facit A; in *om.* D; iiii C 9 vii stelle B

In marg. fol. 72 *add.* D: hic pronomen adverbium loci adverbium producit pronomen corripit hic et hec et hoc loco articulorum ponuntur in declinatione nam in oratione sunt pronomina

HIO 2 oris ad apertionem A, ab oris apertione B, oris adapertionem D 3 considerare BC 4 quandoque A; hiare A

Unde hic hiatus, id est scissura, apertio terre calore solis. Item ab hio hisco, hiscis inchoativum et debet facere hiasco, sed propter vitandum hiatum facit hisco.

HIBERNUS, na, num ab hieme dicitur. Et ethimologizatur hibernum quasi hieme vernum, hibernum enim tempus est inter hiemem et ver. Unde hic et hec hibernalis et hoc hibernale idem quod hibernum. Item hoc hibernum et hoc hibernaculum dicitur domus in qua hiemamus in expeditione. Et hiberno, nas idem quod hiemare vel in hibernis morari.

HIEMPS dicitur ab emis, quod est dimidium, quia vulgus dividit annum in estatem et hiemem, large appellans hiemem anni medietatem. Vel dicitur ab emis, quod est dimidium, quia tunc breviori et diminuto usque ad medietatem vel ultra sol vertitur circulo. Unde hiemo, mas in hieme demorari vel tempestate, more hiemis sevire.

HYMPNUS est laus dei cum cantico facta. Unde dicit Ysidorus in vi (19,17) Ethimologiarum, «Hympnus est canticum laudantium, quod de greco in latinum laus interpretatur pro eo quod sit carmen letitie et laudis. Proprie autem hympni sunt continentes laudem dei. Si ergo sit laus et non sit dei non est hympnus. Item si sit laus dei et non cantatur non est hympnus. Si ergo in laudem dei dicitur et cantatur tunc est hympnus. Cui contrarium est trenum, quod est carmen lamenti et funeris». Hympnus aspirat primam sillabam secundum Papiam, Ysidorum et Huguitionem.

HIN genus est mensure que dicitur sextarius.

7 deberet ABD 8 *Post* hisco *add.* C: versus (*Doctr.* 1067) sed dices hisco cum regula format hiasco

HIBERNUS 4 idem est B; item] id est C 5 hiemanis C 6 idem est B

HIEMPS 1 hiemis C; quia *om.* A 5 circulo] articulo D; in hieme *om.* C

HYMPNUS 1 facta *om.* BC 3 quod] quia C 4 et proprie autem AD 5 ergo] vero A 8 est *alterum om.* C; terrenum A 9 lamenti ut funeris AD 10 papiam *om.* D

HIN sextarium D

HINNIO, hinnis proprium equorum est. Unde hic hinnitus dicitur clamor equorum.

HINNULUS, hinnuli dicitur fetus cerve vel capree. Unde Ysidorus in xii (1,21) Ethimologiarum, «Hinnuli filii sunt cervorum ab hinniendo dicti».

HYRUNDO quasi aerundo dicitur quedam avis quia per aerem eundo pascitur. Unde dicit Ysidorus in xii (7,70) Ethimologiarum, «Hyrundo dicta eo quod cibos non sumit residens, sed in aere capit escas et edit, garrula avis et per tortuosos orbes et flexuosos circuitus pervolans et in nidis construendis educandisque fetibus sollertissima, habens etiam quiddam prescium, quod lapsura deserat nec appetat culmina. Aliis quoque diris avibus non impetitur nec umquam preda est. Maria transvolans, ibique in hieme commoratur».

HIRCUS est «lascivum animal petulcum et fervens semper ad coitum, cuius oculi ad libidinem in transversum aspiciunt, unde et nomen traxit. Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium; cuius natura adeo calidissima est ut adamantem lapidem, quem nec ignis nec ferri domare potest materia, solus huius cruor dissolvat». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (1,14). Item dicit Plinius (*in Huguitione s. v.* Hyrcus) hircos esse ita libidinosos ut indignentur si viderint aliquos coeuntes et in eos impetum faciant. Unde hirquitallus dicitur puer libidinosus et lascivus, ut hircus, qui ex nimia lascivia oculos retorquet per angulos. Et hic

HINNIO 1 hymnio D 2 dicitur *om.* B; clamorem B
HINNULUS 2 in *om.* C
HYRUNDO 1-2 a erundo D 2 dicit *om.* B 5 et in flexuosos C 7 lapsum CD 8 alii C; diris *om.* D; impeditur C, impetit D
HIRCUS 1 petulum B 2 cuius oculi] oculi autem hirci C 3 *post* traxit *in textu add.* A, *post* coitum (*v.* 2) C, *in marg.* D: petulus la lum (petulcus ca cum C) dicitur importunus in petendo (in petendo *om.* A) luxuriosus qui sepe petit coitum ut hic (ut hic *om.* A) 9 faciunt ABD 10 hic hirquitallus BC 11 torquet D; ad angulos BC; hic *om.* C

subhircus dicitur ascella, quasi subtus habens fetorem hircinum.

HISPIDUS, da, dum dicitur asper, setosus, pilosus, hirsutus. Ita dicit Papias.

HISTORIA supra exponitur ubi exponitur allegoria.

HISTRIATUS, ta, tum dicitur historiis sculptus vel depictus. Unde pannus vel paries in quo plures depinguntur historie vel sculpuntur histriatus dicitur quasi historiatus.

HOLOCAUSTUM interpretatur totum incensum. Unde dicitur in Historiis (1195), «holocausta dicebantur illa sacrificia que tota incendebantur». Olon enim totum, cauma incendium dicitur. Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum vi (19,35).

HOLOCAUSTOMA idem est quod holocaustum. Et dicit Magister in Historiis (1203) quod «holocarposis dicebatur holocaustum illud quod dominus aliquo signo visibili ostendebat sibi gratum esse. Unde holocarposis sonat holocaustum fructuosum» ab olon, quod est totum, et carpos, quod est fructus.

HOLOFERNES dicitur ab olon, quod est totum, et fero, fers et necis, necem, a nece, quasi omnibus ferens necem. Et est potius ethimologia quam dirivatio.

HORA multa significat. Dicitur enim tempus quod est xxiiii pars diei naturalis. Item hora dicitur margo sive limbus ve-

12 assella B; intus C
HISPIDUS 1 fetosus ACD
HOLOCAUSTUM 1-2 dicit magister in historiis quod holocausta C 3 olen B 4 ita] idem BC
HOLOCAUSTOMA 4 est AB 5 carpon C
HOLOFERNES 1 est *om.* D
In marg. fol. 72^{v} *add.* D: ab honorificabilis hec honorificabilitas et hec honorificabilitudinitas tis et est longisissima dictio que in nullo versu continetur fulget honorificabilitudinitatibus hec crux
HORA 2 dicitur *om.* D; margo] virago C

stimenti vel cortine vel rei alterius. Item hora dicitur regio. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum i (27,18) ubi agit de ortographia, «Ora finium per o; hora dierum per h scribendum est». Unde Grecismus (x, 215-16) ait,

Aspires horam, tempus tibi significabit
Si non aspires, limbum dabit et regionem.

Et est primitive speciei.

HORIPILATIO est quando pili capitis pre horrore eriguntur.

HOROLOGIUM dicitur quasi horilegium ab hora et lego, legis quia ibi leguntur et intelliguntur hore. Vel componitur ab hora et logos, quod est sermo vel ratio vel supputatio, quia ibi habetur sermo de horis colligendis et supputandis.

HOSPES dicitur quasi hostii pes vel hostium petens. Antiquitus enim qui recipiebat et qui recipiebatur veniebant ad hostium et ponebant pedem in eo et firmabant quod unus non deciperet alium. Unde hec hospita, te et hospitus, ta, tum. Et nota quod hospes dicitur qui recipit et qui recipitur. Unde Grecismus (IX, 314-5),

Hospes qui recipit hospesque receptus habetur,
Sic et qui nutrit et qui nutritur alumpnus.

Nota versus qui ponuntur supra ubi exponitur hebes.

HOSTIA, hostie ab hostibus dicebatur antiquitus sacrificium quod fiebat pro hostibus vincendis sicut victima pro victis. Unde ait Ysidorus in vi (19,33-4) Ethimologiarum, «Hostie apud veteres sacrificia dicebantur que fiebant ante-

3 vel rei alterius *om.* C 5 hora vero dierum B; scribitur C 7 aspiros C
HORIPILATIO pre *om.* A; per horrore D
HOROLOGIUM 1 quasi *om.* C 2 exponitur A; 3 sermo] sermo vel ratio BD, ratio C 4 supputandis vel cognoscendis B
HOSPES 3 confirmabant A 4 non decipiebat alium vel deciperet A 7 hospesque] et qui C 9 supra] infra B
HOSTIA 1 huius hostie A; ab hostibus *om.* D; antiquitus *om.* B 3 in *om.* B

quam ad hostes pergerent. Victime vero sacrificia que post victoriam, devictis hostibus, immolabant. Et erant victime maiora sacrificia quam hostie. Alii victimam dictam putant quia ictu percussa cadebat, vel quia victa ad aras ducebatur». Unde scribitur in Grecismo (x, 114-15),

Victima que cecidit ferro victrice vocatur
Hostibus a domitis hostia nomen habet.

HOSTILARE, prout mihi videtur, nichil significat, licet in multis bibliis inveniatur scriptum ii Esdre iiii f (*III Es.* 4,52), sed pro eo dicendum est ustulare, quod exponitur infra in suo loco.

HOSTIS dicitur ab hostio, hostis, hostivi, hostire, quod est equare. Unde hoc hostorium dicitur lignum quod ducitur super mensuram ut, siquid ibi superfluit, amoveatur, si quid deest, suppleatur. Et dicitur hostis ab hostiendo quia solet hostire et complanare menia hostium devictorum vel quia equa fronte it ad bellum contra hostem. Et est communis generis.

HOSTIUM, hostii, scilicet introitus domus, dicitur ab hoste quia hostes arcet. Et secundum hoc habet aspirationem in principio. Vel dicitur ab obstando et sic non aspiratur. Tamen Huguitio et Papias aspirant. Quod autem dicitur hostium quasi ostendens aliquid interius vel quasi obstans viantibus, id est inire volentibus, ethimologia est. Item hostia dicuntur loca ubi fluvii intrant mare. Et dicitur ab hoste quia ibi adversariis nostris occurrimus. Dicuntur

8 cadebat *om.* D 10 cedit C 11 nomen] nichil C
HOSTILARE 3 dicendum] quod C; ustilare B, vitulare AD; in *om.* B
HOSTIS 2 hoc *om.* B 3 superfuerit C; admoveatur AD
HOSTIUM 1 scilicet] est B 2 hoc *om.* A 3 ostando ABD 4-5 ostium B 5 quasi] quia B 6 inire] virtute AD 6-9 item ... hostium] item hostia dicuntur ab hoste quia ibi homines adversariis suis occurrunt item ostia orum dicuntur loca ubi fluvii intrant in mare et dicuntur ostia quia sicut per hostium B 7 dicitur] dicuntur D

autem hostia quia per hostium fit introitus in domum. Ita per loca illa fit introitus fluviorum in mare. Unde Ysidorus Ethimologiarum xv (7,4), «Hostium est per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum. Alii aiunt hostium appellari quia hostem moratur; ibi enim adversariis nos obicimus. Hinc hostia tiberina, quod hostibus sunt opposita». Hostiolum diminutivum est ab hostio.

HUMERALE, de quo habetur Ecclesiastici xlv b (10), idem est quod ephot. Vide supra ubi exponitur ephot.

HUMUS, humi ab humore dicitur terra. Et est proprie terra humida et inferior. Unde Grecismus (XII, 60-1),

Fertur ab humet humus et tellus a tolerando,
Terra quod atteritur, a solidoque solum.

Vide supra ubi exponitur arida.

HUPPUPA male aspiratur a quibusdam in principio cum incipiat ab u non aspirato. Scribitur autem hic propter simplices qui forte alibi non quererent nisi hic invenirent. Est autem uppupa parva avis immunda. De qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (7,66), «Uppupam Greci appellant eo quod stercora humana considerat et fetenti pascatur fimo, avis spurcissima, exstantibus cristis galeata ... cuius sanguine quisquis se inunxerit dormitum pergens demones se suffocantes videbit».

HUR «secundum Iosephum est nomen civitatis ... Hebrei hur ignem dicunt. Inde fabulantur quod Chaldei in ignem, per quem traiciebant parvulos suos, proiecerunt Abram et Aram quia nolebant ignem adorare et, Aram ibi exspirante, Abram dei auxilio liberatum dicunt. Unde dicitur 'ego sum

9 quia] quod C 10 unde et B 12 aiunt] autem C
HUMERALE 1 habetur] dicitur B; ecclesiastico C; b *om.* C 2 vide ... ephot] quod exponitur supra C
HUPPUPA 5 appellant] vocant AD 6 desideret C
HUR 2 hur ignem] urignem C, huriginem D 3 traiciebat A 4 et] etiam B 5 Abraham B; dei *om.* D; dicitur *om.* C

qui eduxi te de Hur, id est de igne, Chaldeorum'». Ita dicit Magister in Historiis (1091). Et, sicut patet in Interpretationibus (*Hiero. Interp. heb. nom.* 15,5), incipit ab u simpliciter sine aspiratione et solum ponitur hic propter contentionem sopiendam.

I

IACINCTUS «herba est habens florem purpureum. Traxit autem nomen a puero quodam nobili qui in saltibus inter purpureos flores repertus est interfectus. Deditque nomen herbe puerilis funeris casus. Est autem radice et flore viole similis». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,15). Item in xvi (9,3) ubi agit de purpureis gemmis, «Iacinctus ex nominis sui fulgore vocatus est. Hic in Ethiopia invenitur, ceruleum habens colorem. Optimus qui nec rarus est nec densitate obtusus, sed ex utroque temperamento lucet purpuraque refulgens; hic autem non rutilat equaliter. Sereno enim perspicuus atque gratus est. Nubilo autem coram oculis evanescit atque marcescit. In os missus frigidus est, in sculpturis durissimus nec tamen invictus, nam adamante scribitur et signatur». Item Iacinctus fuit puer formosus ab Apolline dilectus et ab eodem imprudenti ludicro disco interfectus est. Ita dicit Papias. Versus (*Brito Metricus* 921-2),

Flos est iacinctus, lapis est iacinctus homoque;
Cum sit uterque bonus melior tamen est vir utroque.

Nota quod iacinctus est aerei coloris, purpura sanguinei, coccus flammei, bissus nivei.

IACINCTINUS, na, num dicitur a iacincto flore vel lapide, et est iacinctinus color purpureus sive ceruleus vel aereus prout requirunt nomina a quibus dicitur. Et producit penultimam, sicut dicit Huguitio, et bene quamvis poetica licentia quan-

IACINCTUS 3 repertus *om.* C 6 in xvi dicit proprie (ipse CD) ubi ACD; gemmis dicit iacinctus B 12 marcessit BD 15 et ei ab B
IACINCTINUS 2 cerulus D 4 licentia] lumina D

doque corripiatur. Unde dicit Alexander Nequam (*fol.* 103ᵛ, 6),

Pelle iacinctina celi color eminet alti.

Vide regulas Prisciani (II, 58) supra ubi exponitur bissus.

IACTARE dicitur frequenter iacere, gloriari, laudare, arrogare, extollere, fatigare. Proprie autem, sicut dicit Papias, iactamur in fluctibus, fatigamur in terris.

IACTANTIA dicitur arrogantia, superbia, vanitas.

IACTURA proprie dicitur dampnum quod sustinent naute quando, imminente tempestate, oportet res suas in mare iacere. Unde, sicut dicit Papias, iactura et dampnum hoc inter se differunt quia iacturam scientes et ultro patimur, dampnum insolito et nobis inscientibus fit.

IACULUM a iacio, cis dicitur missile. Unde iaculor, aris, id est iaculum mittere. Item aculum dicitur quoddam rete piscatorium. Unde iaculator dicitur qui iaculum facit vel iacit. Item a iaculando dicitur hic iaculus, quidam serpens volatilis, quia de arboribus se iacit super animalia et ea perimit. Grecismus (XI, 14-16),

Dicitur a iactu iaculum, telum quia longum,
Missile nomen habet quia mittitur impetuose;
Spicula vel pila generaliter ista vocantur.

IASPIS «de greco in latinum viridis gemma interpretatur. Ias quippe viride dicitur». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum XVI (7,8). Vide glosam Exodi XXVIII (18).

IBICES dicuntur capree que a Grecis dorcades appellantur.

5 dixit B 8 supra positas B
IACTARE 1 laudari A 1-2 arrogari B 2 autem] quidem C 3 iactamus C
IACTURA 2 eminente A; oportet eos res BC 3 sicut *om.* BC; hoc] hic AD 3-4 iactin id est dampnum iactura enim et dampnum inter B 4 differunt] differant A
IACULUM 1 iaculum] iacistrum A; unde dicitur iaculor C 3 unde] vel C 4 a iaculando] auculando C 8 impetuose] specuose C

Et dicuntur «ibices quasi abices eo quod instar avium ardua et excelsa teneant et in sublime inhabitent, ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii a (1,16) et subdit (17), «Hec itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis commorantur et siquando ferarum vel hominum adversitatem presenserint de altissimis saxorum cacuminibus sese precipitantes in suis se cornibus illesas suscipiunt». Et declinatur hec ibex, ibicis. Dicit enim Priscianus (V,36) in tractatu de generibus nominum versus finem, «In x supra sillabam, i antecedente in penultima sillaba, feminina sunt, ut hec vibex, ibex, silex. Auctores tamen et hic silex inveniuntur proferentes. Iuvenalis in ii (6,350),

Nec melior, pedibus silicem qui conterit atrum.

Virgilius autem dicit in vii (VIII, 233) Eneidos,

Stabat acuta silex, precisis undique saxis».

Item dicit Ysidorus in eodem (XII, 1,17), «Ibices aves meridiana plaga vocat que Nili fluentis inhabitant». Et tunc declinatur hec ibex, ibicis. Unde dicit Priscianus (V, 40), «Alia in x feminina sunt, ut hec ilex, fornax, carex, salix, filix, celox, ibix, nux, crux». Item super illud Isaie xxxiiii (11) «possidebunt eam onocrotalus et ericius et ibix», dicit glosa, «Ibix avis est aquatica, serpentibus inimica». Item hec ibis, ibidis dicitur ciconia, de qua dicit Ysidorus in xii (7,33) Ethimologiarum, «Ibis avis Nili fluminis que semetipsam purgat, in anum rostro aquam fundens. Hec serpentum ovis vescitur, gratissimam ex eis escam nidis suis deportans». Item dicit Papias, «ibis avis egiptiaca»; secundum legem «immunda est pre omnibus volatilibus quoniam morticinis

IBICES 2 anices C 3 inhabitant C 4 obtuitibus D 6 ut diximus *om.* AD 9 recipiunt vel suscipiunt C; hic ibex B 11 antecedentem AB; in *om.* AC 12 et penultima B 15 melius A 16 dicit *om.* C; eneidum C 19 que] qui C; nilum B, numeri C; fluentem B 20 ibix C 21 alia *om.* D; in] enim B; salix] calix AD 22 filix] silix D, felix filex B; celox] celebs B; nux] nix D; super *iteravit* B 24 est *om.* D 25 in *om.* C 29 avis est C

cadaveribus semper vescitur». Et dicit Huguitio quod «numquam proicit se ad volandum nisi prius bibat aquam», et quia «avis immunda» est. «Ideo Ovidius adversarium suum et corivalem, qui cum uxore sua mechabatur, vocat ibin». Versus (vv. 3-6 = *Brito Metricus* (926-29),

Ibex ibicis est animal quod cornua gestat;
Est ibex caprea dorcas grece vocitata;
Ibix ibicis avis est Nilique fluentis,
Ut dicunt, habitat, rostro sua vilia purgat.
Ibidis ac ibis genitivum cum facit ibis,
Tunc avis est ibis et dicitur invidus ibis.

Accentus patent in obliquis ex regulis Prisciani (VII, 43) de nominibus in x vel in ix desinentibus.

ICTUS, ta, tum, id est percussus, dicitur ab ico, icis, ici, icere, ictum, ictu, quod est percutere. Unde ictus, tus, tui dicitur percussio.

IDIOTA secundum Papiam dicitur imperitus, ignarus, inscius, rusticus, indoctus, brutus, stolidus. Super illud autem Actuum iiii (13), «comperto quod homines essent sine litteris et idiote» dicit Interlinearis, «id est imperiti». Et dicit glosa Bede (*Exeg. Gen. super Acta Apost. Exp.*, *PL* 92,953), «Idiote dicebantur qui propria tantum lingua naturalique scientia contenti litterarum studia nesciebant». Unde dicebantur sine litteris non quia litteras nescirent sed quia grammatice artis peritiam non haberent. Et dicitur idiota ab idus, quod est divisio, et iota, quod est quedam littera greca, quasi illiteratus et divisus a litteris. Vel componitur ab idus et ota, quod est auris, quasi divisus ab aure, id est intelligentia, quia non intelligit que audit. Vel dicitur ab idos, quod est proprium, et ethis, quod est mos, quia proprium morem sue

34 corruialem D; ibim C 35 versus *om.* B 36 ibex ibris B; animal cum cornua B 38 fluenta C
ICTUS 1 id est *om.* C
IDIOTA 1 ignares C 2 autem *om.* D 4 id est *om.* B 8 nesciebant C 11 ota] iota C 13 que] quod D 14 edis C

terre ignorat. Item ab idos, quod est proprium, et hemum, hemi, quod est sermo. Vel modulatio dicitur idioma, id est proprietas loquendi in qualibet lingua. Idiota autem communis generis est.

IDOLATRIA «idolorum cultura vel servitus interpretatur. Nam latria grece, latine servitus dicitur, que quantum ad veram religionem attinet, non nisi uni et soli deo debetur». Verba sunt Ysidori viii (11,11) Ethimologiarum. Item ibidem (13), «Idolum est simulacrum quod humana effigie factum et consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. Idos enim grece formam sonat, et ab eo per diminutionem idolum deductum eque apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Unde idolatria dicitur omnis circa omnem idolum famulatus vel servitus».

IERUSALEM, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xv a (1,5), «pacifica in nostro sermone transfertur». Et preponit ibidem, «Iudei asserunt Sem, filium Noe, quem dicunt Melchisedech, primum post diluvium in Syria condidisse urbem Salem, in qua regnum fuit eiusdem Melchisedech. Hanc postea tenuerunt Iebusei, ex quibus sortita est vocabulum Iebus, sicque duobus nominibus copulatis, scilicet Iebus et Salem vocata est Ierusalem, que postea a Salomone Ierosolima quasi Ierusalomonia dicta est. Hec et corrupte a poetis Solima nuncupata et postea ab Elio Adriano Elia vocata est». Versus,

Solima, Luza, Bethel, Ierosolima, Iebus, Elia
Urbs sacra Ierusalem dicitur atque Salem.

IDOLUM dicitur locus ubi idolatre venerantur et colunt idolum.

15 heremum heremi AC, *cf. Huguitionem s. v.* Ydios
IDOLATRIA 2 servitus] sermo C 4 in viii BC 10 omnem] omne BC
IERUSALEM 5 sale A 8 post ABD; salome C 9 dictum D; hoc D; et] autem C, *om.* B 10 Elio] helyo A, helio D; Elio Adriano] helyodoro B 12 soluma B; iebuz B
IDOLUM *Post* idolum *alterum add.* C (*idem* B, *verbis tantum hic inde*

IDOLOTITUM dicitur idolo consecratum et dicitur ab idolum, idoli et theos, quod est deus quasi diis datum et sacrificatum. Secundum Papiam (*s. v.* Idoloritum) dicitur idoloticum quasi «idolis datum».

IDONEUS, nea, neum dicitur irreprehensibilis, aptus, utilis, conveniens, quasi conformis cuilibet. Unde dicitur ab idos, quod est forma.

IDRIA vas est aquatile et dicitur ab ydor, quod est aqua.

IDROPICUS, ca, cum dicitur ille qui patitur idropim vel idropisim. Idropis autem, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum iiii (7,23), «Nomen sumpsit ab aquoso humore cutis. Nam ydor Greci aquam vocaverunt. Est enim humor subcutaneus cum inflatione turgente et anelitu fetido». Et provenit ex vitio vesice, sicut dicitur in Historiis (1591). Et nota quod idropis et idropisis idem significant.

IESUS secundum Remigium interpretatur «salvator», et sicut patet in Interpretationibus Iesus latinis litteris scribitur sicut et hic. Quare autem apud Latinos grecis caracteribus scriptitetur non video aliam rationem nisi quia sic inolevit usus. Non est enim nomen grecum sed hebreum. Unde dicit

mutatis): idolum in glosa exo xx a dicit origines aliud est facere idolum aliud similitudinem verbi gratia siquis in auro argento ligno vel lapide faciat quadrupedis speciem vel serpentis vel avis et statuat adorandam non ydolum sed similitudinem facit vel si etiam picturam statuat idolum vero facit qui facit quod non est speciem scilicet quam oculus non videt sed animus sibi fingit ut siquis humanis membris caput canis vel arietis formet vel in uno hominis habitu duas facies aut humano pectori postremas partes equi aut piscis qui hoc facit facit quod non est nec habet aliquid simile propter hoc dicit apostolus quia idolum nichil est in mundo non enim aliqua ex rebus constantibus assumitur species

IDOLOTITUM 1 idolotitum] idoloticum AB, idolitum C; idolo] idolis B; consecratus A 3-4 ydoloticum A, ydolaticum B, idolititum C 4 quasi diis datum vel idolis B

IDONEUS 2 conveniensque C

IESUS 1-2 et sicut patet *om.* D 2 Iesus] ihc B 4 scripitur B, scripture D 5 grecum est B

Ysidorus in vii (2,7) Ethimologiarum, «Iesus hebraice, grece soter, latine autem salutaris sive salvator interpretatur pro eo quod cunctis gentibus salutifer venit». Vel potest dici quod propter simplicitatem scriptorum nomen grecum esse putantium sic apud Latinos a principio scribebatur, et priorum vitium in posteros est transfusum. Figure autem quibus sine abbreviatione scribitur apud Grecos hee sunt ·I·H·Σ·Υ·Σ· Vocantur autem sic iota, ita, sima, ipsilo, sima. Iota dicitur i breve quia semper brevem facit sillabam in qua ponitur nisi sequatur aliam vocalem et fiat diptongus. Ita dicitur i longum quia semper longam facit sillabam in qua ponitur. Sima dicitur s. Psilo dicitur tenue vel exile; unde dicitur ipsilo, id est i tenuiter sonans, habet enim sonum huius littere u. Ultima figura dicitur sima, id est s. Sic ergo patet quod ipsi proferunt Iisus, abbreviando autem scribitur tribus figuris cum titulo, sic $\overline{\mathrm{IH\Sigma}}$. Vocantur autem iste figure iota, ita, sima et apanusirma, id est superior tractus. Errant autem scriptores qui pro ista figura ·H·, que ex utraque parte equaliter elevatur, scribunt ibi .h. que est nota latine aspirationis. Non enim est ibi aspiratio, sed duplex i, ut dictum est. Unde credo quod $\overline{\mathrm{IH\Sigma}}$ et $\overline{\mathrm{XP\Sigma}}$, de quo dicetur in suo loco, per latinas litteras deberent pueris sillabicari donec essent in grecis litteris eruditi.

IGNIS dicitur quasi non gignens quia nichil gignit sed omnia consumit que rapit. Unde dicit Papias «ignis dictus quia nichil potest gigni ex eo», est enim «inviolabile elementum absumens omnia que rapit». Unde dicitur ignio, ignis, id est calefacere vel inflammare. Unde ignitus, ta, tum.

6 in *om.* B 8 vel] et C 10 sicut A 13 IHUC AD, IHC C 16 facit] reddit B 18 habent AB 20 Iisus] usu B, usus unde C; autem *om.* C 21 HC D; *post* $\overline{\mathrm{IH\Sigma}}$ *in textu add.* A, *post* tractus (*v.* 22) C, *in marg.* D: in illa prosa alma chorus domini (*om.* C) etc. dicitur panton (pantan C) craton (*om.* D) usus; iste tres A 22 a panufima A; erravit C 23 parte *om.* A 26 credo *om.* A; $\overline{\mathrm{IH\Sigma}}$] iesus C; $\overline{\mathrm{XP\Sigma}}$] X B; qua D; in *om.* B 27 debent D 28 in *om.* B; litteris *om.* B

IGNIS 3 est enim] elementum autem C

IGNITI SERPENTES dicebantur in Numeris (21,6) «quia minimi et veloces erant ad modum scintillarum vel quia tactum veneno inflammabant usque ad tumorem et ruborem igneum». Ita dicitur in Historiis (1234).

IGNOMINIA dicitur infamia. Et componitur ab in, quod est contra, et nomen quasi contra nomen. Unde ignominiosus. Et, sicut dicit Ysidorus in v (27,4) Ethimologiarum, «Octo genera penarum in legibus contineri Tullius scribit: id est dampnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, servitutem et mortem».

ILEX, ilicis dicitur quedam arbor glandifera. Et dicitur ab eligo, gis. Unde ait Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,26), «Ilex ab electo vocata, huius enim arboris fructus homines primum ad victum sibi elegerunt . . . Prius enim quam frumenti usus esset antiqui homines glande vixerunt».

ILIUM dicitur intestinum parvum et rotundum quod adheret renibus animalis, sicut patet in arietibus interfectis. De quo dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,100), «Ilium greco sermone appellatum quod ibi nos obvolvamus. Grece enim yleos obvolvere dicitur». Secundum Huguitionem dicitur hoc ile, huius ilis in singulari et pluraliter ilia, ilium, ilibus. Item Lucanus in iiii versus finem (627) dicit,

Alligat et medium compressis ilibus artat.

Doctrinale dicit (415),

Ilia declinat tibi tertia nec nisi plura.

ILLECEBRA, quasi illicita, dicitur delectatio prava. Et dicitur ab illicio, cis, illexi, illicere, illectum, quod est illaqueare et

IGNITI SERPENTES *Totum om.* B 2 tactum] tm̄ C
IGNOMINIA 2 quasi contra nomen *om.* C 3 sic D
ILEX 2 ait *om.* B; vii A
ILIUM 4 quod] quia D 5 ileos B 6 hec ile AD; hee ilia B 10 terna C
ILLECEBRA 2 illicere *om.* C

in fraudem ducere, quia illecebra illaqueat hominem et decipit.

ILLECTUS, ta, tum dicitur illaqueatus, seductus, quasi in licio positus et ligatus. Et dicitur ab illicio, cis.

ILLICIO, illicis, illexi, illicere dicitur illaqueare, in liciis ponere, in fraudem ducere et est compositum ab in et licio, licis, licui vel lexi, licere, licitum vel lectum, quod est trahere. A quo omnia composita formant preteritum in lexi et supinum in lectum preter elicio, quod facit elicui vel elicitum, et assignat Priscianus (x, 3) causam quia «si elexi diceremus, necessario participium electus fieret et esset dubitatio significationis». Inveniuntur tamen alia composita apud antiquos facere preteritum in cui et supinum in citum. Et ab illicio hic et hec illex, illicis, id est fraudulentus detractor.

ILICO, id est mox vel confestim, per unum l scribitur in Papia, sicut ilicet, id est scilicet vel sine dubio.

ILLUSTRIS dicitur preclarus, nobilis, qui valde lustratur. Unde ait Ysidorus Ethimologiarum x (126), «Illustris est nomen notitie quod clareat multo splendore generis vel sapientie vel virtutis». Et dicitur ab illustro, illustras, quod est illuminare, circumdare, purgare, quod componitur ab in et lustro, lustras, quod est purgare, piare, circuire, circumdare, luminare, serenare. De hoc quere infra in suo loco.

ILLUVIES, illuviei secundum Papiam dicitur «squalor vel immunditia, morbus vel sordes». Unde Virgilius in iii Eneidos f (593),

ILLECTUS 1 quasi *om.* B 2 allicio C
ILLICIO 1 et dicitur A 2 in *primum*] vel B, vel in C, et in D 2 deducere D 4 exi BCD 5 vel] et CD 6 causam scilicet quia C; exi A 9 et *alterum om.* B 10 hic et hoc B, hec et hoc D
ILICO 2 sicut . . . dubio *om.* B
ILLUSTRIS 1 qui] vel B; lustratus B 5-7 quod . . . circumdare *om.* C 7 luminare] biminare C; in *om.* B
ILLUVIES 2 eneidum C

Respicimus: dira illuvies immissaque barba.

Et Deuteronomii xxviii f (56-7) «super . . . illuvie secundinarum», id est super illuviosis et putridis secundinis, ut fiat endiadis. Sunt autem secundine pellicule ille quibus infantes in utero involvuntur, de quibus plenius invenies infra in suo loco. Et dicitur illuvies ab illuo, illuis, quod est maculare vel deturpare, quia deturpat et maculat rem in qua est.

IMMANIS «dicitur qui non est bonus sed crudelis atque terribilis». Et componitur ab in et manim, quod est bonum. «Unde per antifrasim dicuntur dii manes quia minime boni». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum x (139). Secundum Papiam immanis dicitur ingens, informis, hispidus et horrendus. Item «Immanes sunt qui elatis cogitationibus se extollunt». Ita exponit Gregorius moraliter illud Iob xxvi (36,32), «immanibus abscondit lucem». Idem aliter exponit in manibus ut sint due dictiones. Utramque expositionem invenies in Moralibus (*PL* 76, 412).

IMMOLO, immolas dicitur sacrificare quasi molam infundere. Unde componitur ab in et mola, mole, quod est «puls ex farina et aqua et sale, qua olim victime inter cornua animalium perfundebantur. Et si patientes erant bone erant, si recalcitrabant male erant et reiciebantur». Ita scribit Huguitio (*s. v.* Molo). Vel secundum Ysidorum componitur ab in et moles. Unde dicit in vi (19,31) Ethimologiarum, «Immolatio ab antiquis dicta eo quod in mole altaris posita victima cederetur. Unde et mactatio post immolationem est. Nunc autem immolatio panis et vini convenit».

IMMUNIS dicitur liber, non tributarius quasi sine munio. Munium autem dicitur debitum officium, munus vel tri-

4 illuviem B 6 endiasis AB; ille in quibus A 7 in *alterum om.* B
IMMANIS 2 maym B 3 dii manes] dii *om.* BC, immanes D 5 et *om.* B 6 se *om.* C 9 in manibus] manibus B, *om.* C
IMMOLO 3 qua] quam A, quia C

butum. Et dicitur a muniendo. Item immunis dicitur expers, alienus, sine parte. Item immunis dicitur non munificus quasi sine munio, id est munere. Item immunis dicitur qui non facit munia, id est officia, scilicet piger, qui officio non fungitur. Iste significationes ponuntur pro parte ab Ysidoro in x (140) Ethimologiarum. Et declinatur hic et hec immunis et hoc immune.

IMBECILLIS dicitur debilis quasi sine bacillo, id est sustentamento virium. Bacillus dicitur parvus baculus. Baculus autem dicitur a Bacho, qui primus repperit baculum, vel quia homines qui nimis potaverunt baculis innituntur. Vel dicitur baculus a baiulando, id est portando. Et nota quod dicitur hic et hec imbecillis et hoc imbecille et imbecillus, la, lum in eadem significatione. Unde in Doctrinali (392-4 +) dicitur

Is vel us ista suis dare dices compositivis:
Cera, iugum, limus, animus, colus, arma, bacillus;
Cum norma nervum, cum freno collige clivum;
Estque perenna, tamen de iure perennis habetur.

Exempla patent ut sinceris vel sincerus, biiugis vel biiugus, illimis vel illimus, exanimis vel exanimus, incolumis vel incolumus, inermis vel inermus, imbecillis vel imbecillus, enormis vel enormus, enervis vel enervus, effrenis vel effrenus, declivis vel declivus, et sic de aliis. Et incolumis tamen melius componitur ab in et columen, sicut infra dicetur suo loco.

IMBER, id est pluvia, ab inebriando dicitur quia inebriat terram ad germinandum. Et ponit Ysidorus Ethimologia-

IMMUNIS 4 minuficus D 4-5 scilicet quasi B 5 id est sine munere C
IMBECILLIS 2 parvus *om.* D 3 primo B, primus invenit vel repperit A 4 portaverunt C; baculus C 6 et *tertium om.* B 8 dicitur] scribitur BD 13-19 exempla . . . loco *om.* B, *in marg.* D 14 illumis vel illumus D; examinis vel examinus A 15 inernus vel inermus D 17 et *alterum om.* C; tamen] cum D 18 melius *om.* C
IMBER 1 id est *om.* C

rum xiii (10,2-4), differentiam inter pluviam, nimbum et imbrem dicens, «Pluvie dicuntur eo quod fluant quasi fluvie, nascuntur enim de terre et maris anhelitu. Que cum altius elevate fuerint aut calore solis resolute aut vi ventorum compresse stillantur in terris. Nimbus est densitas nubis intempesta et obscura, et dicitur nimbus a nube. Sunt autem nimbi repentine et precipites pluvie. Nam pluvias vocamus lentas et iuges quasi fluvias. Imbres autem et ad nubes et ad pluvias pertinent». Et est imber nomen grecum secundum Ysidorum. Alii dicunt esse latinum ab inebriando dictum.

IMBER TEMPORANEUS dicitur qui iacta semina facit convalescere, imber serotinus qui ad maturitatem producit. In Grecismo (XII, 371-3) scribuntur isti versus differentiales,

Est imber pluvia nubis caligine tecta,
Est nimbus tenuis quo nos aspergit Aprilis,
Hoc nomen pluvia nectit generaliter ista.

IMPEDATURA dicitur pede mensura vel impressio vel investigatio. Est autem peda, ut dicit Huguitio (*s. v.* Pos), «vestigium humanum». Unde dicitur pedo, pedas et per compositionem impedo, impedas, id est pedam facere vel imprimere vel investigare, et inde dicitur hec impedatura. Unde ii Esdre v (III *Es.* 5,39), dicitur, «et horum quesita est generis scripta impedatura», id est generis investigatio vel genealogie computatio. Et bene genealogie computatio impedatura dicitur quia, sicut in deambulatione, una peda post aliam terre imprimitur et una alteri succedit, ita in huiusmodi computatione una persona post aliam numeratur

3 pluviam et nimbum A 5 enim] autem B; et] ac B 6 elate C; solis *om.* B; aut] ac A; vi *om.* B 8 et inde dicitur BD 9 repentini B; et precipites *om.* D 10 et *alterum om.* B 11 est *iteravit* A

IMBER TEMPORANEUS 1-2 imber . . . convalescere *om.* C 1 iacta] iactata B 3 scribuntur] ponuntur B 4 tincta vel tecta C 5 est enim nimbus C 6 nectis D

IMPEDATURA 1 pedis C 2 dicit] ait B 6 quesitura A 8 et . . . computatio *om.* AB 9-10 peda est post AB

et qualiter una alteri successerit observatur, et sic peda distinguitur a peda et persona similiter a persona.

IMPETIGO «est sicca scabies prominens a corpore cum asperitate et rotunditate forme. Hanc vulgus formam appellant». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum iiii (8,6) et dicitur ab impeto, impetis.

IMPENDO, impendis, impendi, impendere, impensum idem est quod tribuere. Et est compositum ab in et pendo, pendis, pependi, pendere, pensum, quod est suspendere vel trutinare, exsolvere, reddere, tribuere, sustinere. Unde versus differentialis (*Grec.* XIX, 21),

Pendeo suspensus, pendo dum sublevo pondus.

Item predicte significationes possunt haberi per hos versus,

Exsolvo, tribuo, trutino, suspendoque, reddo,
Sustineo, pendo sex hec signare memento.

IMPENDEO, impendes, impendi, impendere, impensum idem est quod instare, ingruere, suprapendere, imminere. Unde Hester xiii g (18) dicitur «quod eis certa mors impenderet», id est immineret vel instaret. Et est compositum ab in et pendeo, des, pependi.

IMPENDIUM, dii et hec impensa, impense «ambo ponuntur pro expensa» et dicuntur ab impendo, impendis. Invenitur etiam impendium pro studio et sedulitate. Unde impendiosus, sa, sum, id est sedulus et intentus et impendio adverbium, id est sedule et intente. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Pendo). Quod autem dicitur Ecclesiastici xxii (21), «Sicut palee in excelsis et cementa sine impensa» etc. sic intellige, cementum sine impensa dicitur lutum, quod gratis habetur. Vel

12 successit A, successent B; sicut BC
IMPENDO 1 impendeo B; impensum *om.* B 3 pependi *om.* D; pensum su B; vel *om.* C
IMPENDEO 4 vel instaret *om.* C
IMPENDIUM 2 dicitur D 6 ecclesiastico C; xii BC 8 quod] quia BC

cementum sine impensa dicitur sabulum sine calcis admixtione, in multis enim locis quasi gratis sabulum invenitur, calx vero non sine magna expensa acquiritur.

IMPINGO, impingis, impegi, impingere, impactum invenitur pro offendere vel cespitare, et secundum hoc est neutrum. Unde Proverbiorum iii (23), «pes tuus non impinget» etc. Invenitur etiam transitive pro impellere vel repellere. Unde Ecclesiastici xiii (13), «Ne improbus sis, ne impingaris». Et componitur ab in et pango, gis quod habet tres significationes. Unde versus,

Preteritum triplicat et sensum pango: pacisci
Dat pepigi, panxi cantare, repellere pegi.

Et credo cum Huguitione (*s. v.* Pango) quod pro cantu careat supino, licet Doctrinale ponat panctum, tu. Unde dicit Priscianus (x, 33), «Abiciunt n euphonie causa hec que penultimam a habent vel i, ut frango fractum, pango pactum» etc. Item pango, gis, pegi invenitur pro iungere.

IMPOLITUS, ta, tum dicitur inornatus, non complanatus, non sculptus et descendit per compositionem ab in et polio, polis, polivi, polire, quod est sculpere, ornare vel planare.

IMPONO, imponis, imposui, imponere, impositum dicitur intus ponere, iniungere, inculpare, imputare. Item imponere idem est quod «decipere et tunc construitur cum dativo». Unde Genesis xxix (25), «quare imposuisti mihi?» ubi false

11 vero *om.* AD; impensa C
In marg. fol. 76v *add.* D: imperterritus id est qui non potest terreri vel qui non terretur
IMPINGO 1 impactum tu B 4 transitium C; implere C 5 ecclesiastico C 5-6 impinguaris D 8-9 *Cf. Doctr.* 853-4 9 repelle A, replere D 10-11 caret C 11 tu *om.* C; *post* tu *add.* BC, *in marg.* D: in aliis significationibus ponit (facit CD) pactum tu 12 n] enim AB; hec que] hic qui B 14 pepigi B
IMPOLITUS 1 non ornatus C 3 polivi] polui CD; polivi polire *om.* B; complanare B, explanare D
IMPONO 2 iniungere] et iungere C

biblie habent «quare Liam supposuisti mihi». «Et tunc facit supinum impostum impostu . . . Unde hic impostor, id est deceptor . . . et hec impostura, id est deceptio, . . . et impostus, ta, tum, id est malus, deceptorius et perversus. Unde Statius (*Theb.* I, 227),

Mens cunctis imposta manet».

Et ita exponit Huguitio (*s. v.* Pono).

IMPORTUNUS, na, num dicitur protervus, infestus, «inquietus quasi non habeat portum, id est quietem, sed quasi in naufragium feratur» (*Isid. Etym.* X, 136). Unde hec importunitas, id est infestatio, inquietudo, et importuno, importunas, id est inquietare vel infestare. Et secundum Huguitionem (*s. v.* Porto) importunus componitur ab in et portunus, na, num, id est quietus quasi portum teneat. Item hic Portunus dicitur deus maris qui preest portibus.

IMPROBUS, ba, bum quasi non probus, non laudabilis, importunus vel perseverans. Unde illud (*Verg. G.* I, 145-6),

Labor improbus omnia vincit.

Et dicit Papias, improbi sunt scelerati. Item Ysidorus Ethimologiarum X (136), «Improbus dictus quod instet etiam prohibenti».

IMPUNE, id est sine pena, libere, sine vindicta. Impune non cedit, id est non habet successum vel non accidit sine pena.

IMPLANARE dicitur decipere vel in errorem ducere. Unde Ecclesiastici XV f (12), «Non dicas: Ille me implanavit». Quod in ista significatione accipiatur ibi patet per textum

5 Liam] hiis B 6 impostu *om.* B; id est *om.* B 8 et deceptorius D
IMPORTUNUS 2 quasi] quando C; habet C 3 in *om.* C 5 et *om.* D
IMPROBUS 2 illud Ovidii C 4 item] unde C 5 quod] quia D
IMPUNE 2 accedit D
IMPLANARE 2 in ecclesiastico C; XXV ABC

qui continuo sequitur, scilicet «omne enim execramentum erroris odit dominus» (13). Et secundum Huguitionem (*s.v.* Planos) implanare componitur ab in et planos, quod est error vel vagatio. Unde et hic planeta dicitur.

INALTARE dicitur valde altare, altum facere.

INAURIS dicitur ornamentum auris vel aurium. In quibusdam enim partibus solent aures pueri perforari in quibus, cum adulti fuerint, anuli vel lapides pretiosi ornatus causa suspenduntur. Et huiusmodi appensa inaures dicuntur. Item inaures dicuntur filateria idolorum, sicut dicit glosa Augustini super Genesis xxxv a (4).

INCASSUM, id est frustra, sicut ait Huguitio (*s. v.* Careo), «adverbium est qualitatis». Papias exponit incassum, id est infructuose, inutiliter, frustra.

INCASTRATURA dicitur incavatura lignorum per quam sibi mutuo copulantur, sicut patet in extremitatibus asserum runcinatorum. Et dicitur incastratura quia in ea quasi in castro uniuntur ligna et muniuntur.

INCENTOR dicitur «ab eo quod incendat atque inflammet». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum x (130), et addit ibidem incentor est «qui prava suggestione cor aliorum succendit et persuadendo inflammat».

INCESTUS, ta, tum dicitur quasi non castus, qui cum moniali vel consanguinea vel virgine concumbit. Unde hoc incestum, incesti et hic incestus, tus, tui dicitur talis coitus. Vide supra ubi exponitur adulter. Ysidorus in x (148) Ethimologiarum

INAURIS 1 namentum B 2 enim] autem D; pueris BC 4-5 item inaures dicuntur *om.* B 6 super *om.* B; Augustini] *Cf. Quaest. in Hept., PL* 34-5, 576
INCASSUM 2 et Papias C
INCASTRATURA 3 runcinarum D; in *primum om.* C
INCENTOR 1 quod] qui B; incendit A 2 in x D 3 suggestione ad iudicia cor D

dicit sic, «Incestus propter illicitam commixtionem vocatus quasi incastus, sicut qui virginem sacram vel affinitatis sue proximam stupravit».

INCOLO, incolis, incolui, incolere dicitur «inhabitare. Unde hic et hec incola, incole. Unde hic incolatus, id est cultus vel mansio, ... et hic inquilinus, id est advena, quasi incolens aliena». Et nota differentiam. «Inquilini sunt qui emigrant et non perpetuo permanent. Advene vel incole adventicii sed permanentes et idem accole. Peregrini vero dicuntur quia eorum parentes ignorantur, sunt enim de longinqua regione. Indigene vero sunt inde geniti et in eodem loco nati ubi habitant». Ita tradit Huguitio (*s. v.* Colo) et Papias fere eadem verba dicit. In Psalmo (119,5) ubi dicitur «Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est!» dicit glosa, «id est peregrinatio». Et similiter anima dicitur incola, id est peregrina.

INCOLUMIS dicitur alacer et fortis. Et componitur ab in et hoc columen, quod est «alacritas vel fortitudo». Sic exponit Huguitio (*s. v.* Colo), sed secundum Papiam incolumis dicitur salvus et integer, et dicitur a columpna «quasi erectus et fortis et stabilis». Et declinatur hic et hec incolumis et hoc incolume.

INCHOO, inchoas dicitur incipere. Unde inchoativum verbum dicitur «quod initium actus vel passionis significat», ut dicit Priscianus (VIII, 72).

INCONTAMINATUS, ta, tum dicitur impollutus, immaculatus, non contaminatus. Contaminatus enim secundum Papiam dicitur sordidus, inquinatus, impurus, inhonestus, ma-

INCOLO 1 incolere *om.* C 2 huius incole A, incole *om.* B; hic *om.* B; id est] dicitur B 4 *Post* differentiam *add.* A, inquilini advene peregrini indigene 5 remanent C 7 enim] vero C 10 fere *om.* D 10-11 dicuntur C
INCHOO 2 vel] et AB
INCONTAMINATUS 3 inhonestatus C

culatus, deformis. Et dicitur a contamino, contaminas, quod est polluere vel deturpare.

INCUS, incudis dicitur «instrumentum ferreum super quod fabricatur». Et dicitur a cudo, cudis, cudi, cudere, cusum quia in incude aliquid feriendo producitur. Cudere autem idem est quod «fabricare, ferire, polire, sculpere, . . . tundere». Ita exponit Huguitio, et accipit pro parte ab Ysidoro Ethimologiarum xix (7,1) ubi hoc additur, «Veteres non incudem vocabant sed intudem eo quod in ea metallum tunditur, id est tenditur. Unde et tudis malleus a tundendo, id est tendendo dictus». Incus feminini generis est et producit hanc sillabam cu in obliquis. Unde Statius Achilleidos (1,414),

quatitur navalibus hora
Eubois, innumera resonant incude Micene.

INCLINO, inclinas componitur ab in et cleo, cles, quod est inclinari, gloriari, absorbere vel sorbere. Unde dicitur hec cloaca. Et declinatur cleo, cles, clevi, clere, cletum, tu. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Cleo).

INCLITUS, ta, tum dicitur valde gloriosus. Et componitur ab in et cletus, ta, tum, quod est nobilis vel gloriosus, sed non est in usu et descendit a cleo, cles, quod est gloriari. Ysidorus Ethimologiarum x (126) dicit sic, «Inclitus grecum nomen est, nam cliton Greci gloriosum dicunt».

INCLUSOR vel inclusarius dicitur qui aliquid includit, sicut aurifaber qui includit gemmam in anulo; similiter rusticus qui includit alia pecora pro forefacto.

In marg. fol. 77v *add.* D: incunctanter id est sine mora indubitanter inconsse id est quiete et sine aliqua interruptione

INCUS 2 ab in et cudo C; cusum cusu B 3 incudo B; producatur AB 8 id est] vel B; et tudis] in cudis D; a tendendo A 10 in *om.* D 12 cubois C; sonant C; micelle C

INCLINO 2 sordere BCD 3 clere *om.* A

INCLITUS 5 cleten B, cleton C

INCLUSOR 1 inclusarius] inclusorius C 2 gemmam *om.* C; vel auro vel in anulo B; similiter et B 3 forifacto gallice forfer C

INDICO, indicas idem est quod demonstrare. Et componitur ab in et dico, dicas, quod est copulare. Et ab indico dicitur hic et hec index, scilicet qui vel que aliquid indicat. Index etiam dicitur ille digitus manus qui proximus est pollici, et est masculini generis tantum.

INDICO, indicis dicitur precipere vel annuntiare et est proprie sacerdotum qui annuntiant festa et ieiunia, sicut edicere est regum et imperatorum. Unde versus (*Grec.* XVII, 135, 134),

Edicunt reges, indicit festa sacerdos,
Presulis indictum, dic edictum fore regum.

Et ab indico dicitur indictus, ta, tum, id est preceptum vel annuntiatum. Unde ii Esdre iiii a (III *Es.* 4,11), «Sed nec indicto», id est nondum imperato vel annuntiato etc.

INDICTIO secundum compotistas dicitur spatium xv annorum, sed aliud significat iii Regum v (13) ubi dicitur, «et erat indictio xxx milia virorum», id est summa eorum quibus indicebatur. «Vel forte», sicut exponitur in Historiis (1353), «indictio est determinata hominum collectio, sicut cohors et legio». Sed pro exactione vel precepto gravi vel intolerabili ponitur ii Esdre vii (III *Es.* 8, 25) ubi dicitur, «Neque ulla indictio irrogetur» etc.

INDOLES «quasi sine dolo dicitur etas iuvenilis, ingenium, origo, progenies», sicut exponit Huguitio (*s. v.* Doleo). Secundum Papiam indoles est origo vel crementum, sobolis,

In marg. fol. 78 *add.* D: (1) indefesse id est indeficienter indefessus infatigabilis indeficiens (2) indempnatus actuum xvi et xxii est de nullo reatu ordine iudicario convictus
INDICO, CAS 1 idem est quod *om.* BCD 2 ab] de B 3 scilicet *om.* C 4 etiam] et AD 4-5 et tunc est BC
INDICO, CIS 6 regis B
INDICTIO 5 sicut *iteravit* D 6 exactione] actione C 7 ubi] unde ABD 8 irrigetur D
In marg. fol. 78 *add.* D: indo indis indit imposuit immisit inseruit
INDOLES 1 indoles indolis B; etas] eas C 2 sicut] sic BD

nobilitas generis, progenies, propago. Ysidorus autem, cum quo plures concordant, dicit in x (124) Ethimologiarum, «Indoles proprie est imago quedam future virtutis» sicut apparet in multis pueris. Et declinatur hec indoles, huius indolis. Unde caveatur ille versus trutannicus,

Indolis est proprie probitatis imago future.

Nominativus enim singularis terminatur in es productam, sicut patet per predicta.

INDULGEO, ges, «indulsi, gere, indulsum vel indultum». Ita dicit Priscianus (IX, 50). Et multa significat. Accipitur enim pro concedere, ut «papa indulsit michi hoc». Item accipitur pro vacare vel operam dare, ut «iste indulget gule». Item pro remittere vel condonare, ut «deus indulget peccata penitenti». Et, sicut dicit Huguitio (*s. v.* Algeo), quandoque est neutrum, quandoque vero activum, sicut patet in predictis exemplis. Et componitur ab in et algeo, alges, alsi, algere, alsum, quod est frigere. Ita declinat Priscianus (IX, 50). Predicte significationes possunt haberi per istum versiculum,

Indulgens donat, parcit, vacat, aut operam dat.

INDUSTRIA, sicut ait Papias, est assiduitas, studium, cura, capedo, cupiditas, ardor, aviditas, labor, perseverantia, pertinacia, constantia, doctrina, sollertia.

INDUSTRIUS secundum Papiam dicitur studiosus, agilis, vegetus, vigilans, efficax, destinatus, perseverans, indeclinatus, impiger, strenuus, audens, experiens, cogitans, ardens. Unde industrie adverbium, id est studiose vel sollerter. Vegetus a

4 progenies *om.* D

INDULGEO 1 indulsum su C 2 et *om.* BCD 3 papa] populus C 4 vel] aut C; indulget] indulgeat C 6 sic D 7 vero est BC 8 et tunc componitur A 10 pre dictas B; possunt haberi] potes habere B 12 indulget D; parcitur A

INDUSTRIA 1 studium *om.* A 2 capedo *om.* D; perseverentia B

INDUSTRIUS 4 id est *om.* C; 4-9 vegetus . . . surgit *om.* B, *in marg.* D

vigeo, ges dicitur fortis, adultus, vividus, validus, firmus. Et pro veloce ponitur in Sermonibus Oratii (II, 2,80-1) ubi dicitur,

> Alter, ubi dicto citius curata sopori
> Membra dedit, vegetus prescripta ad munia surgit.

INEDIA dicitur paupertas que est in ede, id est in re familiari. Unde dicitur ab in et edes, quod est domus. Edes autem dicitur ab edo, es, est, quia prius facta fuit ad edendum.

INEPTUS, quasi inaptus, dicitur apto contrarius.

INFERNUS dicitur ab infra «eo quod infra sit . . . Sicut autem cor animalis in medio est, ita et infernus in medio terre esse perhibetur. Unde et in Evangelio legimus, 'in corde terre'. Philosophi autem dicunt quod inferi pro eo dicuntur quod anime hinc illuc feruntur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xiiii g (9,10-11). Vel dicitur infernus quasi infurnus quia intus habet nigredinem. Nam furnus, na, num idem est quod niger. Unde Grecismus (XII, 7),

> Dicitur infernus quia sit niger atque profundus.

Et secundum theologos declinatur hic infernus in singulari et pluraliter hec inferna, norum. Nota versus supra positos ubi exponitur abissus. Item nota quod dicitur «hic inferus pro inferno et pro deo infernali, . . . sicut dicitur hic superus pro deo celesti». Item dicitur «infernus, na, num, id est

5 vegeo veges C 6 veloce] valore D 9 ad numina D
In marg. fol. 78 *add.* D: hee induvie arum id est indumenta ab induo induis hec indicula indicule id est camisia vel quodlibet indumentum indusio as id est induere unde hoc indusiamen nis id est indumentum ab induo induis hoc indumen nis quicquid induimus.
INEDIA 3 edo es est *om.* CD; facta fuit] est A, facta est D
In marg. fol. 78 *add.* D: ineptus apto contrarius est quasi non aptus id est stultus
In marg. fol. 78 *add.* D: inexpugnabilis id est invincibilis qui non potest expugnari id est vinci
INFERNUS 3 et *om.* BD; corde] medio A, corde *in marg. corr.* 5 illinc C 6-7 quasi intus furnus vel infurnus B 9 infurnus C 10 infurnus C 12 inferus] infernus AB, *om.* D 13 pro *om.* B; superius D 15 id est *om.* A

infernalis». Ita dicit Huguitio (*s. v.* In). Secundum Papiam inferus est «sinus maris magni qui Italiam attingit, quem Greci Ionium, Itali Inferum vocant».

INFITIOR, aris negare quod verum est. Et componitur ab in et facio, facis quasi infectum, id est contra factam dicere vel rem factam negare. Proprie autem infitiari est rem debitam negare cum a creditore deposcitur. Unde dicit Ysidorus in v (26,20) Ethimologiarum, «Infitiatio est negatio debite rei cum a creditore deposcitur. Idem et abiuratio, id est rei credite abnegatio». Unde Ovidius Methamorphoseon xi (205-6),

Stabat opus: pretium rex infitiatur et addit,
Perfidie cumulum, falsis periuria verbis.

INFUSORIA dicebantur vasa quibus oleum lucernis infundebatur. Et declinatur hoc infusorium.

INFRUNITUS, ta, tum dicitur insipiens et indiscretus. Et componitur ab in et frumen, fruminis, quod est illa pars gutturis ubi cibus sapit. Unde dicitur infrunitus quasi sine frumine, id est sine sapore et discretione. Gulosus etiam potest dicit infrunitus quasi sine frumine, qui non querit saporem in cibis, sed semitruncatos morsellos devorat et deglutit. Item infrunitus dicitur insipiens et imprudens ab in et fronesis, quod est sapientia vel prudentia, quasi sine fronesi. Item infrunitus dicitur inverecundus quasi sine fronte in qua apparent signa verecundie. Item infrunitus dicitur homo preceps in factis vel verbis quasi sine freno quia non regitur freno rationis. Item infrunitus dicitur corruptus

15 infernalis *om.* A 16 infernus AB; quam B 17 Greci *om.* C; infernum B, infeum D; dicunt B
In marg. fol. 78[v] *add.* D: infestus id est molestus nocens
INFITIOR 2 infactum D 4 poscitur D 4-6 unde ... deposcitur *in marg.* C 4 dicit] dicitur B, ait C
INFUSORIA 2 infusorium de infundo dis C
INFRUNITUS 1 incipiens C; et *primum om.* C 8 frenesi D 9 dicitur *om.* C 10-12 Item ... rationis *om.* C 11 vel in verbis D 12-14 Item ... frunio *post* verecundie (*v.* 10) A

et putrefactus et ad opus bonum inutilis et ineptus quasi sine frunio. Est enim frunium pulvis subtilis de contritis arborum corticibus factus qui coriis superpositus ea exsiccat, a corruptione conservat, consolidat et ad opera facienda inde habilitat. Unde dicitur frunio, frunis, frunii vel frunivi, frunire, id est frunio conficere vel frunium superponere in coriorum confectione. Unde frunitores dicuntur qui coria fruniunt. Versus,

Infruniti vim si vis per quinque notabis:
Frons, fronesis, frumen, frunio, frena dabis.

INGENIUM componitur ab in et genium, quod idem est quod ingenium. Unde «illa prepositio addita nichil operatur ibi nisi quod ostendit ingenium esse intrinsecam vim anime naturalem. Quod autem dicitur ingenium quasi intus genitum, scilicet a natura, ethimologia. Item hic genius dicitur «deus nature». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Ge).

INGENICULANS, id est genu vel genua inclinans vel flectens, dicitur ab ingeniculor, aris, quod est genuflectere, quod est compositum ab in et geniculor, aris in eodem sensu. Item geniculor dicitur a geniculum, li, quod est parvum genu.

INGRUO, ingruis, ingrui, ingruere, id est «maturare, imminere, instare, impendere et proprie dicitur de malo. Malum ingruit quod contra bonum et congruum est, quod contra congruitatem impendet, id est imminet». Et componitur ab in et gruo, gruis, quod est «convenire, concordare, . . . et est tractum a gruibus», sicut dicit Huguitio (*s. v.* Grus) «quia de tibiis gruum solent fieri fistule que maximam red-

15 suppositus C 17 inde *om.* C 18 supponere B 19 corium D 20 unde versus C 21 *Cf. Walther*[1], *no.* 9328; quinque] quandoque D

INGENIUM 1 componitur] dicitur B 5 ethimologia est BC

In marg. fol. 78[v] *add.* D: ingerere id est immitere

In marg. fol. 78[v] *add.* D: ingruere graviter venire cum impetu supervenire

INGRUO 3 quod] quia C 3-4 contra congruitatem *om.* C 4 congruitatem] congruentem A *ante corr.*

dunt consonantiam et concordiam». Unde «congruo, is, id est convenire», et «digruo, is, id est discordare». Papias autem sic exponit, ingruit, imminet, irruit, invadit, ingravescit. Gruo cum suis compositis facit supinum ingrutum.

INGUEN, inguinis dicitur illa pars corporis que est circa pudenda, et dicitur ab ungo, ungis secundum Huguitionem (*s. v.* Ungo).

INITUS, ta, tum participium est descendens ab ineo, inis, quod est «intrare, incipere, invenire, concumbere». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Eo). Papias dicit inire, inchoare, pactum firmare. Unde secundum ipsum inire consilium est inchoare consilium. Et nota quod eo, is et queo, quis et omnia verba ab eis composita, licet sint quarte coniugationis corripiunt i ante tum in supino. Excipitur ambio, bis. Unde versus (*Doctr.* 930-1 +),

A queo composita vel eo breviare supina
Constat, et ambitum non corripit ambio solum.
Ex eo dicis itum, de queo formo quitum.

Et similiter omnia participia preteriti temporis ab ipsis descendentia corripiunt i ante tus. Excipitur ambitus, ta, tum. Unde Ovidius Methamorphoseon in principio (1, 37),

Iussit et ambite circumdare litora terre.

Vide supra ubi exponitur ambire.

INITIOR, aris dicitur inchoare, consecrare, sanctificare, introducere, sacrificare. Unde in Psalmo (105,28), «initiati sunt Beelphegor», id est sanctificaverunt vel consecraverunt. Quidam tamen dicunt initio, as activum. Item initiari gallice dicitur estrener et entamer. Dicitur autem initiari ab initium, initii.

INITIUM dicitur ab ineo, inis, quod est incipere, sicut supra

INITUS 1 est descendens est C 3 id est inchoare C 11 dicis] detur B 16 abire A
INITIOR 3 beefegor D 4 as est activum B 5 estriner D

dictum est ubi exponitur initus. «Et est initium rei a qua quid incipit. Sed principium est verborum exordium». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Eo) et videtur accepisse a Papia qui ait, «initium est rerum a quo aliquid incipit, ut fundamenta domus, carina navis. Principium autem verborum est exordium».

INIURIA dicitur iniustitia quasi sine iure vel contra ius. Unde iniurior, iniuriaris, iniuriam facere. Et iniurius, a, um dicitur tortuosus, non servans ius.

INNIXUS, a, um dicitur ab innitor, teris, quod est contra vel valde niti, adherere vel appodiari. Et componitur ab in et nitor, niteris de quo dicetur infra in suo loco.

INNOXIUS, a, um, id est sine noxa vel delicto vel culpa. Noxa enim dicitur culpa vel delictum a noceo, ces. Unde noxius et innoxius.

INOLITUS, ta, tum dicitur insuetus vel innatus. Et dicitur ab «inoleo, inoles, lui vel levi, inolitum vel inoletum, quod est insuescere». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Oleo), sed Papias melius et plenius exponit dicens, «inolescere increscere, inherere, incrementum sumere, innotescere», «inolevit, invaluit, consuevit, inhesit». Secundum hoc inolitus dicitur increscens, inherens, invalescens, consuetus et corripit penultimam.

INOPS «proprie dicitur qui nichil habet, qui nec sibi potest sufficere nec aliis largiri. Sed pauper, licet aliis non possit largiri, sibi tamen sufficit». Et nota quod «antiquitus dicebatur hic et hec et hoc ops, opis, id est dives, fecundus, opu-

INITIUM 5 aliqua C; incipiunt O
INIURIA 3 servans rem vel ius A
INNIXUS 1 dicitur *om.* B 3 in *om.* B
INNOXIUS 2 culpa vel delictum *om.* D; delictus B
INOLITUS 2 quod est idem quod C 3-4 et melius et C 5 vel ut incrementum C; invaluit] inoluit C 6 secundum hoc] sed hic C
In marg. fol. 79 *add.* D: innotescere id est in notitiam venire
In marg. fol. 79 *add.* D: innotuit id est innotum factum est
INOPS 1 qui *alterum om.* C 2-3 largiri non possit BC 4 ops *om.* C

lentus. Unde componitur inops, inopis . . . Vel inops componitur ab in et ops, opis, quod est terra, quasi sine terra . . . Unde hec inopia dicitur». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Obps). Vide quod dicitur supra ubi exponitur copia.

INPEREGRE adverbium est et est idem quod instabiliter vel sine certa mansione. Et ad habendam originem vocabuli huius nota quod secundum quod dicit Huguitio (*s. v.* Ager), «agro, agras non est in usu sed componitur peragro, peragras, id est sine certa mansione huc et illuc ire, unde . . . peregre adverbium, id est ad peregrinandum, . . . et significat de loco, per locum et in loco» et componitur peregre.

INPRESENTIARUM adverbium est temporis vel loci. Secundum autem quod est adverbium temporale idem est quod in presenti sive modo, et sic accipitur Genesis ultimo f (50,20). Secundum autem quod est adverbium locale idem est quod in presentio et sic accipitur Exodi xxii c (15).

INQUAM pro dico verbum est defectivum et dicunt quidam quod significat idem quod dico, dixi et dicam. Unde scribitur in Grecismo (XVII, 140),

Presens, preteritum dic inquam sive futurum.

Nec invenitur nisi inquam.

INQUIO, inquis idem est quod dicere et est verbum defectivum. Et licet plerique dixerint quod inquio non est in usu,

5-6 vel . . . opis *om.* A 8 quod dicitur *om.* C

INPEREGRE 2 et *om.* C 3 huiusmodi C; secundum] hoc A *ante corr.* 6 et *om.* A 7 et *primum om.* C

In marg. fol. 79^{v} *add.* D: impono imponis id est decipere et tunc construitur cum dativo ut impono tibi id est decipio te et tunc facit supinum impostum unde impostor impostoris id est deceptor qui male agit et inde imposterius ria um id est deceptorius malus et perversus statius theba mens cunctis imposta manet et hec impostura id est deceptio

INPRESENTIARUM 4 autem *om.* B

INQUAM 2 et *om.* AB

INQUIO 1 dixit D 2 dixerunt B

Priscianus (x, 2) tamen ponit dicens, «In io u antecedente unum invenio, scilicet inquio». Et probat per exempla auctorum quod invenitur inquio, inquis, inquit, inquiunt, inquisti, inquiat. Et «secundum analogiam inquiam debere dici». Item inque in imperativo invenitur et in fine dicit «secundum analogiam tertie coniugationis invenitur eius tota fere declinatio verbi. Supinum vero ab eo non inveni nec que ab eo solent nasci».

INQUILINUS dicitur ille qui incolit, id est inhabitat, aliena et dicitur inquilinus quasi incolinus ab incolendo. Vide supra ubi exponitur incolo, incolis.

INQUINO, nas dicitur maculare, sordidare, inficere. Et corripit hanc sillabam qui. Unde Ovidius Methamorphoseon xiiii a (56),

Inquinat; hic pressos latices radice nocenti.

INSERO, «ris, rui, inserere, insertum dicitur immiscere, immittere et proprie violenter. Unde inserto, tas frequentativum». Item «insero, inseris, inserui, inserere, insitum idem est quod plantare. Unde Virgilius (*Ec.* 1,73),

Insere nunc Melibee piros.

Et», sicut dicit Huguitio (*s. v.* Sereno), «inserere proprie est plantare per inmissionem ramorum ad invicem. Unde Ovidius (*R. Am.* 195),

Venerit insitio: fac ramum ramus adoptet».

Et est compositum ab in et sero, ris, quod significat plantare vel seminare. Sed quando ponitur pro seminare facit sevi

3 tamen *om.* C 4-5 actorum A 7 dici] dicere C 8 eius *om.* C 9 vero] nec A 9-10 nec ab hiis que B

INQUILINUS 3 incolis incolui B

INQUINO 4 nocenti] vocata B

INSERO 1 immiscere inicere immittere BC 3 insevi C; idem] id C 5 inserere ACD; melibee] me libet A, melibes B 8 Ovidius de remedio amoris B 9 *Post* adoptet *add.* B: stetque peregrinis arbor operta comis

in preterito et in supino satum. Quando vero significat plantare facit serui et sertum.

INSIGNIS dicitur nobilis, preclarus, ornatus. Et declinatur hic et hec insignis et hoc insigne. Item hoc insigne dicitur ornamentum. Et componitur insignis ab in et signum, signi quasi habens eminens signum nobilitatis pre aliis.

INSIGNE castrorum vel Castorum quod legitur Actuum ultimo (28,11) exponitur sic in Historiis (1719), «'Post menses tres invenerunt navem Alexandrinam que in insula Mitilene hiemaverat cui erat castrorum insigne' cui scilicet insule, quia adhuc apparebant quorundam castrorum vestigia que antiquitus ibi fuerant edificata, vel cui navi in modum castrorum erant insignia velis intexta. Alia translatio habet 'cui erat insigne Castorum' quia gemini sunt Castores, scilicet Castor et Pollux, quos gentiles precipue in periculo maris invocant. Et ideo in littore maris eis templum fecerant. Hoc autem ex alia translatione evidentius est ubi dicitur 'cui erat insigne filiorum Iovis'. Fabulantur enim gentiles Pollucem et Castorem fuisse filios Iovis».

INSOLESCO, insolescis, cere inchoativum est huius verbi insoleo, insoles, insolitus sum, insolere, quod est valde solere, aliter quam solitum sit se habere vel contra aliorum consuetudinem superbire, dementem esse vel fieri. Unde insolens, id est superbus et fatuus, et comparatur. Unde insolenter, insolentius, insolentissime. Unde hec insolentia dicitur fatuitas vel superbia.

12 vero *om.* A
In marg. fol. 79^{v} *add.* D: insignire id est nobilitare ornare insignem facere insigniter id est nobiliter
INSIGNIS 2 item hoc insigne *om.* C
INSIGNE 3 qui B; mitilene] lene D 6 fuerunt D 8 castrorum AC 10 hec B 12 gentile C
In marg. fol. 80 *add.* D: insolenter id est superbe
INSOLESCO 4 fieri] silere C 6 insolentissime adverbia BC
In textu fol. 137^{v} *add.* C: insons secundum papiam dicitur innocens inculpabilis huguitio autem dicit quod a sono nas vel a sonus ni

INSULA, quasi in salo sita, dicitur terra undique mari circumdata. Hoc salum dicitur mare et derivatur a sal, salis quia salsum est et amarum. Nota versus differentiales qui scribuntur in Grecismo (x, 140-1),

> Insula dicta maris et aque dulcis mediamnis,
> Insula fixa salo, mediamnem circuit amnis.

Vel dicitur insula ab insilio, insilis quia undique in eam insiliunt fluctus maris.

INSULSUS dicitur quasi non salsus, id est sine sapore salis vel sapientie.

INSULTO, tas frequentativum est huius verbi insilio, insilis, quod est contra salire vel in alium salire vel insultum facere vel invadere. Unde insulto, tas frequentativum. Item insultare idem est quod deridere vel illudere. Unde de Sancto Laurentio dicitur, «subicientibus prunas insultat Levita Christi», id est illudit.

INSUMO, insumis, insumpsi, insumere dicitur expendere quasi in sumptus sumere. Unde Iacobi iiii a (3), «Petitis et non accipitis eo quod male petatis ut in concupiscentiis vestris insumatis», id est in voluptatibus vestris expendatis. Unde dicit ibi glosa, «non debetis in concupiscentiis vestris insumere quia per hoc probamini amatores mundi». Et in ista significatione ponit Oratius insumere in libro Sermonum (II, 2, 102-5) dicens,

> Quod superest non est melius quo insumere possis?

dicitur hic et hec et hoc sons sontis id est nocens et culpabilis vitiosus et est tracta methafora ab olla que si ruinosa fuerit et percutiatur per sonum vitium eius apparet et componitur insons tis innocens innoxius et comparatur unde insonter tius sime adverbia et hec insontia id est innocentia

INSULA 1 solo B 5 mediannis A 6 mediannem AC; annis A 7 ab *om.* D
INSULSUS 1 id est *om.* C 2 vel scientie vel sapientie B
INSULTO 1 est *om.* C
INSUMO 1-2 dicitur . . . sumere *om.* D 7 libros D 9 in sumptis ponere *super* insumere D

Cur eget indignus quisquam de divite? quare
Templa ruunt antiqua deum? cur, improbe, care
Non aliquid patrie tanto emetiris acervo?

Superest, id est superfluum est, insumere, id est in sumptu ponere, acervo, scilicet pecunie. Aliqui tamen exponunt insumere, id est intus vel valde sumere vel contrasumere. Amatores enim mundi insumunt, id est intus sumunt, quia interius sumere appetunt que concupiscunt. Item valde sumunt vel extorquendo per avaritiam vel appetendo per concupiscentiam. Item insumunt, id est contra se et contra proximos sumunt avare acquirendo et iniuste detinendo. Michi videtur prima expositio prevalere.

INSTAR «indeclinabile, neutri generis et dicitur similitudo vel potius ad similitudinem, habet enim in se vim huius prepositionis ad. Unde nec preponitur ei prepositio nisi in expositione, ut cum dicitur 'hoc est instar illius', id est ad similitudinem illius». Et dicitur ab insto, instas, ut dicit Huguitio (*s. v.* Stasis).

INSTAURO, ras secundum Papiam idem est quod reparare, renovare, redintegrare, reficere vel ad similitudinem prioris restituere. Et dicitur ab instar. Unde Papias, instar veteres pro similitudine ponebant. Unde et instaurare dicebant. Vel componitur instaurare ab in et staurum, stauri, quod est lignum in quo perdita supenduntur ita ut a perdentibus inveniantur ut eis restituantur. Unde instaurare dicitur quasi in stauro ponere. Versus,

10 egere *super* eget D 11 care] quare B 12 emetiris pecunie cervo C 13-14 superest . . . pecunie *om.* B 13 superest id est superfluum est *in marg.* CD 13-14 insumere . . . pecunie *om.* CD 15 id est *om.* C; sumere] desumere A; contrasumere] circumsumere A 17 sumere] insumere A; item] id est A 18 desumunt A 20 acquirendo] *inquirendo* AD

INSTAR 1 neutri generis et indeclinabile est et A 2 huius *om.* C 3 prepositio *om.* D

INSTAURO 2 reintegrare ACD; reficere *om.* B 3 ab] ad C; instar *om.* D 4 et *om.* BC 6 ita *om.* B 7 ut] et BC 8 unde versus C

A stando staurum lignum dic esse vocatum,
Restituenda suis dominis quo perdita ponis,
Quo crux signatur qua perdita gens reparatur.

INSTITA dicitur vitta, scilicet latum cingulum ut solet esse illud quo pueri in cunis ligantur. Et dicitur ab insto, instas. Et corripit penultimam.

INSTITOR, institoris dicitur mercator, ab instando vocatus quia instat mercibus emendis. Et corripit penultimam. Unde Ovidius (*A. A.* I, 421),

Institor ad dominam veniet distinctus emacem.

Grecismus (IX, 157-9) ponit differentiam inter institorem et mercatorem dicens,

Qui vendit merces mercator dicitur esse,
Institor huic instat pretio pro diminuendo,
Mercator vendit, institor illud emit.

INTEMPESTUS, ta, tum dicitur incongruus, inutilis quasi sine tempore, id est actu. Unde nox dicitur intempesta quasi incongrua quia non habet idoneum tempus rebus gerendis. Dicitur etiam nox intempesta quasi sine tempore, id est sine actu per quem tempus discernitur, quia non habet tempus aptum ut actus fiat. Vel ideo dicitur sine tempore non quia non habeat tempus sed quia tempora noctis non ita dividuntur per nostros actus sicut tempora diei. Unde et quedam pars noctis dicitur intempestum, id est non oportunum vel non aptum tempus ad aliquid faciendum. Et componitur intempestus ab in et tempestus, ta, tum, quod est congruus, utilis, conveniens, in tempore suo. Vide supra ubi exponitur crepusculum.

INTERCOLUMPNIUM dictio est composita ab inter et columpna quasi inter columpnas existens, scilicet illud quod

9-11 *Cf. Brito Metricus* 1996-8 10 dominis] dicimus ACD
INSTITA 1 vitta] irrita A; latum] latine C
INSTITOR 8 huic] hinc B
INTEMPESTUS 6 actus] aptus A 7 tempus *om.* B 8 per tempora A 9 id est non oportunum *om.* C 11 intempestus *om.* D

ponitur inter columpnas vel spatium dividens eas. Sed in iii Regum vii f (31) ubi dicitur «media intercolumpnia quadrata non rotunda» dicit glosa, «Media intercolumpnia dicit tabulam superiorem que, sicut alie, quadrata erat similique sculptura et in summitate sui habebat rotunditatem unius et dimidii cubiti, in qua luter ponebatur».

INTERFICERE est inter duo divisionem facere, scilicet inter corpus et animam.

INTERO, interis, intrivi, interere, intritum, id est intus terere. Unde Danielis ultimo (14,32) dicitur de Abacuc quod «intriverat panes in alveolo».

INTERNECIO, internecionis dicitur mors sive enecatio. Et hoc internecium, internecii idem. Unde Ysidorus Ethimologiarum v (26,17), «Internecii significatio est quasi quedam hominis necatio». Et dicitur ab interneco, cas, internecui, internecare, internectum, id est inter alia necare vel interpolatim necare vel interim dum aliquis est in itinere necare. Et, sicut dicit Ysidorus, inter ponitur pro e ut interbibere, id est ebibere et similiter internecare, id est enecare. Quod autem quidam legunt et scribunt internectio, alii internicio ego non approbo. De primo enim dicit Priscianus (IV, 8) in tractatu de nominativis, «Internectus, internecti internecio fecit, euphonie causa abiecta t». Internicio autem nichil est, nondum enim creatum est vocabulum a quo formari possit. Interitio autem ab intero, interis dicitur. Ubicumque ergo scriptum invenitur aliquid istorum nominum caveatur in prolatione vitium scriptorum ut legatur internecio non internectio et interitio non internicio. Item internecium se-

INTERCOLUMPNIUM 4-5 quadrata ... intercolumpnia *om.* D 5 intercolumpna BC

INTERO 1 interivi AD; interitum AD 1-2 terere] terre ACD 2 dicitur *om.* C; quod] qui A 3 alveo D

INTERNECIO 1 internectio tionis B 3 significatio] sacrificatio A 4 internecavi C 9 quidam dicunt et legunt et B; internicio] internitio B 10 enim] cum C; in] de C 11 internecio] internectio BCD 12 facit C 14 intereo B 15 aliquod BC

cundum Papiam dicitur «bellum in quo omnes pereunt», nullo remanente.

INTERPELLO, las dicitur «interrogare, inter aliqua vocare, alloqui». Et, sicut ait Huguitio (*s. v.* Pello), componitur ab inter et pello, pellas, quod est vocare, sed «non est in usu. Sed componitur appello, appellas, ad se vocare vel ad alium iudicem vocare vel alterius iudicis audientiam postulare». Et similiter componitur «compello, las, id est simul vocare vel in causam trahere». Unde ait Virgilius in ii Eneidos (279-80),

flens ipse videbat
Compellare virum et mestas exprimere voces.

INTERPRES, interpretis communis generis est et dicitur ab inter et pars, partis. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum x (123), «Interpres dicitur quod inter partes medius sit duarum linguarum dum transfert. Sed et qui inter deum, quem interpretatur, et homines, quibus divina indicat misteria, interpres vocatur». Vel secundum Priscianum (vi, 56) interpres dicitur ab interpretor, interpretaris, quod est verbum commune, et significat exponere vel exponi unam linguam per aliam. Interpretatio enim fit in diversis linguis, ut cinos grece, canis latine. Ethimologia autem fit in eadem lingua, ut cum dicitur lapis quasi ledens pedem. Interpretes biblie enumerat Ysidorus in vi (3,5-4,5) Ethimologiarum dicens quod «Ptolemeus cognomento Philadelphus . . . petiit ab Eleazaro pontifice scripturas veteris testamenti quas in grecam vocem ex hebrea lingua lxx interpretes transtulerunt . . . Fuerunt autem et alii interpretes qui ex hebrea lingua in grecam sacra eloquia transtulerunt, sicut Aquila, Symachus et Theodotion, sicut etiam et vulgaris illa editio cuius auctor

INTERPELLO 1 aliqua] alia C 4-5 vel . . . vocare *om.* A 6 componitur *om.* C; id est *om.* D 7 vel *om.* D; ait *om.* C; ii] vii C 10 compellere C

INTERPRES 9 enim *om.* C 10-11 ethimologia . . . pedem *om.* C 10 autem] enim B 12 parum enumerat A 13 philadelphiis C 14 scriptores C; veteres B 14-15 greca voce C 18 actor A

non apparet et ob hoc sine nomine interpretis quinta editio nuncupatur. Preterea sextam et septimam editionem Origines miro labore repperit et cum ceteris editionibus comparavit. Presbiter quoque Ieronimus, trium linguarum peritus, ex hebreo in latinum eloquium easdem scripturas convertit eloquenterque transfudit. Cuius interpretatio merito ceteris antefertur, nam est et verborum tenacior et perspicuitate sententie clarior». In libro Papie eadem verba scribuntur. In Historiis (1069) dicitur sic, «Ante incarnationem domini annis cccx, temporibus Ptolomei Philadelphi lxx interpretes floruerunt. Post ascensionem domini annis cxxiiii Aquila primus interpres ex hebreo in grecum floruit, Adriano regnante. Deinde post annos liii, Commodo regnante, Theodotio. Deinde post annos xxx, sub Severo, Symachus. Deinde post annos viii quinta editio Ierosolimis inventa est que, quia auctor eius ignoratur, vulgata dicitur . . . Deinde post annos xviii, sub Alexandro, Origines correxit lxx cum asterisco et obelo; postea transtulit sine hiis. Hii omnes de hebreo in grecum transtulerunt. Qui autem de greco in latinum plures. In primitiva enim ecclesia scioli utriusque lingue de greco in latinum transferebant sermonem. Ieronimus ultimo de hebreo in latinum, cuius editio ubique a nobis servatur». Et nos addamus quod nullius editio a plerisque servatur, sed postillas Bede et Rabani et aliorum glosatorum sepe pro textu legunt, cum tamen vera littera in antiquis bibliis et originalibus libris de facili posset inveniri.

INTERRASILE dicitur interpolatum celatura et plano, planum enim inter celaturas quasi rasum videtur. Et declinatur hic et hec interrasilis et hoc interrasile.

21 editionibus *om.* C 23 ex hebreo *om.* BCD 27 dicitur] scribitur B 28 ptolomei et philadelphi B 29 cxxiii C 31 anno A, alios C 34 actor AB; et vulgata AD; deinde *om.* D 35-36 austerico A, asterico B, austrico D 36 postea transtulit *iteravit* C 39 ieronimus vero B 40 ultimus A 41 quod] quia C 42 sed Bede et Rabani et postillas et aliorum B

INTERRUMPO, pis, interrupi, id est interim vel inter alia rumpere vel intermittere.

INTERVALLUM secundum Papiam et Ysidorum (xv, 9,2) « dicitur spatium inter capita vallorum, id est stipitum, quibus vallum fit. Unde et cetera quoque spatia intervalla dicuntur ». Tamen magis proprie intervallum dicitur spatium temporum, intercapedo vero distantia locorum. Componitur autem intervallum ab inter et vallus, li, quod est palus, sic dictus quasi validus. Unde hoc vallum dicitur concatenatio palorum circa turrim. Unde scribitur in Grecismo (xii, 202-3),

Est vallus palus circa turrim preacutus,
Mutua vallorum connexio sit tibi vallum.

INTESTINA dicuntur interiora corporis quasi intus stantia quia sunt in interiore parte corporis. Unde dicitur intestinus, na, num idem quod intrinsecus.

INTEXO, intexis, intexui, intexere, intextum, id est in vel valde texere, interponere, interserere, inter aliqua aliquid texere. Et est compositum ab in et texo, is, texui, quod est telam facere, cooperire, ordinare, construere.

INTOLERABILIS, le dicitur non tolerabile, quod scilicet non valet vel non debet tolerari vel sustinere vel sufferi. Et nota quod tolero, ras et que ab eo descendunt per simplex l scribuntur et ubique corripiunt hanc sillabam to. Unde Ovidius Methamorphoseon x (ix, 289-90),

nec enim tolerare labores
Ulterius poteram.

Ita dicebat Alcmene.

INTERRUMPO interrupi, interrumpere B; interimi AC
INTERVALLUM 2 stiprolim A, stupitum C 3 et *om.* D 5 vero *om.* C 6 vallus] vallum C 8 circa] contra B 10 circa] contra B
INTESTINA 2 interiore] interiora B
INTEXO 1 in] vi A, intus D; in vel *om.* C 2 imponere C
INTOLERABILIS 1 intolerabilis *om.* A; scilicet quando B; non *om.* B 2 vel sufferi *om.* C 3 et *om.* C 8 almene O

INTUERI dicitur contra aliquem vel intus vel diligenter versus aliquem tueri. Et potest esse infinitivus duorum verborum. Dicitur enim tuor, tueris, tuitus sum, tueri, id est inspicere vel defendere. Item dicitur tueor, tueris secunde coniugationis, tutus sum, tueri, id est inspicere, defendere, protegere. Unde versus (*Doctr.* 945),

Dat tueor tutum, tuitum tuor, ambo tueri.

Et dicit Huguitio (*s. v.* Tueor) quod tuor debet «facere infinitivum tui, sed causa differentie ad tui pronomen deficit et accipit mutuo tueri. Composita tamen ab eo habent infinitivum, scilicet contui, detui et cetera». Quod non credo, immo dico quod debet dici detueri, contueri et sic de aliis. Item dicit quod «tuor raro invenitur pro defendere et sepius pro inspicere. Econtra tueor raro invenitur pro inspicere et sepe pro defendere, sed composita raro vel numquam inveniuntur nisi pro videre». Omissis opinionibus nota quod dicit Priscianus (VIII,95) ubi agit de coniugatione quod sunt quedam verba «que quamvis eandem significationem habeant, diverse tamen sunt coniugationis in usu» et inter huiusmodi enumerat tueor, eris et tuor, eris.

INVESTIGARE dicitur explorare, inquirere, vestigia sequi.

INVIA deserta est quam non colit incola tellus.

INVIDIOSUS ego, non invidus esse laboro
Invidus est qui de, sed de quo est invidiosus. (*Grec.* XIII, 208,207)

INVISO, invisis, invisi, invisere verbum desiderativum est, id est cum desiderio videre, intus visere. Et ponitur pro vi-

INTUERI 1 aliquid B 2 intueri AD 3 id est *om.* C 4 spicere C; item *om.* C 5 inspicere vel D 6 protegere *om.* D 7 tuor] tutor D 8 deberet C 8-9 infinitivum modum tui C 9 ad] a B 12 dico] credo A 14 econtra] contra D 16 omissis autem B
INVESTIGARE explorare] plorare B
INVIA est *om.* A; quam *etc.*] quam incolit tellus quasi sine via C
INVIDIOSUS 2 de alio sed A
INVISO 1 desideratum C

sitare. Vide infra ubi exponitur viso, visis quid dicitur ibi de supino.

INVOLUCRUM dicitur involutio cuiuslibet rei quod etiam fit cum in dictis nostris aliud quam videatur involvitur.

IOTA est nona littera in alphabeto greco nisi velimus computare figuram episimon, que sic scribitur S, que non est littera, sed nota numeri. Et dicit Augustinus (*De serm. in Monte, PL* 34,1239) quod «iota est minor ceteris litteris quia uno ductu fit, apex autem aliqua in summitate illius particula».

IPOCRITA dicitur fictor, simulator et representator alterius persone, simulat enim se esse id quod non est. Et componitur ab yper, quod est super, et crisis, quod est aurum quasi superauratus quia in superficie et exterius videtur bonus cum interius sit malus. Vel componitur ab ypo, quod est sub, et crisis, quod est aurum, quasi habens aliud sub auro. Habet enim aurum in superficie, sed subtus latet lutum. Unde contra tales potest dici illud quod scribitur in Aurora (*Danielis* 459-60),

Auri nobilitas luteam si vestiat ollam
Non ideo sequitur hanc minus esse lutum.

3 quid] quod C

INVOLUCRUM 1 etiam] et BC 2 involvitur et dicitur ab involvo involvis C

IOTA 1 in *om.* B 2 episilon A, apisinon BD 3 numeri] tantum B 4 quod *om.* BC; minor] quatuor C; quia] quod A 5 dictu C; autem] aut ACD; aliquam A

In marg. fol. 81[v] *add.* D: ipe grece latine dicitur ire anti contra inde dicitur hec ipapanti indeclinabile id est obviatio vel occursus unde representatio domini in templo scilicet festum purificationis beate virginis dicitur ipapanti quia tunc symeon obviavit et occurrit christo et accepto eum in ulnis suis et templo presentavit

In marg. fol. 82 *add.* D: iperliricus ca cum id est dulcis et delectabilis super cantum lire

IPOCRITA 2 id] ad C 3 ypos quod est sub B 4 superauratus] sub auro B 5-7 vel . . . lutum *om.* B 5 ypos O 7 latet] iacet D 8 dici] scribi C 11 hanc] non B

Unde hec ipocrisis dicitur simulatio ipocrite. Et est ipocrita communis generis.

IRA recens furor est, odium facit ira vetusta,
Preterit ira cito, vix iracundia transit.

Ita dicit Grecismus (x,136-7).

IRRETIO, irretis dicitur reti involvere et illaqueare.

IRIS, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xiii (10,1), «proprium nomen est arcus celestis. Et dicitur iris quasi aeris, id est quod per aera descendat ad terras. Hic autem a sole resplendet dum cave nubes ex adverso radium solis accipiunt et arcus speciem fingunt, cui varios colores illa dat res quia aqua tenuis, aer lucidus et nubes caliginantes, irradiata ista varios creant colores». Item Beda (*De rerum natura*, *PL* 90,252) loquens de natura rerum sic ait, «Arcus in aere quadricolor ex sole adverso nubibusque formatur dum radius solis immissus cave nubi repulsa acie in solem refringitur, instar cere imaginem anuli reddentis, qui de celo igneum, de aqua purpureum, de aere iacinctinum, de terra gramineum trahit colorem. Rarius autem estate quam hieme et raro noctibus nisi in plenilunio cernitur, utpote de luna refulgens». Huguitio (*s. v.* Eris) ita dicit, «hec iris, huius iris vel iridis dicitur arcus celestis». Et dicitur ab «eris grece, quod est lis latine», quia, secundum fabulas, «nuntia est et pediseca Iunonis» et «raro mittitur nisi ad litem et discordiam concitandam». «Et nota quod iris nichil aliud est quam nubes soli opposita et radiis solis multipliciter informata. Ea enim est natura luminosi corporis ut semper in

In marg. fol. 81v *add.* D: ipocrita dicitur ab ipo quod est falsum et crisis quod est iudicium quia cum intus malus sit bonum se palam ostendit et ita de eo habetur falsum iudicium
In marg. fol. 79v *add.* D: ipotheca est obligatio rei immobilis
IRRETIO retum B
IRIS 2 celestis] cele C 3 hec C 4 cave] cane B 10 dimissus C; cane B 10-11 restringitur ACD 11 reddentes B 15 ita] tamen B 16 eris] aeris BC 18 pedissequa iunionis D; et *primum*] vel C

opposita radios dirigat. Sol ergo, cum sit luminosum corpus, radios suos mittit in partem oppositam, in qua quandoque nubem invenit que in una sui parte est densa, in alia densior, in alia densissima; item in alia sui parte est rara, in alia rarior, in alia rarissima. In illa que est densa solares radii, quasi in vitro inclusi, rubeum colorem faciunt; in densiori ceruleum; in densissima nigrum. Item in rara faciunt viridem, in rariori croceum, in rarissima album. Et ita secundum maiorem densitatem illius nubis magis accedit ad colores nigredini affines». Secundum maiorem raritatem magis accedit ad colores albedini affines. «Preterea nubes illa quoddam corpus est compositum ex iiii elementis et aquosum, radiisque solaribus accensa, a quatuor elementis quadripartitum trahit colorem: ab igne rubeum, ab aere ceruleum sive lividum vel purpureum, ab aqua viridem, a terra nigrum. Hinc est quod si videatur iris in mane videtur in occidente; si in vespere, videtur in oriente; si in meridie, videtur in septemtrione. In meridie numquam videri potest, cum sol in opposita parte numquam possit esse».

IRRITO, tas, correpta hac sillaba ri, dicitur evacuare, vanum facere, debilitare, destruere. Et componitur ab in et ratus, ta, tum, quod est firmum. Unde irritus, a, um, id est vanus, cassus, non firmus.

IRRITO, tas, producta hac sillaba ri, dicitur provocare, contra ritum alicuius facere. Et componitur ab in et hic ritus, tus, tui, quod est consuetudo. Unde versus,

Irritat evacuat, irritat provocat iras. (*Grec.* xv, 180)
Irritat hunc dominus qui nos irritat ad iram.

23 immittit A; parte opposita B 24 invenitur AD 24-25 densior et in CD 28 item in densissima A 33 illa quia quoddam C 34 aquosum . . . elementis *om.* C 35 contrahit BC 39 in meridie vero B

IRRITO (1) 4 cassus *om.* B

IRRITO (2) 1-2 contra ritum] contrarium B 2 hic *om.* C 3 tui id est quod C; quod est consuetudo *om.* D 4 provocat] commovet B; iram D 5 irritet O

IRRIGO, gas dicitur valde vel intus rigare, madefacere, humectare. Et corripitur media sillaba. Unde Virgilius Eneidos i g (691-3),

At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idalie lucos etc.

Idem iii d (511),

Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.

Unde irriguus, ua, uum, id est madidus, fertilis et fecundus. Unde hoc irriguum. Irrigare componitur ab in et rigo, gas, quod est madefacere, humectare.

IRROGO, gas dicitur inferre. Vide versus suprapositos ubi exponitur arrogans et patebit compositio.

IRRUGIO, irrugis, irrugii vel irrugivi, irrugire dicitur intus vel valde rugire, ad modum leonis clamare. Et est compositum ab in et rugio, gis, quod proprie leonum est.

ISOPUS «herba est pulmonibus apta purgandis. Isopus etiam dicitur sparsorium aque quia in quibusdam locis fit ex illa herba. Vel dicitur sic propter similitudinem purgationis». Ita dicit Huguitio. Et est feminini generis. Unde iii Regum iiii g (33) dicitur de Salomone quod «disputavit super lignis a cedro, quod est in Libano, usque ad isopum, que egreditur de pariete». Ysidorus tamen ponit in neutro dicens in xvii (9,39), «Isopum herba purgandis pulmonibus apta. Unde et in veteri testamento per isopi fasciculum aspergebantur agni sanguine qui mundari volebant. Nascitur in petris, herens saxo radicibus». Item Macer De viribus herbarum (1503-4) ponit in neutro et corripit penultimam dicens,

IRRIGO 2 Eneidos *om.* A 5 forum AD; gremium A 6 ytalie B; ludos A 8 fessos] fossor D 10 hoc *om.* B
IRROGO 2 arrogas A, arrogat D
IRRUGIO 3 proprium C
ISOPUS 2 spersorium C; quia] et C, *om.* A 5 quod] qui B 7 posuit D 8-9 unde et *om.* D

Est isopum siccum, calidum quoque, tertius illi
Est in utroque gradus etc.

Item in Aurora (?) corripitur media ubi dicitur,

Est humilis petreque suis radicibus herens
Et vitiis isopus pectoris herba medens.

Alii dicunt quod media est indifferens. Magister Bene (*Paris. Lat. Nouv. Acq.* 353, *fol.* 49), cui in hoc assentio, dicit quod semper producitur. Unde ille egregius versificator Bernardinus ait (*De mundi universitate* III, 361),

Pectoris herba cavas rupes insedit isopus.

Item Alanus dicit in Anticlaudiano in fine quarti libri (V, 537) sic,

Se celum terre conformat cedrus isopo.

Item alius,

Ad pulmonis opus confert medicamen isopus.

Omissis ergo opinionibus Doctrinalis et suorum sequacium dicamus quod isopus tantum producit mediam. Est enim grecum et apud Grecos producitur duplici ratione, scilicet scriptura et accentu. Scriptura quia scribitur per ω mega, id est per o longum, quod in nulla sillaba breviatur, ipsi enim habent o longum et o micron, id est o breve quod scilicet brevem facit sillabam in qua ponitur, que differentia litterarum non est apud nos. Annotatur etiam oxia, id est acutus accentus super predictam sillabam.

IUBILEUS «interpretatur remissionis annus. Est enim hebraicus sermo et numerus, qui septenis ebdomadibus annorum, id est xlix annis, contexitur, in quo clangebant tube et ad omnes revertebatur antiqua possessio, debita absolvebantur et confirmabantur libertates». Ita dicit Ysidorus

18 hec media A 19 cui bene in hec assentio A, cui in hoc assentio bene B 24 sic ait B 26 alius] alanus A 28-29 sequentium dicatur A 31 ω] m AB, *om.* CD 33 enim *om.* D; et *om.* A; iomicron A; micron uncton D 33 brevem B 35 vel etiam D; etiam] enim C 36 sillabam productam B
IUBILEUS 2 et sermo et C 3 id est] in D 4 et *om.* B

Ethimologiarum v (37,3). Et Papias idem dicit. In Historiis (1095) autem super Genesis xiiii dicitur sic, «a victoria Abraham tradunt iubileum initium habuisse pro remissione captivorum. Iobel enim interpretatur remissio vel initium. Unde iubileus remissivus vel initiatus. Ob hoc autem institutus est quinquagesimus quia tunc erat Loth, ut dicunt quidam, quinquaginta annorum, vel tunc erat quinquagesimus annus ex quo dominus locutus est Abrahe in via vel ex quo egressus est de Charram. Vel Abraham peritus fuit astorum in quibus etiam secundum quosdam Zoroastrem, magice artis inventorem instruxit, noverat enim quod intemperies aeris, que fit ex elevatis vel depressis planetis, semper usque ad quinquaginta annos ad temperiem redit, et quod vidit fieri in astris voluit imitari in terris». Item in Historiis (1214 *sq.*) in fine Levitici invenies multa de iubileo. Et licet dicatur a Iobel, euphonie tamen causa non dicitur iobeleus sed iubileus, licet plerique scripserint iobeleus pro iubileus et Esaias pro Isaias. Non enim derivata semper retinent easdem litteras quas habent primitiva, bestia enim quasi vastia a vastando dicitur, et bene adverbium a bonus, na, num, et bubalus a bos, bovis, et bucca a boo, boas, quod est resonare, vel melius a bolos, quod est morsellus, et capio, capis quasi bolos capiens. Et multa alia exempla possumus ponere in quibus vel prorsus alie scribuntur littere quam in primitivis vel saltem alique variantur. Secundum Huguitionem (*s. v.* Iubilus) dicitur iubileus a iubilo, las, sicut patet infra proximo.

IUBILUS est gaudium quod verbis explicari non potest nec tamen penitus reticeri. Secundum Huguitionem «iubilus

7 autem *om.* A; dicit B 8 pro hac C 9 vel] id est B 10 inde C; initiatus] initians C; autem] etiam C 13 Abre BD 14 est] erat BC; charain B, chartam C 15 zoroasten C, zoroastem D 22 iobeleus *primum*] ioboleus B, iobelus D; iobeleus *alterum*] iobelus D 24-25 bestia . . . dicitur] ut patet cum dicitur bestia quasi diceretur vastia a vastando B 28 quasi bonos capiens morsellos B; talia B 29 in quibus *om.* C; vel *om.* B 30 aliqua A; secundum autem B

est argutus et sonorus et letabundus cantus. Proprie quidem iubilus est vox confusa pre gaudio. Unde iubilo, las » dicitur cantare, gaudere, quadam voce confusa pre gaudio exultare. Unde « hic iubileus, id est annus requietionis, gaudii et letitie et remissionis », quo servi liberi iubilo christianitatis dominabantur », debita relaxabantur, capitivi absolvebantur, possessiones gratis restituebantur. Verba sunt Huguitionis.

IUDICES « dicti quasi ius dicentes populo sive quod iure disceptent. Iure autem disceptare est iudicare iuste. Non est enim iudex si non in eo iustitia est ». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum ix (4,14) et eadem recitat in xviii (15,6). Unde quidam versificator dicebat pape equitanti in albo equo,

Hoc notat albus equus quod tu sis arbiter equus;
Si non sis equus non decet albus equus.

IUDICIUM dicitur quasi iuris dictio.

IUGALIS dicitur iugo assuetus, sub iugo positus quia domitus. Et dicitur a iugum, iugi, quod infra exponitur. Et declinatur hic et hec iugalis et hoc iugale. Et componitur hic et hec subiugalis et hoc subiugale quasi sub iugo positus, quod infra in suo loco exponitur.

IUGERUM, iugeri, secundum quod communiter accipitur, est spatium terre quod unum aratrum potest arare in die. Et invenitur hoc iuger, iugeris in eadem significatione. Unde Ovidius in iiii (457-8) Methamorphoseon,

Viscera prebebat Titius lanianda novemque
Iugeribus distractus erat.

IUBILUS 3 et proprie D; quidem] autem BC 6 requiei communis gaudii D
IUDICES 4 viii D 7 *Cf. Walther*[2], *no.* 11037; notat] decet C
IUGALIS 3-4 et componitur . . . subiugale *om.* A 5 exponetur B
IUGERUM 5 totius B 6 districtus B; *post* erat *add.* C: priscianus (VII, 24) ubi agit de genitivo plurali secunde declinationis dicit quod invenitur hoc iuger iugeris *Eadem verba habet* A *in marg. cum nota insertionis post* significatione (*v.* 3)

Ysidorus in xv (15,5) Ethimologiarum sic ait, «Iugerum constat longitudine pedum ducentorum xl, latitudine centum viginti».

IUGIS secundum Papiam et Huguitionem (*s. v.* Iungo) dicitur frequens, assiduus, continuus, perseverans. Et declinatur hic et hec iugis et hoc iuge. Unde iugiter adverbium, id est frequenter, assidue, continue, perseveranter. Iugis producit primam sillabam. Unde Oratius in Epistulis (I, 15, 15-16),

Collectosne bibat imbres puteosne perennes
Iugis aque.

Item in libro Sermonum (II, 6,2),

Ortus ubi et tecto vicinus iugis aque fons.

IUGUM vocatur cacumen montis et dicitur a iungo, iungis quia propinquitate iugorum colles iunguntur. Et assignat Ysidorus differentiam inter collem, iugum et tumulum, dicens in xiiii (8,19-21) Ethimologiarum, «Colles sunt prominentiora iuga montium quasi colla. Iuga autem montium ex eo appellata sunt quod propinquitate sui iunguntur. Tumulus est mons brevis quasi tumens tellus. Item tumulus est terra congesta ubi nulla memoria est». Item a iugo dicitur iugosus, sa, sum, id est montuosus et cacuminosus. Iugum etiam dicitur ligneum instrumentum quo boves iunguntur, et per quandam similitudinem iugum dicitur servitus. Vide infra ubi exponitur mons.

IUGULARE, id est iugulum incidere, dicitur a iugulo. Et nota quod dicitur hic iugulus pro gutture vel pro gutturis incisione. Unde Lucani ii (317),

IUGIS 5 ovidius C 6 puteus A, puteosve B, puteusne D 9 arcus B; ubi et] ut et A, ubi D; recto D

IUGUM 4-5 prominentia C 6 sunt *om.* C; quod] quia BD 7 brevis *om.* A 8 congesta vel coniecta B 9 montuosus, sa, sum B 11 et *om.* B

In marg. fol. 84 *add.* D: a iugum hic et hec iugis et hoc iuge id est assiduus continuus unde iugiter adverbium id est assidue continue perseveranter et hec iugitas tis id est assiduitas perseverantia

Hic dabit hic iugulus pacem finemque malorum.

Idem x g (387-8),

iugulus mihi Cesaris haustus
Hoc prestare potest.

Hoc iugulum dicitur parvum iugum. Diminutivum est a iugo.

IUNIPERUS arbor est cuius cineres pleno anno servant ignem. Unde dicitur iuniperus quasi gignens pir, id est ignem. Unde dicit Ysidorus in xvii (7,35) Ethimologiarum, «Iuniperus grece dicta sive quod ab amplo in angustum finit, ut ignis sive quod conceptum diu teneat ignem adeo ut si prune ex eius cinere fuerint operte usque ad annum perveniant, pir enim apud Grecos dicitur ignis».

IURGIUM secundum Papiam dicitur convicium, causa, lis, contentio. Et dicitur a iurgo, gas, quod est rixari vel litigare, et proprie in causis agendis. Unde dicitur iurgare quasi iure agere vel iure garrire. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xviii (15,4), «Iurgium dicitur quasi iuris garrium eo quod hii qui causam dicunt iure disceptent». Item iurgare dicitur «reprehendere, castigare, corrigere, culpare, verbis impugnare. Et secundum hoc construitur cum accusativo». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Iubeo). Et per compositionem obiurgo, gas. Et nota quod iurgo et obiurgo pro litigare neutra sunt. In alia significatione sunt activa et in eadem significatione invenitur iurgor, aris et obiurgor, garis.

IUS aqua, ius regimen, ius dicitur esse potestas.

«Ius prophanum» dicitur brodium vel aqua in qua coquuntur carnes porcine que prophane sunt Iudeis Isaie lxv b (4).

IUNIPERUS 1 arbor est quedam BC 3 dicit *om.* D 4 sive *om.* B 6 ex *om.* B; cooperte C 7 pira C
IURGIUM 2 litigari B 4 vel *om.* D 5 dicitur *om.* BC 6 disceptant A 11 alia vero B
IUS AQUA 1 regnum B; esse] ipsa C 2 dicitur esse B; vel etiam aqua C; in quo B 3 xlv D

IUVENTUS vel iuventa dicitur etas iuvenilis, scilicet a xxviii anno usque ad quadragesimum annum. Vide supra ubi exponitur adoleo, les.

IXON, ixonis avis est de genere vulturis, alba, et est minor quam vultur.

K

KALENDE dicuntur primi dies mensium, sicut enim dicitur in Compoto, tres dies sunt in quolibet mense specialia nomina habentes a quibus denominantur omnes alii dies appositis dictionibus numeralibus, scilicet kalende, none, idus. Dies initiales mensium dicuntur kalende quasi colende quia prima dies cuiuslibet mensis colebatur antiquitus in honore Iunonis. Unde Ovidius in libro Fastorum (I, 55),

Vendicat Ausonias Iunonis cura Kalendas

Vel dicitur Kalende a kalo, quod est voco, quia preco ascendebat locum eminentem et clamabat totiens kalo quot dies erant usque ad nundinas vel totiens per quot dies debebant durare nundine. Et ideo dicuntur kalende in plurali numero. Hoc autem fiebat ut mercatorum adventus et recessus latronibus occultarentur. Nesciebant enim latrones quare preco totiens proclamaret et ita nesciebant quando deberent ponere mercatoribus insidias in viis. Vel dicuntur kalende a kalo, quod est bonum, quia in prima die mensis solebant amici quedam bona sibi invicem dare ut per totum mensem

In marg. fol. 84 *add.* D: iuvenis iuveneo nes nui id est esse vel fieri iuvenem virere florere resplendere que sunt proprietates iuvenum unde ensis dicitur iuvenere cum purgatus resplendet et componitur reiuveno nes et hinc inchoativum iuvenesco item a iuvenis iuvenor aris more iuvenum se habere

IUVENTUS 2 annum *om.* BD 3 adoleos les D

IXON 1 est *primum om.* C

KALENDE 4 none et idus B 6 honorem B 9 preco antiquitus B 10 eminentiorem B 11 per] pro A 14 a latronibus A 15 preclamaret A 17 kalon B

bene eis eveniret. None autem dicuntur a non quia nullus deus habuit festum in nonis. Unde Ovidius (*Fast.* I, 57),

Nonarum tutela deo caret,

id est none carent tutela dei, ut fiat ypallage. Vel dicuntur none a nundinis quia per tot dies durabant nundine quot sunt none. Vel dicuntur none quasi nove propter instituta innovata et renovata singulis mensibus quondam apud Romanos. Idus vero dicuntur quasi divisiones ab iduo, iduas, quod est dividere, quia dividunt mensem fere in duas partes equales vel quia tunc dividebantur nundine. Ab istis ergo tribus diebus, appositis dictionibus numeralibus, denominantur alii dies, ut xi kalendas Martii, id est xi die precedente kalendas Martii. Similiter iiii nonas, id est iiii die ante nonas. Et viii idus, id est viii die ante idus. Si queratur quare non dicitur ii kalendas et ii nonas et ii idus, sicut dicitur iii et iiii, sed dicitur pridie kalendas, pridie nonas, pridie idus, ratio est quia hec dictio secundo dicitur a sequor, sequeris. Unde secundum hoc si diceretur ii illa dies deberet sequi et esset sensus ii kalendas, id est die sequente kalendas, et sic de aliis. Quia igitur non de sequente sed de precedente die fit mentio ideo convenienter dicitur pridie non ii, et est sensus pridie kalendas, id est priori die ante kalendas vel die precedente kalendas. Et similiter expone pridie nonas et pridie idus. Nota quod quandocumque sanctorum festa que in martyrologio recitantur in kalendis, nonis vel idibus annotantur debet ille qui legit proferre predictos dies ablative ut dicat sic, kalendis Maii luna prima. Similiter nonis Maii luna tertia. Similiter idibus Maii luna iiii. Et est sensus kalendis Maii luna prima erit, id est in kalendis Maii. Et similiter expone de nonis et idibus. Quando vero festa que

19 a] quasi C; ullus C 21 carent B 22 nona caret A; yparlage B 27 dividere] divido dis A; fere *om.* C 28 dividebant C 29 diebus appositis *om.* B 30 martii *om.* BCD; id est *om.* D; 32 id est] in D 34 et pridie idus B 38 die *om.* B 40 id est *om.* A 41 nonus C 42 et nota C; que] qui B 43 matrologio D 44 ablatine A 45 prima] previa B 47 erit *om.* A; id est *om.* A

recitantur precedunt kalendas nonas et idus tunc debent proferri in accusativo ut dicatur xi kalendas Maii luna prima quasi diceret luna erit prima xi die ante kalendas Maii. Et similiter expone de nonis et idibus. Unde versus,

Dic lector nonas sic idus atque kalendas
Cum preeunt festa que recitantur eas.
Sed dicas nonis sic idibus atque kalendis
Quando sanctorum festa coluntur in hiis.

L

LABIA, ut ait Ysidorus in xi (1,50) Ethimologiarum, «a lambendo nominata sunt. Quod autem superius est, labium dicimus; quod inferius, eo quod grossius est, labrum. Alii virorum labra, mulierum labia dicunt». Quedam enim asperitas pilorum est in labiis viri que non est in labiis femine et illa denotatur per hanc litteram r que aspere sonat cum dicitur labrum, labri. Alii dicunt labrum vasis et labium oris; econverso tamen frequenter invenitur. Invenitur enim labium luteris id est reflexio quedam in summitate que solet fieri ornatus causa vel ipsa extremitas in parte superiori. Invenitur etiam labium mense, id est margo vel extremitas. Item labium vel labrum a lavando dicimus luterem vel alveum vel quodcumque vas factum ad lavandum. Unde super illud Exodi xxx d (18), «Facies et labium sive labrum cum basi sua ad lavandum» dicit glosa, «labium erat vas in quo lavabantur ingressuri templum dei et sacrificaturi et vestes sanctas accepturi et deposituri et egressuri, factum de speculis mulierum que excubabant ad ingressum tabernaculi». Sic ergo dicitur labium quasi lavium.

LABRUSCA «est vitis agrestis que in terre marginibus nasci-

49 deberet D 50 proferre A 51 erit] est C 55 dices C
LABIA 3 quod autem inferius C; eo quod grossius est] est et grossius B, eo quod grossius C 3-4 alii virorum alii mulierum A 5 femine] mulierum B 6 denotantur A 8 invenitur *alterum om.* A 8-9 labrum BC 16 sacrificatur C 19 lavivium C

tur et inde labrusca dicta a labris, id est extremitatibus terre». Sic exponit Ysidorus Ethimologiarum xvii (5,3). Dicitur ergo labrusca quasi in labris crescens vel quasi labra capiens.

LAC liquor est mamme, piscis lactes habet in se.

Hec lactis quedam pars est intestinorum piscium, alba, mollis et tenera. Item lactis, ut dicit Huguitio, est illud «intestinum vel pellicula in qua lac in quibusdam partibus coagulatur. Unde Persius (2,29-30),

qua tu mercede deorum
Emeris auriculas? Pulmone et lactibus unctis?

LACERTUS id est superior pars brachii. Et dicitur a lacero, as eo quod sit ad lacerandum habilis et quia a corpore videtur laceratus. Unde hic lacertus est hec lacerta dicitur quoddam reptile de quo dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (4, 34-8), «Lacertus reptile genus et, vocatus ita quod brachia habeat. Genera lacertorum plura, ut botrax vel botraca, salamandra, saura, stellio. Botraca dicta quod rane habeat faciem, nam Greci ranam botracam vocant. Salamandra vocata quod contra incendia valet. Cuius inter omnia venenata vis maxima est, cetera enim singulos feriunt, hec plures pariter interimit. Nam si arbori irresperit, omnia poma inficit veneno et eos qui ederint occidit, que, etsi in puteum cadat vis veneni eius, potantes interficit. Ista, contra incendia repugnans, ignes sola animalium extinguit, vivit enim in mediis flammis sine dolore et consumptione, et non solum

LABRUSCA 2 a] quia in B 4 labrusca quasi *om.* A; in *om.* AD; vel *om.* D; labris D

LAC 2 est] dicitur BC

LACERTUS 1 et *om.* DC 3 et] vel BC 3-4 quiddam C 5 ita] ideo A 6 lacertorum sunt plura A 7 salamandra] *in marg. add.* D: salamandra est unum de quatuor animalibus que singula ex singulis puris elementis vivunt unde quidam quatuor ex puris vitam ducunt elementis / talpe terra cibus camaleon in aere vivit / allec unda fovet flamme pascunt salamandram; quod] quia B 10 hoc AD, hec autem B 12 etsi] etiam si A 15 non *exp.* C

non uritur sed extinguit incendium. Saura lacertus est qui, quando senescit, cecantur oculi eius et intrat in foramen parietis, aspiciens contra orientem, et orto sole incenditur et illuminatur. Stellio de colore inditum nomen habet, est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarum. Unde Ovidius in v (460-1),

aptumque colori
Nomen habet variis stellatus corpore guttis.

Hic autem scorpionibus adeo contrarius traditur ut viso eo pavorem hiis afferat et torporem». Item lacerta vel lacertatio est complexio brachiorum, quantum scilicet spatium potest quis cum brachiis complecti. Item a lacertus lacertosus, sa, sum, id est fortis.

LACINIA «vestis lacerata vel hora vestimenti» dicitur a lacero, ras. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Lacero). Unde super illud Threnorum iiii (14), «cumque non possent intrare tenuerunt lacinias suas» dicit Ieronimus in originali, cum non possent intrare, subauditur recto tramite incedere, tenuerunt lacinias suas. Hoc est aliorum ducatum expetebant ut eorum actuum exemplis, quasi quibusdam laciniis tracti, gressum imitarentur precedentium. Unde lacinio, lacinias, id est «lacerare», et laciniosus, sa, sum, id est «laceratus vel pannosus». Ita dicit Papias. In Grecismo (XII, 421-2) scribitur sic,

Aucupis est laqueus clamidisque lacinia nodus
Ac depictorum laquearia dic thalamorum.

LACTEO lac sugo, lacto lac prebeo nato, (*Grec.* XIX, 19)
Infans dum lactet, hunc nutrix sedulo lactat.

LACTUCA «dicta est eo quod abundantia lactis exuberet, seu

17 et *om.* D 18 incendit ABD 19 inclitum A, indictum B 20 tergore] corpore B 23 corpora AD 25 laceratio D 26 completio D
LACINIA 1 lacerta AB 2 ita] item D 3 possent] pos C 7 actum A; quibus C 8 lacinio *om.* B 9 lacinosus ABC
LACTEO 2 lactet] latet; lactat] lactet O
LACTUCA 1 est] ex A, *om.* B

quia lacte nutrientes feminas implet. Hec et in viris Veneris usum cohercet». Verba sunt Ysidori in xvii (10,11) Ethimologiarum. Macer autem De viribus herbarum (765-75),

Frigida lactuce vis constat et humida valde,
Unde potest nimios hec mansa levare calores,
Et prestabit idem superaddas si bene tritam;
Utilis est stomacho, sompnum dat, mollit et alvum,
Omnibus hiis melius prodest decocta comesta,
Et stomacho potius non lota comesta medetur.
Lactuce semen componit sompnia vana,
Cum vino bibitum fluxum quoque reprimit alvi,
Lac dat abundanter nutrici sumpta frequenter.
Ut quidam dicunt oculis caligo creatur
Hiis quibus assidue fuerit cibus eius in usum.

LACUNA, que alio nomine dicitur lacus, est «receptaculum aquarum et differt a stagno, stagnum enim est aqua stans artificio, habens pisces. Piscina autem est aqua stans artificio, carens piscibus. Et dicitur a pisce per contrarium. Lacus autem est aqua stans naturaliter vel parum fluens, sive habeat pisces sive non». Item «lacuna dicitur fossa ubi remanent aque post effusionem imbrium vel ad quam confluunt immunditie. Et est proprie intra fores, sicut forica extra. Et quadam similitudine lacuna dicitur venter vel fossa ventris». Et a lacuna vel lacu dicitur «hoc lacunar, scilicet testudo que solet esse in cavernis et in domibus, arcuata in modum lacune» et hoc lacunarium pro eodem. Item lacuna dicitur «coniunctio trabium» et suppelex domus vel «locus ubi tota suppelex reponitur». Item idem est quod lacunar et dicitur a lacu et inde «lacuno, nas, id est ad modum lacune curvare». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Liquo).

6 potest] post C; massa A, manssa D, *in marg. add.* D: mansa id est comesta 7 prestabat ACD; superaddit C

LACUNA 1 est] et est A, et B 2 est *om.* A; stans *om.* B 3 autem *om.* B 5 naturaliter *om.* B 6 habet A 8 *Post* sicut *add.* C: huguitio c° foris a foris dicitur hec forica id est cloaca ad quam publica civitatis stercora confluunt et proiciuntur forica etiam dicitur fossa extra portam ad quam confluunt immunditie et dicitur sic quia foris est 10 vel a lacu BC 11 et in domibus *om.* A 16 curvare *om.* C

LACUS a liqueo, es dicitur cuppa ubi vinum decurrit. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (6,8), «Lacus dictus quia ibi decurrit frugum liquor». Idem xiii (19,2), «Lacus est receptaculum in quo aqua retinetur nec miscetur fluctibus». Unde lacus dicitur «quasi aque locus». Et enumerat ibidem Ysidorus multos lacus quorum aliquos hic subdimus.

LACUS ASFALTI «Vocatur mare Mortuum . . . nam neque pisces habet nec assuetas aquis et letas mergendi usu patitur aves, sed quecumque viventia mergenda temptaveris, quacumque arte demersa, statim resiliunt et quamvis vehementer illisa confestim excutiuntur; sed neque ventis movetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur, neque navigationis patiens est quia omnia vita carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet nisi que bitumine illustratur. Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto demergi lumine. Hoc et mare Salinarum dicitur sive lacus Asfalti, id est bituminis. Et est in Iudea inter Iericho et Zoaran» etc. (*Isid. Etym.* XIII, 19,2-4)

LACUS TIBERIADIS «ab oppido, quod est Tiberias, vocatus est quod quondam Herodes in honore Tiberii Cesaris condidit. Est autem in Iudea omnibus lacubus salubrior et ad sanitatem corporum quodam modo efficacior. Circuit stadia decem». (*Isid. Etym.* XIII, 19,5).

LACUS 2 dicit *om.* C; quia] quod BC, eo quod D 5-6 Et . . . lacus *om.* A

LACUS ASFALTI 1 *Post* asfalti *add.* C *in textu*: ut dicit ysid, eth xiii, *in marg.* AD; vocatur] dicitur B; nec C 2 latas B; usus A 3 viventia *om.* C 4 demersa] diversa demersa A, dimersa BD, diversa C 5 illesa C 7 nec B 10 extincto vero A; et *om.* B 11 Iudea] india B 12 ioram C; *post* etc. *in textu add.* A, *in marg.* D, *supra s. v.* Lacus *post* locus (*v.* 5) C: ista solent quarta variari sive secunda / cum lauro quercus pinus cornus quoque ficus / hiis colus (robus C) atque domus penus et lacus associamus / et cantus cetus quibus associabitur ortus (et . . . ortus *om.* C) = *Doctr.* 388-91)

LACUS TIBERIADIS 2 quod] quem B, eo quod D; honore] honorem B, nomine C; cesariis C 3 lacibus A

LACUS GENESAR «amplissimus in Iudea longitudine cxl extenditur stadiis, latitudine xl diffunditur, crispantibus aquis, auram non ventis, sed de semet ipso sibimet excreans. Unde et Genesar dicitur greco vocabulo quasi generans sibi auram. Denique per diffusiora loca lacus frequentibus auris spirantibus agitatur. Unde et purior haustus eius et ad potandum dulcis et habilis» (*Isid. Etym.* XIII, 19,6).

LAGANUM dicitur «latus panis et tenuis, non conspersus sed litus oleo. Quidam tamen dicunt laganum panem coctum in aqua, ut sit tertium genus panis a cocto in clibano et cocto in craticula». Ita dicitur in Historiis (1197) super Leviticum (8,26). Huguitio (*s. v.* Lagos) dicit quod laganum est «quoddam genus cibi quod prius in aqua coquitur et postea in oleo frigitur. Et sunt lagana de pasta quasi membranule quedam que statim in oleo friguntur . . . et sunt suavia ad comedendum, ut caro leporina». Unde laganum dicitur a lagos, quod est lepus. Proprie lagos dicitur cursus, unde lepus dicitur propter velocitatem suam. Accentus huius nominis laganum patet per verbum Oratii in libro Sermonum (I, 6,114-15) ubi dicitur,

inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum.

LAGENA proprie vas est vinarium. Unde Ysidorus Ethimologiarum xx (6,3) ubi loquitur de vasis vinariis, «Lagena et sicula greca nomina sunt, inflexa ex parte ut fierent latina. Illi enim lagenos, nos lagena; illi sicile, nos siculam dicimus». Unde hec laguncula diminutivum a lagena.

LACUS GENESAR 5 diffusoria D
LAGANUM 3 libano B 4 ita dicitur] item B 6 et *om.* BC 8 statim *om.* B; fringuntur C; *post* friguntur *add.* BD: postea vero (*om.* D) melle conduntur (condiuntur D) quandoque prius in aqua conduntur (coquntur D) postea in oleo friguntur 9 lagos autem proprie B 10 lagos] laganum C 15 cachinum B, cacumen D
LAGENA 4 lagenos] lagenas B; sicile] sicule B

LAICUS panis dicebatur panis communis quo quilibet vesci poterat, et dicitur a laos, quod est populus. Unde laicus, ca, cum, id est popularis. Et distinguit Magister in Historiis (1213) super Leviticum «tria genera panum: panes scilicet sacerdotales, leviticos et laicos. Sacerdotales erant panes propositionis qui de publico sumptu fiebant, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus. Panes levitici, qui et offertorii, quibus soli de genere Levi vescebantur, etiam qui propter maculam ministrare non poterant et filia familias, sed non maritata vel vidua vel repudiata nisi necessitate rediret ad domum patris sui ut esset quasi filia familias. Hiis non vescebantur advena, inquilinus et mercenarius sacerdotis; verna tamen et empticius ipsius vesci poterant. Laici, id est communes, quibus quicumque poterat vesci».

LAMBO, lambis, bi, bere, lambitum, id est lingere, tractim lingua contingere. Quidam dixerunt lambo, bis, bui pertinere ad homines et lambo, bis, bi pertinere ad canes. Sed Priscianus (x, 14) tantum lambi ponit in preterito et assumit exemplum Lucilii dicentis,

Iocundasque puer qui lamberat ore placentas.

Unde secundum Priscianum debet dici lamberint et non lambuerint Iudicum vii b (5), licet fere omnes biblie habeant ibi lambuerint, quod forte accidit vitio scriptorum.

LAMENTOR, taris dicitur flere, «dolere, voce tristi dolorem exprimere vel conqueri. Unde et hoc lamentamentum et per sincopam hoc lamentum». Ita exponit Huguitio.

LAICUS 1 vesci *om.* C 2 potat D; laos] leos B 7 solum A 8 etiam] et ABD 12 advene ACD 13 non poterant A; laci C 14 quicumque] quilibet C; *post* vesci *in textu add.* A, *post* poterant C, *in marg.* D: verna exponitur (infra C) ubi exponitur vernaculus (vernacula D)

LAMBO 2 linguam C 3 et *om.* B; bi] lambere B 5 exemplum *om.* A 6 iocundusque A; placentes C 7 lamberint] lamberunt CD 8 lambuerint] lambuerunt D; vi ABD

LAMENTOR 2 et *primum om.* D

LAMIA, sicut dicit Papias, «genus monstri est ut quidam affirmant». Et subdit verba Ysidori Ethimologiarum viii (11,102), «Lamias quas fabule tradunt infantes corripere ac laniare solitas, a laniando specialiter dictas». Dicitur ergo lamia quasi lania a laniando quia fabulantur vetule lamias, ianuis clausis, domos intrare, infantes corripere et laniari et postea vivos restituere; et habent faciem hominis sed corpus bestiarum. Sed super illud iiii (3) Threnorum, «Sed et lamie nudaverunt mammas» dicit glosa, «Lamia crudelior suis fetibus quam cetere bestie dicitur. Unde lamia quasi lania dicitur quia catulos suos laniare fertur . . . Lamia hebraice lilit nominatur, quam quidam Hebreorum unam de furiis suspicantur que dicuntur parce eo quod nulli parcant». Item Isaie xxxiiii (14) dicit glosa, «Lamia pedes habet equinos cetera feminea».

LAMINA diminutivum est a lama, ut ait Huguitio (*s. v.* Lateo). Est autem «lama, me latum frustum auri vel argenti vel alterius metalli», et dicitur a latus, ta, tum.

LANCEA est hasta, amentum habens in medio. Dicitur autem lancea eo quod equa lance, id est equali amento, ponderata vibretur. Amentum vinculum est iaculorum hastilium quod in mediis hastis aptatur. Et inde dicitur amentum eo quod media hasta religatur et iaculatur. Apud modernos communiter accipitur lancea pro hasta.

LANCEOLA dicitur subtile ferrum preacutum cum quo minutores aliqui pungendo venam aperiunt in minutione. Aliqui cum flebothomo venam percutiunt. Unde et flebothomia dicitur minutio. Lanceola diminutivum est a lancea.

LAMIA 3 lamie C 3-4 acclaniare D 4 a] ac A; ergo] enim A 5 a laniando *om.* C; lamias *om.* B 7 habens AD; sed] unde B 9 et *om.* B 10 hec lamia C 13 nullis AC 14 xxiii AC 15 femininia vel feminea C

LAMINA 1 est *om.* C; lama, me C

LANCEA 2 lancea] a lancèa B; eo *om.* D; eo . . . lance *om.* C 5 medio hastarum B

LANCEOLA 1-2 minutorum B 2 pingendo ABC; in *om.* D

LANUGO, sicut ait Papias, est puber barba sive «prima capillatio in barba a similitudine lanarum dicta». Item lanugo dicitur flos tribuli qui, postquam bene exsiccatus est, levi flatu effertur in aerem. Et dicitur a lana quia lane colorem habet et quia levis et suavis est ad similitudinem lane. Unde dicitur Sapientie v (15), «spes impii tamquam lanugo est, que a vento tollitur».

LAPPA genus est tribuli, herba spinosa de qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,66-7), «Lappa dicta quod habeat caulem ingentem per terram dispositum. Hec herba a Grecis philantropos vocatur quod vestibus hominum inhereat ob asperitatem sui. Et nascitur iuxta muros». Philantropos dicitur a philos, quod est amor, et antropos, quod est homo, quia quasi quadam affectione videtur hominum vestibus adherere.

LAPPATES «dicunt cibum ex oleribus confectum». Ita dicit glosa Iudith x b (5). Unde Alexander Nequam sic ait (*fol.* 109v, 19),

Lappates cibus est et olus componit eundem.

Secundum Huguitionem lappates grece ficus sicce.

LAPIDICINA dicitur locus ubi ceduntur lapides.

LAQUEARIA, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (8,6), «sunt que cameram subtegunt et ornant, que et lacunaria dicuntur». Sed secundum Huguitionem (*s. v.* Liquo) hoc laqueare, laquearis dicitur coniunctio trabium in summitate domus. Vel laquearia sunt que super tigna ponuntur et in ispsis illaqueantur. Item dicit quod hoc laquear ipsa testudo

LANUGO 1 lanugo lanuginis B 3 dicitur] appellatur CD 4 fertur D

LAPPA 1 herba] hec C 4 philantrophos AD, philatropos B 5 et *om.* B; philantrophos AD, philatropos B 6 anthropos D 7 quasi *om.* C; ex quadam B

LAPPATES 2 iudicum B 5 et secundum C; sicce] latine C

LAPIDICINA *Post* lapides *add.* C: et componitur de lapis et cedo dis cecidi

LAQUEARIA 3 hoc *om.* B

camere dicitur ad instar laquei curvati facta. Et alio nomine dicitur testudo. Et lacunar et hoc laquearium idem est quod laquear. Omnia a laqueo derivantur.

LAQUEATUS, ta, tum dicitur laquearibus ornatus vel testudinatus et ad modum laquei curvatus. Unde Aggei primo a (4) ubi nos dicimus, «Numquid tempus est vobis ut habitetis in domibus laqueatis» septuaginta dicunt «in domibus concavis». Item laqueatus dicitur laqueo captus vel ligatus, et dicitur a laqueo, laqueas, quod est laqueo capere vel ligare.

LARUS, ut dicit glosa Levitici xi (16), «animal est tam in aqua quam in terra habitans. Volat enim et natat». Idem Deuteronomii xiiii (15) dicit glosa, «ut avis volat, ut aquatile natat». Unde in Aurora (*Lv.* 677-8) scribitur,

Larus fluminis est habitator et incola terre,
Nam natat ut piscis et volat instar avis.

Parva avis et nigra est et pinguis, semper habitans iuxta aquas nec potest longe volare. Unde et agiles homines frequenter eam capiunt currendo. Et dicuntur gallice rale.

LASCIVUS, va, vum dicitur petulans et luxuriosus. Unde lascivia, id est voluptas, petulantia, libido sive luxuria. Inter lasciviam autem et petulantiam hec differentia est quia lascivia a luxu, petulantia a temeritate vocatur. Petulantia autem libido dicitur ab eo quod petit male alienum pudorem. Lascivus vero dictus quia sit luxu solutus et vanus. Ita dicit Pa-

9 laquear lacunar B; et omnia C

LAQUEATUS 1 vel testudinatus *om.* C 5 concavatis D; dicitur a laqueo captus A

In marg. fol. 87 *add.* D: Larve dicuntur deformationes hominum per appositionem coloris vel alterius rei

LARUS 6 ad instar AC 7 et *primum om.* CD 9 currendo] volando A; raalle B, faale C, raale (*corr. ex* malle) D

LASCIVUS 1 dicitur *om.* C; petularis B 1-2 hec lascivia BC 2 voluntas A; sive] vel A 3 quia] quod C 4 petulantia . . . vocatur *om.* B; petulantia autem a C 5 quod quis petit A 6 fit C; ita] item AB

pias. Et a lascivo dicitur lascivio, civis, id est luxuriari, ludere, lascive se gerere.

LATER, lateris dicitur argilla coxta de qua fit murus et tegitur domus. Et dicitur later a latus, ta, tum quia latus formatur. Unde latericius, cia, cium de lateribus existens.

LATERNA a lateo, lates dicitur quia ibi latet candela. Quidam simplices dicunt lanterna, quod nichil est.

LATHOMUS dicitur cesor lapidum. Et dicitur a laos, quod est lapis, et thomos, quod est divisio, incisio vel sectio, quia incidit lapides et dividit.

LATRINA a lateo, tes dicitur privatus secessus que et privata dicitur quia in privato loco latet in domo. Sed super illud iiii Regum x f (27), «Destruxerunt edem Baal et fecerunt pro ea latrinas» dicit Magister in Historiis (1397), «id est subterraneos cuniculos ad mundandas vias urbis». Nota quod hic cunus, huius cuni dicitur, unde et hic cuniculus diminutivum dicitur foramen, via scilicet subterranea et occulta in modum cunarum facta ad capienda castra. Unde et hic cuniculus dicitur quoddam animal subterraneum in cavernis habitans. Vel dicitur cuniculus quasi caniculus quia canum indagine capitur. Quod autem dicitur latrina a latratu quia anus ibi latrat turpis ethimologia est.

LATRO a latendo dicitur vispilio qui in silvis latet ut spoliet homines. Unde hoc latrocinium et latrocinor, aris, id est predari et latrocinium exercere. Vide versus supra positos ubi exponitur fur.

7 lacivo dicitur lacivio C 8 lacive C

LATERNA 1 dicitur *om.* B 1-2 quidam autem B 2 quod] sed hoc B

LATHOMUS 1 dicitur *primum om.* A 2 incisio *om.* D

LATRINA 3 destruxunt C 4 pro ea] postea D, *om.* C 6 huius cuni *om.* D 6 dicitur *om.* BCD

LATRO 2 *Post* homines *add.* C: quasi vi spolians; *in marg.* D: vispilio dicitur a vi spolians; id est *om.* C 3 excercere C; vide] unde AC 4 vide ubi AC

LAURUS, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,2), «a verbo laudis dicitur, hac enim cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud antiquos enim laudea nominabatur; postea d sublata et subrogata r dicta est laurus». Et sequitur «numquam deponit viriditatem; inde illa potius victores coronabantur. Sola quoque hec arbor vulgo fulminari minime creditur».

LEBES, lebetis dicitur olla enea, cacabus seu caldaria. Et hec lebeta, lebete in eodem sensu. Unde Ysidorus in xx (8,4) Ethimologiarum, «Lebete enee sunt greco sermone vocate; sunt enim olle minores in usum coquendi parate». Lebes masculini generis est. Unde Virgilius Eneidos v b (266),

> Tertia dona facit geminos ex ere lebetes.

Item Ovidius Methamorphoseon xii (242-3),

> Vina dabant animos, et prima pocula pugna
> Missa volant fragilesque cadi curvique lebetes.

Et, sicut dicit Huguitio, lebes duplicem habet accusativum, scilicet «lebetem vel lebeta». Unde hec lebeta in eodem sensu dicitur.

LECHITUS dicitur «vas amplum de auricalco». Ita dicit Huguitio.

LECTICA secundum Huguitionem (*s. v.* Lego) dicitur «currus in quo defertur lectus vel cortina circa lectum vel ipse lectus». Et tunc, secundum quod dicit Ysidorus in xx (11,1) Ethimologiarum, dicitur «Lectica a lectis herbis». Et dicit Ysidorus (xx, 11,4) quod «Lectice sunt plutei ... Sponda

LAURUS 1 ait] dicit BC 3 apud ... nominabatur *om.* C; nominatur B 4 subroganda A; sequitur] quia B 5 deposuit D; inde] ideo B 6 sola quoque] solaque AD

LEBES 1 seu] sive BC 2 in *alterum om.* B 3 sunt *om.* AD; grece B; sermone] nomine C 4 papare C 8 primaque A, prima et D 9 fragiles AD 12 dicitur *om.* C

LECTICA 1 lecthica AB, lethica CD 3 quod dicit *om.* D; ysidorum D; in *om.* BD 4 dicitur *om.* A 5 plutei lecti sponda B

enim dicitur exterior pars lecti, pluteus interior». Et producit penultimam. Unde Ovidius (*A. A.* I, 488),

Lecticam domine dissimulanter adi.

LECTUS, ti a legendo dicitur quia antiqui in lectis solebant legere. Et dicit Ysidorus in xx (11,5) Ethimologiarum quod, «Geniales lecti proprie sunt qui sternuntur puellis nubentibus, sic dicti a generandis liberis». Nota versus differentiales de Grecismo (XII, 58-9),

Lectus sanorum, decumbentisque grabatum,
Est sponsi sponseque torus toreumaque regum.

Toreuma a torno dicitur «vas tornatum vel quicquid tornatur et celatur, sive vas sive lectus». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Torqueo).

LEGO, LEGAS mittere. Unde legatus, ta, tum, id est missus. Et hic legatus dicitur nuntius ab aliquo missus. Item lego, gas dicitur aliquid in testamento alicui dimittere. Unde hoc legatum dicitur illud quod in testamento dimittitur. Versus,

Qui mittit legat, moriens sua munera legat,
Legatus missus, legatum mortem relictum est. (*Grec.* XV, 47-8)
Prima dico lego, tertia dico lego.

LEGO, LEGIS dicitur furari, colligere, transire, scripta preferre et plerumque ponitur pro studere. Versus (*Grec.* XVII, 56-7),

Fur aurum, virgo flores, mare navita, libros
Clericus, equivoce singula quisque legit.

6 lecti et pluteus A 8 dissimulantur D

LECTUS 2 in *om.* B 5 de] in B 9 *Post* Huguitio *add. in textu* AC, *in marg.* D: thorus (tornus autem C) est instrumentum tornandi unde sicut papias dicit (dicit sic Papias C) thoreumata (toreuma C) dicuntur vasa torno facta

LEGO, GAS 1 unde] vel B; id est missus *om.* C 5 sua munera] dando sua C 7 *Cf. Grec.* XIX, 114-15; *post* lego *alterum add. in textu* AC, *in marg.* D: prima (scilicet C) coniugatio facit dico dicas et lego gas tertio coniugatio facit dico cis et lego gis

LEGO, GIS 2 plerumque] quandoque C; ponitur etiam pro C

LEGIO, onis dicitur a lego, legis «quia legebantur, id est eligebantur, qui de legione deberent esse, vel legio dicebatur a lex, legis quia lege in castris se habebant vel quia lege in legione dispositi erant. Proprie autem lingua Macedonum dicitur phalanx vel phalanga, Gallorum caterva, nostra legio. Et sunt in legione vi milia sexcenti sexaginta sex homines; in cohorte l; in manipulo cc; in centuria centum; in turma vel in ala xxx, sed turma est peditum, ala militum; in decania decem». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Legio) et accepit de ix libro (3,46-51) Ysidori Ethimologiarum. De legione dicit Virgilius Eneidos viii b (IX, 174-5),

Omnis per muros legio, sortita periclum,
Excubat exercetque vices quod cuique tuendum est.

LEGITIMUS, ma, mum dicitur bonus secundum legem habitus vel factus.

LEGUMEN dicitur quasi lectum manu, et est ethimologia. Et, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (4,1), «Legumina a legendo dicta sunt quasi electa, veteres enim meliora queque legebant, sive quod manu legantur nec sectionem requirant».

LENS, lentis genus est leguminis. Et dicitur a lentus, lenta, tum quia «humida et lenta est». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum xvii (4,5). Versus (*Grec.* X, 50,49),

Lens lendis capiti, lens lentis convenit ori.
Est bona lens comedi, nota lentigo faciei.

Dicit enim Papias, lentigo est «vestigium macularum, parva rotunditate formata, a specie lenticule dicta». Unde lentiginosus, sa, sum.

LEGIO 6 legio *om.* C 8 in *alterum om.* BD 9 accipit CD 10 x ABD
LEGUMEN 1 lectus B 3 ita veteres C 4 legentur B; electionem B
LENS 4 capitis D; *post* ori *add.* C: lens mordet per d mordetur si subeat t (*Cf. apparatum criticum in Doctr.* 439) 6 parvula B 7 lenticula D

LENTICULA diminutivum est a lens, lentis et est idem quod lentigo, scilicet «parva et rotunda macula in carne ad similitudinem lentis». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Lenio). In Historiis (1304) dicitur «quod lenticula est vas fictile quadrangulum habens foramen in latere». Ysidorus in xx (7,4) Ethimologiarum dicit sic, «Lenticula est vas olearium ex ere aut argento factum, a liniendo dictum, hoc enim reges et sacerdotes liniebantur», id est inungebantur.

LENTUS, ta, tum dicitur flexibilis, ut lenta salix. Item lentus dicitur otiosus, tardus, piger, mollis, non fortis. Unde archus dicitur lentus. Item lentus dicitur non bene siccus, ut frumentum dicitur lentum cum non est bene siccum. Et dicitur a lenio, lenis, quod est placare, humiliare, lenem facere.

LEONIS «vocabulum ex greca origine inflexum est in latinum, grece enim leon vocatur, et est nomen nothum quia ex parte corruptum. Leena vero totum grecum est, sicut dracena. Ut autem leena lea dicatur usurpatum est a poetis». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (2,3). Sunt autem aliqui qui dicunt quod leo dicitur a leo, les, quod est delere, quia let, id est delet, vestigia sua cum cauda. Istud autem nichil est. Immo leon grece, leo latine, ut supra dictum est. Item dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (2,3-6), «Leo grece, latine rex interpretatur eo quod princeps est omnium bestiarum. Cuius genus tripharium dicitur, e quibus breves et iuba crispa imbelles sunt, longi et coma simplici acres. Animos eorum frons et cauda indicat. Virtus eorum in pectore firmitasque in capite. Septi a venatoribus terram contuentur quominus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus, sed ignes magis. Cum dormierint vigilant

LENTICULA 3 lentis] lentiginis C 7 aut ex argento C; hoc] hiis C
LENTUS 1 item] unde BC 4 est] sit B
LEONIS 1 est *om.* B 3 est *om.* B 4 lea] leo ACD 7 sua cum cauda sua B, cum cauda *om.* D 11 e] de B 12 acros C 13 indicant BD 14 firmitas autem BC

oculi; cum ambulant cauda sua cooperiunt vestigia sua ne eos venator inveniat. Cum genuerint catulum, tribus diebus et tribus noctibus catulus dormire refertur, tandem de patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem. Circa hominem leonum natura est ut nisi lesi nequeant irasci. Patet enim misericordia eorum exemplis assiduis. Prostratis enim parcunt, captivos obvios repatriare permittunt, hominem non nisi magna fame interimunt».

LEPRA est asperitas cutis squamosa, lepide herbe similis, unde et nomen sumpsit. Cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem, nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dignoscitur, si variatim inter sanas cutis partes diversus color appareat aut si ita se ubique diffundat ut omnia unius coloris, quamvis adulterini, faciat». Ita dicit Ysidorus in iiii (8,11) Ethimologiarum.

LEPRA IN CAPILLIS allopicia dicitur. Est autem allopicia, ut dicit Ysidorus Ethimologiarum iiii (8,1), «capillorum fluor, circumscriptis pilis fulvis, aeris qualitatem habentibus, vocata hoc nomine a similitudine animalis vulpecule, quam Greci allopiciam vocant».

LEPUS dicitur quasi «levipes quia levis est pedibus et velociter currit. Unde et grece pro cursu lagos dicitur. Velox enim animal est et satis timidum». Ita dicit Ysidorus in xii (1,23) Ethimologiarum.

LEVIATHAN «serpentem vectem» Isaie xxvii a (1) sic exponit glosa, «Leviathan additamentum eorum . . . Recte au-

19 catulus *om.* D; fertur D 22 enim] autem B; misericordiam C 24 repatriare] rapacitate C; maxima B
LEPRA 2 et *om.* AD 7 in *om.* C
LEPRA IN CAPILLIS 2 iiii] 8 B 3 circumspectis D 4 ad similitudinem B
LEPUS 2 et lagos D 3 in *om.* CD
LEVIATHAN 2-3 recte . . . eorum *om.* D

tem additamentum eorum dicitur quia postquam malam culpam mala suggestione intulit hanc cotidie malis augere persuasionibus non desinit . . . In serpentis tortitudine fluxa mollities, in vecte autem dura rigiditas. Ut ergo hunc durum significaret et mollem, et vectem nominat et serpentem. Durus quippe est per malitiam, mollis per blandimentum. Vectis dicitur quia usque ad necem percutit; serpens autem quia insidias molliter infundit».

LEVIGO, gas dicitur applanare, leve, id est planum, facere. Unde dicitur levigo quasi leve ago. Leve enim dicitur planum et leve non ponderosum. Unde versus differentiales (*Grec.* XIII, 209),

Pro plano levis, pro levitate levis.

Unde levigatus, ta, tum dicitur planatus et hec leviga, ge instrumentum planandi. In Historiis (1082) exponitur illud Genesis VI (14), «Fac tibi archam de lignis levigatis» «id est politis vel quadratis. Alia littera est bituminatis».

LEX dicitur a lego, gis. Est autem lex asciscens honestum, prohibens contrarium. Vel dicitur a ligo, ligas quia ligat regulis et preceptis. Et nota quod scio, scis «componitur cum ad et subtrahitur d et dicitur ascio, ascis, id est adiungere vel acquirere». Unde ascisco, asciscis inchoativum. Unde asciscens participium. Item scio componitur cum ad et «causa differentie retinet d et dicitur adscio, adscis, id est advocare. Unde adscisco, adsciscis inchoativum». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Scio).

LIBARE dicitur sacrificare, fundere. Unde in sacris panis immolatur et calix funditur. Item libare dicitur parum gustare, contingere. Vide supra ubi exponitur delibare.

3 eorum dicitur *om.* C 5 fluxi C 7 significet C 8 sed mollis B
LEVIGO 9 vel quadratis *om.* B
LEX 1 assistens AD 2 vel dicitur] dicitur autem C 4 et dicitur *om.* C 5 incoactivum D 5-6 unde] vel B 6-7 et causa] causa vero B 7 adscio *iteravit* D 8 incoactivum BD

LIBAMEN a libando dicitur sacrificium vel cibus. Libatorium locus ubi sacrificatur. Et hoc libum dicitur «panis immolaticius qui alio nomine dicitur placenta». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Libero). Papias ita dicit, liba dicta eo quod libeant; hec et placente eo quod placeant. Versus de Grecismo (2-3= xv, 104-5),

Libo sacrifico designat liboque gusto.
Libo si liba degusto, liboque dicis
Coram numinibus si tu libamina ponis.

In Historiis (1194) dicitur in principio Levitici, «triplex eorum que offerebantur occurrit discretio. Aut enim erat oblatio de animalibus et sacrificium dicebatur... Aut de sicca materia ut de simila, pane et thure et proprie dicebatur oblatio. Aut de liquidis, ut vino et oleo, que proprie libamen vel libatio dicebatur. Licet hiis nominibus scriptura quandoque indifferenter utatur». Item alibi, libamen et libamentum erat simila oleo glutinata et vinum, que cum hostia adolebantur ut quasi panis et vinum et caro domino offerentur.

LIBANUS masculini generis est «Fenicum mons in quo cedri sunt altissime». Alter Libanus est «mons Arabie ubi colligitur thus». Hec «libanus, que et thus, arbor est Arabie immensa atque ramosa, succum aromaticum fundens». Dictum autem thus a tundendo. Libanum vero dictum a monte Libano Arabie. Ita dicit Papias. Dicitur ergo hic Libanus pro monte, hec libanus pro arbore, hoc libanum pro thure. Et hoc innuit glosa Ecclesiastici xxiiii (21). Quod autem dicitur ibidem in textu «quasi libanus non incisus» improprie dicitur et contra regulas Prisciani (v, 3).

LIBELLUS repudii exponitur infra ubi exponitur repudium.

LIBAMEN 1 libanum A; cibus libatoris libatorium B 2 libum] verbum B 2-3 immolativus AD 5 et] etiam B 14 ut] ut ut A, ut et C, de D, *om.* B 17 cum] est C

LIBANUS 1 masculi C; est *om.* D 4 in mensa C 6 ergo *om.* A 8 xxiiii c A 9 non *om.* D; incisum D 10 regulam D

LIBELLUS infra *om.* A

LIBER, ra, rum a liberando dicitur qui non subiacet iugo servitutis. Item liber dicitur filius ingenuus «ex libero matrimonio natus. Nam ex libero et ancilla orti servilis sunt condicionis. Semper enim qui nascitur deterioris parentis sequitur statum». Item «hic Liber, ri dicitur Bachus» quia liberat hominem a curis. Item hic liber, libri dicitur «interior tunica corticis que adheret ligno», et dicitur a libero, liberas quia liber est et defendit intus lignum vel quia defenditur a cortice exteriori vel dicitur «a liberato cortice, id est ablato», «quia ante usum carte vel membranarum de libris arborum volumina fiebant», id est compaginabantur. Ita dicit Papias. Unde et «scriptores a libris arborum librarios vocaverunt». Unde liber, id est codex, dicitur a libris, id est corticibus in quibus antiquitus scribebatur. Vel dicitur liber a libertate legentium quia solis liberis studium legendi dabatur. In Grecismo (IX, 171-4) scribuntur isti versus differentiales,

Liber, id est Bachus, vel vir sine compede natus,
At liber est codex vel raptus ab arbore cortex.
Prima beri faciunt genitivum brique secunda.
Pars prior est cortex, liber altera, tertia suber.

LIBERTINI «a regione sic dicti vel libertini, id est manumissi, qui cum prius fuissent servi postea fuerant libertati donati et sic de servili condicione fuerunt qui primo fidei Christi restiterunt». Ita exponitur in Historiis (1663) Actuum vi (9) «de sinagoga Libertinorum» etc. Vide infra proximo.

LIBERTUS est ille «qui de servo factus est liber». Et dicitur a libero, liberas quasi liberatus. «Idem collibertus et manumissus. Libertinus filius liberti, filius libertini simpliciter

LIBER 5 ri *om.* D; quia] qui B 8 liber est] liberat B; fendit C 15 liberis] libris ACD 16 unde in B
LIBERTINI 2 fuerant] fuerunt B, furant D 3 fuerunt] fuerint D 3-4 vel christianis vel fidei C 4 in historiis *om.* C; illud actuum BC 5-6 infra in proximo D
LIBERTUS 1 est *primum*] dicitur BC; liber sicut dicit huguitio et C

iam liber in legibus. Tamen», sicut ait Huguitio (*s. v.* Libero), «pro eodem habetur manumissus, libertus, collibertus, libertinus».

LIBERTAS, sicut ait Papias, «condicionis est, liberalitas autem beneficentie et largitatis».

LIBRA «xii unciis perficitur et inde habetur perfecti ponderis genus quia tot constat unciis quot mensibus annus. Dicta autem libra quod sit libera et cuncta intra se predicta pondera includat». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (25,20). Item libra signum celeste. Vide supra ubi exponitur arturus cum ceteris signis.

LICEO, lices, licui, cere, citum equivocum est, licere enim dicitur licitum esse et secundum hoc raro invenitur personale. Apostolus tamen dicit (1 *ad Cor.* 6, 12), «Omnia michi licent», sed licet impersonale in frequenti usu est. Item liceo, ces in voce activa significat passionem ab alio illatam scilicet appretiari. In voce autem passiva significat actionem, scilicet appretiare. Et construitur cum genitivo vel cum ablativo significante pretium, ut «liceo a te tribus obolis», vel «trium obolorum». Et similiter construitur liceor. Unde Persius (5,191),

Et centum Grecos curto centusse licetur.

Item in Grecismo (XVI, 29) scribitur,

Non licet asse mihi qui me non asse licetur.

Item licet, liceat et licebit ponuntur sepe pro ista adversativa coniunctione quamvis, non tamen sunt coniunctiones sed verba, sicut dicit Huguitio.

4 tamen *om.* C

LIBRA 3 intra] inter C; predicta *om.* A 3-4 includat] inclinat AB 5 celeste] est B

LICEO 4 frequenti tamen B 6 autem] tamen B 7 cum *alterum om.* C 11 sentisse B 14 licet et liceat B 15 quamvis . . . sunt] sed quamvis si tum sunt C 16 *post* Huguitio *in textu add.* A, *post* licetur (*v.* 11) C, *in marg.* D: hic centussis dicitur centum asses vel pretium

LICIUM, licii dicitur filum et proprie id quod innodatur tele per quod stamen trahitur et ligatur. Unde dicitur licium quasi ligium a ligando. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (29,7), «Licia sunt quibus stamina telarum ligantur quasi ligia». Vel dicitur licium a licio, licis, licui vel lexi, licere, licitum vel lectum, id est trahere, quod tamen non est in usu. Sed componitur allicio, elicio, pellicio, etc. Item a licium dicitur hoc liciatorium, scilicet grossum lignum circa quod licia involvuntur, quod alio nomine dicitur iugum et est lignum longum et teres. Item liciatorium dicitur locus in quo textor telam orditur. Et tunc dicitur a licio, licias, quod est licium in tela ordinare vel ordiri seu licium facere vel innodare licium cum stamine.

LICTOR quasi legis ictor dicitur apparitor qui secundum legem dampnatos occidebat vel ad mandatum iudicis quoquomodo puniebat. Et est compositum a lex, legis et ictor, quod est percussor, ab ico, icis, ici, icere, ictum, ictu, quod est percutere. Papias vero dicit sic, lictores vero sunt «apparitores qui ante iudices faces ferunt». Alexander Nequam facit tales versus in quodam operculo suo (*fol.* 111^{v}, 23-5),

Imperiis parens est nomine paritor et re
Nomen lictoris faciunt duo: legis et ictor;
Cur? quia siquis agat in legem percutit ipsum.

Item lictor dicitur lecator, qui lingit et dicitur a lingo, lingis, linxi, lingere, lictum, quod est lambere. Secundum Huguitionem (*s. v.* Lito) dicitur lictor quasi lator, scilicet ille qui defert cadavera ad sepulturas. Item secundum Huguitionem lictor dicitur qui ex officio portat gladium vel securim ante regem vel imperatorem ut ad puniendos reos presto

centum assium sed persius ponere videtur pro centesima parte assis unde dicit curto centusse quasi modico vel nullo pretio

LICIUM 1 id] illud BC 2 stamen *om.* A 3 ligium] lignum ABC 5 licium *om.* A 9 licia] ligna A 11 tunc *om.* C

LICTOR 5 vero *primum om.* BC 7 facit] ponit BC 8 imperiit A; est] cum C; pariter BC; re] te A 11 locator A 12 linctum B; item secundum C 13-15 quasi ... dicitur *om.* AC 14 sepulturas] se sepulchrum D

sit. Et dicitur secundum ipsum a lito, litas, quod est sacrificare.

LIGNARIUS, sicut ait Papias, «opifex ligni generaliter» appellatur.

LIGNUM dicitur a lignis grece, quod est lux vel lumen vel lucerna latine. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Liguro) et Papias reddit rationem dicens, «ligna dicta quod incensa convertantur in lucem». Unde hic lignus secundum Huguitionem (*ibid.*) vel melius lichinus secundum Papiam et hic lichinus in eodem sensu, id est «funis candele qui ardet in candela vel cicendula lucerne». Versus de Grecismo (XII, 162-3),

Lignum de fuste sed lignus dicitur esse
Ardendi causa quia volvitur undique cera.

Virgilius concordat cum Papia dicens in primo Eneidos g (I, 725-7),

Fit strepitus tectis vocemque per ampla volutant
Atria; dependent lichni laquearibus aureis
Incensi etc.

LIGNA THIMA, sicut dicitur in Historiis (1369) super iii Regum (10,12), «similia erant lignis sethim et odorifera». Et nota quod thimum herba quedam est que, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,12), florem habet valde odoriferum. Unde «epithimum grecum nomen quod latine dicitur flos thimi, nam flos grece thimum vocatur». Item thimum lignum dicitur et scribitur per m in pluribus bibliis. Papias autem scribit per n dicens, «thina ligna de quibus fecit Salomon gradus in domo domini». Incognita ligna sunt

LIGNARIUS 1 opifex] artifex C
LIGNUM 3 reddit] addit C 5 lichinus] hic lichus B, hic lichinus C 6 lichinus] lichinius C; id est] scilicet BD 7 accendula (+ vel cicindula *corr.*] A 14 atria] altera C; lichini ABD
LIGNA THIMA 1-2 iii Regum] tertium quod B 3 hoc thimum B, secundum timum C; hec herba A 4 in xvii eth D 5 epthimum AC; nomen est quod C 7 et] quod B 8 thima AC 9 incognita] lignata D

etiam peritioribus Iudeorum. Et ita scribitur in antiquis bibliis. Vide infra ubi exponitur thina.

LIGNA SETHIM exponit Magister in Historiis (1169) super xxv (5) Exodi dicens, «Sethim nomen est montis et regionis et arboris que similis est albe spine in foliis et est levissimum lignum et imputribile et incremabile». Unde in Aurora (*Exod.* 419-22) dicitur,

Ligna sethim torpent nulla putredine, iustos
  Signant in celis qui sine fine nitent.
Spina sethim notat hoc nomen quia vi, quia penis
  Et quia tormentis itur ad astra dei.

LIGO, ligonis instrumentum est rusticanum, «marra», ut dicit Huguitio (*s. v.* Levo). Et dicitur a levo, levas «quia levat terram». Unde Ysidorus in xx (14,6) Ethimologiarum, «Ligones dicti quia levent terram quasi levones». Ovidius Methamorphoseon xi a (36),

Sarculaque rastrique graves longique ligones.

Gallici appellant picois.

LIGURIUS gemma quedam est. Unde Ysidorus Ethimologiarum xvi (8,8), «Ligurius vocatus eo quod fiat ex urina lincis bestie tempore indurata. Est autem, sicut et succinus, fulva, attrahens spiritu folia propinquantia». Succinus gemma quedam est de qua dicit Ysidorus ibidem (8,6), «Succinus quem appellant Greci electron, fulvi cereique coloris, fertur arboris succus esse et ob id succinus appellatur».

10 petitioribus B; scribit C
LIGNA SETHIM 2 sethin D 6 ulla C 7 signat C; que C 9 dei] celi C
LIGO 1 marra *om.* B 4 quia] quod A; unde Ovidius C 6 sarculaque et rastrique BC 7 picois vel pis A
In marg. fol. 91 *add.* D: ligurio liguris ligurivi liguritum id est parum cibum attingere latenter et cito devorare et transgutire et est glutorum et ponitur simpliciter pro devorare vel lingere et componitur abligurio ris id est absumere devastare
LIGURIUS 6 quem] quam B 7 succus *om.* D; id] hoc C

LILIUM «herba est lactei floris. Unde et nuncupata sunt lilia quasi lactea, cuius dum candor sit in foliis auri tamen species intus effulget». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,18).

LIMA instrumentum est fabrile et dicitur a leniendo eo quod lene faciat. Unde limo, limas purgare, polire, diminuere quia lima diminuit ferrum. Et componitur collimo, oblimo et elimo. Unde Ovidius Methamorphoseon iiii a (178-9),

> Elimat, non illud opus tenuissima vincant
> Stamina etc.

Et a limo limatus, ta, tum. Versus,

> Limatos gladios furbitos dicere debes.

LIMUS, limi est terra humida et cenosa, sicut est in profundo aque. Et inde dicitur limo, limas, id est limo implere. Item secundum Papiam limus, lima, limum qui habet obliquatos oculos et oblique intuentes. Unde in Grecismo (?) scribitur,

> Cernit in obliquum strabo sed limus in altum,
> Et petus huc illuc, luscus quoque, lippus aquescit.

Tamen iste ulterior versus falsus est quia petus, ta, tum producit primam sillabam. Unde Oratius in Sermonibus (1,3, 44-5),

> Si quid sit vitium non fastidire: strabonem
> Appellat petum pater et pullum male parvus.

Vide differentiam que ponitur infra ubi exponitur lucum.

LIMES, limitis dicitur a limus, ma, limum, quod est obliquus, strabo. Limes enim est callis qui extra viam ducit.

LILIUM 1 floris] coloris C
LIMA 5 illud opus] illudo post A 8 forbatos C; dicimus esse B
LIMUS 3 item *om.* C 6-7 *Cf. Grec.* IX, 286-7 6 sed *om.* A 7 quoque] prope C 8 falsus est] factus est falsus A 11 quid] quod C; sit] fit AD 12 male *iteravit* B 13 vide . . . lucum *om.* B; *post* lucum *add.* C: unde rectus versus est huc illuc petus etc.

Et sunt proprie limites transversa in agris itinera vel fines qui agros limitant et terminant. Unde limito, limitas terminare, finire, determinare.

LIMPIDUS, da, dum dicitur clarus, politus, perspicuus. Unde limpidum vinum, id est perspicuum, ob aque speciem dictum quasi limphidum. Limpha enim aqua est. Ita dicit Papias et similiter Ysidorus in xx (3,6) Ethimologiarum. Unde hec limpiditas et limpido, das limpidum facere, purificare, clarificare.

LINEA «stricta dicebatur camisia totum corpus operiens . . . et ita strictis manicis adherebat corpori ut nulla inesset ruga et descendebat usque ad pedes. Unde grece poderis, id est talaris». Ista expositio habetur ex glosa Exodi xxviii (4). Item super Levitici viii (7) dicit Ieronimus quod secundum lxx subucula vocabatur. Dicitur autem subucula a sub quia sub aliis vestibus ponebatur. Unde Oratius Epistularum versus finem prime epistule (1, 1,94-6) sic ait,

Si curatus inequali tonsore capillos
Occurri, rides; si forte subucula pexe
Trita subest tunice vel si toga dissidet impar.

Vide supra ubi exponitur ephot.

LINUM «nomen est a greco deflexum. Nam linum linarium Greci dicunt. Vel dicitur ex eo quod molle sit et lene». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xix (27,1). Item lina dicuntur fila vel retia. Unde linarius, id est retiarius.

LINGUA dicitur a lingendo quia ea lingimus vel a ligando quia ligat verba et voces per articulatos sonos vel a ledo, dis

LIMES 4-5 limitas limitare B
LIMPIDUS 4 hec *om.* BC 5 limpiditas et limpitudo dinis et limpido B
LINEA 4 talaris dicebatur B; ezechielis AD; xlviii AD, viii C 5 Levitici] leviter C 6 autem *om.* D 7 epistolarum C 8 epistule] epistula ACD 9 tonsione AB 10 occurrit BD 11 si toga] siroga D; toga] tota C; dissipet B 12 ephodarii C
LINUM 1 reflexum C 2 dicunt] vocant A

quia dentibus illiditur. Unde linguatus, ta, tum et linguosus, sa, sum qui magnam habet linguam vel qui potens est in lingua.

LINO, «linis, lini vel magis, differentie causa ad nomen lini, levi, quod a leo quoque simplici nascitur, quod non est in usu. Ex quo deleo, delevi. Unde et letum dicitur quia delet vitam». Verba sunt Prisciani (x, 38). Dicamus ergo secundum Priscianum lino, linis, levi, linere, litum, litu. Est autem linere «ori dolii operculum apponere, cooperire, obturare dolium». Item linere dicitur inficere, «deturpare, glutinare. Et proprie in hac significatione dicitur linere cum una res quasi inficiendo supponitur alteri. Tunc paries linitur cum calx superducitur vel lutum. Item linere, id est destruere, delere. Unde hec litura, id est deletio» vel superinductio. Ita exponit Huguitio. Nota quod «lino, linis et ab eo composita ubique corripiunt hanc sillabam li et faciunt preteritum in levi et supinum in litum penultima correpta. Est enim regula generalis: omne supinum veniens a preterito in vi producit penultimam. Excipiuntur hec: litum, quitum, citum, situm, satum, itum, agnitum et cognitum». Versus,

Vi cum dante preit vocalis non breviata;
Demis itum, li, qui, sa, si, ci inde creata. (*Doctr.* 765-6)
Agnosco dat itum, pariter cognosco, sed otum
Ignosco prenosco dabunt, hoc sit tibi notum.

LINGUA 3 et] id est C

LINO 2 levi quod] lenique A; simplici] similiter C 3 dolo doleri C; delet] debet C 4 dicamus quoque ergo D 5 levi] livi D 6 opponere D 8 linere] linire D 10 linere] linire D 12 ligno lignis D 13 ubique *om.* C 15 enim] autem C 17 situm *om.* C 20 demis . . . creata] qui si ci sa li id est demantur et inde creata B, demis itum qui li sa ci si tollis et inde creata C, demis itum li qui sa ci si tollis et inde creata D; ci tollis et A; *Cf. Doctr.* 763 22 *Post* notum *add. in textu* A, *in marg.* D: litum a lino linis quitum a queo quis citum a cieo es situm a sino sinis satum a sero seris itum ab eo is *Ibidem add.* C: qui id est quitum a queo quis li id est litum a lino nis sa id est satum a sero ris ci id est citum a cieo cies si id est situm a sino sinis itum ab eo is

LINIO, linis, lini vel linivi, linire idem est quod ungere. «Unde linitus, linita, linitum et hoc linium et hec linitio». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Lino). Eliminandus est autem error quorundam qui ponunt linire pro linere cum diversa significent. Unde Ezechielis xiii (10) dicunt, «illi autem liniebant» pro linebant, quod supra proximo expositum est. Item paulo post in eodem capitulo (11), «Dic ad eos qui liniunt absque temperamento», liniunt dicunt ibi pro linunt cum secundum Ieronimum et antiquas biblias deberent dicere linunt, id est superinducunt non liniunt, nam et sequens textus docet eos ubi dicitur (12) «ubi est litura quam linistis», et melius sicut supra proximo ostenditur. Litura enim pro superinductione vel deletione a lino, linis dicitur et non a linio; immo a linio dicitur linitura non litura, preterea linistis vel levistis dicimus in preterito ab hoc verbo lino, non a linio, quod facit linivistis. Item vii (7) Amos dicitur, «ecce dominus stans super murum litum» non linitum. Item Exodi xxix a (2), «Lagana quoque oleo lita», id est non conspersa sed superinducta quia tantum in superficie oleum ponebatur.

LINTHEUM a linum, lini dicitur, scilicet velum vel pannus lineus qui in lecto sternitur. Unde hoc lintheolum diminutivum et hoc lintheamen, lintheaminis pannus lineus qui sternitur in lectis.

LIPPUS, pa, pum dicitur qui oculos habet lacrimantes. Vide versus supra ubi exponitur limus. Et componitur lippus a liquor, oris et pus, quod est putredo, quia liquorem putridum per oculos emittit. Versus (Nequam, *fol.* 105, 8-9),

LINIO 1 lino C; lini] linii C; ungere] lingere C, iungere D 2 hoc *om.* C; linium] linimen B 9 *Cf. Hier.*, *PL* 25, 111 11-12 linistis] linistis vel lenistis AD, livistis vel linistis B 12 proximo *om.* C 13 enim] est B; dicitur *om.* B 14-15 propterea ABD 16 facit linivi linivistis C 19 sparsa AD; superducta C
LIPPUS 1 dicitur *om.* BC 2 versus *om.* C

Pus pro putredo non declinabile credo,
Pus declinatur custodia quando vocatur.

Item a lippus hec lippitudo, id est vitium oculorum quod humore defluente fit atque ex crebra infusione humoris palpebre grossiores existunt. Lippio, pis, pivi, pire, id est lippum fieri vel lippum esse.

LIRA, prima brevi, instrumentum est musicum. «Et dicitur a lirin grece, quod est diversitas vel varietas vocum eo quod diversos sonos faciat». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum iii (22,8). Item lira, prima producta, dicitur sulcus et dicitur a liros grece, quod est sulcus latine. Unde versus (*Grec.* x, 148),

Pollice tango liram, facio cum vomere liram.

LITO, litas, avi, are dicitur immolare, sacrificare. Unde Theodolus sic ait (53),

Egregio Cicropi debetur causa litandi.

Et inde dicitur litus, litoris quia naute a periculis maris liberati solebant diis marinis in litore litare. Vel dicitur a ledendo quia fluctu eliditur. Vel dicitur a luo, luis quia aqua abluitur.

LITOSTRATOS dicitur varietas pavimenti vel «variatio colorum in pavimento vel congeries lapidum diversorum colorum vel pavimentum vel quodcumque aliud opus, . . . dummodo sit ex lapidibus diversorum colorum». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Litos). Et componitur a litos, quod est lapis, et stratos, quod est variatio. Unde hec litostrata et hoc litostratum et hic litostratus. Unde Ysidorus Ethimologia-

7 vocatur] notatur B 8 item] id est C; quod] quia C 10 lippo pis pi vel lippivi C; id est *om.* B
LIRA 1 brevis ABD 3 facit B 5 est *om.* D
LITO 4 dicitur litosus sa sum et litus B 4-5 liberati a periculis liberati A 4 maris *om.* ACD 5 liberati *om.* D
LITOSTRATOS 2 vel *iteravit* D 6-7 litostratum] locostratum C 7 litostratus idem est (*om.* D) quod litostratos BD

rum xix (14), «Litostrate sunt elaborate arte picture parvolis crustis ac tessellis tinctis in varios colores. Tesselli autem a tesseris nominati, id est quadratis lapillis per diminutionem». Nota quod hec «tessera, re dicitur vas vel mensura quelibet vel signum bellicum vel tuba qua hostes venientes nuntiantur». Tessera etiam dicitur signum hospitalitatis quod datur illis qui ad hospitia sunt venturi, quod cum ostenderint hospiti statim in hospitio recipiantur. Item «tessera accipitur pro talo vel pro alea vel pro tallia vel pro numero quia cum tesseris solebat numerus frumenti vel annone designari. Item tessera est genus frugis. Item tessere sunt quadrati lapides ad modum talorum unde pavimenta sternuntur. Unde hec tessella et hec tesserula per diminutionem». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Texo). Tamen Ysidorus dicit hic tessellus ut predictum est. Item (Huguitio *s. v.* Tessaron) «tessera idem est quod quatuor . . . et componitur cum decas, quod est decem. Unde hec tesseredecas, huius tesseredecadis, id est quater dena». Item nota quod secunda sillaba huius nominis litostratos incipit a t et non a c, sicut patet in Papia et Ysidoro et in Derivationibus Huguitionis et in correctis bibliis.

LIVOR secundum Papiam dicitur «macula nigra vel nigredo» corporis. Et dicitur a liveo, es, livii, quod est nigrescere, esse vel fieri lividum vel invidere. Unde livesco, scis inchoativum, et lividus, da, dum qui talis est coloris. Unde secundum Huguitionem (*s. v.* Liveo) hic livor dicitur «lividitas vel invidia vel dolor vel vulnus». Proprie livor est nigredo que remanet in carne ex percussione.

LOCO, locas dicitur in loco ponere, statuere, stabilire, collo-

8-9 parvulis D 9 crustris C 13 etiam *om.* A 16 pro *alterum om.* BC; talia D 17 tessaris AD 18 tessere] tessera BD 20 hec *primum om.* C; per *om.* B 21 tamen] nam B 27 Ysidoro et *om.* D

LIVOR 1 dicitur] est B; vel *om.* C 2 corporis *om.* D; livii] livi B, luii D 4 tales D 6 vulnus et proprie D

care. Locare etiam dicitur pecunia conducere. Unde versus (*Grec.* XIX, 17),

Qui capit ille locat, conducit qui pretium dat.

LOCUS dicitur a locando. Et nota quod in plurali dicitur hii loci vel hec loca, sicut iocus, ioci, hii ioci vel hec ioca. Unde in Doctrinali (371-2) scribitur,

Est locus, atque loci sunt artis, sunt loca terre.
Sic iocus atque ioci, ioca vult variatio subdi.

Et, sicut dicit Huguitio, locus est «substantia vel qualitas qua aliquid circumscribitur. Item locus est maxima propositio unde trahitur argumentum tam in dialectica quam in rethorica». Secundum Papiam (*s. v.* Loculus) locus est «ad aliquid ponendum factus». Item locus dicitur facultas, copia, potestas, condicio, tempus, occasio, opportunitas. Item locus summus, dignitas, auctoritas, honor, magnitudo, maiestas, fastigium, splendor, gradus, gloria. Loculus diminutivum est a locus, unde et locellus. Est autem loculus parvus locus, bursa, feretrum.

LOCUPLES, locupletis communis est generis et est idem quod dives. Et componitur a locus, loci et plenus, plena, plenum quasi locis plenus vel componitur a loculus et plenus quasi plenos habens loculos. Unde locupleto, tas ditare. Et nota quod locuples terminatur in s et numquam in x. Item in omnibus casibus, exceptis nominativo et vocativo singularibus, producit hanc sillabam ple. Unde Persius (3,73-4),

Disce neque invidias, quod multa fidelia putet
In locuplete penu.

LOCO 4 qui loca ille capit qui conducit pretium dat C
LOCUS 2 hii *om.* D; sicut . . . ioca *om.* A; iocus] a iocus C; hec *alterum om.* C 7-8 propositio et habitudo C, propositio vel habitudo BD 10 item] unde C 11 item] idem quod A, idem D 14 est *primum om.* D 14-15 locus scilicet bursa C
LOCUPLES 1 locuplex D; est *primum om.* C 6 excepto C 9 nec C

Et similiter in hoc verbo locupleto producitur.

LOCUSTA, sicut ait Strabus in glosa Exodi x a (4), «quia longiora habet retro crura vocatur locusta quasi longa hasta. Greci vero hastacon» appellant. Idem dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (8,9). Est autem animal parvum, dente noxium. Unde dicit Gregorius (*in Glosa*) super Exodi x (4) locusta «plusquam cetera animantia frugibus nocet». Item Ieronimus in glosa Ioel i (4), «Eruca est vermis qui in oleribus maxime invenitur, bruchus vocatus, fetus locuste antequam habeat alas, deinde cum incipit volare vocatur atelabus, cum vero pleniter volat dicitur locusta». Crisostomus super Mattheum (3,4) sic ait locuste sunt volatilia quidem, munda tamen, parva et non satis in altum volantia, que manducabat Iohannes constitutus in deserto. Item Arnulphus quidam expositor sic ait minimum genus locustarum in deserto Iudee, quo pastus est Iohannes, usque hodie apparet, que habent corpusculum in modum digiti manus, membris exilibus et brevibus, in herbis facile capiuntur. Cocte quoque in oleo pauperem prebent victum.

LONGEVUS, va, vum, id est longi evi senex. Unde hec longevitas, id est longi evi vita.

LONGINQUUS dicitur remotus, longe habitans. Unde hec longinquitas.

LONGITURNUS dicitur diuturnus, longe durans. Unde hec longiturnitas.

11 locupleto tas B; *post* producitur *add. in textu* AC, *in marg.* D: fidelia dicitur olla puteo es dicitur fetere unde versus nemo placere putet cuius presentia putet penus dicitur celarium. *Cf. Walther*[2], *no.* 16396

LOCUSTA 1 x C 2 habet *om.* D 3 astaon A, astacon D 4 autem *om.* D 4-5 nexium C 6 nocet *om.* C; item *om.* B 7 ioelis BC 7-10 eruca . . . locusta: *haec verba Hieronimo in Glosa non attribuuntur* 7 que C 8 bruchus autem B; vocatur BC 9 incipit parum volare B 10 plene B 11 quedam B, quidam D 12 immunda D 13 sanctus iohannes baptista B; anulphus B 16 que] qui B

LONGINQUUS 1 longincus B

LORAMENTUM dicitur concatenatio lignorum que solet fieri in fundamentis edificiorum ubi non potest inveniri terra solida ad fundandum edificium. Et dicitur a lorum, lori, quod est habena quia, sicut catenule in loro coniunguntur, ita ligna illa connectuntur. Item «loramenta dicuntur plura lora vel laquearia» secundum Huguitionem (*s. v.* Licio). Sed Papias dicit sic, loramenta dicuntur in parietibus tabule vel alia ligna que immittuntur.

LORICA dicitur quasi loris carens. Unde Ysidorus Ethimologiarum xviii (13,1), «Lorica vocata est eo quod loris careat, solis enim circulis ferreis contexta est». Et ubique producit hanc sillabam ri. Unde Ovidius Methamorphoseon iii a (63-4),

Loriceque modo squamis defensus et arte
Duritia pellis validos cute repulit ictus.

LUBRICUS, ca, cum dicitur a labor, beris et est differentia inter lubricum et labile quia labile est quod labitur, sicut fluvius, lubricum autem, sicut ait Papias, non dicitur quod labitur sed in quo quis labitur, sicut est glacies vel terra argillosa. Item lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur, ut piscis, serpens. Item lubricus dicitur levis, vitiosus, vanus, frivolus, ineptus, lascivus, luxuriosus, defluens. Ita dicit Papias. Unde versus de Grecismo (XIII, 234-5),

Labilis est fluvius, dicatur lubricus anguis,
Et tamen utrumque de labor laberis exit.

Item a lubricus dicitur lubrico, cas, id est labi, vacillare. Unde Prudentius in Sichomachia (572),

Lubricat incertus dubia sub imagine visus.

Et inde dicitur hic lubricus, vermis intestinorum et terre,

LORAMENTUM 1 lignorum *om.* AD 3 fundandum] fundamentum C
LORICA 2 eo] et AC 3 circulus C; ferreis *om.* C; est *om.* B 6 arte] acre A
LUBRICUS 3 autem *om.* B 6 piscis et serpens B 8 unde *om.* B 14 hic] hinc C

quasi lumbricus, vel quia in lumbis sit quasi lumbicus. Unde Macer De viribus herbarum (1509),

Lumbricos ventris eadem potata repellit.

Ita dicit de decoctione isopi.

LUCEO luces, lugeo luges hec duo formant
Preteritum luxi, faciet sed lugeo luctum,
Luceo sit neutrum nec debet habere supinum.

Ita scribitur in Grecismo (XVI, 114-16).

LUCIFER exponitur supra ubi exponitur arturus. Versus de Grecismo (IX, 339-40),

Hesperus in nocte dicatur, mane vocatur
Lucifer et semper nocte dieque Venus.

LUDERE in avibus celi dicitur venationibus indulgere vel divinationem per volatum avium querere. Ita exponitur Baruc iii c (17).

LUDIBRIUM «est aliqua res que ludo et contemptui haberi digna est». Ita dicit Papias. Et dicitur a ludo, dis. Et inde ludicrus, cra, crum et inde hic et hec ludicris et hoc ludicre, id est ludo plenus vel quod in ludo geritur. In plurali hii et hee ludicres et hec ludicra et numquam ludicria. Ita dicit Priscianus (VII, 73) et adducit exemplum Virgilii in xii (764-5) Eneidos ubi dicitur,

neque enim levia aut ludicra petuntur
Premia, sed Turni de vita et sanguine certant.

15 lumbricus] lubricus BC; fit AC; lumbicus] lumbi A 17 lubricos D 18 dicit *om.* A; coctione C
LUCEO 1 luces et lugeo A 3 fit ABC
LUCIFER 4 Lucifer et] lucifera C
In marg. fol. 93 *add.* D: lucubro bras dicitur vigilare et proprie lucubrare est vigilare ad lucubrum id est ad lucernam de nocte est autem lucubrum modicum lumen vel modicus ignis sicut fit ex crucibolo vel ex quolibet alio et in umbra unde dicitur lucubrum eo quod luceat in umbra et hec lucubra
LUDERE 3 c *om.* BC
LUDIBRIUM 2 inde *om.* B 4 quod *om.* B; plurali dicitur hii BC 5 non numquam B

Papias sic exponit, ludicra sunt ludorum carmina vel inhonesta certamina vel turpia et inhonesta que in ludis geruntur.

LUERE, sicut dicit Huguitio, «equivocum est ad quinque. Luere enim dicitur deturpare, maculare». Unde hec lues, luis, id est «macula vel sordes vel pestilentia vel morbus repentinus». Item luere dicitur «purgare, delere». Item luere idem est quod «punire». Item luere idem est quod «persolvere, sustinere, ut 'iste luit penam', id est persolvit et sustinet». Item «luere spectat ad actum vervecum et arietum cum sint in amore coeundi. Unde vulgo dicitur 'arietes modo luunt'», id est coeunt vel coire appetunt. Versus (*Grec.* XVII, 50-1),

Ere luo pignus, penas cruce, luce tenebras,
Dicitur et luere quando salitur ovis.

Et declinatur secundum Huguitionem luo, luis, lui, luere, lutum, prima producta, et similiter in compositis producit hanc sillabam lu in supino. Lues secundum Papiam et Ysidorum a labe et luctu dicitur. Est enim morbus pervagatus pene omnes involvens. Et repentinus languor simul cum morte venit. Idem et pestilentia.

LUGEO, ges, luxi, luctum, id est flere, sed flere proprie est uberius lacrimas fundere quasi fluere. Plorare est cum voce lacrimas fundere. Unde dicitur ploro quasi per lumina roro. Plangere est cum lacrimis pectus aut faciem tundere

10 ludorum carmina vel *om.* C 11 inhonesta autem A 11-12 *ut post* geruntur *addenda in marg.* A: aut in scenis ludorum vel inhonesta dicta; *post* geruntur *in textu add.* A, *post* certant (*v.* 9) C, *in marg.* D: propter mutam et liquidam producit virgilius mediam sillabam in hac dictione ludicra cum tamen naturaliter sit (fit D) brevis

LUERE 1 dicit] ait C 2 imaculare D 7 vervecum] venereum C, vernetum D 8 sunt BD; unde et B 9 *Post* appetunt *in textu add.* C, *in marg.* AD: (hic C) vervex vervecis (*om.* CD) quasi vermen vehens dicitur aries qui vermen (vermem C) vehit in capite unde frequenter cogitur pugnare 16 laba C; morbus vade pervagatus B

LUGEO 3 tundere unde dicitur plangere quasi C; dicitur *om.* D

quasi plagis angere, lugere autem cum aliquibus dictis miserabilibus et habitus mutatione flere. Unde lugere dicitur quasi luce egere, merere quasi mente carere. Versus,

Flet lacrimis rorans, vocem solet addere plorans,
Dat lacrimas plangens pectus simul ictibus angens,
Sordida lugentis toga sit quasi lucis egentis,
Flendo qui meret reticet quasi mente careret.

LUMBARE, quod et hoc lumbar per apocopam invenitur, dicitur cingulum lumborum quia circa lumbos ponitur. Et dicitur a lumbis sicut renale a renibus.

LUMBI «ob libidinis lasciviam dicti quia in viris causa corporee voluptatis in ipsis est sicut in umbilico feminis». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,98).

LUNA dicitur quasi luce lucens aliena; lucem enim a sole recipit et acceptum reddit. De luna multa dicit Ysidorus Ethimologiarum iii (53 *sqq.*) et Augustinus in expositione Psalmi decimi, et in libro Papie omnia recitantur. Item a luna dicitur lunaticus, ca, cum qui singulis lunationibus vexatur et mente laborat cum luna plena est. Et de quibusdam talibus dicit Ysidorus in iiii (7,5-7) Ethimologiarum, «Epilempsia vocabulum sumpsit quod mentem appendens pariter et corpus possideat. Greci enim appensionem epilempsiam appellant. Fit autem ex melancolico humore quotiens exuberaverit et ad cerebrum reversus fuerit. Hec passio et caduca dicitur eo quod cadens eger spasmos patiatur. Hos etiam lunaticos vulgus vocat quod per lune cursum comiten-

5 quasi plagis angere *om.* B, *in marg.* D; autem *om.* D; autem quasi A 6 lugere] luere C 9 lacrimans B 11 recitet D
LUMBARE 1 appocapam A, accopam D
LUMBI 2 sicut] sic ACD
LUNA 1 lucem] lumen BD 2 *Post* reddit *add.* B: vel luna dicitur quasi lucens nocte B 4 decimi] de cri A 6 de *om.* C 7 in *om.* C; iiii] vi C, iii D 7-8 epilensia AC 8 mente A; apprehendens C 9 possidebat A, possidet D; apprehensionem C 9-10 epilensiam AC 11 exverberaverit B 12 spamos C 13 binaticos C; quod] quia C

tur eos insidie demonum. Idem et larvatio, id est morbus comitialis, cui tanta vis est ut homo valens concidat et spumet. Comitialis autem dictus quia apud gentiles cum comitiorum die cuidam accidisset comitia dimittebantur. Erat autem apud Romanos comitiorum dies sollempnis in calendis Ianuarii». Hucusque sunt verba Ysidori. Non tamen per hoc intellegas quod omnes lunatici sint epilentici. Multa enim lunatici, licet amentes sint, non tamen ita cadunt. Et nota quod comitium dicebatur tempus in quo consules eligebantur et intronizabantur, et ipsa intronizatio vel electio comitium dicebatur vel sollempnitas que tunc fiebat in conventu populi vel locus in quo fiebat. Et dicitur comitium quasi coitium quia totus populus illuc conveniebat. Unde comitius vel comitialis dicitur morbus caducus vel passivus quia in comitiis ille qui patiebatur repulsam pro pudore morbum caducum incurrebat; quidam etiam timore repulse, id est timentes repelli. Unde comitio, as, id est comitium celebrare, eligere, intronizare vel in comitio et conventu loqui. Larvatio autem est larve aptio. Larva autem, ut ait Huguitio (*s. v.* Larva), est simulacrum «quod apponitur faciei ad terrendum pueros. Et larva dicitur maleficus incantator» cum verbis demonum et ipse demon. «Dicunt enim larvas esse demones factos ex hominibus qui mali fuerint, quorum natura debet esse pueros terrere et in angulis garrire tenebrosis. Unde in quodam hympno apostolorum dicitur 'larvas repellunt usque ad mundi limitem'». Et hinc larva dicitur «quod apponitur faciei ne quis cognoscatur vel ad terrorem». Et dicitur larva quia «videtur imago demonis

14 insidie insanie A; id est] ipse et C 16 dicta B 17 accidisset et comitia AD 25 vel *om.* A 26 conveniebant AC 27 comitia vel comitialis D 28 ille *om.* C; pro] pre B 29 etiam] tamen B; repuse B 31 vel eligere vel intronizare C; et *om.* ABD 33-34 simulacrum quod terret quod apponitur faciei ad terrendum pueros ACD, simulacrum ad terrendum maxime pueros quod apponitur faciei ad terrendum pueros B 35 enim *om.* AD 36 esse *om.* C 39 ad *om.* ACD; limitatem A

. . .Unde larvo, vas dicitur larvam induere, et larvatus, ta, tum larva indutus vel a demone obsessus». Magister in Historiis (1583) sic ait, «Non ex vitio lune patiuntur lunatici sed demones eos hiis vexant temporibus ut per lunam infament lune creatorem».

LUNULA dicitur parva luna vel quoddam genus monilis. Unde Ysidorus Ethimologiarum xix (31,17), «Lunule sunt ornamenta mulierum, in similitudinem lune, bulle auree dependentes».

LUPANAR dicitur domus meretricis vel «prostibulum, sic dictum eo quod post ludos exactos meretrices ibi prosternebantur, . . . que propter vulgati corporis levitatem lupe nuncupantur, nam lupe vocate sunt meretrices a rapacitate quod ad se miseros rapiant et apprehendant. Lupnaria enim a paganis constituta sunt ut pudor mulierum infelicium ibi publicaretur et ludibrio haberentur tam hii qui facerent quam que paterentur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xviii (42,2).

LUSCUS, ca, cum dicitur qui tantum habet unum oculum et altero caret. Et componitur a luce et carens quia partem lucis habet et parte caret. Unde Ysidorus Ethimologiarum x (163), «Luscus dictus quod lucem ex parte videt, sicut luscosus qui vespere nichil videt». Vel dicitur luce carens quia caret luce non lucibus, vel dicitur luscus quasi lucis custos quia oculi custos est non oculorum.

LUSTRO, tras sex habet significationes. Significat enim cir-

42 larvam] larva AD 45 vexantur C

LUNULA 3 similitudine AD

LUPANAR 1 sicut C 2 dictos A, dictum est C 2-3 prosternabantur AD 3-4 nuncupantur] vocabantur B 4 vocate sunt] dicte sunt B; rapacitate vocate AD; eo quod B 8 que] heeque B, qui C

LUSCUS 1 dicitur *om.* C; qui *om.* D; habens D 2 quia] quasi C 4 quod] quia B; sicut] unde C

LUSTRO 1 tras vi sex C

cumdare, serenare, purgare, circuire, luminare, piare. Ita dicit Huguitio. Unde versus,

Lustro circumdo designat sive sereno,
Purgo, circueo, lumino sive pio.

Et inde verbalia secundum istas significationes formantur.

LUSTRUM, lustri a lustrando dicitur purgatio sive circuitio vel luminatio. Item secundum Ysidorum (XIV, 8, 29) lustrum dicitur «obscurum latibulum ferarum et cubile luporum». Item lustrum dicitur lupanar sive prostibulum. Et ista duo dicuntur per contrarium a lustro, lustras quia parum illustrantur vel illuminantur quia sunt abdita et obscura. Item lustrum dicitur spatium v annorum consideratum a Romanis ad tempus dictature. Et dicitur a lustro, lustras quia in fine quinquennii et in principio alicuius dictature circuibant civitatem cum cereis et candelis. Et adhuc ecclesia commemorat lustra dicens, lustris sex qui iam peractis etc. Ita scribitur in Compoto. Sed Papias dicit sic, lustrum quinquennii tempus apud Romanos dictum quia census per quinquennium in re publica agebatur. Deinde peracto censu et sacrificio facto urbs Roma lustrabatur et fiebat amburbale, id est ambitus sive circuitus urbis.

LUTER, luteris dicitur «concha sive cantarus aquarius». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Luo). Preterea luter dicitur lavatorium et quodcumque vas purgandis sordibus deputatum. Et dicitur a luo, luis, quod est purgare. Vide supra ubi exponitur luere.

LUTUM, luti dicitur sordes terre, scilicet cenum. Et, sicut

5 circumeo C

LUSTRUM 1 sive] vel B; circumitio C 2 lustrum *om.* AC 5 per contrarium *om.* C 5-6 lustrantur B 6 vel] id est BC 9 circumibant C 11 lustra dicens *om.* C 15 Roma] rationa B, romam C; aburbale D

LUTER 1 chanca C; sive] vel BC 2 *Post* Huguitio *add. in textu* AC, *in marg.* D: cantarus vas quodam est ad aquam vel vinum portandum; luter lutus B 5 luere] avere A

dicit Ysidorus (*Etym.* XVI, 1,4), «Lutum quasi lotum dicitur per antifrasim quia non sit mundum, nam omne lotum mundum est». Sed melius dicitur a luo, luis, quod est maculare vel deturpare quia lutum maculat et deturpat. Et corripit primam sillabam. Versus,

Cenum dico lutum, croceus color est tibi lutum.
Vas luteum fragile, toga lutea tegmen herile.

Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi a (1,2-4), «Limus vocatus eo quod levis sit. Cenum vero vorago luti . . . Lutum quasi lotum per antifrasim». Item a luto et lentos, quod est plenus, componitur lutulentus, ta, tum, id est luto plenus.

LUXURIA proprie est solutio libidinis. Ampliata autem appellatione dicitur luxuria superfluitas et in cibo et in vestitu et in aliis rebus. Et dicitur a luxu, quod est luxuria. Luxus autem dicitur a luxos grece, quod est solutio latine. Et a luxuria dicitur luxuriosus et luxurior, aris, quod apud antiquos dicebatur luxurio, as. Grecismus (x, 27-8) ponit tales versus,

Factum luxuries notat affectumque libido,
A luxu primum dic, a libet esse secundum.

M

MACELLUM «dictum eo quod ibi mactentur pecora que mercantibus vendantur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (2,44).

MACERIA, macerie est longus paries quo clauditur vinea vel aliud. Et dicitur a macros, quod est longum. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xv (9,4), «Macerie sunt parietes

LUTUM 8 herile] habile A 9 et] ita A 12 plenum B
LUXURIA 1 autem] ante AD 1-2 appellationem AD 2 et in coitu et in cibo B, in coitu et in cibo C 3 luxuria vel superfluum B 5 quod *om.* BC
MACELLUM 1 macteur C; que a C
MACERIA 2 et dicitur *om.* B; dicit *om.* D 3 Eth *om.* C; xv] x D

longi quibus vinee alique clauduntur, longum enim Greci macron dicunt». Item maceria dicitur membrana secundinarum qua involvitur puer in utero, que dividitur in partu et sequitur puerum. Unde super illud Genesis xxxviii (29), «Quare divisa est propter te maceria?» dicit una glosa «secundinarum membranula quam rupit cum manum emisit ut alter nasceretur». Item dicit Ieronimus ibidem, «Pro maceria Aquila et Symachus divisionem transtulerunt quod hebraice dicitur phares. Ab eo igitur quod diviserit membranulam secundinarum divisionis nomen accepit».

MACULENTUS, ta, tum dicitur valde macer, macie plenus. Et componitur a macie et lentos, quod est plenus. Et nota quod lentos frequenter venit in compositionem nominum latinorum, ut sompnolentus plenus sompno, sanguinolentus sanguine plenus etc.

MACHINA, ut ait Papias, dicitur fabrica vel instructio. Et dicitur a machia grece, quod est pugna latine. Et dicit Huguitio (*s. v.* Machia) quod machina dicitur «omne quod ingenio paratur, ut muralis, balista et similia, et proprie illa que ad pugnam parantur, licet quelibet artificiosa operatio vel constructio dicatur quandoque machina . . . Et inde machinor, aris dicitur machinas facere, parare, construere vel cogitare malum . . . vel astute insidiari». Secundum Papiam machinari dicitur instruere, munire, fabricare, moliri, exquirere, invenire, etc.

MACTO, tas dicitur immolare, trucidare, interficere. Versus,

Mactat significat necat, immolat atque trucidat.

4 grece C 5 dicitur] dicuntur C 8 dicit ibi una B 9 rumpit ABD 10 ut] vel C; item] ita ACD 12 divisit BC 13 secundinarum *om.* C

MACULENTUS 1 macie] macerie D 2 macie] macerie D

MACHINA 2 machia] machina C 3-4 omne illud quod operatur B 4 muralis vel balista AC 6-7 quandoque . . . construere *om.* D 7 dicitur *om.* C

MACTO 2 trucidat etc. B

MADIAN et Epha regiones sunt ubi dromedarii abundant.

MAGDALENUS, na, num est nomen proprium et possessivum. Et producit penultimam sillabam, ut terrenus, Antiochenus et cetera eiusdem terminationis possessiva, sicut patet ex verbis Prisciani (II, 50). Unde ille versus quem quidam legunt in Doctrinali (1478) falsus est,

Plorans Magdalena querit si sustulit illum,

quia Magdalena producit penultimam sillabam. Quidam autem volentes vitare falsitatem istam dicunt,

Flens Magdalene querit si sustulit illum.

Et hii aliam falsitatem incurrunt quia producunt hanc sillabam da que naturaliter brevis est. Et dicitur Magdalenus a Magdalo. Est autem Magdalum civitas in confinio Egypti, sicut dicitur in Historiis (1157) super xiiii Exodi.

MAGNATUS, ti dicitur qui maximus est in populo. Et hic et hec magnas, atis in eadem significatione.

MAGISPLURIS, id est multo pluris pretii vel estimationis. Et ita comparativum magis ponitur pro multo Matthei vi (26).

MAGI «ab oriente venerunt» etc. Matthei ii a (1). Crisostomus, magi non malefici sed sapientes intelliguntur. Unde glosa «Magi non malefici sed philosophi Chaldeorum qui philosophantur de singulis, ut dicitur de genere Balaam, et successores doctrinarum eius». Item dicitur in Historiis (1541) «a magnitudine scientie magi sunt nuncupati, quos enim Greci philosophos Perse magos appellant», Iudei scri-

MADIAN ubi] in quibus B; habundat C
MAGDALENUS 1 est *om.* B; proprium] patrium D; et *om.* BD 5 est scilicet B 6 tulit C 12 Magdalum] magdalon D
MAGNATUS 1 dicitur *om.* C; ille qui B
MAGISPLURIS 1 vel estimationis *om.* D 2 comparatur D
MAGI 1 veniunt B 2 magi . . . intelliguntur *om.* C 6 nuncupati] vocati B 7 Iudei vero B

bas, Latini magistros. Item (*Huguitio*) «magi olim stellarum interpretes dicebantur qui divinabant cum quis nascebatur qualiter se habiturus esset». De hoc invenies supra ubi exponitur ariolus. Postea magi dicti sunt qui modo vulgo dicuntur «incantatores et malefici ob facinorum magnitudinem». Et inde magicus, ca, cum. Et dicit Huguitio «quod orientales dicuntur magi» quia prevalent in arte magica. «Et dividitur ars magica in prestigium et maleficium. Prestigium est sensuum humanorum illusio, et secundum hoc incredibiles rerum mutationes videntur fieri, ut terre cumulus videatur castrum, lapillus talentum» et huiusmodi. Maleficiun autem cum generaliter possit dici quodlibet maleficium, hic tamen specialiter dicitur illud quo nos devincimus demones ut nobis pareant nostra missatica deferentes». Prestigium dicitur a prestringendo quia prestringit aciem oculorum ne videat rem sicuti est. Vel dicitur prestigium quasi prestringivum quia preextinguit certitudinem visus. Vel componitur prestigium a pre et stix, stigis, quod est palus infernalis et ponitur pro inferno. Unde prestigium dicitur quasi ad stigem previum sive preparatorium quia prestigiatores preordinat ad infernum, suple nisi penituerint.

MAGISTER dicitur quasi maior statu vel statione, nam steron grece statio latine.

MALAGMA, malagmatis dicitur emplastrum, medicamentum quoddam, et secundum quosdam dicitur malagma quasi malum agens, id est educens curando, vel dicitur malagma quasi molagma quia molendo, id est terendo, agitur. Et hoc videtur velle Ysidorus Ethimologiarum iiii (9,11) ubi ait,

10 hoc] his A 11 modo *om.* C; vulgo *om.* B 15 ars magica *om.* B 18 videatur] videa B 19 autem *om.* AB; cum] est cum B 20 quo] quod C; nos] nobis ACD 21 prestinguium B 23 quasi prestringivum *om.* C 27 pervium A; sive] seu B; preordinant BC

MAGISTER 1 sterion B

MALAGMA 1 emplaustrum B 2-3 quasi . . . malagma *om.* C 3 malagma] malagina D 4 molagina D; quia molendo *om.* D, in molendo C; hec C

«Malagma dicitur quod sine igne maceretur et comprehendatur». Sine igne dicit quia herbe vel species ex quibus fit non decoquuntur sed macerantur, id est conteruntur. Macero enim maceras, sicut ait Huguitio, dicitur «conterere vel dilaniare, frangere, debilitare et mollificare». Et secundum Papiam significat cruciare, torquere, et angere.

MALIGNUS, sicut ait Ysidorus in x (176) Ethimologiarum dicitur, «qui malitie votum vel opus peragit». Quod autem dicitur malignus quasi male ignitus ethimologia est. Et subdit Ysidorus, «Malitiosus deterior malo quia frequenter malus». Inter malitiam et malignitatem talis ponitur differentia in Papia quia «cogitatio prave mentis malitia dicitur. Malitie votum vel opus malignitas appellatur». Item a malignus dicitur maligno, nas, id est maligne facere vel malignum facere. Et in eodem sensu, sicut ait Huguitio, dicitur malignor, malignaris.

MALOGRANATUM fructus est arboris malogranati. Et componitur a malum, mali, quod est pomum, et granum. Unde ait Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,6), «Malogranatum dicitur eo quod intra corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem». Malogranatus autem pro arbore feminini generis est. Et nota quod sepe inveniuntur due dictiones posite pro una. Et dicitur malum granatum pro malogranato et mala granata pro malogranatis. Eadem tamen est significatio.

MALUM, mali dicitur pomum a malon, quod est rotundum. Hec malus dicitur pomus quia fructus eius sit rotundus. Item hic malus dicitur arbor navis quia rotundus est. Ysi-

6 malagina D 9 enim *om.* A 10 vel *om.* BC; delaniare AD; mollicare A 11 et *om.* A

MALIGNUS 1 in *om.* D 2 votum] nomen C; quod *om.* C 3 malignus *om.* C 4 deterior est malo C 6 cognitio C

MALOGRANATUM 5 femini D 6 quod *om.* AC 7 et] ut cum B 8 mala] malo D

dorus Ethimologiarum xix (2,8) sic ait, «Malus est arbor navis qua vela sustinentur, sic dictus quia habet instar mali in summitate vel quia quasi quibusdam malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius elevantur». Item hec mala dicitur maxilla. Versus (*Nequam, fol.* 123^{v}, 17-18),

Malo male mali mala malis rodere mala
Quam malo titubante male mala ferre Malee
Mala mali malo mala contulit omnia mundo.

MALUM PUNICUM «dicitur eo quod de Punica regione sit genus eius translatum. Idem et malogranatum». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,6).

MALLEUS est instrumentum fabri quo malleat et cudit et producit ferrum dum calet. Et dicitur a molliendo quasi molleus quia mollit ferrum vel quia molle ferrum producit. Unde malleolus diminutivum, scilicet parvus malleus. Item malleolus, sicut ait Ysidorus Ethimologiarum xvii (5,5), «Dicitur palmes natus in prioris anni flagello, cognominatus ob similitudinem rei, quod in ea parte qua deciditur ex veteri sarmento prominens utrimque mallei speciem prebet». In glosa autem Danielis iii d (46) dicuntur malleoli «vimina vel sarmenta arentia».

MAMMA, sicut ait Huguitio (*s. v.* Malon) dicitur a mala «quia rotunda est ut mala. Unde hec mamilla diminutivum. Et sunt mamme mulierum, mamille virorum, ubera pecorum. Papille vero sunt capita mammarum que sugentes comprehendunt». Unde Ysidorus Ethimologiarum xi (1,74-6), «Mamille vocate quia rotunde sunt quasi male, per diminutionem

MALUM 8 versus *om.* C 9-11 *glossae interlineares in* D *ut sequitur* 9 malo id est magis volo D 10 quam] quarum D; malo arbore D; mala periculum CD; ferre malee est in mari CD 11 mala mali malo id est maxilla ade pomo D

MALLEUS 1 cudit] tundit BC 3 molleus] molliens AB, mollens D 7 eo quod CD 8 in sarmento B, sacramento C; utrumque ACD, utrique B

MAMMA 2 hec *om.* C

scilicet a mamma. Papille capita mammarum sunt ... sic dicte quia eas infantes quasi palpant dum sugunt. Proinde mamilla est omnis eminentia uberis, papilla vero breve illud unde lac trahitur. Ubera autem dicta vel quia lacte uberta vel quia humida humore, scilicet lactis, in modum uvarum plena». Unde ubera quasi uvida. Grecismus (XII, 17-21),

Esse viri proprie mammillas dicimus atque
Ubera sunt pecudum, sed mamme sunt mulierum.
Cuius mammillas dixisti dicque papillas.
Est omnis generis uber, nota fertilitatis;
Est neutrum tantum cum fetus est alimentum.

Secundum Iuvenalem dicitur mamilla non mammilla. Unde et corripit primam sillabam dicens (12, 74),

Et numquam visis triginta clara mamillis.

MAMMONA, sicut dicit Papias, «apud Hebreos divitie appellari dicuntur». Congruit et punicum nomen, nam lucrum punice mammon dicitur. Ieronimus (*PL* 26,44) in quadam glosa Matthei vi (24) sic ait, «mammona sira lingua dicitur divitie». Et dicitur nomen demonis qui preest divitiis, non quod in eius dicione sint sed quod eis utitur ad decipiendum, irretiendo laqueis divitiarum.

MANAA interpretatur sacrificium. Unde Baruc I (10) dicitur, «emitte holocaustomata et thus et facite manaa», ubi aliqui mendosi codices habent manna, alii habent misericordias. Ista autem expositio potest haberi ex glosa Ieronimi

7 mamma] manna C 8 quia] quod C 10 autem] sunt C 12 uvida] humida D 17 fetus] fetibus B 18-20 secundum ... mamillis *in marg.* D 18 nota quod secundum B; iuvenalem cui magis credendum est debet dici C 18-19 dicitur ... et *om.* B 18 mammilla et non C 19 cum dicit B

MAMMONA 1-2 appellari dicuntur] appellantur D 2 congruit ... nomen *om.* B 3 punice] punire D, *om.* B; mannon C; in *om.* C 6 dicione] dictione AD, *om.* C, dicione hoc est potestate B; quod *alterum om.* D

MANAA 1-2 dicitur *om.* B 2 holocaustamata B, holocaustoma C 4 Ieronimi *om.* C

Ieremie xvii g (26) ubi dicitur, «sacrificium pro quo lxx hebraicum posuerunt manaa», quod significat sacrificium. «In nostris codicibus scriptorum negligentia manna legitur».

MANCIPIUM quasi manu captum dicitur servus, et hic et hec manceps quasi manu captus in eadem significatione. Proprie autem manceps sive mancipium appellatur qui in bello capitur et in servitutem redigitur. Sed modo, sicut ait Huguitio (*s. v.* Munio), ampliata est appellatio huius nominis manceps vel mancipium ut dicatur «filius nondum emancipatus», vel ipsa filia mancipium, «et quicquid potest manu capi et subdi» mancipium dicitur, «ut homo, equus, ovis. Hec enim animalia statim ut nata sunt mancipia esse putantur, nam ea que in bestiarum numero sunt tunc videntur esse mancipia quando capi sive domari ceperint». Omnia ista invenies in Papia. Item dicit Papias, mancipare est mancipium facere, in servitutem redigere, manu captum adducere. Et addit Huguitio quod mancipare est «manu tradere vel dare vel ducere et simpliciter ponitur pro dare et est activum». Invenitur etiam neutrum pro servire.

MANE nomen indeclinabile est vel adverbium temporis. «Et dicitur a manim, manim enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius est luce? Vel dicitur a manibus quorum conversatio a luna ad terram est. Vel dicitur ab aere quia manus, id est perspicuus et rarus, est». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum v (30,14).

5-8 *Hanc expositionem in glosa non invenimus sed cf. PL 24, col.* 793: sacrificium pro quo lxx ipsum verbum Hebraicum posuere MANAA quod pessima consuetudine, immo scriptorum negligentia, manna in nostris legitur. 6 hebraice D; sacrificat A 7 manna *om.* D

MANCIPIUM 3 autem] est C 6 nundum BD 12 item] ita AD; mancupare A 14 est *om.* B 15 dare *alterum*] dare vel ducere C

MANE 2 a *om.* C; manin manin A 6 viii C; *post* Ethimologiarum v *add. in textu* A, *in marg.* D: manes (macines D) manium manibus dicuntur dii infernales et dicuntur a manin quod est bonum per contrarium vel a manando quia manant per vias

MANE TECHEL PHARES exponitur in textu Danielis v g (25).

Mane techel phares vigili si mente notares
Rapta resignares et meliora dares.

MANDRAGORA secundum Augustinum genus pomi est. Unde super illud Genesis xxx (14), «Egressus Ruben . . . repperit mandragoras» etc. Interlinearis «pulchra poma odora et insipida». Et in glosa marginali dicit Augustinus, «De hoc pomi genere opinari quosdam scio quod acceptum in escam sterilibus feminis fecunditatem parit» etc. Subdit, «Cum mala hec ipse vidissem et propter sacre lectionis hunc locum michi obtigisse gratularer, rara enim est res, naturam eorum quantum potui perscrutatus sum, non aliqua a communi sensu remotiore scientia, que docet virtutes radicum et potestatem herbarum, sed quantum renuntiat visus, olfactus, gustus, rem comperi pulchram, suaveolentem, sapore autem insipido. Cur ergo eam mulier tanto opere cupierit nescio, nisi forte propter pomi raritatem et odoris iocunditatem». Ysidorus Ethimologiarum xvii (9,30) ubi agit de herbis aromaticis et communibus sic ait, «Mandragora dicta quod habeat mala suaveolentia ad magnitudinem mali Maciani». Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,3), «Mala Maciana a loco vocata unde prius adventa sunt». Forte sunt sicut poma silvestria. «Unde et eam Latini malum terre vocant. Hanc poete antropomorpheos appellant quod habeat radicem formam hominis similantem», antropos enim grece, homo latine. «Cuius cortex vino mista ad bibendum datur hiis quo-

MANE TECHEL 1-3 *In marg.* A 1 mane . . . v g *om.* B; v g versus CD 2-3 *Cf. Walther*[1], *no.* 10647 2 techelque CD; vigili] memori B
MANDRAGORA 2 Ruben] urbem C 3-4 odora et] odorifera sed B 6 etc] et BC 7 ipse] tempore B; *Hic fere in marg. add.* AD: Theodolus mandragore sterili fons agricole sitienti 11 olefactus C 12 compleri ABC; autem] aut D 13 opere] tempore CD; capierit B; nescio *om.* C 14 suavitatem ac iocunditatem B 16 quod] que C 17 suaveolentia] olentia C 18-20 Ysidorus . . . silvestria *om.* B, *in marg.* D 20 mandragoram latini A 21 antropomoreos BCD 22 simulantem C, sinulantem D 23 mista] inmissa A, missa BCD

rum corpus propter curam secandum est ut soporati dolorem non sentiant. Huius species due: femina foliis lactuce similibus, mala generans in similitudinem prunorum; masculus vero foliis bete similibus» (*Isid. Etym.* XVII, 9,30). In Papia scribitur quod est genus herbe qua sompnus vocatur, que frequenter datur ubi vigiliarum incommodo egri laborant. Et subditur ibidem, mandragora in Genesi genus est pomi similimum parvo peponi specie, odore suave olenti, ad magnitudinem mali Maciani etc. Diascorides dicit quod mandragore «duo sunt genera, scilicet masculus et femina. Femina, que tridana appellatur, nigra folia lactuce similia sed minora habens, odoris gravissimi et quasi brumosi, que folia expansa sunt super terram, et in medio mala nascuntur similia uve viridi in quibus semen est simile opio, radices duas aut tres maiores habens sibi invicem coherentes, deforis nigras et intus albas . . . Masculus, quem multi antimonon dixerunt, folia habet alba et maiora, lata et mollia sicut bete. Mala eius duplicia nascuntur, colore croceo, odore suavi cum gravitate, que pastores manducant et statim sompnum capiunt . . . Aliqui radices eius in vino coquunt et non dormientibus dant et citius dormiunt. Dolores omnes compescit et si plus acceptum fuerit sectionem et ustionem medicine non sentire facit. Succi eius radicum duo oboli accepti cum mulsa flegma desursum purgant et coleram sicut elleborum. Et si plus bibitum fuerit infert mortem . . . Folia eius viridia in tumoribus oculorum cum polenta impo-

25 huius sunt species B 26 primorum D 28 qua] que O 30 subditur] scribitur BC 30-31 genus pomi est parvum B 31 parvo *om.* AB 32 discoriades C 34 appellantur C 37 opio] *notam marginalem exhibent* ACD: nota quod (A *tantum*) opium huius (*om.* C) opii (*om.* C) dicitur succus laseris (laceris C) herbe ut (vel C) papaveris et dicitur ab opos quod est incisio unde macer de viribus herbarum loquens de papavere ait ex eius teneris opium faciunt capitellis (capitellas C) incisa leviter (lauter C) summa arte (vite A, *om.* C) etc. 39 antimonon] autinio non A 40 habet *om.* D 44 dormiunt et dolores D 45 ustionem] ultionem C 47 mulsa] *notam marginalem exhibet* A: nota quod mulsa exponitur infra ubi exponitur mulsum; decursum C 49 viridia *om.* D

nuntur, . . . et apostematibus salutare remedium sunt et omnibus duritiis, scrofas ad sanitatem producunt, pustulis medicantur, attritionibus itinerum opitulantur, colorem bonum vultibus prestant . . . Radix eius cum aceto trita ignem acrum extinguit, cum melle, rosis aut oleo morsibus venenatis occurrit, cum aqua scrofis medetur, cum polenta adhibita ciragras solvit et articulorum dolores sanat et omnes dolores mitigat . . . Mala eius humida sunt. Unde et sompnum faciunt. Succus foliorum eius vel totius herbe vires habet refrigerantes valde et stringentes et marcorem gravem facientes. Unde et sompnifer creditur. Compescit etiam dolores et omnes vigilias et duritias» etc. «Mandragora alia, que morion dicitur, nascitur in locis umbrosis et speluncis, et folia sunt similia suprascripte. Alba hasta est ei, longa duobus palmis, album colorem subtus ad radicem habens. Radix eius mollis et alba est, longa duobus palmis, in grossitudine digiti maioris. Ista, ut dicitur, bibita et cum polenta comesta aut cum absinthio cocta amentes facit homines et sompnum ducit . . . Hanc medici cirurgici dant ad bibendum sicut superiorem et antifarmacicum esse, venenis contrarium putant» etc.

MANDIBULA inferior maxilla dicitur a mando, mandis, mandui vel mandi, dere, mansum, quod est comedere. Papias dicit quod mandibule sunt dentes molares, id est maxillarum partes, ex quibus et nomen est factum. Secundum Ysi-

51 scrofat AD; producit A 52 attritionibus] actionibus B 54 aut] et A 56 solvit *om.* D; articulorum] oculorum D 59 refigerantes B; restringentes C; marcorem] maiorem C 60 sompniferus A 60-61 etiam omnes dolores B 63 sunt] habet BC; ei] enim B 65 eius] enim A; duabus A; grossitudinem B 67 fecit D 70 *Post* etc *in textu add.* AC, *in marg.* D: nota quod (A *tantum*) antifarmatio (antifarmaticum C) dicitur unguentum vel medicamentum aliquid contra infirmitatem factum unde dicitur ab anti quod est contra et farma atis vel farmatio quod est (*om.* CD) lingua sirorum (siriorum C) dicitur unguentum (signentum D) vel medicamentum

MANDIBULA 2 mansum su A 4-6 secundum . . . factum *om.* C

dorum in xi (1,45) Ethimologiarum, «Mandibule sunt maxillarum partes ex quibus et nomen est factum».

MANICA dicitur catena vel vinculum quo captivorum manus ligantur. Unde et in Psalmis (149,8) dicitur, «nobiles eorum in manicis ferreis», et Isaie xlv (14), «vincti manicis pergent», Interlinearis «id est preceptis dei», sed falsi codices habent ibi vinctis manibus. Et dicitur manica quasi manum capiens. Unde Lucanus in iii f (565),

Ast alias maniceque ligant teretesque catene.

Item manica est illa pars tunice vel camisie que est ab humero usque ad manum.

MANICO, cas dicitur festinare, mane ire. Unde super illud Luce xxi g (38), «omnis populus manicabat ad eum» dicit glosa, «id est mane venire accelerabat». Venire autem, quod ponitur in quibusdam bibliis, non est de textu sed glosa est.

MANIPULUS dicitur tantum segetis quantum potest manus capere. Et dicitur sic quasi manum implens et est ethimologia. Item hic manipulus dicitur societas ducentorum militum quia antequam signa essent manipulos, id est fasciculos, stipule vel alicuius herbe sibi pro signis faciebant. Invenitur etiam maniplus per sincopam. Unde Lucanus in vii (508-9),

Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur.

Item maniplus est ornamentum manus sacerdotis.

MANUBIE, manubiarum dicuntur excubie que per spatia noctis vigilant et dicuntur sic quia per manus, id est per

6 et *om.* D
MANICA 2 ligatur A; et *om.* BC; psalmo D; et nobiles B 7 teretesque] cereisque C 8-9 humero est usque C
MANICO 3 accesabat D 4 quibusdam] pluribus B; sed glosa est *om.* D
MANIPULUS 1 quantum scilicet B 2 dicitur *om.* D 5-6 invenitur . . . sincopam *om.* C 8 manipulos D 10 manipulus D; et sacerdotis D

catervas fiant. Manubie etiam «dicuntur spolia, scilicet exuvie, que a victis auferuntur vel extrahuntur». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Munio). Papias autem dicit sic, manubie dicte eo «quod manibus detrahuntur» et exuvie «ab exuendo dicte» quia exuuntur.

MANUBRIUM dictum eo quod manu teneatur. Et est compositum a manu et bria, quod est mensura, quia ita commensuratur quod possit teneri in manu, sicut patet in cultello et securi.

MANUS «dicitur quasi munus eo quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat. Ipsa operatur omnia atque dispensat. Per eam accipimus et damus . . . Unde dextra vocatur a dando, ipsa enim pignus pacis datur. Ipsa fidei testis atque salutis adhibetur . . . Sinistra autem vocata quasi sine dextra sive dicitur a sinendo eo quod rem fieri sinat». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,66-8).

«MANUS IN MANU» Proverbiorum xi (21), suple si fuerit, id est si ad horam cesset a mala operatione non erit innocens malus nisi cesset a mala voluntate et, si potest, faciat opera penitentie. Vel manus in manu, suple secure ponatur, id est audacter potes promittere vel fidem dare quia non erit innocens malus.

MANUS IMPOSITIO «ideo fit ut per benedictionem advocatus invitetur spiritus sanctus. Tunc enim ille paraclitus spiritus post mundata et benedicta corpora libens a patre descendit». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum vi (19,54).

MANUBIE 3 spolia] sponsalia AD 3-4 eximie AD 4 vinctis A; inferuntur C 6 eximie AD
MANUBRIUM 3-4 cutello CD
MANUS 2 enim *om.* D 2-3 omnia opera atque D
MANUS IN MANU 1 si] non B 3 mala autem B; potest] post C 4 suple] scilicet C
MANUS IMPOSITIO 1 manus in impositio C 1-2 advocatus] advocetur et C 3 mandata B; libens a patre *om.* D

MANNA nomen indeclinabile et neutri generis dicitur ille cibus qui descendit de celo filiis Israel. Et dicitur a manim, quod est bonum. Bonum enim erat manna quia «omne delectamentum in se habebat et omnis saporis suavitatem», Sapientie xvii f (16,20). Vel dicitur a manhu, quod est adverbium admirantis apud Grecos vel Hebreos, quasi diceret quid est hoc, quid significat? Vel dicitur a mane quia primo mane inveniebatur. Hoc tamen non approbo, quod scilicet grecum vel hebreum dicatur descendere a latino vel hebreum a greco. Sic enim quod prius est a posteriori descenderet, quod esse non debet.

MARANATHA secundum Papiam interpretatur «dominus noster advenit» vel «domini adventus», et dicit quod sirum est. In prima autem ad Corinthios xvi g (22) super illud «sit anathema Maranatha» dicit glosa, «Sit anathema, id est separatus a deo vel condempnatus (*Interl.*). Maranatha, id est donec veniat dominus vel in adventu domini, maranatha enim interpretatur dominus venit et est compositum ex siro et greco magisque sirum est quam hebreum. Anathema autem grecum interpretatur condempnatus vel separatus» (*Marg.*).

MARE «dicitur aquarum generalis collectio», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (14,1). «Omnis congregatio aquarum sive sint salse sive dulces abusive maria nuncupantur iuxta illud, 'Congregationesque aquarum appellavit maria'. Et dicitur mare eo quod aque eius amare sint». In Grecismo (XII, 67-78) ponuntur isti versus differentiales,

MANNA 2 manin AB 5 mahu B, mannu C 7 quid significat *om.* C *In marg. fol.* 97v *add.* D: mantex id est de scorto natus et declinatur hic mantex eris

MARANATHA 3 g *om.* C 8 magisque] quia magis B 8-9 autem] enim B 9 grecum est AB

MARE 3 sint dulces B, dulces sint C; nuncupatur C 4 appellavitque C 6 sunt ABD; unde in B; ponuntur] dicuntur B

Est mare sive salum pelagus, quoniam sit amarum,
A pello pelagus quia pellit litora fluctus,
Equor ab equando quia nil turbatur in illo,
  Ponte caret pontus, quod citus oceanus.
Dicitur hinc altum quia vix tanges ibi fundum,
  Dicitur inde fretum quod super omne fremit.
Dic Amphitritem quia terram circuit omnem,
Vel sic dicatur quia sic diversificatur:
Cum sine turbine sit tunc dicitur equor ab equo,
  Cum fremit a fremitu se probat esse fretum.
Cum penitus lateat pelagus, mare cum sit amarum,
  Ponte carens pontus nomen habere potest.

MARIS RUBRI «non est aqua rubea, sed omnis terra circumstans rubea est, ex qua vitiatur gurges et inficitur. Unde minium acutissimum decerpitur. Quicquid etiam ad esum in fluctibus est in hunc colorem cadit. Ob hoc ibidem gemme rubre inveniuntur que, humo involute et inter arenas attrite, terre colorem habent et maris . . . Ubi nos dicimus rubrum hebreus habet cannosum eo quod canne in litoribus abundant». Ita dicitur in Historiis (1157) super Exodi xiiii (3).

MARE MORTUUM «vocatum propter quod nichil gignit vivum, nichil recipit ex genere viventium. Nam neque pisces habet neque assuetas aquis et letas mergendi usu patitur aves, sed et quecumque viventia mergenda temptaveris, quacumque arte dimersa, statim resiliunt et quamvis vehementer illisa statim excutiuntur; sed neque ventis movetur, resistente turbinibus bitumine, quo omnis aqua stagnatur, neque navigationis patiens est quia omnia vita carentia in

10 in] ab AD; *post* illo *add.* AD: vel in (*om.* D) ipso 11 caret] carens B 12 vix tangens C 14 quia] quod B 16 sit] fit B 17 dum A 18 lateat pelagus *iteravit* D 19 *Post* potest *add. in textu* A, *in marg.* D: oceanus dicitur ab ogis (egis D) grece quod est velox latine

MARIS RUBRI 1 mare rubrum D; rubri] rubei A 1-2 circumstans omnis rubea A 3 minium gallice vermillons acutissimum B 4 cadit] transit B, vadit D 5 rubee AD; que] etiam in D; involente C 6 dicimus *om.* C 8 xiii CD

MARE MORTUUM 1 propter id quod B 2 nichil] nichilque B; neque] nec C 3 neque] nec C; usum B 6 illita AD

profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet nisi que bitumine illustrantur. Dicunt accensam candelam supernatare, extinctam vero lumine demergi. Hoc et mare salinarum vocatur et mare mortuum vel asfalti, id est bituminis. Et est in Iudea inter Iericho et Zoaram». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xiii (19,3-4).

MARE TIBERIADIS idem est quod lacus Tiberiadis. Vide supra ubi exponitur lacus Tiberiadis.

MARGARITA «prima est candidarum gemmarum. Et dicitur a mari quia in conchulis maris invenitur, inest enim in carne coclee calculus natus, sicut in cerebro piscis lapillus; gignitur autem de celesti rore quem certo tempore coclee hauriunt. Ex quibus margaritis quedam uniones vocantur, aptum nomen habentes quia tantum unus, numquam duo vel plures simul reperiantur. Meliores autem candide margarite quam que flavescunt. Illas enim aut iuventus aut matutini roris conceptio reddit candidas, has senectus vel vespertinus aer gignit obscuras». Verba sunt Ysidori Ethimologiarum xvi (10,1).

MARGO est extrema pars cuiuslibet rei vel loci, ut puta maris, unde et nomen accepit. Et est generis communis. Unde dicit Priscianus (VI,16), «Margo, marginis tam masculini quam feminini generis invenitur». Statius in iiii (III, 407) Thebaidos,

Solverat hesperii devexo margine ponti.

Iuvenalis in i (5),

at summi plena iam margine libri.

Dicitur ergo margo quasi mare girans, id est litus maris, vel

9 profundum eius B; ullam] aliam B 11 supernatare et extincto statim lumine dimergi B 12 vocatur] dicitur B; affarti D
MARE TIBERIADIS 2 lacus *om.* C; tybiadus D
MARGARITA 2 inest] et est D 4 quem] que cum A 7 autem sunt candide B 8 flave sunt C 9 candidas reddit has vero senectus B
MARGO 2 dubii generis vel communis B 6 magine D; pomi AD

quasi mare gerens vel regens vel angens quia proprie maris est. Tamen dicitur in versu differentiali (*Grec.* XII, 311),

Fontis margo, maris litus, sed ripa fluentis.

Fluentis id est fluvii.

MARITIMA dicuntur loca mari vicina sic dicta quasi maris intima. Et declinatur maritimus, maritima, mum.

MARITUS a mare dicitur quasi mas. Est enim mas nomen prime impositionis quod facit in diminutione masculus, in derivatione maritus.

MARSUPIUM «sacculus est nummorum quem Greci marsippa appellant. Quedam enim greca nomina in latinum paulo inflectuntur propter romanum eloquium». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum XX (9,5).

MARTIR grece, testis latine. «Testes autem dicuntur martires quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt. Unde martirium est testimonium». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum VII (11,1). Et est martir communis generis.

MASSA plura significat, sed tantum pro pondere invenitur in biblia. Tangit autem Huguitio diversas significationes huius nominis dicens, «massa dicitur villa vel casale. Vel massa apud Hebreos grave pondus dicitur et proprie metalli alicuius. Unde hic massarius dicitur ille cui commissa est cura totius familie».

10 vel regens *om.* C

MARITUS 1 mas *om.* D; nomen *om.* C

MARSUPIUM 1 numinorum C 1-2 marsuppa B 2 appellant] dicunt C

MARTIR 3 est] id est BC

In marg. fol. 98^{v} *add.* D: a mas maris hec marisca ce proprie est vesica que circa podicem marium ex nimio frictu et usu agendi opus sodomititum solet eructuare unde iuvenalis sed podice levi / scinduntur tumide modico ridente marisce dicitur tamen quandoque marisca quelibet vesica que ex assiduo carnis frictu nascitur

MASSA 4 grave *om.* C 5 missarius A; cui commissa] cuius missa A 6 totius] alicuius B

MASSA PALATARUM dicitur pondus ficuum vel magnum onus. Ficus enim inter palas compresse palate dicuntur. Unde Magister in Historiis (1337) super ii Regum xvi a (1) exponit «massas palatarum», «id est ficuum que inter tabulas quas palas dicimus presse compinguntur».

MATER dicitur a matros greco. Unde hec matrona. «Matrona autem dicitur que iam nupsit. Et dicta matrona quasi mater nati vel quia iam mater fieri potest. Unde et matrimonium dictum est. Distinguitur autem inter matronam et matrem et matremfamilias. Nam matrone dicuntur quia iam in matrimonium convenerunt, matres quia genuerunt, matresfamilias quia secundum quandam iuris sollempnitatem in familiam mariti transierunt». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum ix (7,13).

MATERFAMILIAS ita vocatur «quia per quandam iuris sollempnitatem in familiam transit mariti. Tabule enim matrimoniales instrumenta emptionis sue sunt. Alias, sicut matrona est mater primi pueri, id est quasi mater nati, ita materfamilias illa est que plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit». (*Isid. Etym.* IX, 5,8). Et nota quod dicit Priscianus in maiori volumine in principio vi libri (6) sic, «Prime declinationis femininorum genitivum etiam in as more greco solebant antiquissimi terminari. Unde adhuc paterfamilias et materfamilias pro familie solemus dicere» etc. Et sequitur ibidem, «Dicitur tamen et paterfamilie et familiarum et familiis». Item in tractatu de figura nominis postquam exemplificaverat Priscianus quod inveniuntur

MATER 1 matros greco] mitir grece B 2 dicta] dicitur A 4 distinguit ABC, distingunt D; autem] enim C 5-6 in matrimonium] matrimonio B 6 et matres D 7 secundum] per B

MATERFAMILIAS 1 ita *om.* B 4 est *primum*] cum D; mater sive primi AB 5 familias C 6 *In marg. iuxta ultima verba Isid. ponit* D *hos versus*: neutraque femineis tamquam concepta videbis / per vim sunt leges et plebi sata coacte 8 as] lias B 10 familie] patre et matre familie C 11 et *alterum om.* B 12 et *om.* BD

composita per omnes casus adiecit (v, 66) quod «singularia cum pluralibus componuntur, ut orbisterre orbisterrarum, paterfamilias et paterfamiliarum» etc. Ex hiis patet quod familias et familiarum in predictis compositis latina sunt, licet greco more terminentur, ut dictum est, et ista terminatio movit quosdam ad acuendum ultimam sillabam in nominibus supradictis. Usus tamen plurium contradicit tam propter euphoniam, quia sonant melius si graventur, quam propter hoc quod si terras pro terre, escas pro esce, monetas pro monete, familias pro familie et cetera huiusmodi ab antiquis posita acuto in fine proferentur accentu iam cacemphatos fieret et iam non latina nomina sed potius greca vel barbara plurimis viderentur, cum tamen latina sint, sicut prius ostensum est, nec greca possunt fieri, cum latinum oriatur ex greco et non econverso.

Hos sequor, hos imitor, primis pro posse renitor.

MATERIA «quasi mater rei» dicitur «illud ex quo fit aliquid», «et hec materies», materiei idem. Dicit tamen Huguitio (*s. v.* Matros) quod «materia est in vocibus» et sententiis, «materies in aliis rebus». «Materia invisa», id est invisibilis, dicitur xi (18) Sapientie quia chaos erat.

MATERTERA dicitur soror matris quasi mater altera. Unde versus,

Sic patris est amita soror ut matertera matris.

MATURUS «quasi mandurus dicitur ad mandendum aptus» a mando, mandis. Unde maturo, «maturas, maturavi, id est

15 orbisterre *om.* D 16 et *om.* C 17 et *om.* B 19 acuendam AD 20 tam] tamen O 21 melius tamen si AC; quam] tamen ACD, tum B 23 ab antiquis] antiquitus C 24 posito B; finem B; cacemphatio A, cacephatio C 25 fieret *om.* CD; nomina *om.* B; vel] aut B 27 possunt] possibile C 28 econverso versus D 29 pro posse] prodesse C; renitor] remittor D

MATERIA 1 illud scilicet B 3 scientiis BC 4 invisa *om.* D; id est] et C 5 quia] quod C

MATERTERA 3 *Cf. Grec.* x, 68; ut] est B

MATURUS 2 maturavi, rare A

maturum facere». Et ponitur pro accelerare, et inde «matureo, es, rui, id est esse vel fieri maturum». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Mando). Et inde maturesco, cis inchoativum. Unde miror de quibusdam qui dicunt Ioel iii e (13) «maturavit messis» pro maturuit et similiter Apocalipsis xiiii g (15), ubi vera littera est aruit vel maturuit. Unde in Alexandreide (*Gualteri de Castellione*, II, 596, *PL* 209,475) scribitur,

Non est digna legi que non maturuit arbor.

Et Ovidius Methamorphoseon iiii (165),

Nam color in pomo est, ubi permaturuit ater.

Idem xi b (191),

Cepit et, ut primum pleno maturuit anno.

MAUSOLEUM dicitur sumptuosum monumentum a Mausoleo rege sic dictum. Unde Ysidorus Ethimologiarum xv (11,3), «Mausolea sunt sepulchra seu monumenta regum a Mausoleo rege Egyptiorum dicta. Nam eo defuncto uxor eius mire magnitudinis et pulchritudinis extruxit sepulchrum in tantum ut usque hodie omnia monumenta pretiosa ex nomine eius mausolea nuncupentur». Et producit mausoleum ubique hanc sillabam le. Unde Lucanus in viii f (696-8),

Cum Ptolomeorum manes serieque pudenda
Pyramides claudant indignaque Mausolea,
Litora Pompeium feriunt.

Item alii versus,

Qui mausoleum pronuntiat et canopeum
Aut theloneum non reor esse reum.

MAXILLA «diminutivum est a mala, sicut paxillus a palo et taxillus a talo». (*Isid. Etym.* XI, 1,45). Dicit autem Ysidorus

3 et inde] unde C 6 maturavit] maturit C 7 maturuit] maturit C 8 alexandride C 10 maturit C 14 et *om.* C

MAUSOLEUM 1-2 mauseoleo AB 4 egyptorum D 12 littera B 14 et] aut CD

Ethimologiarum xi (1,44), «Male sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum supposite . . . sive quod infra oculos prominent in rotunditate quam Greci mala appellant sive quod sint supra maxillas». Ponitur tamen mala pro maxilla, sicut supra dictum est.

MEATUS dicitur transitus. Item conductus per quem aliquid transit meatus dicitur. Et derivatur a meo, as, quod est transire, manare, decurrere, fluere.

MECHARI, id est adulterari, verbum deponens est. Largius autem accipitur. Unde omnis cogitatio carnalis que subtrahit mentem, adeo et omnis libidinosa concupiscentia et omnis adulterina actio et omnis illicita cupiditas potest dici mechatio. Unde mechus adulter et mecha adultera et mechus, cha, chum, id est adulter, tera, terum et hec mecha, id est adulterium.

MEDIUS dicitur «internuntius pacificator et auctor concordie». Ita dicit Papias. Et dicitur medio, as, unde et mediator dicitur.

MEDULLA dicitur illud molle quod est in concavitate ossis interius. Item medulla large accipitur pro intimis lignorum, pro adipe frugum et huiusmodi. Unde dicitur medulla cedri et medulla tritici. Et dicitur medulla a medius, media, me-

MAXILLA 3 xi] x D 5 rotunditatem A; quam] que A, vel B; Greci *om.* B 6 mala] mela A

MECHARI 2 autem] enim B 6 id est] et C; hec *om.* B; mechia B

MEDIUS 1 paciscator A 2 unde et] id est C

In marg. fol. 99 *add.* D: mediusfidius dicitur hercules id est semideus quasi medius filius quidam dicunt iovis nam antiqui d pro l ponunt vel dicitur quasi filius dios nam iovis grece dios id est clarus dicitur hoc invenitur in papia mediusfidius adverbium iurandi id est per mercurium qui mediator est et fidus interpres deorum et hominum et componitur a medius et fidus vel mediusfidius dicitur componi a medius et fides quasi mediante fide hec inveniuntur in derivationibus huguitionis in medius a um

MEDULLA 3 unde] item C; dicitur *om.* B 4 et *primum* . . . medulla *alterum om.* D

dium eo quod sit in medio latens. Ysidorus autem Ethimologiarum xi (1,87) dicit quod «medulle appellate sunt eo quod madefaciunt ossa; irrigant enim et confortant».

MEL «grece appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur, nam apis grece mellesse dicitur». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (2,36).

MEL SILVESTRE secundum Ieronimum (*Comm. in Math.*, *PL.* 26,24) dicebatur mel in silva repertum. Et hec sunt verba eius, «habitatori solitudinis congruum est ut non delicias ciborum sed carnis humane necessitatem expleat», non querens dapes ex nutrimento pecudum nec ex sollicita custodia alvearium, sed tenui victu contentus ex minutis volatilibus et ex melle invento in truncis arborum. Cui videtur concordare Ysidorus Ethimologiarum xx (2,36) dicens, «Antea mella de rore erant inveniebanturque in arundinum foliis. Unde et Virgilius,

Hactenus aerii mellis celestia dona.

Siquidem hucusque in India et Arabia colligatum reperitur ramis inherens in similitudinem salis». Arnulphus autem, quidam expositor, dicit quod in deserto Iudee sunt arbores, folia lata et rotunda, lactei coloris, et mellitum saporem habentes, que natura fragilia manibus confricantur et eduntur, et hoc est mel silvestre.

MELCHON, quod sonat rex eorum, idolum est Amonitarum.

MEL 2 mellesse] melescere mellesse A, mel latine dicitur vel apis grece mel esse dicitur B 3 xi D

MEL SILVESTRE 3 eius *om.* D 5 nec] non C 7 *Post* arborum *add. in textu* A, *post* silvestre (*v.* 17) C, *in marg.* D: hoc alveare huius alvearis et hoc alvearium rii dicitur vas in quo apes mellificant et (*om.* C) morantur (*om.* C) et dicitur ab alveo quia concavum est ad modum alvei alveum (alveus CD) autem dicitur ab aluendo (abluendo D) 7 cui] qui C 10 et *om.* D 11 aerei C 12 hucusque *om.* C 13 similitudine C 14 Iudea D 16 edentur C

MELCHON mechon A; *post* Amonitarum *add. in textu* BC: de quo dicit glosa super illum textum ii (*om.* C) regum xii tulit diadema de ca-

MELODIA dicitur dulcis cantus, suavis modulatio. Et est compositum a melos, quod est dulce, et odos, quod est cantus; quod autem dicitur melodia quasi mellea oda ethimologia est. Et nota quod invenitur hoc melos indeclinabile, id est dulcis cantus et dulcis modulatio. Unde melodia in eodem sensu. Item invenitur hoc melos, melodis idem.

MELOTA est vestis de pilis camelorum vel melius «animal est quod et taxus dicitur, cuius pellis dicitur melota» que est valde hispida. Ita dicit glosa Hebreorum xi (37). Huguitio (*s. v.* Mellesse) dicit quod «hic melus, meli et hic melo, melonis vel melota, te dicitur quoddam animal, scilicet taxus». Et dicitur sic quia favos appetat et assidue mella captet. Et a melo dicitur «hec melotes, huius tis et hec melota, te quedam vestis de pilis vel de pelle illius animalis facta, a collo pendens usque ad lumbos, qua monachi utuntur». Istud sumitur de Papia. Ysidorus autem Ethimologiarum xix (24,19) sic ait, «Melota, que et pera vocatur, pellis est caprina a collo pendens, precincta usque ad lumbos, est enim habitus proprie necessarius ad operis exercitium. Fiebat autem prius, ut quidam existimant, de pellibus melonum, unde et melotes vocata est».

MELLO «erat precipitium et quasi quedam profunda vorago vallis et postea ipsa civitas vocata est Mello». Ita dicitur in Historiis (1329). Andreas vero, quidam expositor, dicit super illum textum iii Regum xi e (27) «Salomon edificavit Mello et coequavit voraginem civitatis», idem est voraginem coequare et mello edificare. Precedentis enim expositio est

pite regis eorum (diadema regis eorum C) etc non est proprium nomen melchon sed interpretatur rex eorum

MELODIA 1 medulatio B 2 quod *primum*] quasi C 6 hoc *om.* C; huius melodis C

MELOTA 2 dicitur *primum*] est C 7 et *primum*] vel C; huius tis] melotis B; huius *om.* CD; et hec *om.* C 8 huius te A 11 melota] melotes B 13 habitus proprie *om.* D

MELLO 2 dicitur] dicit magister B 4 iii *om.* C 5-6 voraginem civitatis idem voraginem coequare D

quod supponitur, et pro eodem accipi debet. Mons Sion, in quo arx erat, civitas David dicebatur. Inter montem et civitatem erat vasta quedam profunditas et vorago, Mello nomine. Hanc repleri et reliquo solo coequare constituit Salomon.

MEMINI, meministi, meminit verbum est defectivum. Versus (*Doctr.* 983-4),

Bis duo sunt: odi, novi, cepi, meminique
Que retinent sensum presentis preteritique.

MEMBRANA dicitur «pergamenum, sic dicta quia de membris animalium detrahitur, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum vi (11,1). Unde Persius (3,10-11),

Iam liber et bicolor positis membrana capillis
Inque manus carte nodosaque venit harundo.

Item membrana dicitur pellis tenuissima, sicut est in alis vespertilionis. Unde Ovidius Methamorphoseon iiii c (407-8),

Dumque petunt tenebras, parvos membrana per artus,
Porrigitur.

In ii ad Timotheum ultimo (4,13) accipitur pro pergameno. Unde glosa «'maxime autem membranas' ut scribam epistulas meas».

MENDICUS, ca, cum dicitur quasi manu dicens quia pauperes solent ad divites manum extendere sine voce, et sic nutu signisque loquuntur, et suam indicant necessitatem. Unde mendico, cas, quod proprie pauperum est cum petunt sibi subveniri. Ysidorus autem in x (175) Ethimologiarum dicit sic, «Mendicus dictus quia minus habet unde degat,

7 quod supponitur] quasi suppositio B; et est pro AD; eodem] id AD, id est C 8 arx *om.* B; David] domini B 9 vasta *om.* B 10 nomine et hanc C; coequari B

MEMBRANA 1 pargamenum B 2 dicitur ACD 9 porrigitur] pori igitur A, porrigus D 10 Timotheum] eth C; pargameno B 11 autem] ante AB

MENDICUS 1 dicitur *om.* B 4 proprium B 5 in *om.* C 6 quia] quod CD; degat] desgat D

id est vivat vel quia mos erat apud antiquos os claudere egenum et manum extendere quasi manu dicere». Grecismus ponit tales versus differentiales (XIII, 157-9),

Nullius possessor inops homo dicitur esse,
Pauper cui possessorum non sufficit usus,
At mendicus is est qui voce manu quasi querit.

Item a mendicus hec mendicitas, id est paupertas, indigentia.

MENIA sunt muri civitatis, dicta ab eo quod muniant civitatem quasi munimenta. Et tantum declinatur in plurali: menia, menium, menibus.

MENIANUM dicitur solarium. Unde Papias, meniana sunt solaria de cenaculorum parietibus eminentia, dicta a quodam puero nomine Meniano qui ea primus invenit. Item Ysidorus Ethimologiarum XV (3,11), «Menianus, collega Crassi, in foro proiecit materias, ut essent loca in quibus expectantes insisterent, que ex nomine eius meniana appellata sunt. Hec et solaria quia patent soli». Item ii Esdre f (III *Es.* 6, 24-5) dicitur quod «precepit Cirus Rex edificare domum domini», et sequitur ibi «quadratum lapidibus politis tribus et meniano ligno eiusdem regionis et meniano uno novo». Per predicta apparet falsitas illius versiculi, cuius auctor hic tacetur, scilicet

memana sic monstrat, est barbarus helchana currus

m posuit pro ni, nesciens quid diceret. Vide versus supra ubi exponitur aphedno. Menianum ubique producit tertiam sillabam.

MENSA, mense proprie pauperum est, et dicitur a mene,

7 mos] mox D; os *om.* B 8 egenis C 10 nullus A 12 medicus C
MENIA 1 muniunt C 2 munita D
MENIANUM 3 qui] quia C; primus] prius primus A, prius B 6-7 appellata sunt] dicuntur B 7 solaria dicuntur C; quia] ut A 9 quadratis D; 10 et *primum*] et et AB; uno *om.* D 11 illius] istius C 13 curtus BC 14 pro ni] pro n AD 15 menianium D

quod est defectus. Multa enim solent ibi deficere, «sed tabula divitum est quasi tenabula quia tenet multa. Vel mensa dicitur quasi mensurata quia mensuratim ibi res ministrantur». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Mene). Unde hic et hec mensalis et hoc mensale, id est ad mensam pertinens, et hoc mensale, id est mantile, . . . et hoc mensorium dicitur» quod est in mensa, ut est mantile et vas escarum.

MENSIS, ut ait Ysidorus v (33,1), «Grecum nomen est, de lune nomine tractum. Luna enim mene greco sermone vocatur; unde et apud Hebreos non ex solis circulo sed ex lune cursu menses enumerantur, quod est de nova luna ad novam».

MENSIS NOVORUM dicitur Martius quia anni initium hic mensis est apud Hebreos. A mense dicitur mensurnus, na, num et menstruus, trua, truum in eodem sensu, scilicet ad mensem pertinens et hoc menstruum de quo dicetur infra.

MENSOR, oris, id est mensurator, dicitur a metior, tiris, mensus sum, metiri, quod est mensurare. Et inde mensus, sa, sum, quod quandoque in passiva significatione invenitur. Unde hec mensura. «Est autem mensura res aliqua modo suo vel tempore circumscripta; hec autem aut corporis est aut temporis. Corporis est ut hominum, lignorum et columpnarum longitudo et brevitas, . . . temporis ut mensura annorum, horarum et dierum. Unde et metiri pedes horarum dicimus, hoc est mensurare. Proprie autem mensura vocata quod ea fruges mensurantur atque frumentum, id est humida et sicca». Ita dicit Ysidorus in xvi (26,1-2) Ethimologiarum ubi loquitur de mensuris.

MENSA 7 dicitur *om.* C 8 vas escarum vas escarium A, vas escarium C
MENSIS 1 ysidorus eth v B; est nomen est de A 2 enim *om.* D 4-5 novam] aliam B, lunam C
MENSIS NOVORUM 4 dicitur AD
MENSOR 4 unde hec mensura *om.* C 5 est *om.* D 8 annorum et horarum C 9 est *om.* D 11 in *om.* B

MENSTRUUM, menstrui a mense dicitur, scilicet superfluus mulierum sanguis. De quo dicit Ysidorus in xi (1,140-1) Ethimologiarum, «Menstrua sunt supervacua mulierum sanguinis. Dicta autem menstrua a circuitu lunaris luminis quo solet hoc evenire profluvium, luna enim grece mene dicitur. Hec et muliebria nuncupantur, nam mulier solum animal menstruale est. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, acescunt musta, moriuntur herbe, amittunt arbores fetus, ferrum rubigo corripit, nigrescunt era. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferuntur. Glutinum asfalti, quod nec ferro nec aquis dissolvitur, cruore ipso pollutum sponte dispergitur». Item a menstruo menstruus, a, um, id est mensurnus vel ad menstruum pertinens. Vide infra ubi exponitur muliebria.

MENTA herba est odorifera de qua dicit Macer De viribus herbarum (1569-84),

Vim calidam siccamque gradu fert menta secundo. 1569
Illius potu vis digestiva iuvatur,
Confortat stomachum, vomitumque detinet hausta,
Lumbricosque modo depellere fertur eodem. 1572
Caseolos succus putrescere non sinit eius 1583
Admixtus vel si viridis superadditur herba. 1584
Concretum solvit lac mammis addita trita, 1575
Instillata fugat auris cum melle dolorem, 1576
Haustaque cum sapa partum solet accelerare, 1578
Trita canis morsum superaddita cum sale curat. 1579

MENTEM et rationem ita veteres distinxerunt. «Mens est anime pars prestantior a qua procedit intelligentia; ratio

MENSTRUUM 1 scilicet *om.* C 2 in *om.* BC 3 supervacua] superfluus C 3-4 sanguis AC 4 autem *om.* D 5 profluum AD 7 menstruosum C; cruoris] corporis C 8 arescunt C 9 fetus] *iteravit* A, fructum B; corrumpit C 11 aquis] aliquis D 12 sponte *om.* C 13 id est *om.* B 14 exponuntur BD

MENTA 5 vomitum quo B; hasta B 6 lumbicosque D; depellere] depellitur B 7 eius] huius B 9 trita] circa D 12 *Post* curat *add. in textu* AC, *in marg.* D: sapa est dulce acetum sic dicta quasi (quia C) saporis parum habens

MENTEM 2 intelligentia a qua ratio B

autem motus quidam animi visum mentis acuens veraque a falsis distinguens». Ita scribitur in Papia. Vide supra ubi exponitur anima.

MENTUM quasi motum dicitur a moveo, es vel secundum Ysidorum Ethimologiarum x (XI, 1,57) dicitur a mandibula eo «quod mandibule inde oriantur vel quod ibi iungantur».

MERCATUM, ti et hic mercatus, tus, tui dicitur locus in quo emitur et venditur. Item mercatus dicitur cetus mercantium. Et dicitur a mercor, caris, quod est emere vel vendere vel nundinare.

MERCENARIUS est qui servit pro accepta mercede, conductus pro pretio. Et secundum Huguitionem (*s. v.* Mereo) debet scribi «per unum n quia derivatur a mercede et d mutatur ibi in simplex n.» Alii dicunt quod d mutatur ibi in duo n, frequenter enim mutatur in duas consonantes, ut cedo cessi, fodio fossus, sedeo sedi sessum, sedes sella, etc.

MERCES, mercedis dicitur premium vel pretium et dicitur a mereor, mereris, meritus sum vel merui, mereri, quod est merito acquirere vel lucrari.

MERX, mercis dicitur ipsa res que venditur et dicitur a mereor, mereris. Item a merx hoc mercimonium idem quod merx. Et componitur commercium, id est de pluribus rebus una venditio vel diversarum rerum commutatio. Unde dicitur commercium quasi commutatio mercium. Unde in incarnatione Christi fuit mirabile commercium quando homo concessit deo humanitatem et deus concessit homini divinitatem. Descendit divinitas, ascendit humanitas, etc. Iste nominativus merx non est multum in usu.

3 animi *om.* C; acuens] amans B 4 dividens vel distinguens B
MERCATUM 2 venitur C
MERCENARIUS 3 quia] quod AD; mercedo A, mercedis BC
MERX 1 mers B; ipsa] illa A 2 hoc nomen mercimonium C 3 merx] mers B; de] ex D 6 fuit] sive A 8-9 iste . . . usu *om.* B

MERCURIUS deus est mercatorum sic dictus quasi mercatorum kirios, id est dominus ad litteram. Mercurius nepos Atlantis, multarum artium peritus claruit, quas et homines docuit. Unde post mortem deum esse voluerunt. «Ideo autem Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus quod sermo currat inter homines medius. Mercurius enim sermo vel eloquentia interpretatur». Mercatori enim necessaria est affabilitas. «Ideo dicitur Hermes grece, quod sermo vel interpretatio, que ad sermonem utique pertinet, hermenia dicitur. Ideo et mercibus fingitur preesse quia inter ementes et vendentes sermo sit medius. Qui ideo fingitur habere pennas quia citius verba discurrunt... Nuntius dicitur quoniam per sermonem omnia excogitata enuntiantur. Ideo autem furti magister dicitur quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua serpentes, id est venena, dividit quia bellantes ac dissidentes interpretum oratione sedantur». Hec et multa alia invenies in viii libro (11,45-8) Ysidori Ethimologiarum. Papias dicit quod Mercurius est «congeries lapidum in cacumine collium».

MEREO, meres dicitur «flere, dolere, sed merere proprie est cum silentio dolere. Et», sicut dicit Huguitio, mereo «caret preterito et supletione preteriti et supini». Dicitur tamen in Doctrinali (1031),

> Dat mereor merui, mestus sum mereo flenti.

Unde hic meror et mestus, ta, tum, id est naturaliter tristis, non casu. Idem et merens vel merens animo, tristis aspectu. Unde hec mestitia. Et est proprie mestitia cordis, tristitia vultus. Vide versus supra positos ubi exponitur lugeo, luges.

MERCURIUS 1 est] dicitur C; quasi] quia B 1-2 mercatorum *om.* D 3 atlantis fuit multarum C; peritus in quibus C 4 post eius B 5 quod] quia D 7 mercatoribus B; enim] autem C 8 quod est sermo C 9 sermonum C; hermenia] hec menia D 15 qua] quam AD, quia B 19 cacumen A

MEREO 2 cum] sub C 8 cordis et C

MERETRIX a merendo, id est promerendo stipendia libidinis, appellata est. Vel est nomen compositum a merces et tero, teris quia pro mercede teritur, vel a merendo et tero, teris quia merendo teritur.

MERGUS, mergi a mergendo dicitur avis quedam que mergendo se cibum querit. Unde hic mergulus diminutivum. Et est equivocum ad ferrum, quod mergitur in lampade ad tenendum papirum, et ad avem.

MERIDIES dicitur quasi medius dies; quod autem dicitur meridies quasi mera dies ethimologia est. Unde meridianus, na, num et meridior, meridiaris, id est in meridie quiescere.

MERUM dicitur vinum bonum et purum et a fece separatum. Unde dicitur a meris, quod est divisio, quasi divisum a fece. Unde merus, ra, rum, id est purus et preclarus. Et hic

MERETRIX 2 est *primum om.* A 3 merendo] mero B, mereo B *marg.*
In marg. fol. 101 *add.* D: meretrix meritoria meraria dyabolaris putida ganea hoc scortum lena alicaria hec omnia sunt eiusdem significationis meretrix componitur a merces et tero teris quia merendo teritur vel a merces et trico cas quasi pro mercede hominem tricans id est impediens vel simpliciter dirivatur a meror quia mereatur pretium libidinis meritoria dicitur a meror meraria a merendo vel a mero id est vino diabolaris dicitur a dis quod est duo et obolus quasi duobus obolis empta potest quidem sepe haberi pro duobus obolis nonaria dicitur quia ante nonam non licebat ei exire de prostibulo consuetudo olim erat apud romanos ut usque ad horam nonam de commodo rei publice disputarent neque liceret alicui delectationi ante nonam vacare unde meretrices dicte sunt nonarie quia ad horam nonam et non ante de prostibulo exibant ne si prius egrederentur iuvenes impedirent putida a puteo tes quia putet id est fetet ganea proprie loquendo dicitur lecacitas meretrix cum dicitur ganea ad maiorem expressionem faciendam scortum dicitur a scorte quod est dulce quia meretrix dulcis est scortatoribus lena derivatur ab hoc nomine leno lenonis est autem leno lecator vel consiliator stupri et dicitur a lenio lenis alicaria est meretrix que gratia questus curiam sequitur ut ibi alatur
MERGUS 2 se *om.* B
MERIDIES 1 dicitur *primum om.* D 2 est *om.* D 3 in *om.* D
MERUM 3 purus a um AD

et hec et hoc merax, meracis, id est purus et preclarus et defecatus. Et comparatur meracior, meracissimus.

MESSIAS hebraice, grece christus, latine dicitur unctus.

MESSIS dicitur seges, sed proprie seges a serendo dicitur, messis vero dum matura est. Et dicitur a meto, tis, quod est secare et proprie segetes colligere. Unde hic messor et hec messio. Item messis dicitur tempus vel actus metendi. Unde in xxx (14) Genesis habetur de «tempore messis triticee». Et dicitur in Historiis (1116) quod «tres erant collectiones que messis dicuntur: messis pomorum que prima, messis triticea que secunda, messis vindemiarum que tertia».

METALLUM «dicitur a metallo, quod est spes, quia eius natura est ut ubi una vena apparuerit ibi spes sit alterius inquirende. Septem autem sunt genera metallorum: aurum, argentum, es, electrum, stagnum, plumbum et, quod domat omnia, ferrum». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (17). In Doctrinali (395-6) ponuntur hii versus,

> Pluralem numerum retinet es atque metallum;
> Raro per reliqua dabitur plurale metalla.

META, mete dicitur circuitus vel alicuius rei finis vel terminus. Et dicitur a metior, tiris, mensus sum, vel metitus sum, secundum Huguitionem, metiri, quod est mensurare, et invenitur quandoque in passiva significatione. Amos vii g (17) «humus tua funiculo metietur». Item a meta dicitur metor, taris idem quod metiri. Sed «metari proprie terre convenit, metiri aliis rebus», sicut dicit Huguitio (*s. v.* Metior). Item metari dicitur «terminare, terminum ponere,

4 et hoc *om.* C; et *tertium om.* C 5 merax meracior C
MESSIAS dicitur *om.* B
MESSIS 2 vero *om.* C 3 et proprie segetes *om.* D 5 in *om.* B 7 messis *alterum om.* D 8 que *primum om.* B; que *alterum om.* B; tertias D
METALLUM 1 metallo] metallon B, metallo greco C 3 inquirendo A; scilicet aurum A; aurum] arum D 4 stannum AB 6 doctrinali autem B 7 retinent BD
META 3 idem est quod mensurare C

metam constituere et locare». Proprie autem metari est «dividere castra et assignare loca militibus in castris et ponere castra vel mutare. Et tunc derivatur a muto vel a moveo . . . Et componitur castrametor, castrametaris, id est dividere vel ponere vel mutare castra». Et tunc castrametari legitur sub uno accentu, quando autem dicitur castra metari, due dictiones sunt sub duobus accentibus.

METO, metis, messui, metere dicitur secare. Proprie autem dicitur messes colligere. Nota versum differentialem,

Falce puto, vineta meto, sata tondeo prata.

METRETA est mensura liquidorum et dicitur a metron grece, quod est mensura latine. Et hoc metrum idem quod metreta et pertinet ad omnem mensuram, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvi (26,9), nam metron grece, latine mensura dicitur. Unde hec metropolis dicitur civitas ad cuius mensuram alie civitates disponuntur, scilicet ubi est archiepiscopatus. Et componitur a metros, quod est mensura, et polis, quod est civitas. Vel dicitur metropolis quasi matropolis a matros, quod est mater, et polis, quod est civitas, «quasi mater aliarum civitatum». Et ita exponit Papias et secundum ipsum metreta «habet sextarios decem».

MICO, micas, micui, micare dicitur salire vel tremere et «debet facere mictum in supino, sed causa dubitationis, quia mingo facit mictum, in usu non invenitur». Ita dicit Priscianus (IX, 36).

MIGALE «animal est natum ad deridendum, dolosum, rapax, ingluviosum». Ita scribitur in glosa Levitici xi (30).

10 assignari C 11 mutare castra C; a *alterum om.* BC 13 vel mutare castra *om.* C 15 sunt *om.* C; accentibus legitur C
METO 1 dicitur *om.* D 2 differentialem] de differentia B, *om.* D
METRETA 1 metretra D 2 metorta A 4 latine *om.* A 8 civitas quasi mensura aliarum civitatum vel C 8-9 matropolis] metropolis B
MICO 1 tremere sive splendere C 2 deberet AC 3 mictum] mitum D
MIGALE 1 est natum] pennatum D, est enatum B

MIGMA, sicut dicit glosa Isaie xxx (24), «ordeum est cum palea» et declinatur hoc migma, tis. Item dicit Huguitio (*s. v.* Micros) quod migma est «palea minuta vel tritura frumenti permixta vel aliud commixtum vel confectio saponis vel unguenti alicuius vel aliquid commixtum ad abluendum aptum. Unde xiii (17) Danielis dicit Susanna, 'Afferte mihi oleum et migmata'», super quem locum dicit Magister in in Historiis (1467), «Smigma est ordeum cum palea unde faciunt mulieres decoctionem forte ad nitorem faciei». Bene exposuit sed in ortographia defecit secundum Huguitionem qui ita dicit, «quod quidam corrupte dicunt smigmata» quia non debet ibi esse s.

MILIUM, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (3,13), «a multitudine fructus vocatum est». Vel dicitur a mille quia, sicut quidam dicunt, unum granum milii seminatum postea facit mille.

MILVUS mollis est viribus et volatu. Unde dicitur milvus quasi mollis avis. Rapacissimus tamen est et semper domesticis avibus insidiatur.

MINGERE ad parietem dicitur canis vel infirmus qui non potest surgere. Unde versus,

Ad murum mingit canis aut qui surgere non quit.

Et declinatur mingo, gis, minxi, mictum, mingere. «Abicit enim n euphonie causa in supino», ut dicit Priscianus (IX, 52).

MINISTER dicitur quasi minor statu. Et componitur a minor et sterion, quod est statio, quasi minor in statione. Et

MIGMA 4 saporis D 5 aliquid] aliud C 8 smigma] migma D 9 fortem B 10 deficit BC 12 *Post* esse s *add. in textu* A, *in marg.* CD: vide infra ubi exponitur smigma et invenies huguitionem contrarium sibi (sibi ipsi C) unde tene quod dicit glosa et magister in historiis
Inter Migma *et* Milium *inseruit* C: miles exponitur ubi exponitur commilito
MINGERE 3 *Cf. Walther*[2], *no.* 409 5 enim *om.* B
MINISTER 1 dicitur *om.* D

declinatur hic minister, huius ministri. Unde hec ministra et minister, tra, trum et ministro, stras et hoc ministerium, id est servitium, officium ministrandi.

MINO, minas, id est compellere vel ducere, activum est, sed minor, aris, id est minas incutere, deponens est. Unde versus (*Serlo App.* II: a, M 10),

Dum grex minatur lupus illi dente minatur.

Item hec mina, mine dicitur libra una vel talentum, sicut dicit Papias, et subdit, «mina grece appellatur et habet lx siclos qui faciunt obolos mille ducentos». Item minas altitudines murorum dicimus. Huguitio autem dicit sic, «mina in ponderibus dragma vel due libre et semis estimatur. Mna aliud pondus, appenditur c dragmis et est nomen grecum».

MINUTUM quoddam pondus est, scilicet media pars quadrantis. Unde pauper vidua (*Mr.* 12,42) «misit duo minuta», id est quadrantem.

MIRICA, ce nomen est arboris que genesta dicitur. Et derivatur ab amarus, ra, rum quia valde amara est. Unde dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,49), «Mirica, quâm Latini tramariciam vocant, ex amaritudine nominata est, gustus enim eius nimis amarus est. Hec arbor in solitudine et saxosa humo nascitur, ex qua etiam arbore maleficis artibus mistra, id est odia, concitari dicuntur». Et producit ubique hanc sillabam ri. Unde versus,

Sunt in eundo duces saxa, mirica, cruces.

Item Ovidius Methamorphoseon x a (97),

Perpetuoque virens buxus tenuesque mirice.

3 huius *om.* CD 5 id est] scilicet B

MINO 1 id est *om.* C 4 *Cf. Walther*[2], *no.* 6546 5 hec *om.* A 7-8 altitudinem minorum C 9 extimatur AB, extunatur D 10 appenditur c] appendi dicitur B

MIRICA 1 est *om.* C 2 quia] quasi C; id valde A 4 tamariciam C; vocant] vocata C 6 maleficis] magis B 7 dicuntur] possunt C; et *om.* D

MIRRA «arbor est que grece smirma dicitur . . . cuius virgulta Arabes exurunt ut melius pullulent et fructificent», sicut dicit Magister in Historiis (1188) ubi loquitur de confectione sacre unctionis. Item mirra est gummi eiusdem arboris et dicitur mirra quasi amara. Unde Ysidorus in Ethimologiarum xvii (8,4), «mirra est arbor Arabie, altitudinis v cubitorum, similis spine quam acantum dicunt, cuius guttta viridis atque amara, unde et nomen accepit mirra. Gutta eius sponte manans pretiosior est, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta eius Arabes ignibus fovent, quorum fumo satis noxio, nisi odore storacis occurrant, plerumque insanabiles morbos contrahunt».

MIRRUM unguentum est odoriferum de mirra factum. Unde Iudith x a (3), «unxit se mirro optimo».

MIRTUS arbor quedam est de qua dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,50), «Mirtus a mari dicta eo quod magis littorea arbor sit . . . Hinc est quod et a Grecis mirtene dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptam scribunt mulierum necessitatibus plurimis». Hoc mirtetum locus est in quo crescunt mirti. Mirtus appellatur «arbor pulcherrima» Levitici xxiii g (40), sicut patet in prologo Ieronimi super Zachariam.

MISERET verbum est defectivum et construitur cum accusativo et genitivo, ut miseret me tui. Unde versus,

> Penitet et tedet, miseret, pudet et piget, ista
> Accusativis iunguntur cum genitivis.

Misereor, reris construitur cum genitivo vel dativo, ut misereor tui vel tibi. Miseror, aris construitur tantum cum accu-

MIRRA 1 mirta D 1-2 virgulas B 6 v] x D 7 atque] et B 8 amara est A; et *om.* C; mirra *om.* C; eius] est C 11 odores A
MIRTUS 2 virtus D 3 et *om.* B; mixtene D 5 est *om.* B 6 mirti] muti D
MISERET 2 me] te AB 3-4 *Cf. Doctr.* 1257-8 5 misereor] mimisereor C

sativo, ut miseror te. Unde Virgilius Eneidos xi c (XII, 241-3),

Qui sibi iam requiem pugne rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt fedusque precantur
Infectum et Turni sortem miserantur iniquam.

Et dicit Huguitio (*s.v.* Mitto) quod «misereri tantum cordis est et si subvenire non possumus sed miserari ex opere comprobatur».

MISTERIUM dicitur «sacramentum vel sacrum vel absconditum vel prefiguratio occulta, occultum, secretum quia occultam habeat disputationem vel intelligentiam». Et dicitur a mistis vel «misticen grece, quod est secretum latine. Unde misticus, ca, cum, id est sacer, divinus, occultus, figurativus quia in se secretam et occultam habeat intelligentiam, scilicet cum aliud dicitur et aliud intelligitur». Item a mistis «hoc mistrum, id est latens odium, et hic et hec mista, miste, id est secretarius». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Misceo).

MNA exponitur supra ubi exponitur mino, minas.

MODESTUS, ta, tum dicitur temperatus et discretus. Et dicitur a modus, modi, quod est terminus, mensura, finis vel maneries vel condicio vel temperamentum. Item a modus dicitur moderor, aris quod secundum Papiam significat cohibere, abstinere, refrenare, temperare, gubernare et construitur cum accusativo. Item invenitur modero, moderas idem. «Item a modus dicitur modicus, ca, cum, id est rationabilis, temperatus, moderatus. Item modicus dicitur parvus sed improprie» et abusive, ut dicit Huguitio (*s. v.* Modus). Et inde dicitur «modico, cas, id est temperare, modificare. Quod autem dicitur modicus quasi modum capiens vel quasi modi custos ethimologia est».

7 c *om.* C 10 infestum C; Turni] curvi B 11 miserari B 12 misereri B 13 comprobamur C

MISTERIUM 3 vel] et D 6 et occultam *om.* D 8 mistrum] misterium C; et hic *om.* C

MNA *Totum om.* B

MODESTUS 4 quod] quia B 9 ut] ita C 11 modicus] modius A; modus A

MODIUS «dictus est ab eo quod sit suo modo perfectus. Est enim mensura librarum xliiii, id est sextariorum xxii. Cuius numeri causa inde tracta est eo quod in principio deus xx duo opera fecerit. Nam prima die vii opera fecit, id est materiam informem, angelos, lucem, celos superiores, terram, aquam atque aerem. Secunda die firmamentum solum. Tertia die iiii: maria, semina, sationes atque plantaria. Quarta die tria: solem, lunam et stellas. Quinta die tria: pisces et reptilia aquarum et volatilia. Sexta die iiii: bestias, pecudes, reptilia terre et hominem. Et facta sunt omnia viginti duo genera in diebus sex. Et viginti due generationes ab Adam usque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gens Israel; et viginti duo libri sunt veteris testamenti usque ad Hester; et viginti duarum litterarum sunt elementa quibus constat divine legis doctrina. Hiis igitur exemplis modius viginti duorum sextariorum a Moyse secundum sacre legis mensuram effectus est. Et quamvis diverse gentes huic mensure pondus vel adiciant ignoranter vel detrahunt, apud Hebreos constitutione divina tali ratione servatur. Modius enim a modo dictus. Hinc et modicus, id est moderatus . . . nam modica pro parvis abusive, non proprie dicimus». Hucusque sunt verba Ysidori in xvi (26,10) Ethimologiarum.

MODIOLUS diminutivum est a modio. Est autem modiolus illud grossum lignum in rota per quod caput axis immittitur et in quo radii in circuitu sunt infixi. Et dicitur modiolus a modio quia in modum modii capax est et concavus.

MODULUS diminutivum est a modo. Unde hic modulus dicitur tropus cantus qui precinitur in principio misse vel ma-

MODIUS 1 modicus C 4 fecerit] fecit D 7 sationes] stationes A, *om.* B 10 et *alterum om.* B 14 sunt *om.* A 18 ignorantur C 22 *Post* Ethimologiarum *add. in textu* A, *post* Hester (*v.* 13) C, *in marg.* D: vide prologum in libros regum et invenies quomodo xx duo libri sunt usque ad Hester

MODIOLUS 2 illud] id C 3 et in *om.* B; in circuitu *om.* C; fixi A

MODULUS 1 est *iteravit* D 2 cantus scilicet qui B

tutinarum vel vesperarum, et pro modulatione cantus ponitur. Unde *modulor, aris* cantare dulciter, melodias facere invenitur. Et *modulo, las* in eodem sensu. Unde hoc *modulamen* cantatio dulcis et melica.

MOLA a molo, lis dicitur lapis latus et rotundus in quo ferrum molitur. Item mola dicitur puls ex farina et aqua et sale quam olim inter cornua animalis immolandi fundebant, et si patienter ferebat bonum erat, si recalcitrabat malum erat et reiciebatur. Unde per compositionem dicitur immolo, las, id est sacrificare, quasi molam infundere. Item mola dicitur lapis in quo frumentum molitur et teritur. Et dicitur a molendo vel secundum Ysidorum (xx, 8,6) dicitur mola quasi mala a rotunditate a malon, quod est rotundum. Grecismus (x, 223-4) ponit tales versus,

> Que frumenta molit mola sit, molesque tibi sit
> Pondus, et in sacris mola sit quia multa farina.

Item a mola dicitur hic et hec molaris et hoc molare ad molam pertinens vel magnus ad modum mole. Vide infra ubi exponitur multa. Item hic molaris appellatur dens maxillaris a molendo quia cum molaribus cibos molimus. Vide supra ubi exponitur dens. Item hic molaris dicitur lapis magnus ad modum mole. Unde Ovidius Methamorphoseon iii a (59-60),

> Aut comes' inquit 'ero'. Dixit dextraque molarem
> Sustulit etc.

Mola asinaria dicitur quia cum ea molitur asino, asinus enim in plerisque molendinis volvit rotam cum mola. Vel mola asinaria dicitur gravis et ponderosa ut asinus vel quia onerat asinum.

3 vel vesperarum *om.* C; mudulatione D

MOLA 3-4 si . . . erat *primum om.* B 5 immolo] a molo C 10 ponit tales versus *om.* D 13 hoc *om.* C 15 appellatur] dicitur C 17 hic *om.* C; dicitur *om.* C 20 dextraque] dextra quia B 22 quia] quod C; cum asino ea molitur *Hug.*

In marg. fol. 103[v] *add.* D: mollesco cis inchoativum descendens a molleo es quod descendit a mollio is

MOLIOR, liris, litus sum, moliri cum difficultate conari, et proprie de magnis rebus «machinari, preparare, fabricare, excogitare, disponere vel cum difficultate vel ingeniose aliquid facere». Et dicitur a moles, molis, quod est difficultas, magnum pondus. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Moles).

MOLO, molis, lui, lere, sicut ait Huguitio, «caret supino aut facit multum aut molitum penultima correpta». Supra autem ubi exponitur demolior plenius tangitur recta declinatio huius verbi. Est autem molere idem quod acuere, ut «iste molit cultellum». Item idem est quod terere, ut iste molit triticum vel aliud granum. Item idem est quod coire, unde de Sampsone dicitur xvi (21) Iudicum, «clausum in carcere molere fecerunt». Vel molere ponitur ibi pro serviliter operari unde in Historiis (1289) dicitur, «Molere fecerunt quasi opere servili eum affligentes. Hebrei tamen tradunt quod Philistei coegerunt eum dormire cum mulieribus robustis ut ex eo robustam sobolem susciperent».

MOMENTUM quasi movimentum dicitur a moveo, es quia cito et in transitu movetur tam breve spatium temporis. Sicut enim dicitur in Compoto (*De temp.* I-II) «hora est xxiiii pars diei naturalis, punctum est iiii pars hore, momentum est x pars puncti vel xl hore». Item «momentum statere» Isaie xl (15) dicitur stilus vel lingula in transversali ligno posita per quam cognoscitur utrum lances in trutina equaliter ponderent. Item secundum Huguitionem (*s.v.* Mo-

In marg. fol. 103v *add.* D: mollio is ivi itum tu temperare mitigare enervare mollem reddere

MOLIOR 1 moliri dicitur A; coronati C 2 parare BC 4-5 difficultas magnitudo magnum C

MOLO 5 cutellum CD 6 granum id est terit A 6 *post* coire D, *post* fecerunt (*v.* 8) *add.* C: qui enim coit quasi molere et terere videtur 7 clausum est A 10 tradunt] credunt AC; quod Philistei quod AD

MOMENTUM 1 dicitur *om.* D 2 tam] cum sit valde B 4 est] autem B 5 est] autem B 5-6 momentum est statere C 6 dicitur *om.* B; transversa B 7 dinoscitur C; trutina] truncina D

veo) momentum «ponitur pro mutatione»; ponitur etiam pro «stilo in quo momenta colliguntur quia cito ad modum momenti inclinatur». Et sic momentum statere cito in alteram partem declinat. Et a momento dicitur momentaneus, nea, neum, id est transitorius, cito transiens, parum durans.

MONETA equivocum est ad nummisma et ad Iunonem. Unde in Grecismo (x, 256) scribitur,

Dicas Iunonem, dicas nummisma monetam.

Et dicitur a monendo. Unde Ysidorus Ethimologiarum xvi (18,8) ubi agit de auro sic ait, «Moneta appellata est quia monet ne qua fraus in metallo vel in pondere fiat».

MONILE ornamentum est pectoris, a muniendo dictum quasi munile quia munit pectus mulieris ne lecatores possint manum immittere in sinum eius. Vel dicitur a monendo quia monet castitatem. Monet enim videntes eam abstinere ab ea tamquam viro coniuncta quia sole maritate olim ferebant monilia. Vel dicitur monile a munere quia solet pro munere dari. Unde Ysidorus in xx (xix, 31,12) Ethimologiarum, «Monile ornamentum ex gemmis est quod solet ex feminarum pendere collo, dictum a munere. Hoc etiam et serpentum dicitur quia constat de amphorulis quibusdam aureis gemmisque variis in modum facture serpentis . . . Plerumque autem per monile omnia ornamenta feminarum significantur, quicquid illis munere datur». Ita dicit Ysidorus.

MONIMENTUM a monendo idem est quod monimen vel monitio. Item monimentum est per quod admonetur et ad memoriam reducitur. Unde historie dicuntur monimenta

9 monumentum A; imitatione A 13 transitorius vel mutabilis B; transiens et parum B
MONETA 1 est *om.* B 3 menetam C 6 vel] et A
MONILE 7 Ysidorus *om.* AD 12 feminarum] mulierum C 13 illis vel munere A
MONIMENTUM 3 unde in historiis C

quia preterita admonent et ad memoriam reducunt. Unde monimentum dicitur quasi monens mentem.

MONUMENTUM est sepulchrum mortuorum a monendo dictum quia monet mentes transeuntium ut cogitent de morte. Item monet ad memoriam defuncti et ad contemptum sui. «De monumento domini dicit Beda super Marcum quod domus fuit rotunda de subiacente rupe excisa, tante altitudinis ut vix homo manu extenta possit culmen attingere, introitum habens ab oriente cui lapis magnus appositus erat pro hostio. In parte vero eius aquilonari locus dominici corporis de eadem petra factus est, septem pedes habens longitudinis, tribus palmis altius eminens cetero pavimento, quasi sarcofagus suppositus pavimento. Vel in ipso pariete loculus factus erat sicut fit in muris domorum ad utensilia reponenda. Nam et dicit Beda super locum illum, non desuper sed a latere meridiano patulum, unde et corpus offerebatur, quod tamen priori sententie congruit ut esset quasi sarcofagus, inclinatus super latus et aperturam habens a latere, non desuper. Color vero loculi et monumenti rubicundo et albo dicitur esse permixtus». Ita dicitur in Historiis (1634) in fine evangelice historie. Vide infra ubi exponitur rogus.

MONSTRUM est, ut ait Papias, quod extra naturam nascitur vel nimis grande vel nimis breve. Et dicitur a monstro, monstras quia monstrat aliquid futurum. Et, sicut ait Huguitio (*s.v.* Monstro), monstrum proprie est «quod statim monstrat quid appareat». Ysidorus autem in xi (3,1-3) Ethimologiarum ponit differentiam inter portenta, ostenta, prodigia et monstra dicens, «Portenta esse Varro ait que contra naturam nata videntur, sed non sunt contra na-

4 quia] quasi C

MONUMENTUM 1 est *om.* C 6 culmen] cultum A 12 loculus] locilus A, locus D 14 corpus] corus B 14-15 efferebatur B 15 tamen et priori BC 16 latus] latere C; et *om.* B

MONSTRUM 3 quia] quod C 5 quid] quod C 7 ut Varro B

turam quia divina voluntate fiunt, cum voluntas creatoris cuiusque rei condite natura sit. Unde et ipsi gentiles deum modo naturam, modo deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quod est nota natura. Portenta autem et ostenta, monstra atque prodigia ideo nuncupantur quia portendere atque ostendere, monstrare ac predicare aliqua futura videntur. Nam portenta dicta perhibent a portendendo, id est preostendendo. Ostenta autem dicta quod ostendunt quicquid futurum videatur. Prodigia dicuntur eo quod porro dicant, id est futura predicent. Monstra autem a monstrando dicta eo quod aliquid significandum demonstrent sive quod statim monstrent quod appareat. Ista tamen proprietas scriptorum abusione plerumque corrumpitur».

MONS est «altus terre tumor» et, sicut dicit Huguitio (*s.v.* Moveo) dividitur in tria: in «radicem, latus et longum, quod est summitas montis. Et dicitur a moveo, ves quia ibi terra in altum movetur. Vel per contrarium» dicitur a moveo quia minime movetur. «Vel dicitur a munio quia munit nos vel ab eminendo» quia emineat. Unde ait Ysidorus Ethimologiarum xiiii (8,1), «Montes sunt tumores terrarum altissimi, dicti quia sint eminentes». Vide supra ubi exponitur iugum. Quod autem dicitur mons quasi moles opposita novo soli ethimologia est. Et componitur cum procul et dicitur hoc promontorium, scilicet mons altus; vel dicitur a prominendo eo quod procul emineat. Montana, montanorum dicuntur alti montes.

«MONTES GELBOE, nec ros nec pluvia veniant super vos»

14 ac] atque C 15 dicta quod B; prohibent B 16 a *om.* D; portendo AD; dicta id est B 17 quod] quia C 19 aliquid] aliud C 19-20 signandum C 20 demonstrant C 21 tantum ACD; abusive B 22 corrumpitur] corripitur B, corrumpunt D

MONS 2 longum] iugum *Hug.* 4 moveo ves B 5 munio] muniendo B, munio nis A 8 sunt C 9 vel nascenti novo A, nascenti novo D 11 scilicet] si C

MONTES GELBOE 1 veniat D

ii Regum i f (21) ubi dicit Magister Historiarum (1324-5), «Quidam dicunt 'super te' sic legentes litteram. 'Montes Gelboe' subaudi ve vobis; postea inferunt 'nec ros nec pluvia veniant super te'. Montes hii, ut dicunt, uberrimi fuerant prius, et imprecatur eis David non ariditatem sed sterilitatem quasi aridi essent. Unde subdit 'neque sint super vos agri primitiarum', id est fructuum optimorum, sicut prius. Alii dicunt prophetiam esse que impleta est in diebus Helye . . . Alii dicunt in cacumine montis nec ante nec post pluvisse, sed per maledictionem confirmatum est».

MORS est dissolutio anime et corporis, et dicitur a mordeo, mordes quia mordet. Vel dicitur a morsu primi hominis per quem mortem incurrit. Vel, sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (2,31-2), «Mors ab amaritudine dicitur eo quod sit amara vel a Marte qui est effector mortium. Tria autem sunt genera mortis: acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura iuvenum, merita, id est naturalis, senum». Item a morte dicitur morior, moreris vel moriris, tertie vel quarte coniugationis. Unde Grecismus (XXVI, 106-8),

Tertie vel quarte tria deponentia dicas,
Ut morior, potior, orior; non plura recordor.
Si dicas moreris bene dicis sive moriris.

Et dicit Huguitio (*cf. s. v.* Mordeo) quod facit mortuum mortuu in supino, unde mortuus, a, um, vel moritum, tu, unde moriturus. Hoc autem non habet a Prisciano qui ait (x, 8), «Deponentia in rior desinentia orior et morior tam secun-

2 ii] iii ABD 3 litteram] differentiam vel litteram A 4 subaudi *om.* A; infertur C 5 te] vos B; montes *om.* B 7 quasi] quia C; unde subdit *om.* C; neque] nec BC 11 pluisse B

In marg. fol. 104v *add.* D: A mordeo morsus sa sum qui mordit et comedit quasi non ieiunus unde componitur immorsus sa sum id est ieiunus qui nichil morderit unde oratius in sermonibus flagitat immorsus refici

MORS 2 homini D 3 vel *om.* D 8 morior moreris tertie D 10 terne A; tria] tu B 13 faceret A; mortuu] mortu D 14 unde et mortuus C; moritum] mortum C 15 moriturus a um B 16 ut orior A; orior] orio C; et *om.* C

dum tertiam quam secundum quartam coniugationem declinaverunt auctores». Et sequitur (x, 9), «Eorum supina ortum et moritum, quamvis oriturus non orturus inveniatur participium futuri; sed preteriti ortus non oritus dicitur . . . A morior quoque notandum quod, cum moriturus secundum analogiam faciat participium futuri, mortuus facit preteritum geminata u, quod in nullo alio invenies, unde mortuus pro mortus vel moritus quod proportio magis exigebat». Ysidorus autem in xi (2,33) Ethimologiarum sic ait, «Mortuus ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nam, sicut ait Cesar, ab eo quod est morior in participio preteriti temporis in tus exire debuit, per unum scilicet u, non per duo. Nam ubi geminata est littera u nomen est, non participium, ut fatuus, arduus. Convenienter itaque factum est ut, quemadmodum id quod significat non potest agendo, ita et ipsum nomen non posset loquendo declinari».

MORTARIUM dicitur a morte eo «quod semina ibi in pulverem redacta et mortua condiantur». Ita dicit Ysidorus in iiii (11,6) Ethimologiarum. Vel componitur a morte et tero, teris quia quicquid ibi teritur moritur. Unde hoc mortariolum diminutivum, de quo habetur in vii (14) Numerorum, super quem locum dicit Magister in Historiis (1221), «In hoc vase aromata terebantur. Hebreus habet coclear, quo thus in thuribulo ponebatur».

MORTICINUS, na, num et hoc morticinum, ni componitur a morte et cedo, dis. Et secundum hoc producitur hec sillaba ci. Vel componitur a morte et cado, dis, et secundum hoc corripitur. Versus,

Morticina cadunt ferro, morticina morte.

17 coniugationem] declinationem C 19 non et orturus B 20-22 sed . . . futuri *om.* B 20 oritus] oritur D 21 cum] tamen A, est C 23 unde] nisi A, ut BD 24 pro *om.* D 26 declinatur AD 29 nomen *om.* CD; non *alterum om.* B 32 et] in D

MORTARIUM 2 item ACD; in *om.* B 4 quicquid] quod C

MORTICINUS 1 componuntur D 5 *Cf. Grec.* x, 193 *et apparatum criticum*; morticina *ambo*] mortina C

In hoc tamen non est vis, sive enim gladio sive fuste sive quolibet alio modo moriatur quis semper cadit morte. Unde ubique potest corripi. Non tamen nego quin producatur quando componitur a cedo, dis.

MORUS, mori arbor est cuius fructus dicitur morum. Et dicit Ysidorus Ethimologiarum xvii (7,19), «Morus a Grecis vocata quam Latini rubum vocant eo quod fructus eius vel virgulta rubent. Est enim morus silvestris, fructus afferens quibus in deserto pastorum fames ac penuria confovetur. Eius folia superiecta serpenti eum interimunt». Item dicit Ambrosius super Matthei xvii (*Glosa Lc.* 17,6), «fructus mori in flore albet, formatus irrutilat, maturitate nigrescit».

MOS, moris exponitur supra ubi exponitur consuetudo, et ibidem exponitur morosus.

MUCRO est gladius longus et dicitur a macron, quod est longum. Vide supra ubi exponitur gladius.

MULCEO, ces, si, cere, mulsum idem est quod lenire, mitigare, delectare.

MULGEO, ges dicitur lac de ubere extrahere. Unde hoc multrale et hoc multrum et hec multra in eodem sensu, scilicet vas in quo mulgetur. Multrum etiam et multra dicitur hora mulgendi. Et nota quod mulgeo habet idem preteritum et idem supinum cum mulceo quamvis antiqui, causa differentie, dixerunt mulgeo, mulxi, mulctum. Ita dicit Priscianus (*Cf.* IX, 50).

MULIER a mollitia dicitur quia mollis et debilis est respectu

7 quis] quid B 8 non] nec B
MORUS 4 silvestris arbor fructus C 6 item] ideo C 7-8 fructus . . . nigrescit] *Haec verba Ambrosio in glosa non attribuuntur* 7 fructus] morus A 8 irrutulat B, rutilat D
MOS 1 supra *om.* D 2 morosus sa sum B
MULCEO 2 delectitare A; *In marg. add.* D: a mulceo hic et hec mulcebris bre suavis delectabilis et hec mulcedo dinis id est suavitas
MULGEO 1-2 mutrale D 3 quo lac mulgetur A

viri. Quod autem dicitur mulier quasi molliens herum ethimologia est. Et, licet plerique disceptent de accentu huius nominis in obliquis, ego tamen sequor Statium (?) dicentem,

Si qua tamen soboles, si qua est mulieris imago.

Dicunt tamen quidam quod mulier dicitur quasi mulcens herum, et secundum hoc corripit hanc sillabam e in obliquis, sicut corripitur in hoc nomine herus. Vel dicitur mulier quasi mulcens heroem, et tunc producit in obliquis hanc sillabam e, sicut producitur in hoc nomine heros. Tales deberent aspirare muliher, muliheris. Sed, sicut supra dictum est, potius est hic ethimologia, quam non semper sequitur accentus, quam derivatio. Dicit enim Ysidorus Ethimologiarum xi (2,18), «Mulier a mollitie, tamquam mollier, detracta littera vel mutata, appellata est», scilicet propter imbecillitatem corporis respectu viri, sicut ibidem subiungitur.

MULIEBRIA, muliebrium dicuntur menstrua quia «mulier solum animal menstruale est», sicut dicit Ysidorus Ethimologiarum xi (1,140). Vide supra ubi exponitur menstruum. Et dicit Magister in Historiis (1099) super illud Genesis xviii (11), «'Desierant Sare fieri muliebria', id est menstrua, quibus deficientibus vis deficit pariendi». Ratio assignatur ab Ysidoro in xi (1,139) Ethimologiarum ubi dicitur, «Semen est quod iactum sumitur aut a terra aut ab utero ad gignendum vel fructus vel fetus. Est enim liquor ex cibi et corporis decoctione factus aut diffusus per venas atque medullas, qui inde sudatus in modum sentine concrescit in renibus eiectusque per coitum et in utero mulieris susceptus calore quodam modo et menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpus . . . Post plurimos autem dies menstruos

MULIER 3 plerisque AD 5 est *om.* A 6 quidam *om.* C 9 et *om.* A 10 producit CD; herox B 11 debent A 12 sequar A 13 quam derivatio] tamquam dirivatio B, sed magis derivationem C; dixit B
MULIEBRIA 5 Sare *om.* B; fieri *om.* D 6 defuit A; patiendi B 7 in *om.* C 8 quod] quia D 9 liquo C 10 coctione D 11 inde] in die C 14 post] per B

ideo semen non est generabile quia iam non est menstrualis sanguis a quo perfusum irrigetur» etc.

MULUS nomen grecum est, unde hec mula et hic mulio, id est sessor vel custos muli. Et nascitur ex equa et asino, sicut burdo ex equo et asina. Vide supra ubi exponitur burdo.

MULSUM «ex melle mixtum est. Est enim potio ex aqua et melle quod Greci mellicratum vocant». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xx (3,10). Videtur tamen quod potius ydromel dixisset quam mellicratum quia mellicratum, ut dicit Papias et similiter Huguitio (*s. v.* Mellesse), vinum est melle mixtum sive potio ex vino et melle. Super illud autem Neemie viii (II *Es.* 8,10), «comedite pinguia et bibite mulsum» dicit glosa, «Mulsum est vinum melle dulcoratum. Unde et a Grecis ydromel vocatur». Sed cum ydromel componatur ab ydor, quod est aqua, et mel videtur quod potius dixisset mellicratum quod componitur a melle et cratum, quod est vinum. Unde Grecismus (VIII, 75),

Est cratum vinum, mellicratum venit inde.

Huguitio (*s.v.* Mulceo) dicit ita, «hec mulsa mulse potio quedam est ex vino vel aqua et melle», et eadem dicitur et mulsum a mulceo, ces, quia mulcebris, id est delectabilis est potio ad bibendum. Vel dicitur a melle quasi melsum. Invenitur quoque «hoc mulsum pro vino novo Neemie viii (II *Es.* 8,10), 'comedite pinguia et bibite mulsum'». Item alibi dicit ipse (*s.v.* Medo) quod medo sive medus dicitur mulsum. In alia significatione ponitur in Grecismo (XII, 382-3) ubi dicitur,

In quo mulgetur lac tempus multra vocatur,
Vas est multrale, mulsum quod defluit inde.

Vide supra ubi exponitur mulgeo.

MULUS 2 et mulus nascitur A 3 supra] burdo D
MULSUM 4 dixisse D 11 melle] mel D 15 et *primum om.* C; et *alterum om.* BD 17 quasi *om.* B 20 sive] vel A 24 mutrale D

MULTA, multe dicitur pena, vindicta et dicitur a multo, multas, quod est dampnare, verberare. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Moles). Papias vero dicit, mulctare condempnare, calcare, vexare, confringere. Item dicit Huguitio quod a multus, ta, tum dicitur multo, tas. Unde miror de quibusdam qui scribunt et proferunt mulcto et mulcta et mulctatus cum ibi non sit c. Supra ubi exponitur mulgeo dicitur quod facit mulctum in supino et forte inde volunt quidam formare hec mulcta, mulcte et mulcto, tas quia quando quis mulctatur eius substantia mulgetur et extrahitur. Credo tamen quod verius dicitur multo, multas ab ultimo supino huius verbi molo, lis, lui, lere, multum, tu. U enim mutata in o fit multo a multu, pena enim quasi molit et conterit tribulatum. Supra ubi exponitur de molior ponitur declinatio huius verbi molo.

MULTIVOLA mulier appellatur «sinagoga hereticorum que per diversos errores volitat». Ita dicit glosa super illud Ecclesiastici ix a (3), «ne respicias mulierem multivolam» etc. Et declinatur multivolus, la, lum et componitur a multus, ta, tum et volo, volas. Item multivolus dicitur multa volens et tunc componitur a multus et volo, vis.

MUNDUS dicitur a movendo «quia semper in motu est, nulla enim requies eius elementis concessa est». Verba sunt Ysidori in iii (29) Ethimologiarum. Idem in xiii (1,1-2), «Mundus est celum et terra et mare et que in eis sunt opera

MULTA 1 mulcta mulcte ABC 1-2 mulcto mulctas A 3 vero] autem C; mulctare] multare C, multa BD 4 item] ita C 5 mulcto tas A; unde et B 6 mulctatus] mulctus A 7 sit] debeat esse B 7-10 supra . . . extrahitur *in marg.* D, *om.* B 12 enim *om.* BC; fit] ut B 14 de molior ponitur *om.* D 15 *Post* molo *add.* C: secundum illos qui dicunt mulctare cum c potest dici quod est frequentativum huius verbi mulgeo mulges quod secundum antiquos facit supinum mulctum ctu nec enim dicitur mulsum su unde mulcta dicitur extorta pecunia vel tributum

MUNDUS 1 dicitur *om.* C; quia] quod D 3 xiii] iiii D 4 et *tertium om.* B; et omnia que A

dei. . . . Mundus latine dictus a philosophis eo quod in sempiterno motu sit . . . Greci vero de ornamento nomen mundo accommodaverunt propter diversitatem elementorum et pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos cosmos, quod significat ornamentum. Nichil enim mundo pulchrius aspicimus oculis carnis». Et nota quod quandoque dicitur «mundus universitas creaturarum, scilicet quod constat ex iiii elementis totis . . . Quandoque dicitur mundus archetypus quandoque homo. Unde et microcosmus dicitur quandoque superior et dignior pars magni mundi, scilicet firmamentum, per excellentiam quod precipue est in motu et quia precipue mundum et purum est, nichil habens terrene fecis vel gravitatis. Mundi etiam nomine mundi amatores significantur. Unde Iohannis i (10) . . . 'mundus eum non cognovit', id est mundi amatores». Ita dicit Huguitio (*s. v.* Moveo).

MUNDUS MULIEBRIS dicitur apparatus ad ornatum mulieris pertinens. Unde super illud Hester ii a (3), «accipiant mundum muliebrem» etc. dicitur in Historiis (1491), «id est vestes et cultus et ornatus. Unde et ministros talium mundiburdos vocamus». Huguitio (*s. v.* Moveo) dicit quod hoc

5 mundus et latine B 7 et propter AD 11 scilicet] sed A 12 quandoque et AC, quandoque etiam D 13 quandoque homo] quandoque vero dicitur mundus homo C 15 quod] quia BC 19 *Post* Huguitio *add. in textu* A, *post* archetypus (*v.* 12-13) C, *in marg.* D: archetypus (enim C) dicitur ab archos quod est princeps et typus quod est figura unde hic archetypus dicitur princeps figurarum (figuranum C) et ponitur adiective archetypus pa pum unde archetypus mundus scilicet principalis figura mundi sensibilis et dicit magister guillelmus autisiodorensis (altisiodorensis C, altisiodus D) (quod archetypus C) nichil aliud est quam divina dispositio sive ordinatio que fuit ab eterno in mente divina de creaturis faciendis

MUNDUS MULIEBRIS 1 ornamentum C; mulierum B 2 unde et super B; a *om.* C; accipiat ABD 4 et *alterum om.* ABD 4-5 mundibundos A 5 *post* vocamus *add.* B *in textu*: ego vero credo quod mundus muliebris accipitur in predicto hester loco pro multitudine mulierum vel puellarum vel aliarum

mundum dicitur «munditie pretium vel quod facit munditiam. Unde» secundum ipsum «dicitur in predicto loco Hester 'accipiant mundum muliebre'». Sed deceptus est in littera. Item hoc mundum dicitur dominium.

MUNICEPS, cipis communis generis est, quod exponit glosa Actuum xxi g (39) ubi dicitur, «non ignote civitatis municeps». Glosa, «non vocat se civem sed municipem a municipio, id est territorio illius civitatis in qua nutritus est». Dicitur autem municipium quod tantum munia, id est tributa vel munera, reddat». Ad maiorem evidentiam nota quod munium a manu dicitur, scilicet debitum officium vel munus vel tributum. Et dicitur munium quasi manu sit factum. Et componitur cum capio, pis et dicitur hoc municipium. Est autem municipium quasi, «manente statu civitatis, ius aliquid maioris vel minoris officii a principe impetratum. Dictum autem municipium a muniis, id est officiis quia tantum munia, id est tributa debita vel munera, reddat. Nam liberales et famosissime cause et que ex principe proficiscuntur ibi non aguntur. Hec enim ad dignitatem civitatis pertinent». Ita dicit Papias. Vel (*Hug. s. v.* Munio) «municipium dicitur castrum munitum in confinio regionum ubi solent morari stipendiarii milites» qui ibi accipiunt «munia et munera . . . pro custodia castri . . . Unde hic et hec municeps, municipis . . . in municipio natus vel . . . officium gerens». Et dicit Huguitio quod municipes et municipales et municiparii omnia dicuntur in eodem sensu. «Hoc enim nomine censentur castellani in municipio nati et permanentes et etiam milites stipendiarii qui pro custodia munici-

7 unde et B; prefato B 8 muliebrem B 9 item . . . dominium *om.* C; mundus D

MUNICEPS 1 genus A 8 quasi] quod C 9-10 est autem municipium *om.* C 10 quasi] quod B 11 a principe *om.* C; impetrat ABC 12 quia] quod B 18 milites unde dicitur municipium propter stipendiarios milites qui C 19-20 municipes] municeps BC 21 municipales] municipiales A 24 milites *om.* C; stipendarii D

pii munera capiunt et etiam originales et in loco officium gerentes et etiam quoddam genus civium Romanorum olim dicebatur sic. Unde Paulus dicebat (*Ac.* 21,39), 'Ego sum de Tarso Cilicie, non ignote civitatis municeps' volens significare quod esset civis Romanus». Ita dicit Huguitio. Vide Ysidori Ethimologiarum ix (3,21) ubi agitur de imperiis.

MUNUS et donum ita distinguntur. «Munus est debitum, ut patrono, donum honorarium est. Et donum deo datur, munus hominibus. Et donum dantis, munus accipientis... Dictum autem donum a dando», munus a muniendo vel monendo. Ita dicit Papias.

MURENULA est catenula auri vel argenti, virgulis contexta in similitudinem murene. Unde Ysidorus Ethimologiarum xix (31,14), «Murena vulgo vocatur quod scilicet auri metallo in virgulis lentescente quedam ordinis flexuosa catenula contexitur in similitudinem murenule serpentis que ad collum ornandum aptatur». Et nota quod murena piscis quidam est similis anguille. Unde ait Ysidorus Ethimologiarum xii (6,43), «Murenam Greci murinam vocant eo quod complicat se in circulos. Hanc feminini tantum sexus esse tradunt et concipere a serpente; ob id a piscatoribus tamquam a serpente sibilo evocatur et capitur. Ictu autem fustis difficile interimitur, ferula autem protinus. Animam habere in cauda certum est, nam capite percussa vix interimitur, cauda autem percussa exanimatur».

MUS, muris sorex dicitur a mus grece, quod est terra latine, quia facit cubiculum suum sub terra. Et componitur cum

25-26 officium gerentes] officiorum AB 26 etiam] secundum B 27 dicebantur D; dicebat actuum xxi C; sum *om.* C 28 volens illis C 30 agit C

MUNUS 1 nunus C 4 autem *om.* D 4-5 vel a monendo BC

MURENULA 2 Ysidorus *om.* B 3 quod] quasi D 5 serpentis *om.* C 6 ordinandum AD 6-7 quidam *om.* A 7 *post* anguille *add.* B: qui dicitur in gallico lamproie et est piscis divitum non pauperum in tempore suo 10 a serpente *om.* A 14 cito exanimatur D

esca et dicitur hec musca quasi muris esca vel potius ethimologia est. Item componitur cum capio, pis et pes, pedis et dicitur hec muscipula, scilicet instrumentum quo capiuntur mures. Papias, «muscipula pedica», id est laquei quibus pedes illigantur. Item mus ponitur pro glire Isaie ultimo (66,17).

MUSAC expositum est supra ubi exponitur corbanan.

MUSICA est una «de septem liberalibus artibus, dicta a moys, quod est aqua, quia olim primo inventa fuit in ydraulis, id est aquaticis instrumentis et in malleis fabrilibus a Pitagora. Unde olim in aquaticis exercebatur instrumentis. Vel ideo dicitur a moys quia tractat de vocibus et de proportionibus vocum, et sine humoris beneficio nulla cantilene vel vocis subsistit delectatio. Unde hic musicus dicitur qui tractat de musica vel qui eam docet. Et musicus, musica, cum et hic et hec musicalis et hoc le in eodem sensu» ad musicam pertinens. Ita dicit Huguitio (*s. v.* Moys). Papias vero sic ait, musica cantica aut voce humana aut soni modulatione pulsuve composita. Unde musici dicuntur modulatores. Secundum Ysidorum in iii (15,1-2) Ethimologiarum, «Musica est peritia modulationis sono cantuque consistens. Et dicta mu-

MUS 4 est *om.* B; et *om.* D 5 in quo D 7 pro mure glire D 8 *post* ultimo *add.* A: mus pro glire

MUSAC musac] musale C

In marg. fol. 107 *add.* D: hec muscipula le ponitur generaliter pro qualibet deceptione unde muscipulor aris id est decipere et hinc muscipulator id est deceptor

MUSICA 3 in aquaticis A; in malleis fabrilibus a pitagora *post* primo (v. 2) *inseruit* C; *post* Pitagora *add. in textu* A, *post* instrumentis (*v.* 4) C, *in marg.* D: ydraula sonus est organi ut (vel CD) quoddam genus musicorum et dicitur ab ydor quod est aqua et aule grece quod est cannula (causanula C) vel tibia unde ydraule dicuntur fistule organorum 5 et *om.* CD 6 benefictio D 7 subsistat C; *post* delectatio *add. in textu* B: vel dicitur a moys quod est aqua quia ad similitudinem aque a vento percusse et erigentis undas suas nunc in altum nunc in imum erigitur et deprimitur ipsa musica organicis instrumentis; musicus *om.* C 9 sensu scilicet ad BC 14 sono] suo B 14-15 musica secundum quosdam per B

sica per derivationem a musis. Muse autem appellate a muson, id est a querendo, eo quod per eas, sicut antiqui voluerunt, vis carminum et vocis modulatio quereretur. Quarum sonus, quia res est sensibilis, preterfluit in preteritum tempus imprimiturque memorie. Inde a poetis Iovis et Memorie filias Musas esse confictum est. Nisi enim ab homine memoria soni teneantur pereunt quia scribi non possunt». Alii dicunt Musas fuisse Memnonis et Thesbie filias. Novem dicuntur esse Muse quia novem sunt que vocem humanum operantur, scilicet duo labia, quatuor dentes principales, plectrum lingue, concavitas gutturis, anhelitus pulmonis. Et dicuntur secundum fabulas habitare in Elicone monte. Prima vocatur Clio, que fama dicitur a cleos, quod est gloria. Scientia enim a multis queritur ut fame gloria acquiratur. Secunda Euterpe dicitur, ut sit primo velle, secundo delectare in eo quod velis. Tertia Melpomene, meditationem faciens. Quarta Talia, id est capacitas. Quinta Polimia, id est multam memoriam faciens. Sexta Erato, simile inveniens. Septima Tersicore, iudicans vel instruens. Octava Urania, id est celestis. Nona Calliope, id est optima vox. Et ordinantur sic: primum est velle, secundum delectari in eo quod vis, tertium meditari in eo quod vis et in quo delectaris, quartum capere ea que meditaris, quintum quod capis memorari, sextum de tuo simile aliquid invenire, septimum quod invenis iudicare, octavum de eo quod iudicas bonum eligere quod celestis

16 antiqui qui A 17 quorum C 18 in] inter B 19 inde] vel inde A, vel B 20 filias musas] in silvis musas B 20-21 ab hominis solius memoria C 20 homine] hominem D 21 soni *om.* B 22 novem autem B 23 dicunt A 26 et *om.* A; dicunt A 27 prima autem B; que et fama C 29 *Post* velle *add. in textu* A: euterpe interpretatur bene delectans vel bona delectatio 30 eo quod] eis que C; melpomone BC; faciens inanem A 32 Erato] crato C 33 trisicore B 33-34 *post* celestis *add. in textu* AC, *in marg.* D: uranos enim (enim *om.* D) grece celum latine unde urania 34 *Post* vox *add. in textu* AC, *in marg.* D: calliope dicitur a calo quod est bonum et phonos quod est sonus vel vox; et *om.* B; ordinantur autem sic B 36 in eo . . . delectaris] tertium est in eo quod vis et in quo delectaris A; quartum est capere B

ingenii est, nonum est quod elegeris bene proferre. Hic est ordo sapientie.

MUSSITO, mussitas verbum est frequentativum, id est frequenter mussare. Est autem mussare idem quod dubitare vel cum silentio murmurare. Et dicitur a mutio, tis quod infra exponitur proximo. Musso pro dubitare componitur cum a, quod est sine et dicitur hec amussis, scilicet plumbatum cementariorum quod demittitur a summo versus terram ad perpendendum utrum paries sit equalis an non. Et dicitur alio nomine perpendiculum. Et scribitur musso per duplex s. Unde mussim adverbium, id est dubitanter. Virgilius Eneidos x c (XI, 344-5),

cuncti se scire fatentur,
Quid fortuna petat populi, sed dicere mussant.

Idem xi e (XII, 656-7),

Iamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
In te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus

etc. Grecismus (XV, 226),

Mussat qui dubitat, mussat qui murmurat idem.

MUSTELA «quasi mus longus dicitur a mus, muris et telon, quod est longum. Hec, ingenio subdola, in domibus ubi nutrit catulos suos transfert mutatque sedem. Serpentes etiam et mures persequitur. Duo autem sunt genera mustelarum: unum silvestre est, distans longitudine quod Greci iectidas vocant; alterum autem in domibus oberrans. Falso autem opinantur qui dicunt mustelam ore concipere, aure effundere partum». Ita dicit Ysidorus Ethimologiarum xii (3,3).

MUSTUM «est vinum e lacu statim sublatum». Lacus autem, sicut supradictum est, appellatur cuppa in qua decurrit

MUSSITO 3 munio nis A 3-4 exponitur infra proximo exponitur C 6 dimittitur AD 7 perpendum A, propendendum BC; an] vel C 8 duples A 9 unde virgilius B
MUSTELA 6 iecridas B; alterum] alium A 7 aure vero B

vinum, et dicitur a liqueo, liques. Dicitur autem mustum quasi mus tenens eo «quod in se limum et terram habeat mixtam, nam mus grece, terra latine, unde et humus dicitur. Cuius tanta vis fervoris est ut vasa, quamvis grandia, ex eo plena absque spiramine repleta illico disrumpat». (*Isid. Etym.* XII, 3,4).

MUTIO, mutis, mutii vel mutivi, mutire dicitur murmurare ad modum mutorum vel velle loqui et non audere. Et est proprie mutorum vel loqui non audentium. Et dicitur a mutus, ta, tum. Mutum autem a mugiendo dicitur eo quod quasi mugiat et non loquatur, vox enim eius non est sermo nisi mugitus, vocalem enim sonum, quasi mugiens per nares, emittit.

MUTUUS, tua, tuum dicitur mutuo datum et acceptum. Unde hoc mutuum quod mutuo datur et accipitur. Et dicitur mutuus a muto, tas. Quod autem dicitur mutuum quasi a me tibi datum vel ex meo tuum vel meum tuum ethimologia est. Unde mutuo, as et mutuor, mutuaris deponens, et differunt hoc modo quia mutuare est mutuum dare, mutuari autem mutuum accipere. Unde versus,

Mutuo credendo rem, mutuor accipiendo;
Mutuo credentis est, mutuor accipientis;
Mutuo mutua do, mutuor accipio.

Item a mutuus mutuo adverbium qualitatis, id est invicem, alterutro, vicissim, alterno. Sic exponit Papias.

MUSTUM 5 et *om.* B; humus] mustum B 6 grandia *om.* C 7 illico] cito B
MUTIO 1 mutii *om.* D 5 enim] autem C
MUTUUS 3 mutuus] mutus AC; mutuo mutuas BD 4 tibi *om.* C 5 deponens est A 8 *Totum versum om.* A, *cf. Grec.* XV, 59. 9 est] sed A; *post* accipientis *add.* C: mutuo do nummo sed mutuor accipiendo 10 mutua do mutuo A 11 mutuus] mutus A; id est *om.* C

VOLUMEN HOC ANTENOREIS IN ÆDIBUS
TYPIS OFFICINÆ VERONENSIS VALDONEGA
MENSE APRILI MCMLXXV IMPRESSUM EST

